

**EL RUHA
8TH INTERNATIONAL
CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES**

January 30-31, 2021
Karak, JORDAN
Mutah University

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Dr. Basim Mohammad Ali Aldahadha

ISBN: 978-625-7720-18-2

EL RUHA

8th INTERNATIONAL

CONFERENCE ON

SOCIAL SCIENCES

January 30-31, 2021

Karak, JORDAN

Mutah University

PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Dr. Basim Mohammad Ali Aldahadha

All rights of this book belong to ISPEC Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications - 2021©

Issued: 11.02.2021

ISBN: 978-625-7720-18-2

EL RUHA
8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

CONGRESS ID

EL RUHA 8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

January 30-31, 2021 / Karak, JORDAN, Mutah University

ORGANIZATION

ORGANIZATION BOARD

Dr. Basim Mohammad Ali Aldahadha

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Hasan ÇİFTÇİ, Harran University, Turkey
Dr. Hüseyin ERİŞ, Harran University, Turkey
Dr. Basim Mohammad Ali Aldahadha, Mutah University
Dr. Anis BEN ALI, Tunis University
Dr. Mariam Sheddahi OLSSON, Labanese University
Dr. Mustafa Latif EMEK, İKSAD, Turkey
Samira KHADHRAOUI ONTUNC, İKSAD, Turkey
Abdellatif GARROURI
Nicholas Edizer

PARTICIPANTS COUNTRY

India, Ethiopia, Lebanon, Turkey, Botswana, Nigeria, Azerbaijan, Malaysia,
Iraq, Kyrgyzstan, Afghanistan, Iranian

Total Number of International Papers

Turkey: 24
India: 4
Ethiopia: 1
Lebanon: 2
Botswana: 1
Nigeria: 5
Azerbaijan: 5
Malaysia: 1
Iraq: 1
Kyrgyzstan: 2
Afghanistan: 3
Iranian: 2

Total Accepted Article: 51

Total Rejected Papers: 9

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

SCIENTIFIC & ADVISORY BOARD

Ahmad Sharif FAKHEER
Beirut University

Francesco Fatone
University of Verona

Dr. Zhihuan MENCHUANG
Renmin University of China

Dr. Anis BEN ALI
University of Tunis

Dr. Orhun Burak SOZEN
Gaziantep University

Dr. Guray ALPAR
Turkish Army

Dr. Didem ATIS
Sakarya University

Dr. Fethi DEMIR
Van Yuzuncu Yil University

Dr. Maha Hamdan ALANAZI
Riyad King Abdullah University

Dr. Tamalika SULTANA
Dakka University of Bangladesh

Dr. Ludmila MEDVEDEVNA
Russian Academy of Sciences

Dr. Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU
Yalova University

Dr. Nilgün ÖZPOZAN
Erciyes University

SCIENTIFIC & ADVISORY BOARD

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Kyrgyz Economy University

MUHAMMAD SHOAIB KHAN PATHAN
S.A.L.U Khairpur Pakistan

Dr. DIPANWITA PAL
THE UNIVERSITY OF BURDWAN

Dr. Osman SİRKECİ
Giresun University

Dr. Kamuran Elbeyoğlu
Mersin University

Dr. Emine GÜNERİ
Erciyes University

Dr. Osman ALTAY
Beykent University

Dr. Bhakta Bandhu Dash
ASBM University

Dr. Esra KIZILAY
Erciyes University

Dr. Celal ASLAN
Van Yuzuncu Yil University

Dr. Doğan KUTUKIZ
Muğla Sıtkı Koçman University

Dr. Aslı Saylan KIRMIZIGÜL
Erciyes University

Dr. Faruk TÜRK
Karamanoğlu Mehmetbey University

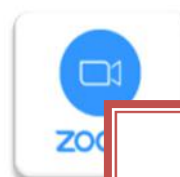
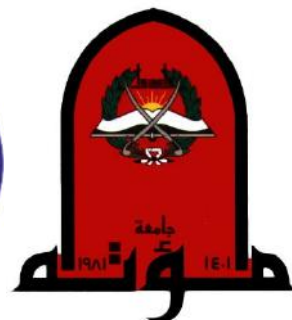
EL RUHA

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SOCIAL SCIENCES

January 30-31, 2021

Karak, JORDAN

Mutah University

ID: 812 3336 3502
Password: 302021

Önemli, Dikkatle Okuyunuz Lütfen

- ❖ Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- ❖ Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

Dikkat Edilmesi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLER

- ◆ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- ◆ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ◆ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ◆ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ◆ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ◆ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ◆ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ◆ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ◆ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H-1 Dr. Oğuzhan ŞENGÜL**

Participants Countries:

India, Ethiopia, Lebanon, Turkey, Botswana, Nigeria, Azerbaijan, Malaysia, Iraq,

Kyrgyzstan, Afghanistan, Iranian

SESSION-1 HALL-1

30.01.2021

MODERATOR: Dr. Abdurrahman Çetin

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Oğuzhan ŞENGÜL	<i>İLBANK A.Ş. Turkey</i>	OIL PRICES - FINANCIAL DEVELOPMENT RELATION: THE RUSSIAN CASE
Dr. Abdurrahman Çetin	<i>Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Turkey</i>	THE FINANCIAL CONDITION OF TURKISH ECONOMY TO APPLYING UNIFIED CRISIS INDEX
Assoc. Prof. Arzu Al Tarık Sezan	<i>Marmara University, Turkey National Defence University, Turkey</i>	INDIA AS A REGIONAL ACTOR FROM ASEAN TO RCEP
Abdulgaffar Muhammad Umoru Ahmed Ibrahim Muhammad T.M. Zango Dr. Ewa Gabriel Osa	<i>National Open University of Nigeria Nigerian Institute of Transport Technology</i>	THE IMPACT OF TREASURY SINGLE ACCOUNT ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA: A PRE AND POST OBSERVATION
Abdulgaffar Muhammad Umoru Ahmed Ibrahim Muhammad T.M. Zango Dr. Ewa Gabriel Osa	<i>National Open University of Nigeria Nigerian Institute of Transport Technology</i>	EVALUATION OF EMPLOYEES' PARTICIPATION IN MANAGERIAL DECISION MAKING FOR ORGANIZATIONAL PERFORMANCE
Ravirajan K Shanmugam K R	<i>Madras School of Economics, India</i>	PERFORMANCE EVALUATION OF INDIAN BANKS AFTER THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS: FROM THE LENS OF DATA ENVELOPMENT ANALYSIS
Ibrahim Sambo Farouq Nuraddeen Umar Sambo Ali Umar Ahmad Aminu Hassan Jakada Sa'adatu Suleiman Sanusi	<i>University Sultan Zainal Abidin, Malaysia Wold Bank Group, Nigeria University Malaysia Terengganu, Malaysia</i>	DOES FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY AFFECT CO2 EMISSIONS? EMPIRICAL EVIDENCE FROM SOME SELECTED SSA COUNTRIES

SESSION-1 HALL-2

30.01.2021

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Mustafa Hatipler

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Hatipler Dr. Nilgün Köksalan	<i>Trakya University, Turkey</i>	FEODALISM, INDUSTRIAL REVOLUTION AND CAPITALISM IN THE HISTORICAL PROCESS
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Hatipler Dr. Nilgün Köksalan	<i>Trakya University, Turkey</i>	A NEW GENERATION ECONOMIC MODEL IN DIGITAL WORLD: UNDERSTANDING THE SHARING ECONOMY
Assist. Prof. Dr. Mudhaffar M. Noori Nasreen M. AL-hakim	<i>University of Duhok, Iraq</i>	دور استراتيجيات الإبداع الإداري في تحسين جودة الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي (دراسة ميدانية في مصارف محافظة دهوك الحكومية والاهلية)
Sani Inusa Milala Dr. Bala Ishiyaku Victor Markus SHUAIBU H MANGA Rufa'i Salihu Abdulsalam	<i>Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Federal Polytechnic Mubi, Nigeria</i>	The effect of awareness on access to Federal Mortgage Bank loan/credit for housing Finance in Bauchi State of Nigeria
Sani Inusa Milala Victor Markus Helen Musa Rufa'i Salihu Abdulsalam	<i>Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Federal Polytechnic Mubi, Nigeria</i>	Awareness Level of access to Federal Mortgage Bank loan/credit for housing Finance in Bauchi state of Nigeria
Helen Musa SIRAJU ADAMU Sani Inusa Milala SHUAIBU H MANGA	<i>Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Nigeria Federal Polytechnic Mubi, Nigeria</i>	EFFECT OF SERVICE QUALITY ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN DESTINATION HOTEL BAUCHI
Assoc. Prof. Dr. Emel Tanyeri Mazıcı Tuğba Bamyacıoğlu	<i>Erciyes University, Turkey</i>	APPEAL OF HUMOUR IN ADVERTISING AND THE UTILIZATION OF THEM IN COMMERCIALS OF E-COMMERCE
Assoc. Prof. Dr. Müslüm POLAT Fatma Betül Tuncel	<i>Bingöl University, Turkey</i>	AN INVESTIGATION OF THE BASIC FINANCIAL LITERACY OF INDIVIDUALS WHICH WORK WITH THE BEEKEEPING PROFESSION ACCORDING TO GENDER AND AGE

SESSION-1 HALL-3

30.01.2021

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Mohammad Zahid

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Öğr. Gör. Duygu KALKAY	<i>Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey</i>	RISKS CREATED BY THE ECONOMIC SENSE OF THE GEOPOLITICAL POSITION OF TURKEY
Mirna Fawaz Esin Kavuran	<i>Beirut Arab University, Lebanon Ataturk University, Turkey</i>	LEBANESE NURSING STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING USE OF CONCEPT MAPPING
Assist. Prof. Dr. Mohammad Zahid	<i>V.B.S.P.U. Jaunpur, India</i>	IMPORTANCE OF HEALTH
Seema Sadiq	<i>V.B.S.P.U. Jaunpur, India</i>	CURRENT ENVIRONMENTAL CHALLENGE: GLOBAL WARNING
Mirna Fawaz Ali Samaha	<i>Beirut Arab University, Lebanon Lebanese University, Lebanon</i>	E-LEARNING: DEPRESSION, ANXIETY, AND STRESS SYMPTOMATOLOGY AMONG LEBANESE UNIVERSITY STUDENTS DURING COVID-19 QUARANTINE
Solomon Bekele Firew Mekbib Gemechu Keneni Birhanu Amsalu	<i>Bako Agricultural Research Center, Ethiopia Haramaya University, Ethiopia</i>	Genetic Progress for Yield and Yield Components and Reaction to bean Anthracnose (<i>Colletotrichum lindemuthianum</i>) of Medium Sized Food Type Common Bean (<i>Phaseolus Vulgaries</i> L.) in West Shoa Zone, in Ethiopia
Hrishikesh Uttam Kate	<i>Sanjay Ghodawat Institute, India</i>	ENFORCEMENT OF MOTOR VEHICLE LEGISLATION
İzzet ZORLU	<i>Atatürk University, Turkey</i>	AN APPROACH IN THE CONTEXT OF PLASTIC LANGUAGE TO SALVADOR DALI'S "SPACE ELEPHANT" NAMED JEWELRY DESIGN

SESSION-2 HALL-1

30.01.2021

JORDAN Time
11:00-13:00

ANKARA Time
12:00-14:00

INDIA Time
14:30-16:30

MODERATOR: **Prof. Dr. Hajar Huseynova**

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Öğr. Üyesi Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	THE PILGRIMAGE BOOK OF ANDALUSIAN SCHOLAR BELEVİ: THE CONTRIBUTION OF THE PERIOD TO SOCIO-CULTURAL AND SCIENCE TRADITION
Nigar Zeynalova	<i>Azerbaijan University of Languages</i>	EXPLORING THE IMPACT OF ICT IN STUDENT CREATIVITY
Samira Gurbanova	<i>Ganja State University, Azerbaijan</i>	ASPECTS OF INTERTEXTUALITY IN THE NOVEL "THE UNFINISHED MANUSCRIPT" BY KAMAL ABDULLA
Prof. Dr. Hajar Huseynova	<i>Azerbaijan State Pedagogical University</i>	HISTORY OF THE FORMATION OF SOME VERBS
Gizem Köşker	<i>Anadolu University, Turkey</i>	A DIFFERENT PERSPECTIVE TO STEREOTYPES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: AN EXAMPLE OF PRACTICE ACTIVITY
Gonca Subaşı	<i>Anadolu University, Turkey</i>	AN EMPIRICAL STUDY ON VOCABULARY LEARNING STRATEGIES OF TURKISH EFL STUDENTS
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ Assiya MURADOVA	<i>Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan</i>	Child Sexual Abuse: A Review of Media News in Kyrgyzstan
Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ Argen CUMGALBEKOV	<i>Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan</i>	A Review of Domestic Violence in Kyrgyzstan
Salma Idris	<i>Saljouk University, Turkey</i>	The Syrian novel in the time of revolution and displacement according to Mahmoud Hussein Al-Jasem
Suleyman Ibrahimov	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	AN OVERVIEW OF THE CLASSIFICATION OF ARABIC CONSONANTS AND VOWELS

SESSION-2 HALL-2

30.01.2021

JORDAN Time
11:00-13:00

ANKARA Time
12:00-14:00

INDIA Time
14:30-16:30

MODERATOR: **Dr. Hasan Çiftçi**

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Ushe Makambe Mr. Victor Charles	<i>Botho University, Botswana, Botswana Botswana Open University, Botswana</i>	ORGANISATIONAL CULTURE AND EMPLOYEE MOTIVATION AT A SELECTED TELECOMMUNICATIONS FIRM IN BOTSWANA: THE MODERATING EFFECT OF THE REWARD SYSTEM
Prof. Dr. Edip Özücü Öğr. Gör. Pınar Kurt İtir Hasırcı	<i>Bandırma OnYedi Eylül University, Turkey</i>	RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: AN APPLICATION
Prof. Dr. Edip Özücü İtir Hasırcı Öğr. Gör. Pınar Kurt	<i>Bandırma OnYedi Eylül University, Turkey</i>	CHANGE OF INTERNAL MARKETING ACTIVITIES IN BANKS ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
Aymerillette ŞEN Prof. Dr. A. Poyraz GÜRSÖN	<i>Social Sciences Institute, Kocaeli, Turkey</i>	MODERN POPULISM AND ANTI-RACISM MOVEMENT IN THE WEST
Dr. Hasan Çiftçi	<i>Harran University, Turkey</i>	INTELLECTION OF DIGITAL COMMUNICATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC IN TURKEY
Fatih Yaman	<i>Istanbul Technical University, Turkey</i>	INTEGRATION OF SUCCESSION PLANNING IN STRATEGIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT WITH HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PLANNING IN BUSINESS CONTINUITY MANAGEMENT
Fatma YILDIRIM Dr. Cevdet Şanlı	<i>YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY</i>	EVALUATION OF TEACHER OPINIONS ON CREATING PREPARATORY CLASSES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE STUDENTS INTO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM
Dr. Esra KARAPINAR KOCAĞ	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	THE EFFECT OF EMPLOYEES' WELFARE ON THE LEVEL OF OUTPUT
Dr. Öğr. Üyesi Gül Şener Dr. Öğr. Üyesi Eda Öztürk	<i>Bahçeşehir Üniversitesi (BAU), Turkey</i>	Gender Equality in the Effie Turkey Award Winning Television Commercials (2007-2018) and the Role of the Gender Distribution in the Selection Committees

SESSION-2 HALL-3

30.01.2021

MODERATOR: Assist. Prof. Emine Arslan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Suleymanzade Saida M.	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	LITERATURE OF INDIAN TURKS DEVELOPMENT TRENDS IN ENGLISH LITERATURE OF 11th - 18 th CENTURIES
Assist. Prof. Emine Arslan	<i>Selcuk University, Turkey</i>	THE EFFECT OF RETRO MARKETING ON CONSUMERS' BRAND IMAGE: A POSTMODERN PERSPECTIVE
Assoc. Prof. Dr. Umit Sormaz Eren Çelebi	<i>Necmettin Erbakan University, Turkey</i>	PRODUCT INFORMATION AND LOCATION DETERMINED GEOGRAPHICALLY IN THE MENUS, RESTAURANTS AND HOTEL MANAGERS: EDREMIT GULF EXAMPLE
Eren Çelebi Assoc. Prof. Dr. Umit Sormaz	<i>Necmettin Erbakan University, Turkey</i>	GASTRONOMIC PRODUCTS WITH GEOGRAPHICAL SIGNING POTENTIAL IN TOURISM MENUS: EDREMIT GULF EXAMPLE
Abdullah Dosti	<i>University of Balkh</i>	The Place and Importance of Environmental Education in Higher Education
Hedayat Baktash	<i>University of Kapisa</i>	REGIONAL INNOVATION SYSTEMS IN THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF POLAND
Sana Ahmadi	<i>University of Tehran</i>	Smart Cities and Civil Society
Monir Ahmadi	<i>University of Shiraz</i>	LIFELONG LEARNING AND SMART CITIES
Mahdi Salami	<i>University of Faryab</i>	PUBLIC ADMINISTRATION AND TECHNOLOGY: ON INSTITUTIONAL AND SOCIAL INTERACTION

PHOTO GALLERY

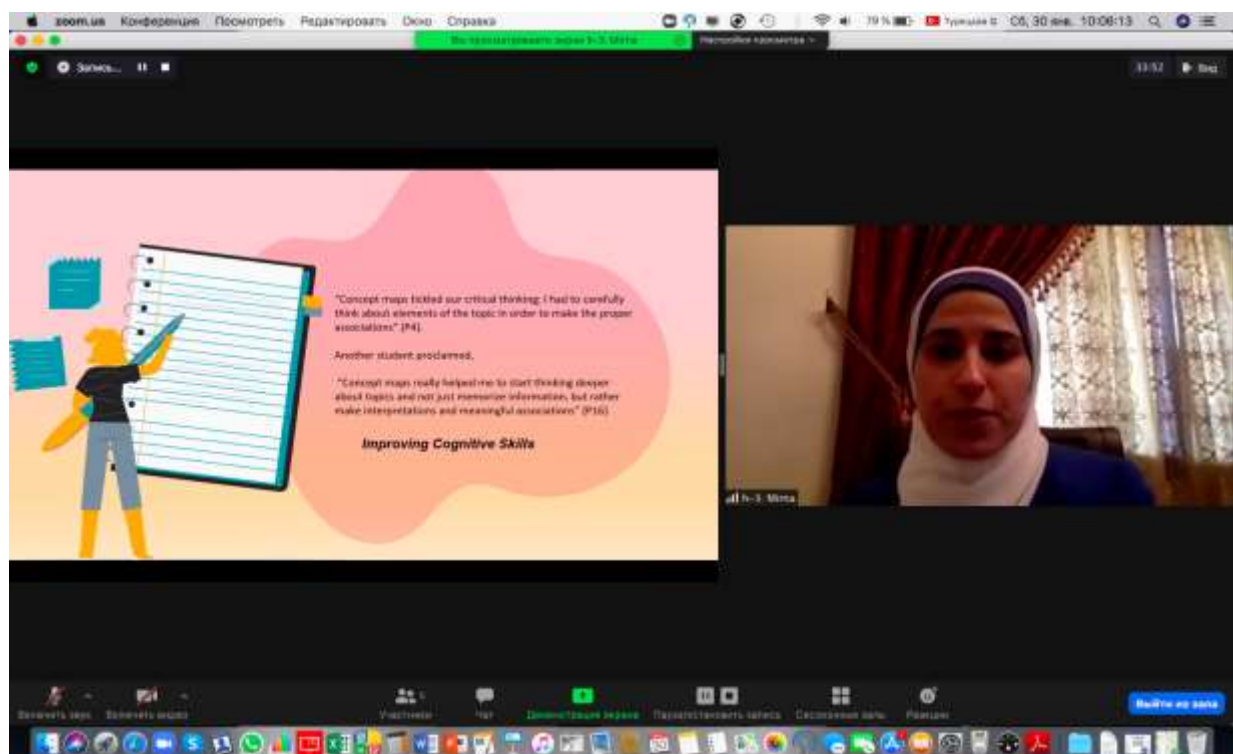

PHOTO GALLERY

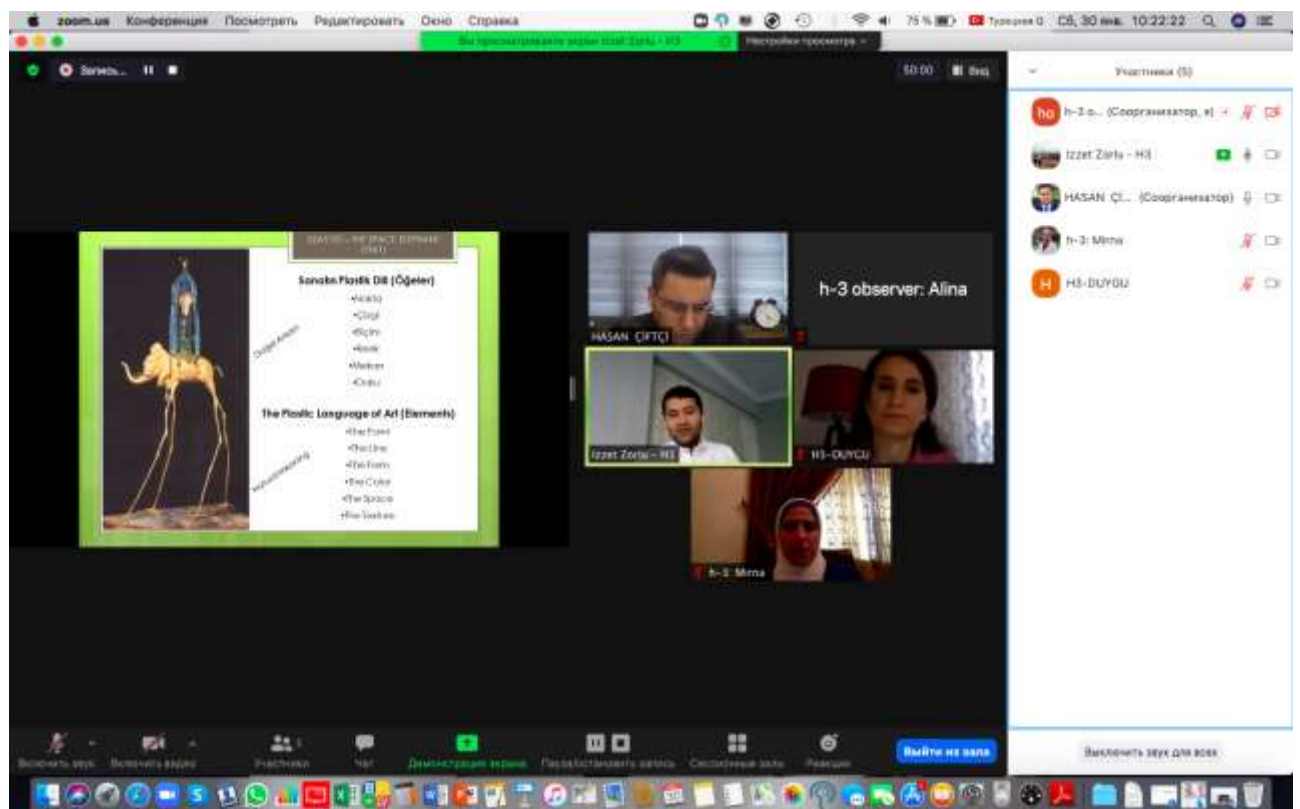
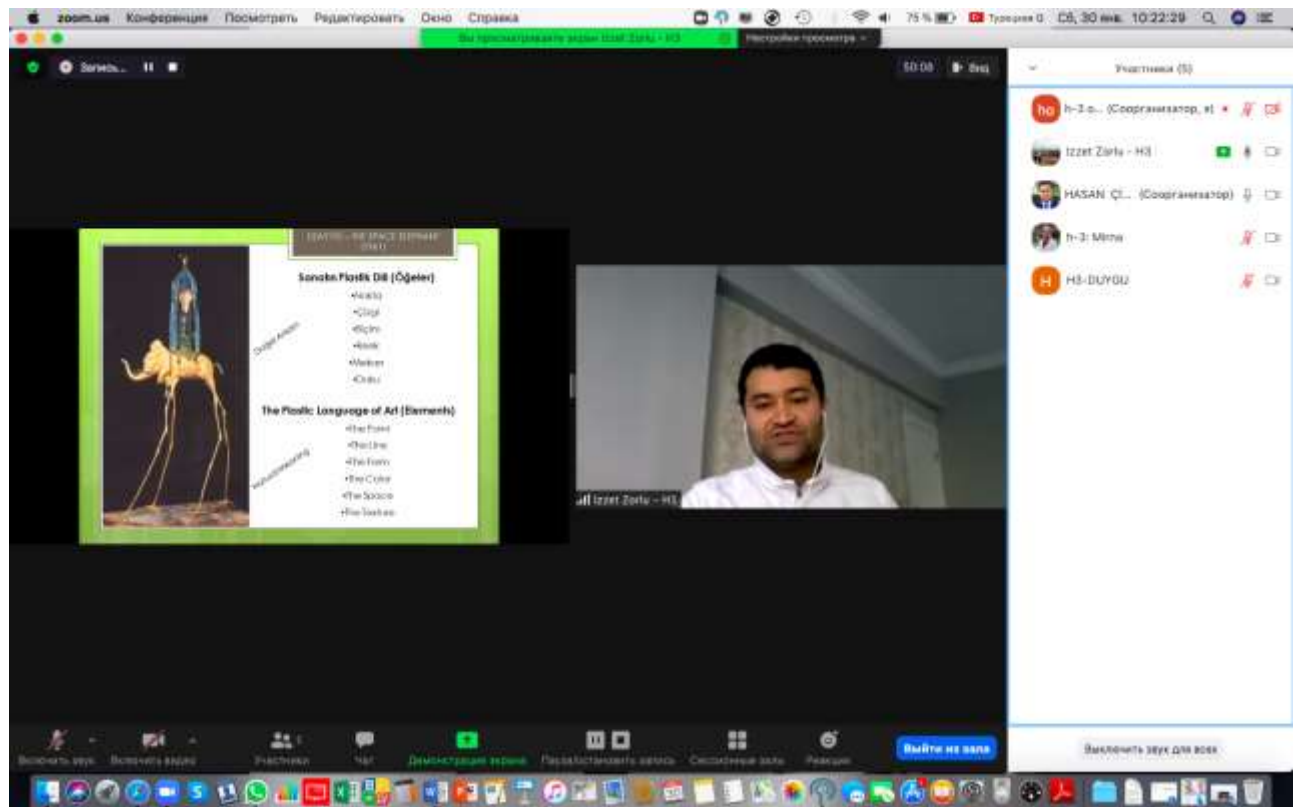

PHOTO GALLERY

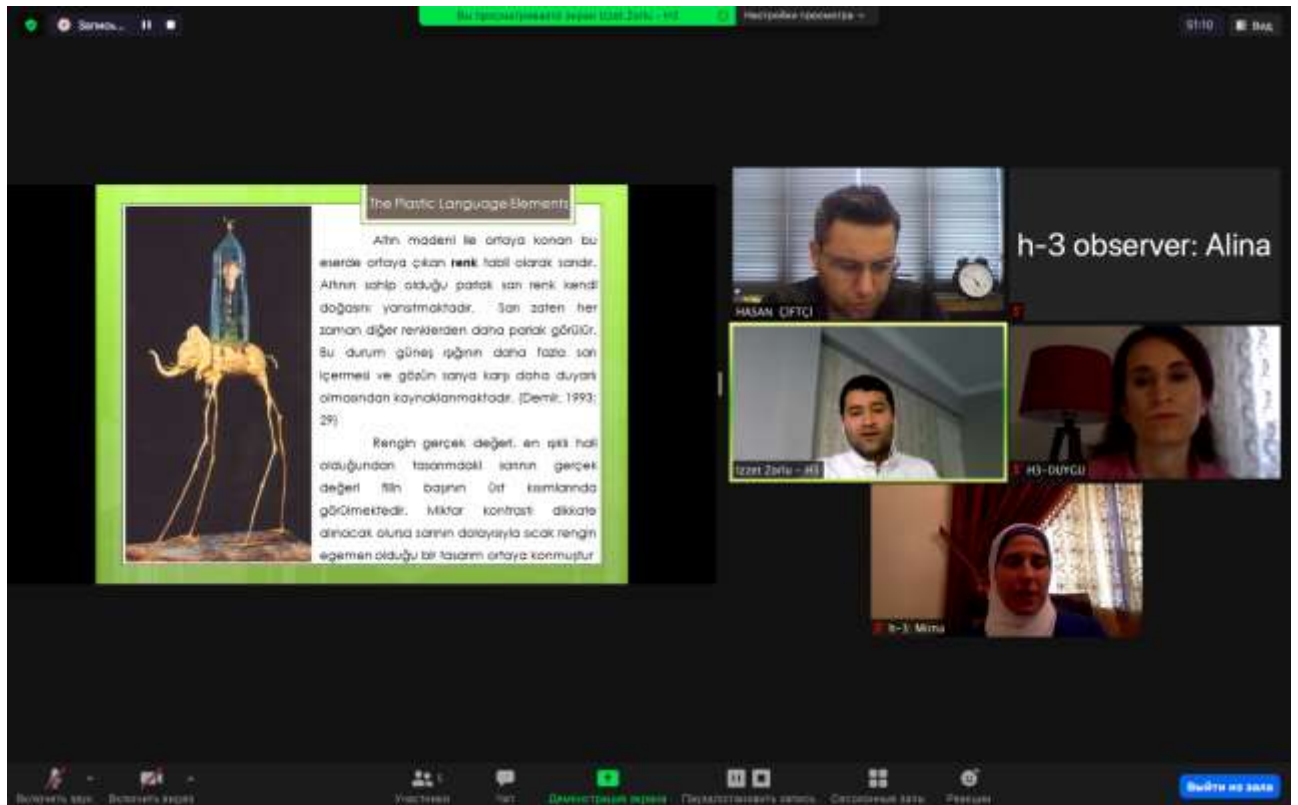
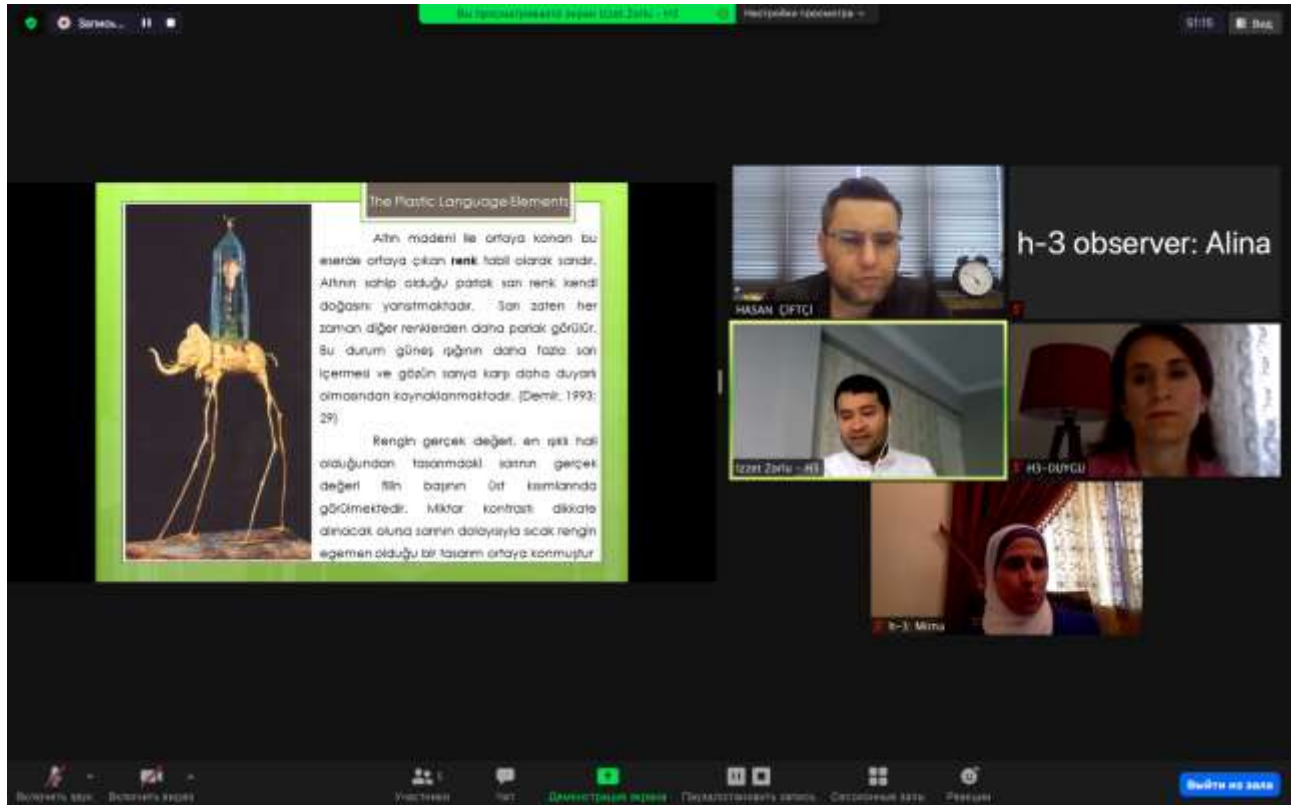

PHOTO GALLERY

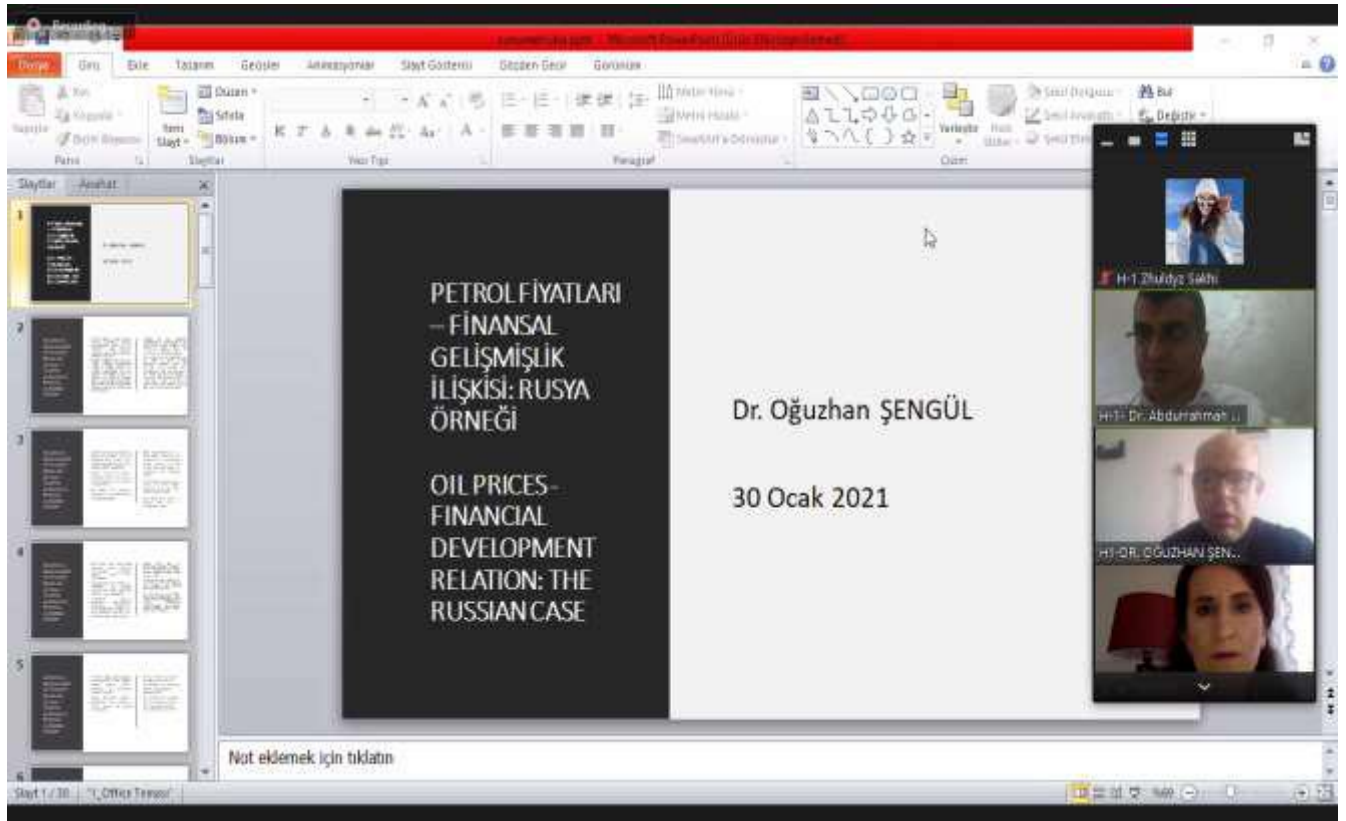
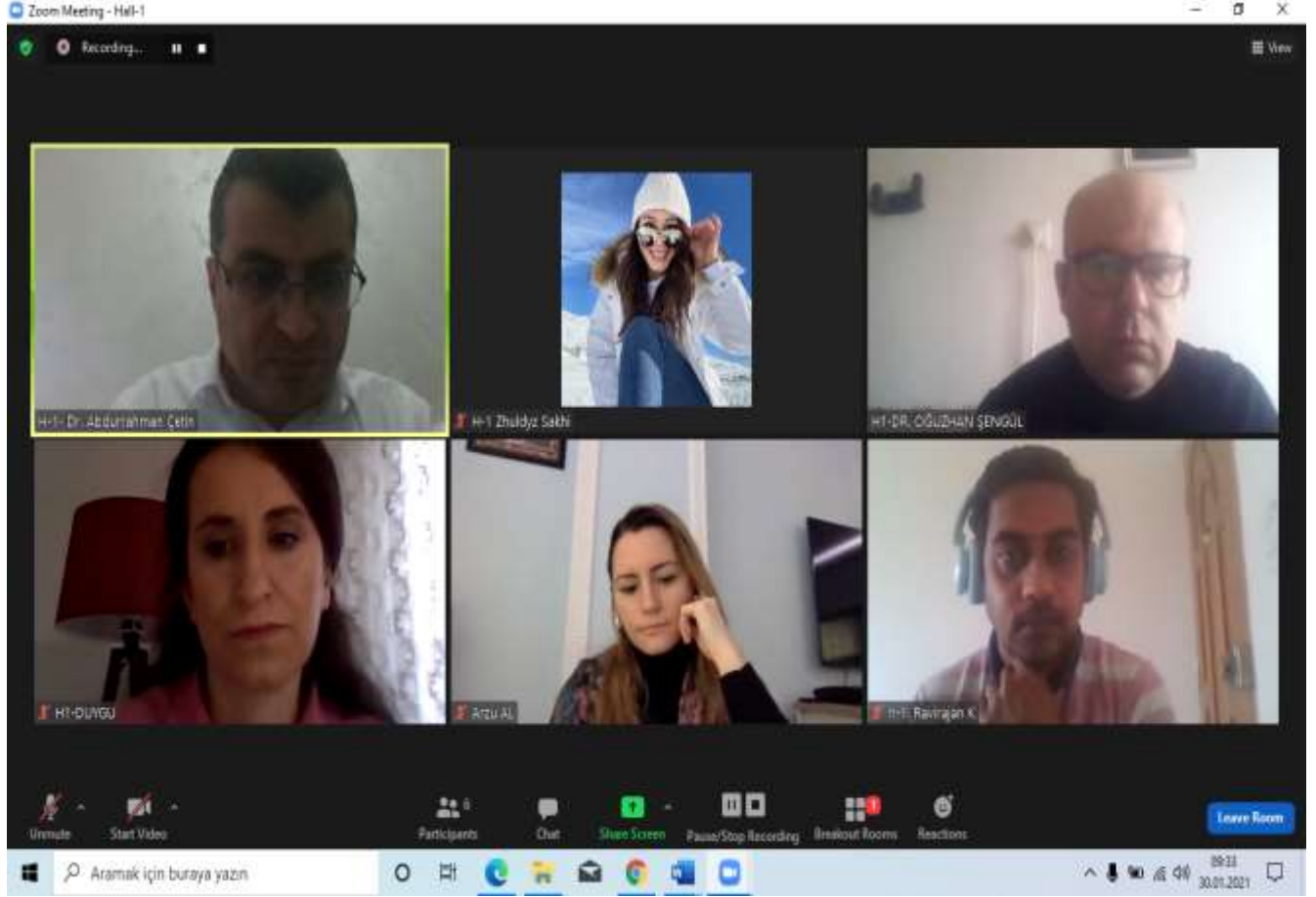

PHOTO GALLERY

Zoom Meeting - Half-1

You are viewing H-1: Dr. Abdurrahman Çetir's screen

Recording

1. Giriş (Entrance)

II- Bölgesel Krizler (Regional Crisis)

1997'de Tayland, Endonezya, Güney Kore, Malezya ve Filipinlerde ortaya çıkan Doğu Asya Mali Krizi ülkelerin para birimleri, borsaları ve gayrimenkul fiyatları ve diğer kıymetlerin değerleri düşmüştür. (The Asian financial crisis seen in currencies shock, stock Exchange, real estate and other asset)

II- Yerel Krizler (Local Crisis)

1994 ve 2000-2001 Türkiye Krizi, 1994 Meksika Krizi, 1998 Rusya Krizi, 2002 Brezilya Krizi, 2001 ve 2019 Arjantin Krizi vb.

Yerel krizlerde sadece tek bir ülke krize girmektedir. (only one country affected by the crisis)

Zoom Meeting - Half-1

10:07 30.01.2021

Zoom Meeting

Recording

PERFORMANCE EVALUATION OF INDIAN BANKS AFTER THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS: FROM THE LENS OF DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

Presented by
RAVIRAJAN K & K R SHANMUGAM

DATE: 30th Jan 2021

Zoom Meeting

10:24 30.01.2021

PHOTO GALLERY

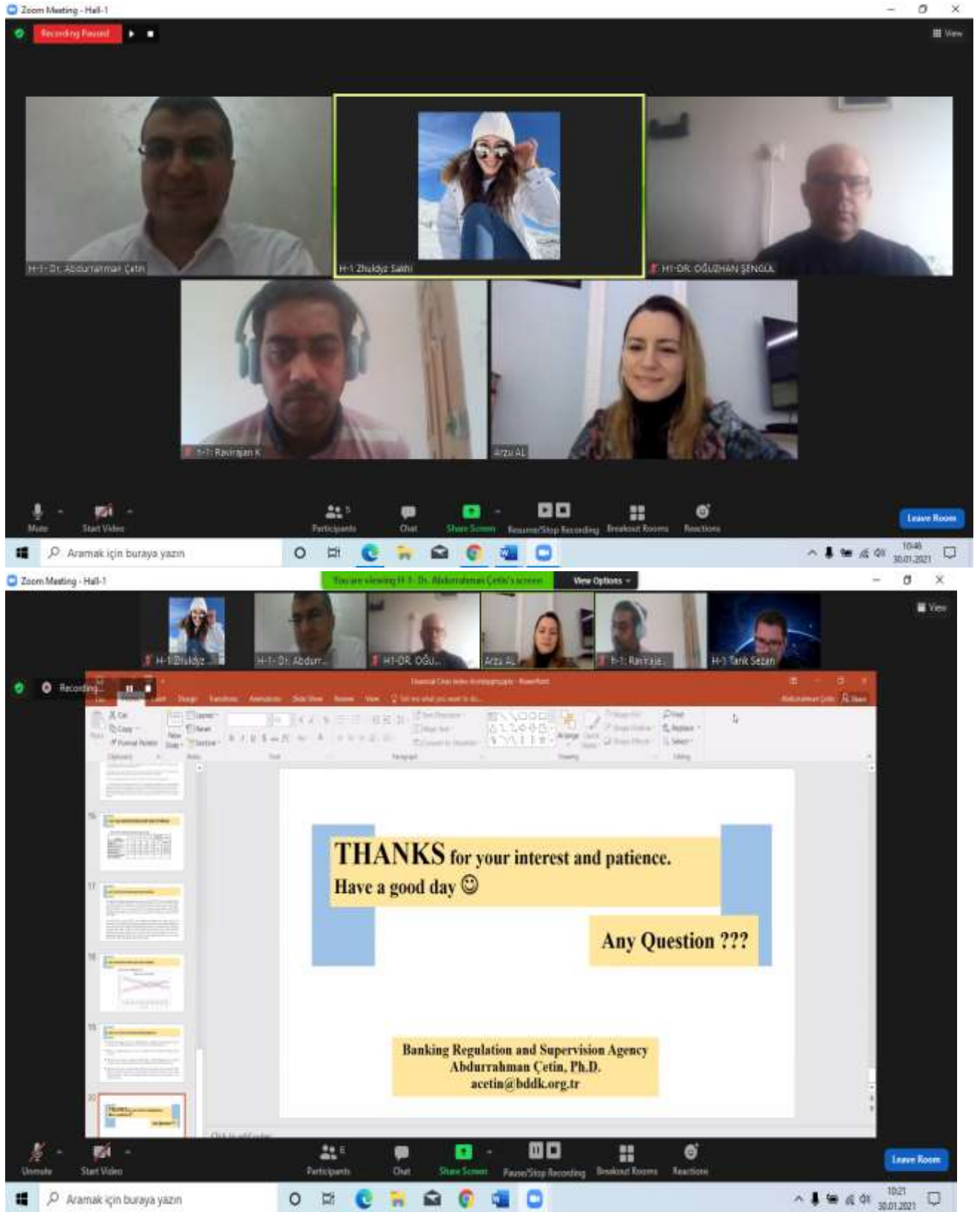

PHOTO GALLERY

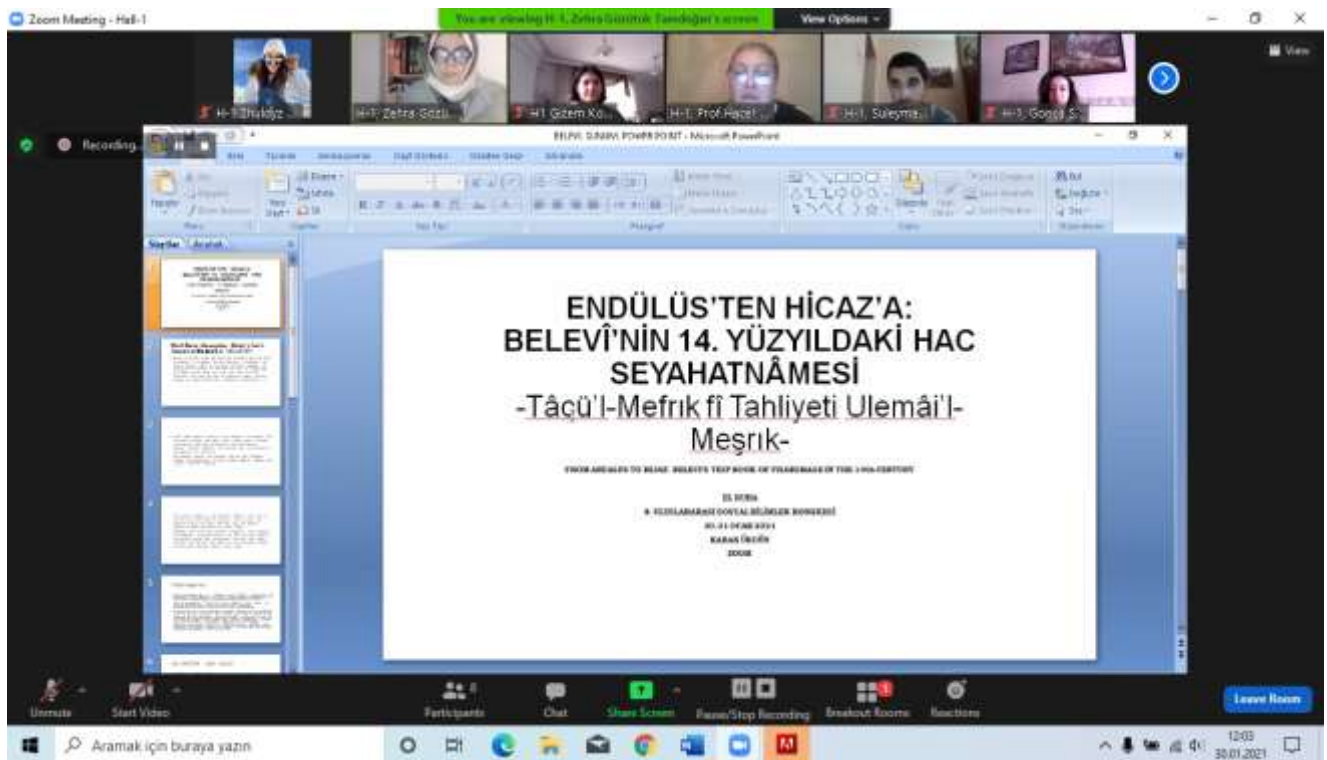
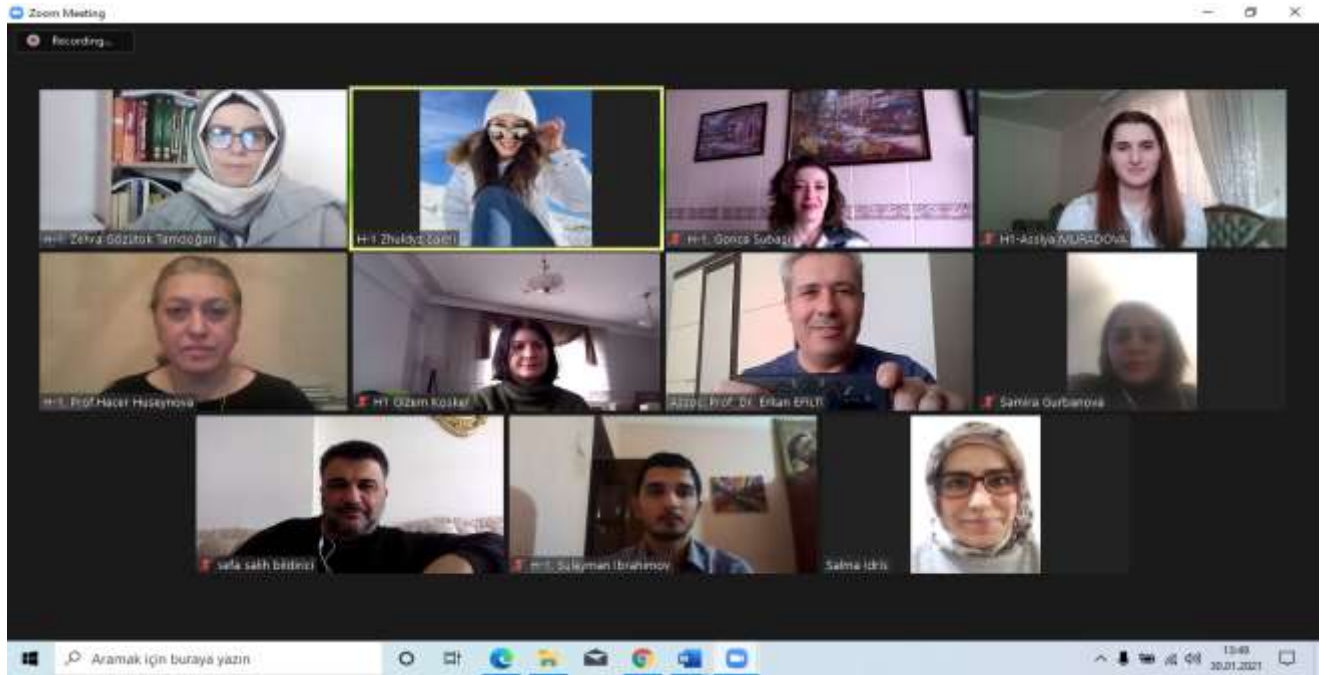

PHOTO GALLERY

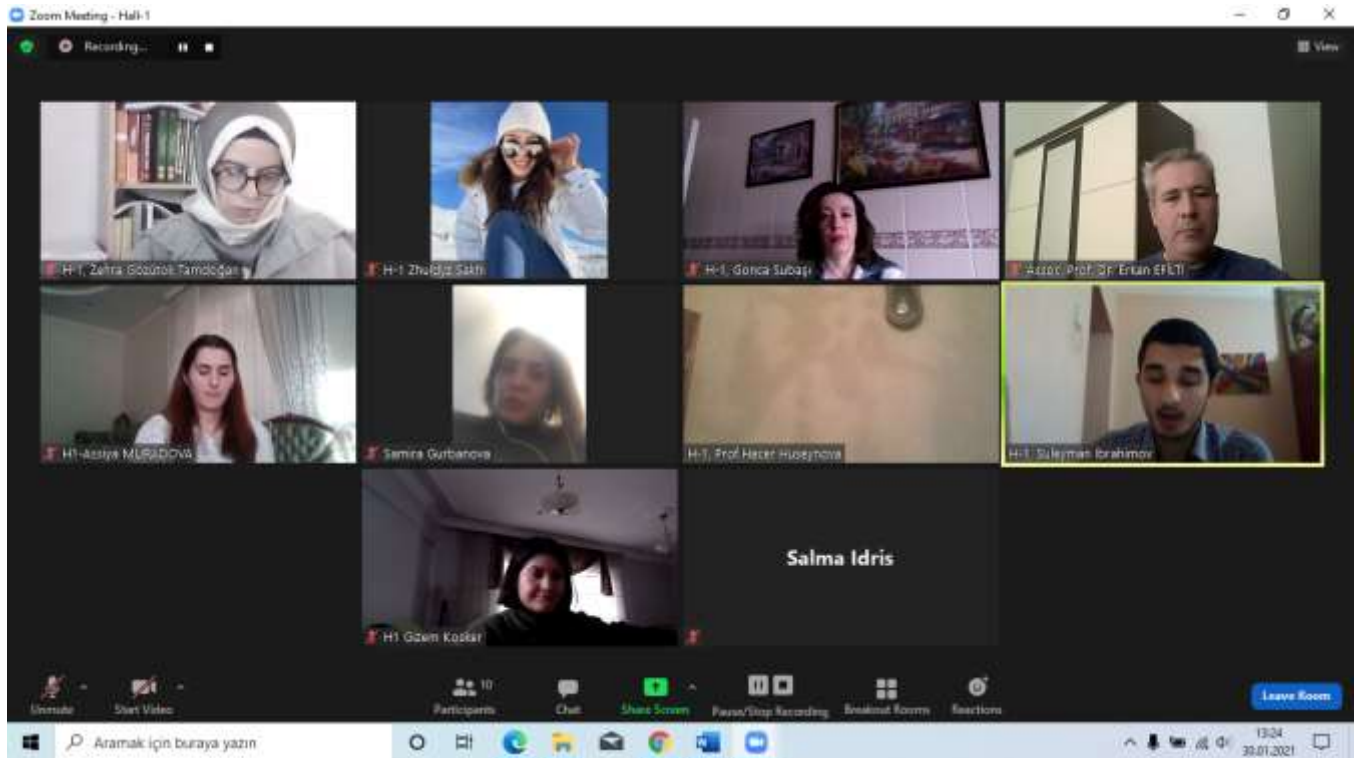

PHOTO GALLERY

Zoom Meeting - Hall-1

You are viewing H-1, Gonca Subay's screen

View Options

Recording...

ANADOLU UNIVERSITY

AN EMPIRICAL STUDY ON
VOCABULARY LEARNING
STRATEGIES OF
TURKISH EFL STUDENTS

Prepared by
Dr. Gonca SUBAY

Participants: H-1 Zihualy, H-1 Zeyra G., H-1, Gonca Sub, H1 Giam Ko..., H-1, Prof.Hacer..., H1 - Argen Z.

Search for a file to share

12:28 30.01.2021

Zoom Meeting - Hall-1

You are viewing H1 Assiya MURADOVA's screen

View Options

Recording...

Tablo 6. Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Yaş Aralıklarının Betimsel İstatistiği
Table 6. Descriptive Statistics of the Age Ranges of Children Victims of Sexual Abuse

Yaş aralığı	f	%
5-9	3	15
10-14	6	30
15-18	5	25
Yaş verilmemiş	6	30
Toplam	20	100

Cinsel istismar mağduru çocukların yaş aralıkları sırasıyla 5-9 yaş aralığı 3 (15%), 10-14 yaş aralığı 6 (30%), 15-18 yaş aralığı 5 (25%), haberlerde yaşı verilmeyen (henüz yetişkin olmayan diye sözedilmiş) çocuklar 6 (30%) olarak Tablo 6'da verilmiştir.

Participants: H-1 Zihualy, H-1, Gonca S., H-1, Prof.Hacer..., Asst. Prof. H1-Assiya MUR..., Salma Idris

Search for a file to share

12:47 30.01.2021

PHOTO GALLERY

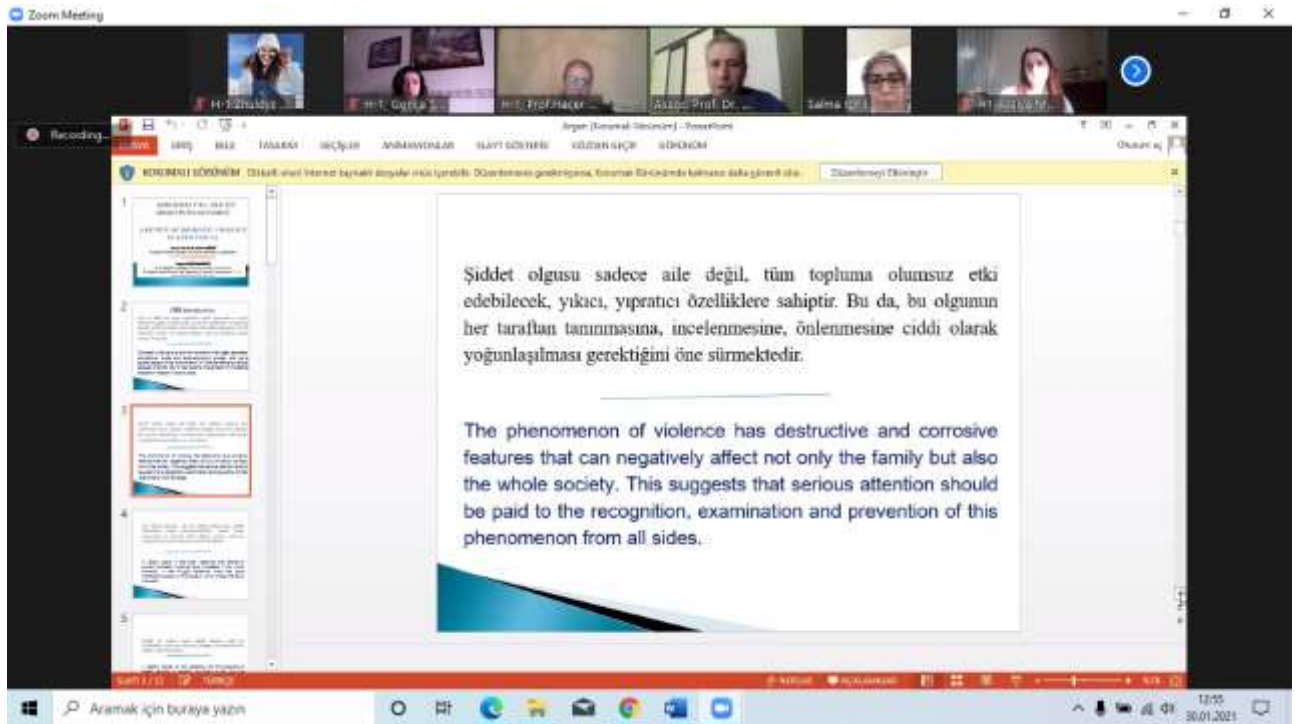
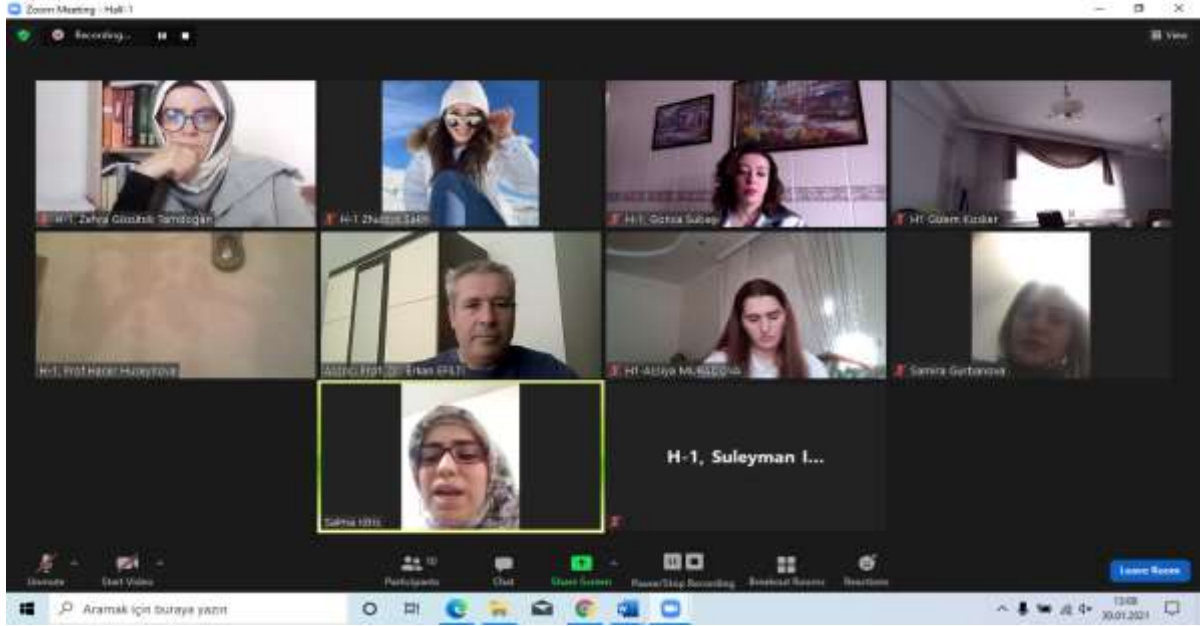

PHOTO GALLERY

CONTENT**CONGRESS ID****PROGRAM****PHOTO GALLERY****CONTENT**

Author	Title	No
Abdulgaffar Muhammad Umoru Ahmed Ibrahim Muhammad T.M. Zango Ewa Gabriel Osa	THE IMPACT OF TREASURY SINGLE ACCOUNT ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA: A PRE AND POST OBSERVATION	1
Abdulgaffar Muhammad Umoru Ahmed Ibrahim Muhammad T.M. Zango Ewa Gabriel Osa	EVALUATION OF EMPLOYEES' PARTICIPATION IN MANAGERIAL DECISION MAKING FOR ORGANIZATIONAL PERFORMANCE	2
Mudhaffar M. Noori Nasreen M. AL-hakim	الأداء جودة تحسين في الإداري الإبداع استراتيجيات دور المصرفي للنشاط الوظيفي (والاهلية الحكومية دهورك محافظة مصارف في ميدانية دراسة)	18
Mohammad Zahid	IMPORTANCE OF HEALTH	19
Arzu AL Tarık SEZAN	INDIA AS A REGIONAL ACTOR FROM ASEAN TO RCEP	20
Aymerillette ŞEN A. Poyraz GÜRSÖN	MODERN POPULISM AND ANTI-RACISM MOVEMENT IN THE WEST	23
Emel TANYERİ MAZICI Tuğba BAMYACIOĞLU	APPEAL OF HUMOUR IN ADVERTISING AND THE UTILIZATION OF THEM IN COMMERCIALS OF E-COMMERCE	41
Mustafa HATİPLER Nilgün KÖKSALAN	FEODALISM INDUSTRIAL REVOLUTION AND CAPITALISM IN THE HISTORICAL PROCESS	59
Mustafa HATİPLER Nilgün KÖKSALAN	NEW GENERATION ECONOMIC MODEL IN DIGITAL WORLD: UNDERSTANDING THE SHARING ECONOMY	75
Müslüm POLAT Fatma Betül TUNCEL	AN INVESTIGATION OF THE BASIC FINANCIAL LITERACY OF INDIVIDUALS WHICH WORK WITH THE BEEKEEPING PROFESSION ACCORDING TO GENDER AND AGE	86

EL RUHA

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

İzzet ZORLU	AN APPROACH IN THE CONTEXT OF PLASTIC LANGUAGE TO SALVADOR DALI'S "SPACE ELEPHANT" NAMED JEWELRY DESIGN	89
Abdurrahman ÇETİN	THE FINANCIAL CONDITION OF TURKISH ECONOMY TO APPLYING UNIFIED CRISIS INDEX	90
Esra KARAPINAR KOCAĞ	THE EFFECT OF EMPLOYEES' WELFARE ON THE LEVEL OF OUTPUT	116
Oğuzhan ŞENGÜL	OIL PRICES - FINANCIAL DEVELOPMENT RELATION: THE RUSSIAN CASE	130
Edip ÖRÜCÜ İtır HASIRCI Pınar KURT	CHANGE OF INTERNAL MARKETING ACTIVITIES IN BANKS ACCORDING TO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS	143
Edip ÖRÜCÜ Pınar KURT İtır HASIRCI	RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: AN APPLICATION	150
Emine ARSLAN	THE EFFECT OF RETRO MARKETING ON CONSUMERS' BRAND IMAGE: A POSTMODERN PERSPECTIVE	163
Eren ÇELEBİ Ümit SORMAZ	GASTRONOMIC PRODUCTS WITH GEOGRAPHICAL SIGNING POTENTIAL IN TOURISM MENUS: EDREMIT GULF EXAMPLE	165
Erkan EFİLTİ Assiya MURADOVA	CHILD SEXUAL ABUSE: A REVIEW OF MEDIA NEWS IN KYRGYZSTAN	176
Erkan EFİLTİ Argen CUMGALBEKOV	A REVIEW OF DOMESTIC VIOLENCE IN KYRGYZSTAN	187
Fatma YILDIRIM Cevdet ŞANLI	EVALUATION OF TEACHER OPINIONS ON CREATING PREPARATORY CLASSES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE STUDENTS INTO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM	196
Gizem KÖŞKER	A DIFFERENT PERSPECTIVE TO STEREOTYPES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: AN EXAMPLE OF PRACTICE ACTIVITY	222
Gonca SUBAŞI	AN EMPIRICAL STUDY ON VOCABULARY LEARNING STRATEGIES OF TURKISH EFL STUDENTS	223

EL RUHA

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

Gül ŞENER Eda ÖZTÜRK	GENDER EQUALITY IN THE EFFIE TURKEY AWARD WINNING TELEVISION COMMERCIALS (2007-2018) AND THE ROLE OF THE GENDER DISTRIBUTION IN THE SELECTION COMMITTEES	224
Hasan ÇİFTÇİ	INTELLECTION OF DIGITAL COMMUNICATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC IN TURKEY	228
HELEN MUSA SIRAJO ADAMU SANI INUSA MILALA SHUAIBU H MANGA	EFFECT OF SERVICE QUALITY ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN DESTINATION HOTEL BAUCHI	239
Hrishikesh Uttam Kate	ENFORCEMENT OF MOTOR VEHICLE LEGISLATION	262
Ibrahim Sambo Farouq Nuraddeen Umar Sambo Ali Umar Ahmad Aminu Hassan Jakada Sa'adatu Suleiman Sanusi	DOES FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY AFFECT CO2 EMISSIONS? EMPIRICAL EVIDENCE FROM SOME SELECTED SSA COUNTRIES	263
Mirna Fawaz Ali Samaha	E-LEARNING: DEPRESSION, ANXIETY, AND STRESS SYMPTOMATOLOGY AMONG LEBANESE UNIVERSITY STUDENTS DURING COVID-19 QUARANTINE	264
Mirna Fawaz Esin Kavuran	LEBANESE NURSING STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING USE OF CONCEPT MAPPING	265
Nigar Zeynalova	EXPLORING THE IMPACT OF ICT IN STUDENT CREATIVITY	266
Duygu KALKAY	RISKS CREATED BY THE ECONOMIC SENSE OF THE GEOPOLITICAL POSITION OF TURKEY	278
Ushe Makambe Victor Charles	ORGANISATIONAL CULTURE AND EMPLOYEE MOTIVATION AT A SELECTED TELECOMMUNICATIONS FIRM IN BOTSWANA: THE MODERATING EFFECT OF THE REWARD SYSTEM	280
Hajer Huseynova	HISTORY OF THE FORMATION OF SOME VERBS	294

EL RUHA

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

Ravirajan K Shanmugam K R	PERFORMANCE EVALUATION OF INDIAN BANKS AFTER THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS: FROM THE LENS OF DATA ENVELOPMENT ANALYSIS	301
Samirə Gurbanova	ASPECTS OF INTERTEXTUALITY IN THE NOVEL "THE UNFINISHED MANUSCRIPT" BY KAMAL ABDULLA	302
Sani Inusa Milala Victor Markus Helen Musa Rufa'i Salihu Abdulsalam	AWARENESS LEVEL OF ACCESS TO FEDERAL MORTGAGE BANK LOAN/CREDIT FOR HOUSING FINANCE IN BAUCHI STATE OF NIGERIA	310
Sani Inusa Milala Bala Ishiyaku Victor Markus SHUAIBU H MANGA Rufa'i Salihu Abdulsalam	THE EFFECT OF AWARENESS ON ACCESS TO FEDERAL MORTGAGE BANK LOAN/CREDIT FOR HOUSING FINANCE IN BAUCHI STATE OF NIGERIA	328
Seema Sadiq	CURRENT ENVIRONMENTAL CHALLENGE : GLOBAL WARNING	351
Solomon Bekele Firew Mekbib Gemechu Keneni Birhanu Amsalu	GENETIC PROGRESS FOR YIELD AND YIELD COMPONENTS AND REACTION TO BEAN ANTHRACNOSE (COLLETOTRICHUM LINDEMUTHIANUM) OF MEDIUM SIZED FOOD TYPE COMMON BEAN (PHASEOLUS VULGARIES L.) IN WEST SHOA ZONE, IN ETHIOPIA	352
Suleymanzade Saida M	LITERATURE OF INDIAN TURKS DEVELOPMENT TRENDS IN ENGLISH LITERATURE OF 11th - 18 th CENTURIES	354
Süleyman Ibrahimov	AN OVERVIEW OF THE CLASSIFICATION OF ARABIC CONSONANTS AND VOWELS	360
Ümit SORMAZ Eren ÇELEBİ	PRODUCT INFORMATION AND LOCATION DETERMINED GEOGRAPHICALLY IN THE MENUS, RESTAURANTS AND HOTEL MANAGERS: EDREMIT GULF EXAMPLE	363
Salma Idris	THE SYRIAN NOVEL IN THE TIME OF REVOLUTION AND DISPLACEMENT ACCORDING TO MAHMOUD HUSSEIN AL- JASEM.	376

EL RUHA

8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN	THE PILGRIMAGE BOOK OF ANDALUSIAN SCHOLAR BELEVİ: THE CONTRIBUTION OF THE PERIOD TO SOCIO- CULTURAL AND SCIENCE TRADITION	378
Fatih YAMAN	INTEGRATION OF SUCCESSION PLANNING IN STRATEGIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT WITH HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PLANNING IN BUSINESS CONTINUITY MANAGEMENT	390
Abdullah Dosti	THE PLACE AND IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATION	396
Hedayat Baktash	REGIONAL INNOVATION SYSTEMS IN THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF POLAND	397
Sana Ahmadi	SMART CITIES AND CIVIL SOCIETY	398
Monir Ahmadi	LIFELONG LEARNING AND SMART CITIES	399
Mahdi Salami	PUBLIC ADMINISTRATION AND TECHNOLOGY: ON INSTITUTIONAL AND SOCIAL INTERACTION	400
Mudhaffar M. Noori Nasreen M. AL-hakim (	THE ROLE OF ADMINISTRATIVE CREATIVITY STRATEGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF THE JOB PERFORMANCE OF THE BANKING ACTIVITY (A FIELD STUDY IN GOVERNMENTAL AND PRIVATE BANKS OF DUHOK GOVERNORATE)	401
Müslüm POLAT Fatma Betül TUNCEL	AN INVESTIGATION OF THE BASIC FINANCIAL LITERACY OF INDIVIDUALS WHICH WORK WITH THE BEEKEEPING PROFESSION ACCORDING TO GENDER	420-430

THE IMPACT OF TREASURY SINGLE ACCOUNT ON FINANCIAL PERFORMANCE OF DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA: A PRE AND POST OBSERVATION

Abdulgaffar Muhammad

Postgraduate Student National Open University of Nigeria, Nigeria

Umoru Ahmed Ibrahim

Nigerian Institute of Transport Technology

Muhammad T.M. Zango

Nigerian Institute of Transport Technology

Dr. Ewa Gabriel Osa

Nigerian Institute of Transport Technology

ABSTRACT

Treasury single account was introduced in Nigeria to checkmate financial leakages and mitigate misappropriation of government fund/revenue. The treasury single account no doubt has brought about a paradigm shift and changed the status-quo of deposit money banks being the custodian of public money. This paradigm shift has saddled the responsibility of custody of public fund on the Apex bank of Nigeria. This change in the status-quo when observed from a distance seems to affect the financial position and liquidity of the deposit money banks. This recent development of the adoption of the TSA will go to a very large extent in exposing banks with liquidity problems. This follows that banks with intense liquidity problem will not be able stand the storm impacted by the adoption of the TSA compared with their counterpart with no liquidity issues. This study examines the impact of the TSA on deposit money banks in Nigeria. The justification of the study is it will put to a settle discrepancy of various findings and conspiracy theories. The study is underpinned by the incremental and the stakeholder theory. The population of the study was the total deposit money banks in Nigeria. Purposive sampling was used to identify 14 banks for the purpose of the study. The data was collected and analyzed on the basis of three indicators of performance which were return on asset, earnings per share and profit before tax for the period of 2010-2019. This span of period is dichotomized between pre and post adoption of the TSA being 2010-2014 as pre TSA while 2015-2019 as post-TSA periods respectively. The result of the study presented showed that the adoption of the TSA to a very large extent exert an insignificant influence on the performance profitability variables. The analysis was carried out using the unpaired sample T-Test. It is recommended that deposit money banks should but to place modulation that will be engaged in cash drive and collection from deposition and over reliance on government deposit should be discourage.

Keywords: TSA, Return on Asset Profit before Tax, Earnings per share and Deposit Money Banks.

EVALUATION OF EMPLOYEES' PARTICIPATION IN MANAGERIAL DECISION MAKING FOR ORGANIZATIONAL PERFORMANCE

Abdulgaffar Muhammad

Postgraduate Student National Open University of Nigeria, Nigeria

Umoru Ahmed Ibrahim

Nigerian Institute of Transport Technology

Muhammad T.M. Zango

Nigerian Institute of Transport Technology

Dr. Ewa Gabriel Osa

Nigerian Institute of Transport Technology

ABSTRACT

This study on “Evaluation of employees’ participation in managerial decision making for organizational performance in Flour Mill Nigeria Plc” is to determine the impact of employees’ participation in managerial decision making for organizational performance. The study seeks to identify the impact of consultative management and collective bargaining in managerial decision making for organizational performance in Flour Mills Nigeria Plc. The theoretical framework upon which this research was built upon is leader-member exchange theory as the theoretical framework which sees the employees’ participation in decision making as an essential component of the organization that both employees and employers must cooperate and work harmonious if there must be improved performance of the organization. The research used survey method using structured questionnaires which were administered to 116 staff of the Flour Mills Nigeria Plc, Kaduna State out of which 80 were validly returned upon which analysis were made. The data obtained were presented and analysed using both descriptive (tables) and inferential (regression) tools of statistics. The regression analysis shows $p < 0.05$ level reveals that there is significant impact of consultative management and collective bargaining in managerial decision making for organizational performance. This study concludes that employees’ participation in managerial decision making improve organizational performance in organizations. The research therefore recommends that government the management of Flour Mills Nigeria Plc and other stakeholders should establish means and channels of communication and collaborations for effective participation of the employees in the organization through sharing ideas, circulars, internal memos and regular meetings.

INTRODUCTION

All stakeholders, employees, employers, clients, among others in any organization are important assets to the organizations (Samad & Shapour, 2017). However the relationships between management and subordinates are sometimes in crisis because both parties have their own interests. For example management needs maximum efficiency and effectiveness, while subordinates need higher wages and more benefits from their work. So, that management usually implements the management decision making pattern to achieve the efficiency and effectiveness. In the process to achieve organizational efficiency and effectiveness, management sometimes implement maximum capacity in participative management styles, where they get employees participation in all aspects of the organization (Parasuraman & Goodjik, 2018). Employee participation is creating an environment in which people have an impact on decisions and actions that affect their jobs. Rather, employee involvement as a management and leadership philosophy is about how people are most enabled to contribute to continuous improvement and the ongoing success of their work organization. Employees' participation in decision making in the organization could be through consultative management, collective bargaining, formation of work committees, group discussion, briefing groups, joint consultation among others.

Employees' participation in management has attracted quite a number of researches in recent times, though its development can be viewed slow but increased employees demand for job satisfaction and the need for recognition of employees relevant in the structure of an organisation, the concept has become a major topic for first line growth. The desire for economic and industrial freedom that is believed to be attained when political democracy is achieved is a prompter to the growth of employee's participation in organisations (Rathnakar, 2016). It is also pertinent that workers of any organisation be given the free hand to take active and strategic role in decision making that affects the existence and growth of the organisation. This belief is borne out of the perception that the organisation is likened to a system or a state, and there is need to bring democracy into the organisation as the world has moved away from the dictatorial or totalitarian style of state control.

Public organizations such as Flour Mills Nigeria Plc need to achieve high performance which is mainly through improved productivity in terms of quality and quantity. In this regard employees' participation in managerial decision making which are based on consultative

management, and collective bargaining needs to be considered by the management to guarantee the required performance.

Objectives of the Study

The central objective of the study is to determine the impact of employees' participation in managerial decision making for organizational performance in Flour Mills Nigeria Plc. However, the specific objectives of the study are as follows:

- i. To investigate the effects of consultative management on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc
- ii. To evaluate the extent to which collective bargaining between employers and employees has affected the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc

Hypotheses of the Study

The statements of hypotheses of the study are stated in null form as follow:

- H₀₁: There is no significant effect of consultative management on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc.
- H₀₂: Collective bargaining between employers and employees has no significant effect on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc.

LITERATURE REVIEW

Concept of Employees' Participation

Employee involvement in decision making, sometimes referred to as participative decision-making (PDM) or employees' involvement is concerned with shared decision making in the work situation (Mitchell, 2015). This means that employee participation in the planning process surrounding the potential innovations may facilitate opportunity recognition throughout the organisation (Kemelgor, 2016). The attitudes that organizational results come from the top, that effective cultures are derived from the upper echelon, often tend to ignore the power and the contributions of those at lower levels (Woodworth, 2016). Employee involvement practice as defined by Lawler, Mohrman and Ledford (2015) is "Creating High Performance Organizations." According to the authors, employee involvement can be characterized by the use of sharing power, sharing information, rewards and knowledge.

According to Price (2014) the involvement of employees in the organizational operations not only motives them but also enables them to contribute more effectively and efficiently. Further, Price (2014) explains that employee as a process involving participation, communication and decision-making leads to industrial democracy and employee motivation. Employees with high level of involvement could be described as one whose job is the center of his/her life. As such, many theorists have hypothesized that employees with high level of involvement will put forth substantial effort towards the achievement of organizational objectives and less likely to lead to turnover (Kemelgor, 2016). Lawler, Mohrman and Ledford (2015) provide what many writers describe as a consensus definition of employee involvement which explains practices including job rotation, quality circles, self-directed teams, and most implementations of total quality management.

Concept of Decision Making

Decision-making makes it possible to adopt the best course of action in carrying out a given task. It becomes necessary to find out the best way when there are different ways of performing a task and the action finally selected should produce the best results and should be acceptable to both the workers and management. Involving employees in organizations implies soliciting for their views during decision making. There are several views on what decision making imply. According to Lawler, Mohrman and Ledford (2015), decision making in its narrowest sense, is the process of choosing from among various alternatives.

In the same vein Rathnakar (2016) defines decision making as a process by which several possibilities are considered and prioritized, resulting in clear choice of one option over others. Samad and Shapour, (2017) also defines decision making as the process of choosing among the available alternatives in order to solve a specific problem. The term decision making and problem solving are often confused and, need to be clarified. Problem solving is the process of determining the appropriate responses or actions necessary to alleviate a problem. Problem solving necessarily involves decision making since all problems can be attacked in numerous ways and the problem solver must decide which is best. On the other hand, all decisions do not involve problems (such as the person sorting fruits or vegetables). Wu and Lee, (2016) explain decision-making as the essence of management. Even though other organizational participants might take decisions, the decision-making capability of the manager will play a major role in the success of the organization.

Concept of Consultative Management

Manager's prime responsibility is to get things done through people, however sound ones' ideas or well reasoned ones' decision are, they become effective only as they are transmitted to others and achieve action or re-action, consultative management is specifically needed to establish and distribute or spread widely the goals of an organization, develop and appraise members of the organizational and control performance. It is important for information to flow freely between management and labour. The purpose of consultative management in an organization is to effect change, to influence action towards the welfare of the organization. Consultative management is needed to establish and disseminate goals, develop plans for their achievements, organize human and other resources in the most effective and efficient way, select, develop and appraise members of the organization and control performance (Sharma and Kumar, 2018).

In a consultative management, communication flows in various directions, downwards, upwards and crosswise. Traditionally downwards communication was emphasized but if communication flows only downwards, problems will develop, in fact one could argue that effective communication has to start with the subordinate and this means primarily upward communication, communication also flows horizontally, that is between people on the same or similar organizational levels and diagonally involving persons forms different levels who are not in direct reporting relationship with one another (Huang, 2017). Maintenance of effective communication rest squarely with the management, also labour should try as much as possible to communicative its position with management at all times.

Concept of Collective Bargaining

Chidi, (2015) posits that collective bargaining has contributed to the economic development of Nigeria through increased productivity and peaceful conflict resolutions in organizations. It is on similar note that Onah, (2018), opines that collective bargaining performs three functions targeted towards organizational performance; as a means of contracting for sale of labour (marketing concept); as a form of industrial government (governmental theory); and a method of management (industrial management concept). Onah, (2018) further explained that collective bargaining is a means of buying labour in the labour market with the use of employment contract, having rule making process that governs trade unions and management relationship especially in the areas of reaching decision on matters of interest to all social partners.

While Anyim, Ikemuefuna and Ogunyomi (2016), on their part opined that in all industrial relations systems there are disagreements and disputes among various contending interests and collective bargaining democratic principles are required to resolve the disagreement and disputes as to have industrial harmony and peace that will increase the performance of the organization. Anyim, Ikemuefuna and Ogunyomi (2016), saw collective bargaining as the process of resolving industrial conflicts in every industrial relations system for the purpose of increased organizational performance.

Concept of Organizational Performance

Appah and Emeh (2015) state that organizational performance is the sum of accomplishment attained by all businesses/departments involved with an organizational goal during a determined period of time, with the goals either meant for a specific stage or on the overall extent. Organizational performance is a process that promotes the changes. The process of these changes can be considered as an instrument of improving the sales of any organization. Organizational performance is a main technology driven which can change the quality of working relationship among the workers. In many cases, staff are under-utilized and are capable, if given the opportunity, of taking on more responsibility for the work they do and of contributing further to the achievement of objectives.

All business processes eventually revolve around the target of contributing to the success of the company in one way or another. While the term success describes the positive effective overall turnout of a company's activities, the term financial and non-financial performance. Conceptually, organizational performance has been defined as the comparison of the value produced by a company with the value owners expected to receive from the company (Anyim, Ikemefuna & Ogunyomi 2017).

Review of Related Empirical Studies

Florence (2019) carried out a study on the relationship between employee's participation in decision making process and job satisfaction among university academic staff. The objective of the study was to determine whether consulting employees in decision making affects their satisfaction. The study used primary source of data by administering questionnaires to the academic staff, the data obtained were analysed using correlation analyses. The study discovered that there is a positively strong correlation between consultative management in decision-making and job satisfaction in relation to general working conditions; pay and

promotion potential; use of skills and abilities; job design; and job feedback. The study therefore concludes that for any organization to survive, grow and compete, the employees of such organization must be involved at all stages in the decision making process.

In a similar study by Omobude and Igbudu (2018), they investigated the influence of teachers' participation in decision making process and its impact on their job performances. In the study, questionnaires which were administered to participating samples were retrieved and analysed using regression analysis. The study therefore found out that consulting teacher in decision making influence performance as teachers who are consulted in decision making performed better. The study concludes that the relationship between consultative management and performance varies on certain demographical factors and availed equal participatory opportunities in decision making.

Akhaukwa (2018) conducted a study to establish the effect of collective bargaining process on industrial relations environment in public universities in Kenya. The study employed the use of primary data using questionnaire as the instrument of data collection which was analysed using linear regression analysis. The study found that academic staff felt that union and management did not cooperate well neither did they have mutual regard of each other nor were they willing to confer. Besides, management did not facilitate union's operation and its attitude to the union was not favorable. The study therefore concludes that the industrial relations environment, that is, collective bargaining in the three public universities where the study was conducted was found to be poor which has affected the performance of the universities. The study further revealed that collective bargaining process had a significant effect on organizational performance in Kenya. Also, collective bargaining made a significant (and positive) contribution to industrial relations environment.

All over the world as noted by Anyim, Chidi and Ogunyomi (2014) in their study on trade disputes and settlement mechanisms in Nigeria: A critical analysis seeks to measure the effects of collective bargaining on disputes and settlement in organizations. The study used secondary data obtained from journals and periodicals that were analysed using content analysis. The study questioned the effectiveness of collective bargaining in the Nigerian public sector. This is because, according to them, collective bargaining in the public sector in Nigeria merely modified bargaining relationship, the structure and scope of collective bargaining. The study concludes that government pays only lip-service to the use of collective bargaining machinery, because at all levels, they have continued to set aside the use of collective bargaining in favour

of wage commissions in granting wage awards. Therefore, the use of fiat in the Nigeria Public sector is a mockery to collective bargaining machinery and hence not in line with the ILO Convention (2015).

Theoretical Framework

Leader-Member Exchange Theory

The Leader-Member Exchange (LMX) theory suggests that leaders may develop different types of relations from different members of the same work group. The theory depicts superior - subordinate relations as existing in a continuum ranging from high to low quality. As such, subordinates should be asked to participate in decisions affecting the work units in situations where they experience the reciprocal trust characteristic of high-quality changes with their immediate supervisors (Armstrong, 2008).

Finally, this study uses leader-member exchange as a theoretical framework that underpins the study. This is because the leader-member exchange simply focused on a leadership style that inspires employees by empowering them to take decisions and actions that affect their existence of the organisation. The theory suggests that leaders, aside other human relations approach, also seek to empower employees to take decisions and actions that will enhance their growth and the performance of the organisation.

METHODOLOGY

The research study is a survey research study. Survey method is applicable to this research since it seeks to measure the effect of employees' participation in managerial decision making on organizational performance. The population of this research consists of the staff in the Flour Mills Nigeria Plc. This comprises 116 personnel consisting of the staff in administration, finance and accounts, personnel, audits operations and field officers (Flour Mills Nigeria Plc monthly payroll, 2020). However, 80 respondents returned the questionnaire validly filled upon which the analysis was carried out.

The instrument of the data collection is a primary instrument which is questionnaire. The questions were structure and administered to the selected samples. Statistical analysis was carried out using linear regression model to find out whether the employees' participation components available and used by the Flour Mills Nigeria Plc. in Kaduna State have resulted

in increase organizational performance and the extent of their effects. The simple regression analysis of the ordinary least square (OLS) is the estimation technique that is being employed in this study in functional form, is expressed as:

$$OP = f(CM, CB) \dots\dots\dots 1$$

In equation for, it is expressed as:

$$OP = \beta_0 + \beta_1 CM + \beta_2 CB + \varepsilon \dots\dots\dots 2$$

Where: OP = Organizational Performance CM = Consultative Mgt CB = Collective Bargaining β_0 = intercept, β_1 and β_2 , = slopes for CM and CB. ε = error of estimate

RESULTS AND DATA ANALYSIS

The hypotheses for the study are tested using linear regression analysis. This was done using Statistical Package for Social Scientist (SPSS).

Table 1: Model Analysis for Hypotheses

Variables	Coefficient	Std. Error	t stat
Constant	0.3661	2.271	9.832
R	0.542		
R-squared	0.449		
Adj R-squared	0.309		
Sig (p-value): CM	0.004		
Sig (p-value): CB	0.000		
Df	79		
Durbin-Watson	1.956		
f- stat	3.648		

Source: SPSS output (Research Survey, 2020)

From table above, the value of $R = 0.542$ shows that there is an average (54.4%) relationship between employees' participation in managerial decision making and organizational performance. Also $R \text{ square} = 0.449$ indicates that 44.9% variability of organizational

performance is due to employees' participation in managerial decision making. The coefficient reveals that for every unit increase in employees' participation in managerial decision making there is a corresponding 0.3661 unit increase in organizational performance.

From the p-value of 0.004 ($p < 0.05$) means that the null hypothesis which states "There is no significant effect of consultative management on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc" is therefore rejected. Also, the p-value which is 0.000 ($p < 0.05$) indicates that the null hypothesis which states "Collective bargaining between employers and employees has no significant effect on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc." is therefore rejected.

SUMMARY AND DISCUSSION OF FINDINGS

Firstly, the study reveals that there is a significant effect of consultative management on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc. This is to say that consultative management affects organizational performance positively. This finding agrees with the findings of Florence (2019) who concludes that for any organization to survive, grow and compete, the employees of such organization must be involved at all stages in the decision making process.

Secondly, the study reveals that collective bargaining between employers and employees has significant effect on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc. This is an indication that collective bargaining provides a significant opportunity for the organizational performance in the organization. This findings partly agrees with Akhaukwa (2018) that posits that collective bargaining in the three public universities under review was found to be poor which has affected the performance of the universities. Therefore indicates that collective bargaining process had a significant effect on organizational performance and collective bargaining made a significant (and positive) contribution to industrial relations environment.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

It is believed that the effectiveness and efficiency in performing these roles may inter-alia depend largely on employee involvement in decision making of the firms. However, the findings of the study reveal that on the average, the employee involvement in decision making of participating firms was low. This implies the possibility of managers of the firms not being

critical about employee involvement in decision making, probably because of their practice of high power distance culture. In which case the employees are expected to be seen and not heard. The collective bargaining between employers and employees according to the study has significant effect on the organizational performance of Flour Mills Nigeria Plc. The findings of this study indicate a significant relationship between employee involvement in decision making and organizational performance. The results also reveal that organizations with high employee involvement in decision making outperform firms with low employee involvement in decision making.

In the course of the study on evaluation of employees' participation in managerial decision making for organizational performance in Flour Mill Nigeria Plc, certain recommendations were given which are as follows: Firstly, the consultative management of the organization should be strengthened through joint meetings between the employees and the employers regularly in order to ensure shared ideas. Secondly, the collective bargaining between employers and employees of organization should be made completely from the point of recruitment, to the employees stay in the organization.

REFERENCES

- Aborisade F. (2019). Industrial Relations: Ideological perspectives. Theories of industrial relations, Paper delivered at the conference organized by the World Federation of Trade Union (WFTU) in collaboration with ASSBIFI, NUATE, ATSSAN, NACOISAN and NUHPSW of Nigeria at Lagos Airport Hotel, 14-15th November 2008.
- Akhaukwa, J. R., Maru L., and Byaruhang J. (2013). Effect of Collective Bargaining Process on Industrial Relations environment in Public Universities in Kenya, Mediterranean Journal of Social Sciences, Vol.4 No. 2, May 2013, MCSER-CEMAS-Sapienza University of Rome.
- Akhaukwa, S. (2018) 'Collective Bargaining', the Nigerian Perspective; Adamawa Journal of Management and Decision Analysis Vol. 1 No, 2 July, 2008
- Altenburg, T. (2010). Industrial Policy in Ethiopia. Discussion Paper 2010/12. German Development Institute.

- Anyim F. C., Elegbede F. and Gbajumo M. A. (2016), 'Collective Bargaining Dynamics in the Nigerian Public and Private Sectors' Australian Journal of Business and Management Research, Vol.1 (5) pp63-70
- Anyim, F. Ikemefuna, C and Ogunyomi P. (2017) 'Collective Bargaining and its Metamorphosis in the Workplace in Nigeria' British Journal of Economics, Finance and Management Sciences Vol. 2 (1) pp. 63- 70.
- Anyim, F.C., Chidi, O.C. and Ogunyomi, O.P. (2014), Trade Disputes and Settlement Mechanisms in Nigeria: A Critical Analysis, Interdisciplinary Journal of Research in Business. Vol. 2, (2), pp1-8.
- Appah, E and Emeh, S. (2015), 'Employee Reporting and Collective Bargaining in Organization: A need for disclosure', Chapter of Arabian Journal of Business and Management. Vol. 1 No. 8 April, Pg 23-36.
- Armstrong, M (2008). A Handbook of Human Resource Management Practice, London, Kogan Page Limited.
- Chidi, O. C. (2015). "Managing Industrial Conflict for Sustainable Development in Nigeria: An Inclusive Stakeholders' Approach". Nigerian Journal of Management Studies .Vol.10, N02, pp.46- 68
- Florence, G (2019) A comparative overview of terms and notions on employee participation, Labour Administration and Inspection Programme LAB/ADMIN, Working Document Number 8, International Labour Organization-Geneva,
- Huang, T.C. (2017). The Effect of participative management on organizational performance: The case of Taiwan. The International Journal of Human Resource Management,8(5):677-690.
- Kemelgor, G. (2016) "Communication as Instrument for Change and Conflict Management in Formal Organisation", in International Journal of Communication, 8, 374-386.
- Lawler, O. Mohrman, K. and Ledford, N. (2015). Participative Management. Addison-Wesley Publishing Company, Incorporated, USA
- Mitchell, S. (2015). Conflict and Conflict Management in Nigeria: The Search for a National Strategy. Confluence Journal of Management, 2(1), 36 – 39.

- Omobude, S. and Igbudu, H. (2018). The effect of participative decision making on perceived organizational support and organizational commitment. M.A Thesis, California State University.
- Onabanjo I. (2016), 'Collective Bargaining: Received Orthodoxy Discarded in Public Sector Wage Determination', European Journal of Business and Management, Volume 5. (12)
- Onah, F. O. (2018), Human Resource Management (2nd ed). Enugu: John Jacob's Classic Publishers Ltd.
- Parasuraman, B. (2018) An Examination of Employee Participation in the private sector: Malaysian Case Studies. Unpublished Doctor of Philosophy, University of Wollongong, Australia.
- Price, L. (2014). The Impact of Participative Management Perception on Customer Service, Medical Errors, Burnout, and Turnover Intentions. *Journal of Healthcare Management*, 54:2 March/April, 128-141.
- Rathnakar, S. (2016), "Business Administration," Precision Printers and Publishers.
- Samad, R.A. & Shapour, A.S. (2017). Relationship between Participative Management and Personnel Productivity: A Survey in Gachsaran Gas and Oil Company, *World Applied Sciences Journal* 15(9):1319-1324.
- Sharma, R.D. and Kumar, K. (2018), Strikes and Lockout as a Method of Collective Bargaining. *International Journal of Research in Economics and Social Science*, Vol. 4 (6), pp pp118-123
- Woodworth, N. (2016). A Cross-Cultural Analysis of Participative Decision-Making in Organization. *Human Relations*, 56 (4):453-474.
- Wu, P.W. & Lee, Y.D. (2016). Participatory management and Industrial relations climate: a study of Chinese, Japanese and US firms in Taiwan. *International Journal of Human Resource Management*, 12,5:827-844.

Appendix

Questionnaire

Questions related to the Hypotheses (Use these keys as guide to respond to the questions)

Key: 1= strongly agree; 2= agree; 3= disagree; 4= strongly disagree 5= undecided

II. Organizational Performance

S/N	Items on Dependent Variable (Organizational Performance)	1	2	3	4	5
1.	Productivity of Flour Mills Nigeria Plc has increased as a result of employees' participation on managerial decision making					
2.	Processes of productivity is more effective as a result of employees' participation on managerial decision making					

III. Consultative Management

S/N	Items on Independent Variable (Consultative Management)	1	2	3	4	5
3.	There are consultative management style of authorities in Flour Mills Nigeria Plc					
4.	There is an effective ways of consultation with employees during decision making in Flour Mills Nigeria Plc					
5	Employees' interests are always considered with the employees by the management during decision making					
6	Employees are involved and participate in decision making process in Flour Mills Nigeria Plc					
7	Employees' involvement in decision making has led to improved productivity for the organization					

IV. Collective Bargaining

S/N	Items on Independent Variable (Collective Bargaining)	1	2	3	4	5
8.	There is an existing collective bargaining system between employees and management in Flour Mills Nigeria Plc					
9.	Collective bargaining processes in decision making processes are observed in Flour Mills Nigeria Plc					

10.	Collective bargaining in decision making can affect the productivity of the employees in Flour Mills Nigeria Plc					
11.	Collective bargaining in Flour Mills Nigeria Plc has led to improved productivity for the organization					

SPSS output for Hypotheses

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.542(a)	.449	.309	2.271

a Predictors: (Constant), Consultative management collective bargaining

ANOVA(b)

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	33.748	1	21.108	3.648	.000(a)
	Residual	189.875	78	1.329		
	Total	223.623	79			

a Predictors: (Constant), Consultative management, collective bargaining

b Dependent Variable: organizational performance

Coefficients(a)

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
1	(Constant)	0.3661	.113		9.832	.000

	Consultative management	.345	.025	.337	5.902	0.004
	collective bargaining	.214	.054	.208	3.985	.000

a Dependent Variable: organizational performance

دور استراتيجيات الإبداع الإداري في تحسين جودة الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي
(دراسة ميدانية في مصارف محافظة دهوك الحكومية والاهلية)

Assist Prof. Dr. Mudhaffar M. Noori

University of Duhok /College of Administration and Economic Sciences

Nasreen M. AL-hakim (phd)

Lecturer/Department of Financial and Banking sciences

College of Administration and Economic / Uni. of Duhok

المستخلص

اهتمت الدراسة بالتعرف على دور استراتيجيات الإبداع الإداري في مسار الأداء الوظيفي للعاملين في مصارف محافظة دهوك الحكومية والاهلية في اقليم كوردستان العراق وذلك من خلال دراسة واقع الإبداع الإداري ومسار الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي. اعتمد الباحثان منهج البحث القائم والتحليل البعدي، الذي يركز على جمع البيانات عن الظاهرة وتفسيرها واختبار نتائجها، وجرى استعمال البرنامج الاحصائي الجاهز للعلوم الاجتماعية (SPSS) لتحليل البيانات التي جرى الحصول عليها من خلال استطلاع رأي عينة البحث المكونة من (91) شخصا من الاداريين و العاملين في المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك والخروج بتوصيات تعمل على زيادة الاهتمام بجانبى الإبداع ومسار الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي، توصلت الدراسة الى جملة من الاستنتاجات كان من اهمها ان ادارة المصارف الحكومية والاهلية لا تدعم ولا تشجع الإبداع ولا تتبناه بشكل جدي. وكذلك ايضا لا تهتم بإنشاء وحدات البحث والتطوير لتحسين الأداء الوظيفي المصرفي. وخرجت الدراسة بعدد من التوصيات كان من اهمها ضرورة توجه ادارة المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك نحو دعم وتشجيع التنافس الإبداعي بين فرق العمل داخل المصرف.

الكلمات المفتاح: الإبداع ، جودة، المسار الوظيفي

ABSTRACT

The study was interested in indentifying the role of administrative creativity strategies in the career path of employees in the governmental and private banks of Duhok Governorate in the Kurdistan Region of Iraq, through studying the reality of administrative creativity and the career performance path of banking activity. The two researchers adopted the existing research methodology and dimensional analysis, which focuses on collecting data on the phenomenon, interpreting it and testing its result. and workers in governmental and private banks in Duhok governorate and coming with recommendations that increase interest in the aspects of creativity and the career path of banking activity , the study reached a set of conclusions, the most important of which was that management of government and private banks does not support and does not adopt it seriously, It is also not interested in establishing research and development units to improve banking job performance. The study came out with a number of recommendations. The most important of which was the necessity of directing the administration of government and private banks in Duhok governorate towards supporting and encouraging creative competition among work teams within the bank.

Key words: creativity, equity, career path

<https://orcid.org/0000-0001-5120-1353>

IMPORTANCE Of HEALTH

Assist. Prof. Dr. Mohammad Zahid

Shibli National College , Azamgarh, Affiliated by V.B.S.P.U. Jaunpur,

ABSTRACT

The constitution of the **World Health Organisation (WHO)** which came into force on April 7, 1948 , defined :

“ Health is a state of complete physical , mental and social well-being and not just merely the absence of disease or infirmity ”

Better health is central to human happiness and well-being . It also makes an important contribution to economic progress, as healthy population live longer , are more productive and save more. Many factors influences health status and a country's ability to provide quality health services for its people . **WHO** work on '**Health and Development**' tries to make sense of these complex links . Good health is central to handling stress and living a longer , more active life. In 1986, the **WHO** made further clarifications : **“A resource for everyday life, not the objective of living . Health is a positive concept emphasizing social and personal resources, as well as physical capacities .”** Children are vital to the nation's progress . The country cannot develop without the good health of the children , because the development of the country depends on the new generation . Therefore , it is very important for our future generations to stay healthy . The wealth can be gained again and again but health is more precious than wealth . It cannot be gained by the individual after losing it . Once the wealth is gone or finish , it can be attained or recovered but once health destroys , it can never be attained . Therefore, it is said that **“HEALTH IS WEALTH .”** Mounting evidence that health during childhood sets the stage for adult health not only reinforces this perspective , but also creates an important ethical , social and economic imperative to ensure that all children are as healthy as they can be . Healthy children are more likely to become healthy adults . There are many types of health for example physical, mental , psychological , financial , emotional, and spiritual . So , a person who has only physical health cannot mention as a healthy person . All types of health should be mentioned in a healthy person . So , this paper discusses about the meaning of health, its types, its significance or importance , and how to preserve good health .

Keywords : *WHO , Mental Health , Physical Health, Emotional , Psychological*

INDIA AS A REGIONAL ACTOR FROM ASEAN TO RCEP

ASEAN'DAN RCEP'E BİR BÖLGESEL AKTÖR OLARAK HİNDİSTAN

Assoc. Prof. Dr. Arzu AL

Marmara University

ORCID: 0000-0002-3287-3661

M.A. Student Tarık SEZAN

National Defence University

ORCID: 0000-0002-0748-903

ABSTRACT

A large part of the world trade is carried out in the Asian countries. In addition, the opportunities Asian countries face due to their geopolitical location and the new cooperation opportunities that these opportunities will bring have made it attractive for the countries of the region to act together in the commercial field. The most important reflection of cooperation and partnerships in the Southeast Asian region is undoubtedly The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). Over time, it was understood that these regional partnerships could be raised to a higher level, and multilateral negotiations were held thereupon. Following these negotiations, one of the world's largest free trade agreements, including not only ASEAN countries but Southeast Asian and Oceania countries, was signed in 2020. Countries such as Australia and New Zealand have also shown a will to do business within the framework of cooperation with ASEAN countries by participating in this free trade agreement. Most of the world trade takes place in the countries that are the signatories of this treaty, and therefore trade is subject to the provisions of this treaty. Although many countries of the region are signatories to this treaty, India, a major economic power, did not become a party to this treaty. On the one hand, the relationship of the country with the countries of the near and far periphery has been considered, and on the other hand, the possibility of the convenience to be provided by the free trade agreement to the parties is lower than the returns to India has been emphasized. Because, although India is a participating country in the treaty studies, it withdrew from the treaty

preparations after a while. The purpose of this study is to first examine the commercial relations of the ASEAN countries and The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) signatories, and then to investigate India's relations with the countries of the region and as a result, to reveal the reasons why India is not a signatory to this treaty. In addition, this study examines the effects of economic and political developments in the Asia Pacific region on cooperation. It is clearly seen that the activity of India and the People's Republic of China in the region also affects the relations between the two countries. It is a fact that India is not a party to the treaty, considering that it may encounter problems due to the fact that the People's Republic of China, an important member of the Asian Trade Partnership, is a party to this agreement. In line with these explanations, the study will be carried out with the political economy approach and the methods of literature analysis and discourse analysis in a way to contribute to the literature about these developments.

Keywords: ASEAN, RCEP, India, Political Economy

ÖZET

Dünya ticaretinin büyük bir kısmı, Asya ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber Asya ülkelerinin bulunduğu jeopolitik konum sebebi ile karşılaştığı fırsatlar ve bu fırsatların getireceği yeni işbirliği imkânları bölge ülkelerinin ticari sahada beraber hareket etmelerini cazip hale getirmiştir. İşbirliği ve ortaklıkların Güneydoğu Asya bölgesindeki yansımalarından en önemlisi, şüphesiz Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) örgütüdür. Zamanla bu bölgesel ortaklıkların daha üst bir seviyeye çıkarılabileceği anlaşılmış ve bunun üzerine çok taraflı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Belirtilen bu görüşmelerin ardından, yalnız ASEAN ülkelerinde değil, Güneydoğu Asya ve Okyanusya ülkeleri de dâhil olmak üzere dünyanın en büyük serbest ticaret antlaşmalarından biri 2020 yılında imzalanmıştır. Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler de bu serbest ticaret antlaşmasına katılarak ASEAN ülkeleri ile işbirliği çerçevesinde ticaret yapılacağı yönünde bir irade ortaya koymuştur. Dünya ticaretinin büyük bir kısmı bu antlaşmanın imzacısı ülkelerde gerçekleşmektedir, buna bağlı olarak da ticaret bir taraftan bu antlaşmanın hükümlerine tabi olmaktadır. Her ne kadar birçok bölge ülkesi bu antlaşmaya imzacı olsa da büyük bir ekonomik güç olan Hindistan, bu antlaşmaya taraf olmamıştır. Bir taraftan yakın ve uzak çevre ülkeleriyle olan ilişkisi, diğer taraftan serbest ticaret antlaşmasının taraflara sağlayacağı kolaylıkların, Hindistan'a sağlanacak getirilere nazaran daha düşük olması ihtimali üzerinde durulmuştur. Zira Hindistan antlaşma çalışmalarında iştirak eden bir ülke olmasına rağmen bir aşamadan sonra antlaşma hazırlıklarından çekilmiştir. Bu çalışmanın amacı, öncelikle ASEAN ülkeleri ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP) imzacısı ülkelerin ticari ilişkilerini inceledikten sonra Hindistan'ın bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini araştırmak ve bunun neticesinde Hindistan'ın bu antlaşmaya imzacı olmamasının sebeplerini ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışma ile Asya

Pasifik bölgesinde gerçekleşen ekonomik ve politik gelişmelerin işbirliklerine olan etkisi incelenmektedir. Hindistan ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgede oluşturduğu etkinliğin iki ülke arasındaki ilişkilere de etki ettiği açıkça görülmektedir. Asya Ticaret Ortaklığı'nın önemli bir üyesi olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin taraf olduğu bu antlaşma nedeniyle Hindistan'ın karşılaşılabileceği sorunlar yönünden antlaşmaya taraf olmaması bir gerçektir. Bu açıklamalar doğrultusunda çalışma politik ekonomi yaklaşımı ile bu gelişmeler hakkında literatüre katkı sağlayacak şekilde literatür analizi ve söylem analizi yöntemleri ile gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: ASEAN, RCEP, Hindistan, Politik Ekonomi

MODERN POPULISM AND ANTI-RACISM MOVEMENT IN THE WEST

Aymerillette ŞEN

Social Sciences Institute, International Relations, Kocaeli, Turkey

Prof. Dr. A. Poyraz GÜRSÖN

Social Sciences Institute, International Relations, Kocaeli, Turkey

ABSTRACT

The year 2020 is marked by many global issues which affect almost all areas in everyday life. The Covid – 19 pandemic not only took lives of many, but has also challenged the already fragile economy by forcing people to stay at home. Environmental issues increase competition over scarce resources. War and insecurity never ceased in North Africa and Middle East provoking a high rate of migration to the Western part of the world. Tension is rising among European and American citizens leading to populist movement and the widespread of racism. The direct display of violence for George Floyd who lost his life in police custody, and broadcasted live through the Internet, has touched and enraged the audience by triggering global populist protests against racism and police brutality. Populism is an important political force in the world today and it is impossible to cast a political analysis without taking populist movement and populist aspiration into account. Besides, countries in the west have a very long story, concerning racism and the fight against it. In the aftermath of the George Floyd incident, this study focuses on the contribution of populism in the fight against racism. For this purpose both populism and racism have been sorted out separately, via their history and their contemporary version. Both concepts are then analyzed side by side in order to sort out the outcome of the global implication of populism in the effort to eradicate racism and social segregation.

Analyze of the relationship between modern racism and anti – racism movement has brought to the conclusion that populism would help to fight against racism by raising awareness and triggering structural and institutional changes. On the other hand, populism has also been demonstrated to be versatile and public opinion easily shifted. It has also been revealed that populism can work along racist movement while it was proven that populism cannot be a long term partner to anti – racism.

Keywords: Populism, Racism, Western Countries

Table of Contents

1	Introduction	1
2	Populism.....	1
2.1	Definition and short history	1
2.2	Current state of populism	3
3	Racism in the west.....	5
3.1	Definition and background	5
3.2	Current situation of racism and anti-racism in the West.....	7
4	Discussion	8
4.1	Versatility of populism.....	8
4.2	Contribution of the media.....	10
4.3	Recommendations	10
5	Conclusion.....	11
6	References.....	13

1 INTRODUCTION

Political correctness is quite a new vocabulary but under its influence, being called racist is quite an insult in nowadays society. But as said in [1], “There is a strange enigma associated with the problem of racism. No one, or almost no one, wishes to see themselves as racist. Still, racism persists, real and tenacious”. This paper is inspired by the George Floyd incident, on May 25, 2020, in Minneapolis USA, and the global protest against racism that followed the event. Though police brutality against minorities is not new to western world, but this time, demonstrations took place in more than 80 countries around the globe. This work is intended to analyse what’s new and what has changed for it to trigger such a global popular indignation. On the other side, nowadays populism has spread across the world, and it would be quite impossible to give a political analysis without taking into account of populism. To get into the context, the first half of the year 2020 was very chaotic. The world was facing a global pandemic of Covid-19, a great part of the world population was under lockdown. The Globalization effort made during the previous decade was being challenged and dismantled such as Brexit. Various Alliances and Trade Unions are on the verge of collapse. European countries hardly found common policy about the management of the massive immigration from North Africa and the Middle East. Under the uncertain outcome of the pandemic, tension is rising among European and American citizens. Racism and xenophobia were on the rise. National populist parties has taken over the world political leadership.

This paper strives to sort out the logic behind those seemingly chaotic events by focusing on populist and the anti-racism movement on the West (United States of America and Europe). As a matter of fact, populism and anti-racism are not new to western civilization, but what happened this time, for the George Floyd case to have a global repercussion. How modern populism has shaped the anti-racism movement and vice versa.

For this inquiry, this work will start by focusing on populism and how it evolved till the current time. Secondly the focus is going to be put upon the current state of racism, on how it evolved and on how is its current state in the Western world. The third and last part will discuss the mutual relationship among populism and anti-racism movement, and in which extent one is useful or harmful to the other. This paper ends with a concluding part. The following part is tackling populism.

POPULISM

DEFINITION AND SHORT HISTORY

Although populism has made its appearance since the beginning of the twenty-first century, it increasingly continues to challenge the mainstream politics in the West. The term populism itself was first used in the West around 1890 to designate the agrarian movement in the Southern and Midwestern USA, leading to creation of the People’s Party [2]. Through history, the term “populist” has been used to label movements and candidates from both right and left wing side of political spectrum [3]. In Russia, populism has been used, during 1860s-70s, to designate the

Russian intellectual movement seeking to empower the peasantry in order to trigger a revolution based on the people. The term populism became widely used since the mid-1950.

Despite the long history of populism and populists, the definition of populism is far from being unanimous among scholars [4], [5]. As Meindert stated in [6], Populism is seen as a controversial concept which definition is hard to pin down since various authors has their own definition. The definition tends to vary according to each particular case and the geographical, social and political environment surrounding it. Campani in [5] defines populism as an umbrella term encompassing various ideologies and different positions in respect to government responsibilities. It includes political parties classified as outsiders and even the ones how reject themselves as being qualified as populists. The Cambridge Dictionary defines populism as “political ideas and activities that are intended to get the support of ordinary people by giving them what they want”. Populist assume that the common man is basically good and sound and the political elite selfish and dishonest, in addition, the “people” is sovereign and have a direct tie to the ruling power. Populist leaders claim that the only legitimate source of political and moral authority in a democracy rests with the ‘people. Ruzza in [7] and Berlet et al. in [8] define populism as an anti-elitist movement which is claimed to be unable to widely felt concerns about personal security. Populism antagonize the voice of the people against the voice of the corrupted elite. As a matter of fact, the core component of populism, all scholars agree on is the “people”. Surrounding the “people” are auxiliary components such as ideology, strategy and political logics [6]

Concerning the scope of populism, in [9], Mudde et al. insist on the fact that populism cannot get outside the liberal democratic framework. Populism is taken as “a democratic way of life built through popular engagement in politics”. In other words, it is “a positive force for the mobilization of the common people and for the development of a communitarian model of democracy” aiming to make sure that politics expresses the “volonté générale” or the general will of the people. Populism intend to prioritize the culture and interests of the nation, by giving voice to the supposedly neglected majority. And hence, populism cannot exist outside the scope of democracy.

The commonly assumed three main core components of populism are as follows.

- The first component is the “people” as opposed to the “elite” or the “ruler” who detains whether the political, economic, cultural or media power. It is argued that the elite is not only ignoring the interest of the people but work against their interests.
- The second component is the “common people” which refers to a socioeconomic class, with a specific cultural tradition and popular values. It is the dominant culture of the ordinary citizens.
- The final core component is the “general will” which is nothing but the idea and the aspiration of the common people.

Through those three components, populism get deeper than democracy where citizens are treated as passive entities and mobilized periodically by election. But populism render citizens to be more active by making the law and at the same time execute them. Typical western contemporary example of populists are [3], [10], [11], [12] the French presidential candidate François Fillon and Marie Le Pen, the American president Donald Trump and Bernie Sanders ,

Silvio Berlusconi from Italy, Alexis Tsipras's Syriza from Greece, Prime Minister Andrej Babiš and President Milos Zeman from Czech Republic, Viktor Mihály Orbán from Hungary, Nigel Farage from Great Britain, Pablo Iglesias's Podemos from Spain, and Geert Wilders's from the Netherlands.

Finally, in order to get a clear distinction about populism, let's separate populism from what it is not. Given that several misconceptions about populism have been proven wrong such as:

- Populism is almost exclusively powered by the unemployed and the low income part of society, which is not always true.
- Western populism got its support entirely from old white men. Though, in France, Marine Le Pen won over more people aged between eighteen and thirty-four in the first round than any other candidate. Similarly, in Germany, populist voters were people aged between twenty-five and fifty.
- Populists are entirely white, while this can be true in Europe, it is worth noticing that among early Trump supporters are Cuban-American.
- Populists are racists; Eatwell et al. in [4] rejected the idea that populism movement is a mere expression of racism in society, while acknowledging that populism can accommodate a safe spot for racism. For instance, racism and populism can merge together in the case of immigration policy, when populists stand to protect the right of long-standing citizens in a country facing massive immigrations.
- Finally, it was found out that income and jobs are far less important for people to adhere to populism idea. Instead education seems to be a stronger the factor to push people toward populism. Eatwell et al. [4] have argued that, education level affect people on how they see the world around them. For the case of United Kingdom, it has been found out that people without degrees were notably more likely to cast a vote for populists. Elsewhere in Europe, national populism similarly appeals most strongly not to the uneducated but to the middle-educated, people who have finished high school and sometimes pursued some further education, but who have typically not graduated from college. The next part will overview how populists and populism have evolved to modern time.

CURRENT STATE OF POPULISM

This part deals with the current state of populism in the West and sort out the contemporary motives for populism. Among modern populism is usually motivated by [4] [8]:

- Anxiety over social, cultural, and political changes;
- Fear of losing privilege and status, while traditional social hierarchies have been challenged and become more fragmented;
- A sense of disempowerment in the face of massive bureaucratic institutions, both public and private, over which ordinary people have little influence;

- Economic hardships and dislocations connected to globalization and other factors;
- Disillusionment with mainstream political choices;
- The weakness or non-existence of leftist radical alternatives that speak effectively to many people's concerns.

In order to understand modern populism, one have to put it within modern context. In the era of Globalization and modern trade Union such as the European Union, borderless world is among factors shaping modern populism. The wind of reactionary populism that blew across Europe prior Brexit period was fuelled by the nostalgia of a mythical golden age of Sovereign nation-states defined by cultural and racial homogeneity [13]. Moreover, Europe is currently under huge transformation, also called in [14] as the “era of de-structuration” or “Grande Mutation” for the case of France. Social group, social class and identity has changed. And many group of people have lost their previous privileges and put the blame on immigrants. Slowly, populist racists has sneaked into society in order to secure their place and privileges in the society. Many populist parties accuse the political elite of their country of putting the interest of the European Union above the interest of their own country. The British version of the movement lead to the end of its membership to the European Union on June 2016. A thorough study made by Virdee et al. in [13] point out that Brexit was mainly motivated by two contradictory but interlocking visions. The first vision is a deep nostalgia for the British Empire and legacy while the second vision is motivated by the re-acquirement of the British sovereignty by bringing back the decision centre home, instead of sharing power with Brussels. While the second is politically motivated by bringing back democratic control over the affairs of the country home, the first motivation is racially motivated by aiming to keep the nation Christian and white. As a matter of fact, after the colonization, Britain witnessed a massive immigration from its former colonies such as India and the Caribbean and later Asians and middle-easterners. And while colonial racism has never disappeared from the people's mind, the melting pot that the country has become, is struggling to define its own national identity. A racist nationalist populism has slowly arisen and flourished especially during the aftermath of the 2008 Global Economic Crisis. Komaromi et al. in [15] reported about 6,000 racist hate crimes were perpetrated within the four weeks after the Brexit referendum result was declared. All “outsiders” were targeted without distinction, including black, brown citizens and Caucasian European immigrants. At the end, it is safe to say that, even if the Brexit movement did not create racism, it was certainly fuelled by racist inspiration and allowed it to flourish. Brexit just activate a long-standing racialized structures of feeling about immigration and national belonging.

For the case of Europe, the lack of social integration of European Union is among the main fuel to populism [16]. The Global financial crisis led to European Debt Crisis and forced European governments to take austerity measures. At the same time, Europe was facing a mass immigration from western European and North-African countries. European citizens lost their faith in democracy and feared that their political leaders no longer stand to protect their interest but rather blindly follow the instruction from Brussels [2]. Furthermore, Western countries are facing a latent demographic crisis due to a low birth rate and ageing population [17]. The case of Denmark, for example, low natality of Danish women in contrast with high birth rate from

immigrant women and a massive immigration sparked fear among the population that in quite soon the Danish society will be dominated by immigrants. Added by the nostalgia of Denmark as the heir of the resistance movement against Nazi during the World War II, the populist Danish Association has declared that the country has now to defend itself against new type invasion: immigrants [18].

On the other side of the pond, through history, right-wing populism has always been an important part of politics in the USA, it always manage to channel people's hope, fears and grievance into misguided rebellions. But as recorded by [8], in the end it only managed to strengthen inequality and oppression. After the international Financial Crisis, citizens were anxious about "White vulnerability", afraid of losing ground to other race. Uncertainty also were triggering fear in the middle of an economic crisis and a more and more culturally diversified society [6].

Another major tool for populists is the media. Populism and the media go hand in hand. And to understand contemporary populism, one has to include the impact of global media and social network. Populist leaders usually make massive use of media in order to spread idea and to reach the maximum audience [2], [6]. On one side populists usually criticize media as a tool of "the elite", however populists are certainly very opportunistic about media appearances. As reported by Moffitt in [2], Populists usually align themselves with tabloid and "low" forms of media to reach "the people" and in the same process, combine politics and entertainment. Nowadays, new terms such as telepopulism, newsroom populism and media populism are being used to express the symbiosis between populists and the media. Under the exponential growth and sophistication of communication technologies from radio broadcasting to fax machines, pagers, to today's internet, cloud computing, social networking and mobile technologies. Surely technology has helped populist movement to prosper. Usually, modern populists tend to have professional media teams and organisations backing them up. Pertinent examples and among most successful populists are Berlusconi and Thaksin who made use their telecommunications empires to create political success. Trump, in the USA, was also greatly helped by Fox news during his campaign and his time on power. On top of the above, new, decentralized media has drastically changed the way populist actors handle their businesses. As a matter of fact, the Web 2.0 greatly facilitated the way users generate contents and allow to directly speak to and for the people [21]. Traditional form of media has become obsolete compared to the flexible platform such as Twitter, Youtube, Facebook, Weibo and TikTok. Content that previously wouldn't be published by traditional media can be easily uploaded and broadcasted live and go viral in a matter of hours. Blogs and digital information spread very fast and are able reach a very large audience at a very low cost. Recently, the world was surprised to see a Trump rally boycotted by teenagers' network on TikTok [19]. That is to show how powerful the new media in current political life. Finally, idea does not only travel very fast on line but they are shared and exchanged at the same pace. Authors in [20] showed evidence of political movements exchanging links among each other's website in order to share ideology and, at the same time, enhance their online visibility.

This part has shown that populism is not now new. Among other aspects of modern populism, it has been shown that, to get an insight of contemporary populism, the media should be put at

the center of the analysis since the two are intimately linked. For the following part, racism is going to be put at the center of attention via its background and its modern aspects.

RACISM IN THE WEST

DEFINITION AND BACKGROUND

"Anti-racism is an active and conscious effort to work against multidimensional aspects of racism," Robert J. Patterson, professor of African American Studies at Georgetown University, told Business Insider. Racism views a racial group as culturally or socially inferior. An anti-racist, is "one who is expressing the idea that racial groups are equals and none needs developing, and is supporting policy that reduces racial inequality." The definition of racism retained for this work is the one given in [21] which states, according the International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, as "any distinction, exclusion, restriction or preference based on race, colour, descent, or national or ethnic origin which has the purpose or effect of nullifying or impairing the recognition, enjoyment or exercise, on an equal footing, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural or any other field of public life." this include the definition given by Wieviorka [14] and Jakubowicz et al. [22] as a combination of values , attitudes and behaviours that exclude others from society based on race, ethnicity, cultural practices, national origins, indigeneity and religious beliefs. Consequently, anti-racism aims to expose and confront any form of racism through practice, knowledge and thoughts. Wieviorka in [14] sorted out that racism can appear in two different form. The first kind of racism considers the "other" as an inferior being, who may find a place in society, but the lowest one. There is room for inferior people in this perspective, as long as they can be exploited and relegated to unpleasant and badly paid tasks. The second kind of racism considers the Other as fundamentally different, which means that he/she has no place in society, that he/she is a danger, an invader, who should be kept at some distance, expelled or possibly destroyed. In [1], contemporary racism is classified into two categories, liberal racism and illiberal racism. Liberal racism is subtle and sometimes hard to detect since it is hidden behind stereotyping behaviors, behind micro-aggressions, behind a smiling face discrimination. However, illiberal racism can take the form of explicitly racist speech acts (racist insults, conspiracy theories, threats), and of discrimination, harassment and violence (hate crime and terrorism). It may even take the form of nostalgia or support for re-establishing traditional racist practices that have become unacceptable, such as slavery, colonialism, genocide, segregation, bans on miscegenation.

In Europe, racism has always been dormant in the society from the Renaissance era. But it gained momentum in the modern time due the tremendous change the continent has encountered due to colonization, huge immigrations, globalization and industrialization. Racism and discrimination have been argued as an intimate part of human society. As stated by Bannerji in [23], Racism is inherent in society and so are gender, class and other administered domination. Regarding European countries and western civilization, historically speaking, racism is not simply a set of attitudes and practices but it is in the very principle of definition of European/Western societies. From the period of slave trade, to the period of colonization,

and despite the anti-racial movement during the sixties, racial injustice has prevailed till modern time. Till today, racism has never disappeared in the USA and it is impossible for Europe and the United States to make racism disappear [14], [23]. By studying the case of Britain and USA, Johnson et al. in [24] concluded that racism is unlikely to ever disappear due to its penetrative and, divisive and persistent nature, and even among academics, institutional racism is engrained within the sector for a long time. Racism is included in Britishness and the fundamental British values, the same for the USA as Trump is claimed as the product of a institutionalized racism which is deeply rooted in the American society.

Anti-racism movement has started, in the West, with Black activism but currently extended area by addressing not only race but gender (feminism, and gay rights), structural, post-colonial, post-racial and post-structural [25]. Current form of racism in the USA got its background when settlers were alarmed by the large immigration from non-protestant European countries. In 1924, immigration law based on national quotas linked to past immigration which prioritize white Europeans was passed. Law was inspired from the 1916's bestseller entitled "The Passing of the Great Race". There is also the rise of the 'second' Ku Klux Klan during the twenties. Created after the Civil War, Ku Klux Klan was terrorizing newly liberated African Americans and whites who cheered the end of slavery [4]. The election of Obama, the first black president of the USA, did not mean that racism has disappeared from the social landscape of the country, it only means that racism is no longer a barrier to success for a people of colour. It was taken as rather the beginning of a period of post-racism also called "Frozen racism" [1] where discrimination keeps happening in society but disguised into cultural incompatibility, secularism and religion debates and concerns, hidden behind "political correctness", making it hard to describe anyone as racism. Traditional form of racism persists till today through, as neo-fascists, neo-Nazis and confederates still exist and thrive in the country.

Later on, by the time of Trump's victory in 2016, America was far more ethnically and culturally diverse: according to the US Census Bureau, the main groups were 61 per cent white (non-Hispanic), 18 per cent Hispanic and 13 per cent African American, while Pew estimated that just over 1 per cent of Americans were Muslim (the Census Bureau does not ask questions about religion) [4]. Similar cultural and ethnic change in Europe has ignited xenophobia and racism across the continent. For example, for the first time in history, by 2011 white Britons in London had become a minority, as they also are in Birmingham, Leicester, Luton and Slough. And this trend of rapid ethnic change looks set to accelerate. For example, only one in three schoolchildren in cities like Amsterdam have Dutch parents, while in countries such as Britain minority ethnic pupils recently accounted for over 70 per cent of the increase in student numbers at primary schools.

CURRENT SITUATION OF RACISM AND ANTI-RACISM IN THE WEST

Systemic Racism is still maintained in the USA which is a mechanism for maintaining racial inequality that developed with European colonialism, particularly as an ideological justification for the Atlantic-basin slave trade and slavery plantations [26]. Immigration crisis and anti-

immigrant populism are not new to Western countries either [27]. Racism became more acute following 2011 in the aftermath of the Arab Spring and the Syrian civil war. Added to massive immigration, Europe also was facing an unprecedented crisis after the Second World War. European Debt Crisis had a strong impact on healthcare system and unemployment [28]. The metamorphose the continent was undergoing did nothing by help national populism and racism to thrive.

Though, it has been demonstrated by Campani in [5] that migration crisis is not really matter of numbers but rather a question of narrative and information. On the same thesis, authors in [29] also stated that, when it comes to racism and segregation, facts never speak for themselves, rather people speak for them and depending on one's value and outlook, people do not always see the same thing due to one's own filtering process.

This bring the role of new technology of information to the front. New technology did not only revolutionize how information spread but it also offered a new playground for racist to follow-through their activity. Nowadays, racism and discrimination have found victims both in real world and through on line social media platforms such as Facebook, Twitter and various websites [30].

For example, [31] Trump's controversial online discourses and the image he conveyed revitalized men who felt dispossessed by the ongoing financial crisis, immigration, feminism movement and the gay lobby and sharpened segregation and racism among society. Trump did not make America racist but certainly dormant racist group in the country found in him a legitimate representative who dared to speak out loud what they were unable to publicly voice, and made them feel comfortable enough to show their faces in public. Similar case happened in Europe through national populist leaders such as Nigel Farage.

Advantages that new technology of information offer such as easy access, global and decentralized can turn out to be dangerous. Facts are not always checked and information is easily manipulated. Circulating information network is not always unbiased. Study made in [1] shows that illiberal racist attacks are usually qualified by the media and the local community as "lone-wolf" misbehaviour instead of terrorism but attacks seemingly conducted in the name of Islam or perpetrated by foreigners are automatically qualified as terroristic. Among others, there was the attack conducted by Anders Breivik. On 22 July 2011 killing sixty-nine teenagers participating in a Labour Party youth gathering in Norway and the murder of the British Member of Parliament Jo Cox by a nationalist on 16 June 2016, at the height of the EU referendum campaign.

If racism is an inherent part of western society, what changed in 2020 for a global demonstrations against racism took place? George Floyd is not the first African American who lost his life in police custody and this is not the first incident that gave rise to a protest in the USA. Black Lives Matter (BLM) was created long before 2020. As a matter of fact, it was created and gained momentum after the 2014 murder of Michael Brown in Ferguson, Missouri resulting in a year of organised street protests with national support [24]. Though now, BLM is now a global network registered as a non-profit organisation in the USA and it acquired support from numerous foundations and international corporations [32]. What changed in 2020 is that this time, 50 states has participated in the protest, including small cities and rural communities

that are predominantly white. Moreover, local governments, sport and businesses firms and have manifested their indignation [33]. Besides, social media, the fact that the incident happened in the middle of the corona-virus crisis and while the entire country is on lockdown has made that the public is less distracted with the daily life and were more focused on what's going on in the news. Added to the frustration due to the economic crisis and uncertainty surrounding the Covid-19 pandemic, anger and indignation were easily sparked. Police brutality is a mere manifestation of a deeper racism, fear of losing the acquired privileges by a certain class in the United States [1].

DISCUSSION

VERSATILITY OF POPULISM

In the aftermath of George Floyd case, and the worldwide protest from over the globe, question arise if populism movement is enough to tackle and eradicate racism.

The George Floyd case has risen a worldwide indignation and initiated a worldwide protest against racism and segregation. In this chapter, the main question is to find out, the true relationship between anti-racism struggle and populism. Is the general anger and outrage enough to bring social and institutional changes in racism story in the West.

Populism and populists are versatile. It has been demonstrated that depending on the context, populism can be democratic but also antidemocratic, anti-immigrant but also pro-immigrant, anti-racism and prone to segregation [2], [29]. Western Christian values cannot even be used to define populism, since Trump's language about women and the fact that he has had already three marriages did not prevent him from acquiring the full support of the evangelical Protestants [31]. The main component of populism, "the people" is also very controversial. It can indicate the working class, the poor, native-born citizens of a given country and the followers of one religion this make the notion of "general will" quite fragile [9], [3]. Hence, populism can work and legitimize authoritarianism form of power, if a democratic form is seen as a threat to the homogeneity of the people.

Historically speaking, the Ku Klux Klan and the anti-Chinese crusade in the USA were the fruit of populist movements: the Jacksonian tradition of producerist populism which crushed black people's strive to political equality and stopped Chinese immigration and deny them from accessing labour market. In Europe, populism gave birth to fascism, which is taken as the most virulent form of repressive populism. Populism and fascism are using the same strategies mainly: mass marketing and propaganda, to promote social oppression and both used violence and intimidation against political opponents [8]. Besides, populism is an instrument to get to power, but term "power" can also embody various sort of things such as money, Wall street elite, Brussels, etc. Populism contribution is problematic in the extent that, populists are mobilizing citizens who are unhappy with the way they are being governed but the main question is: are not all parties that want to replace the governing parties unhappy with the current government? All opposition aren't protest parties. But populists are not just opposition

parties, they distinguish themselves from opposition by the language they use “we the losers” against “them the elite” [6].

Additionally, populist leaders are even more controversial than populism. Populist leaders can appear in every spectrum of politics, they can belong to the left or right, egalitarian or authoritarian, decentralized or around a charismatic leader [8]. The example of Fidesz (Hungarian Civic Alliance) led by Viktor Orbán can be retained since in the beginning, it defined itself as a national-conservative party to end up being a populist party by adopting a severe anti-immigrant and asylum seekers position [34]. From USA, while on power, after a strong anti-immigrant populism vote, Donald Trump managed to revoke the Deferred Action for Childhood Arrivals Programme (DACA), allowing children of irregular migrants, brought by their family to the USA at an early age to stay in the country in 2017 which went against his electoral promises.

Many scholars have also argued that populists can, by definition, not sustain themselves in power. After all, this would make them (part of) “the elite”. But this ignores both the essence of the distinction between the people and the elite, which is moral and not situational, and the resourcefulness of populist leaders [9].

Another final perspective one can adopt is that populism is a challenge to liberalism for the reason that liberals have prioritized individuals at the expense of community. Liberals tend to put the focus on technocratic debates and lost sight of national allegiances while obsessing over transnational and global ones [11].

Hence, Populist idea is known as not always the best option for a country. In Poland and in the Netherlands, racist discourses from populists has enacted, perpetuated and normalized xenophobic, sexist and anti-immigration attitude on society, hence xenophobic attacks against immigrants and refugees happened very often [35], [36]. In Italy, populist approach of governance has been abandoned for a humanitarian approach and lately for a security approach [37]. Racism and the resistance to non-white immigration and fear of cultural difference brought by multiculturalism has also been demonstrated as among central keys for the Brexit vote [12].

As said in [4] populism and extreme nationalism, and hence fascism are dangerously very close. It has been stated that populism is not a “serious ideology” but rather a way to compete for power.

Among critics about populism is also the fact that it is usually connected to conspiracy theories acting upon society and working against its interest. Donald Trump was blaming the “Washington swamp” during his presidential campaign, while in Britain, Nigel Farage were condemning the so called “global elites” during Brexit campaign.

CONTRIBUTION OF THE MEDIA

Traditional populist used media as the perfect tool to keep control over “the masses” through newspaper, railroad, radio, airplanes and telephone [1]. Now the world is even smaller and ideas can instantaneously spread over the works in a matter of hours. Nowadays, new horizons opened by Internet and digital media brought cyber racism. White supremacist movements in

Europe and North America have found a new cross boundaries platform with the internet line. Cyberbullies spread hate speed on line creating real threat to their targets not only on line but in real world [26]. Facebook has been pointed out as where hate speech is encountered most of the time sparking disgust toward the author of the racist content and anger from the targeted. Racist material is spreading on social media just as it have been spreading in the offline world. And as studied in [38], [39], witnesses and victims of racism are more likely to make an active response on line versus in real life. Furthermore, online racist speech has become fierce, the internet has offered a safe spot for white supremacist such as the Don Black of White supremacist online forum.

RECOMMENDATIONS

Populism and populists are recently taking over the power and Populism does not seem to disappear soon. The year of 2020 seems to be a favourite time for populism. As said by authors in [2] populism is a permanent feature of contemporary democratic life and has to be taken far more seriously. Populism is not the solution, education is the solution because populism is a slope path and can lead to something dangerous or misheard. For the racism problem, Education is the solution, as authors in [40], and [22] presented, early anti-racist education from childhood is a key solution, in order to eradicate racism. Early childhood education classroom practices in non-Euro-Western contexts, in order to fix individual and institutional racism. Individuals with racial privilege are required to be aware about the true reality of racism, for it to be effective.

In addition to early education and exposition to racism, anti-racism classes were also suggested to professionals such as social workers and first-aid team and paramedics [24], [25], [41]. Since education weight the most to fight racism, the role of academics cannot be minimized. First of all, they need to acquire the appropriate training to deal with racism but academics especially historians, not only are indebted to educate but also to correct what is wrong in history books. As a matter of fact, some version the history glorify and hence profit only for only few group of privileged people. And till now, it is astonishing that several historical figures kept on being celebrated despite being slave owners, ruthless colonisers, racists and/or misogynists during their time. False idea were and still being spread about other races and consequently provides misleading education [1].

Regulations need to be adjusted to modern time. Western countries need a balance between free speech and freedom for racism for online world and in real world. The cross-jurisdictional nature of online content requires a harmonisation of regulations across states. There is a lack of consensus among internet providers, governments and policy makers about what constitutes unacceptable online racism and what is criminally offensive racism according to community standards. To tackle racism in modern time, much effort has to be put into internet regulation. Authors in [38] and [42] suggested the importance of having a morally just social communication on top of an increased management of social communication, and expect that a justice-oriented effort is put in the middle of sport, communication and the new media. New media needs stronger regulation in order to vehicle fair and genuine information, fact needs to be checked, search algorithms needs to be fair in order to mislead the public opinion [1]. The

initiative taken by European governments with the Additional Protocol to the Council of Europe Cybercrime Convention concerning acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems (Council of Europe 2003a, b) is already a step forward but need to be taken further [22].

Besides education and regulation, in order to address racism in a proper way, authors in [10] suggested governments to reduce Economic inequality and relocate resources for the benefit of society as a whole. Governments also have to respond to Cultural Anxieties and issue a set of policy responses responding to issues such as Islamophobia, Euroscepticism, xenophobia, racial resentment, and fears from terrorist incidents.

Finally, besides the civic engagement through education and proper information the world needs to return to more emancipatory forms of democracy, get rid of certain social privileges [26]. And more importantly, the notion of Free Speech needs to be valued differently, Free Speech is also a versatile tool because it is a reactionary tool to fight against injustice. It allows the oppressed to speak up and allow their voice to be heard. Free Speech is hence a powerful tool against racism. And it has been used in the aftermath of 9/11 and the attack against the French magazine Charlie Hebdo in 2015 [1]. However, free-speech has its own limit and the border between free-speech and racism is thin. As a solution, some countries, have passed 'memorial laws' enforcing a certain view of some particular historical events. In France, for example, Holocaust denial is punished by law. A number of countries have also implemented various pieces of legislation to outlaw hate speech or incitement to racial hatred.

CONCLUSION

For the study of the events that happened in after the George Floyd incident in the US and the global protest that followed this study was trying to find out if a popular uprising is enough to make a significant change on the ongoing fight against racism. On the quest to determine how modern populism has shaped the anti-racism movement in Western countries, this study has been divided in three main parts.

Prior to Corona Virus crisis, we were already living an anti-globalization movement as Brexit and Trump election. And History has demonstrated that times of crisis or economic depression has a negative impact of social cohesion. All previous crises of the previous century has affected migration in distinct ways and initiated resentment of foreigners leading to xenophobic actions. Covid-19 has generated social anxiety and economic uncertainty and mass frustration among population.

The first part dealt with populism and its characteristics. By definition populism is hard to define, but there are core concepts agreed by scholars that are proper to populism: the "people", "the common people versus elite" and the "general will". Thought populism is not new, current form of populism is deeply influenced by modern time context such as globalisation, modern crisis and especially modern technology of communication. Populism have reshaped the European and North American political landscape with Brexit and Trump election as the most notable outcome.

In the second part, focus was put to racism and anti-racism movement in western countries. Again racism and the struggle to eradicate it, are not new to western world. Racism has been demonstrated as an intimate part of society. Plus, racism is also said to be inseparable from modernity [14].

Given the Western civilisation's history, it is quite impossible to definitely get rid of racism. Modern problems such as immigration and globalization has been translated by extremists into racist discourses, and added to the use of modern technology of information, racism is much alive and it is quietly sneaking into modern society.

Given the global popular uprising following the George Floyd's death in police custody in the USA, the third part discuss about the marriage between populism and anti-racism movement. It has been concluded that populism is really a helping hand to fight against racism by raising awareness and triggering structural and institutional changes. However, one have to be very careful with the contribution of populism. Populism has been demonstrated to be versatile and public opinion can easily shift. Information are easily manipulated in the shadow of modern electronic devices, and can go viral in a matter of minutes, and dangerously trigger unsuspected violence. As stated in [43] Racism is more a complex topic, and it has to be taken as a part of a wider social context instead of being manipulated by populist movements. Recent history also revealed that populism can work along racist movements. While historical evidence showed that populism cannot be a long term partner to anti-racism, this final part ended up with a collection of recommendations to effectively fight racism. Mainly, it pointed out the early education and exposition to racism, alongside the important role of educators and academics. And finally the need for a newer and suitable regulations matching the context of modern time.

REFERENCES

- [1] Aurelien Mondon, Aaron Winter, *Reactionary Democracy: How Racism and the Populist Far Right Became Mainstream*, Verso 2020
- [2] Benjamin Moffitt, *The Global Rise of Populism Performance, Political Style, and Representation*, Stanford University Press, 2016.
- [3] John B. Judis, *Rethinking Populism*, Dissent, Volume 63, Number 4. Fall 2016, pp. 116-122 (Article)
- [4] Roger Eatwell, Matthew Goodwin, *National Populism: the Revolt Against Liberal Democracy*. Pelican, 2018.
- [5] Giovanna Campani, *The migration crisis between populism and post-democracy, Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019.
- [6] Meindert Fennema, *Populist Parties Of The Right*, Amsterdam School for Social Science Research Working Paper Series, 2004.
- [7] Carlo Ruzza, *Populism and euroscepticism: Towards uncivil society?*, Policy and Society 28 (2009) 87–98
- [8] Chip Berlet, Matthew N. Lyons, *Right-Wing Populism In America Too Close For Comfort*, the guilford press, 2000.
- [9] Cas Mudde and Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: a Very Short Introduction*, Oxford University press 2017.
- [10] Pippa Norris, Ronald Inglehart, *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*, Cambridge University Press, 2019.
- [11] Roger Eatwell, Matthew Goodwin, *National Populism: the Revolt Against Liberal Democracy*. Pelican, 2018.
- [12] Ben Pitcher, *Racism and Brexit: notes towards an antiracist populism*, Ethnic and Racial Studies, 2019.
- [13] Satnam Virdee and Brendan McGeever. *Racism, Crisis, Brexit*. Ethnic and Racial Studies, 2018, vol. 41, NO. 10, pp. 1802-1819.
- [14] Michel Wieviorka, *Racism in Europe: unity and diversity. Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*. Amsterdam University Press - Imiscoe Textbooks. 2010. pp 259-274.
- [15] Komaromi, P., and K. Singh. *Post-Referendum Racism and Xenophobia: The Role of Social Media Activism in Challenge The opinion has shifted from anti-migrant (Brexit-like mind and philosophy) to an anti-racism in the Normalisation of Xeno-Racist Narratives*, 2016.
- [16] Ulrike M. Vietena and scott poynting, *Contemporary Far-Right Racist Populism In Europe*, journal of intercultural studies, vol. 37, NO. 6, 533–540, 2016
- [17] Bryan S. Turner, *Demography, democracy and right-wing populism, Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019.
- [18] Jens Rydgren, *Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark*, West European Politics, 27:3, 474-502, 2004.

- [19] New York Times, <https://www.nytimes.com/2020/06/21/style/tiktok-trump-rally-tulsa.html>, accessed on 2020-11-24.
- [20] Jens Rydgren, *Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining The Emergence Of A New Party Family*, European Journal of Political Research 44: 413–437, 2005.
- [21] *Racial discrimination and the global economic downturn*. World of Work Magazine n°72, August 2011 - Fighting discrimination at work: Progress at risk.
- [22] Andrew Jakubowicz, Kevin Dunn, Gail Mason, Yin Paradies, Ana-Maria Bliuc, Nasya Bahfen, Andre Oboler, Rosalie Atie and Karen Connelly, *Cyber Racism and Community Resilience Strategies for Combating Online Race Hate*, Palgrave Hate Studies, 2017.
- [23] Himani Bannerji, *Thinking Through: Essays on Feminism, Marxism and Anti-Racism*, Women's Press, 1995
- [24] Azeezat johnson, Remi Joseph-Salisbury, and beth kamunge, *The Fire Now: Anti-Racist Scholarship in Times Of Explicit Racial Violence*, Zed Books, 2018.
- [25] Sheliza Ladhani and Kathleen C. Sitter, *The Revival of Anti-Racism: Considerations for Social Work Education*, Critical Social Work, 2020 Vol. 21, No. 1
- [26] Jessie Daniels, *Cyber Racism: White Supremacy Online and the New Attack on Civil Rights*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009
- [27] Gianni D'Amato and Didier Ruedin. *Immigration and populist political strategies The Swiss case in European perspective. Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019.
- [28] Maria Kaika, *Between compassion and racism: how the biopolitics of neo-liberal welfare turns citizens into affective 'idiots'*, European Planning Studies, 2017.
- [29] Michael Carolan. 'They say they don't see color, but maybe they should!' Authoritarian populism and colorblind liberal political culture. Forum on Authoritarian Populism and the Rural World. The Journal of Peasant Studies. 2020.
- [30] *Racial discrimination and the global economic downturn*. World of Work Magazine n°72, August 2011 - Fighting discrimination at work: Progress at risk.
- [31] Bryan S. Turner, Trump, *Religion and populism, Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019
- [32] British Broadcasting System (BBC), <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-53273381>, accessed on 2020-11-24
- [33] British Broadcasting System (BBC), <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52969905>, accessed on 2020-11-24
- [34] Giovanna Campani, *The migration crisis between populism and post-democracy, Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019.
- [35] Michał Krzyżanowski, *Discursive shifts and the normalisation of racism: imaginaries of immigration, moral panics and the discourse of contemporary right-wing populism*, Social Semiotics, 2020.

- [36] Ulrike M Vieten *Far Right Populism and Women: The Normalisation of Gendered Anti-Muslim Racism and Gendered Culturalism in the Netherlands*, Journal of Intercultural Studies, 37:6, 621-636, 2016.
- [37] Cinque Stelle, Giorgia Bulli, *The populist representation of the people in the Italian ius soli political debate: The Lega Nord and the Movimento, Populism and the Crisis of Democracy*. Volume 3, Routledge Advances in Sociology, 2019.
- [38] Andrew Jakubowicz, Kevin Dunn, Gail Mason, Yin Paradies, Ana-Maria Bliuc, Nasya Bahfen, Andre Oboler, Rosalie Atie and Karen Connelly, *Cyber Racism and Community Resilience Strategies for Combating Online Race Hate*, Palgrave Hate Studies, 2017.
- [39] Dejen Ketema Mamo, *Modeling the spread dynamics of racism in cyberspace*, Journal of Mathematical Modeling. Vol. 8, No. 2, 2020, pp. 105-122.
- [40] Kerry-Ann Escayg, *Anti-racism in U.S. early childhood education: Foundational principles*, *Sociology Compass*, John Wiley & Sons Ltd, 2020.
- [41] Sarah R Bussey, *Finding a path to anti-racism: Pivotal childhood experiences of White helping professionals*, *Qualitative Social Work*, 2020.
- [42] Kristi F. Oshiro , Anthony J. Weems, and John N. Singer. *Cyber Racism Toward Black Athletes: A Critical Race Analysis of TexAgs.com Online Brand Community*. *Communication & Sport* 1-23, 2020.
- [43] Kristín Loftsdóttir. *An alternative world: a perspective from the North on racism and migration*. *Race & Class*, Sage Journals. 2020.

REKLAMLARDA MİZAH ÇEKİCİLİĞİ VE E-TİCARET REKLAMLARINDA KULLANIMI

APPEAL OF HUMOUR IN ADVERTISING AND THE UTILIZATION OF THEM IN COMMERCIALS OF E-COMMERCE

Doç. Dr. Emel TANYERİ MAZICI

Erciyes Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
ORCID ID: 0000-0003-2731-5996

Tuğba BAMYACIOĞLU

Erciyes Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Doktora Öğrencisi
ORCID ID: 0000-0002-0366-6604

ÖZET

Rekabetin arttığı, bilgi ve enformasyonun önemli bir güç aracı haline geldiği günümüzde, reklamlar markalar ve işletmeler için önemli bir stratejik fonksiyon haline gelmiştir. İzleyenlerini ikna etmek ve davranış değişikliğine yöneltmek amacıyla reklamlarda farklı yöntem ve stratejiler uygulanmaktadır. Bunlardan biri olan mizah, hedef kitleyi güldürmek ve eğlendirmek suretiyle çekicilik yaratmayı amaçlayan yönüyle önemli bir yere sahiptir. Gösteri kültürünün yaygınlaştığı günümüz ortamında mizah çekiciliği üzerinden oluşturulan reklamlar akılda kalıcı olabilmesi, eğlence üzerinden hedef kitleyle olumlu bağ kurabilmesi ve hatırd kalma düzeyinin fazla olabilmesi gibi özellikleriyle markalar tarafından tercih edilmektedir. Zaman ve mekandan bağımsız alışveriş olanağı sağlayan sanal ticaret ortamları sağladıkları kolaylıklar ve avantajlar açısından hem markalar hem de tüketiciler tarafından sıkça tercih edilmektedir. Dijitalleşen dünyanın yarattığı durumsal koşullar da bireyleri sanal ortamlara yönlendirmektedir. Ticareti sanal hale getiren e-ticaret, yeni yüzyılın kavramı olmasına rağmen mizah ve güldürü unsurlarının tarihi ise insan kadar eskidir. Bu köklü güldürü geleneğine ve insan psikolojisine yaslanarak üretilen reklam stratejileri insanların dikkatini çekmektedir. Bu açıdan yeni alışkanlıklar insan psikolojisindeki temel alanlar üzerinden eklenerek reklam dünyasında yer bulmaktadır. Nitekim kitlelerin, sunulan mal ve hizmetleri tutkulu biçimde tüketmesinde çoğu kez reklâm ve pazarlama teknikleri tahakküm sahibidir. Birey, özgür iradesini bu araçların gücü karşısında etkin kullanamayabilir. Mizah tarihsel kökenine bakıldığında çoğu zaman eleştirel bir olgu olmasına rağmen günümüz kapitalist koşullarında egemen değerler ve bireyler üzerinde yansıma oluşturmaktadır. Literatür araştırmaları doğrultusunda eğlence ve mizahın tüketime yönlendirmede olumlu etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ise günümüzde kullanımı hızla artan ve kısa sürede yaygınlaşan e-ticaret sitesi reklamlarında mizah çekiciliğini konu edinmektedir. E-ticaret sitelerinin reklam filmlerinde kullandıkları mizah türlerinin neler olduğu ve bu çekiciliği hangi kriterlerle şekillendirdiklerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren e-ticaret sitelerinin reklamlarına gösterge bilimsel çözümleme yapılmıştır. Araştırmada Türkiye’de verilere göre rakamsal açıdan en başarılı e-ticaret siteleri

arasından seçim yapılmıştır. Kavramlar ve bunların işaret ettiği nesneler üzerinden yaratılan anlamın mizah açısından nasıl yansıma bulduğunun belirlenmesi amacıyla bu analiz tercih edilmiştir. Araştırma sonucuna göre e-ticaret sitelerinin reklamlarında mizah çekiciliğine yer verdikleri ve hem olumlu ve eğlenceli metaforlarla hem de tüketimi çağrıştıracak ifadelerle tüketicileri markalarına ve web sitelerine davet ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Mizah Çekiciliği, E-Ticaret, Web Siteleri

ABSTRACT

Advertising has become an important strategic function for brands and businesses in today's world where competition has been increasing and knowledge and information have become crucial power tool. Different methods and strategies are being used in advertising in order to convince the audience and direct them to change behaviour. Humour, one of them, has an important role in terms of aiming to create enticement by making the target audience laugh and entertain. In today's environment where show culture is widespread, commercials created through humour appeal are preferred by brands with their features such as being memorable, having a positive affiliation with the target audience through entertainment, and having a high level of fixing in mind.

Virtual commerce environments, which provide shopping opportunities independent of time and place, are frequently preferred by both brands and consumers in terms of their convenience and advantages. Situational conditions created by the digitalizing world also direct individuals to virtual environments. Although e-commerce, which makes commerce virtual, has been the concept of the new century, the history of humour is as old as the history of mankind. Produced advertising strategies based on this deep-rooted comedy tradition, and human psychology certainly attract people's attention. In this respect, new habits find their place in the advertising world by articulating through the basic areas of human psychology. As a matter of fact, advertising and marketing techniques often dominate the passionate consumption of the goods and services offered by the masses. The individual may not be able to use his free will effectively against the power of these tools. Although humour is often a critical phenomenon, considering its historical origin, it reflects on the dominant values and individuals in today's capitalist conditions.

Through with the literature researches, it is thought that entertainment and humour have a positive effect on driving consumption. This research focuses on the attractiveness of humour in e-commerce site advertising, whose usage is rapidly increasing and becoming widespread in a short time. It is aimed to determine the types of humour used by e-commerce sites in their commercials and with what criteria they shape this attraction.

With this study, it has been spotted that the advertising of e-commerce sites operating in Turkey has made scientific analysis indicators. The research has been conducted in the choice of the most successful e-commerce sites, according to data obtained from numerical terms in Turkey. This analysis has been preferred in order to determine how the meaning created through the concepts and the objects they point to people's reflects in terms of humour. According to the results of the research, it has been concluded that e-commerce sites including humour appeal in their advertising invite consumers to their brands and websites with both positive and funny metaphors and expressions that evoke consumption.

Keywords: Advertising, Humor Appeal, E-Commerce, Web Sites

Giriş

Sosyal, siyasal ve ekonomik yaşam açısından önemli bir yere sahip olan reklamlar, hedef kitlesini etkilemek ve yönlendirmek açısından çeşitli taktik ve stratejiler üzerinde şekillenmektedir. Hedef kitlesinin karakteristik özellikleri ve ilgi alanları dikkate alınarak içerik ve tekniklerin belirlendiği reklam oluşturma sürecinde, ilgi ve cazibe yaratma etkisiyle *çekicilikler* önemli bir yere sahiptir. Reklamlarda çekicilik ise ürün ve hizmetlere dikkat ve ilgi uyandırmak adına reklamın ortaya çıkardığı güdü (Russell&Lane, 1996) olarak ifade edilmektedir.

Reklamlarda çekicilik bilgisel ve duygusal olarak ikiye ayrılabilir. Bilgisel (rasyonel) çekicilik, tüketicilerin işlevsel ve faydacı gereksinimlere yönelik iken; duygusal çekicilik tüketicilerin toplumsal ve psikolojik gereksinimleriyle alakalıdır. Özellikle duyguların tüketicilerin satın alma kararında önemli etkisi olduğu düşünülmektedir (Uztuğ, 2003, s.206; Solomon vd., 2010, s.300).

Rasyonel çekicilik bilgilendirici ve neden-sonuç ya da fayda-çıkar gibi bilişsel temellere dayandırılırken; duygusal çekicilikte bireylerin his ve duygu dünyası dikkate alınmaktadır. Duygu yapısının genişliği aslında hislerin pozitif-negatif aralığı içerisinde değerlendirilebileceğini de göstermektedir. Öyle ki bu alandaki araştırmacıların ortaya koyduğu kavramlar paralelinde duygu çekiciliğinde pozitif anlamda mizah çekiciliği, cinsel çekicilik ve coşku çekiciliği sınıflandırması; negatif anlamda ise korku çekiciliği, suçluluk çekiciliği ve tiksinti çekiciliği kategorilerinden bahsedilebilmektedir (Tosun vd., 2018, s.214-222). Bu noktada mizah mesaja dikkatin çekilmesi ve ilgi uyandırılması bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Belch&Belch, 2007, s.185).

Tüketim toplumunda hiçbir zevk ve tüketim nesnesi bireye kalıcı bir tatmin yaşatmamaktadır. Edinilmesi hayal edilenler bir kez elde edildikten sonra yenileri tarafından gözden düşürülüp değersizleşmekte, reklam sektörü de bu süreç ile ilgili etkili stratejiler üretmektedir (Aytaç, 2006, s.33). Bu noktada mizah her zaman önemli bir tüketim değişkeni olmuştur ve en yalın şekilde bu durum “*Tüketime Mizah Dopingi*” olarak ifade edilmiştir (Batı, 2015, s.44). Mizah tarihsel kökenine bakıldığında kimi zaman eleştirel bir olgu olarak karşımıza çıkması yanında günümüz kapitalist koşullarında mizahın egemen değerlere eklemlendiği de görülmektedir (Aksoy, 2017, s.258).

Reklamlarda mizah gücünden yararlanan ve büyük bir potansiyel barındıran alan elektronik ticaret yani e-ticarettir. Ülkemizde e-ticaret hacmi 2020 yılının ilk 6 ayında 91,7 Milyar TL ile bir önceki yıla göre %64 artış göstermiştir (eticaret.gov.tr, 2020). Ülkemizde e-ticaretin hızlı gelişimi ise; genç nüfus büyüklüğü, artan internet kullanım oranları, gelişen alternatif ödeme sistemleri, gelişmiş lojistik sistemler ve teknoloji ile hızlı uyum faktörleri ile açıklanabilmektedir (Taş vd., 2018, s.2218). İnternet alışverişi için gereken harekete geçme gücü fiziksel alışverişlere göre daha azdır. Zaman ve mekandan bağımsız alışveriş olanağı sağlayan sanal ticaret ortamları sağladıkları kolaylıklar ve avantajlar açısından hem markalar hem de tüketiciler tarafından sıkça tercih edilmektedir. Dijitalleşen dünyanın yarattığı durumsal koşullar da bireyleri sanal ortamlara yönlendirmektedir.

Reklamlarda mizah çekiciliğinin örneklerine pek çok sektörde rastlanabilmekle beraber özellikle e-ticaret reklamlarının önemli bir kısmında mizah çekiciliğinden yararlanılmaktadır. Birbiri üzerine yapılan *Efsane Cuma, 21 Aralık En Uzun Gece İndirimleri* gibi kampanyaların etkisi ve akıllı telefonlar sayesinde alışveriş bir boş zaman aktivitesi haline gelmiştir. E-ticaret reklamlarında mizah, sanal alışveriş üzerinde bilinçli olarak fazla düşünülmeyen bir eylem olması yönünde etki oluşturabilmektedir.

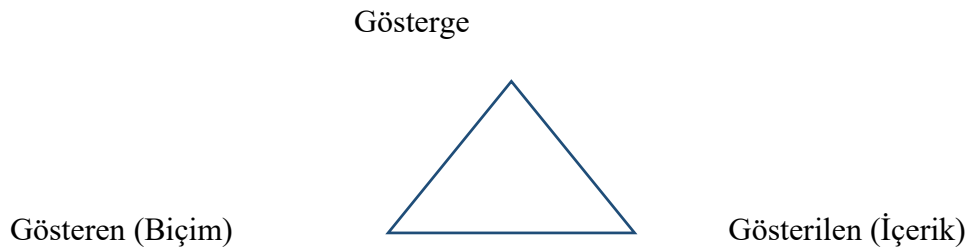
Bu doğrultuda çalışmada, e-ticaretin artmasıyla popüler hale gelen çevrimiçi (online) alışveriş sitelerinin reklam filmlerinde izleyiciye vermek istediği mesajların mizah çekiciliği perspektifinden incelenmesi amaçlanmakta ve konu edinilmektedir. Özellikle kendini hedonik tüketimin merkezine koyan modern insanın bu yönelimini besleyecek reklam mesajları ele alınmaktadır. Söz konusu reklam iletilerini nasıl inşa edildiğini anlamak ve kavramak amacıyla göstergebilimsel çözümleme tekniğinden yararlanılmıştır.

Yöntem

Göstergebilimsel çözümleme, temsiller, anlam inşası ve imgelerin altında yatan asıl mesajları ortaya çıkarmak amacıyla reklam incelemelerinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Reklamlarda ürünler ya da markalar gösteren ve gösterilen olarak göstergeler sistemi içinde anlam ve ideoloji yaratmaktadır. Bu yapı reklamların dil, söylem, görüntü ya da tümüyle içerik inşasında etkili olmaktadır (Williamson, 2001). Reklamlar ve iletilerinin, sosyokültürel yaşamla ilişkisi ve bunun ekonomik yapılanmaya yansımalarını semiyolojik analiz üzerinden okumak ve değerlendirmek önemlidir (Dağtaş, 2003). Bu noktada göstergebilimsel çözümleme önemli bir yer tutmaktadır.

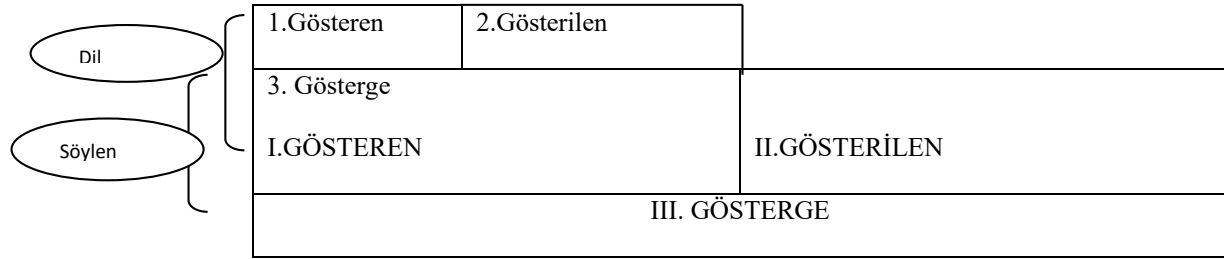
Göstergelerin birbiriyle olan bağlantılarını saptamak, anlamların oluşma biçimlerini bulmak isteyen birçok araştırma alanının yararlandığı bilime göstergebilim denilmektedir. İnsanların birbiriyle anlaşmak için kullandıkları diller, davranışlar, görüntüler, filmler, bir kentin uzamsal düzenlenişi, bir film, reklam afişleri kısaca bildirişim amacı var olsun ya da olmasın anlamlı birimlerden oluşan bir dizge ve bu dizge birimleri göstergedir (Rifat, 1990, s.83).

Şekil 1: Roland Barthes'in Gösterge Şeması (Küçükerdoğan, 2011, s.166)

Yani gösterenle gösterilen arasında bir bağıntı varsayan göstergebilimde bu iki teriminin çağrışımsal toplamı olan gösterge söz konusudur. Bir şekilde gösterenin içinde gösterilenin varlığı bulunmaktadır. Örneğin bir gül demetinde “ona tutkumu anlattırıyorum” dendiğinde burada gösteren ve gösterilen ayrıca güller ve tutku söz konusu olmaktadır (Barthes, 2011,

s.182-185) . Bir gösteren ve gizli olarak nitelenen gösterilen boyutlarından oluşan reklam iletilerinin çözümlemesinde görsel ve dilsel gösterge öğelerinin birbirleriyle kurdukları bağının çözümlemesi gerekmektedir (Küçükdoğan, 2011, s.189). Göstergebilimsel çözümleme yöntemi, içerik analizindeki gibi mizahın kullanılma yoğunluğu ile ilgilenmez, dolayısıyla, göstergebilimsel çözümlemede önemli olan, mizahın kullanılma biçimidir ve göstergebilimsel yöntem, tüm metni yapısal bir bütün olarak ele almaktadır (Batı, 2007, s.11).

Şekil 2: Göstergebilimsel Analiz (Barthes, 2011, s.184)

Bu çalışmada *Sahibinden.com*, *N11*, *Gittigidiyor*, *Trendyol* ve *Hepsiburada* markalarının seçilen birer reklam filmleri göstergebilimsel açıdan çözümlenecektir. Bu reklam filmlerinde hangi imgeler üzerinden mizahın kullanıldığı ve bu içeriklerin hangi mizah kuramlarıyla paralellik gösterdiği sorularına cevap aranmaktadır. Amaçlı örneklem yaklaşımıyla gelirleri açısından Türkiye’de en yüksek ciroya sahip bu markalar, göz önünde bulundurularak çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir (www.dijitalhouse.com.tr).

Bulgular ve Değerlendirme

Sahibinden.com Reklam Filmi Anlatımı ve Analizi

Reklam filmi bir erkek berberinde, karakterlerden birinin aradığı arabayı Sahibinden.com’da bulamadığını söylemesiyle başlar. Berberdekilerden başlayan olağan üstü şaşkınlık, sokaklarda ve pek çok mekanda devam eder. Bir arabanın camından bakan köpeğin şaşırmasıyla, arabada makyaj yapan kadının rujunu yarıda bırakıp şaşıp kalması, lunaparktaki çarpışan arabaların bir anda birbirine çarpıp durması, arabasıyla oynayan bir bebeğin bile bir anda donup kalmasıyla abartı bir şaşkınlık yaratılmaktadır. Tüm görüntülerin araba içermesi, araba ilanı ile bütünlüğü devam ettirme amaçlıdır. Çünkü bir eskimo bile kızağının yani ulaşım aracının yanında şaşkın bir ifadeyle görüntülenmiştir. Görüntü yeniden berber dükkanına döner ve arabayı ilanlarda bulamayan kişinin “Üç tekerlekli dört çeker” olarak yanlış arama yaptığı anlaşılır. Az evvel şaşkınlığı görüntülenenen her karakterin hepsi bu kez rahatlama ifadesi ile yeniden gösterilir. Sunucunun “aradığınız araba Sahibinden.com’da yoksa muhtemelen öyle bir araba yoktur” sloganıyla reklam sona erer.

Bu reklam filminde mizah biçimi olarak abartı ve absürtlük öğeleri kullanılmıştır. Mizah teorileri açısından ise; uyumsuzluk kuramına paralel içeriktedir.

Resim 1: Sahibinden.com Reklam Filmi Sahneleri**Tablo 1:** Sahibinden.com Reklam Filmi Göstergeler Analizi

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	Aşırı şaşırان insanlar	Sahibinden.com’da olmayan bir araba olması mümkün değil
Mekan	Berber dükkanı	Sahibinden.com günlük yaşamın içinde
İnsan	Her yaşta, farklı imajlarda ve pek çok meslekten insanlar	Sahibinden.com yaş ve statü farkı olmaksızın herkese hitap etmekte
Hayvan	Köpeğin şaşkınlığı	Sahibinden.com’da bulunmayan bir araba olması mümkün değil
İnsan	Eskimonun şaşkınlığı	Sahibinden.com’da bulunmayan bir araba olması mümkün değil
Diyalog	Üç tekerlekli dört çeker araba	Uyuşmazlık ile sağlanan mizah
İnsan	Aşırı şaşırان insanlar	Sahibinden.com’da olmayan bir araba olması mümkün değil
Mekan	Berber dükkanı	Sahibinden.com günlük yaşamın içinde

Reklamların anlaşılması ve mesajın daha görünür hale gelmesinde karşıtlıkların sunulması içerik belirlemede önemli bir uygulamadır (Tayfur, 2008, s. 118). Bu durum tüketiciye karşılaştırma yapma imkanı sağlarken aynı zamanda mizahın uyumsuzluk ile sunulmasında da etkili olabilmektedir.

Tablo 2: Sahibinden.com Reklam Filmi İkili Karşıtlıklar

Şaşkınlık	Rahatlama
Üç tekerlekli	Dört çeker
Mantıklı	Mantıksız

N 11 Reklam Filmi Anlatımı ve Analizi

Reklamda önce N 11'in mobil uygulama ekranından ürünler gösterilmekte, sonra hayatın akışı içinde o ürünlerin mutlu ve komik kullanımları yer almaktadır. Mizah türünde televizyon programları ve filmleri olan Tolga Çevik aracılığıyla sağlanan anlam transferi ile mizah gücü, N 11 reklam filmine yansımaktadır. Karakterin, nişanlısı ile birlikte binmek için hediye aldığı çift kişilik bir bisiklete babanın kıskançlık yaparak kızıyla birlikte binmesi uyumsuzluk üzerine kurgulanmış bir mizah unsurudur. Ayrıca Tolga Çevik'in sakarlıkları üstünlük kuramına paralellik göstermektedir.

Resim 2: N11 Reklam Filmi Sahneleri

Tablo 3: N11 Reklam Filmi Göstergeler Analizi

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
Diyalog	Arkadaşlar kanalıma hoşgeldiniz	Klişe haline gelen mizahi gönderme içeren giriş cümlesi
Nesne	Çok sayıda elektrikli ısıtıcı	Stoklu ve seri üretilen metalar dünyası
Diyalog	Spor aşkı geldi	Satın alınan spor malzemeleri aracılığıyla gelen spor aşkı
Diyalog	Kızıma hamaratlık geldi	Satın alınan mutfak aletleri aracılığıyla gelen beceri

Nesne	Elektrikli mutfak aleti	Maharet ve ilginin materyal temeline dayandırılması
Eylem	Tolga Çevik'in oynadığı karakterin sakarlıkları	Mutfak veya spor aletleri almak için bu konularda çok iyi olmaya gerek yok
Eylem	Kızını kıskanan baba	Doğal ve bilindik duygular aracılığıyla izleyici ile kurulan bağ
Diyalog	N11 uygulamasına gir mobil özel fırsatlarla “hayat sana gelir”	Önceki diyaloglarda yer alan “geldi” sözüyle ilişkili olarak “Hayat sana gelir” mottosuyla hayatın tadı, satın alınan yeni ürünlere bağlanması

Tablo 4: N11 Reklam Filmi İkili Karşıtlıklar

Coşku	Durgunluk
Neşe	Üzüntü
Mutluluk	Mutsuzluk
Hamaratlık	Beceriksizlik

Gittigidiyor Reklam Filmi Anlatımı ve Analizi

Komedi oyuncusu Çağlar Çorumlu elinde kartondan bir arama çubuğuyla merdivenlerden inerek “*Gittigidiyor’da arayan topunu da buluyor kalesini de*” diyerek birçok topun bulunduğu bir alanda topun birine vurarak hemen bir kalenin önüne geçer. “*Asıl marifet Gittigidiyor da olmayan şeyi bulmak*” derken elinde birkaç tane kutu taşımaktadır. Bu da yine alış veriş cazibesini arttıran bir görüntü olabilmektedir. Sonra ona sırasıyla izleyici sesleri telefon, bebek bezi gibi bazı ürünler takip eder. Oyuncu “Tabi ki var daha zor sor” der. Bu sefer izleyici “Sirk Bisikleti” der, oyuncu “iddialı ama vaaaaaar” diye çılgınca sirk bisikleti sürerek bağırır. Sonra izleyici gong, kral tacı, maske, peruk, disko topu gibi şeyler sorar ve oyuncu hepsini komik ifadelerle üstünde deneyerek ve birazda taklitle var olduklarını gösterir. “Var, var, var Gittigidiyor’da yok yok, açın Gittigidiyor’u bakın bakalım ne yok” diyerek reklamı sonlandırır.

Resim 3: Gittigidiyor Reklam Filmi Sahneleri**Tablo 5:** Gittigidiyor Reklam Filmi Göstergeler Analizi

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	Çağlar Çorumlu	Kendinden emin, dinamik, neşeli bir marka
Nesne	Sıra sıra çok sayıda top	Seri üretim ve stoklu metalar
Nesne	Karton arama çubuğu	Dijital bir platformu somutlaştırma
Nesne	Gong, peruk, maske, disko topu	Eğlence, sonsuz ürün çeşitliliği
Nesne	Renkli takım elbiseler	Gittigidiyor hem kurumsal hem eğlenceli bir yer
Nesne	Kutular	Alışverişçi tüketim, hedonik tüketimi besleyen simgeler
Eylem	Oyuncunun sakarlıkları	Üstünlük kuramına giren bir mizah türü

Tablo 6: Gittigidiyor Reklam Filmi İkili Karşıtlıklar

Var	Yok

Oyuncunun üzerinde Gittigidiyor' un logo renkleri olan kırmızı, sarı, yeşil, mavi takım elbiseleri devamlı değişir. Reklamın başından sonuna oyuncunun merdivenlerden inip çıkıp, kapılardan geçip devamlı yürüyor olması kurumun dinamikliğini imgeleyebilmektedir. Gong,

kral tacı, maske, peruk, disko topu, sirk bisikleti gibi ilginç eşyaların bile bulunuşu Gittigidiyor'da her ürünün olduğu mesajını vermektedir. Öte yandan bu ürünler tüketicide aslında ihtiyaç sayılmayan objeleri alma isteği uyandırabilir. Reklam "Gittigidiyor'da ne yok?" mesajıyla bir merak duygusu yaratıp izleyiciyi kendi site veya uygulamasına yönlendirmektedir. Bu yönlendirme bir yandan Gittigidiyor'un ürün çeşitliliğine vurgu yaparken; diğer yandan da ürün aramaya yönlendirilmiş tüketici, ilgisini çeken ürünlerle karşılaşp satın alabilmektedir. Oyuncunun topa vururken yansıttığı beceriksizlik, sirk bisikletinin üzerindeki bağırışı, kral tacı ve peruk takarken taklit ifadeleri, dans ve mimikleri mizah unsurları olup; uyuşmazlık ve üstünlük kuramında sınıflanabilecek niteliktedir.

Trendyol Reklam Filmi Anlatımı ve Analizi

Bilinen hareketli bir müziğin yavaşlatılmış versiyonu ile birlikte billboardlardan Trendyol indirim ilanlarının kalktığını görenler yüzlerinde üzüntü ifadesi ile donakalırlar. Etrafta bir hüznün ve sıkıcılık vardır. Takip eden sahnede bir adam bir eliyle ütü yapmakta diğer elindeki telefonda indirimlerin bittiğini öğrenmektedir. Üzüntüden donup kaldığı için ütü alev almış ve gömlek yanmaktadır. Bir anda dış reklam sesinin, indirimi kaçırınlar için yeniden indirim günlerinin geldiğini söylemesiyle müzik hareketlenir, tüm oyuncuların yüzleri güler. Ütü yapan adam da itfaiye görevlisiyle birlikte Trendyol'dan yeni ütü ve ütü masası gibi ürünleri indirim başladığında hemen almak için favori listesine kaydeder.

Resim 4: Trendyol Reklam Filmi Sahneleri

Tablo 7: Trendyol Reklam Filmi Göstergeler Analizi

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
Müzik	Kenan Doğulu'nun "Süper süper" şarkısının yavaşlatılmış hali	Kulakların hareketli versiyonuna alışkın olduğu bir müziğin yavaşlatılarak indirimlerinin bitmesine duyulan üzüntünün vurgulanması
İnsan	İndirim günlerinin bitmesine üzülen, donup kalan kadın	Alışveriş yapmaya devam etme istekliliği
İnsan	İndirim günlerinin bittiğini öğrendiği için donakalmış ve alev almış ütüyle görüntülenen adam	İndirim ve alışveriş, hayati derecede önemli
İnsan	Efsane indirim günlerinin kaçırılanlar için yeniden başlayacağını duyurulmasıyla çok sevinen kadın	Trendyol indirimleri ile alışveriş yapmak sevindirici ve gözle görünür bir şekilde mutluluk verici
Müzik	Kenan Doğulu'nun "Süper süper" şarkısının hareketli versiyonu	Efsane indirim günlerinin yeniden yapılması duygusal olarak neşelenme
İnsan	Otobüs durağında beklerken kadın-erkek herkesin trendyoldan ürün favorilemesi	Alışveriş; kadın erkek fark etmeksizin bir boş zaman ve hatta zaman değerlendirme aktivitesi
Eylem	İtfaiyenin evi söndürdükten sonra köpük içindeki kazazede ile birlikte gülümseyerek ürün favorilemesi	İndirimli alışveriş yapmak acil durumlar içinde bile keyif verici bir aktivite
Doğa	Yoldaki sonbahar yaprakları	Efsane Cuma indirimlerinin mevsimsel zaman aralığını algılara yerleştirmesi

Tablo 8: Trendyol Reklam Filmi İkili Karşıtlıklar

Üzüntü	Sevinç
Pişmanlık	Fırsat
Bitiş	Başlangıç

Reklam filmi içinde yer alan alev almış ütü veya itfaiyecinin kazazede ile beraber ürün favorilemesi gibi absürt görüntüler uyumsuzluk ve üstünlük kuramlarına uygun özellik göstermektedir.

Hepsiburada Reklam Filmi Anlatımı ve Analizi

Cem Yılmaz'ın film karakterlerinden Arif, İskender, Beşir, Ayzek ve Komutan Logar'ın bir masa etrafında toplandığı bir ortama Cem Yılmaz moderatörlük ederek Hepsiburada uygulaması hakkında ne düşündüklerini sorar. Arif'in ön plana çıktığı reklamda komutan Logar ve diğer karakterlerle hafif atışmalı diyaloglarda Hepsiburada'nın uygulaması tanıtılmaktadır.

Resim 5: Hepsiburada Reklam Filmi Sahneleri**Tablo 9:** Hepsiburada Reklam Filmi Göstergeler Analizi

GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	Cem Yılmaz	Kaliteli bir prodüksiyon, mizahta neredeyse marka bir isimle birliktelik
İnsan	Cem Yılmaz film karakterleri	Cem Yılmaz film karakterlerinin hemen hemen hepsinin bir arada

		olması Hepsiburada ismine yapılan gönderme
Diyalog	İskender: Sesle mi arıyor? Arif: Yok hisle arıyor.	Söylenişi benzerlik gösteren kafiyeli sözcüklerin kullanılmasıyla yapılan mizah
Nesne	Plastik oyuncak düdüklü civcivin fotoğrafını çekerek fotoğrafla arama yapması	Düdüklü civcivle mizahi bir anlatım ve aynı zamanda uygulamanın teknolojik gelişmişliği
Diyalog	Komutan Logar: O hangi App? Arif: Hangi dünyada yaşıyorsun sen ya?	Cem Yılmaz'ın GORA filmine gönderme yapan bu diyalog ve metinlerarasılık (intertextuality)
Diyalog	Komutan Logar: “Bana bak önce o app’i bi indir”	Halk arasında “Önce o eli bi indir” sözü ile ilişki kurularak eğretileme tarzı bir retorikle yapılan mizah, ayrıca cinas yapılarak indirmek fiilinin yaralanılan iki anlamı
Slogan	“Uygulamayı İndir Efsane Başlasın”	“Efsane” ismiyle yapılan indirimlerin yoğunlukta olduğu bir dönemde yayınlanan bu reklam filmiyle asıl efsanenin kendi uygulamasının özellikleri olduğu
Eylem	Cem Yılmaz'ın kameraya direkt bakarak göz kırpması, seyirciye gülümsemesi	Seyirciden yana bir tavır

Karşılıklı atışma türünde diyaloglar içeren reklamda üstünlük kuramı öğelerine rastlanmaktadır. Ayrıca sadece yazılı ya da görsel iki metin arasındaki alışverişi değil aynı zamanda çok farklı disiplinlerin uğraş alanları ve aralarındaki ilgiyi ve göndermeyi ifade eden metinlerarasılık (Aktulum, 2011) kavramına bu reklam filminde rastlamak mümkündür. Cem Yılmaz'ın film karakterleri filmlerdeki rolleri ile reklamda yer almışlardır. Reklamın içerdiği anlamın izleyiciyle tam bir uzlaşa sağlaması, bu uzlaşının sonunda gelen anlamlandırma sürecinin gerçekleşebilmesi için izleyicinin bu filmleri izlemiş olması gerekmektedir. Bu reklam filminde mizah metinlerarası unsurlarla sağlanmıştır.

Tablo 10: Hepsiburada Reklam Filmi İkili Karşıtlıklar

Güvenli	Güvenlik zaafi
Uygun fiyat	Fahiş fiyat

Bol çeşit

Az çeşit

Literatür Değerlendirilmesi

İkna sürecinde mesajlar, mesajlarda ise çekicilikler önemli bir faktördür. Çekicilikler duygulara yönelik olabileceği gibi rasyonel ya da mantıksal öğelere dayanabilmektedir (Wells vd., 2006, s. 340).

Reklamlarda mizah, duygusal çekicilik içerisinde yaygın bir forma sahiptir ve bu yolla marka daha eğlenceli ve havalı bir görünüm elde edebilmektedir (Solomon vd. 2010, s. 301; Eisend 2018, s.526).

Reklamlarda mizah, dikkat çekmede yaratıcı bir strateji olarak kullanılmaktadır. Bazıları için komik ve eğlenceli olan bir şeyin başkaları için olmayabilmesi aslında üzerinde çalışılan zor bir alan olduğunu da göstermektedir (Wells vd., 2006, s. 345).

Kahkaha, mizahi bir bilişsel uyaranla veya gıdıklama gibi uyaranlarla da ortaya çıkabilen bir aktivitedir. Komik bir uyaran olmadan gülünebilir ve benzer şekilde gülmeden de mizah yaşanabilmektedir. Basit bir şakayı anlamak için bile dil becerisi, sembolizm, soyut düşünce ve sosyal algının gerekliliği düşünüldüğünde, mizah muhtemelen insanlığın en karmaşık bilişsel niteliklerinden biridir. Mizaha aşina olmayan hiçbir kültür yoktur, mizah her yerde bulunmaktadır ve evrimseldir (Polimeni & Reiss, 2006, ss.347-348). Aynı zamanda mizah hem evrensel hem de kültüre özgü yanlara sahiptir (Eisend, 2018, s.543).

Mizah üzerine araştırmalar beş farklı alana göre kategorize edilebilmektedir (Eisend, 2018, s.527): (1) mizahın altta yatan mekanizmaları ile ilgili araştırmalar; (2) mizah türleri; (3) mizah kullanımı ve neye bağlı olduğu; (4) mizahi uyaranlara tepkiler ve (5) mizahın birey üzerindeki etkisini yönetenler. (1) ve (2) genel olarak mizah araştırmasının konuları iken, (3) - (5) alanları reklam ile ilgili alanlardır.

Mizah ile ilgili kuramlar Platon, Aristo, Hobbes, Freud, Kant gibi düşünürlerin fikirlerine dayandırılabilir. Alandaki kuramlar *Üstünlük Kuramı*, *Uyumsuzluk Kuramı* ve *Rahatlama Kuramı* olarak üç başlıkta toplanabilmektedir (Morreall, 1997, ss. 8-57):

Morreall'a (1997) göre *Üstünlük Kuramı* (1997, ss. 8-23) en eski ve en yaygın kuramlardan biri olup bireyin başkaları üzerindeki üstünlük durumunu alaycı yaklaşımla komik hale büründürmektedir. Bu eğilim büyük oranda insanın doğal eğilimi olarak gelişip çocukluktan erişkinliğe belli dönemlerde devam edebilmektedir. *Uyumsuzluk Kuramı* (1997, ss.24-31) bireyin karşılaştığı durumla kendi düşünceleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan komik durumu anlatmaktadır. Bir anlamda kişinin algı ve bilincinin kendini hazırladığı beklenti ile gerçek arasındaki uyumsuzluktan kaynaklı mizah olarak da ifade edilebilir. *Rahatlama Kuramı* (1997, ss.32-57) biyolojik anlamda enerjinin boşaltılması, gülme davranışıyla beraber kasların gevşemesi ve deşarj olup rahatlama odaklıdır.

Mizahi yaklaşımın olduğu iletilerde izleyici, mizahı anlamaya çalıştığı için pasif değildir. Packard'ın "gizli bir seslenme" dediği harekete geçiren seslenmeler (appeal) izleyiciyi

kışkırtır, izleyici anlamı algılar; iletinin içeriğindeki mizahtan etkilenir ve iletinin bir reklam iletisi olduğunu unutarak iletiyi oluşturanla “ortaklık” ilişkisine girer (akt. Küçükerdoğan, 2011, s.135).

Mizah olumlu bir pekiştirici olduğu için komik bir reklam, mizah içermeyen benzer bir reklama kıyasla daha iyi anlaşılabilen ve hatırlanabilmektedir (Chung & Zhao, 2015, s.123).

Reklamda mizah dikkat ve farkındalık yaratmakta, reklama yönelik olumlu tutumu önemli ölçüde geliştirmekte ve olumsuz tutumları azaltmaktadır (Eisend, 2009, s.192). Yani, alıcı reklamda ne kadar mizah algılsa, alıcının sahip olduğu reklama yönelik tutumu o kadar olumlu olmaktadır (Chung & Zhao, 2015, s.125). Reklamcılıkta mizah fizyolojik iyiliği artırmakta, bu da reklamlara, markalara, ürünlere ve hizmetlere karşı olumlu tüketici tepkilerine ve olumlu toplumsal etkilere yol açabilmektedir (Eisend, 2018, s.540). Mizah; güven, sadakat, ilişki kalitesi ve memnuniyet gibi ilişkisel değişkenleri olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca mizah ağızdan ağza iletişimi artırmakta ve bu durum da güvenilirliğe işaret etmektedir (Eisend, 2018, s.542). Reklamda mizahın etkileyiciliği ve kabul edilişliliği konusunda cinsiyetler arası ilginç ayrımlar da söz konusudur. Örneğin; reklamcılıkta erkek tüketiciler, kadın tüketicilere göre daha geniş mizah türlerini ve daha saldırgan mizah türlerini kabul edebilmektedirler (Weinberger vd., 2017, s.582).

Ayrıca reklamlarda mizah kültürden kültüre de farklılık göstermektedir. Mizah unsurları, belirsizlikten kaçınma oranı daha yüksek ve daha kolektivist yönelimli tüketicilerin tutumlarını daha fazla etkilemektedir (Lee & Lim, 2013, s.71). Bu tür bulgular, standartlaştırılmış reklam mizah stratejileri yerine yerelleştirilmiş / bölgeselleştirilmiş stratejiler önermektedir. İzleyici, mizahın başarılı olup olmadığını belirlemede kilit bir rol oynadığından, kültüre özgü sınır ve koşullar bilinerek, izleyici ve mesaj faktörleri arasındaki ilişkiyi netleştirmek reklam verenler açısından özellikle önemli olmaktadır (Lee & Lim, 2013, s.79).

Tartışma

Reklamlarda ikna süreci ve çekicilik kavramıyla alakalı olarak duygusal çekiciliğin önemli bir türü olan mizah çekiciliği ile ilgili olarak literatürde önemli araştırmalar bulunmaktadır. Reklamı yapılacak ürünün-markanın, hedef kitlesinin ya da içeriğin durumuna göre geliştirilen uygulamalar reklamlarda çeşitliliği artırmaktadır. Tüketicinin dikkatini çekerek olumlu bağ kurma noktasında anlam ifade eden mizah çekiciliği duygusal karakteristiklerin önem taşıdığı ülkemiz ve kültürümüzde karşılık bulan bir niteliğe sahiptir. Önce teknolojik gelişmelerin, sonrasında da COVID-19 pandemisinin etkisiyle ilginin arttırdığı e-ticaret siteleri de reklam filmlerinde bu nokta üzerinden reklam içeriklerine yer vermişlerdir.

Reklam filmlerinde; Gittigidiyor Çağlar Çorumlu ile; Hepsiburada Cem Yılmaz ile ve N11 ise Tolga Çevik ile yani mizahın içinden isimlerle çalışmışlardır. Bu isimlerin reklamda yer almasına ilaveten reklam içeriğinde de mizahi öğelere yer verilmiştir. E-ticaret reklamlarının bu denli mizah unsurları ve kişileri üzerine kurgulanması ile tüketim, üstünde fazla düşünmeye gerek olmayan, gülünüp ve satın alınıp geçilen bir davranış haline gelmektedir. Benzer şekilde Trendyol ve Sahibinden markaları da reklam filmlerinde mizahi unsurlara yer veren içeriklere sahiptir. Markaların incelenen reklam filmlerinin hepsinde mizah kuramlarına paralel içeriklere

rastlanılmaktadır. Karşıtlıkların ve absürtlüklerin yer alması uyumsuzluk kuramına ve karakterlerin sakarlıklarının yer aldığı alanlar üstünlük kuramına uygunluk göstermektedir. Mizah çekiciliği üzerinden hazırlanan ve kurgulanan içerikler mizah kuramları açısından da anlam ifade etmektedir. Sürecin tüketiciyi ikna etme ve satın almaya hatta tüketime yönlendirme etkisi mizahın olumlu bağ kurma etkisiyle beraber tüketimi basite indirgeyen bir algı yaratma çabası ile de ilişkilendirilebilir. Bu düşünceye göre sanal alışveriş yapmak üzerinde fazla düşünmeye gerek olmayan gül, al ve geç şeklinde basit bir eylem olarak görülebilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Reklam, ikna edici amaçlar barındıran bir iletişim faaliyetidir. İkna edici olmak için mizahın gücünden yararlanan reklamlar oldukça fazladır. Tarihte mizahın belli ölçüde toplum ve iktidar sorunlarını eleştirmeye ve onlar üzerinde düşünmeye yarayan bir yanı varken; bugün düşünmeyi engelleyen bir unsur olarak da yararlanıldığı görülmektedir. Özellikle incelenen reklamlarda uyumsuzluk ve üstünlük kuramlarına paralel içeriklerin mizahi altyapının oluşturulmasında temel oluşturduğu söylenebilmektedir. Marka ve reklam içeriklerine göre karakterler ve imgeler çeşitlilik arz etse de, yine de hem verilmek istenen mesaj hem de tüketicilerin zihin dünyasında yaratılmak istenen algılama benzer nitelikte alanlara işaret etmektedir. İnsan, nesne, diyalog gibi kavramlar üzerinden anlam inşa edilmektedir. Duygulanım, hisler dünyası ve özellikle mizahın dikkat çekme, ilgi uyandırma ve olumlu atmosfer yaratma etkisi de bu açıdan kıymet bulmaktadır. Genel olarak bu çalışmada e-ticaret marka reklamlarında mizahi öğeler üzerinden tüketime yönlendiren mesajlar verilebildiği görülmektedir.

Geleceğin önemli platformlarından biri olacağı aşikâr olan e-ticaret siteleri bundan sonraki süreçte güçlerine güç katma noktasında reklamlara yer vermeye devam edecek görünmektedir. Bu süreçte reklam verenlerin, reklamcılarının ve tüketicilerin ortak paydada buluşabilmesi ve ilişkilerinde eşitlik yapısının dengeli olması önem arz etmektedir. Duygu dünyası üzerinden yaratılan anlam inşasının tüketim kültüründe aşırılığa meyil vermemesi gerekir.

Belli markalar üzerinden durum tespiti yapılmak istenen bu çalışma ileriki çalışmalarda farklı reklam çekicilikleri ve farklı sektörler/reklamlar üzerinden incelenebilir. Yine farklı kültür ve ülkeler de bu perspektiften değerlendirilerek karşılaştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Aksoy, S. (2017). Televizyon Reklamlarında Mizah Kullanımına İlişkin Eleştirel Bir Analiz. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 258–294.
- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık Göstergelerarasılık*, Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2006). *Tüketimcilik ve Metalaşma Kışkacında Boş Zaman*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 27–53.
- Barthes, R. (2011). *Çağdaş Söylenler*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Batı, U. (2007). Reklamların göstergebilimi: “Bir göstergeler sistemi olarak reklamları okumak”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-27.
- Batı, U. (2015). *Tüketici Davranışları Tüketim Kültürü, Psikolojisi ve Sosyolojisi Üzerine Şeytanın Notları*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Belch, G. E. ve Belch, M. A. (2007). *Advertising and Promotion An Integrated Marketing Communication Perspective* (Seventh Edition) NewYork: McGraw-Hill International Edition.
- Chung, H., & Zhao, X. (2015). Humour Effect on Memory and Attitude : Moderating Role of Product Involvement. *International Journal of Advertising*, 22(1), 117–144. <https://doi.org/10.1080/02650487.2003.11072842>
- Dağtaş, B. (2003). *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Eisend, M. (2009). A Meta-Analysis of Humor in Advertising. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 37(2), 191–203. <https://doi.org/10.1007/s11747-008-0096-y>
- Eisend, M. (2018). Explaining the Use and Effects of Humour in Advertising : An Evolutionary Perspective. *International Journal of Advertising*, 37(4), 526–547. <https://doi.org/10.1080/02650487.2017.1335074>
- Küçükerdoğan, R. (2011). *Reklam Nasıl Çözümленir? Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*. İstanbul:Beta Yayınları.
- Lee, Y. H., & Lim, E. A. C. (2013). What ’ s Funny and What ’ s Not : The Moderating Role of Cultural Orientation in Ad Humor. *Journal of Advertising*, 37(2), 71–84. <https://doi.org/10.2753/JOA0091-3367370206>
- Morreal, J.(1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Çev.K.Ayseven-S.Soyer). İstanbul:İris Yayınları.
- Polimeni, J., & Reiss, J. P. (2006). The First Joke: Exploring the Evolutionary Origins of Humor. *Evolutionary Psychology*, 4, 347–366. <https://doi.org/10.1177/147470490600400129>
- Rifat, M. (1990). *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları*.İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Russell, J. T. & Lane, W. R. (1996). *Kleppner’s Advertising Procedure*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Solomon, M.R., Bamossy, G., Askegaard, S. & Hogg, M.K (2010). *Consumer Behaviour A European Perspective*.Prentice Hall.
- Taş, H. Y., Demirdöğmez, M., & Gültekin, N. (2018). Türkiye’de E-Ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 2216–2236. <https://doi.org/10.26466/opus.453147>
- Tayfur, G.(2008). *Reklamcılık*. Ankara:Nobel Yayıncılık.
- Tosun, N. B. vd. (2018). *Reklam Yönetimi*. İstanbul:Beta Yayıncılık.

Uztuğ, F.(2003). *Markan Kadar Konuş*.İstanbul:Mediacat.

Weinberger, M. G., Swani, K., Yoon, H. J., & Gulas, C. S. (2017). Understanding Responses to Comedic Advertising Aggression : The Role of Vividness and Gender Identity. *International Journal of Advertising*, 36(4), 562–587. <https://doi.org/10.1080/02650487.2016.1186411>

Wells, William, Moriarty Sandra ve Burnett, John (2006). *Advertising Principles &Practice* (Seventh Edition) Pearson Prentice Hall: New Jersey.

Williamson, J.(2001). *Reklamların Dili Reklamlarda Anlam ve İdeoloji*. (Çev.Ahmet Fethi) Ankara:Ütopya Yayıncılık.

<https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>

Ciolarına Göre Türkiye İnternet Ekosisteminin En Büyük 100 Şirketi

<https://digitalhouse.com.tr/ciolarina-gore-turkiye-internet-ekosisteminin-en-buyuk-100-sirketi/>

Gittigidiyor reklam filmi: <https://www.youtube.com/watch?v=6ry7A1ejzFU>

Hepsiburada reklam filmi: <https://www.youtube.com/watch?v=SwCj4gy6yAg>

N11 reklam filmi: https://www.youtube.com/watch?v=JSv2Sg6_oo0

Sahibinden reklam filmi: <https://www.youtube.com/watch?v=vvTmCYk7dh8>

Trendyol reklam filmi: <https://www.youtube.com/watch?v=L4WVbOd2gJY>

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE FEODALİZM SANAYİ DEVRİMİ VE KAPİTALİZM FEODALISM INDUSTRIAL REVOLUTION AND CAPITALISM IN THE HISTORICAL PROCESS

Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO,

ORCID: 0000-0002-2090-3042

Dr. Nilgün KÖKSALAN

Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO,

ORCID: 0000-0002-2338-8074

ÖZET

İnsanlık tarihinde önemli değişimler, olağanüstü olaylarla yaşanmıştır. Geçmişte bu olayların bir çağı kapatıp yeni bir çağı açtığı ifade edilmiştir. Söz gelimi, yazının icadı İlkçağ'ı başlatırken, Kavimler Göçü de İlkçağ'ı kapatıp Ortaçağ'ı başlatmıştır. Benzer şekilde İstanbul'un fethinin de Ortaçağın sonu ve Yeniçağ'ın başlangıcı olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda Fransız İhtilali'ni Yeniçağ'ın sona erdirip Yakınçağ'ın başlattığı ifade edilmektedir.

Mevcut çağı kapatıp yeni bir çağın açılmasında rol oynayan gelişmelerin sıra dışı ve devrim niteliğinde değişimler olduğu bir gerçektir. Bu önemli ve büyük gelişmeler beraberinde aynı özellikte olan birden fazla değişime de neden olmaktadır. Devrimlerden sonra yaşanan bu değişimlerin bir başka yönü ise değişimin başlangıcında öngörülebilir olmamalarıdır. Tarih içinde, yaşanan birçok olay, insanlığın etken olan faktöre göre hiç beklenmedik noktalara savrulmasına yol açmıştır. Kavimler Göçü, İlkçağın üretim ilişkileri kökünden değiştirmiş, kölelik sisteminin kalkmasına ve yeni bir üretim sistemi olarak feodalizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi'ni ortaya çıkarırken, Sanayi Devrimi de feodalizmin sonunu getirmiş ve feodalizmin sonunun gelmesiyle yeni bir üretim sistemi olarak burjuvazi ile kapitalizm ortaya çıkmıştır. Bu noktada, Fransız İhtilali'nde çözülmüş feodalitenin mi etkili olduğu yoksa feodalitenin bitmesinde Fransız İhtilali'nin mi neden olduğu konusunu net bir şekilde ifade etmek mümkün değildir. Ancak görünen gerçek, tarihsel sürecin devam ettiği gerçeğidir.

Bu süreçte, etkilenme ve etkileme oranı ve gücü farklı farklı yaşanmıştır. Feodalizm, Avrupa'da yapısını muhafaza etmiş ancak evrensel olamamış bir sistem ve yönetim biçimidir. Aynı dönemde, Asya'da benzerleri olsa da, bu benzerlerinin feodalizmden etkilendiği ve feodalizmin cihanşümul olduğu söylenemez. Ancak Sanayi Devrimi ve kapitalizm; sadece Avrupa'yı değil bütün dünyayı etkilemiş, değiştirmiş ve dönüştürmüştür.

Bu çalışmada tarihsel süreç içinde yapı, değer ve unsurlarıyla feodalizm, Sanayi Devrimi ve kapitalizm ele alınmıştır. Bu yapıların kısa ve sistematik olarak ele alınması, tarihsel süreç içinde devam eden yapı ve unsurların günümüzü nasıl ve ne şekilde etkilediğini ifade etmektir.

Anahtar Kelimeler: Feodalite, Üretim İlişkileri, Kapitalizm.

ABSTRACT

Important changes in human history have been experienced with extraordinary events. It has been stated in the past that these events closed an age and opened a new one. For example, while the invention of writing started the Antiquity, the Migration of the Tribes closed the Antiquity and started the Middle Ages. Similarly, it is accepted that the conquest of Istanbul was the end of the Middle Ages and the beginning of the New Age. In this sense, it is stated that the French Revolution ended and the Modern Age started.

It is a fact that the developments that played a role in closing the current age and opening a new age were extraordinary and revolutionary changes. These important and major developments also cause more than one change with the same feature. Another aspect of these changes after the revolutions is that they are not predictable at the beginning of the change. Many events in history have caused humanity to be thrown to unexpected points, depending on the factor. The Migration of Tribes radically changed the production relations of the Antiquity, caused the abolition of the slavery system and the emergence of feudalism as a new production system. Likewise, while the French Revolution brought about the Industrial Revolution, the Industrial Revolution brought the end of feudalism, and with the end of feudalism, a new production system emerged with the bourgeoisie and capitalism. At this point, it is not possible to clearly state whether the dissolved feudalism was effective in the French Revolution or whether the French Revolution caused the end of feudalism. However, the apparent truth is that the historical process continues.

During this process, the rate and power of influence and influence were experienced differently. Feudalism is a system and a form of management that has preserved its structure in Europe but has not been universal. Although there were similar ones in Asia in the same period, it cannot be said that these similar ones were affected by feudalism and that feudalism was universal. But the Industrial Revolution and capitalism; it affected, transformed and transformed not only Europe but the whole world.

In this study, feudalism, Industrial Revolution and capitalism are discussed with its structure, values and elements in the historical process. Brief and systematic handling of these structures is to express how and in what way the structures and elements continuing in the historical process affect our day.

Keywords: Feudality, Production Relations, Capitalism.

GİRİŞ

Sözcük olarak toprağa dayalı düzen anlamına gelen fodalite; toprağın ve toprak üzerindeki egemenliğin parçalandığı üretim ve yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Göze, 2000: 42). Feodalizm; İlkçağda hakim olan köleci toplum yapısının değişmesiyle yerine konulmuş bir ekonomik ve toplumsal yapıdır. Çavdar (2003:49), feodalizmi, toprağın mülkiyetinin, daha önceki durumlarından istifa ederek, eski yüksek memur, büyük çiftlik sahipleri ve mültezimlerin elinde kaldığı bir düzen olarak tanımlamaktadır.

Feodalizmin siyasal yönünde belirgin olan husus; güçlü merkezi devletlerin olmamasıdır. Roma İmparatorluğu'nun güçlü merkezi yapısına karşın feodalizmde merkezi otorite güçlü değildir.

Feodalizmin ekonomik yönünde belirgin olan husus ise tarım etkinlik, mülkiyet olan toprağın işlenmesi ve dinin toplum yaşamında belirleyici olmasıdır. Feodalizmde en önemli faaliyet tarımdır ve feodalizmin ekonomik yapısı otarşıktır. Feodalizmin ekonomik yapısında; serflerin ortaya koyduğu fazla (artık) ürünün feodal bey ve adamlarının ihtiyaçlarını karşılaması söz konusudur. İlginç olan, bu fazlalığın feodal beyleri sermaye sahibi yapmamış olmasıdır ve feodal neylerin malikanelerinin kapalı bir ekonomik birim olmaktan çıkarmamış olmasıdır (Çavdar, 2003: 49). Siyasal ve ekonomik yapı birlikte incelendiğinde calib-i dikkat olan husus; kralların yetkilerinin papalardan daha az olduğudur. Feodalizmin sosyal yönünde, toprağı işleyen serf ile toprak sahibi feodal bey arasındaki ilişki görülür. Bu ilişki koruyan/ korunan; yöneten/yönetilen ilişkisidir ve eşitsizlik temeline dayanmaktadır.

Feodalizmin sınıf yapısı; büyük toprak sahibi asiller, din adamlar, burjuvalar, köylüler(serfler) ve serbest köylüler şeklindedir. Serflerin toprağına bağlı köleler olması ve topraklarından ayrılmalarının mümkün olmamasına karşın serbest köylüler diledikleri gitmek ve belli bir ücret karşılığında feodal beylerin topraklarında çalışmak hakkına sahiptirler. Feodal yapıda, ticaret, şehirlerde yaşayanların yani burjuvazinin uhdesindedir ve bu sınıf zamanla zenginleşerek bağlı oldukları feodal beyden özgürlüklerini satın almıştır.

Feodalizm, yapısı gereği feodal beylerden zengin bir sınıf ortaya çıkaramamıştır. Özellikle coğrafi keşiflerle birlikte burjuvazinin de yıldızı yükselmiş ve burjuvazi sermaye birikimi sağlayarak feodaliteye göre göreceli olarak güçlenmiştir. Bu güçlenme feodalite için sonun başlangıcı olmuştur. Sanayi Devrimi burjuvazi için hem fabrikalaşma hem de köyden kopuş ile birlikte ucuz emek sağlamıştır. Hızlı ve güçlü şekilde büyüyen burjuvazinin yeni üretim sistemi kapitalizm olmuştur. Tarihsel süreç içinde feodalizm, Sanayi Devrimi ve kapitalizmin ele alınması, bugünlere nasıl geldiğinin anlaşılması bakımından önemlidir.

1. FEODALİZM

İlk kapital birikimin Ortaçağ İtalya'sının özgür kentlerinde veya XVII. yüzyılda coğrafi keşiflerin etkisiyle Hollanda'da başladığını söylene de, kapitalizmin kâr amaçlı üretime başlaması ve nihayetinde pazar ekonomisine dönüşmesi süreci XVIII. yüzyılın İngiltere'sinde gerçekleşmiştir. Hiç kuşkusuz iktisadi faaliyetler, kapitalizmden önce de vardı. Ancak, bu faaliyetlerin daha büyük toplumsal süreçlere yayılması ve Adam Smith'in önerdiği biçime "laissez-faire" (yani, kendi haline bırakılacak bir ekonomik sisteme dönüşmesi) Britanya'daki gelişmelerin bir sonucudur. O dönem içinde Britanya, dünya ticaretinin büyük bir kısmını kontrol etmiş, küçük işletmeler düzeyinde üretimi gerçekleştirmiş, birçok ülkeyi sömürmüş, zengin kaynaklara sahip olduğu ve Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirdiği için yeni bir ekonomik sistemin zeminini hazırlamıştır Kıta Avrupa'sını dört yüz yıl boyunca etkilemiş olan feodalizmin çökmesi, söz konusu yeni ekonomik sistem zeminin hazırlanmasında ve kapital birikimin şekillenmesinde çok önemli rol oynamıştır; Ortaçağın ekonomik düzenini de oluşturan bu yapı, uzun yıllar boyunca kilise ve feodal beylerin etkisinde kalmıştır. Bilindiği gibi Roma imparatorluğu yıkıldıktan sonra kıtada yaşayan halk, gerek kuzeyden (Vikingler, Normanlar vb.) gerek güneyden (Araplar, Sarazenler vb.) ve gerekse doğudan (Germenler ve Hunlar) gelen kavimlerin saldırılarına maruz kalmıştır. Halk, söz konusu kavimlerin saldırılarından korunmak için yerel otoritelerin ve koruyucu güçlerin himayesine sığınmış, derebeyleri, halkın can ve mal güvenliğini sağlamak karşılığında onlardan topraklarından çalışmalarını istemiştir. Nitekim çiftçiler ve serfler uzun yıllar boyunca beylerin topraklarında karın tokluğuna ve bağımlı olarak çalışmak zorunda kalmışlardır (Duman, 2014: 41).

1.1. Feodalizmin Tanımı ve Öne Çıkan Hususlar

Feodalizmi Marx (1986: 735), toprağın çok sayıda alt-feodaller arasında bölünmesi olarak tanımlamaktadır. Feodalizmin diğer adı “Derebeylik”tir. Feodal toplum yapısı; en üstte kralın onun altında ise kendisine bağlı soyluların, onların da altında daha başka soyluların ve en alt ve en geniş tabakada serflerin olduğu bir yapıdır. Bu yapıda kral, mutlak egemenliğe ve kendine doğrudan bağlı bir askeri güce sahip olmayan, yetkileri son derece kısıtlı olan bir makamdır. Bunun nedeni Feodalizmin adem-i merkeziyetçi yapısıdır.

Feodalizmde temel üretim aracı topraktır. Toprak; feodal beyler arasında paylaştırılmıştır. Feodal beyler, aynı zamanda kralın rakiplerine karşı tek dayanağıdır. Feodal beyler, kendi iradelerini krala kabul ettirecek bir gücün sahibidirler. Çünkü hem üretim araçları hem de askeri güç feodal beylerin elindedir. Serfler, feodal yapının esas unsurudur ve soylunun toprağını işleyip üreten ve üretiminden kendine gereken miktarı aldıktan sonra geriye kalanı soyluya veren kesimdir.

Feodalizmin temel kurumu, soylular arasında koruyan-korunan ilişkisini düzenleyen feodal sözleşmedir. sözleşmedir. Azılı bir belge olmak zorunda olmayan bu sözleşme, soylular arasında karşılıklı hukuki, mali ve askeri yükümlülükleri kapsamaktadır. Sözleşmeye göre Koruyana: “Süzeren”, Korunana: “Vassal” denilir.

Feodalizmin toplumsal yapısında etkin bir diğer güç kilisedir. Huberman (1976: 23), bu durumu: “Feodal dönemde kilise bütün Hristiyan dünyasına erişmiş bir güçtü. Herhangi bir “taç”tan daha etkili, daha eski ve daha yaygındı. Feodal çağ dindar bir çağdı. Kilisenin muazzam manevi gücü ve prestiji vardı. Öyle ki, dini ve ahlaki değerler aynı zamanda toplumu şekillendiren faktörlerdi.” şeklinde açıklamaktadır.

Feodal toplum yapısında manastırlar da tarım üretim merkezi konumundadır ve eğitimin merkezi de kilisedir (Güran, 1997: 26). Feodal toplumu genel bir tasnifle ifade etmek gerekirse; “Savaşanlar, Dua edenler ve Çalışanlar” olarak tasnif etmek mümkündür (Huberman, 1976: 11).

Feodal toplumun egemen sınıfı soylular ve kilisedir. Büyük malikaneler şeklinde olan toprağın sahibi olan soylular, malikânelerinde olan insan, ev ve malları koruyan kişilerdir. Bu kişiler hem bir askeri komutan hem de adalet ve asayiş sağlayan başkan ve Yargıç konumundadırlar. Soylular birbirine sadakat, kan bağı, askeri şeref ve din bağı gibi bağlarla bağlı olup son derece karmaşık bir üst-alt hiyerarşisine sahiptirler (Duverger, 1975: 457-460).

Brenner (1990a: 170), “Feudalism” isimli makalesinde feodalizmin özünün:

- Vassal ile derebeyi arasındaki ilişki (vassalın derebeyine askeri hizmet yükümlülüğü olması ve derebeyinin de vassalı korumasını),
- İktidarın coğrafi olarak dağılımı ile özel olarak tutularak miras olarak aktarılması, varisler arasında bölünmesi,
- Toplumun üretim tarzına bağlı olarak sosyo-ekonomik organizasyonu, olduğunu yazmaktadır.

1.2. Feodalizmin Üretim İlişkileri

Feodalitenin temelinde, feodal beyin toprak üzerindeki ve o toprağı işleyen köylü (serf)ler üzerindeki mülkiyet hakkı yatmaktadır. Feodal beyin, toprakla ilgili mülkiyet hakkı sınırsızken serfle ilgili mülkiyet hakkı sınırlı hakimiyet ancak sınırsız sahiplik şeklindedir (Nikitin, 1990: 37).

Feodalite, kölelik rejiminin yıkılmasından sonra kurulan bir düzendir. Bu nedenle serf tam köle olarak değerlendirilemez ancak tam olarak özgür de değildir. İkisinin ortasında bir konuma sahiptir. Serfin toprakla olan ilişkisi, malik olmadan işlemek esasına dayanmaktadır. Bunun yanında serf, toprağı işlemek için kullandığı araçların malikidir.

Feodal toplum yapısının ekonomi ve üretim ilişkilerinde en belirleyici olan husus, serfin kendi geçimini sağlamak için feodal beye ait olan toprağı işlemesi ve bunun karşılığında feodal bey için çalışmasıdır. Bu çalışmanın adı angaryadır ve angaryanın belirlenmiş bir limiti yoktur (Eaton, 1990: 26). Marx (1986: 735)'e göre, feodalitenin bu yapısı, önceki dönemlerden farklı olarak, aynı zamanda serf ve feodal bey arasında bir ortaklıktır. Bu ortaklık serfin sömürülmesi üzerine kurulmuştur.

Feodal bey, aynı zamanda toprağı üzerinde kurulu olan şehrin de sahibi konumundadır. Bu konumu nedeniyle, Feodal bey, şehrin esnaf ve sanatkârı üzerinde de hakimiyet sahibidir. Genel bir ifade ile, feodal toplumun bütün yapılarını feodal beyin hakimiyet hakkının belirlediği ve temel üretim şeklinin angarya, ve rant olduğu söylenebilir (Dobb, 1999: 382; Kolektif, 1976: 105).

Feodal beye ait olan toprağın tamamı serfler tarafından işlenmez. Bu toprağın (serflerin geçimlik olarak işlemediği) bir kısmı feodal beye ait tarımsal işletmedir. Bu tarımsal işletme aynı zamanda angaryanın diğer adıdır. Çünkü serfler bu toprakta bedelsiz olarak çalışmak zorundadır. Bu toprağın mahsulü tamamen feodal beye aittir. Serfler, bu toprağı işlemekle yükümlüdür (Kolektif, 1976: 107). Feodal beye ait olan toprağın serflerin kullanımına tahsis edilen kısmında serfler, kendileri için üretmek durumundadır.

Toprak mülkiyetinin feodal yapısına kentlerde lonca mülkiyeti yani el zanaatlarının feodal örgütlenmesi tekabül eder. Burada mülkiyet esas olarak her bireyin kendi emeğine bağlı bulunmaktadır. Soylulara karşı birlik zorunluluğu, Kapalıçarşıları ortaklaşa yürütme gereksinimi, kentlere göç eden serflerin yarattıkları artan rekabet ve ülkenin feodal yapısı loncaları doğurdu ve tek tek zanaatçılar tarafından azar azar biriktirilen küçük sermayeler ve durmadan artmakta olan nüfus içinde bunların sayılarının değişmezliği, kentlerde de köydekine benzer bir hiyerarşi doğuran kalfalık çıraklık ilişkilerini geliştirdi. Kent kır karşıtlığını her ülke yaşıyordu, zümreleşme elbette çok belirgindi ama kırdaki prensler soylular din adamları ve köylüler biçimindeki ve kentlerde de usta çırak kalfa ve gündelikçinin pleb (plep) biçimindeki ayrışması bir yana önemli bir işbölümü olmadı (Marx, 1986: 735).

1.3. Feodalizm ve Ticaret

Feodalizmde ticaret, dış ticaret yönünde belirginleşmiştir. Dış ticaretin güçlü yapısı, onun feodalizm öncesi köleci düzene dayanmasından kaynaklanmaktadır. Feodal düzende, zaman içinde üretim artmıştır. Bu artışta tarım devriminin etkisi büyük olmuştur. Bu durumda canlanan

dış ticaret, Arap ve Doğu Roma İmparatorluğu tüccarlarının da etkisiyle Avrupa ülkelerinden doğu ülkelerine yönünde gerçekleşmiştir.

VIII. ve IX. yüzyılın dış ticareti, Doğu ülkelerinden lüks mallar almak ve doğu ülkelerine madeni eşya, yün, ve tahıl satmak şeklinde olmuştur. Dış ticaretin dinamosu, Venedikli ve Cenovalı tüccarlar olmuştur. Ticaretteki bu artış ve gelişme para dolaşımını geliştirmiştir. Para dolaşımı da doğal olarak sikke basımını geliştirmiştir. Bu dönemin en önemli sorunu, ölçü ve para birimi standardının olmaması, ulaşımda kaynaklanan sıkıntılar ve güvenlik olmuştur (Kolektif, 1976: 110).

Coğrafi keşifler ile beraber, bu ticari faaliyetler deniz aşırı bir nitelik kazanmış, dünyanın birçok ülkesinden getirilen egzotik ve farklı mamuller özellikle de altın ve gümüş gibi değerli madenler ticari kapitalizmin büyümesine yol açmıştır. Denizaşırı ticaretin gelişmesi, Avrupa'da üretilen mallara talebi arttırmıştır. Böylece, gittikçe artan mal taleplerinde bulunan yeni ve geniş bir dünya pazarı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak, birbiri ardından her endüstri alanında, yeni üretim metotları ve yeni örgütlenme biçimleri geliştirilmiştir.

Hiç kuşkusuz bu dönemde ticari faaliyetler arasında en fazla tekstil ve giyim sektörü öne çıkmıştır. İngiltere'de buhar gücüyle çalışan makinelerin kullanılmaya başlanması küçük ölçekte üretimde bulunan işyerleri ve atölyelerin sayısını arttırmış, buralarda başta kumaş olmak üzere çeşitli giyim ürünleri imalatı yapılmaya başlanmış, imalat ürünlerinin arzı üzerinde artan şiddetli baskı bir dönem sonra adına endüstriyel kapitalizm denilecek yeni bir süreci başlatmıştır (Duman, 2014: 41).

1.4. Feodalizmin Çözülüşü ve Çöküşü

Feodalizmde en büyük maddi ve zihinsel işbölümü kent ile kırsal ayrılmasıdır. Bu karşıtlık barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider (Marx, 1986: 735). Feodalizmin çözülüşü ve kapitalizmin ilk gelişme dönemi kasabaların gelişimiyle ilişkilidir.

Marx (1986: 735), XII. yüzyılda devrimci karakterde belediyelerin oluşumunun ve bunun sonucunda kentli toplulukların fiilen büyük ölçüde idari özerklik elde etmelerinin önemini vurgular. Kentsel merkezlerin gelişimine, tüccar ve sermayenin oluşumu ve yanı sıra onların işlemlerini yürüttükleri tarımsal üretime dayalı sistemi zayıflatan bir güç olarak işleyen para sistemi eşlik eder. Muhtemelen Roma İmparatorluğu döneminde çok az kasaba varlığını sürdürürken kent merkezlerinin ticaret ve üretim merkezlerine doğru gelişimi gerçekte sadece XII. yüzyılda başlar. Bu kasabaların nüfusu esasen azat edilmiş serflerden oluşmaktadır. Ticaretin gelişmesi para kullanımının ve neticede meta alışverişinin daha önceki kendine yeten kırsal feodal ekonomi içinde sürekli artmasına yol açar. Bu oluşum kasabalarda tefeciliğin gelişmesini kolaylaştırır toprak sahibi aristokrasinin servetinde bir azalmaya yol açar ve köylüyü lorda karşı parasal yükümlülüklerinden kurtulmakta veya lordun kontrolünden kendini kurtarmakta daha başarılı kılar (Giddens, 2012: 69).

Serfler ve şehirlerin esnaf grupları arasında gerçekleşen ticaret zaman içinde genişlemiştir. Oluşan iç pazar, daha önce olmayan bir ekonomik ilişki ortaya çıkarmıştır. Bu ilişkide serf ve sanatkârlar arasındaki değişim ticaretin sermayesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu sermaye, feodal beyin serfler üzerinden devşirdiği artı ürün değerini başka ülkelerden getirilen mallar üzerinden büyüyüp geliyordu. Bu mallar çoğunlukla dönemin lüks mallarıydı. Feodalitenin

yapısı gereği sermaye kolay büyüyordu. Çünkü tüccarlar, aldıkları malları değerinin çok altında bir fiyata alırken, sattıkları malları da çok yüksek bir fiyatla satıyorlardı. (Dobb, 1999: 33). Bu durum zaman içinde feodal yapıda tarafları çok güçlü olan çatışmaların kapısını aralamıştır. Tüccarlar yanlarına kralları da alarak feodal beye karşı büyük bir güç kavgasına girişmiştir. Bu kavganın galibi feodal beyler olmamış ve bu kavga, feodal yapının da sonunu getirmiştir.

Feodalizmin Çöküşünü hazırlayan en önemli etken şehirlerde yaşayan ve ticaretle uğraşan burjuvazinin keşifler ve dış ticaret yoluyla büyük oranda sermaye sahibi olmasıdır. Feodal beyler, her türlü çabalarına rağmen sermaye birikimi sağlayamamışlardır.

2.SANAYİ DEVRİMİ

Sanayi Devrimi, bir neden değil bir sonuçtur. Bu sonuç, birkaç yıllık bir eylemin sonucu olmadığı gibi bir ya da iki olayın da sonucu değildir. Sanayi Devrimi'ni hazırlayan faktörler, XVI. ve XVII. yüzyıllarda başlayan bilimsel gelişmelerle başlamıştır. Bu gelişmeleri, coğrafi keşifler takip etmiştir. Bunların yanında feodalitenin çarpık konumundan beslenen ticaretten ortaya çıkan kapital de bir başka önemli faktör olarak sayılabilir.

Sanayi Devrimi, birbirini besleyen ve birbirinden beslenen birçok konunun entegrasyonu sonucunda gerçekleşmiştir. Bu entegrasyon, Sanayi Devrimi'ni, Sanayi Devrimi, ekonomik hayatın gelişmesini ve yaşamın kolaylaşmasını sağlamıştır ([sosyolojik.wordpress.com](https://www.sosyolojik.wordpress.com)).

Sanayi Devrimi, hem ekonomik anlayışı hem de ekonomik yapıyı değiştiren bir harekettir. Sanayi Devrimi: "...XVIII. yüzyıl boyunca güç ve hız toplayan ekonomik ve teknolojik gelişmelere verilen modern sanayiciliğin adıdır." (Hartwell, 2017: 31). Sanayi Devrimi, sadece üretim ilişkilerini etkilememiştir. Bunun yanında insanların yaşam düzeni, ülkelerin siyasi sistemleri değişmiştir. Sanayi Devrimi'nin toplumsal hayat yaptığı en büyük değişim, üretim sistemine fabrika sistemini sokmuş olmasıdır. Bu değişim, köylülerin şehre göçünü hızlandırırken, şehirleşmeye ve işçi sınıfının oluşmasına öncülük etmiştir. Bunun yanında Sanayi Devrimi'nin ulaşım alanındaki değişim ve gelişimi tüccarlara yeni pazarlar açmıştır.

2.1. Sanayi Devrimi Gelişmeleri

Sanayi Devrimi, insani gücün yerine makineyi ve el emeği yerine otomasyonu geçirmiştir. Küçük atölyelerde gerçekleşen üretim yerini, fabrikasyon sistemine bırakmış uzak diyarlardan getirilen hammaddeler işlenmeye ve aynı şekilde farklı ülkelere ihraç edilmeye başlanmıştır. Fabrikasyon sistemi, emeği yönlendirme ve düzenlemede son derece etkili olmuştur. Madencilik ve kimya alanlarında meydana gelen yenilikler ve icatlar, tam anlamıyla çığır açmış, özellikle demiryolları sayesinde üretim ve imalat sanayisi genişlemiş, üretilen malların taşınması kolaylaşmıştır. Ulaşım olanaklarının artması, sermayenin yeni yatırımlarda bulunmasını üretime dönük iş alanlarının açılmasını sağlamıştır. Finansal destekler, endüstriyel devrimin hızlı bir gelişmesine ve yeni alanlarda yatırımların ve dolayısıyla kapitalizmin yayılmasına olanak sağlamıştır (Duman, 2014: 42). Şehirleşme (kent soylu özgür insanların ve burjuvanın ortaya çıkması), dış ticaretin gelişmesi, ticari faaliyetler ve keşifler ile paranın yayılması feodalizmin ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

2.2.Burjuvazi Ve Kapitalizmin Hazırlanması

İnsan gücünün yerini makinelerin alması, o güne kadar kendi içinde kapalı olan geçimlik ekonomiyle yetinen iktisadi yapıyı tümünden değiştirmiş, makineleşme, kitlesel düzeyde bir üretim artışına ve pazara yönelik bir ekonomik sisteme yol açtığı için de, kısa bir süre içinde yeni bir sınıfsal yapıyı yani, burjuvaziye doğurmuştur. Sermaye sahipleri olarak burjuvanın yaptığı ilk iş, o güne kadar bağımlı olarak yaşadıkları egemen güçlerden ki (bunların başında senyörler ve kilise gelmektedir) kurtulmak ve bağımsız olmak olmuştur. Nitekim üretimden gelen gücü de kullanarak kendi başına ve kendisi için bir sınıf olmaya başlayan burjuva, bir yandan yerel otoritelerden kurtulmaya diğer yandan sürekli üretmek suretiyle egemen bir güç haline gelmeye başlamıştır. Ancak, bu mücadele hiç de kolay olmamıştır. Zira burjuvanın karşısına hem din tekeli elinde bulunduran kilise hem de devletin sahibi krallık çıkmıştır.

Mülkiyet nihayetinde bu iki gücün elinde olduğu için burjuva ciddi anlamda bir bedel ödemek zorunda kalmıştır. Yıllar süren mücadelenin sonunda mülkiyetten mahrum olan emek gücü gelişmiş, devlet de piyasa karşısında yeterince direnememiştir. Kapitalist özel mülkiyet, devletin ve kilisenin ayrıcalıklarını ellerinden alarak sivil bir toplumun ve piyasa etkinliğinin egemenliğini sağlamıştır. Onun için kapitalist sistemin temelinde, devlet karşıtlığı ve piyasa özerkliği düşüncesi yatmaktadır (Duman, 2014: 44-45).

3. FEODALİZMDEN KAPİTALİZME GEÇİŞ

Batı Roma İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesinin ardından Avrupa'nın batısında ve güneyinde feodalizm, feodal beye ait bir şato ve onun etrafındaki araziler şeklinde bir yapılanma göstermiştir.

Bu yapılanmanın merkezi şatodur. Merkezde savunma güzü olarak şövalyeler yer almaktadır. Şatoda yargıç ve papaz da bulunmaktadır. Ayrıca şatoda, inşaatçıdan saraç ustasına kadar birçok alanda küçük esnaf istihdam edilmektedir. Serfler, şatonun etrafındaki arazileri işlemekle yükümlüdür. Serfler toprağa bağımlıdır.

Bu yapı dışında yani ne şatoda ne de tarlada olan üç insan grubu vardır. Bunların ilki, binek hayvanı üzerine basit şeyler yükleyip onları satan ve karşılığında buğday, yün vb. maddeler alan çerçilerdir. İkincisi de derbent ve boğazlarda yol kesen eşkıyalardır. Üçüncüsü de denizlerde ve büyük nehirlerde gemilere ya da limanlara baskın yapan korsanlardır.

3.1. Feodalizmde Şehir Hayatı

Şehirlerde yaşayan ve ticaretle uğraşan burjuvazi (tüccarlar), ticaretten büyük kârlar kazanmıştır. Gelineen noktada, feodal yapıdaki unsurlar çeşitlenmiş ve birbirleriyle kıyasıya mücadele eden iki gruba ayrılmıştır. Bir yanda toprak sahibi feodal bey (aristokrat)ler ve kilise; diğer yanda burjuva (tüccarlar), proletarya ve krallar (prensler) yer almıştır. 1789 Fransız Devrimi, birinci grubun gücünü azaltmıştır. Ayrıca ikinci grupta yer alan krallıklar da feodal yapının güçsüzleşmesinden istifade ederek merkezi savunma sistemi ve ulus devlet ölçeğinde de olsa bir ekonomi politikasını üretmişlerdir. Bu çaba, kıymetli maden stoklarının artırılmasını amaçlayan ve kıymetli madenleri zenginliğin tek kaynağı kabul eden; dış politikada milliyetçi, sömürgeci, militarist; iç politikada müdahaleci ve himayeci bir özelliğe sahip olan merkantilizmin doğmasına neden olmuştur (Okur, 2007: 22, 25).

Merkantalizm, kapitalizmin ilk işaret fişegidir. Bu fişek kısa zaman içinde kolonyalizm ile Amerika ve Afrika'nın büyük çaplı koloniler oluşturmıştır. Kolonyalizm, Avrupalıların Amerika'ya göç etme ve özellikle Afrikalıları ve Güney Amerikalıları köleleştirme hareketidir. Bu hareketle altın ve gümüş sahipliği ortaya çıkmış, Avrupa'daki para miktarı yükselmiş ve enflasyon yaşanmıştır. Yüksek enflasyon krallıkların bütçelerinin şişirirken tüccarların daha fazla para kazanmasına neden olmuştur. Bu durum, gelir ve servet dağılımı adaletsizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu ortamın olumlu yanı, doğudan yapılan ithalatın azalması ve başta matbaa olmak üzere, ipek ve silah sanayinde yeni teknolojik gelişmelerin yaşanmasıdır. Bu süreci, üretimde makine kullanımı, şirketleşme, muhasebe ve bankacılığın ortaya çıkması, fabrikalaşma ve serflerin fabrikalarda çalışmak için şehirlere akını takip etmiştir. Özellikle köylerden şehirlere doğru olan bu insan akımı, emek unsurunun bollaşmasına neden olmuştur.

3.2. Feodalizmden Kapitalizme

Feodalizmden kapitalizme geçişin feodal yapı içindeki gelişmeler olduğunu ve sadece tüccar sermayesine bağlanamayacağını kaydeden Marx (1986: 733), bunu: “İngiltere’de serflik, XIV. yüzyılın sonuna doğru hemen tamamen ortadan kalkmıştı. Nüfusun büyük bir çoğunluğu o zamanlar ve daha büyük ölçüde olmak üzere, XV. yüzyılda, mülkiyet hakları hangi feodal ad altında gizlenirse gizlensin, kendi topraklarını işleyen özgür köylülerden oluşuyordu” şeklinde bir tespitle ortaya koymaktadır. “Feodal üretim tarzından geçiş iki farklı biçimde olur. Üretici, doğal tarımsal ekonomi ve ortaçağların kent sanayilerinin loncaya bağlı el zanaatlarının tersine, tüccar ve kapitalist halini alır. Bu, gerçekten devrim yapan bir yoldur. Ya da tüccar, üretim üzerinde doğrudan bir egemenlik kurar. Tarihsel yönden bir basamak taşı olarak ne denli fazla hizmet ederse de ... kendiliğinden, eski üretim tarzının alaşağı edilmesine yardımcı olmaz, ancak kendi önkoşulu olarak onu koruma ve sürdürme eğilimini taşır. Örneğin, Fransız ipek sanayinde ve İngiliz çorap ve dantela sanayilerinde, yapımcı, XIX. yüzyılın ortasına kadar çoğu kez ancak ad bakımından yapımcıydı. Gerçekte ise, dokumacıları eski örgütlenmemiş düzende çalıştıran ve ancak, bunların gerçekten kendisi için çalıştıkları bir tüccarın denetim gücüne sahip düpedüz bir tüccardı. Bu sistem, her yerde, gerçek kapitalist üretim tarzı için bir engel olmuş ve onun gelişmesiyle yok olup gitmiştir. Üretim tarzında köklü bir değişiklik yapmaksızın, yalnızca doğrudan üreticilerin durumunu daha da kötüleştirir ve bunları, sermayenin yakın denetimi altındakinden daha beter koşullar altında çalışan düpedüz ücretli işçiler ve proleterler haline getirir ve artı-emeklerine, eski üretim tarzı esasına göre el koyar. ... Tüccar, artı-değerden aslan payını cebe indiren gerçek kapitalisttir” (Marx, 1990: 293- 294).

Dobb (1974: 63), feodaliteden kapitalizme geçişin ve kapitalizmin tesis edilişinin, feodalitedeki serfler ve toprak sahipleri arasındaki sınıf mücadelesiyle gerçekleştiğini ifade etmektedir

Sweezy (1974: 22, 31); feodalizmi hakim ekonomik ilişkinin serflik olduğu ve üretimin feodal beyin malikanesinde ve çevresinde örgütlenen üretim ilişkisi, kapitalizmi ise pazar için üretim yapan bir üretim sistemi olarak tanımlamakta ve feodalizmden kapitalizme geçişi: “Feodalizmin temelini ilk kez mal üretiminin genişlemesinin sarstığını ve bu yıkma işi genel olarak tamamlandıktan bir süre sonra kapitalizmin gelişmesine de zemin” hazırladığı şeklinde ifade etmektedir.

Feodaliteden kapitalizme geçişle ilgili aykırı bir tespit Brenner tarafından yapılmaktadır. Oğuz (2007: 43)’e göre Brenner; “Hem kapitalizmin kentlerde ve ticaret yoluyla geliştiğine dair yaygın görüşü, hem de kapitalizmin tüm Batı Avrupa’da ortak bir tarihsel dinamik sonucu

ortaya çıktığına dair varsayımı kökten bir sorgulamaya tabi tutar. Brenner, kapitalizmin İngiltere’de tarımda sınıf ilişkilerinin dönüşümüyle ortaya çıktığını ve bu gelişmenin kentli burjuvazi ile ilgisi olmadığını; Fransa’da ise mutlakiyetçi devletin gelişiminin tümüyle farklı bir toplumsal dönüşüme yol açtığını ve bu dönüşümün de kapitalizm ile ilgisi olmadığını belirtir.”

Brenner (1990b: 298)’a göre “Lordların köylü tasarrufuna karşı olarak mutlak özel mülkiyeti benimsemeleri feodal beylerin özelleşmiş iktidarlarına karşı ve onların üzerinde bir zor tekeline sahip farklı bir devlet biçiminin yükselmesiyle birlikte gitmiştir. Fakat, Tudor döneminde ortaya çıkan bu devlet mutlakçı değildi. Tüccar lord, kapitalist çiftçi ve kiralık ücretli-emek arasında yeni doğmakta olan üçlü kapitalist hiyerarşiye nezaret ederek, yükselen toprak kiralardan kar sağlayabilen İngiliz toprak sahibi sınıfların doğrudan artık çekmek için ekstra ekonomi-dışı zorlamaları getirmeye ihtiyaçları yoktu. Ve devletin de dolaylı bir biçimde artığa siyasal yollardan (vergi/makam ve savaş) el koymada kendilerine hizmet etmelerine ihtiyaç duymuyorlardı. Brenner (1989: 280)’a göre geleneksel burjuva devrimi kavramı iki açıdan devrimi geçersiz kılmaktadır: “Birinci olarak, başarılabilecek geçiş yoktu aslında: Model kentlerde burjuva toplumuyla başladığı, o toplumun evriminin burjuva mekanizmalarıyla gerçekleşmesini öngördüğü ve ticarete açıklığının sonucu olarak, feodalizme kendini aştırdığı için, herhangi kategorideki bir toplumun başka kategorideki bir topluma nasıl dönüştüğü meselesi basitçe çözülmüş gibi varsayılır ve hiçbir zaman ortaya konmaz. İkinci olarak burjuva toplumunun kendi kendine gelişip feodalizmi çözmesi nedeniyle, burjuva devrimine zorunlu bir rol iddiasına hemen hemen hiç girişmez.”

4.KAPİTALİZM

Sanayi Devrimi ile beraber kentlerde işgücü ihtiyacının ortaya çıkması ve bu ihtiyacı karşılamak üzere kırsal alandan göçlerin başlaması, kentlerde yaşayan ve ticari faaliyetlerle zenginleşen bir burjuva sınıfının güçlenmesi, yaygınlaşan ticari faaliyetlerin dünyanın her yanına yayılması, yeni yatırım ve ticari ilişkilerin başlaması, küçük işletmelerin gittikçe yaygınlaşması, Amerika’nın keşfi ve sömürgecilik nedeniyle ticaretin dünya ölçeğinde yaygınlaşması, dünya pazarında artan talebe cevap vermek üzere üretici güçlerin gelişmesi ve endüstri devrimi kapitalizmin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerdir (Baechler, 1994: 24).

Kapitalizm tarihte çok önemli gelişmelere neden olan ilerici ve devrimci bir sistemdir. Zira kapitalizm, kendinden önceki feodal düzeni yıkmakla kalmamış tarihte eşi görülmemiş boyutlarda yeni ve ilerici bir düzen de kurmuştur. Bu düzen; en başta feodal ilişkileri ortadan kaldırmak suretiyle; eşitlik, emek, özgürlük ve parayı ön plana çıkararak ilerlemeci, devrimci özgürleştirici ve akılcı bir sistem meydana getirmiştir (Turner, 1997: 60).

4.1. Kapitalizmin Tanımı

Kapitalizm, genelde bireyin pazar ekonomisi içinde kar peşinde koştuğu, sermaye gruplarının emeği satın alarak üretimde bulunduğu bir sistem olarak tanımlanır. Tüketim de, modern kapitalizmin şimdiye kadar olduğu şekilde devam edebilmesinde önemli bir bütünleyici unsur olmuştur. Bunun basit ve açık nedeni, üretilen mallar para karşılığında satılmadıkça kar elde edilemeyeceği gerçeğidir. Üretim endüstrisinde yatırılan kapitalin, yatırım üzerinde bir getiri sağlaması gerekir. Bu getiri, ancak mal ve hizmetlerin belli bir karla satılmasıyla sağlanabilir.

Bir mal tüketilip onun üzerinden kar elde edilmedikçe, o malın üretimine devam edilmesinin anlamı olmadığı çok açıktır (Bocock, 2014: 43).

Kapitalizmin tanımı kadar tarihi de önemlidir (Üşür, 1988: 24). Genel bir ifadeyle Marx (1986: 642), Kapitalizmi üretim tarzı ile sermaye birikimi arasındaki ilişkisinin eseri olarak tanımlamaktadır. Bu durumu Marx (1986: 642): “Sermayenin birikimi ile özgül kapitalist üretim tarzı geliyor ve bu üretim tarzı ile de sermaye birikimi hızlanıyor. Bu her iki ekonomik etken, karşılıklı olarak birbirlerine yaptıkları dürtülerin bileşik oranında, sermayenin teknik bileşiminde, değişmeyen kısma göre değişen kısmı gitgide küçülten bir değişikliğin olmasına yol açmaktadır” şeklinde ifade etmektedir.

Dobb (1992: 8)’a göre: “Kapitalizm sadece pazar için üretim sistemi – Marx’ın deyimiyle, bir meta üretimi sistemi – değil; iş gücünün ‘bizzat meta durumuna geldiği’ ve herhangi bir mübadele nesnesi gibi pazarda alınıp satıldığı bir sistemdir. Bunun tarihsel ön koşulu, üretim araçları mülkiyetinin toplumun azınlıktaki bir kesiminden oluşan bir sınıfın elinde toplanması ve bunun sonucunda da, tek geçim kaynağı iş gücünü satmak olan mülksüz bir sınıfın ortaya çıkmasıdır.”

Fromm (2011: 63), Kapitalizmi özgürleşme hareketi olarak görmektedir. Kapitalizm öncelikle bireyi özgürleştirmiş, insanı işbirlikçi dizgenin denetiminden kurtarmış, kendi ayakları üzerinde durmasına ve şansını denemesine izin vermiştir. İnsan kendi yazgısının efendisi haline gelmeye başlamıştır. Bireysel çaba, onu başarıya ve ekonomik bağımsızlığa götürürken, bir taraftan insanı geleneksel bağlarından koparmış, diğer taraftan, eleştirel ve sorumlu kişiliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Fromm, 2011: 63-99). Gerçekten de kapitalizm doğduğu andan itibaren kendi kendine yeten geleneksel üretim ilişkilerini bozmuş, pazarlar oluşturmuş, insanlar buralarda ürettiklerini satmaya ve para kazanmaya başlamış, yaşam standartları yükselmeye ve refah düzeyi artmaya başlamıştır. Bu durum, hayatın maddi koşullarını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda kentlerin genişlemesine, emeğin metalaşmasına, kırsal alanlardan kentlere doğru göçlerin başlamasına da neden olmuştur. Nihayetinde gelişen maddi ve teknolojik ilerlemeler de bu sürecin hızlanmasını sağlamıştır (Macfarlane, 1993: 215).

Kapitalizm kendinden önceki tüm sistemlerden farklı olarak meta üretimini yaygınlaştırarak bunu evrensel hale getiren bir sosyo-ekonomik yapı ve bir toplumsal formasyon biçimi olduğu kadar, özel mülkiyete ve meta üretimine dayalı ve ekonomik açıdan örgütlenmiş olan ekonomik ve kültürel bir sistemdir. Diğer sistemlerden farklı olarak bireysel ve özel mülkiyet temelinde örgütlenmiştir. Ayrıcı özelliği, emeği meta olarak kullanmasıdır. Wallerstein, kapitalizmi süreç içinde sürekli gelişen ve gücünü meta birikiminden alan tarihsel ve toplumsal bir yapı olarak görmektedir. Ona göre, XVI. ve XVIII. yüzyılın imtiyazlı şirketlerini, XIX. yüzyılın büyük ticarethanelerini ve XX. yüzyılın çok uluslu şirketlerini, hep birbirini takip eden ve temelde sermaye birikimini genişleten tarihsel evreler olarak görmek gerekir (Wallerstein, 2002: 26).

Gerçekten de kapitalizmin dinamizminin vazgeçilmez unsuru, sermayenin sürekli birikimidir. Bu özellik, onu sadece diğer sistemlerden ayırmaz aynı zamanda kendi başına ekonomik olduğu kadar, politik, ideolojik bir yapıya bürünmesine de neden olur (Fülberth, 2008: 23).

Kapitalizm, sermaye birikimini üretime dönüştürürken, emek dahil her şeyi pazara ve parasal değere indirgemektedir. Ancak zaman içinde emeğin yerini de makineler almıştır. Çalışma hayatında emeğin değerini kaybederek nesnelleşmesi ve piyasada alınıp satılabilmesi; insani ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiş, ilişkiler, monotonlaştıkça bireysel ve toplumsal düzeyde bir “yabancılaşma” durumu baş göstermiştir. (Duman, 2014:49).

4.2. Kapitalizmin Temel Özellikleri

Kapitalizmin en belirgin özelliği olarak özel mülkiyeti, kişiler para, emek ve yer ticareti yapabildiğini ve rekabet serbestiyetini yazmak mümkündür. Bunlarla beraber kâr amacıyla üretim yapıldığı ve bu amaçla yapılan üretimin ortaya çıkardığı artı değerın pazarda satıldığı bir sistem olduğu da önemle ifade edilmelidir. Bu çerçevede kapitalizm; genel olarak, üretim araçlarına kişilerin sahip olduğu ve onları işlettiği bu şekilde ortaya çıkan yapıda mal ve hizmetlerin fiyatlarının arz ve talep dengesiyle oluştuğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Bu tanımlar ışığında kapitalizmin kaynağının ilk çağa kadar uzandığı yazılabilse de sistematik uygulamalarının Avrupa’da ve Ortaçağın sonlarında ortaya çıktığını ve XVI. yüzyılda bir sistem haline geldiğini ve kurumsal yapının XVI-XIX. yüzyıllar arasında gerçekleştiğini yazmak daha doğru olacaktır.

Marks (1976), kapitalizmi, üretim araçları mülkiyeti ve emek açısından değerlendirmiş ve kapitalizmi, burjuvazinin hakim sınıf, proletaryanın ezilen sınıf olduğu, piyasa ekonomisinin yürürlükte olduğu bir sistem olarak tanımlamaktadır. Marks (1976)’a göre kapitalizmin temel itici gücü değişim-değerini en üst düzeye çıkarma çabasıdır ve bu çaba bir meta üretim sistemidir. Weber (2012: 772), kapitalizmi rasyonelleşme ve Protestanlığın rasyonel davranışları ile etik kavramına bağlı gelişen piyasa koşulları olarak ele almış ve sermaye birikimi (temerküzü) kapsamında değerlendirmiştir. Giddens (2012: 374)’da bu sermaye birikimine değinmiş ve kapitalizmin ortaya koyduğu değişimin, devrim kaynaklı olmadığını Weber’in işaret ettiği sermaye birikimi kaynaklı olduğunu yazmıştır. Habermas (1992: 18)’a göre kapitalizm; ekonomik ve politik sistemin sosyo-kültürel sistemden kopması sonucu ortaya çıkan bir yapıdır ve temel prensibi politik sınıf egemenliğidir.

4.3. Kapitalizm ve Emegın Yabancılaşması

Kapitalizmin özü sermayedir. Sermaye, yatırımın da ticaretin de esasıdır. Bu yatırım ve ticaret karın da kaynağıdır. Bu noktada, kâr; emegın “sömürülmesiyle” elde edilir. Çünkü kâr, emek sahiplerine, ürettikleri mal ve hizmetten daha düşük ücret ödenmesiyle elde edilmektedir. Marx, (1986: 734)’e göre, bu üretim koşulları “emegın yabancılaşması” durumuna neden olmaktadır.

Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan (endüstriyel) kapitalizmde yabancılaşma, işçinin ürettiği ürünlerin, üretimin daha önceki modellerinde olabileceğinin aksine yasal olarak kendilerine ait olmayışından kaynaklanmaktadır. Kapitalizm öncesi toplumlarda, kadın veya erkek işçi tarafından üretilen şeyler doğal olarak kendisine ait olurdu. Onu üreten kadın veya erkeğın kendisi idi ve bu ürettiğini ya kendisi kullanır ya da bir başkasının malı ile takas ederdi. Genellikle para kullanmaya hiç gerek olmazdı.

Sanayi Devrimi’nden ve onun fabrika üretimi yöntemlerinden sonra, üretilen mallar yasal olarak, onların meydana getirilmesine yardımcı olan işçilerin değil, fabrika sahibinin mülkiyeti olarak tanımlanır olmuştur (Bocock, 2014: 53). Bu şekilde, proleterya (sadece emegını satarak yaşama şansına sahip olan sanayi işçileri)nın, kendilerinin ya da başka emekçilerin ürettiği malları satın almak zorundadırlar. Bunu ücret ya da maaşlarından elde ettikleri para ile ya da gelecekteki kazançlarına karşılık borçlanarak yaparlar. Böylece, “Tüketici” olmak için zorlanmış olurlar (Bocock, 2014: 44).

4.4.Kapitalizmin Güçlü Çağı

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, hem üretimin hızını, hem de bilgiye dayalı mesleki becerilerin önemini arttırmıştır. Zira sanayileşme, fabrikasyon sistemlerinin üretim sürecinde kullanılmasını gerekli kılmıştır. Otomasyona dayalı seri üretim; sadece, istihdamı azaltmakla kalmamış, aynı zamanda nitelikli işgücü ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Böylece, her geçen gün daha fazla bilgi ve teknolojiyi kullanan kalifiye elemanlar istihdam edilmeye başlanmıştır.

Sanayi Devriminin çok önemli değişimlere imza attığı bilinmektedir. Bunlardan biri de kamu ve özel yaşamların yapısının değişmesi, çalışma ve ücret düzenlemeleri ve çalışanlar için iş ve iş dışı zaman kavramının ortaya çıkmış olmasıdır. Bununla birlikte çalışma mekânı olarak ev ve benzeri alanların yerini fabrikalara bırakması da önemli bir değişimdir. Fowles (1996: 31-33)'e göre, bu durum beraberinde köyden şehre göçü hızlandırmıştır. Bu yeni durum: “Kendi kendine yeterlilik” ve “trampa” ekonomisinden “Pazar” ve “satın alma” ekonomisine evrilmeye ve hızlı teknolojik gelişmeler ile mal üretiminin ve çeşitliliğinin artmasına neden olmuştur (Leiss, Kline ve Jhally, 1990: 65-66).

Endüstriyel kapitalizm, öncelikle bireyi özgürleştirmiş, insanı işbirlikçi dizgenin denetiminden kurtarmış, kendi ayakları üzerinde durmasına ve şansını denemesine izin vermiştir. İnsan kendi yazgısının efendisi haline gelmeye başlamıştır. Bireysel çaba, onu başarıya ve ekonomik bağımsızlığa götürürken, bir taraftan insanı geleneksel bağlarından koparmış, diğer taraftan, eleştirel ve sorumlu kişiliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Fromm, 2011: 63-99). Gerçekten de kapitalizm doğduğu andan itibaren kendi kendine yeten geleneksel üretim ilişkilerini bozmuş, pazarlar oluşturmuş, insanlar buralarda ürettiklerini satmaya ve para kazanmaya başlamış, yaşam standartları yükselmeye ve refah düzeyi artmaya başlamıştır.

Sombart (2008: 21-28)'a göre kapitalizm öncesinde, insan; “doğal insan” ve toplum da “doğal toplum”dur. Bu doğallığın belirleyici özelliği insanların acelesinin olmadığı ve tükettiği kadar ürettiği, harcadığı kadar kazandığı ve ait olduğu toplumsal konumuna göre ihtiyaçlarını belirlediğidir. Bu dönemin en has yanı “sağduyu” ve “kanaatkârlık”tır (Sombart, 2008: 160-163; Sombart, 1998). Dolayısıyla üretim ve tüketimi içeren bir ekonomi olgusu, sanayi öncesi doğal toplumsal aşamada sosyal yaşamın bir yönü olarak var olmuştur. Bütün bu gelişmelerin yanında, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar pek çok ülkede ekonomik sistemin durağan olduğu ve malların pazarda satılmasının sınırlı olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Kapitalizmin özünde; sınırsız ve limitsiz kar elde etme arzusu, bireysellik, kişisel çıkarın her zaman ön planda yatmaktadır. Kapitalizm, küreselleşme birçok noktada kesişmektedir. Kapitalizmin dünyaya hâkim olmak düşüncesi küreselleşme ile uyum içindedir. Kapitalizm temel özelliği olarak uluslararası kaynakları kullanabilmek için dünya geneline yayılan tekeller oluşturmaktır (Braudel, 1991: 100-101). Bu anlamda, kapitalizm ve küreselleşmeyi ayrı düşünmek mümkün değildir. Küreselleşme kapitalizmin olmazsa olmazıdır.

Kapitalizmin bir diğer temel özelliği de bireysellik ve bu kaynaktan beslenen kendine özgün değerler olarak kullanım değeri ve mübadele değeri gibi özel değerlere sahip olmasıdır. Kullanım değerini; bir mal ve hizmetin bir ihtiyacı karşılamasından kaynaklanan değeri, mübadele değerini de mal ve hizmetin değişim değeri olarak özetlemek mümkündür (Meriç, 1993: 207).

Bu nedenle kapitalizmin ilk yıllarının resminde, emeğin sömürülmesi, gasbedilmiş alınteri ve gözyaşı vardır. Kapitalizmin kalıcılığını ve güçlenmesini sağlayan unsur, Sanayi Devrimi ve ona dayanan teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği ulusötesi güçtür. Bu güç, kaynakların azalması ya da başka engeller karşısında küreselleşme, kitle iletişim araçları gibi yeni faktörleri devreye sokarak kendini yenilemeyi başarmıştır. Bu yenilenmenin ürünü olarak israf ve tüketim köleliğini saymak mümkündür. Son yüzyılda kapitalizm; dünyayı tüketim toplumu haline dönüştürerek gücünü sürdürmektedir. Bunun için, medya ve markalaşmayla birlikte katedral havası içinde, konulu mekanlar anlayışı içinde devasa alışveriş merkez (AVM)leri yapılmıştır (Ritzer, 2000: 14-15,138). Buraların beslenmesinin sağlanması düşüncesiyle yıl içinde sayısız özel günler ilan edilmiştir.

Kapitalizmin güçlü çağında kapitalizmin adeta yeni bir din olarak algılanması arzusu belirleyicidir. Benjamin (1996: 288)'in: Kapitalizm, kültürün “sans reve et sans merci” (rüya ile bile bölünmeksizin, insafsızca) sürdürüldüğü bir tapınma ayinidir. “Haftanın günleri” diye bir şey yoktur. Kapitalizmin kutsal gösterişinin önümüzde sergilenmesi anlamında bir ayin günü olmayan tek bir gün bile yoktur; her bir gün her bir tapınmacının sadakat yeminini dile getirmesini emreder.” şeklindeki tespiti bu durumu teyit etmektedir.

SONUÇ

Ortaçağa damgasını vurmuş olan bu sosyal ve ekonomik yapının toplumsal yansımada; kiliseler vasıtasıyla bilginin kontrol altında tutulması ve Haçlı Seferleri görülmektedir. Bu dönem; yıkılan Roma İmparatorluğu'nun ardından Avrupa'da büyük karışıklıkların yaşandığı, yağma ve talanın normalleştiği, güvenliğin kalmadığı, tarıma elverişli toprakların soylular, kilise ve savaşımların ellerine geçtiği ve köylülerin yoksullaşarak güvenlik kaygısıyla asillerin koruması altına girip onlar için çalıştığı bir dönemdir. Bu dönemin üretim ilişkileri feodalizm adı altında kurumsallaşmıştır.

Feodalizm, İlk çağın kölelik sisteminin uzantısı olarak, farklı bir kölelik üzerine kurulmuştur. Bu kölelik, çalışmak temelli bir köleliktir ve angarya ile varlığını sürdürmüştür. Feodalizm, feodal beylerin gücünü sürdürmek için köylüler üzerinde yoğun bir tahakküm uygularken, coğrafi keşiflerin yol açtığı gelişmeleri ve uluslar arası ticaretin neden olduğu zenginliği okuyamamıştır. Coğrafi keşifler ve uluslar arası ticaret, görece zayıf olan tüccar sınıf (burjuvazi)in güçlenmesine yardımcı olmuştur.

Tüccar sınıfı, feodal beylerle yaptığı iktidar mücadelesinde, başlangıçta yüzde yüz başarı sağlayamamış olsa da feodalizmin temellini sarsmıştır. Bu sarsıntı, Sanayi Devrimi ile çöküntüye dönüşmüştür. Sanayi Devrimi, dağdan yuvarlanan küçük bir kartopunun çığa dönüşmesi misali, önünde var olan feodalizmin bütün kurumlarını ve bütün sosyal yapılarını yıkıp geçmiştir. Sanayi Devrimi'nin bu yıkma başarısı, aslında var olan ancak çok belirgin bir duruşu olmayan yeni bir üretim ilişkisinin de önünü açmıştır. Bu yeni üretim ilişkisi kapitalizmdir. Kapitalizmin ismi burjuvazinin sermaye (Kapital) temerküzünden esinlenmiş olarak konulmuş olabilir. Adı kapitalden gelse bile bu yeni üretim ilişkileri, talep yanlı üretimi kaldırmış ve arz yanlı üretimi ortaya çıkarmıştır. Bu esaslı değişimin dinamosu Sanayi Devrimi'nin yol açtığı makineleşme ve seri üretimdir.

Makineleşme ve seri üretim, sadece üretim ilişkilerini değil tüketim alışkanlıklarını da etkilemiştir. Markalaşma ile tüketicinin etkinliği sağlanmıştır. Bu etkileşim, insanı sadece

tüketen ve adeta sadece tüketmek için yaşayan bir varlık haline dönüşmesinin de önünü açmıştır.

Feodalizmin, Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin tarihsel süreç içindeki akışı incelendiğinde, değişmeyen temel yasanın Batı orijinli değişimlerin temelini kölelik rejimi ile ilgili olduğu görülmektedir. Bütün değişimlerin yanında belki de değişmeyen tek gerçek, insanı köleleştirmek olduğu gerçeğidir. Yeni değişimlerin temelini de bu noktadan çok uzak olmadığı olamayacağı gerçeği gözden ırak tutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Beachler, J. (1994). *Kapitalizmin Kökenleri* (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay), 2. Baskı, Ankara: İmge.
- Benjamin, W. (1996). "Capitalism as Religion", Selected Writings, 1913-1926 içinde, Cambridge: Harvard University Press (Çev.: A.Aydın, <https://ozvekabuk.wordpress.com/2018/05/05/din-olarak-kapitalizm-walter-benjamin/>, Erişim tarihi: 10.12.2020).
- Bocock, R. (2014). *Tüketim* (Çev.: İrem Kutluk), 2. Baskı, Ankara: Dost Kitapevi.
- Braudel, F.(1993). *Maddi Uygarlık, Ekonomi ve Kapitalizm, XV-XVIII. Yüzyıllar Gündelik Hayatın Yapıları*, C-I (Çev.: M.A. Kılıçbay), Ankara: İmge.
- Brenner, R. (1989). "Bourgeois Revolution and Transition to Capitalism", içinde: A. L. Beier, D. Cannadine and J. Rosenheim (Ed.), *The First Modern Society*, Cambridge.
- Brenner, R. (1990a). "Feudalism", içinde: John Eatwell (Ed.), *The New Palgrave Marxian Economics*, London: Macmillan.
- Brenner, R. (1990a). "The Agrarian Roots of European Capitalism", içinde: T. H. Aston and C. H. E. Philpin (Ed.), *The Brenner Debate*, Cambridge: Cambridge University Pres.
- Çavdar, T. (2003). *İktisat Klavuzu*, İstanbul: NK.
- Dobb, M. (1974). "Bir Cevap", içinde: Rodney Hilton (der.) *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Süreci* (Çev.: Çetin Yetkin), İstanbul: May.
- Dobb, M. (1992). *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler* (Çev.: F. Akar), İstanbul: Belge.
- Dobb, M. (1999). *Kapitalizmin Dünyası ve Bugünü* (Çev.: F. Kantur), İstanbul: İletişim.
- Duman, M.Z. (2014). Küreselleşme, Sermaye Ve Devlet İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Yıl: 3, Sayı: 5 (2014/1).
- Duverger, M. (1975). *Siyaset Sosyolojisi* (Çev.: Şirin Tekeli), İstanbul: Varlık.
- Eaton, J.(1990). *Ekonomi Politik* (Çev.: Şiar Yalçın), 2.Baskı, Ankara: Bilim ve Sosyalizm.
- Fowles, J. (1996). *Advertising and Popular Culture*, London: Sage.
- Fromm, E. (2011). *Özgürlük Korkusu* (Çev.: Selma Koçak), İstanbul: Doruk.
- Fülbert, G. (2008). *Kapitalizmin Kısa Tarihi* (Çev.: S.Usta), İstanbul: Yordam.
- Giddens, A. (2012). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori* (Çev.: Ümit Tatlıcan), 3. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Göze, A. (2000). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 9.Baskı, İstanbul: Beta.
- Güran, T. (1997). *İktisat Tarihi*, İstanbul: Acar.
- Habermas, J. (1992). *Legitimation Crisis* (İng. Çev.: Thomas MacCarthy), London: Heinemann.
- Hartwell, R. M. (2017). *The Causes of the Industrial Revolution in England*, London, Routledge.
- Huberman, L. (1976). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (Çev.: Murat Belge), 2. Basım, İstanbul: Bilim.

- Kolektif. (1976). *Ekonomi Politiğin Temelleri* (Çev.: Bilge Dicleli), İstanbul: May.
- Leiss, W., Kline, S. ve Jhally, S. (1990). *Social Communication in Advertising, Persons, Product and Images of Well-Being*, London: Routledge.
- Macfarlane, A.(1993). *Kapitalizm Kültürü* (Çev.: Remzi Hakan Kır), İstanbul: Ayrıntı.
- Marx, K. (1976). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri* (Çev.: Muzaffer Erdost), I. Baskı, İstanbul: Sol.
- Marx, K. (1986). *Kapital*, C. I (Çev.: A. Bilgi), Ankara: Sol.
- Marx, K.(1990). *Kapital*, C. III (Çev.: A. Bilgi), Ankara: Sol.
- Meriç, C. (1993). *Sosyoloji Notları ve Konferansları*, İstanbul: İletişim.
- Nikitin, M. (1990). Setting up an industrial accounting system at Saint Gobain (1820-1880), *Accounting Historians Journal*, Volume 17, Issue 2.
- Okur, A. (2007). *İktisadi Düşüncenin Evrimi*, 2. Baskı, Manisa: Güleç.
- Oğuz, Ş. (2007). “Maddeci Tarih Yazımında Temel Tartışmalar”, *Praksis*, Sayı: 17.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek* (Çev.: Ş. S. Kaya), İstanbul: Ayrıntı.
- Sombart, W. (1998). *Aşk, Lüks ve Kapitalizm-Modern Dünyanın Savurganlığın Ruhundan Doğması Üzerine* (Çev.: Necati Aça), Ankara: Bilim ve Sanat Yay..
- Sombart, W. (2008). *Burjuva* (Çev.: Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı
- Sweezy, P.(1974). “Bir Eleştiri”, içinde: Rodney Hilton (der.), *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Süreci* (Çev. Çetin Yetkin), İstanbul: May.
- Turner, B.S. (1997). *Max Weber ve İslam Eleştirel Bir Yaklaşım* (Çev.: Yasin Aktay), 2. Baskı, Ankara: Vadi.
- Üşür, İ. (1988). “Sanayi Devrimi: Bir Devrim Neyi Anlatır?” *İktisat Dergisi*, Ekim, Sayı: 287.
- Wallerstein, I. (2002). *Tarihsel Kapitalizm* (Çev.: Nemciye Alpay), 3. Baskı, İstanbul: Metis.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*(Çev.: Latif Boyacı), Cilt:1, İstanbul: Yarın.
- <https://sosyolojik.wordpress.com/2009/05/07/endstri-devrimi-sonulari/>, Erişim tarihi: 10.10.2020.

DİJİTAL DÜNYADA YENİ NESİL EKONOMİK BİR MODEL: PAYLAŞIM EKONOMİSİNİ ANLAMAK

A NEW GENERATION ECONOMIC MODEL IN DIGITAL WORLD:
UNDERSTANDING THE SHARING ECONOMY

Doç. Dr. Mustafa HATİPLER

Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO,
ORCID: 0000-0002-2090-3042

Dr. Nilgün KÖKSALAN

Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO,
ORCID: 0000-0002-2338-8074

ÖZET

Son yıllarda teknoloji ve iletişimde yaşanan hızlı gelişmeler, sosyal ve kültürel birçok alanda olduğu gibi ekonomi alanında da çeşitli etkiler meydana getirmiştir. Söz konusu etkiler dünden bugüne varlığını sürdüren ekonomik yaklaşımların zamanla değişimini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada, dikkat çeken yeni yaklaşımlardan birisi de insanlık tarihi boyunca var olan paylaşma güdüsünün dijital platformlara taşınmasıyla ortaya çıkan paylaşım ekonomisidir.

Paylaşım ekonomisi en genel haliyle tüketicilerin sahip oldukları çeşitli ürünleri, kullanmadıkları zamanlarda, sosyal medya ve mobil uygulamalar aracılığıyla, karşılık beklemeden ya da belli bir ücret karşılığında, talep eden kişilerin kullanımına sunması anlayışına dayanmaktadır. Bu yeni anlayışın sanal platformların güçlenmesiyle birlikte günümüzde yaygın bir kullanım ağına ulaştığı görülmektedir. Takas sisteminden farklı olarak ekonomik birimlerin alıcı ve satıcı olarak ifade edilmediği paylaşım ekonomisinde fiziksel ürünlerin paylaşımının yanı sıra hizmet, zaman, bilgi, teknoloji, fikir, tasarım ve geliştirilen yazılımlar gibi birbirinden farklı birçok değer de paylaşma konu olduğu görülmektedir. Mobil teknolojilerin yaygınlaşmasının da etkisiyle, hem internet kullanıcısı salt tüketiciler, hem yeni iş fırsatları kovalayan girişimciler söz konusu ekosistem içerisine kolaylıkla dahil olurken aynı zamanda sistem aracılığıyla birçok fayda sağlayabilmektedir.

Dijital dünyada sunulan birçok uygulamanın beraberinde getirdiği avantajlardan faydalanarak atıl durumda kalan kaynakların pratik bir şekilde ekonomiye kazandırılması açısından önem taşıyan paylaşım ekonomisi anlayışının, hem bireyler hem toplumlar açısından çeşitli kazanımlar meydana getirdiğini ifade etmek mümkündür. Paylaşım ekonomisi, bir yönüyle geleceğe dönük sürdürülebilirlik tartışmalarının sıklıkla yaşandığı günümüzde, özellikle aşırı tüketimin önüne geçilmesi ve dolayısıyla kaynak tüketimin azaltılması bağlamında önemli katkılar sunarken; bir diğer yönüyle ise hizmet sağlayıcı için ek bir gelir kaynağı ve hizmeti alan kişi içinse tasarruf imkânı sağlamaktadır.

Bu küçük çalışmada, öncelikle paylaşım ekonomisine genel bir bakışla, kavramın tanımı ve önemi, özellikleri ve işleyişi, faydaları ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Ardından paylaşım ekonomisinin gelişimi, paylaşım ekonomisi ve dijitalleşme ile paylaşım ekonomisinin bugünü ve geleceği konusuna yer verilmiş ve son olarak dijital dünyada yeni nesil ekonomik bir model olarak paylaşım ekonomisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paylaşım, Ekonomi, Dijital.

ABSTRACT

In recent years, rapid developments in technology and communication have created various effects in the field of economy as well as in many social and cultural areas. These effects have brought about the change over time in economic approaches that have existed from past to present. At this point, one of the remarkable new approaches is the sharing economy, which emerged with the transfer of the sharing motive that has existed throughout human history to digital platforms.

The sharing economy is generally based on the understanding that consumers offer various products they have, when they are not in use, through social media and mobile applications, without waiting for a return or in return for a certain fee. It is seen that this new understanding has reached a widespread use network today with the strengthening of virtual platforms. Unlike the exchange system, in the sharing economy, where economic units are not expressed as buyers and sellers, it is seen that in addition to the sharing of physical products, many different values such as service, time, information, technology, idea, design and software developed are also subject to sharing. With the effect of the widespread use of mobile technologies, both internet users and entrepreneurs pursuing new business opportunities, can easily join this ecosystem, while at the same time gaining many benefits through the system.

It is possible to state that the sharing economy understanding, which is important in terms of bringing idle resources to the economy practically by taking advantage of many applications offered in the digital world, has brought various gains for both individuals and societies. On the one hand, sharing economy, where future-oriented sustainability discussions are frequently experienced, makes important contributions especially in the context of preventing excessive consumption and thus reducing resource consumption; on the other hand, it provides an additional source of income for the service provider and saving opportunity for the service receiver.

In this small study, first of all, an overview of the sharing economy, the definition and importance of the concept, its features and functioning, and explanations about its benefits are given. Then, the development of the sharing economy, the sharing economy and digitalization, and the present and future of the sharing economy were specified and finally, the sharing economy as a new generation economic model in the digital world was discussed.

Keywords: Sharing, Economy, Digital.

GİRİŞ

Dijitalleşme ve tüketici taleplerinde yaşanan değişimler günümüzün geleneksel ekonomilerini dönüştürmeye devam etmektedir. Bugün, kaynakların paylaşımına dayalı yeni bir ekonomi anlayışı yükselen bir paradigma olarak göze çarpmaktadır. Paylaşım temelli bu yeni ekonomik anlayış, tüketicilerin ürün ve hizmetleri satın almaksızın, dijital platformlar aracılığıyla ihtiyaç duydukları anda onlara erişebilmelerini sağlayarak aynı zamanda günümüz ve gelecek nesiller için oldukça önemli kabul edilen sürdürülebilirlik, daha az kaynak kullanımı, tasarruf gibi olguları da öne çıkarmaktadır.

Paylaşım ekonomisi, küreselleşme, gelişmiş dijital platformların yaygınlaşması, sosyal medya ve akıllı telefon uygulamalarındaki gelişmeler ve etkin kaynak kullanımının öneminin giderek artması gibi etkilerle geçici bir trend olmak yerine her geçen gün büyüyen bir sektör olmaya devam etmektedir. Bakıldığında, paylaşım ekonomisinin belli aktörlerinin (Airbnb, Uber vb.) birkaç yıl içerisinde küresel şirketlerin değerine ulaştığı görülebilmektedir. Örneğin, yapılan bir analize göre Uber'in değeri, S&P şirketlerinin %80'inden fazlasını geçerek 50 milyar doları aşmıştır (Wall Street Journal, 2015'den aktaran (akt.). PwC: 2014: 5). Ayrıca, 2013 itibariyle beş sektördeki paylaşım ekonomisi şirketleri 15 milyar dolar kazanırken, bu rakamın 2025 yılı itibariyle 335 milyar dolara çıkacağı öngörülmektedir (PwC: 2014: 5).

Bugünün dijital dünyasında, paylaşım ekonomisi pazarda giderek büyüyen bir iş segmenti haline gelmektedir. Taşıma, tüketici ürünleri ve turizm başta olmak üzere birçok sektörde etkili olan paylaşım ekonomisi, bir yandan birçok insana gelir elde etme anlamında yeni fırsatlar sunarken diğer yandan mevcut iş modellerini değiştirerek hızlı bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir. Mevcut özellikleri ve ortaya koyduğu bakış açısıyla dijital dünyada hem talep hem arz yönünden yeni bir alan açan paylaşım ekonomisi bu yönüyle araştırmacıların da ilgisini çekmektedir.

Bu çalışmada, dijital dünyada yeni nesil ekonomik bir model olarak paylaşım ekonomisi hakkında bir değerlendirme sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak tanım, özellikler, işleyiş ve faydalar çerçevesinde paylaşım ekonomisine genel bir bakış ele alınırken, ikinci olarak paylaşım ekonomisinin gelişimi, dijitalleşme olgusu ve paylaşım ekonomisi ve paylaşım ekonomisinin bugünü ve geleceği hakkında açıklamalara ve son olarak paylaşım ekonomisi ile ilgili genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

1.PAYLAŞIM EKONOMİSİ: GENEL BİR BAKIŞ

Günümüz dünyasında özellikle bilişim sektörü ve iletişimin gelişmesi sonrasında ekonomik ve toplumsal birçok anlayış ve uygulama bazında değişim ve dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Söz konusu değişimlerden birisi de paylaşım ekonomisi olgusudur. Bu bölümde, öncelikle, paylaşım ekonomisinin tanımı ve önemi; paylaşım ekonomisinin özellikleri ve işleyişi, paylaşım ekonomisinin faydaları başlıkları altında paylaşım ekonomisine genel bir bakışa yer verilmiştir.

1.1.Paylaşım Ekonomisinin Tanımı ve Önemi

İnsanlık tarihi boyunca paylaşmak bireysel ve toplumsal olduğu kadar ekonomik anlamda da önemli bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Paylaşım, “emtia değişimi ve hediye vermeye alternatif bir dağıtım şekli” olarak alternatifleriyle karşılaştırıldığında “topluluğu geliştiren, kaynak tasarrufu ve belirli sinerjiler yaratan” bir eylem olarak ifade edilmektedir (Belk, 2007: 126). Günümüzde, özellikle internet, sosyal medya, ve akıllı telefon uygulamalarının gelişmesiyle birlikte piyasa bazında yaygın hale gelen paylaşım yaklaşımı “hızlı büyüyen ve yoğun bir şekilde tartışılan bir olgu” olarak dikkat çekmektedir (Bocker, Meelen, 2017: 28).

Paylaşım ekonomisi yaygın olarak işbirliğine dayalı ekonomi, tüketim, işbirlikçi ekonomi veya eşler arası (peer-to-peer ; P2P) ekonomi olarak adlandırılmaktadır (Hirshon, Jones, Levin, McCarthy, Morano, Simon ve Rainwater, 2015:1).Paylaşım ekonomisi bağlamında, işbirliğine dayalı tüketim (Botsman ve Rogers, 2010); armağan ekonomisi (Cheal, 1988); peer-to peer (eşler arası) ekonomi (Bauwens, 2005 ve erişim ekonomisi (Bardhi ve Eckhardt, 2012) üzerine çeşitli çalışmalar mevcuttur. Literatürde dijital ekonomi ve paylaşım ekonomisi isimlerinin en yaygın kullanılan ifadeler olduğu belirtilmektedir. (Görög, 2018: 181). Ayrıca, paylaşım ekonomisini bütün bu kavramları içeren şemsiye bir kavram olarak da ifade etmek mümkündür (Hirsch ve Levin, 1999: 200).

Paylaşım ekonomisi kavramına ilişkin literatürde genel kabul gören bir tanım bulunmamaktadır (Kumar, Lahiri ve Doğan, 2018: 148). Literatürde ilk tanımlama “ortaklaşa tüketime olanak sağlayan ve sosyal ilişkilerin öne çıktığı paylaşım ekonomisi, herhangi bir borsaya bağlı olup olmaması ve fiyat ya da parasal ilişkilere dayanıp dayanmaması yönünden “ince paylaşım ekonomileri” ve “kalın paylaşım ekonomileri” şeklinde yapılmıştır (Lessig, 2008: 149-152’den akt. Kalaycı Oflaz, 2019: 1693). Bu tanımın yanı sıra paylaşım ekonomisine ilişkin bazı tanımlamalar ise şu şekildedir:

- Paylaşım ekonomisi, firma veya bireyler gibi hizmet sağlayıcıların sahip olduğu az kullanılmış varlıkların kısa süreli kiralama yoluyla parasallaştırılmasıdır. (Kumar vd. 2018: 148).

- Paylaşım ekonomisi, genellikle yararlanılmamış kaynaklara erişimi açmayı amaçlayan, kâr amacı güden ve gütmeyen faaliyet çeşitliliğini kapsayan, çevrimiçi platformlar aracılığıyla kolaylaştırılan değişim biçimleridir (Richardson, 2015: 121).
- Paylaşım ekonomisi, birbirlerini hiç tanımayan insanların karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal faydalar sağlamak üzere çeşitli paylaşımlar gerçekleştirdiği yeni ve hızlı gelişen bir sistemdir (Acuner ve Acuner, 2017: 207).
- Paylaşım ekonomisi, bir kuruluş tarafından işletilen bir dijital platformun aracılık ettiği kaynakların yeniden dağıtımı ve kaynaklara erişimin sağlanması için bireylerin çeşitli ödeme biçimlerini kullandığı piyasa ağıdır (Mair ve Reischauer (2017: 12).
- Paylaşım ekonomisi, az kullanılan varlıkların veya hizmetlerin ücretsiz veya bir ücret karşılığında eşler arası bir temelde paylaşılmasına dayanan çevrimiçi platformlar etrafında merkezlenen ekonomik faaliyet anlamına gelir (Hall ve Pennigton, 2016).

Bu çalışmada, paylaşım ekonomisi kavramına ilişkin “eşler arası” (P2P) şeklinde tüketiciler arasındaki değişimi şeklindeki tanımına odaklanılmaktadır. Buna göre, paylaşım ekonomisini en genel ifadesiyle, tüketicilerin “muhtemelen para karşılığında az kullanılan fiziksel varlıklarına birbirlerine geçici erişim sağlaması” şeklinde tanımlamak mümkündür. (Frenken ve Schor, 2017: 4-5).

Paylaşım ekonomisinde P2P platformlar aracılığıyla tedarikçiler ve alıcılar mal ve hizmetleri takas etmek veya kiralamak için bir araya gelmektedir ve büyük işlem maliyetlerinden bu şekilde kaçınılabilmektedir (Rauch ve Schleicher, 2015: 910). Diğer taraftan paylaşım ekonomisi mikro girişimcileri teşvik ederek varlıkların kiralanarak gelir elde edilmesi için yeni pazarların yaratılmasını kolaylaştırmaktadır (Kaushal, 2017: 118).

1.2. Paylaşım Ekonomisinin Özellikleri ve İşleyişi

Geleneksel üretim-tüketim modelinde, üreticilerin üretmesi, dağıtıcıların dağıtması ve müşterilerin satın alarak kullanım süresi boyunca ürüne sahip olması söz konusudur. Ancak günümüzde yeni bir tüketim modeli olarak tüketiciler geçici bir süre için mal ve hizmetlere erişim sağlamayı mülkiyet hakkı elde etmeye tercih eder hale gelmiştir. Yaygın ifadesiyle paylaşım ekonomisi olarak tanımlanan bu durum günümüzde bir paradigma kayması olarak da nitelendirilmektedir (Gesing, 2017).

Paylaşım ekonomisinin özelliklerini beş grupta ele almak mümkündür (Sundararajan, 2016: 27’den akt. Kalaycı Oflaz, 2019: 1694):

- Büyük ölçüde piyasa tabanlıdır.
- Sermayenin etkisi yüksektir.
- Aktivitelerin kişiler mi yoksa profesyoneller arasında mı yürütüldüğü belirsizdir.
- Kitlelere hitap eden sosyal ağlardan yararlanır.
- Çalışma ve eğlence arasında yer alan bir çalışma biçimi söz konusudur.

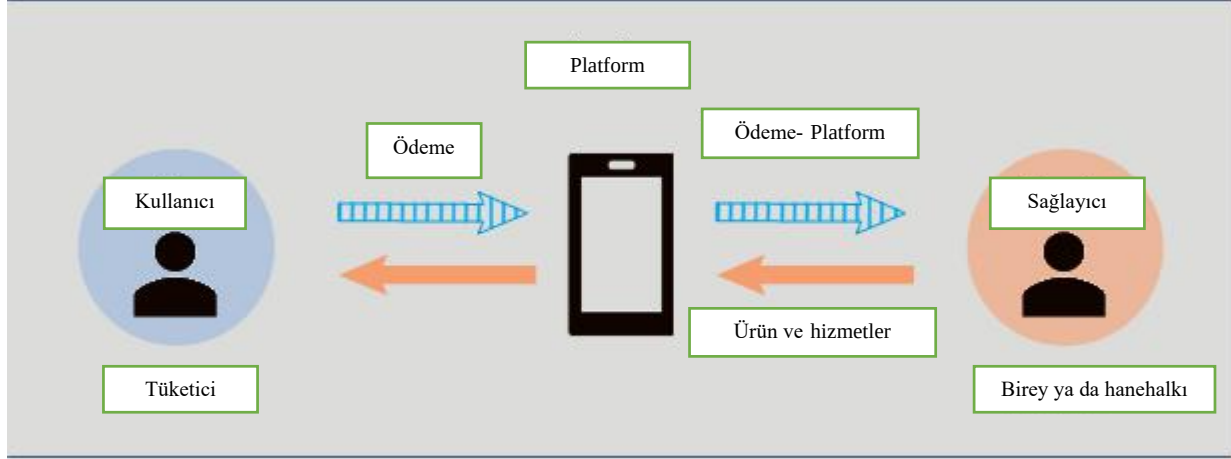
Gerwe (2020:1) ise, paylaşım ekonomisinin özelliklerini özetle şu şekilde ifade etmektedir:

- Tedarikçiler ve tüketiciler arasındaki çevrimdışı işlemleri kolaylaştıran dijital platformlardır.
- Hem tedarikçilerin hem de tüketicilerin çoğunlukla sıradan bireyler veya mikro girişimciler olduğu, büyük işletmeler veya şirketler olmadığı eşler arası işlemlere dayanırlar.
- Sahiplik yerine geçici erişimi vurgularlar.
- Yetersiz kullanılan fiziksel veya insan varlıklarına (boş bir oda, park edilmiş bir araba veya boş bir koltuk veya birinin becerileri, yetenekleri veya zamanına) erişim sağlarlar.

Paylaşım ekonomisinde tüketiciden tüketiciye işleyen, arz ve talebin dijital bir platform aracılığıyla karşılaştırılması ve üçüncü tarafın her bir işlemde ilgili olarak belli bir yüzde ödeme

alması şeklindedir. Dünya çapında bu modelin öncülüğünü Airbnb ve Uber gibi şirketler yapmaktadır. Modelin kullanımının yükselişi ile birlikte birçok geleneksel firmanın da ekonomik modellerini paylaşım olgusuna adapte etmeye çalıştığı P2P modelin işleyişi ise şu şekildedir (Basselier, Langenus ve Walravens, 2018: 58):

Şekil 1: Paylaşım Ekonomisinde P2P Modelinin İşleyişi

Kaynak: Basselier, Langenus ve Walravens, 2018: 58

1.3. Paylaşım Ekonomisinin Sağladığı Faydalar

Paylaşım ekonomisinin sağladığı birçok fayda bulunmaktadır. En başta, paylaşım ekonomisi; sosyal, ekonomik ve çevresel değeri olan ancak kullanılmayan ve boşta kalan varlıkların teknoloji platformları aracılığıyla el değiştirilerek yeniden dağıtılması yoluyla kaynakların ihtiyaç duyulan yerlere yönlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Kurt, Ünlüöner, 2017: 1). Paylaşım ekonomisinin çevresel, sosyal ve ekonomik faydalarının yanında dezavantajlarından da bahsedilmektedir. Frenken ve Schor (2017: 4-5), paylaşım ekonomisi ile ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

- Çevresel açıdan mülkiyete bağımlılığı en aza indirdiğinden dolayı yeni ürünlerin üretimini azaltarak çevresel açıdan bir fayda sunabileceği öngörülmektedir.
- Sosyal açıdan, yüz yüze iletişimlerle paylaşımı artırarak sosyal bağların kuvvetlenmesine fayda sağlaması muhtemeldir.
- Paylaşım ekonomisinin direk ekonomik etkileri pozitifdir. İşlem maliyetlerinin düşmesi her iki taraf için de fayda sağlamaktadır. Ancak diğer piyasalar açısından dolaylı etkiler yaratmaktadır. Diğer piyasalarda çalışanlar daha az kazanabilmektedir.
- Makroekonomik açıdan ise platformların çoğunun, ticaret hacmini genişleten ve ekonomiye ek satın alma gücü enjekte eden yeni pazarlar yarattığı görülmektedir.

Paylaşım ekonomisinin faydalarını; “daha uygun fiyatlar ile ürün ya da hizmetlere erişim sağlanması, zaman tasarrufu sağlanması, araçların ortadan kalkması, atıl kaynakların kullanımına olanak sağlanması ve gelire dönüştürmesi, ek gelir imkanı sağlanması ve dayanışma ruhuna katkı sağlanması” şeklinde özetlemek mümkündür. Buna karşın, paylaşım ekonomisinin bazı dezavantajları da söz konusu olabilmektedir. Bu dezavantajlar; “yasal dayanağının bulunmamasının yarattığı “güven” eksikliği, internet teknolojilerinden yararlanılması nedeniyle güvenlik sorunları yaşanmasının söz konusu olması, internet teknolojilerinden yararlanılması nedeniyle enerji tüketiminin yüksek olması, paylaşım konu ekonomik ilişkinin çıktığı sektörün gerçek paydaşlarına ekonomik anlamda zarar vermesi ve geleneksel piyasa işleyişine zarar vermesi, çeşitli iş kollarının zarar görmesi, teorik temellerinin henüz oluşmamış olması, sosyal dayanışmanın zarar görmesi, ticari ilişkilerin baskın hale gelmesi” şeklinde sıralanabilir

(Chasin, Hoffen, Hoffmeister ve Becker (2018:193); Kiracı, H. (2017: 36-37)'den akt. Kalaycı Oflaz, 2019: 1695).

2. PAYLAŞIM EKONOMİSİNİN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Dünden bugüne teknolojik alanda yaşanan yenilikler farklı iş modellerini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu iş modelleri arasında, kullanılmayan kaynakların ekonomik sistem içerisinde dijital platformlar aracılığıyla paylaşılma esasına dayalı bir mekanizma olarak paylaşım ekonomisi dikkat çekmektedir. Bu bölümde, paylaşım ekonomisinin gelişimi, paylaşım ekonomisi ve dijitalleşme ile paylaşım ekonomisinin bugünü ve geleceği konuları ele alınmıştır.

2.1. Paylaşım Ekonomisinin Gelişimi

Tüketici taleplerinde yaşanan değişim yeni ekonomik modelleri de beraberinde getirmektedir. Günümüzde tüketicilerin artan bir şekilde “standartlaştırılmış, homojen ürün ve hizmetler yerine giderek daha karmaşık, sürdürülebilir ve entegre çözümler” talep ettiği göze çarpmaktadır. Özellikle, “internetin ve mobil cihazların her yerde bulunması, atıl durumda olan malların bolluğu, çevresel sürdürülebilirlik konusunda artan tüketici bilinci ve daha yüksek işsizlik oranlarına yol açan ekonomik durgunluk gibi faktörler, tüketicileri, yeterince kullanılmayanlardan daha kolay erişmelerine ve kar etmelerine olanak tanıyan işlemlere” yöneltmektedir (Parente, Geleilate ve Rong, 2018: 53).

Geçmişte çoğu tüketicinin kullandığı eşyaya sahip olma alışkanlığı varken, günümüzde çoğu tüketici paylaşmak ve kiralamaktan zevk almaktadır. Bu değişim paylaşım ekonomisinin dünya çapında hızlı büyümesini tetiklemiştir (Kışı, 2018: 59). Son yıllarda bireylerin mal ve hizmetlere gerçek sahiplik yerine, geçici erişimin tercih edildiği yeni bir tüketim modeline yöneldiğini ifade etmek mümkündür (DHL Trend Research, 2017: 3).

Son yıllarda paylaşım fikri sosyal ve kültürel alanların yanı sıra ekonomik alanda da büyümekte ve ortaya çıkan bu yeni trendin pek çok sektöre etkisi olduğu hissedilmektedir (Acuner, Acuner, 2017: 189). Bugünün tüketicisi artık aktivite, fikir ve medya paylaşımının yanı sıra ürün ve hizmetleri de paylaşır hale gelmiştir. Paylaşım ekonomisi adı verilen bu sistemde bugüne gelinirken temel olarak üç aşamadan bahsedilmektedir (Owyang, 2013: 3):

- Birinci Aşama: Marka Deneyimi Çağı (Web): Bu dönemde internetin bilgiyi geniş ölçüde erişilebilir kılarken bilgiyi yayınlama yeteneğinin medyanın ve şirketlerin elinde olduğu belirtilmektedir. Bu, "bire çok" modelidir ve kurumsal web siteleri aracılığıyla müşterilere "hitap eden" şirketler bulunmaktadır. Güç yalnız birkaç şirkettir.
- İkinci Aşama: Müşteri Deneyimi Çağı (Sosyal Medya): Bu dönemde ise yeni araçlar müşterileri kendilerini yayınlama konusunda güçlendirmiştir. Bu, müşterilerin fikirlerini, etkinliklerini ve medyalarını paylaştığı "çoktan çoğa" bir modeldir. Bu dönem markaların müşterileri dinlemesini ve "onlarla" konuşmasını zorunlu kılmaktadır. Müşteriler ve şirketler gücü paylaşır.
- Üçüncü Aşama: İşbirliğine Dayalı Ekonomi (Sosyal, Mobil, Ödeme Sistemleri): Sosyal, mobil ve ödeme sistemleri tarafından beslenen müşteriler artık mal ve hizmetleri paylaşma yetkisine sahiptir. Şirketler tüketiciler geleneksel kurumlar üzerinden birbirlerinden alışveriş yaptıkça zarara uğramaktadır. Güç tüketiciye geçmiştir.

2.2. Paylaşım Ekonomisi ve Dijitalleşme

Son yıllarda “mülkiyet sorumluluğu olmaksızın sağladığı düşük maliyet ve uygunlukla, iyi bir şekilde kurulmuş alanları (taksi ve otel endüstrisi gibi) bozan” yeni bir ekonomi modeli olarak paylaşım ekonomisi göze çarpmaktadır (Kumar vd., 2018: 147). Özellikle dijital platformlarda yaşanan gelişmelerle paylaşım ekonomisi modeline dayalı alışverişlerin ivme kazandığı

görülmektedir. Dijital platformlar aracılığıyla tarafların birbirlerini daha kolay bulup anlaşabilmesi bu durumun başlıca nedenlerinden birisini oluşturmaktadır (Erkul, 2020).

Paylaşım ekonomisinin yükselişinde kentleşme, değerler, finansal motivler gibi dijitalleşme olgusu da önemli faktörlerdendir (Baselier vd., 2018: 59). Dijitalleşme en genel anlamıyla, daha önce elektronik sistemler tarafından tanınmayan ve fiziksel veya analog materyal halinde olan bilginin elektronik ortamın tanıyabileceği, algılayabileceği hale dönüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Külcü 2010: 297). Verinin, metnin ve görüntünün tek bir alt yapı üzerinden aktarılabilmesine, saklanabilmesine, toplanabilmesine, görüntülenebilmesine imkan tanıyan bir olgu olarak ifade edilebilen dijitalleşme kavramını enformasyonun bir kopyası değil, enformasyonun bir formattan başka bir formata dönüştürülmesi şeklinde ifade etmek de mümkündür (Aktaş, 2014: 59'dan akt. Yayla, 2015: 5).

Teknolojik platformlar ve mobil uygulamalar daha önce mümkün olmadığı kadar daha hızlı, daha ucuz ve daha büyük ölçekte arz ve talebi bir araya getirmektedir. İnternetin kullanımıyla birlikte, hizmet sağlayıcılarla hizmeti kullanmak isteyenler birbirine bağlanarak işlemlerin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Dolayısıyla internet paylaşım ekonomisinde çok önemli bir faktördür (Baselier vd., 2018: 59).

2.3. Paylaşım Ekonomisinin Bugünü ve Geleceği

Paylaşım ekonomisi, ekonomik krizler, kapitalizm ve tüketim çılgınlığı konularına alternatif çözüm arayışları ile var olan sistemin onarılması ve geliştirilmesine yönelik olarak ortaya çıkan bir yaklaşımdır (Kurt ve Ünlüöner, 2017: 2). Paylaşım ekonomisi iş modelini benimseyen şirketler ulaşım, konaklama, ev hizmetleri, teslimatlar, perakende ticaret, tüketici kredileri gibi geniş bir endüstri alanı içinde yer almaktadır (Farronato, Levin, 2015: 6).

Dünya genelinde çoğu ülkede gelişme eğiliminde olan paylaşım ekonomisinin uygulandığı şirket örneklerinden bazıları kuruluş yılları, faaliyete başladığı ülkeler ve faaliyet alanları ile Tablo 1'de gösterilmektedir (Kişi, 2018: 60):

Tablo 1: Paylaşım Ekonomisi Uygulamaları

Şirket	Yıl	Ülke	Faaliyet Alanı
Airbnb	2008	Amerika	Gezginlerin seyahatlerinde konaklayacak yer bulmasını, mekân sahiplerinin kiralamasını sağlayan uygulama
Uber	2009	Amerika	Akıllı telefonla ulaşım aracı çağırma hizmeti veren, araç arayanlarla araç sahiplerini buluşturan uygulama
Chegg	2005	Amerika	Öğrencilere ders kitabı kiralama, burs arama, kurs inceleme, eğitim yardımı imkânı sağlayan portal
Just Park	2006	İngiltere	Ev sahiplerinin kendi özel park alanlarını ücretli olarak kullanıma sunduğu bir platform
Mobike	2015	Çin	Bisiklet paylaşım hizmeti sunan şirket
Couchsurfing	2004	Amerika	Kalacak yer imkânı sağlamak isteyenlerle, kalacak yer arayanların bir araya gelmesini sağlayan ücretsiz platform

Freecycle	2003	Amerika	Ücretsiz eşya paylaşımına imkân sağlayan sosyal ağ
Bumerangia	2016	Türkiye	Kişilerin fotoğraf makinesi, bisiklet, ses sistemi, çadır gibi ürünleri birbiriyle paylaştığı ürün kiralama platformu
Zumbara	2012	Türkiye	Para yerine zamanın kullanıldığı, yetenek ve tecrübelerin paylaşıldığı bir topluluk, zaman kumbarası

Kaynak: Kişi, 2018: 60

Paylaşım ekonomisinin 2000’li yıllar itibariyle daha çok Amerikan kökenli şirketler (Airbnb, Uber vb.) tarafından uygulandığı görülmektedir. Bu iş modelinde konaklayacak bir yerin, bir ulaşım aracının paylaşımı yapılabileceği gibi bir ders kitabının, park alanının ya da bir bisikletin paylaşımının yapılması da mümkün olabilmektedir (Kişi, 2018: 60).

Paylaşım ekonomisinin geleceği açısından bakıldığında bu konuda üç kavram öne çıkmaktadır (MasterCard, 2017:7):

1. Erişilebilirlik; yeni erişim yolları ortaya çıktıkça, tüketicilere ve kuruluşlara daha büyük bir değer teslimi söz konusu olacaktır. Bu erişim, yeni değeri ortaya çıkaran teknoloji kullanımı artırarak erişim maliyetini azaltacaktır. Erişim geliştikçe, paylaşım pazarı genişleyerek ve derinleşecektir.
2. Güven ve şeffaflık; paylaşım ekonomisinde güven ve şeffaflık önemlidir ve sektör büyüdükçe, insanlar paylaşım ekonomisiyle geniş ürün ve hizmet yelpazesine daha rahat ulaşır hale geldikçe, güven de doğal olarak artacaktır. Ama güven ancak düzenlemeler ve teknolojiye iyileştirmelerle gerçekten elde edilebilir.
3. Daha iyi bir tüketici deneyimi; Gelişmiş bir kullanıcı deneyimi büyüme için hayati önem taşır ve liderlerin müşterileriyle etkileşim kurmak, daha da geliştirmek ve meşruiyeti korumak için başarmak zorunda oldukları şeydir.

Dijital dünya, bireyler ve grupların tüketim ve alışveriş alışkanlıklarını gün be gün değiştirmeye devam etmektedir. Paylaşım ekonomisi ortaya koyduğu yeni modelle bir yandan bireysel ve toplumsal bazda çeşitli faydalar sağlarken diğer taraftan “düşük ücretlerle hizmet sağlaması ve haksız rekabet oluşturmaya gerekçesiyle geleneksel sistem tarafından eleştirilmekte ve tepkilerle karşılaşmaktadır” (Kişi, 2018: 60). Eleştirilerin başında düzenlemeye ilişkin belirsizlikler gelmektedir. Lisanslı olmayan bireylerin kiralama hizmetleri konusunda şirketlerle karşılaştırıldığında herhangi bir resmi ödeme yapmayarak düşük fiyatlar sunabilmesi, aynı zamanda devlet kontrolünün eksikliğiyle taraflar arasındaki işlemlerde çeşitli suistimaller yaşanması diğer eleştiri ve tepkilerden bazılarıdır (Scott, 2020).

3.DİJİTAL DÜNYADA YENİ NESİL EKONOMİK BİR MODEL: PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Dijitalleşme günümüzde sosyal ve ekonomik birçok alanda etkisini hissettirmektedir. Sanayi Devriminin dördüncü dalgası olarak büyük veri ve yazılım algoritmalarının yaygınlaşmasıyla dijitalleşmenin pazar dinamiklerini yeniden tanımladığını ifade etmek mümkündür (Constantiou, Marton ve Tuunainen, 2017: 2). Söz konusu değişimlerden birisi de paylaşım ekonomisi olarak ifade edilen modelle birlikte hayata geçmiştir.

Paylaşım ekonomisi modeli dijital platformlar aracılığıyla atıl durumdaki kaynakların paylaşılarak ekonomiye kazandırılmasını amaçlayan yeni bir ekonomik anlayıştır (Kişi, Paylaşım ekonomisinde paylaşım temelinde gerçekleşen P2P işlemler aşırı tüketime önüne geçerek kaynak israfını azaltmaktadır. Diğer taraftan paylaşım ekonomisi içerisinde yeni iş

imkanları sunularak bireylerin kaynaklarını kullanmadıkları süre içerisinde gelire çevirmelerine olanak sağlanmaktadır. Bugünün dijital dünyasında çevrimiçi platformlara dayanan paylaşım ekonomisi modelini uygulayan şirketler her geçen gün ulaşım sektörü de dâhil olmak üzere birçok sektördeki geleneksel firmaların güçlü rakipleri haline gelmektedir (Gyodi, 2017: 1).

Dijital platformlara her geçen gün yeni şirketler, endüstriler ve tüketiciler dahil olmaktadır. Dijital platformlar tüketiciden üreticiye, çalışandan tedarikçiye birçok alanda geleneksel iş yapma şekillerinde değişikliklere neden olmaktadır. Bu noktada dijital platformların bozucu etkisinin paylaşım ekonomisinin yükselişiyle güçlü bir şekilde kanıtlandığını ifade etmek mümkündür. Dijital platformlar yüksek giriş engelleriyle inşa edilen geleneksel endüstriye adeta meydan okumaktadır. Özel sektöre ait kaynaklara geçici erişimi kolaylaştıran paylaşım ekonomisi platformları karlı müşteri segmentlerini hedefleyerek ve pazar liderinin pozisyonuna meydan okuyarak güçlü şirketlerin karlarını aşındırmaya devam etmektedir (Constantiou, Marton ve Tuunainen, 2017: 2-6).

SONUÇ

İnsanlar yüzyıllar boyunca sahip olduklarını çeşitli amaçlarla paylaşmaktadır. Günümüzde internetin gelişimi, söz konusu paylaşımlarda ürün sahipleri ile onu kullanmak için talep edenlerin birbirini bulmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Dünden bugüne insan ilişkilerinde mevcut paylaşım olgusunun elektronik ortamda ticari alana yansması ve yaygınlaşması yeni bir ekonomik modelin de kapısını aralamıştır. Paylaşım ekonomisi olarak ifade edilen bu model dijitalleşmenin de etkisiyle hızlı bir şekilde büyüyerek küresel çapta hem tüketicileri hem firmaları etkileyen bir anlayışa dönüşmüştür.

Yaşanan ekonomik durgunluklar, bireysel ve toplumsal bazda artan çevresel duyarlılık, bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler ve yaygınlaşan sosyal medya kullanımı gibi faktörlerin de etkisiyle hızla yükselen paylaşım ekonomisi modeli son yıllarda tüketiciler ve işletmeler aracılığıyla ekonomide değer yaratmaya katkı sağlayan bir model olarak dikkat çekmektedir. Airbnb, Uber, Lyft ve diğer birçok dijital platform bireylerin sahip olduklarını, onları kullanmadıkları dönemlerde geçici bir süreyle erişime açık tutmasını sağlayarak hem kendilerine, hem hizmet sağlayıcılara, hem de uygulamayı tercih eden tüketicilere fayda sağlamaktadır.

Sonuç olarak, bugünün dijital dünyası birçok yeniliği ve yeni anlayış biçimlerini beraberinde getirmektedir. Bu yeniliklerin etkisini gösterdiği en önemli alanlardan birisi de ekonomidir. Paylaşım olgusunun dijital ortama taşınmasından doğan paylaşım ekonomisi bir yandan sosyal yaşamı diğer yandan ulusal ve küresel ekonomilerde iş yapma biçimlerini etkileyerek, dijital dünyada ivme kazanan ekonomik bir anlayış olarak dikkat çekmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Acuner, S. ve Acuner, E. (2017). Turizmde Paylaşım Ekonomisi ve Vergilendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (2), 188-212.

Bardhi, F. ve Eckhardt, G. M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881-898.

Basselier, R., Langenus, G. ve Walravens, L. (2018). The rise of the sharing economy. https://www.nbb.be/doc/ts/publications/economicreview/2018/ecoreviii2018_h3.pdf (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Bauwens, M. ve Kostakis, V. (2014). From the communism of capital to capital for the commons: Towards an open co-operativism. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*, 12(1), 356-361.

- Belk, R. (2007). Why not share rather than own? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 611(1), 126-140.
- Bocker, L., ve Meelen, T. (2017). Sharing for people, planet or profit? Analysing motivations for intended sharing economy participation. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23, 28-39.
- Botsman, R. ve Rogers, R. (2010). *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. New York: Harper Collins.
- Cheal, D. (1988). *The gift economy*. London: Routledge.
- Constantiou, I. O., Marton, A. ve Tuunainen, V. K. (2017). Digitization and the New Dimensions of Competition: The Case of Digital Platforms in the Sharing Economy. On Conference: 33rd Colloquium of the European Group of Organization Studies (EGOS). https://www.researchgate.net/publication/322641852_Digitization_and_the_New_Dimensions_of_Competition_The_Case_of_Digital_Platforms_in_the_Sharing_Economy. (Erişim Tarihi: 20.02.2021)
- DHL Trend Research, (2017). Sharing Economy Logistics: Rethinking logistics with access over ownership. http://www.dhl.com/content/dam/downloads/g0/about_us/logistics_insights/DHLTrend_Report_Sharing_Economy.pdf (Erişim Tarihi: 21.01.2021).
- Erkul, R. E. (2018). Paylaşım Ekonomisi. <https://erdemerkul.com/tr/paylasim-ekonomisi-2/> (Erişim Tarihi: 19.01.2021).
- Farronato, C. ve Ganapati, S. ve Reddick, C. G. (2018). Prospects and challenges of sharing economy for the public sector. *Government Information Quarterly*, 35, 77-87.
- Frenken, K. ve Schor, J. (2017). Putting the sharing economy into perspective, *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 23, 3-10.
- Gerwe, O. (2020). Is the Sharing Economy Over? *Entrepreneur & Innovation Exchange*, https://www.researchgate.net/publication/340824423_Is_the_Sharing_Economy_Over (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Gesing, B. (2017). Sharing Economy Logistics: Rethinking logistics with access over ownership, <https://www.readkong.com/page/sharing-economy-logistics-rethinking-logistics-with-8059434>. (Erişim Tarihi: 20.01.2021).
- Görög, G. (2018). The Definitions of Sharing Economy: A Systematic Literature Review, *Management*, 13 (2), 175–189.
- Gyodi, K. (2017). Uber vs Licensed Taxi Drivers: A War Between Technological Standards. Working Paper DELab UW, No: 2, http://www.delab.uw.edu.pl/wpcontent/uploads/2017/09/WP_2_2017_K.Gyodi.pdf, (Erişim Tarihi: 20.01.2021).
- Hall, S. ve Pennigton, J. (2016). How much is the sharing economy worth to GDP? World Economic Forum, Erişim: <https://www.weforum.org/agenda/2016/10/what-s-the-sharing-economy-doing-togdp-numbers/>. (Erişim Tarihi: 20.01.2021).
- Hirsch, P. M., ve Levin, D. Z. (1999). Umbrella advocates versus validity police: A life-cycle model. *Organization Science*, 10(2), 199-212.
- Hirshon, L., Jones, M., Levin, D., McCarthy, K., Morano, B., Simon, S., ve Rainwater, B. (2015). Cities, the sharing economy, and what's next. The National League of Cities.

<https://www.nlc.org/wp-content/uploads/2015/01/Report-Cities-the-Sharing-Economy-and-Whats-Next-final.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2021).

Kalaycı Oflaz, N. (2019). Paylaşım Ekonomisi ve Türkiye üzerine bir Değerlendirme. *International Social Sciences Studies Journal*. 5(32). 1692-1705.

Kaushal, L. A. (2017). The Rise in the Sharing Economy: Indian Perspective. In book: Global Entrepreneurship and New Venture Creation in the Sharing Economy (pp.113-129). https://www.researchgate.net/publication/319978719_The_Rise_in_the_Sharing_Economy_Indian_Perspective (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Kişi, N. (2018). Paylaşım Ekonomisinin Ulaşım Sektörüne Yansımaları: Uber Örneği. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 57-68.

Kumar, V., Lahiri, A., ve Doğan, O. B. (2018). A strategic framework for a profitable business model in the sharing economy. *Industrial Marketing Management*, 69, 147-160.

Kurt, S. ve Ünlüönen, K. (2017). Paylaşım Ekonomisi Kapsamında Turizm Sisteminin Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 1-21.

Külcü, Ö. (2010). Belge Yönetiminde Yeni Fırsatlar: Dijitalleştirme ve İçerik Yönetimi Uygulamaları, *Bilgi Dünyası*, 11 (2), 290-331.

Mair, J. ve Reischauer, G. (2017). Capturing the dynamics of the sharing economy: Institutional research on the plural forms and practices of sharing economy organizations. *Technological Forecasting & Social Change*, 125, 11-20.

MasterCard (2017). The Sharing Economy: Understanding Opportunities for Growth. https://newsroom.mastercard.com/eu/files/2017/06/Mastercard_Sharing-Economy_v7.compressed2.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021).

Owyang, J, Tran, C. ve Silva, C. (2013). The Collaborative Economy: Products, services, and market relationships have changed as sharing startups impact business models. To avoid disruption, companies must adopt the Collaborative Economy Value Chain. Altimeter Group, United States, 1-27. <https://popsop.com/wp-content/uploads/collabecon-draft16-130531132802-phppapp02.pdf> (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Parente, R., Geleilate, J. M. G. ve Rong, K. (2017). The Sharing Economy Globalization Phenomenon: A Research Agenda, *Journal of International Management*, 24(1), 52-64.

PwC (2014). The Sharing Economy Consumer Intelligence Series, <https://www.pwc.com/hu/en/kiadvanyok/assets/pdf/sharing-economy-en.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2021).

Rauch, D. E. ve Schleicher, D. (2015). Like Uber, but for Local Government Law: The Future of Local Regulation of the Sharing Economy. https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6344&context=fss_papers. (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Richardson, L. (2015). Performing the sharing economy. *Geoforum*, 67, 121-129.

Scotti G. (2020). Sharing Economy. Erişim: Sharing Economy Definition. <https://www.investopedia.com/terms/s/sharing-economy.asp> (Erişim Tarihi: 20.01.2021)

Yayla, O. (2015). Dijitalleşme Çağında Eşitsizlik ve Ayrımcılık. *Liberal Düşünce Dergisi*, (79), 43-53.

ARICILIK MESLEĞİ İLE UĞRAŞAN BİREYLERİN CİNSİYET VE YAŞLARINA GÖRE TEMEL DÜZEY FİNANSAL OKURYAZARLIKLARININ İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF THE BASIC FINANCIAL LITERACY OF INDIVIDUALS WHICH WORK WITH THE BEEKEEPING PROFESSION ACCORDING TO GENDER AND AGE

Doç. Dr. Müslüm POLAT

Bingöl Üniversitesi İİBF,
ORCID ID: 0000-0003-1198-4693
Fatma Betül TUNCEL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0002-0346-1545

ÖZET

Ekonomi ve finans kavramı bireylerin günlük hayatın içerisindeki alışveriş, kredi kartı ödemesi, fatura ödemesi gibi küçük faaliyetlerini kapsadığı gibi uluslararası çapta ekonomik işlemleri, küresel borsaları ve krizleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla finans ve ekonomi kavramları sadece finans uzmanları, ekonomistler ve holdinglerin ilgilendiği kavramlar olmayıp, toplumda sosyal statü ve sınıf farkı olmaksızın herkesi ilgilendiren kavramlar olmaktadır. Küresel çapta işlem gören finansal yapılar birey hayatında gittikçe daha katmanlı hal almaya başlamasıyla bireylerin finansal bilgi öğrenmeleri kaçınılmaz hal almaktadır. Bununla beraber tüketicilere sunulan hizmetlerin üstü kapalı anlatılması, reklam gibi araçlar ile tüketicinin yanıltılması gibi mağduriyetlerin yaşanmaması için finans bilgisi edinmek şart hale gelmektedir. Ayrıca bireyler hayat boyu piyasalarda bir takım zorluklar ile karşılaşma riskine sahiptirler, bu riskleri bertaraf etmek, bireylerin finansal zorluklar ile mücadelesini güçlendirmek ve çözüm üretebilmelerine olanak sağlamak finansal bilgi ile mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada, Bingöl ilinde arıcılık mesleğini icra eden bireylerin temel düzey ekonomi ve finans bilgilerinde yaş ile cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Bingöl arıcılar derneğine kayıtlı bulunan ve serbest çalışan arıcılar üzerinde 01.04.2020 - 01.05.2020 tarihleri arasında 260 adet yüz yüze anket uygulanmıştır. Katılımcılara, temel düzey ekonomi ve finans ölçeğinde ile alakalı “doğru” “yanlış” ve “fikrim yok” olarak üçlü likert tipi olarak sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler “SPSS 23” istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle Dağılım normalliğinin belirlenmesi için Kurtosis ve Skewness değerleri analiz edilmiş olup dağılımın normal olmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda Man Whitney U testi ile Kursal Wallis testi kullanılmıştır. Ayrıca Gruplar arasındaki anlamlı farklılık durumunu belirlemek için eşit

*Not: Bu Çalışma Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BÜYAP) kapsamında desteklenmiştir
Proje no: BAP-İİBF.2020.00.001

varsayılmayan varyanslar için kullanılan Tmahane's T2 testi uygulanmıştır. Çıkan sonuca göre katılımcıların temel düzey ekonomi ve finans bilgileri üzerinde cinsiyetin anlamlı bir fark ortaya çıkarmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Tamhane's T2 sonuçlarına göre, temel düzey ekonomi ve finans bilgisi üzerinde yaş değişkeninin anlamlı bir fark yarattığı tespit edilmiştir. Buna göre, 15 ve üzeri mesleki deneyimi olanlar ile 6-10 yıl ve 11-15 yıl arasında meslek deneyimi olanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile 6-10 yıl ve 11-15 yıl mesleki deneyimi olanların, 15 yıl ve üzeri meslek deneyimi olanlara göre daha yüksek temel düzey ekonomi ve finans bilgisine sahip oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Man Whitney U, Kuskal Wallis, Tmahane's T2

ABSTRACT

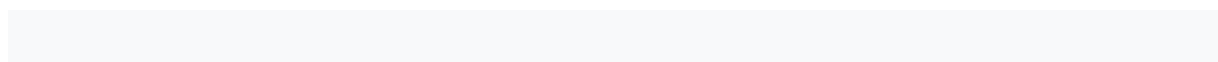
The concept of economy and finance covers the small activities of individuals in daily life such as shopping, credit card payment, bill payment, as well as international economic transactions, global stock markets and crises. Therefore, the concepts of finance and economy are not only concepts that finance experts, economists and holdings are interested in, but also concepts that concern everyone in society regardless of social status and class difference. As the globally traded financial structures become more and more stratified in individual life, it becomes inevitable for individuals to learn financial information. In addition to this, it becomes necessary to obtain financial information in order to prevent the victimization of the consumers, such as explaining the services provided to the consumers implicitly, by means of advertising, etc. In addition, individuals have the risk of encountering certain difficulties in the markets throughout their life, eliminating these risks, strengthening the struggle of individuals against financial difficulties and enabling them to produce solutions is possible with financial information.

In this study, it is aimed to determine whether there is a significant difference between age and gender in the basic level of economic and financial knowledge of individuals who practice beekeeping in Bingöl province. For this purpose, 260 face-to-face questionnaires were conducted between the dates 01.04.2020 - 01.05.2020 on beekeepers registered to Bingöl Beekeepers Association and self-employed. Participants were asked questions in the basic level economy and finance scale as "true," "wrong" and "I have no idea" as a three-likert type. The data obtained were analyzed using the "SPSS 23" statistical program. First of all, Kurtosis and Skewness values were analyzed to determine the distribution normality, and it was found that the distribution was not normal. Accordingly, the Man Whitney U test and the Kursal Wallis test were used. In addition, Tmahane's T2 test, which is used for variances that are not assumed equal, was applied to determine the significant difference between the groups. According to the result, it was determined that gender did not make a significant difference on the basic level economic and financial knowledge of the participants. In addition, according to Tamhane's T2 results, it was determined that the age variable made a significant difference on basic level economy and finance knowledge. Accordingly, there is a significant difference between those

who have 15 or more professional experience and those who have 6-10 and 11-15 years of professional experience. In other words, it has been determined that those with 6-10 years and 11-15 years of professional experience have higher basic level of knowledge of economics and finance than those with 15 years or more professional experience.

Keywords: Financial Literacy, Man Whitney U, Kuskal Wallis, Tmahane's T2

SALVADOR DALI'NİN “UZAY FİLİ” ADLI TAKI TASARIMINA PLASTİK DİL BAĞLAMINDA YAKLAŞIM

AN APPROACH IN THE CONTEXT OF PLASTIC LANGUAGE TO SALVADOR DALI'S "SPACE ELEPHANT" NAMED JEWELRY DESIGN

Doktora Öğr. İzzet ZORLU

Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Plastik Sanatlar Sanat Dalı,
Erzurum/TÜRKİYE,

ORCID: 0000-0001-8121-143X

ÖZET

Ünlü İspanyol sürrealist sanatçı Salvador Dali, sanatın pek çok disiplinde eserler ortaya koymuş, resimden sinemaya, heykelden takıya uzanan üretimler gerçekleştirmiştir. Hem kendi yaşadığı dönemde hem de bugün eserleri ile karşılaşan izleyiciler ve sanat alımlayıcıları, Dali'nin ne anlatmak istediğini doğrudan algılayamamış ve bazı okumalar yapıldıktan sonra sanatçının seviyesine erişilmiştir. Sanatın plastik dili ile ilgili kuramsal yayın, çizili materyallere (sanat yapıtlarına) kıyasla daha azdır. Panofsky'nin ortaya koymuş olduğu üç inceleme basamağı sanat tarihi araştırmalarında ve sanat eseri incelemelerinde esas alınmaktadır. Bu çalışma ile Dali'nin takı sanatında ortaya koymuş olduğu tasarımlardan biri üzerinde öncelikle en temel düzeyde doğal anlam (ön ikonografi) daha sonra anlaşılabilir anlam (ikonografi) ve son olarak da ikonoloji başlıkları altında çözümlemeler/yorumlamalar yapılacaktır.

Farklı basamaklarda yapılacak incelemeler ile bir sanat eserine nasıl bakılması gerektiği, onu anlamlandırma ve sonrasında ise değerlendirmenin nasıl yapılacağı öğrenilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Salvador Dali, Takı Sanatı, Takı Tasarımı, Plastik Dil, Sanat Eseri

ABSTRACT

Famous Spanish surrealist artist Salvador Dali performs a lot of artworks in different fields. His working fields vary from picture to cinema and sculpture to jewel design. Audience and art recipients both who live today and lived in Dali's period couldn't understand what he wants to tell until they study on the designs, after the studying, they reach his level. The number of theoretical investigations about the plastic language of art is lower than drawings (artworks). In the field of art history investigations and artwork analyzing based on Panofsky's three examination steps. In this research, one of Dali's designs in jewel art is going to be analyzed step by step, firstly and basically natural meaning, secondly consensus meaning, and lastly internal meaning (iconology).

How an artwork must be looked at, how must be interpreted and how must be evaluated is going to be learnt after examinations which are going to be done with different steps.

Key Words: Salvador Dali, Jewelry Art, Jewelry Design, Plastic Language, Art Work

BİRLEŞİK KRİZ ENDEKSİNE GÖRE TÜRKİYE EKONOMİSİNİN DURUMU THE FINANCIAL CONDITION OF TURKISH ECONOMY TO APPLYING UNIFIED CRISIS INDEX

Dr. Abdurrahman ÇETİN

BDDK, Kıdemli Bankacılık Başuzmanı

ORCID: 0000-0002-4464-0822

ÖZET

Finansal krizlerin tarihçesi çok eskilere gitmekle birlikte yayıldıkları alan ve etkileri bakımından yerel, bölgesel ve küresel olarak sınıflanabilmektedir. 1994 Meksika Krizi, 1998 Rusya Krizi, 2001 ve 2019 Arjantin Krizi, 2002 Brezilya Krizi ve 1994 ile 2001 Türkiye krizleri yerel krizlerdir. 1997 Asya Krizi bölgesel krizlere, 1929 Büyük Buhran ve 2008 yılında yaşanan Mortgage krizi ise küresel ölçekli krizlerdir. 2008 yılında Amerikan Mortgage piyasasında başlayan küresel kriz; bankacılık, sigortacılık, hisse senedi piyasası, yatırım fonları ve diğer finansal sektörlere yansarak tüm dünyaya yayılan büyük bir krize dönüşmüştür. Amerika'nın en büyük yatırım bankalarından olan Lehman Brothers AAA kredi derece notuna sahip olmasına rağmen iflas etmiştir. Bu kriz sadece Amerika kıtasında kalmayarak İngiltere, Japonya ve Avrupa gibi gelişmiş piyasaların yanı sıra Brezilya, Güney Kore ve Türkiye gibi gelişmekte olan pek çok ülkede farklı derecelerle hissedilmiştir.

Bu çalışmada amaç, Reinhart ve Rogoff tarafından geliştirilen Birleşik Kriz Endeksi (BKE) metodolojisi kullanılarak, kriz modelleme yönteminin 1994 ve 2000-2001 Türkiye krizlerinin tahmininde kullanılıp kullanılmayacağının test edilmesidir. Ayrıca, 2008 küresel krizinde Türkiye'nin gelişmiş olan pek çok ülkeye göre daha az etkilendiği kanıtlanırken 2018 sonrasında Türkiye'de başlayan bazı ekonomik göstergelerdeki bozulmaların neler olduğu tespit edilmiş ve alınması gereken tedbirler konusunda öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birleşik Kriz Endeksi, 2008 Mortgage Krizi, Türkiye'de Finansal Krizler

JEL Kodu: G01, G33, E44, F34

ABSTRACT

Although the history of financial crises goes back to centuries, it could be classified as local, regional, and global in terms of the area it is spread and its effects. 1998 Russian crisis, 1994 Mexican crisis, 2001 and 2019 Argentine crises, 2002 Brazilian crisis and 1994 and 2001 Turkey crises are local crises. However, the 1997 Asian Crisis is an example of a regional crisis; the Great Depression of 1929 and the Mortgage crisis of 2008 are accepted global crises. The recent global crisis started in the American Mortgage market in 2007-2008. The global crisis that started in the American Mortgage market in 2008 turned into an international crisis that spread all over the world by reflecting on banking, insurance, stock market, mutual funds, and other financial sectors. Lehman Brothers, which was one of America's oldest, largest investment banks, and had AAA credit rating, went bankrupt due to the global crisis. This financial crisis has not only affected the American continent but also has spread to developed markets such as Britain, Japan, and Europe. In addition, the impact of the crisis has been felt at different rates in many developing countries such as Brazil, South Korea, and Turkey.

The purpose of this study is, to forecast modeling of the 1994 and 2000-2001 Turkey crises using the Unified Crisis Index data, which was developed by Reinhart and Rogoff. When we compared the financial condition of the Turkish economy with the many developing countries

in the 2008 global crisis, we verified that the Turkish economy was less affected than others were. In this study, we also indicated the deterioration in some of the economic indicators starting after 2018 and make recommendations for the measures that can be taken for the Turkish economy.

Keywords: Unified Crisis Index, 2008 Mortgage Crisis, Financial Crisis in Turkey

JEL Classification: G01, G33, E44, F34

1- GİRİŞ

Geleneksel finansal ürünlerle birlikte türev ürünlerin piyasalarda kullanılmaya başlanmasıyla birlikte küreselleşmenin artışı klasik anlamda bilinen tüm gerçeklerin değişimine neden olmuştur. 2000’li yıllardan önce cari işlemler açığının GSYH’ye oranının %3-4’ten fazla olması akademisyenler tarafından ülkelerin kırılganlıkları açısından büyük risk olarak görülmekte iken günümüzde kabul edilebilir bir oran olarak değerlendirilmektedir.

2000 yılındaki Türkiye cari açığının %3,5 oranında olması kritik eşikte bulunmasına ve söz konusu oranın %4,9 oranına çıkmasının ise krizi tetiklemede önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir (Uygur, 2001). 2000’lerin sonunda şiddetli bankacılık krizlerini yaşamış olan İzlanda, İrlanda, İspanya, Türkiye, Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkelerin büyük miktarda cari işlemler açığı veren ülkeler olduğu görülmektedir. (Reinhart ve Kenneth S. Rogoff, 2010, s. 217). Nitekim 2000-2001 Türkiye Krizi’nde %4-5’lik bir cari açık sorun oluştururken son yıllarda bu oranın yüksek olduğu pek çok ülkede ciddi sorun yaşanmamıştır. Bu sebeple, son dönemlerde ancak %8-10 bandındaki cari açığın büyük risk teşkil ettiği akademik camia tarafından tartışılmaktadır.

Amerika Merkez Bankası (FED) eski başkanı Alan Greenspan 2006’da ABD cari işlemler açığının GSYH’ye oranının %6,5’i aşmasına (800 milyar dolardan fazla) rağmen ABD’de küresel finansal derinliğin arttığını ve bu sebeple bu orandaki cari açığın ABD ekonomisi açısından çok büyük sorun teşkil etmeyeceğini söylemiştir. Ayrıca, ABD Maliye eski Bakanı Paul O’Neill’e göre de, ABD’de verimliliğin yüksek olduğunu ve küresel tasarruf fazlasının ABD’ye yönelmesinin doğal olduğunu ileri sürmüştür ABD eski FED Başkanı olan Ben Bernanke, Japonya ve Almanya gibi gelişmiş bazı ülkelerde nüfusun hızla yaşlandığını ve yüksek tasarruf oranlarının güvenli liman olan ABD’ye yönelmesinin doğal olduğunu ve ucuz fon kaynağının ABD için önemli bir fırsat olduğunu ifade etmektedir.

Diğer taraftan, Paul Krugman, Obstfeld ve Rogoff gibi pek çok iktisatçı ABD’nin cari açığının sürdürülemeyeceğini ifade etmektedirler. Ayrıca, Nouriel Roubini ve Brad Setser, ABD’nin borçlanma sorununun daha da kötüye gideceğini ve çöküş öncesi bu oranın GSYH’nin %10’una ulaşacağını ve çöküşün kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüşlerdir.

FED’in yaptığı denetimlerde, kredi zafiyetlerinin bulunmasına ve kredilerde bozulma emarelerinin görülmesine rağmen eski FED başkanı Bernanke, piyasaya müdahale etmekten kaçınmanın daha iyi bir yöntem olacağını ve piyasanın kendiliğinden dengeye geleceğini ileri sürmektedir. ABD’de kredi kullananların büyük bir kısmının da değişken faizle borçlanmasına bağlı olarak faiz oranlarının artması subprime mortgage başta olmak üzere, tüm kredilerin temerrüt oranlarının artmasına yol açmıştır. Ayrıca, menkul kıymetler ile kredi türevlerinin yanlış ölçülmesi, dereceleme şirketlerinin firmalara ve bankalara hak ettiklerinden daha yüksek dereceleme notu vermesi, finansal mühendislik kullanılarak riskin tam olarak ölçüldüğü

yanılgısına düşülmesi ve denetleyici yapının eksikliklerinin bulunması mortgage krizinin ortaya çıkmasına ve ardından likidite krizine dönüşmesine yol açmıştır. (BDDK, Mortgage Krizi, 2008, s. 15-17)

Kapitalist sistemdeki bireylerin, şirketlerin ve ülkelerin aşırı kar hırsıyla hareket etmesi finansal krizlerin ortaya çıkmasına ve krizlerin süreklilik arz etmesine yol açmaktadır. Kriz döngüleri eskiden daha uzun süreli iken son dönemdeki krizlerde kriz döngüsünün azalarak 8-10 yıl arasında tamamlanmaktadır. Hisse senetlerinde ve konut fiyatlarında krizden önceki 3-4 yıl içerisinde artış görülerek zirve noktasına ulaştıktan sonra 2-3 yıllık dönemde azaldığı ve düzelmenin ancak 3-4 yıl sonra olduğu bir kriz döngüsü bulunmaktadır. (Reinhart ve Rogoff, 2010).

Kriz döngüsünü kısaltan unsurlardan biri de kurtarma paketleri olarak adlandırılan kamu müdahaleleridir. Kurtarma paketleri; bilançodaki varlıkların kısmen veya tamamen satılması, kötü finansal kurumların sağlam kurumlarla birleştirilmesi, doğrudan hükümetin el koymak suretiyle finansal kurumları kamulaştırarak rehabilitasyona tabi tutması ve mali bünyesi düzelen finansal kuruluşların özelleştirilmesi gibi uygulamalara başvurulmaktadır. Ayrıca, sistemik krizleri önlemek ve piyasadaki güven bunalımını aşmak için hükümetlerin belli bir süreye kadar özel tahvil ve hisse senetlerine garanti vererek satın aldıkları ya da mevduata tam güvence verdiği görülmektedir.

Ekonomik krizlerde insanların servet kayıplarının otonom tüketim üzerindeki etkisinin büyük ölçüde ihmal edildiğini, bu azalışın çarpan katsayısı kadar ABD ekonomisi üzerinde resesyonist baskı oluşturduğunu ve ABD Hükümetinin bunu telafi etmek için kamu harcamalarını arttırdığını ve vergi oranlarını düşürdüğünü; ancak ABD Hükümetinin uyguladığı genişletici politikalar sonucunda insanların ellerine geçen paraların bir kısmının borç kullanımında kullanılması sebebiyle beklenen canlanmanın kısa sürede gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. (Parasız, 2012; 200).

Yapılan pek çok akademik çalışmada, Türkiye’de 1994 ve 2001 yıllarında finansal krizlerin yaşandığı tartışmasız bir şekilde ifade edilmektedir. Diğer taraftan 2008 küresel krizinde Türkiye’nin gelişmiş ve gelişmekte olan pek çok ülkeden daha az etkilendiği ise tartışma konusudur.

Bu çalışmanın amacı, Birleşik Kriz Endeksi verilerinin geçmişte Türkiye’de yaşanan eski krizleri tahmin etmede yeterli bir yöntem olup olmadığının tespit edilmesi, 2008 küresel krizinde Türkiye’nin pek çok ülkeden daha az etkilendiği ve 2018’de başlayan bazı ekonomik bozulmaların tespit edilerek alınması gereken tedbirler konusunda öneriler getirmektir.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde giriş, ikinci bölümünde literatür çalışması, üçüncü bölümünde Birleşik Kriz Endeksi Metodolojisi ve krizin dünya örnekleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Türk ekonomisinde yaşanan geçmiş krizlerin BKE çerçevesinde değerlendirilmesi, beşinci bölümde ise Türkiye ekonomisinin 2016-2019 döneminin BKE çerçevesinde incelemesi ve sonuç bölümünde ise ulaşılan bulgular ile çözüm önerileri yer almaktadır.

2- LİTERATÜR TARAMASI

Flood ve Garber (1981)'in ani mevduat çekişlerinin banka iflasına yol açabileceğine yönelik öncü modeli, hükümetlerin uyguladığı politikalar doğrultusunda bankacılık krizinin kaçınılmaz olacağını iddia etmektedir. Bankacılık sisteminde mevduat olarak alınan paralar, her zaman mudiler tarafından çekilebileceği taahhüt edilmektedir. Mevduat sigortası uygulamasının olmadığı varsayılan modelde, merkez bankasının uygulayacağı politikalar bankaların bu taahhüdünü yerine getirilebilmesine yönelik kuşklar oluşturabilmektedir. Örneğin, merkez bankası tarafından daraltıcı bir para politikası uygulanması sonucunda artan faiz oranları sadece mevduatlarını tahvile dönüştüren bankaların aktif değerinin düşmesine yol açacaktır. Böylece bankanın taahhüdünü yerine getiremeyeceğini düşünen mudiler paralarını çekmek için bankaya hücum edecek ve likidite yetersizliği sonucu banka iflas edecektir. Merkez bankası tarafından uygulanan politika neticesinde hücumun meydana gelmesi kaçınılmaz olduğundan bu modelde tekli denge söz konusudur (Arı ve Özkeskin, 2016).

Kaminsky, Lizonda ve Reinhart (1997) Sinyal Yakalama Yaklaşımı metodu ile 15'i gelişmekte olan ve 5'i gelişmiş ülke olmak üzere, 1970-1995 dönemlerine ilişkin aylık veriler incelenmiştir. Piyasadaki ani ataklarla, döviz rezervlerindeki hızlı düşüş ve döviz kurunun aşırı değer kaybettiği dönemler kriz dönemi olarak kabul edilmektedir. Öne çıkan göstergeler reel döviz kuru, M2/Brüt Rezervler, ihracat artışı, ihracat artışı, uluslararası rezervlerdeki değişimler, Sermaye Piyasaları Endeksi, M1, İç Krediler/GSYİH, reel faiz oranı, dış ticaret hadleridir. Sinyal Yaklaşımı Metodu ile her bir gösterge için eşik değeri tanımlanarak 24 aylık bir dönem için sinyal durumu incelenmiş ve incelenen dönemde gözlenen krizlerin yaklaşık %70'i bu sinyallerle yakalanmıştır.

26 ülkeye ait bankacılık krizi verilerinden, 18 ülkede kriz öncesinde finansal liberalizasyonun ve serbestleşmenin önemli etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. (Kaminsky ve Reinhart, 1999), Demirgüç-Kunt ve Detragiache, Logit modelini kullanarak yaptıkları çalışmada, finansal liberalizasyonun bankacılık sektörünün istikrarı üzerinde bağımsız ve negatif etkisi olduğu iddia edilmektedir. (1998a, ss. 81-109). Dünyada 1970'lerden sonra 93 ülkede 117 adet bankacılık krizi yaşanmış ve bu krizlerin temel nedenleri arasında liberalizasyon sürecinde gerekli regülasyonların yapılmaması ve gözetim eksikliğinin bulunması sayılmıştır (Caprio ve Klingebiel, 2003).

Finansal sistemin kırılganlığı krizlerin yaygınlığını son yıllarda daha da artmıştır. 1929 Büyük Buhran ve 1987 Kara Pazartesi balonlarının patlaması nedeniyle ABD piyasalarında ciddi daralma yaşanmıştır (Franklin ve Douglas, 2001).

Mishkin ve Stanley'e (2012, s. 163-188) göre finansal krizlerin ekonomiyi bozması 3 aşamada gerçekleşmektedir. İlk olarak finansal varlık balonları aktif kalitesinin bozulmasına ve varlık fiyatlarının düşmesine yol açmaktadır. Bankalar kredi kullandırmadan önce ters seçim veya kredi kullandırdıktan sonra ahlaki rizikoyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunlar faiz oranlarının yükselmesine ve belirsizliğin artmasına yol açmaktadır. İkinci aşamada ekonomik aktivitedeki düşüş bankacılık risklerinin artmasına, ters seçim ve ahlaki rizikoların daha da yükselmesine yol açmaktadır. Krizin son aşamasında ise fiyatlar genel seviyesinde düşüşün başlaması ekonomik aktivitelerin azalmasına, borçların, işsizliğin artmasına ve durgunluğun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Banka iflaslarının temel nedenlerini; likidite açığı, özyaknak yetersizliği, aktif-pasif arasındaki vade uyumsuzluğu, aktiflerin likit olmaması, risklerin etkin şekilde yönetilememesi, takipteki kredilerin büyük boyutta artması, bulaşıcılık ve mevduat sahiplerinin tasarruflarını bankadan çekmesi şeklinde açıklanmaktadır (Diamond ve Rajan, 2005). Banka bilançolarının yapısı dikkate alındığında aktiflerin pasife göre daha uzun vadeli olması vade uyumsuzluğu riskini doğurmaktadır. Finansal piyasaların en önemli oyuncularından birisi olan bankalar likidite ihtiyaçlarını zaman zaman bankalar arası piyasalardan karşılamaktadır. Güven bunalımının olduğu piyasalarda bankaların birbirine tanıdıkları borç limitlerini düşürmeleri veya kapatmaları krizin daha da derinleşmesine yol açmaktadır. Denetim otoritelerinin ve merkez bankalarının gerekli tedbirleri almamaları durumunda, mevduat sigortası yeterli değilse ve piyasalara güven aşılanamıyorsa finansal bir krizin sistemik bir riske dönüşerek tüm ekonomiyi etkilemesi kaçınılmaz olur.

Civcir (2003), sabit döviz kuru rejiminden esnek döviz rejimine geçişin kolay olmadığını, karar alıcıların politik güveni sarsacak olması nedeniyle sabit kur rejimini terk etmek istemediklerini, sabit kur sistemi devam ettiği müddetçe finansal sistemde kırılganlığın arttığını ve son olarak da krizin kaçınılmaz olduğunu dolayısıyla ülkenin esnek kura geçmek zorunda kaldığını ve dolarizasyonun daha da arttığını ileri sürmektedir. 2000’li yıllarda TCMB döviz çıpasını benimsemiş olmasına rağmen Türkiye’de yaşanan 2000 ve 2001 krizlerinde yeterli döviz kaynağına sahip olmaması, anılan kurumun müdahalesinin yetersiz olmasına ve serbest kura geçilmesine yol açmıştır.

2000’lerin sonunda şiddetli bankacılık krizleri yaşamış olan İzlanda, İrlanda, İspanya, Türkiye, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin büyük miktarda cari işlemler açığı veren ülkeler olduğu görülmektedir. Bu yıllarda yapılan akademik çalışmalarda Türkiye için cari açık oranlarının %4-5 seviyelerine yükselmesinin krize yol açabileceği ifade edilmektedir. Ancak son yıllarda yapılan ampirik çalışmalarda söz konusu cari açık oranlarının büyük tehdit oluşturmayacağı, ancak %8-10 bandındaki cari açığın sürdürülemeyecek bir oran olduğu ve ek tedbirlere başvurarak azaltılması gerektiği tartışılmaktadır.

Uluslararası sermaye hareketleri ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak alanlardan ziyade spekülasyon özellikleri nedeniyle döviz kurlarının değerlenmesine ve cari açıkların artmasına yol açmaktadır. Ülkelerin rekabet kapasitelerinin zayıflaması, kredilerde şişkinlik, gayrimenkule aşırı yatırım, kısa vadeli dış borçların artması, yapısal sorunların bulunması gibi hususlar krizin gelmesini kaçınılmaz kılan en önemli faktörlerdir (Parasız, 2009). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kriz tecrübelerine göre, bankacılık sektörüne destek verilmesi ve kurtarma paketlerine başvurulması gelirlerde azalma ve hükümet borç stokunun artmasına yol açmaktadır.

Krize giren ülkelerin büyük bir kısmı daha düşük maliyet ile finansman sağladığı için IMF ile anlaşma imzalamak zorunda kalmaktadır. Ancak, Stiglitz sermaye hareketlerinin 1997 Asya Krizine yol açtığını ve krize düşen ülkeler için IMF’nin önerdiği politikaların yanlış olduğunu vurgulamaktadır. Stiglitz, IMF’nin önerdiği ekonomik politikaları uygulayan ülkelerin başarısız olduğunu, buna karşın IMF politikaları dışında alternatif politikaları uygulayan ülkelerin daha başarılı olduğunu ve krizden daha erken çıktıklarını iddia etmektedir. IMF politikalarının başarısız olmasının en önemli nedenleri olarak bu programların muhatap

ülkelerin sosyoekonomik koşullarını dikkate almamaları ve bütün ülkelere aynı reçeteleri önermeleridir. Ayrıca, gelişmekte olan ülke piyasalarını kendi haline bırakmanın verimliliği arttırmayacağını ve piyasa etkinliğini arttırmak için devlet müdahalesinin gerekli olduğuna inanmaktadır (Stiglitz, 2006, ss. 70-71).

Krugman, ABD'nin son küresel krizden çıkabilmesi için Keynesyen politikalara ağırlık verilmesi ve genişletici maliye politikası yoluyla talebi canlandırmak suretiyle üretim ve istihdamın artırılmasını önermektedir. Hâlbuki gelişmekte olan ülkeler veya fakir ülkeler ekonomik krize girdiğinde IMF tam tersi bir politika olan daraltıcı para ve maliye politikalarının uygulanmasını tavsiye etmektedir (Parasız,2012, ss. 33-34). Nitekim 2007-2009 Küresel Kriz'den çıkmak için FED ve Avrupa Merkez Bankası, IMF politikalarının tam tersi bir politika izleyerek tüketici talebinin canlandırılması ve yatırımların artırılması için faiz oranlarını düşürmüşler ve piyasaya bol miktarda para enjekte etmişlerdir. Gelişmiş ekonomiler krizden çıkabilmek için hem genişletici para politikası, hem de genişletici maliye politikasına başvurmuşlardır. Genişletici para politikasına başvurulmasının en önemli sebebi likidite sıkışıklığını gidermek ve güven bunalımını önlemektir.

Doğrusal ve parametrik olmayan bir tahmin yöntemi olan MARS (multivariate adaptive regression splines) yönteminin kullanılması ile yapılan tahminde Türkiye'de banka krizlerinin büyük oranda dış kaynaklı değişkenlerden kaynaklandığı, sistemik finansal krizlerin, döviz açık pozisyonunun ve ihracatın ithalatı karşılama oranı gibi kalemlerin önemli rol oynadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, sermaye yeterliliği, piyasa riski, faiz riski ve kur riski gibi etkenlerin de önemli rol oynadığı görülmektedir (Tunay, 2010).

Taylor (2008), karmaşık türev ürünlerin ve mortgage kredilerinin menkul kıymetleştirilmesinde risk seviyesinin tam olarak hesaplanamaması ve riskin nihai taşıyıcısının kim olduğunun tespit edilememesi nedeniyle piyasalardaki sorunların derinleştiğini belirtmektedir. Subprime mortgage kredilerindeki sorunlar, zayıf risk analizi, bankacılıkta kötü yönetim, kurumsal yönetim ilkelerinin tam olarak uygulanmaması, volatilitenin yüksek olması, emtia fiyatlarındaki kabarcık, likidite artışı, denetim zafiyeti, banka yöneticilerinin, ortaklarının, dereceleme şirketlerinin ve denetçilerin yeterli öngörüye sahip olmaması gibi nedenler krizin derinleşmesine yol açmıştır.

Pek çok iktisatçının, merkez bankasının, Uluslararası Ödeme Bankası (Bank for International Settlement- BIS) ve Birleşmiş Milletlerin Ticaret ve Gelişme Konferansı (United Nations Conference for Trade and Development-UNCTAD) gibi finansal kuruluşların öngörülerinin dikkate alınmaması ve denetim otoritelerinin bankaların aldığı risk konusunda yeterli bilgi ve öngörüye sahip olmaması adeta krize davetiye çıkarmıştır. Diğer taraftan Lehman Brothers gibi büyük ölçekli bankalara ve diğer finansal kuruluşlara AAA kredi dereceleme notunun verilmesi bu kuruluşlarda aktif kalitesinin yüksek olduğu anlamına geldiğinden finansal piyasalarda finansal körlüğün oluşmasına yol açmıştır.

Düzenleyici otoritelerin finansal aktörleri kurtarması piyasa disiplininin bozulmasına, ahlaki rizikonun oluşmasına, ters seçimin ortaya çıkmasına ve risk yönetiminde zafiyetlere yol açmaktadır. Kurtarılacağını bilen bankalar veya diğer finansal kuruluşlar riski yüksek ve kredibilitesi düşük müşterilere de kredi kullandırmaktan çekinmeyeceklerdir. Bu durum

bankalarda ve diğer finansal kuruluşlarda mali tahlil ve istihbarat zafiyetlerine yol açacaktır. Yapılacak düzenlemeler, finansal yeniliği bozmayacak şekilde ve finansal istikrarı destekleyici biçimde olmalıdır. Finansal kurumların en önemli sistemik riski “too big to fail” diye adlandırılan büyük ölçekli kuruluşlardan kaynaklanmaktadır. 2008 krizinde en büyük 12 bankanın yükümlülüğü 1 trilyon dolardan fazla ve en büyük 30 bankanın GSMH’ya (GDP) oranı %50’den fazla bir büyüklüğe sahipti (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 2010, s. 2). Finansal sistemi dizayn ederken; iflas etmeyecek kadar büyük sorununa (Too big to fail) ve iflas etmeyecek kadar birbiriyle bağlantılı sorununa (too interconnected to fail issue) müsaade edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca, sistemik risk oluşturabilecek firmaların sorununu çözmek amacıyla gelişmiş sistemik risk yönetimi ve şeffaf düzenlemelere yer verilmelidir (Plosser, 2009, ss.1-6).

Krizin olduğu dönemlerde sistemik riskin önlenmesi amacıyla aktiflerin bir kısmı satılarak likidite sağlanması yoluna gidilmelidir. Bankalar finansal sistemin lokomotifi olduklarından ekonomiyi desteklemelerine yardım edilmelidir. Sermaye yetersizliği ve belirsizlik nedeniyle pek çok ülkede yeni tedbirlere başvurulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde bankacılık sisteminin ciddi finansal kırılganlığını önlemek amacıyla, denetim otoriteleri tarafından pek çok tedbir alınarak bankacılık sektörünün nakit akışı düzenlenmektedir. Hedge fon, menkul kıymetleştirme, türev, CDS ve CDO gibi diğer yapılandırılmış ürünler finansal krizin etkisini derinleştirdiğinden etkin denetimin olmadığı bu tür araçların kontrol altına alınması ve bu alanlarda denetime önem verilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Sülkü ve Saraçoğlu (2016), Türkiye ekonomisinin kırılganlığı 1998-2012 dönemi için Kaminsky, Lizando ve Reinhart (1998) tarafından geliştirilen sinyal yaklaşımı ile incelemiştir. İlk önce 34 tane değişken ele alınmış bunlardan 18 tanesi (gürültü uyarı oranı, düzelme oranı ve ortalama öncülleme süreleri dikkate alınarak) en iyi performansa sahip göstergeler olarak belirlenmiştir. Bu 18 gösterge arasında Türkiye-ABD reel faiz oranı farkı, dış borç stoku/ihracat, enflasyon, bütçe dengesi/GSYİH, ticaret haddi, reel GSYİH büyümesi, IMKB100 serisi ve geniş para/toplam uluslararası rezervler bulunmaktadır. Yapılan çalışmada Türkiye ekonomisinin çok kırılgan olduğunu ve herhangi bir sinyal göstergesinin yaklaşımda olan krizin önemli bir işareti olabileceğini göstermiş, küresel veya beklenmedik gelişmelerin Türkiye ekonomisinde kırılganlıklar yaratabileceği sonucuna varılmıştır. Bu sonuca bağlı olarak, Türkiye ekonomisinin zaman içindeki kırılganlığının izlenmesinin önemli olduğu belirtilmiştir.

Çemrek ve Polat (2018), 2007-2008 ABD Sub-prime Mortgage krizinin Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere piyasaları üzerine etkisini inceleyerek, kriz döneminde meydana gelen şok transferine bağlı olarak, bu ülke borsalarındaki endekslerin benzer tepkiler gösterip göstermediği araştırılmıştır. Yapılan Eş bütünleşme Analizi sonucunda 2007-2009 dönemindeki günlük borsa endekslerinin bütünleşik bir yapıda olduğu ve kriz döneminde benzer hareketler gösterdikleri tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; 2007-2008 krizi döneminde, ABD, Türkiye ve İngiltere piyasalarında bir volatilité kümelenmelerinin olduğu ifade edilmektedir. Bu volatilité kümelenmelerinin ortak bir hareket yapısı oluşturup oluşturmadığına yönelik testler sonucunda, bütünleşik bir yapının olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kriz

dönemlerinde yakın ilişkili piyasaların benzer tepkiler verdiği ABD, Türkiye ve İngiltere için bu çalışmada ortaya konulmuştur.

Michael Bordo ve B.Eichengreen ile diğer yazarların 1880 ile 1997 yılları arasında bankacılık ve finans krizlerinin yaşandığı 56 farklı ülkenin milli gelir seviyesinin genel seyrini izlemişlerdir. Sonuç olarak 1973-1997 yılları arasında; para krizlerinde %5,9, bankacılık krizinde %6,2 ve iki krizin birlikte yaşandığı ikiz krizlerde ise %18,6 oranında milli gelir seviyesinin azaldığı ifade edilmektedir (Özatay, 2011).

3- BİRLEŞİK KRİZ ENDEKSİ MODELİ

Cairmen Reinhart ve Ken Rogoff 66 ülkeyi inceleyerek krizlerin 800 yıllık tarihini çok detaylı bir çalışma ile ortaya koymuşlardır. Her yeni krizde farklı paradigmaların olduğuna inanılmakla birlikte borç krizi, finansal çöküşler ve ekonomik bunalımlar biçimsel olarak değişse de öz itibarıyla değişmediği ifade edilmektedir. Söz konusu iki yazar ülkelerin kriz içerisinde olup olmadığını tespit edebilmek için Birleşik Kriz Endeksi (BKE) yöntemini geliştirmişlerdir. BKE ölçümünde iç ve dış kamu borç stoku toplamı, enflasyon oranları, kur değişimleri, bankacılık krizleri, borsa birleşik endeksleri ve konut fiyatları temel göstergeleri kullanılmaktadır.

3.1. Birleşik Kriz Endeksi Metodolojisi

Birleşik Kriz Endeksi kriterleri dünya ülkelerine uygulandığında krizin şiddetinin ülkeden ülkeye göre farklılaştığı ve bazı ülkelerin daha çabuk toparlandığı görülmektedir. Birleşik kriz endeksi metodolojisinde yüzden fazla ülkeye ait kriz gözlemlerine yer verilmiştir. Birleşik Kriz Endeksi başlığı altında 5 kalemde bozulmanın olduğu ve krizin derinleşmesine bağlı olarak söz konusu kalemlerin tamamında eşanlı olarak bozulmanın yaşandığı ifade edilmektedir (Reinhart ve Rogoff, 2010). Birleşik Kriz Endeksi olarak kullanılan göstergeler aşağıda maddeler halinde açıklanmaktadır.

3.1.1. Kamu Borç Stoku:

Birleşik kriz endeksinin en önemli göstergelerinden birisi kamu borç stoklarındaki değişimdir. Birleşik Kriz Endeksine göre krize giren bir ülkede iç ve dış kamu borç stoklarında önemli boyutta bozulmaların yaşanması ve akabinde krizin diğer göstergelere de sirayet ettiği kabul edilmektedir. Birleşik kriz endeksine göre krize giren bir ülkede öncelikli olarak kamu borç stokunda büyük oranda artışlar yaşanmaktadır. Kamu borç stokundaki bozulma krizden sonraki 3 yıl içerisinde 100 birimlik borcun %86 oranında artarak 186'ya çıkmasıyla başlamaktadır.

3.1.2. Enflasyon:

BKE'nin bir diğer göstergesi olarak enflasyon oranları kullanılmakta olup, yıllık tüketici fiyat endeksinin %20 üstünde olması enflasyonun kriz eşiğinde olduğuna işaret etmektedir. Bir ülkede enflasyon oranları yüksek ise yerel paraya olan güven azalır. Bu durum dolarizasyona neden olacağından bankalardaki mevduatın ve piyasadaki dolaşan paranın önemli bir kısmının yabancı para cinsinden oluşmasına yol açacaktır. Bankacılık ve sermaye piyasalarının gelişmesi enflasyon oranı ile ters ilişkili olup para ve sermaye piyasalarının gelişmesinin enflasyon oranını düşüreceği ifade edilmektedir. Her ne kadar Birleşik Kriz Endeksi (BKE)'ye göre %20 oranındaki bir enflasyon oranı kriz işareti olarak kabul edilse bile %15 üzerindeki enflasyon

oranının finansal sektörün performansını olumsuz etkilediği dile getirilmektedir (Boyd ve Diğerleri, 2011).

Maastricht Kriterlerine göre, bir ülkedeki enflasyon oranı, en düşük üç Avrupa Birliği üye ülke enflasyon ortalamasının en fazla 1,5 puan üstüne çıkabilecektir. Bu kriter göz önünde bulundurulduğunda enflasyon oranlarının olması gereken en yüksek tutar %2,5-3,5 aralığına tekabül etmektedir.

3.1.3. Kur Hareketleri

Birleşik Kriz Endeksi olarak yapılan çalışmada ise bir mali yıl içerisinde döviz kurlarında %15'ten fazla bir artışın olması kur riskinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Bir ülkede fiyat ve finansal istikrar sağlandığı müddetçe yerel paraya olan güvenin artması ve dolayısıyla ters dolarizasyonun ortaya çıkması beklenir. Ters dolarizasyon yaşayan bir ülkede piyasada dolaşan paranın ve mevduat olarak tutulan paranın büyük bir kısmının yerel para cinsinden olması beklenmektedir. Arjantin, Meksika, Brezilya ve Türkiye gibi kronik enflasyon deneyimi yaşamış ülkelerin kırılabilirliği ve risk primi daha yüksek kabul edilmektedir. Bu durum söz konusu ülkelerin CDS primlerinin yüksek olmasına yol açmaktadır. Siyasi, ekonomik istikrar ve mali disiplinin sağlanması durumunda enflasyon oranları kontrol altına alınabilmektedir.

3.1.4. Bankacılık Krizi:

Bir başka birleşik kriz endeksi göstergesi olarak bankacılık krizi dikkate alınmaktadır. Bir ülkede bankacılık krizinin var olduğunu söyleyebilmek için herhangi bir bankanın veya finansal kuruluşun iflas etmiş olması, kurtarma paketlerine yer verilmiş olması veya kamulaştırma işlemlerine başvurulmuş olması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.1.5. Borsa Birleşik Endeksi:

Birleşik kriz endeksi olarak kullanılan son gösterge ise hisse senetleri ve konut fiyatlarındaki düşüştür. Krizin yaşandığı bir ülkede hisse senetlerinde %56 ve konut fiyatlarında da %35 oranında düşüş görülmektedir. Nitekim 2007 Mortgage Krizinde ABD konut fiyatları %28 oranında düşmüş ve ancak 2018 yılında kriz öncesi seviyesine gelebilmiştir.

3.2. Krizin Dünya Örnekleri

Birleşik kriz endeksi metodolojisi geçmişte yaşanan pek çok küresel ve bölgesel krize uygulandığında sağlıklı bir model olduğu görülmektedir. 1998 Rusya Krizi, 1997 Asya Krizi, 2001 Arjantin krizi ve 2009 Yunanistan borç krizi gibi krizler için uygulandığında bu endeksin krizin etkisini %100 oranında ölçtüğü kanıtlanmıştır.

Bu yöntemin 2008 yılından sonra ABD ve İngiltere için uyarlandığında her iki ülkenin notunun 2 (Beş üzerinden) olduğunu ve söz konusu ülkelerin %40 oranında krize maruz kaldıkları ileri sürülebilir. Bu metodolojinin, Japonya ve İspanya'ya uygulandığı takdirde 5 üzerinden 3 notuna haiz oldukları; Yunanistan gibi temerrüde düşmüş bir ülkeye uygulandığında ise söz konusu ülkenin beş üzerinden 5 notuna haiz olduğu ve krizin bu ülke üzerindeki etkisinin %100 oranında hissedildiği görülmektedir.

Krizin süresi 1 yıl sürüyorsa bu krizin etkisinin nispeten az ve normal resesyon durumunun yaşandığı, krizin ortalama 2 yıl sürmesi durumunda orta derecede ve ciddiye alınması gereken

bir kriz olduğu, kriz süresinin 3 yıl veya daha fazla sürmesi durumunda krizin çok derin olduğu, merkez bankalarının ve hükümetlerin ciddi aksiyon almaları gerektiği ileri sürülmektedir. 1929-1933 yılları arasında ABD’de yaşanan Büyük Buhran’ın ortalama süresi 4,1 yıl sürerken işsizlik oranı da %25’lere yükselmişti.

İkinci dünya savaşından bu yana yaşanan “Beş Büyük” kriz arasında Japonya ve İspanya için tahmin edilen kurtarma paketleri maliyetinin bu ülkelerin GSYH’larına oranı sırasıyla %16 ve %11 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1992’de Japonya’nın varlık fiyatlarındaki balonun patlaması on yıl sürecek bankacılık krizine yol açmıştır (Reinhart ve Rogoff, 2010).

Bretton Woods döneminden sonra ortaya çıkan krizlerden 1997 Asya, 1982 Şili, 1994 Meksika ve 1992 İsveç ile Finlandiya, 2001 Türkiye ve 2019 Arjantin krizlerinde para ve bankacılık krizlerinin beraber görüldüğü krizlerdir. Bu tür ikiz krizlerde, banka bilançolarında açık veya fazla pozisyon bulunduğu ve devletin kredi kuruluşlarına tam garanti verdiği görülmektedir. (Gençay, 2007).

Yapılan başka çalışmalarda 1929 Büyük Buhran, Norveç 1899, İspanya 1977, Norveç 1987, Finlandiya 1991, İsveç 1991, Japonya 1992, Kolombiya 1998, Arjantin 2001 Krizleri ve 1997 Asya Krizleri incelenmiştir. Bu krizlerde ortalamada milli gelirin kriz öncesine göre %9,3 oranında azaldığı ve gelişmiş ülkelerin gelir kaybının yükselen piyasaya göre daha düşük olduğu ve bunun en önemli sebebinin ise sermaye hareketlerinde yaşanan daralmadan kaynaklandığı belirtilmektedir (Özatay, 2011, s. 25).

ABD’de ev fiyatlarının gelişimi S&P/Case Shiller Home Price Indices ile ölçülmektedir. 2000’den 2020’ye kadar olan dönem için ABD’nin 20 eyaletine ait ev fiyatlarının gelişim endeksi Grafik 3’te yer almaktadır.

Grafik 1: S&P/Case Shiller Home Price Indices

Kaynak: <https://fred.stlouisfed.org/series/SPCS20RSA>, Ocak 2021.

Yukarıdaki grafikte görüleceği üzere, yirmi şehre ait ev fiyat göstergelerinde kriz öncesi son 3-4 yıl içerisinde ev fiyatlarında büyük oranda balon ortaya çıkmıştır. 2000 yılında 100 olan konut endeksi sürekli artmış ve Haziran 2006 döneminde en yüksek seviyelere ulaşarak 206’ya ulaşmıştır. Kriz sonrasında düşüş eğilimine giren endeks 2012 yılında dip (137) yaptıktan sonra toparlanma sürecine girmiş ve ancak 2018 yılında kriz öncesi seviyeye gelerek 210 oranına yükselmiştir.

Mortgage konut balonunun patlaması, Lehman Brothers'ın portföyünde riskli konut kredilerinin oranının yüksek olması ve aşırı kaldıraç taşınması nedeniyle şirket 2008 yılında iflas etmiştir. Lehman Brothers'ın iflası başta ABD ekonomisi olmak üzere tüm dünyada küresel krizin yaşanmasına sebep olmuştur. ABD ekonomisi 2008'in üçüncü çeyreğinden 2009'un ortasına kadar geçen sürede arka arkaya dört çeyrek daralarak, ikinci dünya savaşından sonra en uzun soluklu küçülme dönemini yaşamıştır.

2000'li yıllardan önce yaşanan krizler genellikle uzun dönemde tekerrür eden krizler iken artık yaşanan krizlerin döngüsel süresinin kısaldığı, etkisinin daha uzun süreli olduğu varsayılmaktadır. 2007 ABD Mortgage Krizinde öncelikli olarak borsa ve emlak fiyatlarında çöküş yaşanmıştır. Önceki yıllarda yaşanan krizlerde ekonomiler V şeklinde dip yaptıktan sonra toparlanma sürecine girmektedir. Hâlbuki son küresel krizle birlikte ülkelerin krizden çıkmasının artık eskisi kadar kolay olmayacağı U, W veya L şeklinde bir hareket seyri izleyeceği ileri sürülmektedir.

Llewellyn, (2010, s. 3), bankacılık krizinin yoğun bir şekilde hissedildiği İngiltere'de kamu bankaları yeniden yapılandırılmış, devlet garantisi ve mevduata %100 güvence verilmiştir. İngiltere'de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kapsamında 50 milyar £ yeni sermaye konulmuş ve bu tutarın 37 milyar £ hükümet tarafından sağlanmıştır. Sağlanan sermaye enjeksiyonu ile birlikte en büyük bankalardan Royal Bank ve Lloyds Bank Gruplarına ait hisselerin çoğu kamuya geçmiştir.

IMF eski başkanı Dominique Strauss-Khan, gelişmiş ekonomilerden ABD'nin, Avrupa'nın ve Japonya'nın resesyona girdiğini ve bu küresel krizden çıkmak için para politikası araçlarından faizi düşürmekle yetinilmemesi gerektiğini ve genişletici maliye politikalarına da başvurulması gerektiğini ifade etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin krize girmesi durumunda IMF'nin önerdiği politikaların zengin finansal kuruluşların borçlarını tahsil etme amacına yönelik olduğu, daraltıcı maliye ve para politikalarının ekonomik krizi derinleştirmekten başka bir işe yaramadığı ifade edilmektedir (Kozanoğlu, 2009, ss. 15-17). Nitekim, IMF ile 50 milyar dolarlık kurtarma paketi anlaşması imzalayan Arjantin'in uyguladığı IMF politikalarının bu ülkede finansal krizi çözmemesi bu iddiayı desteklemektedir.

Son küresel kriz nedeniyle ABD'deki büyüme oranları 2008 yılında sıfıra yakın (0,4) gerçekleşirken 2009 yılında -%2,6 oranında gerçekleşmiştir. Söz konusu durum İngiltere ve Avrupa Birliği üyesi ülkeler için de geçerlidir. 2008 ve 2009 yılları itibarıyla Avrupa Birliği üyesi ülkelerin büyüme oranları sırasıyla %0,5 ve -%4,2 oranında gerçekleşmiştir. Küresel krizin olumsuz etkisi Japonya için daha da dramatik bir hal almış olup 2010 hariç kriz sonrası son dört yılda Japon ekonomisi negatif büyümüştür. Japon ekonomisi 2008'de -%1,2, 2009'da -%6,3 ve 2011 yılında ise -%0,4 oranında küçülmüştür. 2010 yılında Japon ekonomisinin %4 oranında büyümesinin en önemli sebebi, söz konusu yılda yaşanan büyük deprem ve tsunami felaketinden sonra alt yapı çalışmalarına ayrılan kamu harcamalarıdır.

Son küresel krizin etkisi göz önünde bulundurulduğunda ABD, İngiltere ve Avrupa Birliği ülkelerde bu krizin olumsuz etkisinin 2 yıl sürdüğü, ABD'nin toparlanma sürecini daha hızlı tamamladığı, Avrupa Birliği'nde hala sorunların bulunduğu bir döneme girilmiştir. Avrupa

Birliği üyesi ülkelerin rekabet şartları, istihdam olanakları, mali ve finansal yapıları birbirlerinden farklı olduğundan bir ülkedeki toparlanma diğer ülkelere yansımamaktadır.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği'nin lokomotifi görevini yürüten Almanya ve Fransa gibi ülkelerin ekonomik yapıları diğer üyelere göre daha sağlam olsa bile ihracatlarının önemli bir kısmını diğer üye ülkelere yapmalarından ve diğer ülkelerin tahvil ve hisse senetleri gibi kıymetlerini almalarından dolayı yaşanacak olumsuzluktan etkilenmemeleri mümkün değildir.

ABD'deki eksik istihdam oranı 2007'de %4,6 iken, 2008 Haziranında %5,5, 2008 Aralığında %7,2 ve 2009 Aralığında ise %10 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu canlanma ancak işsizlik oranlarının Eylül 2016 tarihinde %5'lere ve Aralık 2018 döneminde ise %4'lere düşürülmesi ile mümkün hale gelmiştir.

Küresel kriz biterken yeni krizin başlangıcı olan Covid 19 salgını Çin'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Worldometer verilerine göre 13 Ocak 2021 itibarıyla tüm dünyada 92 milyonun üzerinde korona virüs hastası görülürken söz konusu hastalıktan ölenlerin sayısı 1.970 bini geçmiştir. Ölenlerin 390 bini ABD, 205 bini Brezilya, 152 bini Hindistan, 83 bini Birleşik Krallık ve 80 bini Fransa vatandaşı iken 23 bini Türk vatandaşıdır. (Worldometer, 2021)

Pandeminin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal sorunları çözebilmek amacıyla pek çok ülkede düşük faiz politikası, vergi teşvikleri, işten çıkarma yasağı, destek ve kurtarma paketlerine başvurmaktadır. ABD'de resesyon ihtimalinin bulunması, Covid 19 riskinin pandemi haline gelmesi, küresel risklerin ve belirsizliğin artması nedeniyle uzun bir aradan sonra FED, arka arkaya faiz indirimlerine giderek politika faizini sıfırlamıştır. Ayrıca, işsizlikle mücadele etmek ve düşük gelirli insanlara yardım sağlamak amacıyla 2,3 trilyon dolarlık kurtarma paketinden sonra Aralık 2020'de 900 milyar dolarlık ilave kurtarma paketi de devreye alınmıştır. Diğer taraftan, Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliği'nin 2021-2027 bütçesini 1.075 milyar ve kurtarma paketini de 750 milyar avro olarak onaylamıştır.

Küresel krizin getirdiği olumsuzlukların bir daha yaşanmaması ve finansal kırılganlığın azaltılması amacıyla, G-20 bünyesinde sürdürülen çalışmalarda Finansal İstikrar Kurulu (FSB) ve Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) bir takım düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Söz konusu düzenlemeler sermaye yeterlilik rasyosu, likidite, kaldıraç oranlarının sınırlandırılması, sistemik öneme sahip olan kuruluşların belirlenmesi, türev ürünlerde şeffaflığın artırılması ve gölge bankacılığın sınırlandırılması şeklinde sıralanmaktadır. Basel III çalışmaları kapsamında sermayenin güçlendirilmesi amacıyla çekirdek sermayenin güçlendirilmesi, koruma tamponu ve döngüsel sermaye tamponları; likiditenin daha iyi yönetilebilmesi amacıyla likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama rasyosu getirilmiştir. (TBB, 2019, s. 60)

4. TÜRKİYE'DE YAŞANAN KRİZLERİN BKE ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Birleşik Kriz Endeksi verileri kullanılarak yapılan analizlerde kriz göstergelerinde bozulma varsa 1, bozulma yoksa 0 rakamı verilmektedir. Söz konusu beş ana kalemden 2'sinde kriz emaresi ortaya çıkarsa krizin Türkiye'yi de önemli boyutta etkilediği sonucuna ulaşılabacaktır. Bu not yüzölçüm sisteme çevrildiğinde ortaya çıkan sonuç %40'ın üzerinde ise söz konusu verilerin krizi tahmin etmekte kullanılabileceği kanıtlanmış olacaktır.

4.1. 1994 Krizi

1994 yılına ilişkin kamu borç stoku verisi bulunmamakla birlikte 1995 yılı verisi dikkate alındığında 3 yıl içerisinde kamu borç stokunun %500'leri aşarak 95.890 milyon TL'ye yükseldiği görülmektedir. Kamu borç stoku göstergelerinde yüksek artış olduğu için BKE çerçevesinde yapılan analize 1 değeri verilmesi gerekmektedir.

Türkiye 1970'lerden beri kronik enflasyonla mücadele etmiştir. 1994 krizinde enflasyon oranlarının 3 haneli rakamlara ulaştığı bir yıl olup tüketici fiyatları ortalamasının %106,3 gerçekleştiği bir yıl olmuştur. %20'lik enflasyon eşiği aşıldığından birleşik kriz endeksine göre 1 değerinin verilmesi gerekmektedir.

1994 krizinin yaşandığı dönemde dolar kuruna bakıldığında bir yıl içerisinde kurun %122 ve iki yıl içerisinde %248 oranında artarak 107.900 TL olduğu görülmüştür. (Paradan 6 sıfır atılmadığı için rakam çok büyük gözükmemektedir.) Yabancı paradaki kur artış oranının %15'lik eşik sınırından çok yüksekte olması nedeniyle 1 değeri verilmelidir.

5 Nisan Kararlarını müteakip Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası 11.04.1994, Marmara Bankası 20.04.1994 ve Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (İmpexbank) ise 23.04.1994 tarihinde Fon'a devredilmiş ve tasfiye işlemlerine başlanmıştır. 1994 yılında 3 adet kredi kuruluşu iflas ettiğinden Birleşik Kriz Endeksinde 1 değeri verilmelidir.

Finansal krizlerde menkul kıymetler borsalarının krize karşı en çabuk tepkiyi veren piyasalar olduğundan hisse senetleri fiyatlarında çöküş yaşanmaktadır. 1993 yılsonu itibarıyla aylık ortalama bazda Borsa İstanbul A.Ş. (BİST) Bileşik Endeksi'nin değeri 207 olup 1994 krizinin ilk üç ayında %32 oranında azalarak 141'e düştüğü 5 Nisan Kararlarından sonra Nisan ve Mayıs aylarında yataya yakın bir seyir izlediği ve 1994 yılsonu itibarıyla %32 oranında artarak 273'e yükseldiği görülmektedir. 1994 Türkiye Krizinde yaşanan kayıp %32 oranında olmasına rağmen yılın ikinci yarısında ibre tersine dönmüş ve bileşik endeks önemli boyutta artmıştır. 1994 BİST Krizinde Bileşik Endeksinin hızlı toparlanması ve yükselişe geçmesi nedeniyle buradaki göstergeye "0" (sıfır) değeri verilmelidir.

BKE'nin Türkiye 1994 Krizine uyarlanması durumunda; kamu borç stokundan, enflasyondan, bankacılık krizinden ve yabancı para (kur) krizinden 1 notu alırken BİST bileşik endeksinden 0 puan almakta olup toplam notun 4 ettiği (beş üzerinden) görülmektedir. Rakamları yüzölçüm sisteme çevirdiğimizde Birleşik Kriz Endeksi'ne göre 1994 Türkiye Krizinin %80 oranında yaşandığını söylemek mümkün olmaktadır.

4.2. 2000-2001 Krizi

2000 yılsonu itibarıyla Türkiye'nin toplam kamu borç stoku 86 milyar TL iken 2001 yılı sonunda %121 oranında artarak 190 milyar TL'ye yükselmiştir. 2003 yılsonu itibarıyla Türkiye'nin toplam kamu borç stoku %228 oranında artarak 282 milyar TL'ye çıkmıştır. Dolayısıyla, kamu borç stoku artışının %86 oranında olması nedeniyle Birleşik Kriz Endeksi olarak 1 notunun verilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin 2000 ve 2001 yıllarındaki enflasyon oranları sırasıyla %55 ve %54 oranında gerçekleşmiştir. Bu sebeple, %20'nin üzerindeki enflasyon oranı krize işaret ettiğinden kriz vardır şeklinde 1 notunun verilmesi gerekmektedir.

Bir ülkenin yerel para birimi zayıf ise, dolarizasyon ağırlıkta olup yerli paraya olan güven azalmaktadır. Hane halkları ve firmalar ellerindeki tasarruflarının yerel para cinsinden tutmaya devam ederlerse devalüasyon ihtimali nedeniyle büyük zararlara maruz kalabilirler. Ocak 2000 döneminde ortalama dolar kuru 558.300 TL iken Aralık 2002’de %20 ve Aralık 2001 döneminde ise %160 oranında artarak 1.450.100 TL’ye yükselmiştir. (Altı sıfır atılırsa 1 \$= 1,4501 tekabül etmektedir.) Bu sebeple, Birleşik Kriz Endeksi olarak 1 notunun verilmesi gerekmektedir.

2000-2001 krizlerinde Türkiye’de 20 banka fona devredilmiştir. Devredilen bankaların bir kısmı başka bankalarla konsolide edilerek birleştirilmiş, bir kısmı doğrudan satılmış ve bir kısmı da iflasa tabi tutulmuştur. Pamukbank’a krizden sonraki dönemde 18.06.2002 tarihinde FON tarafından el konulmuş ve rehabilitasyona tabi tutulmuştur. 5230 sayılı kanun uyarınca, Pamukbank 12.11.2004 tarihinde Halk Bankası’na fiilen devredilmiştir. Bu sebeple, Birleşik Kriz Endeksi olarak 1 notunun verilmesi gerekmektedir.

Nisan 2000’de BİST bileşik endeksi ortalaması 19.206 iken Kasım 2000 Krizinde %54 oranında, Şubat 2001 krizinden sonra %58 oranında azalarak 8.023’e düştüğü görülmektedir. Nisan 2000 dönemi dikkate alındığında 18 aylık süre zarfında IMKB Bileşik Endeks’in düşüş oranı %60’lara varmış ve endeks Eylül 2001’de ortalama olarak 7.626’ya düşmüştür. Bu sebeple, Birleşik Kriz Endeksi olarak 1 notunun verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

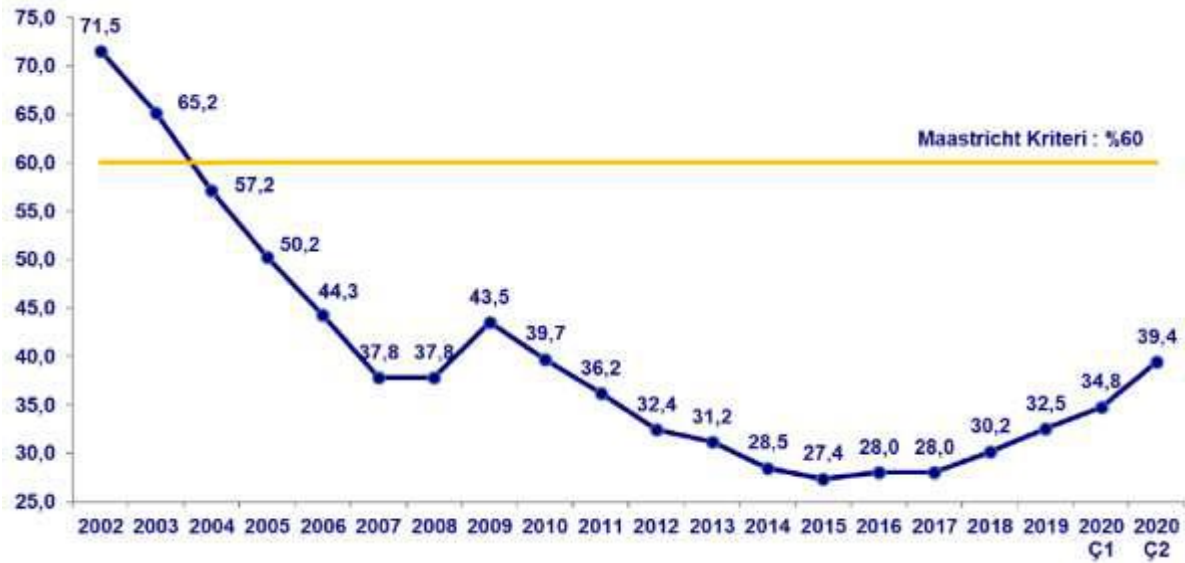
Özet olarak; 2000-2001 Türkiye Krizi tahmininde kamu borç stoku, enflasyon, bankacılık krizi, yabancı para (kur) krizi ve bileşik endeksinden 1’er puan alınmakta olup toplam notun 5 olduğu (Beş üzerinden) görülmektedir. Rakamları yüzölçümüne çevirip Birleşik Kriz Endeksi kullanıldığında 2000-2001 yıllarında Türkiye’de yaşanan krizin %100 oranında ölçüldüğü görülmektedir.

2001 yılında gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programı kapsamında banka bilançolarının yapısı, risk kompozisyonu ve risk yönetim süreçleri ile çözümleme süreçleri gözden geçirilmiştir. Mali bünyesi zayıf ve kurtarılamayacak durumdaki bankalar Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilerek sektörün özkaynakları güçlendirilmiştir. Bankacılık sektörünün yapılandırma maliyetine bakıldığında, kamu bankalarının nakit desteği ve görev zararı kapsamında 22 milyar dolar, TMSF bankalarına 22,5 milyar dolar ve özel sektörden aktarılan kaynaklarla birlikte bu maliyetin toplam 47 milyar doları aştığı görülmektedir. (TBB, 2019, ss. 28-29).

4.3. 2008 Küresel Krizin Türkiye’ye Etkisi

2008-2011 yılları arasındaki dönemlere ilişkin olarak Birleşik Kriz Endeksi verileri Ek 2’deki tabloda verilmiştir. Birleşik kriz göstergelerinden Türkiye’nin net kamu toplam borç stoku verisine bakıldığında 2008 yılında 268 milyar TL olduğu ve söz konusu yıldan sonraki 3 yıl zarfında sadece %8 oranında bir artış gerçekleşerek 290 milyar TL’ye yükseldiği tespit edilmiştir. Mezûr oran %86’nın çok altında olduğundan kamu borç stoku krizinin ülkemizde yaşanmadığını ve dolayısıyla 0 (sıfır) notunun verilmesi gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

Maastricht Kriterlerine göre kamu borç stokunun GSYH’ye oranı %60 olması gerekirken, bu oran Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaklaşık olarak %87, Yunanistan’da %180 ve Japonya’da %240 civarında olmasına karşın ülkemizde %35 seviyesinin altındadır.

Grafik 2: AB Tanımlı Türkiye Genel Yönetim Borç Stoku (% GSYH)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Müsteşarlığı, Aralık 2020.

Yukarıdaki grafikten de görüleceği üzere, ülkemizin 2001 yılından sonra aldığı önemli tedbirler sayesinde Avrupa Birliği tanımlı Türkiye genel borç stoku %27'lere kadar düşürülmüştür. Bu oran her ne kadar hâla Maastricht kriterleri ile uyumlu olsa bile özellikle son iki yılda artış trendine girmiştir.

Gelişmiş ülkelerin kamu borç stokunun gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı küresel kriz öncesinde %71 seviyesinde iken kriz sonrasında %106'lara tırmanmıştır. Gelişmiş ülkelerin kamu borç dengesindeki bozulma bu ülkelerin risk primlerinin artmasına ve ülke kredi notlarının düşmesine neden olmaktadır. (TBB, 2019, s. 52)

Finansal, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması ve yapısal sorunların giderilerek bir takım düzenlemelere yer verilmesi fiyat istikrarının sağlanmasına yol açmıştır. Yapılan düzenlemeyle birlikte Türk Parasından altı sıfırın atılmasına karar verilmiş ve 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren Yeni Türk Lirası tedavüle girmiş ve 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren paradaki yeni ibaresinin kaldırılmasına karar verilmiştir. 2004 yılından sonra Türkiye'nin enflasyon rakamları genellikle tek haneli rakamlara inmiş olduğundan BKE çerçevesinde enflasyon göstergesine 0 (sıfır) değeri verilmelidir.

2008 yılında dolar kurunda %26 oranında bir artış olmasına karşın 2007 yılında Türk Parası dolar karşısında %18 oranında değer kazanmıştır. Öte yandan, 2009 yılında da Türk Lirası dolar karşısında %9 oranında değer kazanarak dolar kuru 1,4986 TL'ye düşmüştür. 2010 yılına bakıldığında dolar kurundaki artış sadece %3 oranında gerçekleşmiştir. 2011 yılının Aralık ayında büyük miktarda sermaye hareketinin yurt dışına çıkması yabancı paranın %18 oranında artarak dolar kurunun 1,8909 TL'ye yükselmesine yol açmıştır.¹ Söz konusu yılın sadece Ocak-

¹ 2008 küresel krizde dolar kurunda artış yerine %2,6 oranında düşüş yaşanmıştır. 2010-2011 yılları arasındaki %23 oranındaki artış ise önceki dönemlerde doların aşırı değerli hale gelmesi ve baskı altında bulunmasından

Aralık ayları değerlendirilmeyip tüm ayların aritmetik ortalaması alınmak suretiyle Aralık 2011 dönemi karşılaştırıldığında dolar kurundaki artışın sadece %5 oranında olduğu görülmektedir. Bu sebeple BKE'ye göre 0 (sıfır) notunun verilmesi ülkemizde 2008 yılında kur krizinin olmadığına işaret etmektedir.

2008 küresel krizinin yaşandığı dönemde BİST 100 Endeksi 2007 yılsonuna göre dünya piyasalarıyla aynı yönde hareket ederek %52 oranında (55.538) azaldığı ve 26.864'e gerilediği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni olarak; dünya piyasalarında güven bunalımının bulunması, Türk mali piyasasının dünya piyasası ile entegreli hale gelmesi, başka bir ülkedeki panik atağın ülkemize yansması ve borsadaki yabancıların bir kısmının bu piyasadan çıkmasıdır. 2009 yılsonu ile bir önceki yıl IMKB 100 Endeksi'ne bakıldığında kayıpların büyük oranda telafi edildiği ve bu oranın %97 oranında artarak 52.825'e çıktığı görülmektedir. Öte yandan 2010 yılında IMKB endeksi %25 oranında arttıktan sonra 2011 yılında ise %22 oranında düşmüştür. 2007-2011 yılları karşılaştırıldığında ise söz konusu endekste sadece %7,69 oranında bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu sebeple, birleşik kriz endeksine göre BİST verisinde de krizin yaşanmadığı söylenebilir.

Özetle, 2008 küresel krizinde BKE'ye göre Türkiye'de kamu borç stoku, enflasyon, kur krizi, finansal kuruluş iflası ve borsa çöküntüsü sorunu yaşanmadığından her bir göstergeye 0 (sıfır) notu verilmelidir.

4.4. Geçmiş Krizlere İlişkin Genel Değerlendirme

BKE göstergeleri için kamu borç stoku, enflasyon oranları, kurdaki hareketlilik, bankacılık krizi ve borsa krizlerinin olup olmadığı ölçülmektedir. Bu kapsamda, 1 (kriz var) ve 0 (kriz yok) rakamları kullanılarak krizin yaşanıp yaşanmadığı ve etkisi ölçülmektedir. Birleşik Kriz Endeksi göstergelerine göre Türkiye'de yaşanan 1994 Krizi, 2000-2001 Krizleri ve 2008 Küresel Krizinde Türk ekonomisinin genel durumu ölçülmüş olup elde edilen özet sonuçlar aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak yer almaktadır.

Tablo 2: Birleşik Kriz Endeksine Göre Türkiye'nin Durumu

Açıklama	1994 Krizi	2000-2001 Krizi	2008 Küresel Kriz
Kamu Borç Stoku	1	1	0
Enflasyon	1	1	0
Kur (Yabancı Para)	1	1	0
Bankacılık Krizi	1	1	0
IMKB Krizi	0	1	0
Toplam	4 (%80)	5 (%100)	0 (%0)

Kaynak: Bu tablo tarafımızca oluşturulmuştur.

kaynaklanmaktadır. Nitekim 2012 yılında dolardaki artış durulmuş hatta 1,75'lere inerek 1,75-1,80 bandında seyretmiştir.

Birleşik Kriz Endeksi ile Türkiye'nin durumuna bakıldığında bu çalışmanın 1994 krizinde BİST hariç diğer göstergelerde kriz yaşandığını ve kriz etkisinin %80 oranına tekabül ettiği görülmektedir. BİST'teki kaybın bir yıl içinde telafi edilebilmesi bu piyasanın yeterince derin olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, BKE verileri 2000-2001 krizlerini %100 oranında ölçtüğü kanıtlanmıştır.

Diğer taraftan, 2008 küresel krizinden sonra söz konusu çalışmanın Türkiye'ye uyarlanması durumunda krizin ülkemize etkisinin %0 (sıfır) oranında olduğu görülmektedir. Krizin dünya örnekleri bölümünde detaylı incelendiği üzere söz konusu veriler kullanılarak 2008 küresel krizine bakıldığında, ABD ve İngiltere için her iki ülkenin notunun 2 (Beş üzerinden) olduğu, Japonya ve İspanya notunun 3 (Beş üzerinden) ve Yunanistan'da ise 5 (Beş üzerinden) notuna haiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2008 krizinde Türkiye yukarıda sayılan ülkeler dâhil olmak üzere pek çok ülkeden daha iyi performansa sahip olduğu aşikârdır.

Yapılan bazı akademik çalışmalarda, Türkiye ekonomisinin 2008 mortgage krizinin etkisinden çıktığı, gayri safi milli hâsılânın kriz öncesinden daha yüksek seviyelere geldiği, nakit akımları ve bilançolarda iyileşmenin görüldüğü, kredilerde büyük canlanma yaşandığı ve güçlü sinyallerin bulunduğu ifade edilmektedir (Blaszkievicz ve Öz, 2012).

Türk Bankacılık Sektörü, 2000-2001 Krizine yabancı para açık pozisyonunda yakalandığından mezkûr kriz döneminde büyük zararlara maruz kalmıştır. 2000 krizinden sonra Türkiye tarafından alınan en önemli tedbirler; bütçe açığının kontrol altına alınması ve mali disiplinden ödün verilmemesidir. BDDK'nın krize karşı almış olduğu en önemli önlemler ise; 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun ve diğer alt mevzuat düzenlemelerinin hayata geçirilmesi, bankacılık lisansının verilmesinde daha titiz davranılması, aşırı risk alımlarının önlenmesi, kurucularda ve yöneticilerde aranan şartların yeniden revize edilmesi, mali güç ve itibara önem verilmesi, sermaye yeterlilik rasyosunun bankalar bazında farklılaştırılması, Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Oranı düzenlemesi ile birlikte Türk Bankacılık Sektörünün alabileceği kur riskinin sınırlandırılması, yeni şube açmanın izne bağlanması ve kâr dağıtımının Kurum'un onayına sunulması şeklinde sıralanabilir. TCMB'nin almış olduğu en önemli tedbir ise sıkı para politikasının uygulanması ve enflasyon oranlarının kontrol altına alınarak tek haneli rakamlarda tutturulmasıdır.

5. TÜRKİYE EKONOMİSİ 2017-2020 DÖNEMİ BİRLEŞİK KRİZ ENDEKSİ İNCELEMESİ

Günümüzde gelişmekte olan piyasalarda kamu bankalarının bir kısmının özelleştirilmesine rağmen mezkûr bankaların hala önemli rol üstlendikleri görülmektedir. Türkiye'de bankacılık sektörü; kamu bankaları, özel bankalar, yabancı bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları gibi pek çok farklı tür bankacılıktan oluşmaktadır. Türkiye'deki bankacılık sektöründe dengeli bir dağılımın bulunması bankaların daha rekabetçi bir yapıya sahip olmalarına ve krizden daha az etkilenmelerine yol açmaktadır. Nitekim 2008 krizinin ülkemizde hissedilmesinden sonra yabancı ve özel bankalar kredi kullandırmada daha tutucu davranırken kamu ve katılım bankaları daha gevşek davranabilmişlerdir. Piyasa payını kaybetme endişesi

ve rekabetin bulunması özel ve yabancı bankaların kredilerini geri çağırmasına yol açmaktadır.

Türkiye'ye ait 2017-2020 yılları arasındaki Birleşik Kriz Endeksi göstergeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3: 2017-2020 Türkiye Birleşik Kriz Endeksi Verileri

Açıklama	2017	2018	2019	2020*	2017-2020 % Değişim	Eşik Değer
Kamu Net Borç Stoku (Milyar TL)	255	507	700	941	269	3 Yıllık 86%
Enflasyon Oranı (%)	11,92	20,3	11,84	14,6	-	Yıllık 20%
Dolar Kuru (TL)	3,85	5,32	5,85	7,72	32**	Yıllık 15%
BİST Endeksi***	1153,33	912,70	1144,25	1476,72	28	Yıllık -56%
Fona Devredilen Banka- Finansal Kuruluş	-	-	-	-	-	≥1

*Kamu Net Borç Stoku Aralık 2020 verisi henüz yayımlanmadığından Eylül 2020 verisi kullanılmıştır.

**Dolar kuru hesaplanırken yıllık TCMB USD alış kuru kullanılmıştır. Dolar kurundaki değişim sadece 2019-2020 yıllarına aittir.

*** Temmuz 2020'de BIST 100 endeksinden iki sıfır atılmıştır. 2017-2020 yılları dikkate alınarak endeksteeki değişim dikkate alındığında %28 oranında artış görülmektedir.

2008 küresel krizinde sonra Türkiye ekonomisini incelediğimizde 2018 yılına kadar göstergelerin oldukça makul seviyelerde olduğu görülmektedir. TL'nin 2003-2017 yılları arasında aşırı değerli olması nedeniyle cari açık oranlarımızda artış yaşanmasına rağmen likidite bolluğu nedeniyle cari açığın finansmanında herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

Birleşik kriz endeksine göre 2017 yılından sonra Türkiye'nin durumu incelendiğinde kamu net borç stokunda ve dolar kurunda belirlenen eşik değerler aşılmıştır. Dolar kurunda, BİST Birleşik Endeksinde ve Fona devredilen banka veya finansal kuruluş kriterleri eşik değerinin altındadır. Hâlihazırda beş kriterden ikisinde aşım bulunuyorken enflasyon oranı ise sınırda seyretmektedir.

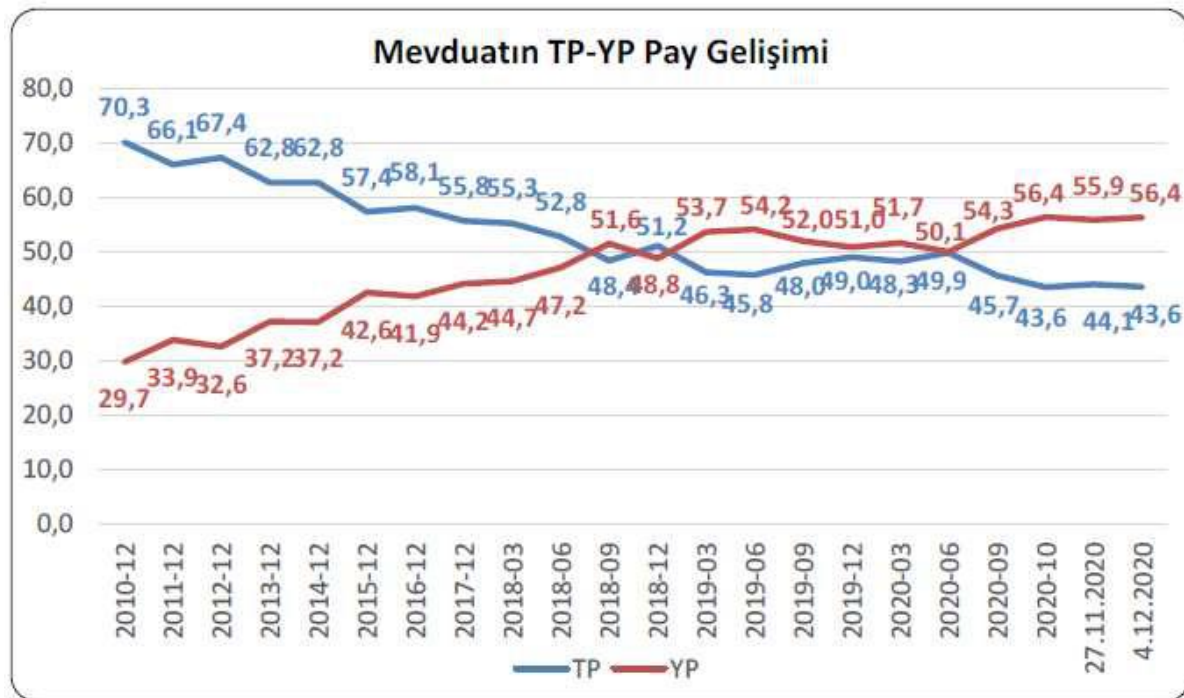
Mali disiplinin sağlanması nedeniyle kamu borç stoku 2003-2017 yıllarında oldukça düşük ve makul seviyelerde tutulmuştur. Söz konusu kalemdeki olumsuz sinyal 2018 yılında başlamakla birlikte Covid 19'un olumsuz etkisiyle beraber ciddi derecede yükselmiştir. Son üç yıldaki artış oranı kritik eşik olan %86'nın oldukça üstünde %269 oranına tekabül etmektedir. Bu kaleminde ortaya çıkan bu denli yüksek bir artış son yıllarda mali disiplinin bozulduğuna işaret etmektedir.

2017-2020 yılları arasında BİST 100 Endeksine bakıldığında ise düşüş yerine %28 oranında bir artış olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde fona devredilen herhangi bir finansal kuruluşun da olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısı ile bu iki kriterde krize işaret edecek bozulmanın henüz başlamadığı ifade edilmekle birlikte enflasyon oranlarında bozulma emarelerinin başladığı ifade edilebilir. 2003-2017 yılları arasında enflasyon oranları, 2008 krizinin yaşandığı yıl hariç (%10,06), bütün yıllarda tek haneli rakamlarda tutulmuştur. Birleşik Kriz Endeksine göre, enflasyon oranında sadece 2018 yılında aşım (%20,3) bulunmasına rağmen son üç yılda çift haneli enflasyon rakamlarıyla karşılaşılmıştır.

2018 yılına gelindiğinde ise ilk 6 aylık dönemde herhangi bir bozulmanın olmadığı, ancak ikinci altı aylık dönemden sonra ABD ile yaşanan siyasi gerginlik, küresel likiditenin azalması, yerel ve genel seçimlerin yapılması, kredi not indirimi, Covid 19 nedeniyle ekonomik aktivitelerin zayıflaması, enflasyon oranlarındaki bozulmanın kura yansımaları, transfer harcamalarının artmasına bağlı olarak bütçe açığının yükselmesi ve mali disiplinin bozulması gibi unsurlar Türkiye'nin borçlanma maliyetinin artmasına ve TL'nin dolar kuru karşısında değer yitirmesine yol açmıştır.

Türk bankacılık sektörünün mevduat oranlarının TP-YP gelişimi aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 2: Türkiye'de Dolarizasyon Oranı

Kaynak: BDDK, Aralık 2020

2001 Türkiye krizinde Türkiye'de dolarizasyonun en yüksek seviyelere çıktığı ve yabancı para mevduatının Türk Lirası mevduatını büyük oranda geçerek %60 seviyelerine kadar yükseldiği bilinmektedir. Türkiye'de siyasal ve finansal istikrarın sağlanmasının yanı sıra küresel likidite bolluğu nedeniyle ülkemize büyük miktarda sermaye girişlerinin olması ve söz konusu paraların Türk Lirasına yönelmesi %70'lerin üzerinde ters dolarizasyon etkisi yapmış ve bu

durum Türk Lirasının yabancı para cinsinden değerli kalmasına yol açmıştır. 2015 yılından sonra aradaki makas daralmış ve YP mevduat oranı artarak %56,4 seviyesine kadar yükselmiştir.

Türk Lirasının ABD doları karşısında aşırı değerli olması ve kurun olması gereken seviyeyi tespit edebilmek için 2003 ve 2020 yılları arasında kurun enflasyondan arındırılması amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 1: Enflasyondan Arındırılmış Kur Göstergeleri

Yıllar	Türkiye	ABD	Enflasyon Farkı	Gerçekleşen Kur	Gerçek Kur	Kur Farkı
2003	18,30	1,60	16,70	1,43	1,67	0,24
2004	9,35	2,68	6,67	1,39	1,78	0,39
2005	7,72	3,38	4,34	1,35	1,86	0,51
2006	9,65	3,23	6,42	1,43	1,98	0,55
2007	8,39	2,87	5,52	1,17	2,08	0,91
2008	10,06	3,85	6,21	1,54	2,21	0,67
2009	6,53	-0,35	6,88	1,50	2,37	0,87
2010	6,40	1,63	4,78	1,51	2,48	0,97
2011	10,45	3,17	7,28	1,86	2,66	0,80
2012	6,16	2,08	4,08	1,78	2,77	0,99
2013	7,40	1,48	5,92	2,06	2,93	0,87
2014	8,17	1,63	6,54	2,29	3,12	0,84
2015	8,81	0,13	8,69	2,92	3,39	0,48
2016	8,53	1,27	7,26	3,49	3,64	0,15
2017	11,92	2,12	9,80	3,85	4,00	0,15
2018	20,30	2,44	17,86	5,32	4,73	-0,59
2019	11,83	1,81	10,02	5,85	5,20	-0,65
2020	14,6	1,2	13,4	7,72*	5,90	-1,82

* Aralık 2020 dönemine ait ortalama ABD doları kuru dikkate alınmıştır.

Kaynak: Bu tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.

Türk Lirasının ABD doları karşısındaki gerçek değerini bulabilmek için 2003-2020 yılları arasındaki Türkiye ve ABD'nin enflasyon oranlarının dikkate alınması gerekmektedir. Türkiye ile ABD'nin enflasyon farkı dikkate alındığında mezkûr dönemlerde kurlardan dolayı Türkiye'de ciddi anlamda kur krizinin yaşanmadığı görülmektedir. Enflasyondan arındırılmış kur olması gereken gerçek kurun fiyatını göstermektedir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında 2003 ile 2020 yılları arasında son üç yıl hariç Türk Lirasının ABD doları karşısında her yıl 15 kuruş ile 99 kuruş arasında değerli olduğu görülmektedir. Kur üzerinde ilave %15 oranında değer azalışı da göz önünde bulundurulduğunda dolar kurunun olması gereken seviye 5,90-6,78 TL arasında bulunmaktadır.

Türkiye'de son yıllarda dolar kurundaki gelişmeler dikkate alındığında bazı yıllarda kurlardaki hareketlenmenin %15 eşiğinin üstünde olduğu, ancak bazı yıllarda ise bu oranın altında kaldığı görülmektedir. Yıllık ortalama dolar kuru dikkate alındığında 2018, 2019 ve 2020 yıllarında TL'nin ABD doları karşısında sırasıyla %38, %10 ve %32 oranlarında değer yitirdiği görülmektedir. Özellikle 24 Haziran 2018 döneminden sonra kurda hareketlilik gözlenmiş olup

dolar kuru 7,4 TL'ye yükseldikten sonra 5,5 TL seviyelerine gerilemiştir. 2020 yılının son çeyreğinde de benzer hareketlilik yaşanmış ve dolar kuru 8,48 TL seviyesine yükseldikten sonra Ocak 2021'in ilk haftasında 7,28 TL seviyelerine kadar gerilemiştir.

TCMB enflasyon görünümünde belirgin bir iyileşme ve hedeflerle uyum sağlanana kadar para politikasındaki sıkı duruşu sürdüreceğini ve bu doğrultuda, TÜFE'nin 2018 yılı sonunda yüzde 7'ye, 2019 sonunda ise yüzde 6'ya geriledikten sonra orta vadede yüzde 5 düzeyinde istikrar kazanacağı öngörülmektedir. (TCMB, Enflasyon Raporu 2017/IV; 10, 41). Onuncu Kalkınma Planı'nda 2016 yılında TÜFE yıllık artış hızı 8,5 olarak gerçekleşirken 2017 hedefi ise %9,5 oranında gerçekleşeceği beklenmekteydi. Tüketici enflasyonu, Türk lirasının döviz kuru sepeti karşısındaki değer kaybı ve petrol fiyatlarındaki artışlar nedeniyle 2017 yılını yüzde 11,92 seviyesinde tamamlamıştır. Sıkı bir para politikası takibi neticesinde TÜFE oranlarının 5 hedefine kademeli olarak yakınsayacağı, 2018 yılsonunda yüzde 7,9 olarak gerçekleşeceği, 2019 yılsonunda yüzde 6,5'e geriledikten sonra orta vadede yüzde 5 düzeyinde istikrar kazanacağı öngörülmektedir. (TCMB, Enflasyon Raporu 2018/I, ss. 1, 7).

Öte yandan, 2018 yıl sonuna dair tüketici enflasyonu tahmini Nisan Enflasyon Raporu'na göre 5 puan yukarı yönlü güncellenerek yüzde 13,4'e, 2019 yılı sonunda yüzde 7,6 ile yüzde 11,0 aralığında (orta noktası yüzde 9,3), 2020 yılı sonunda ise yüzde 4,8 ile yüzde 8,6 aralığında (orta noktası yüzde 6,7) gerçekleşeceğine ilişkin hedef tekrar revize edilmiştir (TCMB, Enflasyon Raporu 2018/III, Ankara, s. 7, 8). TCMB'nin Ekim 2018'de yayımladığı Enflasyon Raporunda 2018 yılına ilişkin enflasyon hedefi tekrar revize edilerek %23,5'e yükseltilmiştir. 2018 yıl başında %7 oranında belirlenen enflasyon hedefinin yıl sonu gelmeden %23,5'e revize edilmesi hedeften %236 oranında sapma anlamına gelmektedir. TCMB'nin üçer aylık dönemler itibarıyla kamuoyuna açıkladığı enflasyon beklentilerini sürekli yukarı yönlü revize etmesi TCMB'nin inandırıcılığının azalmasına ve kredibilitésinin zayıflamasına yol açmaktadır.

Enflasyon hedeflemesinin başarılı olabilmesi için, merkez bankalarının açıkladıkları yıllık hedeflerin büyük ölçüde tutarlı olması, sürekli revize edilmemesi ve kamuoyu ile sağlıklı bir iletişimin kurulması beklentilerin aşağıya düşmesine, kredibilitésinin artmasına ve finansal istikrarın sağlanmasına katkı sumaktadır (Adrian ve Diğerleri, 2018).

Hazine ve Maliye Bakanı tarafından açıklanan 2020-2022 Yeni Ekonomi Programı'nda (YEP) enflasyon, kamu maliyesi, cari açık, büyüme ve istihdam ile bankacılık ve reel sektöre ilişkin pek çok konuda hedefler belirlenmiştir. Söz konusu program kapsamında 2019 yıl sonunda enflasyon oranının %12, 2020 yılında %8,5 ve 2021 yılında ise %6 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. (YEP, 2020-2022) Öte yandan, 2018, 2019 ve 2020 dönemlerine ait gerçekleşen enflasyon rakamlarına bakıldığında sırasıyla %20,3, %11,84 ve %14,60 oranında gerçekleşmiştir. Mevcut veriler ışığında enflasyon oranlarının birleşik kriz endeksine göre değerlendirilmesi durumunda bu göstergedeki bozulmanın devam ettiği görülmektedir.

Diğer taraftan, 2018 yılında ABD ile yaşanan siyasi gerginlik, Suriye ve Irak'taki bölgesel sorunların çözülmemesi, AB ile uyum konularında ilerleme kaydedilememesi ve Brexit konusundaki belirsizlik gibi hususlar hem Türkiye ve hem de diğer ülkelerin ekonomik performansını olumsuz etkilemiştir.

ABD'nin 2018 yılında Çin, Avrupa Birliği ve pek çok ülkeye tarife ve kota uygulamasına başvurması ve söz konusu ülkelerin de karşılık vermesi nedeniyle uluslararası ticaret olumsuz etkilenmiştir. Gelişmiş ülkelerde büyüme oranları anılan yılda %2,3 iken gelişmekte olan ülkelerde bu oran %4,6 oranına tekabül etmektedir. Gelişmiş ülkelerin enflasyon oranları mezkûr yılda %2 ve gelişmekte olan ülkelerde ise %5 civarında gerçekleşmiştir.

Gelişmiş ülkelerin 2017 ve 2018 yıllarında bilançolarını küçültmeleri ve likiditeyi kısımları nedeniyle likiditeye erişim imkânı daha pahalı hale gelmeye başlamıştır. ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde resesyon ihtimalinin bulunması nedeniyle 2019 yılında Amerika ve Avrupa Birliği başta olmak üzere pek çok ülkede faiz oranları merkez bankaları tarafından düşürülmeye başlanmıştır. Covid 19'un getirdiği ekonomik ve sosyal belirsizlik Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin likidite musluklarını açmalarına yol açmıştır. Küresel likidite imkânlarının artması Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin daha düşük maliyetle borçlanmasına imkân tanıyacaktır.

Sonuç olarak, Birleşik Kriz Endeksine göre 2017-2020 yılları arasında kamu net borç stokunda ve döviz kurunda ciddi bozulmaların ortaya çıktığını ve enflasyon oranında da bozulma emarelerinin 2018 yılının ikinci yarısından itibaren başladığını göstermektedir. Hâlihazırda BİST 100 endeksinde ve Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna devredilen finansal kuruluş açısından herhangi bir sorunun olmadığı görülmekle birlikte enflasyon oranlarına, kamu borç stokuna ve dolarizasyona odaklanılması gerekmektedir.

6. SONUÇ:

Bankacılık sektöründe faaliyet genişlemesinin yaşanması ve toksik türev işlemlerinin artması son küresel krizin önemli sebeplerindendir. Ticari bankacılığın yatırım bankacılığı faaliyetlerine girişmesi ve bir anlamda mevduat sahiplerinin paralarını riskli enstrümanlara kanallama etmesi bankacılık sisteminde kırılmanın artmasına yol açmaktadır. Risklerin daha iyi yönetilebilmesi bakımında mevduat toplayan ticari bankaların yatırım ve ihtisas bankalarından tamamen ayrıştırılması fikri dünya genelinde genel kabul görmüş görüştür. Birleşik Kriz Endeksi göstergeleri göz önünde bulundurularak 1994 Türkiye Krizi ile 2000-2001 Türkiye Krizlerinin tahmini ve krizlerin derinliği ölçülmüştür. Yapılan ölçümde 1994 Türkiye Krizinin %80 oranında ve 2000-2001 Türkiye Krizinin ise %100 oranında Birleşik Kriz Endeksi Modeline uyduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Söz konusu oranların yüksek çıkması modelin sağlıklı olduğunu ve anılan krizlerin ülkemizde şiddetli yaşandığının göstermektedir.

Birleşik Kriz Endeksi kriterleri gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere uygulanırsa krizin şiddetinin ülkeden ülkeye göre değiştiği ve bazı ülkelerin krizden daha çabuk çıktığı görülmektedir. Birleşik kriz endeksinin 2008 yılından sonra ABD ve İngiltere için uyarlandığında her iki ülke notunun iki (Beş üzerinden) olduğunu ve söz konusu ülkelerin %40 oranında krize maruz kaldıkları ileri sürülebilir. Bu yöntem, Japonya ve İspanya'ya uygulandığı takdirde beş üzerinden üç notuna haiz oldukları görülmektedir. Bu yöntem Yunanistan gibi temerrüde düşmüş bir ülkeye uygulandığında Yunanistan'ın ise beş üzerinden beş notunun alındığı ve krizin bu ülke üzerindeki etkisinin %100 oranında hissedildiği görülmektedir. Söz konusu yöntem ile yapılan hesaplamada 2008 küresel krizinde Türkiye'nin notu beş üzerinden sıfır olarak bulunmuştur.

BKE modeli kullanılarak 2008 küresel krizinin Türk ekonomisi üzerindeki etkisi hesaplandığında, kriz emarelerinden herhangi bir kalemde bozulmanın olmadığı görülmektedir.

2008 yılında yaşanan küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelere nazaran çok daha hafif bir şekilde atlatılmıştır. Bu çalışma ile İspanya, Japonya, Amerika ve İngiltere gibi ülkelerin son küresel krizde Türkiye'den daha fazla etkilendiği kanıtlanmıştır.

2008 Küresel kriziyle birlikte pek çok ülkede kamulaştırmanın ve kurtarma paketlerinin ortaya çıktığı, mevduata tam garanti verildiği veya garanti oranlarının arttırılması gibi pek çok tedbire başvurulduğu görülmektedir. Ayrıca, kurtarılan finansal kuruluşlara sağlanan finansal desteğin ülke dışına çıkarılmaması ve yurt dışı şubelerde kullanılamaması gibi ek tedbirlere de başvurulmuştur.

Birleşik Kriz Endeksi yönteminin Türkiye, Çin, Brezilya ve Rusya gibi gelişmekte olan ülkelere uygulandığı takdirde son küresel kriz zamanında gelişmekte olan ülkelerden ayrıştıkları ve daha yüksek bir performans gösterdikleri; ancak 2013 yılından sonra likiditenin daralmasını müteakip ibrenin tersini gösterdiği ileri sürülebilir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler son küresel krizi daha erken atlatarak toparlanma sürecine girmişlerdir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerden Brezilya, Meksika ve Arjantin'in son dönemde ekonomik sorunlarını hala çözemediği ve Arjantin'in IMF ile 50 milyar dolarlık kurtarma paketi anlaşması imzalamak zorunda kaldığı göz önünde bulundurulduğunda son küresel krizin gelişmekte olan ülkeler tarafından krizin fırsata dönüştürülmesi pek mümkün olmamıştır.

Birleşik Kriz Endeksi analizine göre Türkiye 2017-2020 yılları arasında BİST 100 endeksinde ve Fona devredilen finansal kuruluş açısından herhangi bir kriz emarelerine rastlanmamakla birlikte, kamu net borç stokunda ve dolar kurunda kritik eşiklerin aşıldığı ve enflasyon oranında da bozulma emarelerinin başladığı görülmektedir. 2003-2016 yılları arasında sermaye girişlerinin bulunması nedeniyle Türk Lirasının yabancı para cinsinden değerli kalmasına ve %70'lerin üzerinde ters dolarizasyon yaşanmasına yol açmıştır. 2018 yılının ikinci yarısından itibaren yabancı sermayenin bir kısmının yurtdışına çıkmasıyla birlikte dolarizasyon hızlanmış ve YP mevduat oranı %56,4 seviyesine kadar yükselmiştir.

Enflasyondan arındırılmış kura bakıldığında 2003-2017 yılları arasında Türk Lirasının ABD doları karşısında her yıl 15 ile 99 kuruş arasında değerli olduğu; ancak 2018, 2019 ve 2020 yıllarında ise 59, 65 ve 182 kuruş değersiz olduğu görülmektedir. Kur üzerinde %15 oranında değer azalışı hesaplandığında dolar kurunun olması gereken seviye 5,90 TL - 6,78 TL arasında bulunmaktadır.

Genel olarak fiskal gelirlerin azalması veya verimsiz cari transferlerin artması kamu maliyesinin bozulmasına ve bütçe açıklarının artmasına yol açmaktadır. Bir bölgeye veya bir sektöre has küçük problemler büyük kredi problemine dönüşebilmektedir. Ülkelerin büyük bütçe açıkları, bankaların ve özel sektörün yüksek borçluluk oranları gibi nedenler güven bunalımının daha fazla artmasına ve kredi maliyetlerinin yükselmesine yol açmaktadır. Dünya genelinde 2017 ve 2018 yıllarındaki likidite daralmasının ardından Covid 19 nedeniyle 2020 yılında faiz oranları düşürülmüş ve likidite muslukları tekrar açılmıştır.

13 Ocak 2021 tarihi itibarıyla tüm dünyada 92 milyonun üzerinde korona hastası görülürken bu hastalıktan ölenlerin sayısı 2 milyona yaklaşmıştır. Korona virüsünün pandemi haline gelmesi, küresel belirsizliğin ve risklerin artması nedeniyle FED, Avrupa Birliği (AB) ve Japonya gibi gelişmiş ülkeler politika faizlerini sıfırlamışlardır. Ayrıca, işsizlikle mücadele etmek ve düşük gelirli insanlara yardım sağlamak amacıyla toplamda FED 3,2 trilyon Dolar kurtarma paketleri ve AB'de 1,8 trilyon Euro bütçe ve kurtarma paketi açıklamıştır.

Sonuç olarak, finans ve teknoloji alanında finansal inovasyon yapan, yeni ürün ve hizmetleri kullanıma sokan, finansal aracılık maliyetini azaltan ülkelerin krize girme olasılığı daha düşük ve krizden etkilenme süresi daha kısa sürmektedir. Kamu borç stocku, bütçe açıkları, denetim zafiyeti, düzenleme yetersizliği, kur, enflasyon ve bankacılık krizini yaşamayan, sorunlu

aktiflerini makul düzeye düşüren, aktif kalitesini artıran, mali disiplini sağlayan ve yapısal sorunlarını gideren ülkelerin krizlerden daha kolay çıktığı görülmektedir.

Kaynakça

Adrian, Tabias ve Diğerleri, (2018) Advancing the Frontiers of Monetary Policy, International Monetary Fund, Washington DC, ss. 3,7.

Allen Franklin and Gale Douglas . (2001). Comparing Financial System. *MIT Press Paperback Edition*.

Arı Ali, Özkeskin, (2016) Türkiye'deki Bankacılık Krizlerinin Nedenleri: Ekonometrik Bir Yaklaşım, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, Cilt: 53 Sayı: 622.

BDDK. (2008). *ABD Mortgage Krizi*. Ankara: Çalışma Tebliği Sayı 3.

BOYD, John H. and Others, The Impact of Inflation on Financial Sector Performance, *Journal of Monetary Economics*, 2001, Vol. 47, Issue 2, ss. 221-248.

Carmen M. Reinhart ve Kenneth S. Rogoff. (2010). *Bu Defa Farkı Finansal Çılgınlığın 800 Yıllık Tarihi*. İstanbul: CNBC-e.

Caprio, Gerard ve Klingebiel, Daniela. (2003, 3 9). *World Bank*. Retrieved from Episodes Of Systemic and Borderline Financial Crises: <http://siteresources.worldbank.org/09.03.2018>.

Civcir, İ. (2003). Dollarization and Its Long-run Determinants in Turkey. *Forthcoming in Middle East Economics Series*, 1-39.

Çemrek Fatih ve Polat Hakkı (2018). *Kriz Dönemlerinde Piyasa Eş-Hareketliliği: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Örneği*, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 4(2): 97-104.

Demirgüç-Kunt, ve Enrica Detragiache. (1998a). The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries. *IMF Staff Papers*, 45(1), 81-109.

Demirgüç Kunt, Aslı. ve Huizinga, Harry. (July 2010). Are Banks Too Big to Fail or Too Big to Save? *The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team*, 2.

Diamond, Douglas W. and Rajan, Raghuram G. (April 2005). Liquidity Shortage and Banking Crises. *The Journal of Finance*, LX(2), ss. 615-646.

Mishkin, Frederic S. & Eakins, Stanley G., (2012), Financial Markets & Institutions, Pearson Education, Inc, Seventh Edition, Pearson Education Inc, ss. 163-188.

Gençay, Oya. (2007). Uzmanlık Yeterlilik Tezi. *Finansal Dolarizasyon ve Finansal İstikrar Arasındaki İlişki: Türkiye Değerlendirmesi*, TCMB, Ankara, s. 33.

Gerard Caprio And Daniela Klingebiel, 2003, Episodes Of Systemic and Borderline Financial Crises, <http://siteresources.worldbank.org/>

Kaminsky Graciela, Lizondo Saul and Reinhart Carmen, 1997. *Leading Indicators of Currency Crises*, Policy Research Working Paper Series, The World Bank, No 1852.

Kaminsky, Graciela, L., and Carmen M. Reinhart. 1999. "The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance-of-Payments Problems." *American Economic Review*, 89 (3): 473-500.

Keskin, Ekrem, (Ağustos 2019), 60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği.

Kozanoğlu, H. (Eylül 2009). *Küresel Krizin Anatomisi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Llewellyn, D. (2010). Financial Innovation and a New Economics of Banking. *Lessons from the Financial Crisis*. UK: Loughborough University.
- Monika Blaszkiewicz-Schwartzman Sumru Öz. (June 2012). *External Vulnerability and Crisis: The Role of Capital Flows and Sudden Reversals-The Case of Turkey*. Koç Üniversitesi. İstanbul: Economic Research Forum Research Report Series, ss. 30-35.
- Özatay, Fatih. (2011). *Finansal Krizler ve Türkiye*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
- Parasız, İlker. (2009). *Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Parasız, İlker. (2012). *Söyleşilerle Makro ve Mikro İktisat*, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, s. 200.
- Plosser, C. I. (March 2009). Redesigning Financial System Regulation. *The New York University Conference*, ss.1-6.
- S&P Indices. (2018, 3). *Press Release*. New York.
- Stiglitz, Joseph. 2006, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Çeviren: Arzu Taşçıoğlu-Deniz Vural, Plan B Yayıncılık, İstanbul, ss.70-71.
- Sülkü Seher Nur, Saraçoğlu Bedriye, 2016. *Assessment of the Vulnerability of the Turkish Economy*, Journal of Applied Economics and Business Research, JAEBR, 6 (1): 17-35.
- Taylor, J. B. (2008). *The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong*. Retrieved from <https://web.stanford.edu/~johntayl/FCPR.pdf>, ss.1-19 02.08.2017.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019-2021 Yeni Ekonomi Programı, Ankara, 2019.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2014), 10. *Kalkınma Planı 2014-2018*, Ankara.
- TCMB, (2017). *Enflasyon Raporu 2017 IV*. Ankara.
- TCMB, (2018). *Enflasyon Raporu 2018 I*, Ankara, ss.1, 7.
- TCMB, (2018). *Enflasyon Raporu 2018 III*. Ankara, ss. 7-8.
- TUNAY, K. B. (2010). Bankacılık Krizleri ve Erken Uyarı Sistemleri: Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Model Önerisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 4(1).
- Uygur, Ercan. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu*, ss. 21-22.
- <https://www.worldometers.info/coronavirus/13.01.2021>.

EKLER**Ek 1: 2000-2001 Türkiye Birleşik Kriz Endeksi Verileri**

Açıklama	2000	2001	2002	2003	2000-2003 Değişim	Eşik Değer	Kriz Durumu***
Kamu Net Borç Stoku (Milyar TL)	86	190	243	282	228	3 Yıllık 86%	1
Enflasyon Oranı (%)	55	54	29,8	18,4	-	Yıllık 20%	1
Dolar Kuru	0,56	1,45	1,66	1,41	152	Yıllık 15%	1
İMKB Bileşik Endeksi*	19.206	7.626	8.842	9.475	-60	Yıllık -56%	1
Fona Devredilen Banka**	10	8	1	1	20	≥1	1

* BİST endeks verileri aylık ortalamalardan oluşmakta ve 2000-2001 değişimini göstermektedir.

**2000-2001 Türkiye Krizi'nde toplam 20 banka TMSF'ye devredilmiştir.

*** BKE'ye göre 5 göstergenin tamamında kriz yaşanmış olup Türkiye'nin %100 oranında krizi yaşadığı görülmektedir.

Ek 2: 2008-2011 Türkiye Birleşik Kriz Endeksi Verileri

Açıklama	2008	2009	2010	2011	2008-2011 Değişim	Eşik Değer	Kriz Durumu***
Kamu Net Borç Stoku(Mil yar TL)	268	310	318	290	8	3 Yıllık 86%	0
Enflasyon Oranı (%)	10,06	6,53	6,4	10,45	-	Yıllık 20%	0
Dolar Kuru (TL)	1,54	1,50	1,54	1,89	23	Yıllık 15%	0
BİST Endeksi*	26.864	52.825	66.004	51.267	-8**	Yıllık -56%	0
Fona Devredilen Banka-Finansal Kuruluş	-	-	-	-	-	≥1	0

*BİST endeks verileri aylık ortalamalardan oluşmakta ve 2007-2008 değişimini göstermektedir.

**2007-2011 yılları karşılaştırıldığında İMKB endeksinin %8 oranında azaldığı görülmektedir.

*** BKE'ye göre 5 göstergenin tamamında kriz yaşanmamıştır.

THE EFFECT OF EMPLOYEES' WELFARE ON THE LEVEL OF OUTPUT

Dr. Esra KARAPINAR KOCAĞ

Gümüşhane University, Vocational School of Social Sciences, Social Service and Counselling
Department, Gümüşhane, Turkey

ORCID: 0000-0002-2239-0519

ABSTRACT

A wide variety of studies in the literature has investigated the effect of several factors on the national output level, namely GDP. Employment is one of the most important elements of national product. Therefore, employee welfare as a crucial aspect of this element is likely to influence that product level. The literature in the field mostly focuses on the firm level effects. However, to the best of my knowledge, no research has addressed if employees' welfare has any impact on the national output level. In this study, I aim to fill this gap by using a welfare index that combines selected welfare components of employees at the national level. The concept of welfare is pretty complicated and comprises of several monetary and non-monetary factors. Hence, in this respect, in the process of building the index I include a wide range of these factors that are available and rely on the procedure of Principal Component Analysis (PCA). Preserving variability and reducing dimensionality, this method is very functional tool to represent multidimensional variables such as welfare in my case. I utilize Eurostat data for the period of 2008-2018 to explain the impact of employee welfare on the GDP per capita for 32 European countries. In the selection of countries, I am restricted by the data availability for each country over years across different variables. Apart from the welfare index, in the model, I include a standard set of explanatory variables that are likely to influence GDP level such as research and development expenditures, education level, inflation, exchange rates, and investment. Considering the structure of the data, I apply a panel data modelling technique to identify welfare impact of employees on GDP per capita. Findings of this study are expected to have useful policy implications on the labour market which has both economic and social dimensions.

Keywords: Employee Welfare, GDP, Principal Component Analysis (PCS), Panel Data, Eurostat

Introduction

Gross Domestic Product (GDP) growth has been the subject of many studies in the economic development literature. Variety of researches have investigated different aspects of it either as explanatory variable or as dependent variable (e.g. (Antolin-Diaz et al., 2017; Clark & Senik, 2011; Hannesson, 2009; Jiménez-Rodríguez & Sánchez, 2005; Kassim, 2014; Kitov, 2011; Neuenkirch & Neumeier, 2015; Ohler & Fetters, 2014). As stated by Mill (2004) production may increase as a result of an increase on the labour, capital, and land or an increase on their productiveness. Labour as one requisite of the production is investigated in this study to see how its welfare influences the level of production at the national level.

Welfare, in general, is a multidimensional concept that involves both economic and social aspects which makes it difficult to measure directly. I, therefore, create an index that summarises many welfare indicators into one component. This procedure is called Principal Component Analysis (PCA) and it is a very useful tool to interpret such dimensional explanatory variables. In this study, there are variety of welfare indicators employed in the analysis which includes employment rate, annual income, working hours, fatal accidents, overcrowding rate in the household, gender pay gap, housing cost, job security, low work intensity in the household, and arrears. So, these indicators do not only account for working environment but also account for household environment.

In my contribution I aim to analyse the importance of the employees' welfare on the national production growth. The question I seek to answer is if employees' welfare in Europe would have had any impact on GDP per capita. I use Eurostat data from 2008 to 2018 for 32 European countries and show that higher welfare of employees is reflected in the higher GDP per capita in the European countries. Instead of focusing firm level outcome, I consider aggregate level impact across countries. To the best of my knowledge, there are no paper analyses the impact of employee welfare on the aggregate level of output. Thus, in this respect I attempt to fill this gap in the field.

This paper proceeds as follows. The next section provides a brief literature on the subject. Section 3 explains the data employed, methodology of PCA, and description of the model that uses a welfare index to explain the effect on GDP per capita. Section 4 contains empirical

finding that has been obtained following the analysis. Finally, Section 6 draws conclusions, the policy implications, and identifies scope for further research.

Literature review

This paper investigates the relationship between employees' welfare and the level of output at the national level. Literature on the employees' welfare mostly focuses on firm level effects such as innovation performance or production. Incentive theory provides a perspective on why employee welfare matters for corporate value. According to the theory, improved wellbeing of employees may translate into a higher level of performance of employees and enhanced corporate value (Wei et al., 2020). Wage level might be thought as one of the most important incentives that influence the productivity of a company. Using 219 UK manufacturing firms over the period of 1972-82, Wadhvani and Wall (1991) found that an increase in the relative wage level gives rise to an increase in the firm-level performance. Similarly, Levine (1992) also concluded that there exist a positive relationship between relative wages and total factor productivity.

The motivation or incentive is not necessarily to be a monetary award. It may also be happiness or job satisfaction. In an experimental study, Oswald, Proto and SgROI (2015) tested the link between happiness and productivity. Findings reveals that happy subjects are more productive than unhappy ones. Moreover, Perry-Smith and Blum (2000) hypothesize whether comprehensive work-family policies lead to a higher organisational performance in firms. Based on telephone interviews with 527 US firms, this study suggests that work-family policies in a firm are positively associated with firm-level performance.

In another study on the firm value through higher employee satisfaction, Edmans (2011), Edmans (2012), Edmans et al. (2014) analysed the data from "100 Best Companies to Work for in America" for the period between 1984-2009. Satisfaction is measured through extensive surveys done by workers. Results showed that high employee satisfaction is associated with a higher firm value. This finding is also supported by Sageer et al. (2012). In their study, employee satisfaction was measured by organisational and personal variables that make ten indicators of it. Beside the direct effect on the productivity, it may also have an indirect effect. Chi & GursOy (2009) hypothesises if there exists an indirect relationship between employee satisfaction and financial performance of the company via customer satisfaction. Finding reveals that there is significant effect of employee satisfaction.

Measuring the effect of welfare is not very straightforward because of its multidimensional structure in which both economic and social aspects are involved. These several aspects that characterise a concept like welfare are difficult to interpret and to provide a clear conclusion. Therefore, there exist some statistical techniques to reduce that multidimensionality of these kind of indicators. One of the most popular method is Principal Component Analysis (PCA) that aims finding the linear combinations with large variance that are composed of the original variables (Mariel et al., 2006). The usage of this method goes back to 1930s by Hotelling (1933). Since then, it has been used in several disciplines including psychology, medical science, finance, economics, etc (see e.g., Stoica, Mehdian and Sargu, 2015; Berni *et al.*, 2011; Biswas and Caliendo, 2002; Ram, 1982).

In the measurement of welfare, Cruz-Martínez (2014) constructed a welfare index using PCA method. Not only social spending dimension of welfare was considered, but also coverage of welfare programs and outcome of welfare institutions were used to develop a multidimensional welfare index. Eight indicators of welfare were employed in the construction of the index for Latin American countries. This index explains over 75 % of the variance of the data.

Even though there are some attempts to measure employee welfare, it is not clearly explored in the literature. Therefore, this study aims to shed lights on both the measurement on the employee welfare and its effect on the GDP per capita.

Data and Methodology

To investigate the relationship between employee welfare and output level, I use Eurostat data from 2008 to 2018 for 32 European countries¹. The country selection is based on data availability for particular variables.

The initial procedure in this study is application of Principal Component Analysis (PCA) to create a latent indicator of employee welfare. This procedure is based on linear combinations of indicators that are observed in the data in a way that preserves the original variance as much as possible (Krishnakumar & Nagar, 2008). Since there are several factors to refer an employee's welfare, that multidimensional structure of the data would make it difficult to interpret the results. Thereby, PCA provides an easier interpretation of such dimensional explanatory variables. While it reduces dimensionality, it preserves variability that makes it a

¹ Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, and United Kingdom.

useful tool. This means it summarises the original variables into few components that comprise the maximum information from these variables (Katchova, 2013). I create standardized versions of these variables to have a scale in which variables contribute evenly. Therefore, I rescale them to have a mean of zero with a standard deviation of one. Moreover, the association between individual indicators and welfare is an important issue in the construction of latent welfare indicator. Among the variables of interest, employment rate and annual earnings are positively associated with welfare, whereas other indicators such as fatal accidents, overcrowding rate, housing cost, gender pay gap, etc. are negatively associated. If they are taken as they are, this may cause inconsistent results. Therefore, following Mazziotta and Pareto (2019), I reverse the sign of indicators if it is negatively correlated. After all, following table presents the summary statistics of my standardized variables to be used in PCA:

Table 1 Descriptive Statistics

	Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
earn	Net annual earning	275	0	1	-1.458	2.049
emp	Employment rate of adults (%)	275	0	1	-3.288	1.888
fa	Fatal Accidents at work	275	0	1	-3.646	.846
lwi	People living in households with very low work intensity	275	0	1	-4.446	1.553
oc	Overcrowding rate	275	0	1	-2.25	1.11
hc	Housing cost overburden rate	275	0	1	-7.677	1.708
gg	Gender pay gap	275	0	1	-2.521	2.565
js	Temporary employees	275	0	1	-2.482	1.5
wh	Average number of usual weekly hours of work in main job	275	0	1	-3.328	1.843
dept	Arrears (mortgage or rent, utility bills or hire purchase)	275	0	1	-4.216	1.261

Note: Missing observations in the data set are dropped.

Table 1 summarises descriptive statistics of the variables used in PCA. These variables are expected to reflect employees' monetary labour market outcomes as well as some of quality measures that reflect their living conditions. As direct measures of labour market, I include employment rate of adults with children, annual earnings and working hours. Beside these labour market characteristics, I also included safety concerns at work (i.e. fatal accidents), percentage of people living in households with very low work intensity (i.e., 20% or less of their total work potential during the past year), and overcrowding rate that measures how much

overcrowded a household is (i.e. the percentage of the population living in a household with insufficient rooms for its members).

One of the fundamental rights of European Union is gender equality mentioned in Article 23². For the purpose of reflection of this policy, gender pay gap that is *the difference between average gross hourly earnings of male paid employees and of female paid employees as a percentage of average gross hourly earnings of male paid employees* (Eurostat, 2021) Additionally, considering economic security, I include two dept measures and a job security. The first dept measure is housing cost overburden rate which is defined as the percentage of the population living in a household where the total housing costs is more than 40% of the total disposable household income. The second one is a wider definition of depts as percentage covering mortgage or rent, utility bills or hire purchase. Finally, temporary employment (as percentage) is used to measure job security in the labour market.

In PCA, the number of components is the number of variables used in the process. So, in my case, 10 principal components are generated. Yet, all of them are not to be utilised in the model since some of the components are explaining only a very low variation which makes them not useful to be involved.

Table 2 Eigenvalues of components, and explained variance

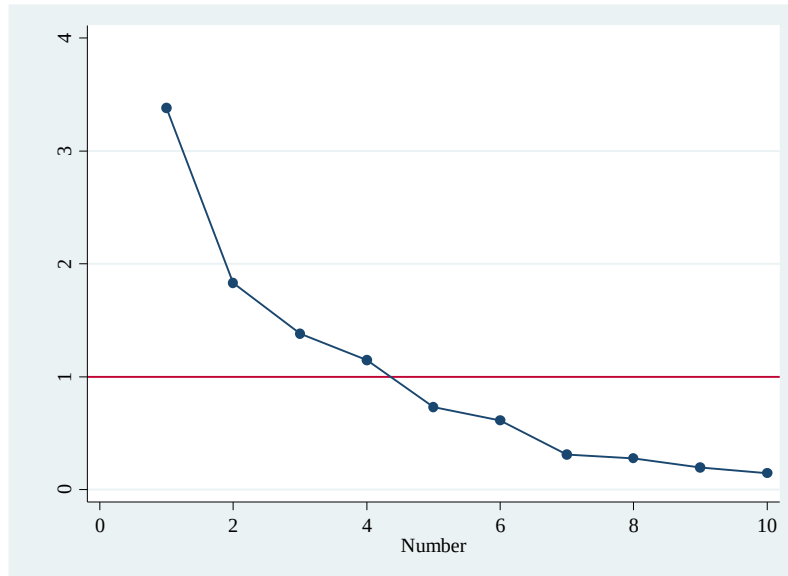
Component	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Comp1	3.380	1.549	0.338	0.338
Comp2	1.831	0.451	0.183	0.521
Comp3	1.380	0.234	0.138	0.659
Comp4	1.145	0.417	0.115	0.773
Comp5	0.729	0.117	0.073	0.846
Comp6	0.611	0.302	0.061	0.908
Comp7	0.310	0.032	0.031	0.939
Comp8	0.277	0.084	0.028	0.966
Comp9	0.193	0.049	0.019	0.986
Comp10	0.144	.	0.014	1.000

Table 2 presents each component with their eigenvalues and proportion of variance they explain. Cumulatively, all of components explain the full variation in the data set. However,

² For more details, see <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

not all of them influence considerably. Accordingly, the first component explains about 34 % of variation which is the most variation explained among other components. Second component explains an additional 18 % of variation and so on. It is seen that component 5 to component 10, explained variation is less than 10 %.

Figure 1 Scree plot of eigenvalues after pca

The rule of thumb is retaining eigenvalues of components if it is above 1. Figure 1 provides graphical presentation of eigenvalues of components. According to the figure, the first four components have eigenvalues above 1 which means these components explain the most variation in the data set. Although components with eigenvalues above 1 can be considered in the analysis, there is another rule in the evaluation of what components to be considered. It is to look at if there is a break or elbow between components (Katchova, 2013). Although eigenvalues of these four components are above 1, there is a significant break between first and second components and the first component already account for most of the variation. Hence, I use component 1 in the rest of the analysis which also makes the interpretation easier.

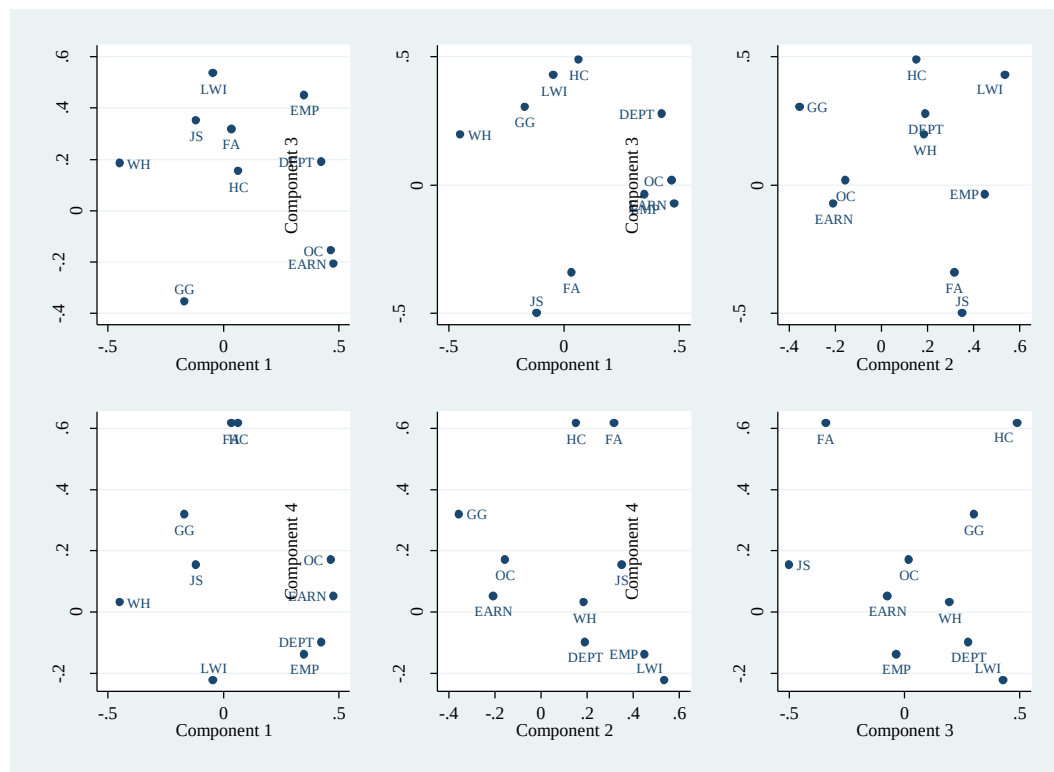
Table 3 Component loadings

Variable	Comp1 (W^1)	Comp2 (W^2)	Comp3 (W^3)	Comp4 (W^4)	Unexplained
EARN	0.478	-0.206	-0.073	0.053	0.141
EMP	0.350	0.451	-0.035	-0.137	0.191
FA	0.035	0.318	-0.340	0.617	0.216
LWI	-0.045	0.535	0.427	-0.223	0.159
OC	0.466	-0.155	0.019	0.171	0.187

HC	0.064	0.154	0.488	0.617	0.177
GG	-0.168	-0.354	0.304	0.320	0.429
JS	-0.118	0.350	-0.498	0.155	0.359
WH	-0.449	0.186	0.196	0.032	0.202
DEPT	0.425	0.192	0.278	-0.098	0.204

Component loadings presents the variation between the component and the original variable. Loadings of variables for each component is given in Table 3. If the variation is more than 0.3 or less than -0.3, this means a component loads high on these particular variables. These variables are highlighted in bold in table. For example, Component 1, which is also called W¹, loads on earnings, employment rate, overcrowding rate, working hours and dept. Comparative component loadings are shown in Figure 2.

Figure 2 Comparative component loading plots

To evaluate the suitability of the data for principal component analysis, I apply Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Measure of Sampling Adequacy. This measure suggests that if the value is over 0.50, it is acceptable (Kaiser, 1974). Table 4 presents KMO measure for my data set. The overall value of the measurement is 0.673 which justifies using Principal Component Analysis for this data set.

Table 4 KMO Measure

Variable	Kaiser-Meyer-Olkin
EARN	0.748
EMP	0.645
FA	0.398
LWI	0.418
OC	0.761
HC	0.407
GG	0.508
JS	0.654
WH	0.757
DEPT	0.766
Overall	0.673

After all, I summarise the original ten variables in the data set into four components to estimate the impact of employees' welfare on the national output. I utilize the following model in which a welfare index is used:

$$\text{Output}_{c,y} = \beta_0 + \beta_1 W^1_{c,y} + \beta_2 W^2_{c,y} + \beta_3 W^3_{c,y} + \beta_4 W^4_{c,y} + \beta_5 C_{c,y} + \gamma_y + \varepsilon_{c,y} \quad (1)$$

where *output* is the dependent variable represents Gross Domestic Product (GDP) per capita in country *c* in year *y*. *W* is a composite index reflecting an employee's welfare. Apart from employee welfare indicator, a standard set of GDP determinants is also involved in the model and presented by *C*. These are high education, inflation, investment share, research and development expenditures, and exchange rates as summarised in Table 2. Finally, γ is year-fixed effects.

Table 5 Descriptive Statistics

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
GDP per capita	275	4.406	.162	4.025	4.896
H_EDU	275	25.521	7.474	10.7	40.4
INF	275	97.594	4.882	78.33	108.05
INV	275	21.337	3.501	10.83	37.29
R_D	275	1.61	.869	.38	3.73
REER	275	100.159	3.628	89.69	119.76

Log transformation of GDP per capita is used as dependent variable. H_EDU refers to working age (from 15 to 64 years) population with tertiary education as percentage. INF presents a comparable measure of inflation that is called The Harmonised Index of Consumer Prices

(HICP, 2015=100). INV is annual total investment as percentage of GDP. R_D is annual total research and development expenditures of all sectors as percentage of GDP. Finally, REER is an index of real effective exchange rate with reference period of 2010 (i.e. 2010=100).

Panel structure of data requires to judge if adopting fixed effect or random effect regression in the analysis. For the purpose of this judgement, I perform Hausmann Test. Test statistics and p-values are given in Table 6 below. For my models Hausman Test favours fixed effect over random effect estimates in the first 2 specifications and in the last two specification the test favours random effect estimates.

Empirical Findings

Table 6 reports estimated effects of employees' welfare on the national output level. Each of the welfare index that are generated through PCA is included in the model gradually to see how each of them influence the effect. Thereby, the first column of Table 6 presents the findings of the specification in which only W^1 that loads on earning, employment rate, overcrowding rate, working hours, and dept is included. In the second column, the specification also has W^2 that loads on employment rate, fatal accidents, low work intensity, gender gap, and job security. Later on, specification 3 includes W^1 , W^2 and W^3 that loads on fatal accidents, low work intensity, housing cost, and job security as explanatory welfare measures. Finally, in column 4, all of welfare measures are included.

Table 6 Results

Variables	1	2	3	4
W^1	0.045*** (0.005)	0.037*** (0.007)	0.053*** (0.006)	0.055*** (0.005)
W^2		0.007* (0.004)	0.005 (0.004)	0.003 (0.004)
W^3			-0.010** (0.004)	-0.009** (0.004)
W^4				-0.003 (0.004)
H_EDU	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)
INF	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)
INV	0.003*** (0.001)	0.002*** (0.001)	0.003*** (0.001)	0.003*** (0.001)
R_D	-0.012* (0.007)	-0.009 (0.007)	-0.008 (0.007)	-0.008 (0.007)
REER	-0.001*** (0.000)	-0.001** (0.001)	-0.001*** (0.001)	-0.001*** (0.001)
Constant	4.390***	4.386***	4.354***	4.355***

	(0.079)	(0.078)	(0.083)	(0.084)
Observations	275	275	275	275
R-squared	0.844	0.846	0.848	0.848
Number of ID	28	28	28	28
Hausman Test statistic	28.99	27.54	19.19	23.38
p-value	0.0040	0.0105	0.1576	0.0764

Standard errors in parentheses

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

It is found that index W^1 has a positive and statistically significant impact on the national output, GDP per capita over the specifications. While W^2 is marginally significant in specification 2, it turns out to be insignificant in the next two specifications. W^3 , however, has negative and statistically significant effect on GDP per capita at 5 percent significance level. This is as expected because of the fact that this index is conflating negatively associated indicators of welfare. W^4 in column 4 does not have any significant impact on the output.

Apart from welfare indicators, I find total investments have positive and significant impact on GDP per capita, as expected. Surprisingly, research and development expenditures does not have significant impact except the marginal significance in the first specification. Another significant impact is found in real effective exchange rate index. This index measure competitiveness and when the index increases, competitiveness decreases. So, the lesser competitiveness in a country, the lower output to be produced. Interestingly, the share of high educated individuals and inflation are not found to be significant indicators to explain GDP per capita.

Conclusion

This study aims to shed lights on the role of employee welfare in the level of GDP per capita in European countries. I created an index summarises 10 welfare indicators for employees. Beside this index, a standard set of GDP determinants (e.g., high education, inflation, investment share, research and development expenditures, and exchange rates) is also involved in the model. My empirical findings show that employees' welfare (W^1) has a positive and statistically significant impact on the national output. As seen negative impact on index W^3 , output level is also affected by safety concerns (i.e., either health or job security) and financial burden on the household, as well as income, employment rate, and working hours. This finding implies that better income and employment opportunities are not only factors to improve production level. Some other factor such as financial overburden, safety at work, and having a secure job in the labour market are also important. These findings have useful policy implications that highlight the importance of household and work environment together.

Nevertheless, there are still a few limitations in this paper. For example, in general, the data sample of this paper is limited for the availability of the European countries. Further research that contains more data in larger time period for not only European countries but also other areas in the world is needed to have a clearer picture on the nexus of production growth and employees' welfare.

References

- Antolin-Diaz, J., Drechsel, T., & Petrella, I. (2017). Tracking the slowdown in long-run GDP growth. *Review of Economics and Statistics*, 99(2), 343–356.
https://doi.org/10.1162/REST_a_00646
- Berni, A., Giuliani, A., Tartaglia, F., Tromba, L., Sgueglia, M., Blasi, S., & Russo, G. (2011). Effect of vascular risk factors on increase in carotid and femoral intima-media thickness. Identification of a risk scale. *Atherosclerosis*, 216(1), 109–114.
<https://doi.org/10.1016/j.atherosclerosis.2011.01.034>
- Biswas, B., & Caliendo, F. (2002). A Multivariate Analysis of The Human Development Index. *The Indian Economic Journal*, 49(4), 96–100.
- Chi, C. G., & Gursoy, D. (2009). Employee satisfaction, customer satisfaction, and financial performance: An empirical examination. *International Journal of Hospitality Management*, 28(2), 245–253. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2008.08.003>
- Clark, A. E., & Senik, C. (2011). Will GDP growth increase happiness in developing countries? *Revue d'Economie Du Developpement*, 25(2–3), 113–190.
<https://doi.org/10.3917/edd.252.0113>
- Cruz-Martínez, G. (2014). Welfare State Development in Latin America and the Caribbean (1970s–2000s): Multidimensional Welfare Index, Its Methodology and Results. *Social Indicators Research*, 119(3), 1295–1317. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0549-7>
- Edmans, A. (2011). Does the stock market fully value intangibles? Employee satisfaction and equity prices. *Journal of Financial Economics*, 101(3), 621–640.
<https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2011.03.021>
- Edmans, A. (2012). The Link Between Job Satisfaction and Firm Value, With Implications for Corporate Social Responsibility. *Academy of Management*, 26(4), 1–19.
<https://www.jstor.org/stable/23412657>
- Edmans, A., Li, L., & Zhang, C. (2014). EMPLOYEE SATISFACTION, LABOR MARKET FLEXIBILITY, AND STOCK RETURNS AROUND THE WORLD. *NBER WORKING PAPER SERIES*, NBER Worki. <http://www.nber.org/papers/w20300>
- Eurostat Database. (2021). *Gender pay gap in unadjusted form*.
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en
- Eurostat Database. (2021). <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Hannesson, R. (2009). Energy and GDP growth. *International Journal of Energy Sector Management*, 3(2), 157–170. <https://doi.org/10.1108/17506220910970560>
- Hotelling, H. (1933). Analysis of a complex of statistical variables into principal components.

- Journal of Educational Psychology*, 24(6), 417–441. <https://doi.org/10.1037/h0071325>
- Jiménez-Rodríguez, R., & Sánchez, M. (2005). Oil price shocks and real GDP growth: Empirical evidence for some OECD countries. *Applied Economics*, 37(2), 201–228. <https://doi.org/10.1080/0003684042000281561>
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36. <https://doi.org/10.1007/BF02291575>
- Kassim, L. (2014). The Impact of Trade Liberalization on Export Growth and Import Growth in Sub-Saharan Africa. *Regional Integration and Trade in Africa, January 1994*, 47–68. https://doi.org/10.1057/9781137462053_4
- Katchova, A. (2013). *Principal Component Analysis and Factor Analysis*. <https://drive.google.com/file/d/0BwogTI8d6EEia3NEUVN3UmxDWkE/edit>
- Kitov, I. (2011). GDP Growth Rate and Population. *SSRN Electronic Journal*, 1–60. <https://doi.org/10.2139/ssrn.886660>
- Krishnakumar, J., & Nagar, A. L. (2008). On exact statistical properties of multidimensional indices based on principal components, factor analysis, MIMIC and structural equation models. *Social Indicators Research*, 86(3), 481–496. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9181-8>
- Levine, D. I. . (1992). Can Wage Increases Pay For Themselves ? Tests with a Productive Function. *The Economic Journal*, 102(414), 1102–1115. <http://www.jstor.org/stable/2234379>
- Mariel, P., López, C., & Fernández, K. (2006). Sales-Advertising Relationship: An Application of Panel Data from the German Automobile Industry. *Prague Economic Papers*, 15(1), 29–43. <https://doi.org/10.18267/j.pep.274>
- Mazziotta, M., & Pareto, A. (2019). Use and Misuse of PCA for Measuring Well-Being. *Social Indicators Research*, 142(2), 451–476. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1933-0>
- Mill, J. S. (2004). *Principles of Political Economy (Abridged): With Some of Their Applications to Social Philosophy* (S. Nathanson (ed.)). Hackett Publishing Company, Inc. [http://books.google.nl/books?id=kxSw72qiV7YC%5Cnhttp://files/5969/Mill - 2004 - Principles of Political Economy \(Abridged\) With Some of Their Applications to Social Philosophy.pdf](http://books.google.nl/books?id=kxSw72qiV7YC%5Cnhttp://files/5969/Mill - 2004 - Principles of Political Economy (Abridged) With Some of Their Applications to Social Philosophy.pdf)
- Neuenkirch, M., & Neumeier, F. (2015). The impact of UN and US economic sanctions on GDP growth. *European Journal of Political Economy*, 40, 110–125. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2015.09.001>
- Ohler, A., & Feters, I. (2014). The causal relationship between renewable electricity generation and GDP growth: A study of energy sources. *Energy Economics*, 43, 125–139. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2014.02.009>
- Oswald, A. J., Proto, E., & Sgroi, D. (2015). Happiness and productivity. *Journal of Labor Economics*, 33(4), 789–822. <https://doi.org/10.1086/681096>
- Perry-Smith, J. E., & Blum, T. C. (2000). Work-Family Human Resource Bundles and Perceived Organizational Performance Author (s): Jill E . Perry-Smith and Terry C . Blum Published by : Academy of Management Stable URL :

- <http://www.jstor.org/stable/1556339> REFERENCES Linked references are available. *The Academy of Management Journal*, 43(6), 1107–1117.
https://www.jstor.org/stable/1556339?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Ram, R. (1982). Composite indices of physical quality of life, basic needs fulfilment, and income. *Journal of Development Economics*, 11(2), 227–247.
[https://doi.org/10.1016/0304-3878\(82\)90005-0](https://doi.org/10.1016/0304-3878(82)90005-0)
- Sageer, A., Rafat, S., & Agarwal, P. (2012). Identification of Variables Affecting Employee Satisfaction and Their Impact on the Organization. *IOSR Journal of Business and Management*, 5(1), 32–39. <https://doi.org/10.9790/487x-0513239>
- Stoica, O., Mehdian, S., & Sargu, A. (2015). The Impact of Internet Banking on the Performance of Romanian Banks: DEA and PCA Approach. *Procedia Economics and Finance*, 20(15), 610–622. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(15\)00115-x](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(15)00115-x)
- Wadhwani, S. B., & Wall, M. (1991). A Direct Test of the Efficiency Wage Model Using UK Micro-Data. *Oxford Economic Papers*, 43(4), 529–548.
<https://www.jstor.org/stable/2663407>
- Wei, Y., Nan, H., & Wei, G. (2020). The impact of employee welfare on innovation performance: Evidence from China's manufacturing corporations. *International Journal of Production Economics*, 228(April), 107753.
<https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2020.107753>

PETROL FİYATLARI – FİNANSAL GELİŞMİŞLİK İLİŞKİSİ: RUSYA ÖRNEĞİ

OIL PRICES - FINANCIAL DEVELOPMENT RELATION: THE RUSSIAN CASE

Dr. Oğuzhan ŞENGÜL

İLBANK A.Ş.

ORCID No: 0000-0001-2345-6789

ÖZET

1990'lı yılların hemen başında Dünya siyasetinde yaşanan gelişmelerden belki de en önemlisi, Doğu Blokunun dağılması ile komünist rejimlerin yıkılması olmuştur. Dağılan birliklerden bir tanesi ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği idi. Birliğin dağılması ile birlikte bağımsızlığını ilan eden ülkeler ile birlikte Rusya da, yapısal bir dönüşüm içerisine girmiş ve diğer geçiş (transition) ekonomileri gibi serbest piyasa ekonomisine adapte olmak için bir dizi reforma tabi olmuştur. Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte finansal sistemde kamu yerine özel sektör hakimiyeti yavaş yavaş baskın olmaya başlamıştır.

Sovyet Rusya'sında sadece Gosbank adında bir banka bulunmaktaydı ve bu banka da devletindi. Bu banka hem merkez bankası hem de ticari banka niteliği taşımaktaydı. Kredi kartı, çek defteri gibi alternatif ödeme araçları bulunmazken ödemeler sadece nakit ile yapılmaktaydı. Gosbank para basmaktan da yetkiliydi ve merkez planlamanın uygun gördüğü miktarda para basmaktaydı. 1980'lerin sonunda Gorbaçov yönetiminde bankacılık sektöründe önemli gelişmeler sağlanmış, yeni bankalar kurulmuş ve Gosbank ikiye bölünmüştür. 1990'lı yıllara gelindiğinde, ekonomideki en hızlı değişen sektör finansal sistem, özelinde de bankacılık sektörü olmuştur. Sadece bankacılık sektörü gelişmemiş, aynı zamanda 1991 yılında ilk borsa kurulmuştur.

Rusya ekonomisi ile ilgili 1990'lar sonrasında yaşanan önemli bir diğer gelişme ise enerji sektöründe olmuştur. Petrol geliri Rusya ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı iken hiç şüphesiz finansal sektör için de önemli bir finansal kaynak haline gelmiştir. Rusya'da faaliyet gösteren firmalar, aynı zamanda dünya çapında büyüklükte dirler. Gazprom gibi Rus firmalarında devletin de ortaklıkları bulunmaktadır. Yine bu firmaların toplam büyüklükleri dikkate alındığında, petrol gelirlerinin finansal piyasalarda ne derece etkin olacağı tahmin edilebilmektedir.

Bu çalışmada petrol gelirlerinin Rusya ekonomisinde olduğu kadar Rus finansal sistemi üzerindeki etkinliği ölçülmektedir. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların ekonomiye giren gelirin finansal sisteme nasıl etki ettiğini görebilmek adına son dönemde geliştirilen ekonometrik yöntemler kullanılarak gerek uzun ve kısa dönem etkileşim gerekse petrol fiyatlarındaki değişimin finansal sistem olumlu mu ya da olumsuz mu etkilediği kullanılan analiz metotları sayesinde öğrenilebilecektir. Çalışmadan elde edilen bulgular, Rusya gibi petrol üreten ülke ekonomileri için yol gösterici olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Petrol fiyatları, Geçiş ekonomileri, Rusya ekonomisi, Nedensellik analizi.

SUMMARY

Perhaps the most important development in world politics in the early 1990s was the collapse of the communist regimes with the dissolution of the Eastern Block. One of the unions that disbanded was the Union of Soviet Socialist Republics. Together with the countries that declared their independence with the dissolution of the Union, Russia has undergone a structural transformation and has undergone a series of reforms to adapt to the free market economy like other transition economies. With the transition to a free market economy, the dominance of the private sector instead of the public gradually began to dominate the financial system.

In Soviet Russia there was only one bank called Gosbank, which was also owned by the state. This bank was both a central bank and a commercial bank. While there were no alternative payment methods such as credit cards and check books, payments were made only in cash. Gosbank was also competent in issuing money and was printing the amount the central planning deemed fit. At the end of the 1980s, important developments were achieved in the banking sector under Gorbachev's administration, new banks were established and Gosbank was divided into two. In the 1990s, the fastest changing sector in the economy was the financial system, especially the banking sector. Not only did the banking sector develop, but also the first stock exchange was established in 1991.

Another important development in the Russian economy after the 1990s was in the energy sector. While oil income is an important source of income for the Russian economy, it has undoubtedly become an important financial source for the financial sector. Firms operating in Russia are also worldwide in size. The state also has partnerships in Russian companies such as Gazprom. Again, considering the total size of these companies, it can be predicted to what extent the oil revenues will be effective in financial markets.

This study measures the effectiveness of oil revenues on the Russian financial system as well as on the Russian economy. In order to see how the fluctuations in oil prices affect the financial system, it will be possible to learn whether the long and short-term interaction and the change in oil prices affect the financial system positively or negatively by using the econometric methods developed recently. The findings obtained from the study may be a guide for the economies of oil producing countries such as Russia.

Keywords: Oil prices, Transition economies, Russian economy, Causality analysis.

1- Giriş

Rusya Federasyonu'nda finansal sistemin yıllar itibariyle gelişimini incelemek için Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önceki finansal sistemi ya da sadece bankacılık sektörünü incelemek gerekmektedir. Zira Rusya Federasyonu Sovyetler Birliği'nin merkezinde idi ve mevcut

bankacılık sisteminden kalan miras Rusya Federasyonu'na geçmiş olabilirdi. Yadav (2017) Sovyet dönemi bankacılık sisteminde sadece bir bankanın varlığından bahsetmiştir. Bu bankanın ismi GosBank idi. Sahipliği devlete ait olan banka hem bir merkez bankası hem de bir ticari banka gibi hareket etmekteydi. Daha sonraları açılan Sberbank (Tasarruf Bankası), Stroibank (Yatırım Bankası) ve Vneshtorgbank (Dış Ticaret Bankası) bankacılık sisteminin farklı görevlerini yerine getirmiştir.

1991 yılının Aralık ayında Sovyetler Birliği yıkılmış ve 1992 yılının Ocak ayında liberalizasyon süreci başlamıştır (Gregory ve Lazarev, 2004: 4). Bu süreçte belki de en hızlı liberalizasyon bankacılık sektöründe olmuştur. Bu nedenle, finansal sistem günümüze kadar bankalar tarafından domine edilmiştir ve halen de devam etmektedir. Ekonomide yüzlerce yerel banka kurulmuştur. 1990'lı yılların ilk yarısında liberalizasyon çerçevesinde kamu bankaları finansal sektörde etkinliğini kaybetmiştir.

1998 yılına gelindiğinde Rusya ekonomisinde ekonomik kriz yaşanmıştır. Yaşanan kriz sonrasında en büyük özel bankalar dahi kötü yönetim, yanlış risk yönetimi, rekabetçi olmayan piyasa ve dolandırıcılık gibi faktörler nedeni ile batmıştır. Bu süreç sonunda devlet bankaları. Özel bankalardan boşalan alanı doldurmuştur (Kirdina ve Vernikov, 2013: 473 – 474). 1991 – 1998 yılları arasında kamunun bankacılık sektöründe payı hızla erirken 1998 sonrası dönemde tekrar kamu etkin olmuştur. 2008 yılına gelindiğinde, birçok ekonomide olduğu gibi, Rusya finansal sisteminde de kamunun payı artmış, fakat bu artışın krizi önlemeye yönelik politikalardan olduğu söylenemez (Kridina ve Verkov, 2013: 474). Rusya Merkez Bankası verilerine göre 2012 yılı itibariyle kamu bankalarının bankacılık sektöründe piyasa payı % 56'ya ulaşmıştır.

Bankacılık sektörünün ekonominin reel kısmına katkısı incelendiğinde de bankaların sabit sermaye yatırımlarının finansmanına vermiş olduğu kredi miktarı toplam kredilerin % 20'sini geçmemektedir. Aynı zamanda, firmaların finansal sektörü kullanmadıkları, yatırımlarını daha çok özkaynakları ile yaptığı sonucu ortaya çıkmıştır (Kridina ve Verkov, 2013: 474).

2002 yılında Rusya bankacılık sektöründe 1300 banka bulunmaktaydı (World Bank, 2002: 17). 2012 yılına gelindiğinde 950'ye, 2015 yılına gelindiğinde 820'ye düşmüştür. Rusya Merkez Bankasının Kasım 2020 verilerine göre 249'u genel, 123'ü temel lisans ile olmak üzere 372 adet faaliyet gösteren banka bulunmaktadır. Yine aynı kaynağa göre 40 adet bankacılık dışı finansal kuruluş sistem bünyesinde faaliyet göstermektedir.

Rusya finansal sistemi 1990'lı yıllarda defalarca kez güven kaybetmiş, bu dönemde yaşanan hiperenflasyon, kamunun yükümlülüklerini yerine getirememesi bankacılık sektörüne güveni azaltmıştır (World Bank, 2002: 1). Bu durum finansal sistemin gelişmesine engel olmuştur. finansal sistemin gelişmesi için farklı öneriler getirilmiş, küçük bankaların birleşmesi, tüm bankalar için minimum sermaye eşliğinin artırılması ve halktan mevduat toplamayan kurumlardan bankacılık lisanslarının geri alınması gibi bir çok öneri getirilmiştir (Calari, 2002: 17 – 18).

Rusya ekonomisi ile ilgili üstünde durulması gereken bir diğer konu ise ekonomisindeki petrol bağımlılığıdır. Zira Benedictow vd.'ya (2010) göre Rusya dünyadaki en büyük hidrokarbon ürünleri ihracatçısıdır. Yapmış olduğu hidrokarbon ihracatında da petrolün payı % 50 civarındadır. Petrol ihracatının toplam ihracata oranı % 65 civarındadır. Sabitova ve Shavaleyeva (2015) Rusya Federasyonunun ekonomisini olduğu kadar bütçesinin de petrol ve gaz sektörlerine yüksek miktarda bağımlı olduğunu vurgulamışlardır. Bu derece bağımlılık, Rusya ekonomisini farklı kanallardan etkilemektedir. Westin (2004) petrol gelirlerindeki artışın Rusya ekonomisinde Hollanda hastalığına neden olabileceğini vurgulamıştır. Petrol fiyatlarındaki ve petrol gelirlerindeki artışın ekonominin bir başka sektörünü, finansal sektörü nasıl etkileyeceği ise merak konusudur. Zira, literatür incelemesine istinaden, finans sisteminde yukarıda anlatılan gelişmeler yaşanırken petrol piyasasında yaşanan gelişmelerin en derece etkili olduğu gerek teorik gerekse ampirik olarak yeterince incelenmemiştir.

Petrol fiyatlarındaki artışın finansal sistemi nasıl etkileyeceğine dair teorik açıklamalar farklı yönleri işaret etmektedir. Birinci görüşe göre, petrol ihraç eden bir ekonomide petrol fiyatlarındaki bir değişimin ülkedeki finansal aracılık hizmetlerinin ve dolayısıyla finansal sistemin gelişimini nasıl etkilediğini Nwani vd. (2016) şu şekilde açıklamaktadır. Bu tip ülkelerde ekonomik aktiviteler petrol fiyatlarındaki değişime derinden bağımlı olacaktır. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki bir artış, ekonomik aktiviteleri finanse edebilmek adına daha çok finansal hizmetlerden faydalanmak istemesine ve finansal hizmet talebinin artmasına neden olacaktır. Artan talep ise orta ve uzun dönemde, finansal hizmetlerin gelişmesine sebebiyet verecektir. İlişkinin teorik çerçevesini açıklayan bir diğer kanal ise şu şekildedir. Petrol fiyatları yerel faktörlerden ziyade uluslararası petrol piyasasındaki ekonomik ve siyasi gelişmelerden etkilenmektedir. Petrol ihraç eden ülkelerin gelirlerinin çok önemli bir kısmını petrol geliri oluşturmaktadır. Durum böyleyken petrol fiyatlarındaki bir değişimin ekonomide kamu harcamalarını etkileyeceğini ve bunun devamında ekonomik aktivitenin seviyesini ve finansal aracılık hizmetlerine olan talebi belirleyeceğini söylemek mümkündür.

Beck (2011) ise petrol ihraç eden ülkelerde finansal sistemin gelişmeyeceğini iddia etmiştir. uluslararası piyasalarda ham petrol fiyatları arttığında, bu ülkelerde makroekonomik belirsizlikleri artıracak ve petrol fiyatlarındaki artıştan kaynaklanan beklenmedik kazançlardaki artış, üretim faktörlerini özel sektörde üretimi artıran kurumlardan rant arama faaliyetlerine kaymasına neden olacaktır. Bu gelişmelerden en çok etkilenecek sektör ise finansal aracılık sektörüdür (Nwani vd., 2016: 2). Hou vd. (2015) petrol fiyatlarındaki değişim ile finansal gelişmişlik arasındaki ilişkiyi petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların oluşturduğu makro ekonomik belirsizlikler üzerinden açıklamaktadır. Uluslararası ham petrol piyasasındaki ham petrol fiyat hareketlerinden kaynaklanan makroekonomik belirsizlikler, ekonomik faaliyetlerin özel sektörde teşvik yaratma derecesini ve ekonomide kredi talebini etkileyebilir. Ekonomideki çeşitli ekonomik birimlerin, makroekonomik bozulmalardan korunmak için birikimlerini bankacılık sistemi dışındaki alternatif yatırım kanallarında depolamasını sağlayabilir. Hane

halkları, firmalar ve ekonomideki diğer ekonomik birimler tarafından alınan bu karar, finansal araçların performansını olumsuz etkileyebilir.

Tüm bu teorik açıklamalar sonucunda petrol fiyatlarındaki artışın petrol ihraç eden bir ülkenin finansal sistemi üzerindeki net etkisini görmek için ampirik analize başvurmanın yerinde olacağı söylenebilir. Zira, nihayetinde negatif ve pozitif sonuçların ortaya çıktığı kanallar eşanlı olarak çalışacaktır. Fakat hangi kanalın etkisinin baskın olacağı ülke bazında farklılık gösterebilecektir. Bu nedenle çalışma, Rusya ekonomisinde petrol fiyatlarının finansal etkisini görmek adına önemlidir. Ayrıca literatürde Rusya ekonomisini finansal anlamda inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ile gerek ilgili literatüre katkı yapılacak gerekse petrol fiyatlarının finansal sektör üzerindeki etkisini inceleyen literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

Bir sonraki bölümde konu ile ilgili literatür incelenecektir. Üçüncü bölümde ampirik analize yer verilecektir. Son olarak sonuç ve politika önerileri sunulacaktır.

2- Literatür Taraması

Petrol fiyatları ile finansal gelişmişlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sayısı oldukça az olduğu söylenebilir. Petrol fiyatlarının çeşitli finansal araçlar ile ilişkisini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Şentürk vd. (2013) petrol fiyatları ile altın fiyatı arasındaki ilişkiyi incelerken, Adıgüzel vd. (2013) ve Adıgüzel vd. (2016) farklı ülkelerde petrol fiyatları ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Finansal gelişmişlik bağlamında finansal sistem ile petrol fiyatı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Nili ve Rastad (2007) çalışmasında petrol ihraç eden ve etmeyen ülkeler karşılatırmıştır. Petrol ihraç eden ülkelerde özellikle petrol gelirlerinde artış yaşandıkça finansal piyasaların zayıf kaldığı, bu nedenle aradaki ilişkinin negatif olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lescaroux ve Mignon (2008) hem petrol ihracatçısı hem de petrol ihracatçısı ülkelere ilişkin 36 adet ülke verisini kullanarak yaptığı çalışmada petrol fiyatlarının makroekonomik değişkenler ile finansal piyasa değişkenleri üzerindeki etkisini incelemiş ve bunu yaparken panel veri metodolojisinden yararlanmıştır. Kısa ve uzun dönem analizlerinin yapıldığı çalışma sonucunda petrol fiyatları ile hisse senetleri arasında kısa dönemde, borsalar ve petrol fiyatı arasında ise uzun dönemde ilişki olduğunu bulmuştur.

Poghosyan ve Hesse (2009) petrol fiyatları ile finansal sistem arasındaki etkileşimi bankacılık sektörü karlılığı üzerinden incelemişlerdir. 11 petrol ihraç eden MENA ülkesine ait 145 banka verilerini kullanarak yaptığı analizde, petrol fiyatlarının dolaylı olarak bankacılık karlılığını etkilediğini, en çok etkileşimin de yatırım bankalarında olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Beck (2011) petrol ihraç eden ekonomilerde petrol ve finansal piyasalar arasındaki ilişkiyi incelerken finansal piyasaların gelişmişliklerini de dikkate almıştır. Çalışmadan elde edilen bulgu, doğal kaynakların finansal sistemin üzerindeki laneti olarak tanımlanmıştır. Yani petrol piyasasından finansal sisteme doğru negatif bir etkileşim bulunmaktadır.

Alodaynic (2016) Körfez ülkelerini panel VAR yöntemini kullanarak incelediği çalışmasında petrol fiyatları ile bankacılık sistemlerinin istikrarı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. çalışma sonucunda petrol fiyatı şoklarının bankaların finansal açıdan istikrarı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nwani ve Orie (2016) Nijerya ekonomisini incelediği çalışmalarında petrol fiyatları, finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. ARDL yöntemini kullanan yazarlar, petrol fiyatlarının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Hawalddar vd. (2017) Bareyn ekonomisini 2005 yılından 2015 yılına adar petrol fiyatı şoku, finansal kriz ve bankacılık sisteminin performansı arasındaki ilişkiyi ANOVA yöntemi ile incelemiştir. Çalışmaları sonucunda petrol fiyat şoklarının bankacılık performansları üzerinde etkili olduğu, petrol fiyatlarının bankacılık sektörünün çeşitli rasyolarında anlamlı etki yaptığını belirtmişlerdir.

El-Chaarani (2019) 8 petrol ihracatçısı Ortadoğu ülkesinde petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın finansal sistemler üzerindeki etkisi incelemiştir. Analiz sonucunda Bahreyn, Umman ve İran ekonomilerinde petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın finansal sistemde bankacılık performansı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer ülkeler de ise böylesi bir ilişki bulunmamıştır. Bu ilişki içerisinde ekonominin büyüklüğü ve ekonomi içerisinde petrol sektörü haricindeki sektörlerin büyüklüğünün önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

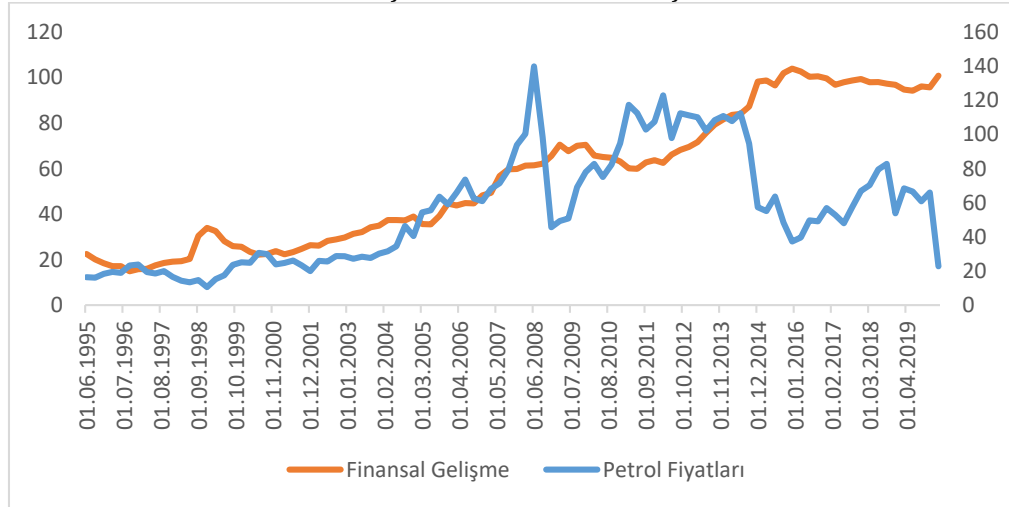
Ayu – Effendi (2019) OPEC üyesi ülkelerde petrol fiyatları ile İslami banka performansları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, her ülke için ilişkinin aynı yönde olmadığını, petrol fiyatındaki dalgalanmaların hem doğrudan hem de dolaylı yoldan İran, Katar, Bahreyn, Suudi Arabistan, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt ekonomilerinde etkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

3- Ampirik Sonuçlar

Bu çalışmada Rusya ekonomisinde 1995Q1-2020Q1 dönemi arasında Brent petrol fiyatları (PETROL) ile finansal gelişme endeksi (FGE) arasındaki ilişki araştırılmıştır. Finansal gelişmişlik endeksi literatürde bankacılık sektörüne ait farklı oranları kullanarak hesaplanırsa da Rusya finansal sistemine ait serilerin kesikli olması ve bazı değişkenlere ait serilerin olmaması nedeni ile bankacılık sektörünün özel sektöre vermiş olduğu kredilerin gayrisafi yurtiçi hasılasına oranı finansal gelişmişliğin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Rusya finansal sistemi ile ilgili veriler Bank for International Settlements'e ait veritabanından, petrol fiyatı verileri ise Bloomberg veritabanından elde edilmiştir.

Analize başlamadan önce, değişen varyans sorununa karşı her iki değişkenin doğal logaritması alınmıştır. Ampirik analizlerde sırasıyla korelasyon ilişkisi, tanımlayıcı istatistikler, birim kök testi ve vektör otoregresyon modeli sonuçlarına yer verilmiştir.

Grafik 1: Yıllar İtibariyle Rusya Ekonomisinde Brent Petrol Fiyatları ve Finansal Gelişme Endeksinin Gelişimi

Grafik 1’de sol eksen Brent petrol fiyatlarının dolar cinsinden değerini, sağ eksen ise finansal gelişme endeksini göstermektedir. Finansal gelişme endeksinin her ne kadar 1998-2001 ve 2009-2011 döneminde kısa süreli gerileme yaşamasına rağmen yıllar itibariyle artan bir trend içerisinde olduğu görülmektedir. Brent petrol fiyatları ise dalgalı bir seyir izlemesine rağmen herhangi bir trend içerisinde yer almamaktadır. 2007-2008 ve 2010-2014 döneminde yükselmesine rağmen ertesi yıllarda tekrar başlangıç noktasına dönmektedir.

Tablo 1. Finansal Gelişme ile Petrol Fiyatları Arasındaki Korelasyon

	FGI	PETROL
FGI	1	-
PETROL	0.752	1

Tablo 2. Değişkenlere ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Çarpıklık	Baskılık	Jarque-Bera
Finansal Gelişme	3.861	4.643	2.701	0.599	-0.303	1.746	8.086 (0.017)**
Petrol Fiyatları	3.824	4.94	2.354	0.660	-0.257	1.880	6.328 (0.042)**

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir. ***, ** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.

Tablo 1’e bakıldığında, finansal gelişme endeksi ile Brent petrol fiyatları arasında pozitif ve nispeten güçlü bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır. Bu durum değişkenler arasında muhtemel bir etkileşimin ekonometrik analiz sonucunda ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

Tablo 2’de değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler sunulmaktadır. Ampirik analiz dönemi boyunca petrol fiyatlarının standart sapması finansal gelişme endeksinin standart sapmasından daha büyük olduğu görülmektedir. Hem finansal gelişme hem de petrol fiyatlarının dağılımlarının sola çarpık ve basık olduğu görülmektedir. Jarque-Bera testine göre her iki değişkende %5 anlam seviyesinde normal dağılımın olmadığını iddia eden alternatif hipotezin kabul edildiği görülmektedir.

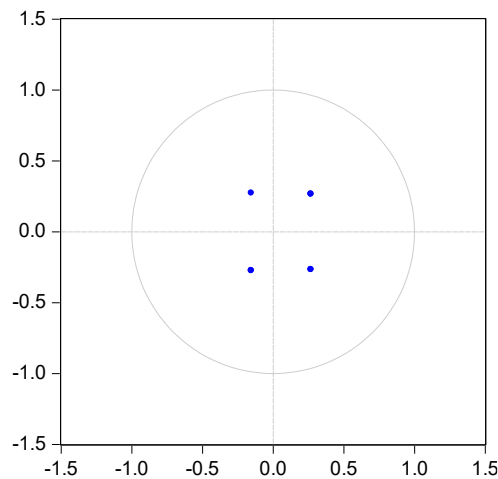
Tablo 3. Augmented Dickey ve Fuller (1981) Birim Kök testi Sonuçları

		Değişkenler	ADF		ADF
Düzey	Sabit	FGE	-0.978 (1) [0.758]	Birinci Farklar	-7.342 (0) [0.00]***
		PETROL	-1.793 (0) [0.381]		-8.476 (0) [0.00]***
	Sa.bit+Trend	FGE	-2.885 (1) [0.171]		-7.402 (0) [0.00]***
		PETROL	-1.025 (0) [0.935]		-8.614 (0) [0.00]***

Not: ***,** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Parantez içindeki değerler Schwarz bilgi kriterine göre optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Köşeli parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

Hem petrol fiyatları hem de finansal gelişme endeksi sabitli modelde ve sabit terim ile trend değişkeninin yer aldığı modelde düzey değerinde birim kök taşımaktadır. Her iki değişkenin birinci farkı alındığında durağan oldukları görülmektedir. Vektör otoregresyon (VAR) modelinde her iki değişkenin durağan oldukları seviye olan birinci farkları kullanılacaktır. Vektör otoregresyon modelinde alternatif gecikme uzunlukları test edilmiş ve optimal gecikme uzunluğunun 2 olduğuna karar verilmiştir.

Grafik 2. VAR (2) Modeline Ait Ters Kökler

VAR (2) modeline ait ters köklerin birim çember içerisinde olduğu görülmektedir. Böylece VAR(2) modelinin kararlı olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 4. VAR (2) Modeline Ait Otokorelasyon Test Sonuçları

Gecikme Uzunluğu	LM-Stat	Olasılık Değeri
1	3.428201	0.4889
2	4.065644	0.3972
3	3.097075	0.5417
4	2.137472	0.7105
5	4.319741	0.3645
6	1.251196	0.8696

Otokorelasyon testinde sıfır hipotezi otokorelasyonun olmadığı alternatif hipotez ise otokorelasyonun olduğunu iddia etmektedir (Gujarati, 2009). Olasılık değerleri göz önüne alındığında 6 gecikmeye kadar sıfır hipotezinin kabul edildiği ve otokorelasyon sorunu olmadığı görülmektedir.

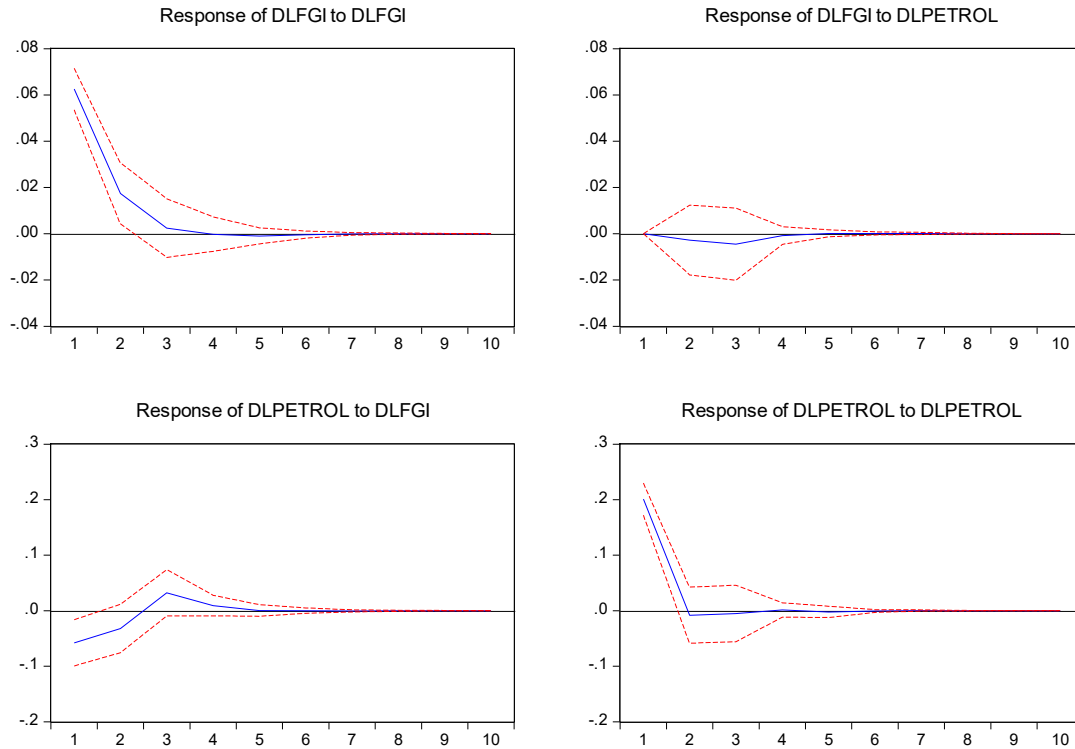
Tablo 5. VAR (2) Modeline Ait Değişen Varyans Sonuçları

KiKare Test İstatistiği	Olasılık Değeri
20.296	0.998

Değişen varyans testinde sıfır hipotezi modelde değişen varyansın olmadığı, alternatif hipotez ise değişen varyansın olduğu şeklindedir (Gujarati, 2009). Olasılık değerlerine göre modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Grafik 3. VAR(2) Modeline Ait Etki-Tepki Sonuçları

Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Petrol fiyatları ile finansal gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelerken ikinci aşamada etki tepki analizi yapılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre petrol fiyatlarındaki % 1'lik pozitif bir şoka

finansal gelişmişliğin vermiş olduğu tepki negatif olsa da sonuç istatistiki olarak anlamsızdır. Öte yandan finansal gelişmişlikte yaşanan pozitif bir şoka petrol fiyatlarının vermiş olduğu tepki negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Anlamlılık sadece bir dönem devam etmekte, ikinci dönemde istatistiksel olarak da anlamsızlaşmaktadır.

Tablo 6. VAR (2) Modeline Ait Varyans Ayrıştırması Sonuçları

Panel A. Finansal Gelişme Varyans Ayrıştırması		
Dönemler	DLFGI	DLPETROL
1	100.0000	0.000000
2	99.81773	0.182269
3	99.33359	0.666413
4	99.31826	0.681735
5	99.31796	0.682035
6	99.31780	0.682203
7	99.31769	0.682307
8	99.31768	0.682317
9	99.31768	0.682317
10	99.31768	0.682317

Panel B. Petrol Fiyatları Varyans Ayrıştırması		
Dönemler	DLFGI	DLPETROL
1	7.685964	92.31404
2	9.791824	90.20818
3	11.82916	88.17084
4	11.99006	88.00994
5	11.98880	88.01120
6	11.98874	88.01126
7	11.98899	88.01101
8	11.98908	88.01092
9	11.98908	88.01092
10	11.98908	88.01092

Panel A’da yer alan finansal gelişme endeksinin varyans ayrıştırması sonuçlarına göre 1. dönemde finansal gelişmedeki değişmelerin tamamı kendinden kaynaklanmaktadır. 10. dönem sonunda nispeten bu durum değişmemiş ve finansal gelişmedeki değişmelerin %99’u kendinden kaynaklanmaktadır. Panel B’de yer alan petrol fiyatları varyans ayrıştırması sonuçlarına göre 1. dönemde petrol fiyatlarındaki değişimin %92’si kendinden, %7.6’sı finansal gelişme endeksinden kaynaklanmaktadır. 10. dönem sonunda ise petrol fiyatlarındaki değişimin %88’i kendinde ve %11.98’si finansal gelişme endeksinden kaynaklanmaktadır. Tablo 6’da yer alan sonuçlara bir bütün halinde bakıldığında finansal gelişme endeksindeki değişmelerin petrol fiyatlarından çok fazla etkilenmediği ancak petrol fiyatlarındaki değişimin finansal gelişmeden çok fazla etkilendiği görülmektedir.

Tablo 7. VAR(2) Modeline Ait Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Wald İstatistiği	Olasılık Değeri
FGE $\nrightarrow$ PETROL	4.304	0.116
PETROL $\nrightarrow$ FGE	0.391	0.822

Not: ***,** ve * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde değişkenler arasında nedensellik ilişkisini göstermektedir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini göstermektedir.

VAR(2) modelinden elde edilen katsayıları uygulanan F testi sonuçlarına göre finansal gelişme endeksi ile petrol fiyatları arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Bu sonuç etki – tepki analizinden elde edilen sonuçlarla da örtüşmektedir.

4- Sonuç

Bu çalışmada Rusya ekonomisinde finansal piyasaların gelişimi ile petrol fiyatlarındaki değişim arasındaki ilişki 1995 – 2020 yılları arasında kalan çeyreklik dönem verileri ile incelenmiştir. Zira Rusya ekonomisi yapmış olduğu petrol üretimi ve ihracatı ile ekonomisi ve finansal piyasaları petrol fiyatlarındaki muhtemel değişikliklerden etkilenmektedir. Bu etkileşimin pozitif yönde mi yoksa negatif yönde mi olduğu literatürde tartışılmış olsa da ampirik olarak Rusya ekonomisi için tartışılmamıştır.

Çalışmada VAR temelli ekonometrik analiz metotları kullanılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Dahası etki – tepki analizleri de petrol fiyatlarının finansal sistemi etkilemediğini göstermektedir. Son olarak varyans ayrıştırması sonuçları finansal gelişmişlik şoklarının temelinde petrol fiyatlarından gelen bir etkinin olmadığını, ancak petrol fiyatlarında yaşanan bir şokun % 12’lik kısmında finansal gelişmişliğin etkisinin olduğunu söylememiz mümkündür.

Sonuç olarak petrol fiyatlarının Rus finansal sisteminin gelişmişliğinin üzerinde etkili değildir. Bu sonuç literatürde yapılan diğer çalışmalar ile karşılaştırıldığında da mevcut literatür ile ters olduğu söylenebilir. Zira ilişki ya negatiftir ya da pozitifdir. Bu durum Rusya ekonomisine özgü bir durum olabilir. Şöyle ki, Rus finansal sistemi her ne kadar 1990’lı yıllarda liberalize olsa da 2008 küresel finans krizinden sonra tekrar kamunun ağırlığı olduğu bir yapıya geri dönmüştür. Son rakamlara göre kamunun sektördeki ağırlığı % 60’lara yakındır. Bu durum petrol fiyatlarındaki değişimin bankaların finansal pozisyonlarını değiştirmemekte ya da petrol fiyatlarındaki değişime göre ticari bankalar pozisyonlarını değiştirmemektedir. Çünkü kamuya aittir. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki değişimin finansal sistem üzerinde pek de etkili olmadığı sonucuna ulaşmamıza neden olmaktadır.

Kaynakça

Adıgüzel, U., Bayat, T., Kayhan, S. ve Nazlıoğlu, Ş. (2013). Brezilya, Hindistan ve Türkiye’de Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru: Zaman ve Frekans Dağılımı Nedensellik Analizleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 1 (1) (January 2013), 49-73.

Adıgüzel, U , Kayhan, S , Bayat, T . (2016). Petrol fiyatları ve döviz kuru arasındaki ilişkinin ampirik analizi: Asimetrik nedensellik analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17 (2), 241-252.

Alodaynic, S. (2016), Oil prices, credit risks in banking systems, and macro-financial linkages across GCC oil exporters. *International Journal of Financial Studies*, 23(2), 1-14.

Ayu-Effendi, K. (2019). Oil prices and macroeconomic on the Islamic banking performance in OPEC member countries. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9(1), 200-204.

Beck, T. (2011). Finance and oil: Is there a resource curse in financial development (Center Discussion Paper No. 2011- 017). Tilburg University.

Benedictow, A., Fjartfort, D. ve Lofsnes, O. (2010). Oil dependency of the Russian economy: an econometric analysis. Discussion Papers no. 617, Statistics Norway, Research Department.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1057-1072.

El-Chaarani, H. (2019). The impact of oil prices on the financial performance of banking sector in the Middle East region. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 9 (5), 148 – 156.

Gregory, P. R. ve Lazarev, V. (2004). Structural change in Russian transition. Yale University, Economic Growth Center Discussion Paper, no. 896.

Gujarati, D. N. (2009). Basic econometrics. Tata McGraw-Hill Education.

Hawaldar, I., Rajesha, T.M., Lokesha, A., Kumar, A. (2017), Impact of financial and oil price crisis on the financial performance of selected banks in Bahrain. *International Journal of Economic Research*, 14(11), 83-96.

Hou, Z., Keane, J., Kennan, J., & Willem te Velde, D. (2015). The oil price shock of 2014: Drivers, impacts and policy implications (ODI Working Paper No. 415). London: Overseas Development Institute.

Kirdina, S. ve Vernikov, A. (2013). Evolution of the banking system in the Russian context: an institutional view. *Journal of Economic Issues*, XLVII (2), 473 – 481.

Lescaroux, F., & Mignon, V. (2008). On the influence of oil prices on economic activity and other macroeconomic and financial variables. *OPEC Energy Review*, 32, 343–380.

Nili, M. ve Rastad, M. (2007). Addressing the growth failure of the oil economies: The role of financial development. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 46 (5), 726-740.

Nwani, C., Iheanacho, E. ve Okogbue, C. (2016). Economic growth in oil exporting countries: Do stock market and banking sector development matter? Evidence from Nigeria. *Cogent Economics & Finance*, 4 (1), 115 - 172.

Poghosyan, T., Hesse, H. (2009), Oil Prices and Bank Profitability: Evidence from Major Oil-Exporting Countries in the Middle East and North Africa. *IMF Working Papers*, No. 9(220). p1-23.

Sabitova, N. ve Shavaleyeva, C. (2015). Oil and gas revenues of the Russian federation: Trends and Prospects. *Procedia Economics and Finance*, 27, 423 – 428.

Şentürk, M., Akbaş, Y., Adıguzel, U. (2013). Uluslararası Ham Petrol ve Altın Fiyatlarının Amerikan Doları ile İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama . *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* , 4 (2) , 139-149 .

Westin, Peter, 2004, “Dutch Disease: Diagnosing Russia” (Moscow: ATON Capital).

World Bank (2002). Building Trust. Developing the Russian Financial Sector. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington.

**BANKALARDA İÇSEL PAZARLAMA FAALİYETLERİNİN DEMOGRAFİK
ÖZELLİKLERE GÖRE DEĞİŞİMİ**
CHANGE OF INTERNAL MARKETING ACTIVITIES IN BANKS ACCORDING TO
DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Bandırma, Türkiye.

Orcid ID: 0000-0002-3301-7496

İtır HASIRCI

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, İşletme Doktora Öğrencisi, Bandırma, Türkiye

Orcid ID: 0000-0002-5449-2640

Öğr. Gör. Pınar KURT

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO Öğretim Görevlisi, Bandırma,
Türkiye

Orcid ID: 0000-0001-6870-4248

ÖZET

İşletmeler, müşterilerini memnun edebilme fikrini her zaman ön planda tutmaktadır. Ancak müşteriye memnun edebilmenin yolu öncelikle şirket çalışanlarının memnuniyetinden geçmektedir. Ülkemizde bu durumu fark eden işletmeler çalışanları için özel stratejiler geliştirme yoluna gitmektedirler. Günümüzde rekabet ortamında ayakta kalmak isteyen işletmeler yönetici ve çalışanlarını; müşteri tatminini, müşteriye hizmeti, çalışanların motivasyonu ve tatmini, hizmetlerinde farklılaşma, piyasanın beklentilerine cevap verebilme, esnekli ve kalite sağlamayı başarabilmek adına sürekli teşvik etmelidirler. Bu sebeple çalışanların örgütün değerleri ve vizyonu altında birleştirilmesiyle ortak bir pazarlama kültürü yaratılmak isteniyorsa içsel pazarlamaya ihtiyaç vardır. Daha önce yalnızca dış müşteriler hedef alınarak yapılan çalışmalar günümüzde yerini örgütün çalışanlarının da müşteri gibi kabul gördüğü çalışmalara bırakmıştır. Bu değişim önemli bir husustur. Üretim hattında yalnızca dış müşterilerin ürünleri denediği bir piyasadan iç müşterilerin de ürünleri denediği piyasaya geçiş sağlanmış ve böylece işletmelere maliyet, zaman, kalite, saygınlık ve pek çok açıdan avantaj sağlanmıştır. Üretim hattında yaşanabilecek olası sıkıntılar müşteriye ulaşmadan test edildiği için, olası sorunlar müşteri kaybı yaşanmadan ortadan kalkmaktadır. Bunun yanında ürün piyasa değerinin altında iç müşteriye yani çalışan sunulduğu için çalışan kendisine ayrıcalık yapıldığına inanarak motivasyon ve iş tatmininde de artış yaşamaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak içsel pazarlama kavramı için müşteri memnuniyetine, üretkenliğe ve çalışanların performansına odaklı bir kavram olduğu söylenebilir. İçsel pazarlama sayesinde çalışan bilgilendirilmek amacıyla eğitimlere tabi tutularak motive edilir. İçsel pazarlama çalışanların değişime karşı dirençlerinin kırılmasına imkân sağlayan pazarlama benzeri bir yaklaşımı benimseyen bir kavramdır. Çalışanların pazarlama kültürlerini olumlu yönde etkileyen ve örgüt içinde ortak bir kültür yapısı oluşturan içsel pazarlama kavramı müşteri bağlılığı ile çalışan bağlılığı arasında pozitif bir ilişki kurarak müşteri potansiyelini ve karlılığını olumlu yönden etkiler. Bu araştırmanın amacı uygulamanın yapıldığı banka çalışanlarının içsel pazarlama faktörünün demografik değişkenlere göre değişimini incelemektir. Araştırmada, özel bir bankanın 200 çalışanına bir anket uygulaması yapılmış olup elde edilen verilerin analizinde, güvenilirlik analizi, frekans analizi, normallik testi ve anova testi yapılmıştır. Yapılan analizlerin neticesinde çalışanların içsel pazarlama faaliyetleri ile ilgili algılarının gelire göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçsel Pazarlama, Banka, İç Müşteri.

ABSTRACT

Businesses always prioritize the idea of satisfying their customers. However, the way to satisfy the customer is primarily through the satisfaction of the company employees. In our country, businesses that realize this situation are going to develop special strategies for their employees. Managers and employees of businesses that want to survive in today's competitive environment; they should constantly encourage customer satisfaction, customer service, motivation and satisfaction of employees, differentiation in their services, and responsiveness to the expectations of the market, flexibility and quality. For this reason, internal marketing is needed if a common marketing culture is to be created by combining the employees under the values and vision of the organization. The studies that were previously carried out only by targeting external customers have now been replaced by studies where the employees of the organization are accepted as customers. This change is an important consideration. In the production line, a transition was made from a market where only external customers tried the products, to a market where domestic customers also tried the products, and thus, cost, time, quality, prestige and many advantages were provided to enterprises. Since possible problems that may occur in the production line are tested before reaching the customer, possible problems are eliminated without customer loss. In addition, since the product is offered to the internal customer, is the employee, below the market value, the employee believes that he / she is privileged, and the motivation and job satisfaction increase. Based on these definitions, it can be said that the concept of internal marketing is a concept focused on customer satisfaction, productivity and employee performance. Thanks to internal marketing, the employee is motivated by being subjected to training in order to be informed. Internal marketing is a concept that adopts a marketing-like approach that allows employees to break their resistance to change. The internal marketing concept, which positively affects the marketing culture of the employees and creates a common culture structure within the organization, establishes a positive relationship between customer loyalty and employee loyalty, and positively affects customer potential and profitability. The purpose of this study is to examine the change of internal marketing factor of bank employees according to demographic variables. In the study, a questionnaire was applied to 200 employees of a private bank, and reliability analysis, frequency analysis, normality test and anova test were performed in the analysis of the data obtained. As a result of the analysis, it has been concluded that employees' perceptions of internal marketing activities differ according to income.

Key Words: Internal Marketing, Bank, Internal Customer.

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı uygulamanın yapıldığı banka çalışanlarının içsel pazarlama faktörünün demografik değişkenlere göre değişimini incelemek, kavramsal bir yazın taraması yapmak, bu kavrama ilişkin tanımlamaları gerçekleştirmektir.

İçsel pazarlama kavramı, memnun müşterilere sahip olabilmek, memnun çalışanlara sahip olabilmek anlamına gelen bir kavramdır. Bu hususun en iyi şekilde gerçekleştirilebilmesi için önemli olan çalışanlara müşteri gibi davranmak, pazarlama ilkelerini çalışanlarına motivasyonlarına uygulamak gerekmektedir. Berry ve Parasuraman içsel pazarlamanın nitelikli çalışanları ihtiyaç duydukları iş ürünleri ile etkilediğini ve geliştirip, motive ettiğini belirtmektedir. İçsel pazarlama çalışanlara müşteri muamelesi yapar ve iş ürünlerini insan ihtiyaçlarına göre şekillendirir (Berry and Parasuraman, 1991:151). Ewing ve Caruana işletmelerin çalışanlarını işletmelerinde tutmak için uyguladıkları faaliyetleri içsel pazarlama olarak tanımlamıştır (Ewing ve Caruana, 1999: 17-18). Bu husus işletmelerin tüm motive edici

unsurlar vasıtasıyla işe aldığı çalışanlarının işte kalıcı olmasını sağlamak ve dış müşteriye tatmin etmek şeklinde yorumlanabilir.

İçsel pazarlamada ana amaç çalışanlara yönetimin onların ihtiyaçlarını karşıladığı hususunda tatmin olmalarıdır. Bu ana amaç iç müşteri olarak tanımlanan çalışanların tatmin edildiği ölçüde dış müşterilerin de tatmin olacağı anlayışını kapsamaktadır. İşletmelerde içsel pazarlama faaliyeti yüksekse, yetenekli ve işine bağlı çalışanın ihtiyaçları dikkate alınıyorsa müşteri memnuniyeti gibi müşteri yönlü davranışların da geliştirilmesine olanak sağlanıyordur (Uygun ve ark., 2013:131). İçsel müşteri olarak tanımlanan çalışanlar tatmin edilirse, işlerini severler ve dış müşterilere daha iyi hizmet sağlarlar. Bu sebeple içsel pazarlama faaliyetlerine önem vermek firmalar açısından gerekli görülmektedir.

İşletmelerin başarılı olabilmeleri için tüketiciyle doğrudan temasta olarak çalışan görevlilerin, dış müşterilere karşı davranış biçimlerinin yanında, bireysel özelliklere göre de şekillenebilmektedir. Çünkü hizmet pazarlamasında; çalışan ve tüketici arasındaki etkileşim, hizmet sunumunun temel belirleyicisidir (Liao, 2009: 6). İçsel pazarlama ile ilgili literatürde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlara örnek verilecek olursa;

Kilburn içsel pazarlamayı, işletme-müşteri ve çalışan-müşteri arasındaki ilişkiyi, çalışanlar ile işletme arasındaki bir süreç olarak tanımlamakta; çalışanlar, iç müşteri kabul edilmektedir (Kilburn, 2006: 34). Basualdo içsel pazarlama için çalışanların tatmin edilip, iş motivasyonlarının sağlanmasıyla, uzun süreli istihdam oranlarının arttırılabileceğini savunmaktadır (Basualdo, 2010: 18). İçsel pazarlama anlayışı ile hem iç hem de dış müşteriler için değer yaratan çalışan ilişkileri yönetimi önem arz etmektedir (Longbottom, 2006:713). Chang ve Chang içsel pazarlamanın çalışanlarda müşteri yönlü davranışlar geliştirmek amacıyla benimsenen bir pazarlama anlayışı olduğunu belirtmektedir (Chang and Chang, 2008: 93). Bu durumda içsel pazarlama firmanın çalışanlarının dış müşterilere odaklanmasını sağlar, onları bu yönde motive eder (Basualdo, 2010: 17). İçsel pazarlama için dış pazarlarda uygulanan yönetim esaslarının kurum içinde de icra edilmesidir şeklinde bir tanım yapan Kelemen and Papasolomou kurum içi çalışmalar iyi kurgulanmazsa dış ilişkilerin de başarılı şekilde gelişemeyeceğini söylemektedir (Kelemen and Papasolomou, 2004: 122).

Yapraklı ve Özer (2001) içsel pazarlamayı işletmelerin amaçları doğrultusunda liyakatli çalışanları ve alınan çalışanların işlerini devam etmesini sağlamak için iletişim ve motive edici unsurlarla dış müşterinin tatminini sağlamayı yöneltmek olarak tanımlamıştır (Yapraklı ve Özer, 2001: 58). Hizmet işletmelerinin başarısı tüketiciyle temasta olarak çalışan görevlilerin dış müşterilere olan tavırları yanında bireysel özelliklere göre de şekillenebilmektedir. Bu durumun sebebi hizmet pazarlamasında tüketici ve çalışan arasındaki etkileşimin hizmet sunumunun temel belirleyicisi olmasıdır (TEZ). İçsel pazarlamanın ana unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Ahmed ve Rafiq, 2000: 453);

1. Çalışan motivasyonu ve memnuniyeti,
2. Müşteri odaklılık ve müşteri memnuniyeti,
3. İşlevlerarası koordinasyon ve entegrasyon,
4. Yukarıdakilere pazarlama benzeri yaklaşım,
5. Belirli kurumsal veya fonksiyonel stratejilerin uygulanması.

İçsel pazarlama esası, işletmenin çalışanlarını iç pazar olarak görmesi gerektiğidir. Bu durum, çalışanların işletmenin başarısının yolunu açacak bir pazar olarak kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu başarının, işletmenin iç müşterilerinin ve tedarikçilerinin ihtiyaçlarının karşılanması ile oluşturulabilceği düşünülmektedir (Barzoki ve Ghujali, 2013).

Literatürde içsel pazarlama kavramı en çok iş tatmini ile ilişkilendirilmiştir. Ergün ve Boz (2017) Manavgat'ta bulunan konaklama işletmelerinde çalışan 217 kişi ile bir anket çalışması gerçekleştirmiş olup, çalışanların içsel pazarlama faaliyetleri ile iş tatminleri arasında

anlamli bir iliŖi olduğunu tespit etmiŖtir (Ergün ve Boz, 2017: 1-12).  z ifci (2018)  alıŖmasında Yozgat ilindeki devlet hastanelerinde  alıŖmakta olan 236 personelle anket  alıŖması ger ekleŖtirmiŖ olup,  alıŖanların iŖ tatminleri ve içsel pazarlama uygulamalarının demografik deėiŖkenlere göre deėiŖip deėiŖmediėini ele almıŖtır. Analizlerin neticesine göre cinsiyet, medeni durum, yaŖ, görev ve iŖ tecrübesi açısından iki deėiŖkenin farklılık yaratmadığı tespit edilmiŖtir ( z ifci, 2018: 147-163).

ARAŖTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLER

Bu  alıŖmanın amacı, bankacılık sektöründe kullanılan içsel pazarlama faaliyetlerinin, demografik özelliklere göre deėiŖimini belirlemektir.  alıŖmada, özel bir bankanın 200  alıŖanına bir anket uygulaması ger ekleŖtirilmiŖtir. AraŖtırmanın hipotezleri sosyal deėiŖim kuramına göre oluŖturulmuŖtur. İçsel pazarlama uygulamaları ile ilgili yukarıda verilen bilgiler ıŖıėında aŖaėıdaki hipotezler geliŖtirilebilir:

H₁: İçsel pazarlama uygulamaları  alıŖanların gelir düzeylerine göre anlamli farklılıklar göstermektedir.

H₂: İçsel pazarlama uygulamaları  alıŖanların eğitim düzeylerine göre anlamli farklılıklar göstermektedir.

AraŖtırmada veriler anket tekniği ile toplanmıŖtır. Anket formunun ilk bölümünde içsel pazarlama faaliyetleri için Foreman ve Money (1995) tarafından geliŖtirilen 18 maddeli ‘‘İçsel Pazarlama Uygulamaları  l eėi’’ kullanılmıŖtır. İkinici bölümünde banka  alıŖanlarının demografik özelliklerine iliŖkin sorular y neltilmiŖtir.

ARAŖTIRMANIN BULGULARI

Demografik  zelliklere İliŖkin Bulgular

Tablo 1: Demografik  zelliklere İliŖkin Bulgular

DeėiŖken		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	102	51,0
	Erkek	98	49,0
Eğitim Durumu	Lise	3	1,5
	�n Lisans	15	7,5
	Lisans	168	84,0
	Lisans �st�	14	7,0
Gelir durumu	2000-4000	56	28,0
	4001-6000	31	15,5
	6001-8000	43	21,5
	8001-10000	40	20,0
	10001 ve �st�	30	15,0

Tablo 1'deki sonuçlar incelendiğinde katılımcıların 102'sinin kadın ve 98'inin erkek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında çoğunluğun 168 kişi ile lisans mezunu olduğu görülmüştür. Gelir durumu sonuçlarına göre 6001 ile 800 arası maaş alanların çoğunluğu temsil ettiği belirlenmiştir.

Güvenilirlik Analizleri

Tablo 2: Güvenilirlik Analizi

	Cronbach's Alfa	Örneklem Sayısı
İşsel Pazarlama Uygulamaları	,849	200

İşsel pazarlama uygulamaları ölçeğine ait güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,849 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik analizi sonuçları yüksektir.

Normallik Testi

Tablo 3: Basıklık-Çarpıklık Değerleri

	Basıklık	Çarpıklık
İşsel Pazarlama Uygulamaları	-,460	1,011

Tablo 3'te görüldüğü gibi ölçek verileri için Çarpıklık (Skewness) ve Basıklık (Kurtosis) +1,5 ile -1,5 arasında bir değer aldığı ve normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Anova Testi Bulguları

Tablo :4 H₁ Hipotezi İçin Anova Testi

Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	4,676	4	1,169	2,898	0,023
Grup içi	78,650	196	,403		
Toplam	83,326	200			

Yapılan tek yönlü anova testinin sonucuna göre (H₁: İşsel pazarlama uygulamaları çalışanların gelir düzeylerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.) hipotezi kabul olmuştur (p<0,05).

Tablo :5 H₂ Hipotezi İçin Anova Testi

Varyans Kaynağı	Kareler toplamı	s.d.	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	1,601	3	,534	1,280	,282

Grup içi	81,725	197	,417		
Toplam	83,326	200			

Yapılan tek yönlü anova testinin sonucuna göre (H₂: İçsel pazarlama uygulamaları çalışanların eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.) hipotezi reddedilmiştir (p>0,05).

SONUÇ

Araştırmada uygulanan tek yönlü anova testinin sonucuna göre (H₁: İçsel pazarlama uygulamaları çalışanların gelir düzeylerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.) hipotezi kabul olmuştur (p<0,05). İkinci hipotez için yapılan analiz sonucuna göre (H₂: İçsel pazarlama uygulamaları çalışanların eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir.) reddedilmiştir. Bu sonuçlar Toksarı (2012) çalışması ile örtüşmeyen neticelerin kapsamaktadır. Toksarı (2012) çalışmasında çalışanların içsel pazarlama uygulamalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmiştir (Toksarı, 2012: 154-183). Gelir durumu 8001-10000 arası olan banka çalışanlarının içsel pazarlama faaliyetlerini diğer çalışma arkadaşlarına göre daha çok yansıttıkları görülmektedir. Doukakis ve Kitchen (2004) işgörenleri memnun edebilmek için onları ödüllendirmek ve motive etmek gerektiğini, adil gelir dağılımının çalışan motivasyonuna, dolayısıyla dış müşterilerin memnuniyetine etki ettiğini belirtmişlerdir. Grönroos (1990) ve Wu, Tsai ve Fu (2013) iç iletişimin, yöneticiler ile işgörenler arasındaki etkili iletişimin hem müşterilere hizmet etme hem de iş performanslarını artırma noktasında önem arz ettiğini belirtmişlerdir. İçsel pazarlama uygulamaları sonucunda ihtiyaçları karşılanan personelin motivasyonu, iş tatmini ve işyerinde kalıcılığı artacak; buna bağlı olarak da hizmet kalitesi artacağı için kurumun dış müşteri memnuniyeti ve işletmeye olan bağlılığı yükselecektir.

Bu çalışmada, özel bir bankanın çalışanlarına yönelik bulgular elde edildiğinden, gelecekte yapılacak olan çalışmalarda bankaların tüm şubelerinin araştırmaya dâhil edilmesi ve yalnızca bir özel bankada gerçekleştirilmesi yerine Türkiye’de faaliyet gösteren diğer özel bankaların da araştırmaya dâhil edilmesi gelecek araştırmalar için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, P.K.& Rafiq, M. (2000) Advances in the internal marketing concept: definition, synthesis and extension. *Journal of Services Marketing*, 14(6): 449-462.
- Basualdo, E.M. (2010) The effects of internal marketing on six sigma perception. University of Phoenix, Arizona.
- Berry, L.L. Wall, E.A., Carbone, L.P. (2006) Service clues and assessment of service experience: lessons from marketing. *Academy of Management Perspectives*, 20 (2):43-57.
- Chang C.S., Chang, H.C. (2008) Perceptions of internal marketing and organizational commitment by nurses. *Journal of Advanced Nursing*, 65(1): 92-100.
- Ewing, M.T., Caruana, A. (1999) An internal marketing approach to public sector management: the marketing and human resources interface. *The International Journal of Public Sector Management*, 12/1: 17-26.

- Kelemen, M., Papasolomou-Doukakis, I. (2004) Can culture be changed? A study of internal marketing. *The Service Industries Journal*, 24(5): 121-135.
- Kilburn, A. (2006) The effects of internal marketing program implementation. Tennessee, The University of Memphis.
- Liao, J-F. (2009) The effects of internal marketing on customer orientation in the banking industry. Unpublished doctor dissertation, Golden Gate University, San Francisco.
- Longbottom, D., Osseo-Asare, A., Chourides, P., Murphy, W.D. (2006) Real quality: Does the future of TQM depend on internal marketing? *Total Quality Management*, 17(6): 709-732.
- Uygun, M., Güner, E., Mete, S. (2013) Hizmet işletmelerinde iç müşteri yaklaşımının çalışanların müşteri yönlü davranış geliştirmesindeki rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5:1, 129-149.
- Yapraklı, Ş., Sevtap Ö. (2001) Çağdaş pazarlamada yeni bir yaklaşım: içsel pazarlama. *Pazarlama Dünyası Dergisi*, 6:58-62.

İŞ TATMİNİ VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK İLİŞKİSİ: BİR UYGULAMA
RELATIONSHIP BETWEEN JOB SATISFACTION AND ORGANIZATIONAL
COMMITMENT: AN APPLICATION

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Bandırma, Türkiye.

Orcid ID: 0000-0002-3301-7496

Öğr. Gör. Pınar KURT

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO Öğretim Görevlisi, Bandırma, Türkiye

Orcid ID: 0000-0001-6870-4248

İtir HASIRCI

Bandırma OnYedi Eylül Üniversitesi, İşletme Doktora Öğrencisi, Bandırma, Türkiye

Orcid ID: 0000-0002-5449-2640

ÖZET

İş yaşamı günümüzde insanların yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında iş tatmini insanların yaşama ve mutluluğa için önem arz etmektedir. İş tatmini kavramı çalışanın yaptığı iş karşılığında hissettiği manevi tatmini olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaptıkları iş ile duyguları arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bu kavram, işten hoşlanmanın derecesini ortaya koymaktadır. Bir diğer tanımla iş tatmini, iş görenin çalıştığı işten elde ettiklerinin, ihtiyaç duydukları ve kişisel değer yargılarıyla örtüşmesi ya da örtüşmesine imkân tanınması durumudur. Yönetimsel anlamda üzerinde durulan bir konu olmasının sebebi, yapılan iş ile ilgili elde edilebilecek olumlu neticelerin iş görenin iş tatmininin sağlanmasıyla doğru orantılı olmasıdır. İş tatminin yükseldiği durumlarda, çalışanların örgüte karşı verimlilikleri artacak, işten ayrılmalar ve devamsız oranları azaltacak ve dolayısıyla örgütsel bağlılık da artacaktır. İş tatmini, iş çıktıları ile beklentiler arasındaki uyumu ifade eden bir kavram olmakla beraber birbirleriyle alakalı birçok kavramı ortaya koymaktadır. Bu kavramlar; ücretler terfi olanakları, yapılan iş, çalışma arkadaşları şeklinde sıralanabilir. Örgütsel bağlılık kavramı ise iş görenin çalıştığı örgütün amaç ve değerlerine taraf olarak etkili bir şekilde bağlanması şeklinde tanımlanabilir. Örgütsel bağlılık ile örgütlerin devamlılığı arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Örgütler devamlılıklarını sağlamak için iş görenlerini bünyelerinde tutmayı hedeflemektedirler. İş görenlerin örgütsel bağlılıklarının yüksek ya da düşük olması, örgüt içinde kalmak ya da ayrılmak konusundaki kararlarında belirleyici bir unsur olmaktadır. Örgütler açısından örgütsel bağlılığın önemli olması çeşitli kavramlarla etkileşim içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu kavramlar, işten ayrılmak, devamsızlıkların artması, farklı iş arama faaliyetleri, bağımsızlık, sorumluluk, yaş cinsiyet, hizmeti süresi, eğitim şeklinde sıralanabilir. Bu araştırmanın amacı uygulamanın yapıldığı banka çalışanlarının iş tatmin düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Araştırmada, özel bir bankanın 200 çalışanına bir anket uygulaması yapılmış olup, elde edilen verilere güvenilirlik analizi, frekans analizi, normallik testi, korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre banka çalışanlarının iş tatmin düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık, Banka.

ABSTRACT

Business life has become an important part of people's lives today. From this point of view, job satisfaction is important for people's life and happiness. The concept of job satisfaction is defined as the moral satisfaction felt by the employee in return for his job. This concept, which reveals the relationship between people's work and their emotions, reveals the degree of job satisfaction. In another definition, job satisfaction is the situation where the employee obtains from the job he / she works for, and the situation of matching or enabling them to coincide with their needs and personal values. The reason why it is an issue that is emphasized in terms of management is that the positive results that can be obtained about the work done are directly proportional to the job satisfaction of the employee. In cases where job satisfaction increases, the productivity of employees against the organization will increase, the rate of resignation and absenteeism will decrease, and thus organizational commitment. Although job satisfaction is a concept that expresses the harmony between work outcomes and expectations, it reveals many concepts related to each other. These concepts, wages can be listed as promotion opportunities, work done, colleagues. The concept of organizational commitment can be defined as the effective attachment of the employee to the goals and values of the organization he / she works. There is an important relationship between organizational commitment and continuity of organizations. Organizations aim to retain their employees in order to ensure their continuity. The high or low organizational commitment of the employees is a determining factor in their decisions to stay or leave the organization. The importance of organizational commitment for organizations is due to its interaction with various concepts. These concepts can be listed as leaving the job, increasing absenteeism, different job search activities, independence, responsibility, age, gender, service duration, education. The purpose of this study is to determine the relationship between job satisfaction levels and organizational commitment of the bank employees where the application was made. In the study, a questionnaire was applied to 200 employees of a private bank, and reliability analysis, frequency analysis, normality test, correlation and regression analysis were applied in the analysis of the data obtained. According to the results of the analysis, it was determined that there is a positive and significant relationship between the job satisfaction levels of the bank employees and their organizational commitment.

Key Words: Job Satisfaction, Organizational Commitment, Bank.

GİRİŞ

İş yaşamı günümüzde insanların yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Örgütler için ise çalışanları elde tutma gün geçtikçe daha önemli bir zorluk haline gelmektedir. Çalışanlar, özellikle yer bulma, işe alma, eğitim, maaşlar, sağlık planları, ikramiyeler ve benzerleri açısından önemli yatırımları temsil ettikleri için neredeyse tüm örgütler için hayati bir kaynaktır. Üretkenlik ve verimlilik yoluyla yüksek düzeyde bir örgütsel performansa ulaşmak, her zaman en öncelikli kurumsal hedef olmuştur. Bunu başarmak için çok memnun bir iş gücü mutlak bir gerekliliktir (Örücü ve Hasırcı, 2020). Personelin iş tatmini ve bağlılık duygusu örgütsel verimlilik ve karlılık için en önemli faktörlerden ikisi olup bu kavramlar çalışanların iş davranışlarını ve performansını etkilemektedir (Örücü vd., 2020).

İş tatmini kavramıyla ilgili birçok çalışma iş tatminini liderlik tarzı açısından psikolojik bir bakış açısı olarak incelemiştir. Bu bakış açısı, belirli bir çalışanın işine duyuşsal, bilişsel ve davranışsal bileşenler açısından çok boyutlu bir yanıt olarak tanımlanmaları eğilimindedir (Omar ve Hussin, 2013). Weiss (2002), iş tatminin bir tutum olarak düşünülebileceğini savunmuş ve Weiss'e göre iş tatmini, belirli bir araştırmacının duygu, davranış ve inanç olma eğiliminde olan bilişsel değerlendirme nesnelerini ayırt edici bir şekilde olması gerektiğini ifade etmiştir. İş tatmini kavramı özünde, belirli bir kişinin inancını, duygusunu ve davranışını dikkate alarak işine karşı tutum oluşturmaya olduğu ileri sürülmektedir (Bennet, 2019). Literatürde iş tatmini ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. İş tatmini, bireyin belirli bir işe karşı olumlu duygusal tepkisidir (Tanova ve Nadiri, 2010). Çalışanların işe ve örgüte yönelik olumlu duygularını yansıtır. İş tatmini, iş yoluyla ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin kişinin kendini algılamasıyla ilgilidir (Malik vd, 2010). Bir çalışanın iş tatmin düzeyi, işyeri ve işinin kendisi hakkındaki olumlu ve olumsuz duygularının bir ifadesidir (Arif ve Chohan, 2012). Robbin ve Judge'a (2011) göre iş tatmini, bir bireyin işine karşı sahip olduğu olumlu ve/veya olumsuz duyguların bir toplamıdır. İş tatmini, bir çalışanın işini ne kadar sevdiğini ve işle meşgul olma düzeyini gösterir (Pitaloka ve Sofia, 2014). İş tatmininde ast-üst ilişkileri, yöneticilerin çalışanlar ile olan iletişimleriyle ilişkilidir (Yarimoğlu ve Ersönmez, 2017; Yüksel, 2005; Yeniçeri vd., 2020).

Örgütsel bağlılık kavramı ise, bir toplumdaki örgütün prestijiyile ve iyi bir itibarla, örgüt temsilcileriyle olan ilişkileriyle ve toplum tarafından tanınmalarıyla verilir. Örgütsel bağlılık, bir çalışan ile genel organizasyon arasındaki bağıdır. Bu bağın nasıl oluşturulduğuna bağlı olarak devam bağlılığı, normatif bağlılık ve duygusal bağlılık olmak üzere üç ana bağlılık türü vardır (Allen ve Meyer, 1990).

- *Duygusal bağlılık; tutumsal bağlılık olarak da ifade edilen bu kavram* çalışanın örgütte kendi isteği ile kalmaya devam etmesi, örgüte üye olmaktan ve diğer üyeler ile olan ilişkilerinden dolayı mutluluk duyması gibi ulaştıkları duygusal tutumları neticesinde örgüt hedef ve değerlerini benimsemesi ve olması gerekenden daha fazla çaba sarf etmesidir.

- *Devam bağlılığı; rasyonel bağlılık olarak ifade edilen bu kavram* çalışanın örgüte yaptığı yatırımların ve elde ettiklerinin (geçirilen süre ve dolayısıyla kıdem, statü, maaş vb.) ortaya konarak, işten ayrılması ve yeni bir işe başlaması durumunda elde edebileceklerinin maliyet hesabına dayalı olarak, tamamen ekonomik nedenlerden dolayı örgütte kalma davranışlarıdır.

- *Normatif bağlılık; kuralcı bağlılık olarak da ifade edilen bu kavram* çalışanın sahip olduğu ahlaki ve kültürel değerleri doğrultusunda örgütte kalmayı bir borç ve yükümlülük olarak görmesi ve bu davranışın en doğru olduğunu düşünmesiyle birlikte örgütte kalmaya devam etme davranışlarıdır (Allen ve Meyer, 1990; Sökmen ve Kenek, 2019).

Örgütsel bağlılık, çalışanların kendilerini çalıştıkları organizasyonla ne ölçüde özdeşleştirdiğini, örgüte ne kadar bağlı olduklarını ve ayrılmaya hazır olup olmadıklarını karakterize etmektedir. Çalışanlar genel olarak bir örgüte bağlandıklarında örgütlerinden ayrılmak istemezler. Bu nedenle örgütsel bağlılık, iş tatmininin bir uzantısı olarak kabul edilebilir.

Özetle iş tatmini, çalışanın işi hakkındaki duygularını ifade etmekte olup, çalışanların işlerinden ne kadar hoşlandığını (memnuniyet) veya hoşlanmadığını (tatminsizlik) gösterirken, örgütsel bağlılık ise bir çalışanın örgütüyle ne kadar 'birlik duygusu' yaşadığını gösterir (Meyer ve Allen; 1991). Literatürde iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır (İşler ve Özdemir, 2010; Karataş ve Güleş, 2010; Çetin ve Basım, 2011; Çelik vd., 2015; Özmen ve Kahraman, 2017; Yarimoğlu ve Ersönmez, 2017; Bekmezci ve Mert, 2018; Sökmen ve Kenek, 2019; Sandberg, 2020) ancak bankacılık sektöründe kısıtlı sayıda çalışma bulunduğundan araştırma özel bir bankanın çalışanlarına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırmada, özel bir bankanın 200 çalışanına anket uygulaması yapılmış olup, elde edilen verilerin analizinde, güvenilirlik analizi, frekans analizi, normallik testi, korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre banka çalışanlarının iş tatmin düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Literatür Taraması

İş tatmini ve örgütsel bağlılık kavramı ile ilgili farklı sektörlerde ve birçok işletmede araştırmalar yapılmış olup ilgili çalışmalar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Literatürde Yapılmış Çalışmalar

Yıl	Yazarlar	Değişkenler	Uygulama Alanı	Yöntem	Sonuç
2010	İşler ve Özdemir	İşsel Pazarlama İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	Hastane Çalışanları	Faktör Analizi	Çalışma sonucunda, çalışanların kendi geleceklerini planlamalarına imkân tanıyan kariyer geliştirme faaliyetleri, iş ortamında sergilediği performans sonucu olumlu davranışlarının ödüllendirilmesine yönelik faaliyetler çalışanların iş tatminlerini ve örgütsel bağlılıklarını olumlu yönde etkilediği bulunmuş olup, anket sonuçları, çalışanlar açısından vizyon geliştirme ve katma değer yönetimi yönüyle örgütte kalmanın anlamlı bir getirisi olmadığına ulaşılmıştır.
2010	Karataş ve Güleş	İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	İlköğretim Okulu Öğretmenleri	T-testi, Kruskal Wallis-H Mann Whitney-U Pearson Momentler Çarpımı, Korelasyon	Araştırma sonucuna göre bulgularına göre öğretmenlerin iş tatmini ile örgütsel bağlılığı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Bununla birlikte öğretmenlerin iş tatmin ve örgütsel bağlılık düzeyleri yüksek olup; iş tatmininde ve örgütsel bağlılıkta duygusal faktörler daha etkilidir.
2011	Emhan ve Gök	Personel Memnuniyeti Örgütsel Bağlılık	Kamu ve Özel Banka Çalışanları	T-testi Anova	Araştırma sonucunda, Çalışanların memnuniyet düzeylerinde sektörler açısından bir farklılık olmamakla birlikte, çeşitli demografik değişkenler açısından bazı farklılıklar olduğu görülmüştür. Ayrıca duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve memnuniyet arasında doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir.
2011	Çetin ve Basım	Psikolojik Dayanıklılık İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	Banka Çalışanları	Yapısal Eşitlik Modeli	Araştırma sonucuna göre banka çalışanlarının örgütsel bağlamda artan verimlilik, yüksek performans, örgüte bağlılık gibi olumlu iş davranışlarıyla aynı yönlü; devamsızlık, işe yabancılaşıma, işten ayrılma gibi olumsuz iş davranışlarıyla ise ters yönlü ilişkileri bulunan iş tatmini ve örgütsel bağlılık gibi kritik iş tutumlarının oluşmasında, psikolojik dayanıklılık faktörünün rolü ortaya çıktığını tespit etmiştir.

2012	Karcıoğlu ve Çelik	Mobbing Örgütsel Bağlılık	Banka Çalışanları	Anova	Araştırma sonucunda mobbing davranışları ile örgütsel bağlılık ve üç bileşeni (duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve devamlılık bağlılığı) arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
2014	Tuzcu	Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	TÜPRAŞ çalışanları	T-testi Anova	Araştırma sonucuna göre çalışanların kurumsal sosyal sorumluluk algılamaları ile onların örgütsel bağlılıkları ve iş tatminleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
2015	Çelik vd.	Etik Liderlik Örgütsel Bağlılık İş tatmini	Otel Çalışanları	Yapısal Eşitlik Modellemesi	Araştırma sonucunda etik liderliği örgütsel bağlılık ve iş tatmini üzerinde ve örgütsel bağlılığın iş tatmini üzerinde olumlu etkisi olduğu ortaya çıkmıştır.
2016	Ocak vd.	Psikolojik Sermaye Örgütsel Bağlılık İş Tutumları	Öğretmenler	Doğrulamalı Faktör Analizi	Araştırma sonucunda örgütsel psikolojik sermayenin sadece iyimserlik alt boyutunun iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde olumlu etkilerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
2016	Evirgen vd.	Etik Davranış İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	Banka Müdürleri	Mann-Whitney U testi Regresyon	Araştırma sonucuna göre banka müdürlerinin etik davranışlarının çalışanların iş tatminini güçlendirirken, beklentinin aksine örgütsel bağlılıklarını anlamlı olarak azalttığı gözlemlenmiştir.
2017	Özmen ve Kahraman	İş tatmini Örgütsel Bağlılık	Aile İşletmeleri	Korelasyon Regresyon	Çalışma sonucun değişkenler arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuş ve iş tatminin örgütsel bağlılık üzerinde yordayıcı etkisinin olduğu tespit edilmiştir.
2017	Yarimoğlu ve Ersönmez	İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	Kamu Bankası	Faktör Analizi Geçerlilik Güvenirlilik	Çalışmanın sonucunda içsel pazarlamanın iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.
2018	Bekmezci ve Mert	İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık	Kamu çalışanları	Doğrulamalı Faktör Analizi Korelasyon Varyans	Çalışma sonucunda, iş görenlerin görev yaptığı örgüt kademesinin iş tatminini anlamlı bir şekilde etkilediğini, örgütün üst kademelerinde görev yapan çalışanların iş tatmininin alt kademe çalışanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. İş görenlerin görev yaptığı örgüt kademesi ile örgütsel bağlılık arasında ilişki bulunamamıştır.
2018	Uçar ve Kök	Örgütsel Bağlılık	Özel Banka Çalışanları	T testi Anova	Araştırma sonucuna göre banka çalışanlarının örgütsel bağlılık boyutlarına yönelik algıları medeni duruma, yaşa, eğitim durumuna, unvana ve çalışma süresine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
2018	Çelebi	Tükenmişlik/İş tatmini	Banka Çalışanları	T testi Anova	Çalışma sonucunda Banka çalışanlarında tükenmişlik ile iş tatmini ilişkisini inceleyen bu çalışmada duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma boyutunun iş tatmini ile anlamlı ve negatif ilişki içerisinde olduğu, kişisel başarı boyutunun ise anlamlı bir şekilde pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlave olarak iş tatmini algısının bazı demografik değişkenlere göre gruplar arasında anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.
2019	Sökmen ve Kenek	Örgütsel Bağlılık İş Tatmini Özgecilik	Kamu Çalışanları	Korelasyon Regresyon	Araştırma sonuçlarına göre örgütsel bağlılık, iş tatmini ve özgecilik arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Örgütsel bağlılığın özgecilik ve iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ve iş tatmininin de özgecilik üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ve örgütsel bağlılığın, özgecilik üzerindeki etkisinde iş tatmininin kısmi aracılık etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır.
2019	Yalçınsoy ve Aksoy	Örgütsel Bağlılık İş Tatmini İşkoliklik	Kamu Çalışanları	T testi Anova	Araştırma sonucunda sadece iş tatmini ve işkoliklik kavramları arasında düşük düzeyli bir ilişki tespit edilmiştir.

2020	Bingöl ve Gündoğdu	Mobbinge Maruziyet İş Tatmini Örgütsel Bağlılık	BESYO ve Spor Bilimleri Fakültelerinde görev yapan kadın akademisyenler	T testi Anova	Çalışma sonucunda Mobbing eylemine maruz kalan kadın akademisyenlerin kariyer engeli algıları, mobbing eylemine maruz kalmayan kadın akademisyenlere göre daha yüksek bulunmuştur. Kadın akademisyenlerde iş tatmini ve örgütsel bağlılık algısı yükseldikçe kariyer engelleri algısının da düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.
2020	Yeniçeri vd.	İçsel Pazarlamaları Örgütsel Bağlılık İş tatmini	Banka Çalışanları	Yapısal Eşitlik Modellemesi	Bankaların, çalışanlarına uyguladığı içsel pazarlama faaliyetlerinin çalışanların örgütsel bağlılıklarını pozitif yönlü ve anlamlı etkilediği ayrıca bu etki üzerinde iş tatmininin kısmi aracılık rolü olduğu saptanmıştır.
2020	Yusuf	Örgüt Kültürü Örgütsel Bağlılık	Özel Üniversite Öğretim Elemanları	T-testi	Araştırma sonucuna göre, örgütsel kültürünün üniversite ortamında örgütsel bağlılık, iş tatmini ve öğretim görevlisinin güveni üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır.
2020	Tat ve Çevirgen	Lider-Üye etkileşimi Örgütsel Bağlılık İş Tatmini	Konaklama İşletmeleri	Pearson Korelasyon Çoklu regresyon	Araştırma sonucunda lider-üye etkileşiminin profesyonel saygı alt boyutunun duygusal bağlılık ve normatif bağlılık üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.
2020	Sandberg	Örgütsel Bağlılık İş Tatmini Yolcu yakınlığı	Gemi Çalışanları	Tanımlayıcı İstatistik Çoklu Regresyon	Araştırmanın sonucuna göre, yolcu gemilerinde örgütsel bağlılığın daha yüksek olduğunu, yolcu taşımayan gemilerde ise iş tatmininin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir. Hizmet departmanındaki yöneticiler için, bağlılık seviyesi daha büyük ölçüde iş memnuniyetine bağlıdır.

Tablo 1 incelediğinde iş tatmininin ve örgütsel bağlılık kavramlarının tükenmişlik, Lider-üye etkileşimi, örgüt kültürü, mobbing, özgecilik, içsel pazarlama, personel memnuniyeti, işkoliklik gibi değişkenler kullanılarak farklı sektörlerle birçok çalışma yapılmıştır. Sonuç olarak iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında yüksek derecede pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

Yöntem

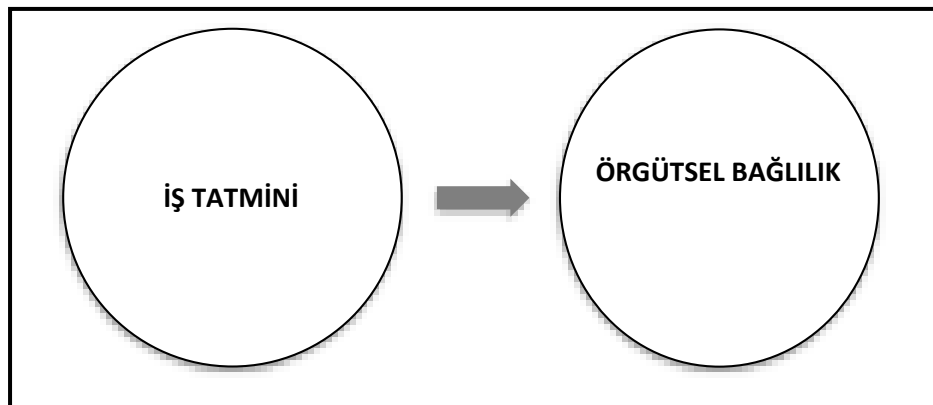
Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe çalışan personellerin iş tatminleri, örgütlerine olan bağlılıklarını etkileyip etkilemediğini belirlemektir.

Araştırmanın hipotezleri sosyal değişim kuramına göre oluşturulmuştur. Bu kurama göre iş tatmini ve örgütsel bağlılık ile ilgili hipotezler aşağıdaki şekilde geliştirilmiştir.

H₁: İş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: İş tatmini örgütsel bağlılığı etkiler.

Hipotezler kapsamında kurulan çalışmanın modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın ana kütlesini, özel bir bankanın Batı Karadeniz bölgesinin 21 şubesinde çalışan 417 personel oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu şubelerde çalışan 200 personel oluşturmaktadır. Araştırmada, tesadüfi örnekleme yönteminden yararlanılmış olup veri toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formunun ilk bölümünde iş tatmini ikinci bölümünde örgütsel bağlılık ölçekleri kullanılmıştır.

İş tatmin ölçeği, Weiss vd. (1967)'nin geliştirmiş olduğu Minnesota İş Tatmin ölçeğidir. Bu ölçek, içsel ve dışsal tatmin düzeyini belirleyici özelliklere sahip iki faktörden oluşmaktadır. İçsel tatmin, başarı, tanınma veya takdir edilme, işin kendisi, işin sorumluluğu gibi işin içsel niteliğine ilişkin tatminle ilgili unsurlardan oluşurken, dışsal tatmin işletme politikası ve yönetimi, çalışma ve astlarla ilişkiler, çalışma koşulları, ücret gibi işin çevresine ait unsurlardan oluşmaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeği ise Meyer ve Allen (1997) tarafından geliştirilen 3 boyutlu örgütsel bağlılık ölçeğidir. Ölçek duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere 3 faktörden oluşmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde banka çalışanlarının demografik özelliklerine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Ankete katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Değişken		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	102	51,0
	Erkek	98	49,0
Eğitim Durumu	Lise	3	1,5
	Ön Lisans	15	7,5
	Lisans	168	84,0
	Lisans üstü	14	7,0
Gelir durumu	2.000 TL - 4.000 TL	56	28,0
	4.001 TL - 6.000 TL	31	15,5
	6.001 TL - 8.000 TL	43	21,5
	8.001 TL - 10.000 TL	40	20,0
	10.001 ve üstü	30	15,0

Tablo 2’deki sonuçlar incelendiğinde katılımcıların 102’sinin kadın ve 98’inin erkek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında çoğunluğun 168 kişi ile lisans mezunu olduğu görülmüştür. Gelir durumu sonuçlarına göre 2.000 ile 4.000 TL arası maaş alanların çoğunluğu temsil ettiği belirlenmiştir.

Güvenilirlik Analizleri

Güvenilirlik, ölçümün tutarlı olmasının ölçütü olup, ölçüm sonuçları farklı yerlerde uygulandığında benzer sonucu vermelidir. Diğer bir ifade ile bağımsız ölçümlerde benzer

kararlı sonuç alınmalıdır. Güvenilirlik analizi ile, bir ölçeğin ölçmek istediği özelliği ne ölçüde doğru ölçtüğünü, ölçeğin üretkenliğini ve sürekliliğini gösterilmektedir. Bir kavramın değerlendirilmesinde güvenilirlik gereklidir ancak yeterli değildir (Çakmur, 2012).

Tablo 3. Güvenilirlik Analizi

Değişkenler	Cronbach's Alfa	Örneklem Sayısı
İş Tatmini	,863	200
Örgütsel Bağlılık	,929	200

İş tatmini ve örgütsel bağlılık ölçeğine ait güvenilirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) 0,863 ve 0,929 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik analizi sonuçları yüksektir.

Normallik Testi

Araştırma verilerinin normal olarak dağılıp dağılmadığını tespit etmek için öncelikle Normallik testi uygulanmış ve değişkenlerin Çarpıklık (Skewness) ile Basıklık (Kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Bu değerlerin -1,5 ile +1,5 aralığında olması normal dağılımın var olduğunu göstermektedir (Gürbüz ve Şahin 2018).

Tablo 4. Basıklık-Çarpıklık Değerleri

Değişkenler	Basıklık	Çarpıklık
İş tatmini	-,399	-,206
Örgütsel Bağlılık	-,256	-,222

Tablo 4'te görüldüğü gibi ölçekler için Basıklık (Kurtosis) ve Çarpıklık (Skewness) +1,5 ile -1,5 arasında bir değer aldığı ve verilerin normal dağılım gösterdikleri görülmüştür.

Korelasyon Analizi

Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin ve bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik bir analiz tekniğidir. Korelasyon analizi neticesinde hesaplanan korelasyon katsayısı r ile gösterilir ve bu katsayısı -1 ile +1 arası değerler alabilir. Katsayının +1 olması iki değişken arasında mükemmel bir doğrusal ilişkinin olduğunu gösterirken, -1 olması değişkenler arasındaki ilişkinin mükemmel olduğunu ancak yönünün ters olduğu anlamına gelmektedir. Katsayının 0 (sıfır) olması ise değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir (Coşkun vd., 2019).

Tablo 5. Korelasyon Analizi

		İş tatmini	Örgütsel bağlılık
İş tatmini	Korelasyon	1	
	Katsayısı		
	Sig.	-	
	N	200	
Örgütsel bağlılık	Korelasyon	,623**	1
	Katsayısı		
	Sig.	,000	-
	N	200	200

N:200, $p < 0.05$, $p^{**} < 0.01$

Tablo 5'teki korelasyon analizinin sonucuna göre iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Regresyon Analizi

Regresyon analizi, bir bağımlı değişken ile bir veya birden fazla bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla kullanılan istatistiksel bir yöntemdir. Regresyon analizi esas olarak değişkenler arasında ilişkinin niteliğini saptamayı amaçlamaktadır.

Tablo 6. Regresyon Analizi

Model	B	Std. Hata	β	R^2	T	Sig.
Sabit	1,515	,154			9,843	,000
İş tatmini	,486	,043	,623	,388	11,212	,000

Bağımlı Değişken: Örgütsel Bağlılık Bağımsız Değişken: İş Tatmini

Tablo 6'daki regresyon analizinin sonucuna göre bağımsız değişken iş tatmininin bağımlı değişken örgütsel bağlılığı etkilediği görülmektedir. R^2 değerinin ,388 olması örgütsel bağlılıktaki bir birimlik artışın iş tatminine bağlı olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuca göre H_2 hipotezi kabul olmuştur.

SONUÇ

Yapılan araştırmanın sonucuna göre iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durumda H_1 hipotezi kabul olmuştur. Elde edilen bu netice Akınaltuğ (2003) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Regresyon analizinin sonucuna göre iş tatmininin örgütsel bağlılığı etkilediği görülmektedir. Bu sonuca göre de H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Jones (2000) tarafından yapılan çalışma bu sonucu destekler niteliktedir. Sonuç olarak çalışanların işlerinden elde ettikleri tatminlerinin, örgütsel bağlılıklarını pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Bir başka deyişle işinden tatmin olan çalışanların örgütsel bağlılıkları da artmaktadır.

Araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda işletme yöneticilerine çalışanların özellikle örgütsel bağlılıklarını daha üst düzeylere çıkarmaları için sosyal

ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabaların artırılması, yönetsel uygulamalarda çalışanlarla fikir alışverişinde bulunulması önerilebilir. İş tatmini sağlanan personel, örgütte yüksek performans gösterecek bu da müşteri tatminini sağlayacaktır. İş tatmini olmayan iş gören düşük performans ve yüksek personel devrine sebep olacak ve örgüte bağlılığı azalacaktır. Bu da müşteriye tatminsizlik olarak yansımaktadır. Bu sorunların giderilmesinde en yalın işlem personelin güçlendirilmesidir. Personel güçlendirme işletmeye maddi açıdan, zaman ve enerji açısından zarar vermeyecektir. Böylece hem iş görenin hem de müşterinin örgüte bağlılığının artması mümkün olacaktır. Örgüt içerisinde etik iklim ortamı sağlanarak iş görenlerin iş tatmini ve örgütsel bağlılıkları da artırılabilir. Aynı zamanda yöneticiler ve işin kendisi ile ilgili olan tatmin de örgütsel bağlılığın artmasını sağlayan önemli faktörler olarak görülmektedir. Bu durumda önemli olan etkili iletişim kanalları kurabilmek ve iş görenlere planlı eğitim desteği olanakları sunabilmektir. Bu imkânlar doğrultusunda iş gören hem işinden tatmin olacak hem de çalıştığı örgüte bağlılığı artacaktır.

KAYNAKÇA

Akınaltuğ, E. (2003). “Yöneticilerde İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: TEDAŞ Örneği”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Allen, N. J. ve Meyer, J. P. (1990). The Measurement and Antecedents of Affective, Continuance and Normative Commitment to The Organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63(1), 1-18.

Arif, A. ve Chohan, A. (2012). How Job Satisfaction is Influencing the Organizational Citizenship Behavior (OCB): A Study on Employees Working in Banking Sector of Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4 (8), 75-88.

Bekmezci, M. ve Mert, İ. S. (2018). Çalışanların Görev Yaptığı Örgüt Kademesinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 747-760.

Bennett, D. ve Stanley, L. (2019). Support Staff in the Caribbean: How Job Satisfaction is Related to Organizational Commitment? *Indian Journal of Positive Psychology*, 10(2), 100-105.

Bingöl, H. ve Gündoğdu, C. (2020). Spor Eğitimi Veren Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engellerinin Mobbinge Maruziyet, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Journal of History School*, 45, 1174-1184.

Çakmur, H. (2012). Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(3), 339-344.

Çelebi, F. (2018). Tükenmişlik ve İş Tatmini İlişkisinde Ankara-Kızılay'daki Banka Çalışanları Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4), 84-92.

Çelik, S., Dedeoğlu, B. B. ve İnanır, A. (2015). Relationship Between Ethical Leadership, Organizational Commitment and Job Satisfaction at Hotel Organizations. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15(1), 53-64.

Çetin, F. ve Basım, H. N. (2011). Psikolojik Dayanıklılığın İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarındaki Rolü. *Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 13(3).

Emhan, A. ve Gök, R. (2011). Bankacılık Sektöründe Personel Memnuniyeti ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki ilişkilerin Araştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (51).

Evirgen, B., Bakay, A. ve Demirtal, M. D. (2016). Banka Müdürlerinin Etik Davranışları Çalışanlarının İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılıklarını Güçlendirir Mi? *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(1), 1-21.

İşler, D. B. ve Özdemir, Ş. (2010). Hastane İşletmelerinde İçsel Pazarlama Yaklaşımının İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Isparta İli Örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 13(2), 115-142.

Jones, J. M. S. (2000). The Impact of Hospital Mergers on Organizational Culture, Organizational Commitment, Professional Commitment, Job Satisfaction, and Intent to Turnover on Registered Professional Nurses on Medical-Surgical Hospital Units (Doctoral Dissertation, State University of New York at Buffalo).

Karataş, S. ve Güleş, H. (2010). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Tatmini ile Örgütsel Bağlılığı Arasındaki İlişki. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 74-89.

KarCIOğlu, F. ve Çelik, Ü. (2012). Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi. *Atatürk üniversitesi iktisadi ve idari bilimler dergisi*, 26(1), 59-75.

Malik, M. E., Nawab, S., Naeem, B. ve Danish, R. Q. (2010). Job Satisfaction and Organizational Commitment of University Teachers in Public Sector of Pakistan. *International Journal of Business and Management*, 5(6), 17.

Meyer, J. P., ve Allen, N. J. (1991). A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment. *Human resource management review*, 1(1), 61-89.

Ocak, M., Güler, M. ve Basım, H. N. (2016). Psikolojik Sermayenin Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Tutumları Üzerine Etkisi: Bosnalı Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 113-130.

Omar, W., ve Hussin, F. (2013). Transformational Leadership Style and Job Satisfaction Relationship: A Study of Structural Equation Modeling (SEM). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(2), 346-365.

Örücü, E. ve Hasırcı, I. (2020). Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile İşe Tutkunluk Arasındaki İlişkinin Ölçülmesi: Bankacılık Sektörü ile İlgili Bir Araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 1039-1045.

Örücü, E., Hasırcı, I. ve Kurt, P. (2020). İş-Aile Çatışmasının Üretkenlik Karşısı İş Davranışları Üzerindeki Etkisi: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Middle East International Conference On Contemporary Scientific Studies-IV*, S.298-315.

- Özmen, M. ve Kahraman, Ü. G. (2017). Aile İşletmelerinde Çalışanların İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 85-93.
- Pitaloka, E., ve Sofia, I. P. (2014). Antecedent and Conequence of Internal Auditors Job Satisfaction and Organization Commitment. *In Proceeding of Kuala Lumpur International Business, Economics, and Law Conference. Kuala Lumpur: Malaysia.*
- Robbins, S. ve Judge, T. (2011). *Organizational Behavior*, 14th edition. Prentice Hall, New Jersey.
- Sandberg, C., Hult, C., Österman, C. ve Praetorius, G. (2020). The Committed Service Crew: The Impact of Passenger Proximity on Organizational Commitment and Job Satisfaction. *TransNav, International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation*, 14(3), 595-600.
- Sökmen, A. ve Kenek, G. (2019). Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Özgeciliğin İlişkisi: Bir Kamu Kurumunda Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3120-3130.
- Tanova, C. ve Nadiri, H. (2010). The Role of Cultural Context in Direct Communication. *Baltic Journal of Management*. 5(2), 185-196.
- Tat, C. ve Cevirgen, A. (2020). Konaklama İşletmelerinde Lider-üye Etkileşiminin Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 1216-1233.
- Tuzcu, A. (2014) Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 185-202.
- Uçar, P. ve Bayrak K. S. (2018). Özel Banka Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık Düzeyleri. *Asia Minor Studies*, 6.
- Weiss, H. M. (2002). Deconstructing Job Satisfaction: Separating, Evaluation, Beliefs and Effective Experiences. *Human Resource Management Review*, 22, 173-194.
- Yalçınsoy, A. ve Aksoy, C. (2019). Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve İşkoliklik Arasındaki İlişki. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 365-375.
- Yarimoğlu, E. K., ve Ersönmez, N. (2017). İçsel Pazarlama Faaliyetlerinin İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Doğrudan Etkisi: Bir Kamu Bankası Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 18(1), 79-98.
- Yeniçeri, T., Kurt, P. ve Akgül, V. (2020). İçsel Pazarlama Uygulamalarının Örgütsel Bağlılığa Etkisinde İş Tatmininin Aracı Rolü: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma, *Business&Management Studies: An International Journal*, 8(1): 476-501.
- Yusuf, F. A. (2020). The Effect of Organizational Culture on Lecturers' Organizational Commitment in Private Universities in Indonesia. *International Journal of Higher Education*, 9(2), 16-24.

Yüksel, İ. (2005). İletişimin İş Tatmini Üzerindeki Etkileri: Bir İşletmede Yapılan Görgül Çalışma. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6 (2), 291-306.

RETRO PAZARLAMANNIN TÜKETİCİLERİN MARKA İMAJİ ALGILARINA ETKİSİ: POSTMODERN BİR BAKIŞ AÇISI

THE EFFECT OF RETRO MARKETING ON CONSUMERS' BRAND IMAGE: A POSTMODERN PERSPECTIVE

Dr. Öğr. Üyesi Emine ARSLAN

Selçuk Üniversitesi Akşehir İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya, Türkiye

ORCID: 0000-0001-8409-5921

ÖZET

Küreselleşen dünyamızda iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesinden dolayı işletmeler arasında rekabet yoğun bir şekilde yaşanırken aynı zamanda pazar yapısında çok fazla değişiklikler olmaktadır. İşletmeler daha fazla sayıda tüketiciye ulaşabilmek için çeşitli modern pazarlama yöntemleri kullanmaktadırlar; bunlardan biride Retro pazarlamadır. Retro Pazarlama literatürde nostaljik pazarlama adıyla da anılmaktadır. İnsanların doğasında geçmişe özlem her zaman bulunmaktadır. İşletmelerde bu noktadan hareketle tüketicilerin geçmişle bir bağ kurmasından dolayı marka imajını oluştururken Retro pazarlamadan yararlanmaktadırlar. Ürünün dizaynı sırasında Retro pazarlamada nostaljik öğeleri kullanırken aynı zamanda tutundurma faaliyetlerinde de nostaljik unsurları bazı işletmeler kullanmayı tercih etmektedir. Geçmiş zamanlarda sunulan mal ya da hizmetlerin günümüz teknolojisinden yararlanarak, unutulmuş mal ve hizmetlerin tekrar tüketicilere ulaştırılması için Retro pazarlama uygulamaları işletmeler açısından rakiplerinden farklılaşmak için kullanışlı bir strateji olmaktadır. Araştırmada veri toplamak için yüz yüze anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket soruları oluşturulurken Gökaliler ve Arslan'ın (2015) yılında yayınladığı makaleden yararlanılmıştır. Konya ili Akşehir ilçesinde yaşayan 396 tüketiciye anket uygulanmıştır. Anketin verileri SPSS 22.0 paket programında analiz edilerek elde edilen sonuçlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Anket verilerinin analizinde t testi, Anova ve korelasyon analizi kullanılmıştır. Anketin ilk kısmında demografik özellikleri ile ilgili sorular sorulurken diğer kısımlarında nostalji kavramı, retro marka kimliği ve imajıyla ilgili olarak sorular bulunmaktadır. Anket katılan tüketicilerin 229 (% 57,8)' u kadın ve 167 (% 42,2)' si erkektir. Araştırmaya katılan tüketicilerin çoğunluğu lise mezunudur. Tüketicilerin 301 (% 76)' i evli iken 95 (% 24)' i bekardır. Araştırmaya katılan tüketicilerin 36-45 yaş aralığında olanların sayıca üstün olduğu görülmektedir. Araştırmada yer alan tüketicilerin ailesinin gelir durumuna bakıldığında 4001 – 5000 TL arasında yer alan tüketicinin oranı en fazladır. Literatür incelemesinde bazı kaynaklarda cinsiyet ile retro markaların marka imajına yönelik algıları arasında anlamlı farklılık bulunurken yaptığım araştırmada tüketicilerin cinsiyet ve medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık görülmezken, yaş ve eğitim açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Retro Pazarlama, Postmodern Pazarlama, Nostalji, Marka İmajı

ABSTRACT

Due to the rapid development of communication and transportation technologies in the globalizing world, there is an intense competition among businesses while the structure of markets is experiencing several changes. Businesses have been using various modern marketing methods in order to reach more consumers. Retro marketing is one of these methods. Retro marketing is also referred to as nostalgic marketing in the literature. People always long for past. From this point forth, businesses make use of retro marketing while creating brand image in the sense that consumers establish bonds with the past. During product design, nostalgic elements are used in retro marketing, and businesses also prefer to use them in promotional activities. Retro marketing is a convenient strategy to differentiate businesses from others through re-offering services or products that belong to past and that are now forgotten to customers today by making use of modern technologies. The current study employed the face-to-face questionnaire method to collect data. The items in the questionnaires were adapted from Gökaliçler and Arslan (2015). 396 consumers living in Akşehir district of Konya, Turkey took the questionnaire. The data were analyzed through SPSS 22.0 package program. Anova, t test and correlation analyses were used in the data analysis process. The first part of the questionnaire included questions regarding participants' demographic characteristics while the second part included items about the concept of nostalgia, retro brand identity and image. 229 of the consumers (57.8%) who participated in the questionnaire were female while 167 participants (42.2%) were male. The majority of the participants were high school graduates. While 301 of them (76%) were married 95 of them (24%) were single. Of the participants, the majority were within the age range of 36-45. The rate of the consumer group with a family income level of 4001-5000 TL was the highest. While a significant difference between consumers' perceptions towards brand image of retro brands in terms of gender is reported in some studies in the literature, a significant difference in terms of age and education level is identified in the current study but there is not a significant difference in terms of gender and marital status.

Keywords: Retro Marketing, Postmodern Marketing, Nostalgia, Brand Image

TURİZM İŞLETMELERİ MENÜLERİNDE YER ALAN COĞRAFI İŞARET ALMA POTANSİYELİNE SAHİP GASTRONOMİK ÜRÜNLER: EDREMIT KÖRFEZİ ÖRNEĞİ

GASTRONOMIC PRODUCTS WITH GEOGRAPHICAL SIGNING POTENTIAL IN
TOURISM MENUS: EDREMIT GULF EXAMPLE

Eren ÇELEBİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı
ORCID ID: 0000-0002-7786-2608

Doç. Dr. Ümit SORMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü
ORCID ID: 0000-0001-7514-1500

ÖZET

Son yıllarda, hem ekonomik açıdan hem de tüketici pazarında artan bir önem arz eden coğrafi işaretli ürünler güven ve yöresellik kavramının ön planda tutulması ile tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. Turizm endüstrisi açısından turistler için çekicilik unsuru da oluşturmaktadır. Bu araştırma; Edremit Körfezi'nde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin menülerinde yer alan, coğrafi işaret alma potansiyeline sahip olup henüz coğrafi işaret almamış gastronomik ürünlerin tespit edilmesi, coğrafi işaret alabilmesi için yetkili kurumlara öneriler geliştirilmesi ve bu ürünlerin turizme kazandırılması amaçlamaktadır. Bu kapsamda; Edremit Körfezi'nde faaliyet gösteren turizm işletmelerinden araştırmaya katılmaya gönüllü olanların yönetici veya işletmecileri ile daha önceden hazırlanmış görüşme formu yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmış ve elde edilen veriler istatistik programında değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, turizm işletmelerinin menülerinde sıklıkla yer alan ve işletmeleri tercih eden yerli ve yabancı turistlerce tercih edilen yöreye özgü gastronomik ürünler tespit edilerek coğrafi işaret alabilme potansiyeline sahip olma özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda; önerilen gastronomik ürünlerin coğrafi işaret alması için yerel yönetimlerin organize edilmesi, turizm işletmelerinin bu ürünlere menülerinde yer vermeleri teşvik edilmesi, yerel halkın bu konularda bilgilendirilmesi, coğrafi işaretli ürünler hakkında turizm fakültelerine ders konulması gibi öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, gastronomi, coğrafi işaret, Edremit Körfezi

ABSTRACT

In recent years, geographically marked products, which have an increasing importance both economically and in the consumer market, are preferred by consumers, with the concept of trust and localism in the foreground. In terms of the tourism industry, it also creates an element of attraction for tourists. This research; It aims to identify gastronomic products that are in the menus of tourism enterprises operating in Edremit Gulf, which have the potential to receive geographical indications but have not yet received geographical indications, to develop recommendations for authorized institutions to receive geographical indications and to bring these products to tourism. In this context; The previously prepared interview form with the managers or operators of the tourism enterprises operating in Edremit Gulf, who volunteered to participate in the study, was applied by face to face interview method and the data were evaluated in the statistics program. As a result of the research, gastronomic products that are frequently included in the menus of tourism businesses and preferred by local and foreign tourists who prefer businesses were determined and evaluated in terms of their potential to obtain geographical indications. As a result of the evaluation; Suggestions such as organizing local administrations in order to obtain geographical indications for the proposed gastronomic products, encouraging tourism businesses to include these products in their menus, informing the local people on these issues, giving lectures to tourism faculties about geographically marked products were developed.

Keywords: Tourism, gastronomy, geographical indication, Edremit Gulf

Giriş

İlk çağlarda insanlar yemeği, dostluğun ve paylaşımın aracı olarak görmüştür, ancak Orta Çağ'da ve sanayi inkılabının ardından toplumun yemek yeme alışkanlıkları, sosyalleşmenin önemli bir sembolü olarak kabul görmüştür (Akdağ vd., 2016). Yemeğin, insanoğlunun en başta gelen gereksinimi olması yanında milletlerin sahip oldukları kültürlerin meydana gelmesinde ve yansıtılmasında bir unsur olarak öne çıktığı bilinmektedir. Bununla beraber toplumların yemek kültürünün şekillenmesinde geleneklerin rol oynadığını söylemek mümkündür (Akman ve Yılmaz, 2018). Buna göre bu durumun Türk mutfağına da yansıdığını görmek mümkündür: Özellikle İslam dininin getirmiş olduğu kabuklu deniz mahsulleri ve domuz etinin mutfak kültüründe yer edinemediği ve sofraya kuralları gibi konularda da dinin etkisinin yansıdığı gözlemlenmektedir (Doğdubay ve Giritlioğlu, 2008). Toplumların yemek kültürleri yaşadıkları bölge ile bağlantılı şekilde biçimlenmektedir. Bilhassa Türkler, barındıkları bölgelerin çevresindeki yemekleri esas aldıklarından dolayı, Türk yemek kültürü söz konusu olduğunda barındıkları bölge ile bağdaştırılmaktadır (Güldemir, 2014). Mutfak kültüründen bahsederken, söz konusu coğrafyaya has yemek çeşitleri ve bireylerin tüketim alışkanlıklarından da bahsedilmelidir (Ballı, 2016). Anadolu topraklarının eşsiz özelliklerine ek olarak yemek kültüründe de benzersiz zenginliği vardır ki bu açıdan bakıldığında Balıkesir il sınırları arasında yer alan Edremit Körfezi'nin yemek kültürünün çeşitlilik gösteren yapısı bahsedilen zenginlik olgusuna yansımaktadır (Yalın, 2020).

Kavramsal Çerçeve

Coğrafi İşaret Kavramı ve Turizm İçin Önemi

Turistlerin çoğunlukla tatilleri esnasındaki konaklama deneyimlerinde konfor arzusu içersinde oldukları düşünülebilir ancak turistler tatilleri süresince bulundukları bölgenin yöresel mutfak kültürleri hakkında bilgi edinmeyi de hedeflemektedir. (Hatipoğlu vd., 2013). Günümüzde turistler; deniz, kum, güneş turizmlerinin yerine geçebilecek alternatif turizm faaliyetlerini tecrübe etmek istemektedirler (Küçükkömürlü vd., 2018). Burada da yöresel yemek kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yöresel yemekler, kırsal alanda veya kentlerde adet olarak yapılan, özel günlerde daha fazla pişirilen, çoğunlukla yaşanmış olan bir olayın sonrasında kültürle özleşen yemeklerdir (Hatipoğlu vd., 2013). Yöresel yemekler, bölgeye has pişirme teknikleri ve sunumların yapılması ile ayırt edici bir unsur olarak ifade edilmektedir (Güler, 2010). Turistler için yöresel yemekleri tanımak birincil amaç olmasa da önemli bir çekicilik unsurudur (Hjalager ve Richards, 2002). Yöresel yemekler pazarının, hızla gelişmekte olduğu ve gelecekte de önemli bir yere sahip olacağı söylenebilir. Bununla beraber yöresel ürünler coğrafi işaret logoları ile bilinmektedir. Buradan yola çıkarak coğrafi işaretlerin de değer kazanmakta olduğu söylenebilir (Polat, 2017). Coğrafi işaretler, en köklü ayırt edici işaretlerdendir. Ürünlerin kökenini bildirmesiyle, coğrafi kökeninden ünlenmiş ürünleri diğer ürünlerden ayırmak için kullanılmıştır (Kan ve Gülçubuk, 2008). Türkiye’de coğrafi işaretli ürünler, “menşe adı” ve “mahreç işareti” şeklinde iki grup altında incelenmektedir. Coğrafi işaret korumasına konu olan ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tamamı sınırları belirlenmiş coğrafi alanda gerçekleşmek zorunda ise bu tür coğrafi işaretlere “menşe adı” denir (Oraman, 2015). Menşe adı tescilli ürünlere Burhaniye zeytinyağı, Akşehir kirazı, Diyarbakır karpuzu ve Anamur muzunu örnek gösterilebilir. Bu ürünler kalite ve özelliklerini sadece bulundukları coğrafyanın özelliklerinden alabilirler (Çalışkan ve Koç, 2013). Mahreç işareti de ürünün belirli bir özelliği, ünü ya da diğer nitelikleri ile bir coğrafi alan ile iç içe geçmesi; imal, işlenme ya da diğer işlemlerden en az bir tanesinin belirlenmiş coğrafi bölgede yapılması gereken coğrafi işaretlemedir (TPE,2010; Oraman, 2015). Mahreç işaretli ürünlere örnek olarak Balıkesir hoşmerim tatlısı, Konya etliekmeği, Antep baklavası ve Edirne tava ciğeri gösterilebilir. Tüketiciler coğrafi işaretli ürünlere daha fazla ücret ödeme isteğinde bulunabilirler. Zuluğ (2010) yaptığı bir araştırmada tüketicilerin coğrafi işareti bulunan Ayvalık Zeytinyağına yapılan ücret ödeme arzusu, coğrafi işaret bulunmayan Ayvalık Zeytinyağına kıyasla %82 fazla olduğunu ortaya çıkartmıştır. Toklu (2016) ise yaptığı çalışma ile tüketicilerin coğrafi işaret ile korunmuş Artvin balına daha fazla ödeme isteğini olduğunu bulgulamıştır. Buradan yola çıkarak tüketicilerin, coğrafi işaretle korunmuş ürünlere daha fazla ödeme isteği bulunduğu söylenebilir.

Gündoğdu (2006) yapmış olduğu çalışmada Lizbon Anlaşmasında bulunan “belirgin bir özelliği, tanınmışlığı ya da farklı olan nitelikleri itibarıyla kökenin ait olduğu coğrafi bölgeler, yöreler ya da ülkeler ile iç içe geçmiş bir ürünü ifade eden işaretlerdir” ifadeleri ile açıklanan resmi tanımdan yola çıkarak coğrafi işaretlere ait etmenleri tespit etmiştir. Buna göre bu etmenler;

- Belirli bir coğrafya
- Ürün
- Ad(işaret)
- Ürünün ayırt edici özelliğe sahip olması
- Ürünün ayırt edici özellikleriyle-coğrafya arasında bağlantı olması

Balıkesir / Edremit Körfezi Mutfak Kültürü

Balıkesir bölgesi mutfak kültürü coğrafi şartları ve farklı etnik grupları coğrafyasında bulundurması sebebiyle zengin bir yemek kültürüne sahip olduğu söylenebilir. Etnik grupların kendilerine özgü bir yemek kültürü olması sebebiyle zamanla mutfak kültürü gelişmiştir (Göker, 2011). Nüfus mübadelesinden dolayı Balıkesir'in Ayvalık ilçesi aldığı göçlerin sonucunda mutfak kültürü Girit, Boşnak ve Bulgar gibi uluslardan etkilenmiş ve gelişimini devam ettirmiştir (Gökdeniz vd., 2015). Edremit Körfezinde neredeyse bütün yemekler zeytinyağı ile pişirilmektedir (Göker, 2011). Balıkesir yöresi yemek kültüründe farklı pişirme teknikleri de yemeklerin tadını etkilemiştir. Buna fırında pişirilen sura ve Bigadiç güveci en iyi örnek olarak verilebilir. Ek olarak ot yemeklerinden acı ve tatlı filiz, börülce, akkız sofralarda öne çıkarken, tatlı dendiği zaman akla ilk hoşmerim gelmesine rağmen Balıkesir kaymaklısı da tadılması gereken yöresel bir tatlı olduğu bilinmektedir (Bozok ve Kahraman, 2015). Yalın (2020) yapmış olduğu çalışmada Edremit Körfezi ilçeleri olan Ayvalık, Burhaniye, Edremit ve Gömeç'te yaptığı görüşmeler sonrasında Gömeç ilçesinde et tüketiminin yaygın olmadığı, Edremit ilçesinde ot yemeklerinin yaygın olduğu ve bu ot yemeklerinin çoğunlukla haşlama yöntemi ile pişirildiğini ve ek olarak keşkek yapımının ilçede yaygın olduğunu, Ayvalık ilçesinde etnik çeşitliliğin fazla olması sebebiyle farklı yemeklerin pişirildiği ancak bu yemekler arasında ot yemekleri ve deniz ürünlerinin ön planda olduğunu, Burhaniye ilçesinin ise muhacir kültüründen etkilendiği ve Ayvalık ilçesi gibi burada da ot yemeklerinin, deniz mahsullerinin yaygın olduğunu belirlemiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Balıkesir ili Edremit Körfezi ilçelerinde (Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Gömeç) faaliyet gösteren turizm işletmelerinin menülerinde yer verdikleri coğrafi işaret almamış, ancak coğrafi işaret alma potansiyeline sahip yöresel gastronomik ürünlerin tespit edilmesi amacıyla yürütülmüştür.

Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Araştırmada, daha önceki çalışmalarda kullanılan sorulardan yararlanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, Edremit Körfez ilçelerinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin yönetici ya da işletmecileri ile yüz yüze görüşerek veriler toplanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Katılımcılara yöneltilen sorulara güvenilirlik testi sonucuna göre Cronbach Alfa katsayı değeri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Güvenilirlik Değerleri

Bölüm	Soru Sayısı	Cronbach Alfa
İşletme bilgileri	3	0,891
İşletmelerin personel ve yönetim bilgileri	2	0,814
Faaliyet bilgileri	4	0,657
Menülerde coğrafi işaret almayan gastronomik ürünler	4	0,762

Cronbach Alfa katsayı değerinin 0,600 üzerinde olması ölçeğin güvenilir düzeyde olduğunun göstergesidir (Ural ve Kılıç, 2005 ; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Araştırmada kullanılan ölçeğin Cronbach Alfa katsayı değerlerinin 0,600 olduğu bulgulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya 11 otel işletmesi (%47.8) ile 12 restoran işletmesi (%52.2) katılmıştır.

Tablo 2. İşletmelerin Genel Bilgileri

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
İşletmenin Sahiplik Yapısı								
Uluslararası zincire bağlı	1	4.3	0	0.0	1	4.3	0,856	0,401
Ulusal zincire bağlı	4	17.4	4	17.4	8	34.8		
Bağımsız	6	26.1	8	34.8	14	60.9		
İşletmenin Şube Sayısı								
Şubesi yok	7	30.4	8	34.8	15	65.2	0,915	0,370
1-3 şube	2	8.7	4	17.4	6	26.1		
4-9 şube	1	4.3	0	0.0	1	4.3		
10-14 şube	1	4.3	0	0.0	1	4.3		
İşletmenin Hizmet Verdiği Yıl								
1-4 yıl	0	0.0	8	34.8	8	34.8	2,771	0,011
5-9 yıl	3	13.0	1	4.3	4	17.4		
10-14 yıl	2	8.7	1	4.3	3	13.0		
15-19 yıl	3	13.0	0	0.0	3	13.0		
20 yıldan daha fazla	3	13.0	2	8.7	5	21.7		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* p<0.05

** p<0.01

*** p<0.001

İşletmelerin genel bilgileri incelendiğinde; otel işletmelerinin %26.1'inin ve restoran işletmelerinin %34.8'inin bağımsız işletmeler olduğu, otel işletmelerinin %30.4'ünün ve restoran işletmelerinin %34.8'inin şubesi olmadığı, otel işletmelerinin %13.0'nın sektörde 5-9 yıl ve restoran işletmelerinin %34.8'inin 1-4 yıl hizmet verdikleri tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; işletmelerin hizmet verdiği yıl (p<0.05) açısından gruplar arasında anlamlı fark belirlenmiştir (Tablo 2).

İşletmelerin personel ve yönetim bilgileri incelendiğinde; otel ve restoran işletmelerinin %34.8'inin 10-49 çalışan sayısına sahip olduğu, otel işletmelerinin %39.1'inin sorumlu departman şefleri veya işletme müdürleri tarafından yönetilirken restoran işletmelerinin %43.5'inin patron/patronlar tarafından yönetildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; işletmede uygulanan yönetim şekli (p<0.01) açısından gruplar arasında anlamlı fark belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. İşletmelerin Personel ve Yönetim Bilgileri

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
İşletmede Çalışan Personel Sayısı								
10 kişiden daha az	1	4.3	3	13.0	4	17.4	1,295	0,209
10-49 kişi	8	34.8	8	34.8	16	69.6		
50-99 kişi	1	4.3	1	4.3	2	8.7		
200 kişiden daha fazla	1	4.3	0	0.0	1	4.3		

İşletmede Uygulanan Yönetim Şekli								
Patron/Patronlar tarafından yönetilir	2	8.7	10	43.5	12	52.2	3,936	0,001
Sorumlu departman şefleri ve işletme müdürü tarafından yönetilir	9	39.1	2	8.7	11	47.8		**
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		
* p<0.05 ** p<0.01 *** p<0.001								

İşletmelerin faaliyet bilgileri incelendiğinde; otel işletmelerinin %17.4'ünün ve restoran işletmelerinin %34.8'inin en çok A'la Carte servis yöntemini uyguladıkları, otel işletmelerinin %39.1'inin hem yerli hem de yabancı misafirler tercih ederken restoran işletmelerinin %26.1'inin yerli misafirlerin tercih ettikleri, otel işletmelerinin %39.1'inin ve restoran işletmelerinin %47.8'inin yabancı misafirlerin en çok Türk mutfağını, otel işletmelerinin %43.5'inin ve restoran işletmelerinin %39.1'inin yerli misafirlerin Türk mutfağını tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; işletmeyi tercih eden misafir profili açısından (p<0.05) gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. İşletmelerin Faaliyet Bilgileri

	OTEL İŞLETMELER		RESTORAN İŞLETMELER		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
En Çok Uygulanan Servis Yöntemi								
A'la Carte	4	17.4	8	34.8	12	52.2	1,848	0,079
Açık büfe	4	17.4	2	8.7	6	26.1		
Tabldot	0	0.0	2	8.7	2	8.7		
Hepsi	3	13.0	0	0.0	3	13.0		
İşlemeyi Tercih Eden Misafir Profili								
Yerli misafir	2	8.7	6	26.1	8	34.8	2,530	0,019*
Yabancı misafir	0	0.0	3	13.0	3	13.0		
Hem yerli hem yabancı misafir	9	39.1	3	13.0	12	52.2		
Yabancı Misafirlerin En Çok Tercih Ettiği Mutfak								
Türk mutfağı	9	39.1	11	47.8	20	87.0	0,677	0,506
Hem Türk hem de yabancı mutfaklar	2	8.7	1	4.3	3	13.0		
Yerli Misafirlerin En Çok Tercih Ettiği Mutfak								
Türk mutfağı	10	43.5	9	39.1	19	82.6	0,983	0,337
Hem Türk hem de yabancı mutfaklar	1	4.3	3	13.0	4	17.4		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

Turizm işletmelerinin menülerinde coğrafi işaret almamış gastronomik ürünler incelendiğinde; otel ve restoran işletmelerinin çorbalar grubundan en çok “düğün çorbası” ve “etli çorbayı”, ana yemekler ve kebaplar grubundan en çok “şevketi bostan” ve “saçaklı mantı” yı, sebze yemekleri, salatalar ve mezeler grubundan en çok “zeytinyağlı turp otu”, “bakla” ve “hindiba”,

tatlılar grubundan en çok “ayvalık lor tatlısı” ve “saraylı”nın yer aldığı ve coğrafi işaret alma potansiyelinin olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yiyecekler, son yıllarda destinasyonun imajı ve tanıtımı için oldukça önemli olduğundan seyahat eden insanların konaklayacakları ve ziyaret edecekleri yerlerin yanı sıra destinasyonda deneyimleyecekleri yiyecek ve içecekleri de araştırmaktadır. Turizm işletmelerinin, bölgenin yöresel değerleri olarak coğrafi işaretli ürünlere menülerinde yer vermeleri, ürünün değer artırmasına ve bilinirliğine katkı sağlamaktadır. Bu durum, ekonomik kalkınmanın yanı sıra, kültürel kaynakların korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayacaktır (Işın ve Yalçın, 2020).

Araştırmada; Balıkesir ili Edremit Körfez ilçelerinde faaliyet gösteren 11’ i otel ve 12’si restoran olmak üzere toplam 23 turizm işletmesi ile görüşülmüştür. Araştırmada; işletmelerde en çok A’la Carte servis sisteminin uygulandığı (%52.2), işletmeleri hem yerli hem de yabancı misafirlerin tercih ettiği (%52.2), yabancı (%87.0) ve yerli (%82.6) misafirlerin en çok Türk mutfağını tercih ettikleri belirlenmiştir.

Tablo 5. İşletme Menülerinde Yer Alan Coğrafi İşaret Alma Potansiyelindeki Ürünler

	Otel İşletmesi 1	Otel İşletmesi 2	Otel İşletmesi 3	Otel İşletmesi 4	Otel İşletmesi 5	Otel İşletmesi 6	Otel İşletmesi 7	Otel İşletmesi 8	Otel İşletmesi 9	Otel İşletmesi 10	Otel İşletmesi 11	TOPLAM	Restoran İşletmesi 1	Restoran İşletmesi 2	Restoran İşletmesi 3	Restoran İşletmesi 4	Restoran İşletmesi 5	Restoran İşletmesi 6	Restoran İşletmesi 7	Restoran İşletmesi 8	Restoran İşletmesi 9	Restoran İşletmesi 10	Restoran İşletmesi 11	TOPLAM
ÇORBALAR ve BÖREKLER																								
Etlı çorba		X		X	X	X				X	X	6	X	X	X		X		X	X		X	X	9
Düğün çorbası	X		X	X	X			X		X	X	7		X	X		X	X	X	X	X	X	X	10
Sütlü çorba			X			X						2					X		X	X	X			4
ANA YEMEKLER ve KEBAPLAR																								
Etlı Tırt				X	X	X					X	4					X		X		X	X		5
Sura	X											1	X											1
Saçaklı mantı				X	X	X	X	X		X		6				X	X	X	X	X	X	X	X	8
Keşkek	X			X	X	X			X		X	6			X		X	X	X	X		X	X	7
Bigadiç güveci				X	X	X						3					X		X					3
Şevketi bostan	X	X		X	X		X	X		X	X	8	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	9
SEBZE YEMEKLERİ, SALATALAR ve MEZELER																								

Zeytinyağlı turp otu	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11		X	X	X	X	X	X	X	X	10
Acı filiz	X			X	X	X	X	X	X	X	X	9		X	X	X		X	X		X	7
Börülce	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11	X	X	X	X	X		X		X	8
Bakla	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		10	X	X	X	X	X	X	X	X	X	11
Radika	X			X	X	X	X	X	X	X	X	9		X	X	X		X	X	X		7
Hindiba	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	10		X	X	X	X			X	X	9
Kabak çiçeği dolması	X			X	X	X	X	X	X	X	X	9		X	X	X		X	X	X		7
TATLILAR																						
Balıkesir kaymaklısı											X	1		X								1
Mafiş				X								1						X				1
Saraylı				X	X	X					X	4				X		X	X	X	X	6
Ayvalık lor tatlısı	X		X	X	X	X			X	X	X	8		X			X	X	X	X	X	8

Araştırma sonucunda; coğrafi işaretli olmayan ancak işletme menülerinde sıklıkla yer alıp coğrafi işaret alma potansiyeline sahip gastronomik ürünler olarak; çorba ve börekler grubundan en çok “dügün çorbası” ve “etli çorbayı”, ana yemekler ve kebaplar grubundan en çok “şevketi bostan” ve “saçaklı mantı” yı, sebze yemekleri, salatalar ve mezeler grubundan en çok “zeytinyağlı turp otu”, “bakla” ve “hindiba”, tatlılar grubundan en çok “ayvalık lor tatlısı” ve “saraylı”nın yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

- Yerel yönetimlerin bu ürünleri koruma altına almak adına coğrafi işaret için başvurmaları,
 - Yerel yönetimlerin ve turizm işletmelerinin mevcut coğrafi işaretli ürünler ile coğrafi işaret alma potansiyeline sahip gastronomik ürünlerin yaygınlaşması için çalışmalar ve projeler yapmaları,
 - Yerel halkın mevcut coğrafi işaretli ürünler ile coğrafi işaret alma potansiyeline sahip gastronomik ürünleri benimsemeleri, korunma ve yaygınlaştırılması için gerekli görevleri üstlenmeleri,
 - Turizm işletmelerinin mevcut coğrafi işaretli ürünler ile coğrafi işaret alma potansiyeline sahip gastronomik ürünlere menülerinde yer vermeleri,
 - Turizm işletmelerinin mevcut coğrafi işaretli ürünler ile coğrafi işaret alma potansiyeline sahip gastronomik ürünlerin üretiminde belirlenen standartlara dikkat etmeleri,
- gibi öneriler geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, G., Özata, E., Sormaz, Ü., ve Çetinöz, B. C. (2016). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi İçin Yeni Bir Alternatif: Surf Turf. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special 1), 270–270. <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.36>
- Akman, S., ve Yılmaz, G. (2018). Sürdürülebilir Gastronomi Çerçevesinde Edremit Körfezi Yöresel Mutfakları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(4), 852–872. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.337>
- Ballı, E. (2016). Gastronomi Turizmi Açısından Adana Sokak Lezzetleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4, 3–17.
- Bozok, D., ve Kahraman, K. (2015). Kırsal Turizmde Yöresel Yemek Kültürünün Rolü: Balıkesir. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(1), 85–90.
- Çalışkan, V., ve Koç, H. (2013). Türkiye’de Coğrafi İşaretlerin Dağılışı Özelliklerinin ve Coğrafi İşaret Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(28), 193–214.
- Doğdubay, M., ve Giritlioğlu, İ. (2008). Mutfak Turizmi. İçinde N. Hacıoğlu & C. Avcıkurt (Ed.), *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (s. s.433-456). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Gökdeniz, A., Erdem, B., Dinç, Y., ve Çelik Uğuz, S. (2015). *Gastronomi Turizmi (Ayvalık’ta Talep Boyutuyla İlgili Bir Araştırma)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Göker, G. (2011). *Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi (Balıkesir İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Güldemir, O. (2014). Orta Asya’dan cumhuriyet dönemine türk mutfağındaki yemeklerin değişimi: yazılı kaynaklar üzerinden bir değerlendirme. *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 346–358.

- Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 24–30.
- Gündoğdu, G. (2006). *Türk Hukukunda Coğrafi İşaret Kavramı Ve Korunması*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Hatipoğlu, A., Zengin, B., Batmaz, O., ve Şengül, S. (2013). Yöresel Yemeklerin, Kırsal Turizm İşletmeleri Menülerinde Kullanım Düzeyleri: Gelveri Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3(1), 6–11.
- Hjalager, A.-M., ve Richards, G. (2002). *Tourism and Gastronomy*. London: Routledge.
- Işın, A., ve Yalçın, E. (2020). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2507–2522.
- Kan, M., ve Gülçubuk, B. (2008). Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 57–66.
<https://doi.org/10.20479/uuzfd.22422>
- Küçükkömürler, S., Şirvan, N. B., ve Sezgin, A. C. (2018). Dünyada Ve Türkiye’de Gastronomi Turizmi. *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 2(2), 78–85.
- Oraman, Y. (2015). Türkiye’de Coğrafi İşaretli Ürünler. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 76–85.
- Polat, E. (2017). Turizm ve Coğrafi İşaretleme : Balıkesir Örneği. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 17–31.
- Toklu, İ. T. (2016). Tüketiciler Coğrafi İşaret İçin Daha Fazla Ödemek İster mi? Artvin Balı Üzerinde Bir Araştırma. *Karadeniz Araştırmaları*, 52, 171–190.
- Ural, A., ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yalın, G. (2020). Kaybolmakta Olan Yerel Mutfak Kültürünün Turizme Kazandırılması: Balıkesir İle Edremit Körfezi Örneği. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Zuluğ, A. (2010). *Coğrafi İşaretli Gıdalara İlişkin Tüketici Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul Örneği*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

CHILD SEXUAL ABUSE: A REVIEW OF MEDIA NEWS IN KYRGYZSTAN

Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ

Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek/Kyrgyzstan

ORCID: 0000-0003-1158-5764

Assiya MURADOVA

Kyrgyz-Turkish Manas University,

Guidance and Counseling Program M.A. Student, Bishkek/Kyrgyzstan

ORCID: 0000-0003-3677-9389

ABSTRACT

Child sexual abuse is one of the most prevalent public health issues in the world. Despite academic studies and various suggestions on this issue, sexual abuse of children has not been prevented yet. It is important for each individual for the media to reflect and report sexual abuse to society. Today, it is important that media, broadcast, and print news, which have the power to inform, educate, influence, and mold public opinion, also inform the public about the issue. The purpose of this study is to evaluate the sexual abuse of children in Kyrgyzstan according to print, broadcast, and internet news. Document analysis method, one of the qualitative research techniques, was used in the research. As a result of this review in Kyrgyzstan, we reached a total of 20 child sexual abuse news: 13 news (65%) on 24.kg high rated local news TV channel, 5 news (25%) on rus.azattyk.org, and 2 news (10%) in the local newspaper Vecherniy Bishkek. The content analysis method was conducted to analyze the data. As a result of the study, it was determined that the general gender table of the victims was composed of 20 females (100%) and the general gender table of the sexual abuse defendants was composed of 20 males (100%). When the location variable was analyzed, it was found that the majority was 11 (55%) in cities and 6 (30%) in towns, and 1 (5%) in villages. It was determined that the majority of the sexual abuse defendants consisted of 13 (65%) close male relatives, the age ranges of the sexual abuse defendants were variable, and the majority of the punished sexual abuse before the judiciary was 8 (40%). The data of this study are composed of the sexual abuse incidents against the child that have been recorded, the legal process has been initiated and reflected to the society. However, it is estimated that there may be many victims who are subjected to sexual abuse and cannot seek support from institutions due to geographical and cultural reasons. In this study, all the victims are females 20 (100%) that the mothers of 4 (20%) sexually abused children refuse to believe them. There is insufficient information about how children who are sexually abused cope with post-abuse stress. In this context, platforms should be created where children can make their voices heard. In order to prevent sexual abuse, it is recommended that society and families should be given training on protection from sexual abuse.

Keywords: abuse, child abuse, sexual abuse, media news

ÖZET

Çocuğa yönelik cinsel istismar, dünyada çözülemeyen en önemli sorunlardan biridir. Bu konuda akademik çalışmalar yapılmasına ve çeşitli öneriler getirilmesine rağmen çocuğa yönelik cinsel istismarının önlenemediği görülmektedir. Medyanın cinsel istismarı topluma yansıtması ve bildirmesi her birey için önemlidir. Günümüzde bilgilendirme, haber verme, eğitime, etkileme ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip olan medya, tv ve gazete haberlerinin de bu konuyu halka bildirmesi önem arz etmektedir. Kırgızistan'da çocuğa yönelik cinsel istismar olaylarının gazete, televizyon haberleri ve internette yayımlanan haberlere göre değerlendirilmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Kırgızistan'da bu inceleme sonucunda 20 (%100) habere ulaşılmış reytingi yüksek olan yerel haber kanalı 24.kg 13 (65%), rus.azattyk.org internet sitesi 5 (25%) ve Veçerniy Bışkek yerel gazetesi 2 (10%)'nde ki çocuğa yönelik cinsel istismar haberlerine ulaşılmıştır. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda mağdurların genel cinsiyet tablosunu kızların 20 (100%) oluşturduğunu ve cinsel istismara kalkışan sanıkların cinsiyet tablosunu erkeklerin 20 (100%) oluşturduğunu saptanmıştır. Çocuğa yönelik cinsel istismarların gerçekleştiği yerleşim yerlerine göre dağılımın çoğunluğunu şehirlerin 11 (55%) oluşturduğu, kasabaların 6 (30%) ve köylerin 1 (5%) şehirlere oranla daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmanın verilerini kayıt altına alınmış, hukuki süreç başlatılmış, topluma yansıtılmış çocuğa yönelik cinsel istismar olayları oluşturmaktadır. Buna karşın cinsel istismara maruz kalıp, tehdit edilmiş, coğrafi ve kültürel sebeplerden dolayı kurumlardan destek isteyemeyen birçok kurbanların olabildiği tahmin edilmektedir. Mağdurların tümünü kız çocuklarının 20 (%100) oluşturduğu bu araştırmada incelenen haberlere göre cinsel istismara uğrayan çocukların anneleri 4 (%20) inanmayı reddetmektedir. Cinsel istismara uğrayan çocukların istismar sonrası stresle nasıl başettiklerine dair yeterli bilgi mevcut değildir. Bu bağlamda çocukların seslerinin duyurabileceği platformlar oluşturulmalıdır. Cinsel istismarın önüne geçilmesi için toplumun ve ailelerin cinsel istismardan korunma ve koruma içerikli eğitimlerin verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: İstismar, Çocuk İstismarı, Cinsel İstismar, Medya Haberleri

Giriş

Her birey 18 yaşına kadar çocuk olarak tanımlanır. Çocukluk dönemi çok farklı evrelerden oluşur, bu evre cinsel gelişim ve bilgilenmenin henüz tamamlanmadığı bir süreçtir. Çocuklar kolayca güven duydukları, korkutulabildikleri ve kandırılabilirler için istismara açıktır. İstismar yaşayan çocuklar sık sık yeniden istismar edilecekleri ve ebeveynlerinin terk edeceği duygusunu yaşar. Çocuklar suçluluk ve korku nedeniyle tekrar tekrar istismara maruz kalabilir (Saner, 2017).

Toydemir ve Efilti (2019)' nin cinsel istismarın nedenleri ile ilgili öğretmenler üzerinde yaptıkları araştırma sonucuna göre katılımcı öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, çocuk istismarının nedenleri içinde en önemli etkenin aileden kaynaklandığını; ailenin yoksulluğu,

eğitim yetersizliği, çocuğa karşı ilgisizliği, aşırı baskıcı oluşunu belirmişlerdir. Çocuk üzerindeki olumsuz etkileri ciddi boyutlarda olan istismar türlerinden biri olan cinsel istismar; yetişkin bir kişinin çocuktan cinsel uyarı ya da doyum için faydalanması, onu fuhşa zorlaması ya da pornografi gibi suçlarda cinsel obje olarak kullanması olarak tanımlanmaktadır. Tanım yapılırken cinsel organlara dokunulmasından, tecavüze kadar birçok davranışın bu kapsamda ele alındığı ve cinsel istismar olayında çocuğun rızasının olup olmadığının ya da fiziksel şiddet içermemesinin herhangi bir önemi olmadığı özellikle belirtilmektedir (Ovayolu, Uçan ve Serindağ, 2007).

Çocuk cinsel istismarı, çocuk haklarının en ağır ihlalidir ve dünyanın bütün ülkelerinde görülen küresel bir gerçekliktir. Bütün sosyal, ekonomik ve yaş gruplarında; evde, okulda, sokakta, tarlada, camide, hastanede ve diğer kurumlarda; her yerde olabilmektedir. İstismarcıların çoğu sıklıkla yabancılar değil, çocuğun tanıdığı ve güvendiği erişkin ve genellikle erkek yakınlarıdır (Saner,2017).

Çocuk cinsel istismarı; sıklık, süre, başlangıç yaşı ve mağdurun istismarı yapan kişiyle (çocuk yaşamını yitirdiyse kurbanın faille) ilişkisi açısından da farklılıklar gösterebilmektedir. Çocuk cinsel istismarının dinamikleri erişkinden farklıdır. Çocuklar olaydan hemen sonra nadiren istismarı açıklar. İstismarın açıklanması bir kerede olmaktan ziyade, bir süreçtir ve genellikle fiziksel bir yakınma ya da davranış değişikliğini takiben başlamaktadır. Cinsel istismar yaşamış olan çocuğun değerlendirilmesi, öykü alma ve adli muayene ile ilgili özel beceri ve teknikleri gerektirir. Cinsel organlarda fiziksel travmaya ilişkin kesin bulgular, cinsel istismarın üzerinden zaman geçtiği olgularda bile neredeyse iyileşmiş halde ortaya çıkabilmektedir. Bir süre sonra fiziksel delil bulunamayabilir. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar için yaşa uygun testler ve gebelik testi, olguya göre değerlendirme yapılarak istenir (Saner,2017).

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, 1-14 yaş arasındaki kırk milyon çocuğun cinsel istismarın herhangi bir türü ile karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir (Gilbert, Widom ve Browne, 2009). Sıklığı ve yaygınlığı bu denli yüksek olan çocukluk çağı cinsel istismar olgusunun nedenlerinin iyi tanımlanmasının, çocuklardaki olası belirtilerin iyi gözlenmesinin ve istismar mağduru çocuğa yönelik gerekli tedavinin sağlanmasının toplumsal ruh sağlığının tüm paydaşlarının en önemli ve kritik görevi olduğu kaçınılmazdır (Yam, 2020).

Cinsel istismarın her geçen gün yaygınlaştığı bu dönemde son yıllarda çocuğa yönelik cinsel istismar çalışmalarında insan ve toplum bilimleri alanında ciddi bir artış görülmektedir. Çünkü cinsel istismar küresel ölçekte yaşanan bir sorundur (Ördem, 2019).

Cinsel istismarın çocuklar üzerinde başta davranışsal, duygusal ve sosyal olmak üzere farklı şekillerde etkileri olduğu birçok araştırmada ortaya konmuştur. Akyüz, Yücel-Beyaztaş, Kuğu, Analan ve Doğan (2000), tarafından yapılan çalışmada cinsel istismara uğrayan çocuklarda davranım bozukluğu, depresyon, madde kullanımı ve çocukluk çağı kötüye kullanımı gibi olumsuzlukların ortaya çıktığı sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan bir başka çalışmada ise depresyon, aile bireylerinden uzaklaşma, mutsuzluk, davranışsal problemler, anksiyete gibi problemler olduğu ifade edilmektedir (Ovayolu, Uçan ve Serindağ, 2007). Ayrıca istismara uğramış çocuklarda kaygı bozuklukları kısa sürede ortaya çıkabilmekte, uyku bozuklukları,

kâbuslar, fobiler, bedensel yakınmalar ve korku tepkileri gözlenmektedir (William ve Wilkins, 1996).

Cinsel istismar birçok toplumda istismara uğrayan kişi tarafından gizlenmektedir. Bu nedenle cinsel istismar olgularının büyük kısmı adli makamlara bildirilmemektedir (Taner ve Gökler, 2004). Son yıllarda çocuklara yönelik artan cinsel istismar konusu yazılı ve görsel basında sıkça gündeme gelen konular arasındadır. Günümüzde bilgilendirme, haber verme, eğitime, etkilime ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip olan medya, tv ve gazete haberlerinin de bu konuya bakışı önem arz etmektedir (Ördem, 2019). Bazen mağdur olan çocuğun durumu gizlemesi, bazen de bunu öğrenen aile fertlerinin durumu gizlemesi nedeni ile istismar rakamlarını tam olarak öğrenmek oldukça zordur. Adli makamlara intikal eden olaylara ulaşmakta etik ve hukuksal nedenlerden dolayı oldukça güçtür. Bu nedenlerden dolayı araştırma medyada yayınlanmış ve kamuya mal olmuş haberlere dayanmaktadır. Bu araştırma ile ilgili Medyada yayınlanmış ve kamuya mal olmuş haberlerden yola çıkarak Kırgızistan'da varolan çocuğa yönelik cinsel istismar ile ilgili durumun belirlenmesi bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

Amaç

Kırgızistan'da çocuğa yönelik cinsel istismar olaylarının gazete, televizyon ve internette yayınlanan haberlere göre incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde, araştırmacı incelemek istediği olgu ve olaylarla ilgili bilgileri içeren gazete ve medya haberlerini inceleyerek araştırması ile ilgili bilgileri toplamakta ve bunları sınıflandırmaktadır. İçerik analizi araçsal model (George, 1959) ve temsili model (Osgood, 1959) ile temelde yapılmaktadır.

Verilerin Toplanması

Kırgızistan'da ki yerel ve ulusal gazete haberleri, yerel ve ulusal televizyon haberleri ve internette yayımlanan haberler.

Bulgular

Kırgızistan'da ki yerel ve ulusal gazete haberleri, yerel ve ulusal televizyon haberleri ve internette yayımlanan haberler derlenmiş ve Kırgızistan'da çocuklara yönelik cinsel istismar verileri toplanmıştır.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Haber Kaynaklarının Betimsel İstatistiği

Haber kaynağı	f	%
Ulusal haber ajansı	13	65
İnternet sitesi	5	25
Gazete	2	10

Toplam	20	100

Araştırmada yararlanılan haber kaynakları Tablo 1 de görülmektedir. Sırasıyla Ulusal haber ajansından ulaşılan haberler 13 (65%), İnternet sitesinden ulaşılan haberler 5 (25%), Gazetelerden ulaşılan haberler 2 (10%) araştırmanın veri kaynaklarıdır.

Tablo 2. Sanıkların Cinsiyet Tablosunun Betimsel İstatistiği

Cinsiyet	f	%
Erkek	20	100
Kadın	0	0
Toplam	20	100

Çocuklara yönelik cinsel istismara başvuran sanıkların cinsiyet tablosunun tamamını 20 (100%) erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Sanıkların Kurbanla Yakınlık Derecesinin Betimsel İstatistiği

Akrabalık düzeyi	f	%
Baba	6	30
Dayı/Amca	2	10
Üvey Baba	3	15
Kuzen	1	5
Komşu	1	5
Yabancı	7	35
Toplam	20	100

Çocuklara yönelik cinsel istismara başvuran sanıkların akrabalık düzeylerinde sırasıyla yabancı 7 (35%) ,öz baba 6 (30 %), üvey baba 3 (15%), kuzen 3 (15%), dayı-amca 2 (10%), komşu 1 (5%), oranında bir sonuç alınmıştır.

Tablo 4. Sanıkların Yaş Aralığının Betimsel İstatistiği

Yaş aralığı	f	%
18-30(yaş)	4	20
30-45(yaş)	4	20
45-65(yaş)	2	10
65 yaş üstü	2	10
Yaş verilmemiş	8	40
Toplam	20	100

Cinsel istismara başvuran sanıkların yaş aralıklarının değişkenliği gözlenmiştir. Haberlerin 8 (40%) lik kısmında sanıkların yaşı verilmemiştir. 18-30 yaş aralığı 4 (20%), 30-45 yaş aralığı

4 (20%) ve 45-65 yaş aralığı 2 (10%) ve 65 yaş üstü 2 (10%) araştırmada ulaşılan yaş aralıklarıdır.

Tablo 5. Cinsel İstismarın Yaşandığı Yerleşim Yerinin Betimsel İstatistiği

Yerleşim	f	%
Şehir	12	60
Kasaba	7	35
Köy	1	5
toplam	20	100

Cinsel istismarın yaşandığı yerleşim yerleri Tablo 6 da görülmektedir. Olayların gerçekleştiği şehirler 11 (55%) lik kısmını, kasabalar 6 (30%) luk kısmını ve köyler ise 1 (5%)lik kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 6. Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Yaş Aralıklarının Betimsel İstatistiği

Yaş aralığı	f	%
5-9	3	15
10-14	6	30
15-18	5	25
Yaş verilmemiş	6	30
Toplam	20	100

Cinsel istismar mağduru çocukların yaş aralıkları sırasıyla 5-9 yaş aralığı 3 (15%), 10-14 yaş aralığı 6 (30%), 15-18 yaş aralığı 5 (25%), haberlerde yaşı verilmeyen (henüz yetişkin olmayan diye sözedilmiş) çocuklar 6 (30%) olarak Tablo 6 da verilmiştir.

Tablo 7. Cinsel İstismar Mağduru Çocukların Eğitim Seviyelerinin Betimsel İstatistiği

Eğitim	f	%
İlkokul	6	30
Ortaokul	4	20
Lise	6	30
Verilmemiş	4	20
Toplam	20	100

Cinsel istismar mağduru çocukların eğitim seviyelerine bakıldığında ilkokul 6 (30%)'luk oran bulunmuştur. Tablo 6'da çocukların yaş aralıklarına baktığımızda 5-9 yaş arasındaki çocukların oranı 3 (15%) olarak bulunmuştur. Fakat çocukların yaşının belirtilmediği satırda 3 çocuğun eğitim seviyeleri ilkokul olarak haberlerde verilmiştir, bu sebeple Tablo 7 de ilkokula giden çocuklara 3 çocuk daha eklenmiştir. Ortaokul 4 (20%), lise 6 (30%), çocukların eğitim seviyelerinin haberlerde verilmemesi 4 (20%) lik kısmı oluşturmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmamızda ulaşılan gazete ve medya haberlerinde cinsel istismarı uygulayan kişinin cinsiyet tablosunun tamamını (100%) erkekler oluşturmaktadır. McCourt, Peel, ve O'Carrol,

(1998) ın yaptıkları araştırmaya göre çocuklara cinsel istismarda bulunan kişilerin çoğunluğu erkektir ve istismarda bulunan kişilerin % 85 ile % 90'ı kurbanın tanıdığı erkeklerdir. Romero, Wyatt, Loeb, Carmona ve Solis (1999), Latin kökenli kadınlarla yaptıkları çalışmada, istismarda bulunan kişilerin % 96'sının erkek olduğu bildirilmiştir.

Araştırmada ulaşılan gazete ve medya haberlerine göre cinsel istismar mağduru çocukların cinsiyet yaygınlığını kız çocukları (100 %) oluşturmaktadır. Gorey ve Leslie (1997) yapmış oldukları çalışmada cinsiyet yaygınlığının kadınlar için 12-17%, erkekler için ise 5-8% olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Dubowitz (2002) ın yaptığı çalışmada da cinsel istismara uğrayan çocuklar arasında kızlar erkeklerden üç kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Cinsel istismara uğrayan çocukların istismar sonrası yaşadıkları travma ve psikolojik bozukluk konusuna hiç bir haberde bilgi verilmemiştir. Buna karşın William ve Wilkins'in (1996) yaptıkları araştırmaya göre cinsel istismara uğramış çocuklarda kaygı bozuklukları kısa sürede ortaya çıkabilmekte, uyku bozuklukları, kabuslar, fobiler, bedensel yakınmalar ve korku tepkileri gözlenmektedir. Araştırmada elde edilen haberlerde çocukların ve sanıkların sosyoekonomik düzeyleri hakkında bilgi verilmemiştir. Walrath, Ybarra, Holden'in (2003) çalışmasına göre cinsel istismarın her sosyoekonomik düzeyde görülebileceğini bildirmişlerdir.

Cinsel istismara uğrayan çocuklar ile çocukları istismar eden kişiler arasındaki akrabalık düzeyine bakıldığında 60 %'lık bir sonuç alınmıştır (Tablo 3'de baba,üvey baba,dayı,amca, kuzen kategorilerinin yüzdelik oranları toplandığında 60% lık bir sonuç elde ediyoruz). Çalışkan Z. ve Sağlam M. 2015 te yaptıkları çalışma sonucunda uzmanların ortak bir biçimde cinsel istismarda bulunan kişinin genellikle çocuğun tanıdığı kişiler arasından olduğunu nadiren tanımadığı kişiler tarafından cinsel istismara maruz kaldıklarını ifade ettiklerini belirtmişlerdir.

Çalışmamızda ulaşılan haberlere göre cinsel istismara maruz kalan çocukların yaş aralığı (6 ile 16 yaş) değişkenlik göstermektedir. Cinsel istismar mağduru çocukların eğitim seviyelerine bakıldığında ilkökul 6 (30%)'luk oran bulunmuştur. Tablo 6'da çocukların yaş aralıklarına baktığımızda 5-9 yaş arasındaki çocukların oranı 3 (15%) olarak bulunmuştur. Fakat çocukların yaşının belirtilmediği satırda 3 çocuğun eğitim seviyeleri ilkökul olarak haberlerde verilmiştir, bu sebeple Tablo 7 de ilkökula giden çocuklara 3 çocuk daha eklenmiştir. Çalışmamıza paralel olarak Çalışkan Z. ve Sağlam M. (2015) yaptıkları araştırmada veriler genel olarak değerlendirildiğinde cinsel istismara uğrayan çocukların ergenlik dönemi çocukları ile okul öncesi ve ilköğretimin ilk yıllarında olan çocuklar olmak üzere iki gruba ayrıldıkları belirtmişlerdir.Lynch'in 1999 da yaptığı çalışmasında göre hemen her yaştan çocuğun cinsel istismara uğrayabileceğini bildirmiştir.

Kutinsky (1999), araştırmasında her türden çocuğun cinsel istismara uğrayabildiği ifade etmişse de boşanmış aile çocuklarında ebeveyn kontrolünün zayıflaması ile birlikte çocukların istismara daha açık bir hale geldikleri de değerlendirmiştir. Bu durum toplumsal yapı içinde en önemli kurum olan ailenin yapısında ve işlevinde oluşan bozulmaların çocukların istismara açık hale gelmesinde etkili olduğunu düşündürmektedir. Çalışkan ve Sağlam (2015) de yaptıkları çalışmada cinsel istismar mağduru çocukların ailelerinin genelde toplumsal açıdan yalıtılmış, babaların depresif, annelerin ise psikolojik açıdan zayıf, boyun eğen bir yapıda ve çocuklarını koruma konusunda yetersiz tipte oldukları bildirmişlerdir. Buna paralel olarak

çalışmamızda cinsel istismara uğrayan çocukların genellikle anne-babaları ayrı, üvey babalarla aynı evde yaşamak zorunda kalan ya da diğer akrabalarla yaşayan ve alkol bağımlısı babalara sahip çocuklar olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde William & Wilkins (1996) yaptıkları araştırmada çocuk cinsel istismarının sık görüldüğü ailelerde genel olarak şu patolojiler bulunmaktadır. Boşanma, şiddet, alkol ve madde kullanımı, cinsel sorunlar, sosyal izolasyon, baskın ve koşulsuz söz tutma isteyen ana baba modeli, rol çatışması vb.

Çalışmamızda cinsel istismara uğrayan çocukların yaşadıkları yerleşim yerlerine bakıldığında nüfus sayısının artımı ile doğru orantıda vakaların sayısı da artmaktadır. Diğer taraftan, cinsel istismarın belli bir bölge ya da ülkeyle sınırlı kalan bir olgu olmadığı da bilinmektedir. Bu konuda toplumsal düzeyde araştırma yapılan her ülkede bu olgunun az ya da çok yaygın olduğu bulunmuştur (Güneş, 2002). Türkiye’de cinsel istismar oranları karşılaştırıldığında Marmara ve Karadeniz bölgelerindeki oranlar diğer bölgelerden yüksek bulunmuştur (Zara-Page, 2004). Cinsel istismar olayının çocukların bulunduğu her yerde gerçekleşebildiğini ifade eden uzmanların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde temelde çocukların yetişkin kontrolünden uzaklaştıkları ortamlarda istismar olayının gerçekleştiği düşünülmektedir (Özer, 2007). Literatürde ulaşılan bu veriler bizim araştırmamızda ulaştığımız verilerde de örtüşmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar dikkate alınarak, çocukların cinsel istismardan korunabilmesi için; öncelikle çocukların erken yaştan itibaren cinsel eğitim ve duyguların ifadesi konularında desteklenmesinin önemli olduğu, çocuğun kendi bedenini ve bedenindeki özel bölgeleri tanımasının yararlı olacağı, çocukların iyi ve kötü dokunuş arasındaki farkı öğrenmesinin etkili olacağı ve rahatsız oldukları zamanlarda “dur” ve “hayır” diyebileceklerinin öğretilmesinin etkili olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında ailelerin çocuklar üzerindeki kontrol ve desteğinin sağlanmasının kritik olduğu, aile içi iletişim kanallarının sürekli açık olmasının ve çocukların aile içinde kendisini ifade edebilmesine imkân verilmesinin yararlı olacağı, ailelerin çocuklar üzerindeki gözlemlerinin doğru ve etkili yapılmasının cinsel istismar olayının ortaya çıkarılmasında belirli olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda çocukların seslerinin duyurabileceği platformlar oluşturulmalıdır. Cinsel istismarın önüne geçilmesi için başta aileler ve eğitimciler olmak üzere toplumun genelinin cinsel eğitim ve cinsel istismar konularında farkındalıklarının artırılması, okulöncesi dönemden başlayarak eğitim kurumlarında korunma ve koruma amaçlı eğitimlerin verilmesinin ve cinsel istismar mağduru çocuklara ve ailelere psikolojik destek sağlanması oldukça önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, S., Turla, A. ve Karabekiroğlu, K. (2009). Cinsel İstismara Uğramış Çocuklar. Adli Bilimler Dergisi;8(1):24-32
- Akbaş, T. (2001). Kız ve Erkek Çocuklara Yönelik Cinsel Tacizler. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(7), 58-76.
- Akyüz, G., Yücel, F., Kuğu, N., Analan, E. ve Doğan, O. (2000). Suç işledikleri iddiasıyla muayeneye gönderilen çocuk ve ergenlerde sosyo-demografik ve klinik özelliklerin

değerlendirilmesi. Adli Tıp Bülteni; 5, 2: 70-5.

Bahar, G., Savaş, A.H. ve Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: bir gözden geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi; 4(12): 51-66.

Berkmen, B. ve Seçim, G. (2018). 8-10 yaş çocuğa sahip ebeveynlerin çocuğa yönelik cinsel istismar konusundaki görüşlerinin incelenmesi. Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 1(1), 65-85

Biçer, Ç., Çolak, B., Gündoğmuş, Ü. ve Yıldız, B. (1999). Bir çocuk istismarı olgusu. Çocuk forumu; 2 (1): 18.

Bilir, Ş., Arı, M. ve Dönmez, N. (1986). 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. Çocuk gelişimi ve eğitimi dergisi; 1: 7.

Byers, J. (1999). Çocuk istismarını önleme: önleyici programlar ve halk eğitimi.

Çakmak, E. (2013). Çocuk hakları ve medya okuryazarlığı eğitimi/children's rights and media literacy. Mustafa kemal üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, 10(22), 209-224.

Çalışkan Z. ve Sağlam M. (2015). Cinsel istismar mağduru çocuklarla çalışan uzmanların gözünden mağdur çocukların özellikleri: inönü üniversitesi sağlık bilimleri dergisi.

Dubowitz, H. (2002). Preventing child neglect and physical abuse, pediatri rev; 23: 191-6.

Gorey, K.M. ve Leslie, D.R. (1997). The prevalence of child sexual abuse: integrative review adjustment for potential response and measurement biases. Child abuse neglect; 21: 391-398.

Keser, İ. (2016). Çocuk cinsel istismarı. Karahan kitabevi, Adana.

Koç, F., Akşit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Korkmaz Çetin, S., Aslan, A., Halıcıoğlu, O., Erşahin, Y., Turhan, T., Çelik, A., Şenol, E., Kara, S. ve Solak, U. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege üniversitesi çocuk koruma birimi'nin bir yıllık deneyimi. Türk ped arş.; 47: 119-24.

Konanç, E., Gürkaynak, İ. ve Egemen, A. (1999). Çocuk istismarı ve ihmali. Ankara: çocuk istismarını ve ihmali önleme derneği yayınları.

Korkmaz, M., Saçan, S., Yücel, A., Gürkan, A. ve Kırık, A.M. (2015). Çocuk istismarı ve cinsel istismarın önlenmesinde medyanın rolünün incelenmesi : uluslararası hakemli psikiyatri ve psikoloji araştırmalar dergisi 3/2.

Lynch, M. (1999). Çocuk istismarı ve ihmali, e. Konanç, i. Gürkaynak, a egemen. (ed:) çocuk istismarı ve ihmali, ankara: çocuk istismarını ve ihmali önleme derneği yayınları.

Oktay, A. ve Unutkan, Ö. (2005). Okul öncesi eğitimde güncel konular(ed:),, istanbul: Morpa yayınları.

Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri, Fırat sağlık

hizmetleri dergisi; 2, 4: 13-22

Ördem, Ö. (2019). Çocuğa yönelik cinsel istismar: türkiyede medyada temsili.sosyoloji notları dergisi 3/2.

Özer, E., Bütün, C., Yücel Beyaztaş, F. ve Engin, A. (2007). Çorum adli tıp şube müdürlüğü'ne 2006-2007 yıllarında başvuran cinsel istismar mağduru çocuk olgularının değerlendirilmesi. C.ü. Tıp fakültesi dergisi; 29(2) :51-5.

Polat, O. (2006). Cinsel istismar rehberi. İstanbul: forart matbaa.

Polat, O. (1995). Çocuk istismarı. İstanbul barosu dergisi; 69: 267.

Polat, O. (2000). Çocuk istismarında istismarcı ve kurban ilişkisi. Çocuk forumu dergisi; 3 (4):1.

Saner, S. (2017). Çocuk cinsel istismarı ve zor açığa çıkması.

Schot, C. ve Frank, R. (1999). İstismar ve ihmal edilen çocukların sağaltımı, konanç e, gürkaynak i, egemen a. (ed:) çocuk istismarı ve ihmalı. Ankara: çocuk istismarını ve ihmalini önleme derneği yayınları.

Şirin, M. (2016), Çocuğa yönelik cinsel istismar -ceza kanunu maddesi- raporu çocuk hukuku bakışıyla cinsel istismar: çocuk ve medeniyet /2.

Taner, Y ev Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmalı: psikiyatrik yönleri. Hacettepe tıp dergisi; 35: 82-86

Terzi, S. ve Özbay, Y. (2000). Çocuk istismarı ile ilgili gazete haberlerinin istismarın türü, istismarcı ile

Toydemir, A. ve Efiltili, E. (2019). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10(17), 490-519.

Walrath, C., Ybarra, M. ve Holden, E.W. (2003). Children with reported histories of sexual abuse:util,zng multiple perspectives to understand clinical and psychosocial profiles. Child abuse negl; 27:509-524.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 6. Basım. Ankara: seçkin yayıncılık.

Zoroğlu, S.S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Eröcal, M.K. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. Anadolu psikiyatri dergisi;2(2):69-78.

https://24.kg/proisshestvija/141914_sem_jutkih_faktov_seksualnogo_nasiliya_nad_detmi_vk_yirgyizstane

https://24.kg/sjuzhety/45_nasilie_nad_detmi/

https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_sokuluk_teens_violence/29361058.html

https://www.vb.kg/doc/388586_seksyalnoe_nasilie_p0boi_syicid_nedetskie_problemy_detey_v_kyrgyzstane.html

A REVIEW OF DOMESTIC VIOLENCE IN KYRGYZSTAN

Assoc. Prof. Dr. Erkan EFİLTİ

Kyrgyz-Turkish Manas University

Bishkek/Kyrgyzstan

ORCID: 0000-0003-1158-5764

Argen CUMGALBEKOV

Kyrgyz-Turkish Manas University

Guidance and Counseling Program M.A. Student

Bishkek/Kyrgyzstan

ORCID: 0000-0002-6238-9029

ABSTRACT

Domestic violence is a common problem of all ages, societies, educational levels and socio-economic groups, and as a special aspect of the phenomenon of violence affecting various aspects of social life, it has become the subject of increasing academic interest in recent years. It is clear that violence and the fear created by violence have a devastating effect on normal family functions. This indicates that the related problem is one of the issues that need to be investigated and prevented first. Reflection of the events related to the issue throughout the country is mostly carried out by the media, which has the power to inform, train, influence and mold public opinion. The purpose of this study is to analyze domestic violence incidents in Kyrgyzstan in terms of media and newspaper reports. Document analysis method, one of the qualitative research techniques, was used in the research. The news on domestic violence published in 2020 by the 24.kg News Agency, which has a high rating in the field of media news in Kyrgyzstan, was reviewed. As a result of this analysis, 30 news stories were reached and content analysis was used to analyze the data. As a result of the study, it was found that the victims of domestic violence were 21 (70%) women, 8 (26.7%) children, 1 (3.3%) men. It was observed that the incidents of domestic violence occurred between 21 (70%) husband and wife, 6 (20%) parents-children, 3 (10%) relatives and children. In these incidents, 18 (60%) victims were physically injured and 12 (40%) victims died. In addition, it was observed that most of those who commit violence in the family are 27 male partners and they mostly use physical violence (90%). When the location variable was analyzed, it was found that the majority was 13 (43,3%) in cities and 12 (40%) in villages, and 5 (16,7%) in towns. These data showed that the violence rates in cities and villages were very close to each other, but the rate in towns was very low. The data of this study are composed of the violence incidents that have been recorded, the legal process has been initiated and reflected to the society. However, it is estimated that there may be many victims of domestic violence who cannot seek support from institutions due to lack of knowledge and geographical conditions. In addition, there is insufficient information about how these victims dealt with the violence they experienced. In this context, it is thought that there is a need for educational projects that include teaching non-violent problem solving methods for families and young people who will establish families in the future.

Keywords: violence, domestic violence, domestic violence in media

ÖZET

Aile içi şiddet her yaşta, toplumda, eğitim düzeyinde ve sosyo-ekonomik grupta meydana gelen yaygın bir problemdir ve toplumsal hayatın çeşitli boyutlarını etkisi altına alan şiddet olgusunun özel bir görünümü olarak, son yıllarda gittikçe artan bir akademik ilginin konusu olmaktadır. Şiddet ve şiddetin yarattığı korku normal aile fonksiyonları üzerinde yıkıcı etki yaptığı belli, bu da ilgili sorunun en önde araştırılması ve önlenmesi gereken konulardan biri olduğuna işaret etmektedir. Ülke çapında, konuyla ilgili olan olayların yansıtılması, daha çok, bilgilendirme, haber verme, eğitime, etkileme ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip olan medya tarafından gerçekleştirilmektedir. Kırgızistan'da aile içi şiddet olaylarının medya ve gazete haberlerine göre değerlendirilmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Kırgızistan'da medya haber alanında reytingi yüksek olan 24.kg haber ajansının 2020 yılında yayınladığı aile içi şiddet konusundaki haberler incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda 30 habere ulaşılmış ve elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, aile içi şiddete maruz kalanların 21 (70 %) kadınlar, 8 (26,7%) çocuklar, 1 (3,3%) erkekler olduğu, şiddet uygulanmış olayların 21 (70%) karı-koca, 6 (20%) ebeveyn-çocuk, 3 (10%) akraba-çocuk arasında gerçekleştiği görülmüştür. Meydana gelen bu olaylarda mağdurların 18 (60%)'i bedensel yaralanma ile sonuçlanırken 12 (40%) da ölümü ile sonuçlandığı saptanmıştır. Ayrıca, aile içinde şiddet uygulayanların çoğu 27 (90%) erkek eşler olduğu ve çoğunlukla fiziksel şiddet uygulamakta oldukları görülmüştür. Aile içi şiddet olaylarının yerleşim yerine göre dağılımına bakıldığında zaman şehirlerde yaşayanlar 13 (43,3%), köylerde yaşayanlar 12 (40%) iken kasabalarda yaşayanların 5 (16,7%) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu verilere göre şehirlerde ve köylerde şiddet oranları birbirine oldukça yakınken kasabalarda yaşayanlarda bu oranın oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmanın verilerini kayıt altına alınmış, dava açılmış, topluma yansıtılmış şiddet olayları oluşturmaktadır. Buna karşın aile içi şiddet mağduru olup, bilgisizlik, coğrafik şartlarından dolayı, kurumlardan destek isteyemeyen birçok kurban olabildiği tahmin edilmektedir. Ayrıca bu kurbanların yaşadıkları şiddetle nasıl başa çıktıklarına dair yeterli bilgi mevcut değildir. Bu bağlamda; aileye yönelik ve gelecekte aile kuracak olan gençlere yönelik şiddeti önlemeye yönelik, şiddet içermeyen problem çözme yöntemlerini öğretmeyi içeren eğitim projelerine ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, aile içi şiddet, medyada aile içi şiddet.

Giriş

Aile içi şiddet her yaşta, toplumda, eğitim düzeyinde ve sosyo-ekonomik grupta meydana gelen yaygın bir problemdir ve toplumsal hayatın çeşitli boyutlarını etkisi altına alan şiddet olgusunun özel bir görünümü olarak, son yıllarda gittikçe artan bir akademik ilginin

konusu olmaktadır. Aile içi şiddet, aile içinde bir bireyin diğer bir aile bireyine yönelik uyguladığı fiziksel, sözel, duygusal kötü davranıştır (Öztunalı-Kayır, 2008).

Işıloğlu (2006) aile içi şiddeti, kendini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde; aşağılama, zorlama, güç gösterme, cezalandırma, öfke ve gerginlik boşaltmak amacı ile bir bireyden diğerine yöneltilen şiddet davranışı olarak tanımlamaktadır. Aile içi şiddet, bir aile üyesi tarafından başka bir aile üyesine karşı işlenen, bir aile üyesinin yasal hak ve özgürlüklerini ihlal eden, aile üyelerinin gelişimine zarar veren veya tehlikeye atan herhangi bir özel eylemdir (URL-1).

Şiddet, toplumlarda özellikle kadın ve çocukları hedef olarak almakta ve onları mağdur duruma düşürmektedir (Ayan, 2007). Kadına yönelik şiddetin kastında, cinsiyete dayanan, kadını aşağılayan, inciten, zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamında ona baskı uygulanması ve özgürlüklerinin kısıtlanmasına neden olan her türlü davranış yatmaktadır (Gençer ve ark. 2007: 60). Kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan toplumsal cinsiyet temelli şiddet, erkek egemen toplumsal yapının etkisiyle oluşmakta ve toplum tarafından görülebilmektedir. Kadınları şiddete karşı savunmasız hale getiren toplumsal koşullar, kadını zayıf erkeği ise güçlü ve iktidar sahibi olarak konumlandırır. Erkeğin kadından üstün olarak görüldüğü toplumsal cinsiyet düzeninde şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sürdürmesini sağlayan şiddet, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamı için kullanılabilir (Acar, 2013). Tanımdan anlaşılacağı gibi, toplumsal koşullar, kültürel anlayışlar kadının aile içindeki yerini belirlemekte, bu da onun erkek tarafından ezilmesine, şiddet görmesine önkoşulluk etmektedir.

Aile içinde uygulanan şiddet türleri; a) fiziksel şiddet, b) sözel şiddet, c) ekonomik şiddet, d) cinsel şiddet, e) psikolojik şiddet ve f) sosyal şiddet olarak sınıflandırılmıştır (Akpınar, 2011). Fiziksel şiddet, kaba kuvvetin bir korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılması olup; itmek, tokat atmak, tekmelemek, boğmaya çalışmak, yakmak, yumruklamak, bıçak, silah gibi aletlerle tehdit etmek veya saldırmak ve işkence yapmak gibi fiziksel gücün kullanıldığı durumları kapsamaktadır (Arslan, 1998). Fiziksel şiddete çoğunlukla tehdit, aşağılama, cinsel baskı ile ilgili şiddet öğeleri de eşlik etmektedir. Bu tür şiddet fiziksel veya psikolojik bütünlüğü tehdit ederek ölüm tehdidi ve ölüme kadar varabilmektedir (WHO, 2002).

Diğer bir şiddet türü olarak, psikolojik şiddet; duyguların ve duygusal ihtiyaçların, zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla karşı tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde sömürülmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır (Dişçigil, 2003). Aşağılayıcı sözler söylemek, zaafları ile alay etmek, aşırı genellemeler yapmak, suçlamak, küfür etmek, küçük düşürmek, hakaret etmek, yüksek sesle bağırarak, korkutarak, tehdit etmek gibi davranışları içeren “sözel şiddet” de psikolojik şiddet kapsamındadır (URL-2).

Cinsel şiddet, kadının cinsel isteklerini, ihtiyaçlarını önemsememe, alaya alma, cinselliği cezalandırma yöntemi olarak kullanma, kaba güç kullanarak cinsel ilişkiye zorlama, tecavüz etme, istenmeyen cinsel pozisyonlara ve fuhuşa zorlama gibi eylemleri içerir (Uysal, 2006).

Ekonomik şiddet: Emeğine, yarattığı/ürettiği değere, varlıklarına, kazanma gücüne, kazancına, karar alma hakkına el koymaktır. Gelecekteki üretme ve kazanma gücünü elinden alma anlamına gelen bilgisiz bırakmadır. Gelecekteki ekonomik güvencelerini ortadan kaldıran güvencesiz bırakma şeklinde tanımlanmaktadır (Işık 2007).

Şiddetin öğrenilmesi açısından bakıldığı zaman bireyin çocukluktan itibaren zihinsel, duygusal, sosyal ve psikoseksüel gelişimi, öğrenmeleri, aldığı modeller, tecrübeleri, olaylara yüklediği anlam, beklentileri, kontrol (denetim) odağının yönü kısacası fenomenal alanı saldırganlık eğilimini ve türünü etkileyen önemli bireysel farklılıkları oluşturduğu ifade edilebilir (Efilti, 2008). Bu durum aile içi şiddetin en önemli olumsuz yan etkilerinden birinde yeni kuşaklara şiddeti aşıyor olması olarak değerlendirilebilir, şiddetin sarmal bir döngüye dönüşmesine yol açmaktadır. Zira çocuk olarak ailede gördüğü şiddeti ebeven olduğu zaman kendi kurduğu ailede uygulamasına neden olabilmektedir.

Literatürden de anlaşılacağı gibi, şiddet olgusu sadece aile değil, tüm topluma olumsuz etki edebilecek, yıkıcı, yıpratıcı özelliklere sahiptir. Bu da, bu olgunun her taraftan tanınmasına, incelenmesine, önlenmesine ciddi olarak yoğunlaşılması gerektiğini öne sürmektedir. Son yıllarda dünyada aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Ancak, Kırgız alanyazında bu konuyla ilgili oldukça yetersiz çalışmaya rastlanmıştır bu da bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Aile içi şiddet, şiddete maruz kalan bireyleri tek tek bireysel olarak ilgilendiren bir konu olmaktan çok toplumu ilgilendirmekte ve her ne kadar aile içinde yaşanıyor olsa da toplumsal bir sorun olarak algılanmaktadır. Çünkü, sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı ailelerin varlığı ile mümkündür. Ayrıca aile, toplumun çekirdeği, en küçük birimdir. İnsanın sosyalizasyon sürecinin başlangıcı ve kültürel değerleri öğrendiği yerdir. Toplum, ailelerden oluşur. Aile içerisinde yaşanan olaylar ya da ailenin huzurlu, mutlu bir aile olması hem o ailede yetişen çocukları etkilemekte hem de dolaylı olarak topluma yansımaktadır.

Aile içi şiddetle ilgili verilere ulaşmak oldukça zordur, genellikle kültürün etkisi ile ailede yaşananların dışarı bildirilmemesi toplumun önem verdiği durumlardan biridir. Resmi kaynaklarda çeşitli etik ve yasal nedenlerden dolayı ulaşılması oldukça zordur. Ülke çapında, konuyla ilgili olan olayların yansıtılması, daha çok, bilgilendirme, haber verme, eğitime, etkileme ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip olan medya tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu araştırma ile ilgili Medyada yayınlanmış ve kamuya mal olmuş haberlerden yola çıkarak ülkede varolan aile içi şiddetle ilgili durumun belirlenmesi bu çalışmanın proplemini oluşturmuştur.

Amaç

Kırgızistan'da aile içi şiddet olaylarının görsel medya, gazete haberleri ve internet haberlerine göre değerlendirilmesi bu araştırmanın temel amacını oluşturmuştur.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Nitel araştırmada kullanılan diğer

yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin, Strauss, 2008).

Kırgızistan’da yayın yapan görsel medya basılı gazete ve internet haberleri incelenmiştir. İncelenen haberler 2020 yılında yayınlanan aile içi şiddet konusundaki haberler ile sınırlıdır. Bu inceleme sonucunda 30 habere ulaşılmış ve elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, veriden onun içeriğine ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar çıkarmak üzere kullanılan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff, 1980)

Bulgular

Araştırmanın bu bölümde yapılan inceleme sonucu elde edilen bulgular analiz edilerek sonuçları ortaya konacaktır.

Tablo 1. Şiddete Maruz Kalanların Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Erkek	1	3,3
Kadın	21	70
Çocuk	8	26,7
Toplam	30	100

Tablo 1’e göre, aile içi şiddete maruz kalanların 21 (70 %) kadınlar, 8 (26,7%) çocuklar, 1 (3,3%) erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 2. Şiddet Olayının İlişkisel Değerlerinin Dağılımı

İlişki	f	%
Karı - Koca	21	70
Ebeveyn - Çocuk	6	20
Akraba - Çocuk	3	10
Toplam	30	100

Tablo 2’ de aile içi şiddet uygulanmış olayların 21 (70%) karı-koca, 6 (20%) ebeveyn-çocuk, 3 (10%) akraba-çocuk arasında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3. Uygulanmış Şiddet Sonuçlarının Dağılımı

Şiddet Sonucu	f	%
Bedensel Yaralanma	18	60
Ölüm	12	40
Toplam	30	100

Tablo 3'te aile içi uygulanmış şiddet olayların 18 (60%)'i mağdurların bedensel yaralanması ile sonuçlanırken, 12 (40%) de ölümü ile sonuçlandığı görülmektedir.

Tablo 4. Aile Şiddet Uygulayanların Cinsiyetine Göre Dağılımı

	f	%
Erkek	27	90
Kadın	3	10
Toplam	30	100

Tablo 4' e göre, aile içinde şiddet uygulayanların çoğu 27 (90%) erkek eşler olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Şiddet Olaylarının Yerleşim Yerine Göre Dağılımı

Yeri	f	%
Şehir	13	43,3
Köy	12	40
Kasaba	5	16,7
Toplam	30	100

Tablo 5' te ise, aile içi şiddet olaylarının yerleşim yerine göre dağılımına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi, aile içi şiddet olayları şehirlerde 13 (43,3%), köylerde 12 (40%) kasabalarda ise 5 (16,7%) olarak dağılmaktadır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmamızda elde edilen medya haberlerinin incelenmesine göre, aile içi şiddete en çok kadınlar (70%) ve çocuklar (26,7%) maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen çalışma olarak, Kocacık ve Çağlayandereli (2009) 593 örneklem üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, örnekleme giren kadınların % 52,5 i şiddet gördüğünü tespit etmişlerdir. 1999 yılında Amerikan Adli İstatistik Kurumu'nun (Bureau of Justice Statistics) yaptığı araştırmada, eşler arasında 791.000 şiddet vakası tespit edilmiştir. Bu şiddet vakalarının % 85'inin kadına yönelik, % 15'inin ise erkeğe yönelik olduğu belirtilmiştir (Macionis, 2003). Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü'nün tüm dünya nüfusunu temel alan 48 çalışmasında, kadınların eşleri veya birlikte oldukları kişiler tarafından fiziksel şiddete uğrama oranını %10-69 arasında bulmuştur (WHO, 2002). Akpınar'a (2011) göre de, ailedeki şiddet, aile bireyleri arasındaki ilişkilerde belirgin bir gerginlik ve tehditle başlamakta, genellikle çocuğun fiziksel ve duygusal suistimali, çocuk ihmali, yaşlının suistimali ve eşi dövme şeklinde olmaktadır. Efilti (2008), lise öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada erkeklerin saldırganlık puanları kızlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulmuştur. Ayan (2007) şiddetin, toplumlarda özellikle kadın ve çocukları hedef aldığını, onları mağdur duruma düşürmekte olduğunu belirtmektedir. Ona göre, söz konusu edilen şiddet, insanlık tarihinden günümüze kadar erkek ve kadın arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Toplumdaki erkeklerin ekonomik, politik ve sosyal kaynaklara daha kolay ulaşır olması, onları kadınlara göre kuvvetli yapmakta ve

kadınların da erkek şiddetine daha zor karşı koymasına neden olmaktadır. Kardam ve Yüksel'e göre (2010) şiddet yaşanan evlerde çocuklar çoğu kez şiddetin en yakın tanıkları, zaman zaman da doğrudan yaşıyanı olmaktadır. Anneler şiddet uygulayan babaya bazen müdahale etmek istedikleri için kendileri de şiddete maruz kalabilmekte ya da bu durumda bazen anne öfkesini çocuklarından alabilmektedir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, aile içi uygulanmış şiddet olayların 18 (60%)'i mağdurların bedensel yaralanması ile sonuçlanırken, 12 (40%) de ölümü ile sonuçlandığı göstermiştir. Özbudun'a (2007) göre hemen hemen dünyanın bütün ülkelerinde ev içindeki şiddet kadınların canını alıyor. 15-44 yaş grubundaki kadınları evdeki şiddet, sıtma, kanser ve kazadan daha çok fazla tehdit ediyor. Türkiye'de Hürriyet gazetesinde yayınlanan "Aile içi şiddet kanser ve trafikten daha kötü" başlıklı haberde uzman görüşüne yer verilerek aile içi şiddetin bireylere verdiği zararın altı çizilmektedir. Haberde, Aile içi şiddetin, kadınlarda ölüm ve sakatlık nedenleri arasında kanser ve trafik kazalarından önce geldiği belirtilmektedir.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuca göre, aile içinde şiddet uygulayanların çoğunu 27 (90%) erkek eşler oluşturmaktadır ve çoğunlukla fiziksel şiddet uygulamakta oldukları görülmüştür. Buna eş olarak, konu üzerinde yapılan araştırmaların sonuçları aile içerisinde eşler arası şiddet vakalarının % 90'ından fazlasında kadınların şiddet gördüğünü, şiddeti uygulayanların % 95'ten fazlasının erkek olduğunu göstermekte ve % 20- 40 kadının partnerleri tarafından şiddet gördüğünü belirtmektedir (Humphreys, 2003). Buna ek olarak, Erol. Ö (2010) araştırmasının sonucuna dayanarak, şiddet uygulayanların %95'ten fazlası erkek, şiddete maruz kalanların %90' dan fazlası da kadın ve çocuklardan oluştuğunu öne sürmektedir.

Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçta, aile içi şiddet olayları şehirlerde 13 (43,3%), köylerde 12 (40%) kasabalarda ise 5 (16,7%) olarak dağıldığını göstermiştir. Araştırmamıza paralel olarak, Akpınar'ın (2011) 328 örneklem üzerinde yaptığı araştırmasında, aile içi şiddete maruz kalan kadınların % 44'ünün şehirde, % 27'sinin kasabada, % 27'sinin köyde yaşadığı görülmüştür.

Gerek yapılan araştırmadan gerekse literatürden ulaşılan araştırma sonuçları da gösterdiği gibi, toplumumuzun temel birimi ve varlığı kaçınılmaz olan ailenin korunması ve güçlenmesi için ailede kadına ve çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi gerekmektedir. Bu konuda yasal düzenlemelere ve mevcut yasal düzenlemelerin uygulayıcılarına, sivil toplum kuruluşlarına ve en önemlisi de okullara büyük görevler düşmektedir.

Sağlıklı bir ilişki, elbette ki hiç çatışma yaşanmayan ilişki değildir. Önemlisi, o ilişkilerde ortaya çıkan sorunların ne kadar sağlıklı bir biçimde çözüldüğüdür. Bu doğrultuda, bireyin sorunlarını şiddete yönelerek çözmeye çalışmasının yanlış bir yol olduğu, gerek aile içinde, gerek sosyal çevrede, gerekse eğitim kurumlarında ve kitle iletişim araçları ile, hazırlanacak öğretici programlar yardımıyla açıkça ortaya konulmalıdır. Toplumsal yaşam içinde önce bireyin kendisini tanımasını sağlamak ve empatisini geliştirmek gerekir. Bu konuda gerektiğinde uzman kişilere başvurma da çok gerekli ve yararlı olduğu da benimseltilmelidir. Toplumlara oluşturan ve bireyi topluma hazırlayan kurumlar okullardır. Okullarda bireylere davranış kontrolü, çatışma çözme, iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklere ağırlık

verilmelidir ve bu konuda uzman olan rehberlik ve psikolojik danışmanların okullarda istihdamı sağlanması oldukça önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Acar, H. (2013). Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Akpınar, O. (2011). Aile İçi Şiddete Maruz Kalan Kadınların Aile İçi Şiddetle Başa Çıkma Özyeterliği Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre Yordanması, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Arslan, D. (1998). Aile içinde kadına yönelen şiddet ve istanbul kadın misafirhanesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet, (Sivas İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sivas.
- Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.
- Efiliti, E. (2008). Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı'nın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 19. s. 213-230
- Erol, Ö. (2010). Aile İçi Şiddete Son Kampanyası ve Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gençer, A., Onat, T. (2018). Yozgat'ta Gebelere Yönelik Şiddet Yaygınlığı. Bozok Tıp Dergisi, 8(2):59-64.
- Humphreys, J. (2003). Resilience in sheltered battered women. *Issues in Mental Health*
- Hürriyet, 17 Kasım 2005, s.6
- Işıloğlu, B. (2006). Anksiyete Ve Depresyon Tanısı İle İzlenen Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin Sosyodemografik Faktörler, Çift Uyumu Ve Hastalıkla İlişkisi. Uzmanlık Tezi, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Araştırma Hastanesi, İstanbul.
- Kocacık, FM., Çağlayandereli, M. (2009). Ailede Kadına Yönelik Şiddet: Denizli İli Örneği, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:2
- Krippendorff, K. (1980). Content Analysis: An Introduction to is Methodology, Sage, Beverly Hills. p.25
- Macionis, J. (2003). Sociology, New Jersey: Pearson Education. *Nursing*, 24, 137-152.
- Özbudur, S., Demirer, T., Sarı, C. (2007). Küreselleşme-Kadın Ve Yeni Ataerkil, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Öztunalı-Kayır, G. (2008). Geleceğim Elimde, İstanbul: Mor Çatı Yayınları, s. 20

- URL-1. KC Aile içi şiddete karşı sosyal ve yasal koruma hakkında Kanunu
<http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/1186> Erişim tarihi: 19.01.2021
- URL-2 Korkut-Owen, F.ve Owen, W. (2008). Kadına yönelik aile içi şiddet.
<http://www.aileicisiddet.net/> 'den elde edildi.
- Uysal, A. (2006) . Aile içi şiddet. İçinde: *Aile içi şiddet aile okulu eğitim kitabı*. Grafmat Basım ve Reklam San. Tic.Ltd.Şti: ss.30-35, İzmir.
- WHO. 2002. World report on violence and health, Genova.

MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE ENTEGRASYONU İÇİN HAZIRLIK SINIFALRI OLUŞTURULMASINA YÖNELİK GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

EVALUATION OF TEACHER OPINIONS ON CREATING PREPARATORY CLASSES FOR THE INTEGRATION OF REFUGEE STUDENTS INTO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM

Fatma YILDIRIM

Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Cevdet ŞANLI

Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan mülteci öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu için oluşturulması hedeflenen” dil öğretimi hazırlık sınıflarının” öğretmen görüşleri alınarak değerlendirilmesi ve hazırlık sınıfı projesi fikrinin mülteci öğrencilere olası katkıları konu edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarından elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin ve mülteci öğrencilerin okullarda yaşadıkları en büyük sorunun dil sorunu olduğu saptanmış ve çözüm önerisi olarak sunulan dil hazırlık sınıflarının öğrenci ve öğretmenin yükünü büyük ölçüde hafifleteceği ve akademik başarıları olumlu etkileyeceği ortak görüşüne ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mülteci Çocukların Eğitimi, Mülteciler İçin Hazırlık Sınıfı Projesi, Mülteci Çocukların Sorunları, Kayıp Nesil, Kayıp Çocukluk, Okumak İstiyorum

SUMMARY

In this study, this evaluation of the” language teaching preparatory classes” aimed at the integration of refugee students living in Turkey into the Turkish education system by taking the opinions of the teachers and the possible contribution of the idea of the preparatory class Project to refugee students were discussed.

Semi-structured interview findings, the biggest problem they experienced from the form teachers and refugee students in school language preparatory classes the language problem is identified and offered as a solution and teachers positively impact academic achievement and a common opinion has been reached.

Keywords: Education Of Refugee Children, Preparatory Class Project For Refugees, Problems Of Refugee Children, The Lost Generation, Lost Childhood, I Want To Read

ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Araştırmanın Yöntemi: Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Deseni: Durum çalışması tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın Evreni: Ülkemizde bulunan mülteci çocukların eğitim sorunları üzerine çalışma yapılmıştır, yaşanan sorunların tespiti için ülke genelinde random tekniği kullanılarak gönüllü katılım sağlayan öğretmenlerle, uzaktan bağlantı kurularak çevrimiçi görüşülmüş ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarındaki sorulara cevap aranmıştır. öğretmenlerden elde edilen bilgiler üç ana başlık altında toplanmıştır. Ayrıca bazı sivil toplum kuruluşları, vakıflar, dernekler ve yardım kuruluşlarının faaliyetleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular giriş ve öneri kısmında ek olarak sunulmuştur.

Araştırmanın örneklemi: Ülkemizde devlet okullarında bulunan mülteci çocuklarının Türk eğitim sistemine entegrasyonu için dil hazırlık sınıfı oluşturulmasının mülteci öğrenciler ve öğretmenleri üzerinde kolaylaştırıcı yönü olup olmadığı konusunda öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuş ayrıca yardım kuruluşlarının fikir ve önerilerine yer verilmiştir.

Bulgular: öğretmenlerle yapılan görüşmeler ile yardım kuruluşlarından alınan bilgiler doğrultusunda mülteci çocukların neredeyse % 60 ı eğitimden yoksun, temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta sıkıntılar yaşıyor, aralarından şanlı olanlar ise eğitim kurumlarında eğitim alsalar bile öğretmenlerin ve çocukların dil bilmemesi yüzünden dersler verimli geçmiyor. Akranlarından çok geride kalan çocuklar okullara gitmek istemiyor.

“Mülteci çocukların eğitimleri için hazırlık sınıfı oluşturulması önerisine nasıl bakıyorsunuz”? Sorusuna olumlu destek veren öğretmenler ayrıca öğrencinin eğitim süreçlerini akademik anlamda olumlu etkileyeceği noktasında ortak görüş bildirmişlerdir acil olarak çözüm yolu bulunması için devletten talepte bulunmuşlardır.

GENERAL INFORMATION ABOUT THE WORK

Method of the Research: Qualitative and quantitative research methods were used.

The Design of the Study: The case study technique was used.

The Universe of the Study: A study was conducted on the education problems of refugee children in our country, in order to determine the problems experienced, teachers who participated voluntarily were contacted online by using the random technique throughout the country, and the questions in the semi-structured interview forms were sought. The information obtained from teachers has been collected under three main headings. In addition, the activities

of some non-governmental organizations, foundations, associations and charities were examined. The obtained findings are presented in the introduction and suggestion sections.

The sample of the study: Teachers' opinions were consulted on whether the establishment of a language preparatory class for the integration of refugee children in public schools in our country into the Turkish education system has a facilitating effect on refugee students and teachers, and also included the ideas and suggestions of aid organizations.

Findings: Based on the interviews with teachers and information obtained from aid organizations, almost 60% of refugee children lack education and have difficulties in meeting Their basic needs, and the glorious ones among them are not efficient because of the teachers and children not knowing the language even if they are educated in educational institutions.

Children who are far behind their peers do not want to go to schools. They supported the proposal of establishing a preparatory class for the education of refugee children and shared a common opinion that it would positively affect the education processes of the teacher and student in academic terms.

Türkiye'de geçici koruma altındaki çocukların eğitimine ilişkin istatistik raporu (2020-2021)

(Bu raporun amacı, Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin eğitim durumunu açıklamaktır.)

Raporda, Suriyeli çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere sağlanan örgün ve yaygın eğitim imkânları hakkında temel istatistiklere ve eğitim olanaklarına yer verilmektedir. Bunun yansısı, genç ve yetişkin Suriyelilere yönelik eğitim olanakları da ele alınmaktadır.

Raporun ana bölümdeki veriler için referans alınan dönem, 2019- 2020 eğitim öğretim yılıdır.

Raporda ilk olarak Türkiye'ye yönelik göç dalgasının geliş i m süreci ve Suriyelilere eğit i m desteği ele alınmaktadır. Daha sonra, geçici koruma altındaki Suriyeli çocuk, genç ve

yetişkinlerin örgün eğitim (okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim, yaygın eğiti ve yükseköğretim programlarına erişimi hakkında eğitim istatistikleri sunulmaktadır Ekler bölümünde ise, illere göre ayrıştırılmış ilave verilerin yanı sıra 2016-2017 eğitim öğretim yılından günümüze GKA çocukların eğitim durumuna ilişkin ayrıntılı bilgilere yer verilmektedir. (UNİCEF)

Statistics report on the education of children under temporary protection in Turkey (2020-2021)
(The purpose of this report is to describe the educational status of Syrians under temporary protection in Turkey.)

The report includes basic statistics and educational opportunities on formal and non-formal education opportunities provided to Syrian children, adolescents and adults. In addition, educational opportunities for young and adult Syrians are also discussed.

The reference period for the data in the main section of the report is the 2019-2020 academic year. In the report the arrival of the first wave of migration to Turkey i i m educate m process and to support the Syrians are discussed. Then, education statistics on the access of Syrian children, young people and adults under temporary protection to formal education (pre-school education, primary education and secondary education, non-formal education and higher education programs are presented in the Appendices section, along with additional data disaggregated by provinces, as well as the 2016-2017 academic year. Detailed information on the education status of SEA children is given today. (UNICEF)

"Bazen ucunu göremesen de hayal etmen gerekir, hayat seni buna mecbur bırakır." Ahmet Cemil, 5 yıl önce Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye gelmiş olan Suriyeli bir baba. Ahmet ailesiyle beraber İstanbul'da yaşıyor ve dört çocuğu var: Reyhan (14), Şemsettin (13), Çilem (10), ve Kemal (8). "Eğitimin çocuklarım için, onların geleceği için çok önemli olduğunu biliyorum. Buraya ilk geldiğimizde durum bizim için çok zordu. Şemsettin Suriye'de okula gitmiş olduğu için onu burada okula kaydedebildik ama onun iki kız kardeşi ve erkek kardeşi için durum öyle olmadı. Diğer kardeşler Suriye'de okula kaydolmamıştı ve şimdi de burada okula başlamak için yaşları fazla büyüktü," diye açıklıyor Ahmet Bey.

14 yaşındaki Reyhan Okula Kayıt Programı (OKP) sayesinde hayatında ilk defa okula gidecek

"Sometimes you have to imagine even though you can't see the end, life forces you to do that. Ahmet Cemil five years ago to escape the war in Syria, a Syrian father, who came to Turkey. Ahmet lives in Istanbul with his family and has four children: Reyhan (14), Şemsettin (13), Çilem (10), and Kemal (8). "I know that education is very important for my children, for their future. The situation was very difficult for us when we first came here. Since Şemsettin went to school in Syria, we were able to enroll him here, but this was not the case for his two sisters and his brother. Other sisters are from Syria. He had not been enrolled in school in, and now they were too old to start school here, "explains Ahmet Bey. 14-year-old Reyhan will go to school for the first time in her life thanks to the School Enrollment Program (OKP)

TÜRKİYE’DE YAŞAYAN MÜLTECİ ÇOCUKLAR İLE İLGİLİ İSTATİSTİKLER

Türkiye halen dünyadaki en büyük kayıtlı mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmakta, bu durum ulusal sistemler ve kaynaklar üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Türkiye’de 1,6 milyonu çocuk olmak üzere 3,6milyon geçici koruma statüsü altında Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, başka ülkelerden gelen

ve yaklaşık üçte biri çocuk olan 400.000’e yakın kayıtlı sığınmacı ve mülteci vardır. Tüm bu çocukların korunma ve hizmetlere ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması için hala büyük bir çaba gerekmektedir. Ayrıca bu çocuklar ailelerinin yüksek yoksulluk düzeyi, savaş ve uzun süreli yerinden edilmeden kaynaklanan kalıcı travma, dil engeli ve sosyal içerme eksikliği nedeniyle özele acilen aşılması gereken zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadır. Dahası, aralarında çocuklar da olan bazı düzensiz göçmenler hala Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaşmaya çalışmakta olup, deniz yoluyla ve ölüm riski

içeren bir yolculuğu göze almaktadır. Türkiye mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamayı üstlenmiş ve onların geniş bir hizmet yelpazesine erişimini sağlamak adına kayda

değer ulusal kaynak kullanımında bulunmuş olsa da, mültecilerin zor şartları ve daha önce görülmemiş sayıları uluslararası dayanışmanın devamlılığını gerektirmektedir.

REFUGEE CHILDREN LIVING WITH RELATED STATISTICS IN TURKEY

Turkey is still home to the largest registered refugee population in the world, this situation creates pressure on national systems and resources.

There are 1.6 million Syrian refugees, including children under the temporary protection status 3,6milyo in Turkey. Besides, from other countries

And there are nearly 400,000 registered asylum seekers and refugees, about one third of whom are children. A great deal of effort is still required to meet the protection and access needs of all these children. In addition, these children face particular challenges that need to be overcome urgently, due to the high poverty level of their families, the persistent trauma from war and long-term displacement, language barriers and lack of social inclusion. Moreover, some of them still children who are irregular migrants trying to reach Europe via Turkey, and the risk of death by sea

Takes a journey that involves. Turkey has undertaken to meet the needs of refugees and to ensure their access to a wide range of services in registration

Although the value has been found in the use of national resources, the difficult conditions and unprecedented numbers of refugees require the continuity of international solidarity.

UNICEF İSTATİSTİK RAPORU

Asya > Dünyadaki uluslararası çocuk göçmenlerin yaklaşık 12 milyonu Asya’da yaşamaktadır. Bu sayı tüm göçmen çocukların yüzde 39’unu oluştururken, Asya’nın küresel çocuk nüfus içindeki payının yüzde 56 olduğu düşünüldüğünde düşük bir sayıdır. > Kalabalık nüfusunun bir sonucu olarak Asya dünyada en fazla sayıda çocuk göçmen barındıran kıtadır. Ancak, oransal olarak bakıldığında göç eden çocuk oranı azdır: Her 100 Asyalı çocuktan yalnızca biri doğduğu ülke sınırlarının dışında yaşamaktadır. > Suudi Arabistan, barındırdığı çocuk göçmenlerin sayısı açısından Asya’da ilk, dünyada ise ikinci sıradadır. > Çok sayıda çocuk göçmenin bulunduğu diğer Asya ülkelerde – Ürdün, Lübnan, Pakistan ve Türkiye – aynı zamanda çok sayıda mülteci çocuk da barınmaktadır. Bu da çocukların gönüllü olarak değil, çatışmaların etkisiyle göç ettiğini gözler önüne sermektedir. > Dünyada en fazla mülteci barındıran 5 ülkenin tamamı Asya’dadır. > 2015 yılı itibariyle UNHCR’nin yetki alanındaki tüm göçmen çocukların yüzde 45’i Suriye Arap Cumhuriyeti ve Afganistan uyrukludur.

GİRİŞ

- Savaş ve şiddet olaylarının bir türlü durdurulamadığı dünyada çocuklar bir de okullaşamamanın, akranları ile aynı koşullarda eğitim alamamanın burukluğunu yaşıyor.
- Dünyada 303 milyon çocuk okula erişme sorunu yaşıyor.2016 UNICEF raporu
- Dili, dini, ırkı, rengi, sosyal sınıfı her ne olursa olsun dünyadaki, çocukların hepsinin kanunlar karşısında eşit olduğu, temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim hakkının da yasal hakları olduğu ve eğitim konusunda çocukların mutlaka desteklenmesi gerektiği, açık belirtildiği halde maalesef bu çocuklar ya çok küçük yaşta evlendiriliyor ya da çalıştırılıyorlar.
- BM kayıtlarına göre dünyada göçe zorlanan nüfusun yarısını çocuklar oluşturuyor.
- Çok kötü şartlara maruz kalan bu çocukların neredeyse %60 ı eğitime erişemiyor.
- Bir takım STK üyeleri bu çocuklara yardım elini uzatmaya çalışıyor ama yeterli değil.
- Henüz savaşın travmalarını atlatamamışken içinde bulundukları yaşam koşullarının da çok ümitsiz olduğunu görmek çok üzücüdür.
- Tüm bu sıkıntıların dışında kalıp eğitime ulaşabilen çocuklar da okullara adaptasyon konusunda ciddi sıkıntılar yaşıyor.
- Bu çalışmada eğitim kurumlarında bulunan mülteci çocukların ve öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar ele alınmış ve sorunların çözümlerine dair ortak görüşler belirlenmiştir.

INPUT

In a world where war and violence cannot be stopped, children also experience the bitterness of not being able to go to school and not getting education under the same conditions as their peers.

- 303 million children have trouble access to school. 2016 UNICEF report
- Regardless of their language, religion, race, color, social class, all children in the world are equal before the law, they have legal rights as well as their basic needs and the right to education and that children should be supported in education, unfortunately, these children are too They are being married or employed at an early age..
- Almost 60% of these children who are exposed to very bad conditions cannot access education.
- Non-governmental organizations. trying to lend a helping hand to these kids but it's not enough
- Children struggling to survive in refugee camps lack the most basic needs.

- While they have not overcome the traumas of war yet, their living conditions are also very hopeless.

Apart from all these problems, children who can access education also have serious difficulties in adapting to schools..

In this study, the problems faced by refugee children and teachers in educational institutions were discussed and common views on the solutions of the problems were determined.

Seta Eğitim Ve Sosyal Politika Vakfının 2019 Yılında Araştırıp Hazırlamış Olduğu rapora göre; 2019-2020 Yılları arasında Türkiye’deki mülteci sayısı 4 milyona yaklaşmıştır.

Mülteci nüfusunun yaklaşık %2 Sİ geçici kamplarda yaşıyor.

Nüfusun geri kalanının önemli bir kısmı büyük şehirlerde yaşıyor (İstanbul’da 550 bin)

Mülteci nüfusunun iki milyonu aşkın kesimini 0-18 yaş oluşturmakta

Sığınmacı çocukların eğitimi için gerek duyulan kaynağın sadece yüzde 12'sine ulaşılabildiği açıklandı. Türkiye'de de okul çağındaki 870 bin Suriyeli çocuktan 380 bini eğitim alamıyor.

Türkiye'de Yaşayan Mülteci Çocukların Genel Sorunları

Uzaktan bağlantı yapılarak görüşülen öğretmenlerden elde edilen bilgiler ve bazı yardım kuruluşlarından toplanılan veriler doğrultusunda şu bilgilere ulaşılmıştır;

Öncelikle en önemli sorun bu çocukların hayatta sahip olabilecekleri hiçbir şeyin olmaması.

Erken yaşta evlilik, kültüre uyum sağlayamama, dışlanma, akran zorbalığı, geçmişini unutamama gibi ciddi travmatik sorunlar yaşamaktadırlar.

Evlerini, oyuncaklarını, arkadaşlarını hatta bazıları ailelerini geride bırakarak sınırın bu tarafına geçti ve bu durumun yarattığı şok etkisi uzun yıllar atlatılamamıştır.

Geldikleri ülkenin dilini bilmedikleri için iletişimin en önemli unsuru olan dili bilmemeleri maalesef bu çocukların kendilerini ifade etmelerine engel olmaktadır.

Gençlerin durumu çok daha vahim. Göç etmiş çocukların yalnızca %20 si ortaöğretime erişebiliyor. Kimlik kartı olmayan bireyler eğitim alamıyor.

SETA According to the report that the Education and Social Policy Foundation Researched and Prepared in 2019;he number of refugees in Turkey between the years of 2019-2020 has been nearly 4 million. About 2% of the refugee population live in temporary camps. A significant portion of the rest of the population lives in big cities (550 thousand in Istanbul)

More than two million segments of the refugee population are aged 0-18

Living Refugee Children General Problems in Turkey

Based on the information obtained from the teachers who were interviewed through remote connection and the data collected from some aid organizations, the following information was obtained;

First of all, the most important problem is that these children do not have anything in life. Early marriage, inability to adapt to culture, exclusion, peer bullying, inability to forget the past.

Leaving their homes, toys, friends, and some even their families behind, they crossed this side of the border.

They don't know the language of the country they come from

MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM SORUNLARI

Dil bilmiyorlar. Aileler ana dillerini unutacaklarından endişeleniyor.

Maddi sıkıntılar yüzünden okulda lazım olan malzemeleri alamıyorlar.

Öğretmenlerin yetersizliği. İllere göre farklı uygulamaların yapılması.

Toplumsal uyum sürecinde yaşanan sorunlar; gruplaşma, kavga şiddet)

Devamsızlık sorunu. Halk arasında yayılan yanlış duyumlardan çok rahatsızlar.

Veliler mültecileri çocuklarının sınıfında istemiyor.

Öğretmenler ve halkın baskısı çocukları eğitimden uzaklaştırıyor.

Akademik anlamda istenilen düzeyde eğitim alamıyorlar.

ÖĞRETMENLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

Yarı yapılandırılmış formlarla öğretmenlere sorulan “ en çok hangi problemi yaşıyorsunuz?” sorusuna alınan cevapların neredeyse tamamında yaşanan problemin dil olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmenler hem kendileri dil bilmedikleri hem de öğrencinin Türkçeyi bilmiyor olmasından dolayı eğitim öğretim süreçlerinde çok zorlandıklarını ve öğrencileri istenilen eğitim hedeflerine ulaştıramadıkları bilgisine ulaşılmıştır. “ okullarda ders saatlerinin dışında kalan zamanlarda seçmeli ders olarak mülteci çocukların konuştukları dilin eğitimi ile Türkçe

öğretimi için eğitim verilmesine ve hazırlık sınıfı oluşturulsun mu?” sorusuna öğretmenler olumlu yaklaşmış faydalı olabileceğini belirtmişlerdir.

Sığınmacı çocukların eğitimi için gerek duyulan kaynağın sadece yüzde 12’sine ulaşılabildiği açıklandı. Türkiye’de de okul çağındaki 870 bin Suriyeli çocuktan 380 bini eğitim alamıyor.

EDUCATIONAL PROBLEMS OF REFUGEE STUDENTS

They don't know the language. Families worry that they will forget their mother tongue.

Because of financial difficulties, they cannot get the necessary materials at school.

The inadequacy of teachers. Different applications according to provinces.

Problems encountered in the social adjustment process; grouping, fighting violence)

Absence problem. They are very disturbed by the false sensations that spread in public.

Parents don't want refugees in their children's classroom.

Pressure from teachers and the public is driving children away from education.

They cannot get the desired level of education academically.

PROBLEMS FACED BY TEACHERS

The questions asked to the teachers with semi-structured forms, "Which problem do you experience the most?" It has been revealed that the problem encountered in almost all of the answers to the question is language. It was learned that the teachers had difficulties in their education and training processes because they both did not know the language themselves and the student did not know Turkish and they could not reach the desired educational goals. "The education of the language spoken by refugee children as an elective course in schools outside of the classroom hours and almost all of them" should a preparatory class be established?“ They stated that they approached the question positively and could be useful

SONUÇ VE ÖNERİLER

MÜLTECİ ÇOCUKLARI NEDEN EĞİTMELİYİZ?

Okul dört duvarı çevrili akademik başarı kazandırmayı hedefleyen kurumlar değildir aksine çocuğu dışarıdaki tehlikelerden koruyan bir misyonu vardır.

Özellikle okul dışı kalmış çocukların çocuk dilenciliği çocuk istismarı, çocuk işçiliği ya da radikal terör grupların hedefi olma gibi risklere açık olacağı unutulmamalıdır.

Özellikle göç almış, göçmen nüfusu yoğun olan gelişmiş ülkelere baktığımızda bu ülkelerin gelişmişliklerini göçmen enerjisine borçlu olduğunu görmekteyiz.

Dolayısı ile göçmenlerden korkmak veya dışlamak yerine onların enerjilerini fırsata çevirmek ülkemize katkı sağlamalarını desteklemek ancak eğitimle olacaktır.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

WHY SHOULD WE EDUCATE REFUGEE CHILDREN?

Schools are not institutions that aim to achieve academic success surrounded by four walls, on the contrary, they have a mission to protect the child from outside dangers.

It should not be forgotten that especially children who are out of school will be open to risks such as child begging, child labor or being targeted by radical terrorist groups.

Especially when we look at the developed countries that received immigration and have a dense immigrant population, we see that these countries owe their development to immigrant energy.

Therefore, instead of being afraid or excluding immigrants, turning their energies into opportunities will only support their contribution to our country through education.

ÇÖZÜM NOKTASINDA DEVLETE DÜŞEN GÖREVLER

- Ana dilin ve yabancı dilin öğretilmesi konusu uzmanlık isteyen bir alanlardır. Bu konuda ciddi bir metodoloji ve ciddi bir eğitimci problemimiz var ve acil olarak iyileşmeye gidilmeli.
- 677 bin öğrencinin okul devamsızlığının önlenmesi ve okul terk probleminin çözülmesi için MEB tarafından destek ve çözüm önerisi hazırlanmalıdır.
- Seçmeli olarak Arapça dersi verilip kültürlülük oluşturulmalıdır.
- Türk Eğitim Sisteminin mültecilere uygun hale getirilmesi yerine bu çocukları
- Türk eğitim sistemine dahil etmek için çaba gösterilebilir.

DUTIES FALLING TO THE STATE AT THE SOLUTION POINT

- Teaching the mother tongue and foreign language is an area that requires expertise. We have a serious methodology and a serious problem of educators in this regard, and recovery must be urgently needed.
- A support and solution proposal should be prepared by the Ministry of National Education In order to prevent the absenteeism of 677 thousand students and to solve the dropout problem, support solutions should be carried out by the Ministry of Education.

DEVLETTEN VE YARDIM KURULUŞLARINDAN BEKLENENLER

MEB iş birliğinde öğretmenlerin tüm dezavantajlı gruplara yönelik kapsayıcı eğitim sunma konusunda beceri ve yetkinliklerini artıran eğitimler almasına destek verilmeli. Türkçe öğretimi ön planda olmalı.

Suriyeli gönüllü öğretmenlere ödenek veriliyor ama öğretmenlerin okullarda akademik anlamda yeterli olmadığı düşünülmekte. Buna çözüm önerisi olarak;

Okullarda ciddi anlamda aktif çalışan "Geçici Eğitim Merkezleri" kurulmalı ve buralarda iki dile de hâkim öğretmenler görev almalı.

Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım kuruluşunun (ECHO) finansal desteği ile okula devam eden çocuklara 'Suriyeli ve Diğer Mülteci Çocukların karma Eğitimi için Şartlı Eğitim Yardımı' (Ş.E.Y.) sunması ve eğitime ailelerin de dahil olması için destek vermelidir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk Kızılay'ı iş birliğiyle, okul devamlılığını sağlayarak, okul terk oranlarını azaltarak ve okul kaydını teşvik ederek okullardaki mülteci çocuk sayısını artırmaya çalışmalı.

Yurttaşlık derneği gibi bazı dernekler eğitim yoluyla bu çocukların toplumsal entegrasyonunu sağlamak adına öğretmenlerin donanımın güçlendirilmesini hedef alan karşılıklı öğrenmelerini destekleyen bir öğretmen destek programı hazırlanmalı.

EXPECTATIONS FROM THE STATE AND AID ORGANIZATIONS

In cooperation with the Ministry of National Education, teachers should be supported to receive trainings that increase their skills and competencies in providing inclusive education for all disadvantaged groups. Turkish teaching should be at the forefront.

Syrian volunteer teachers are paid but it is thought that teachers are not competent academically in schools. As a solution to this;

"Temporary Education Centers" working actively in schools should be established and teachers who are fluent in both languages should take part in these centers.

With the financial support of the European Union Civil Protection and Humanitarian Aid (ECHO), it should provide 'Conditional Education Aid for the Coeducation of Syrian and Other Refugee Children' to children attending school and support for the inclusion of families in education.

The Ministry of Family, Labor and Social Services, the Ministry of National Education, the Disaster and Emergency Management Authority (AFAD), in cooperation with the Turkish Red Crescent, should try to increase the number of refugee children in schools by ensuring school attendance, reducing dropout rates and encouraging school enrollment.

ALTERNATİF ÇÖZÜM ÖNERİLERİ -2

- MEB iş birliğinde öğretmenlerin tüm dezavantajlı gruplara yönelik kapsayıcı eğitim sunma konusunda beceri ve yetkinliklerini artıran eğitimler almasına destek verilmeli. Türkçe öğretimi ön planda olmalı..
- Öğretmenler çevrimiçi hizmet içi eğitim alabilir.
- Mü tem (mülteci eğitim merkezleri)dernekleri ile MEB arasında işbirliği sağlanıp ve her ilçede mülteciler için Türkçe öğretimi kursları açılabilir.
- Mülteci çocuklara eğitim desteği veren binlerce örgüt birbirleri ile bir ağ aracılığı ile bağlantıya geçip birbirlerinin çalışmaları hakkında bilgi edinip birbirlerine destek olup dil eğitiminin işlevselliğine katkıda bulunabilirler.
- Eğer dil bilmeyen öğretmenler yerine bu çocuklara iki dile hakim öğretmenler istihdam edilirse 7 ay gibi kısa bir sürede Türkçe öğrenebilirler.
- Örnek: Avrupa'da mülteciler için mülakatlar yapıp dil eğitimi verecek öğretmenler özel bir eğitimden geçtikten sonra bu çocuklara eğitim verebiliyor.

- En nihayetinde bunlar artık bu ülkenin çocukları ve onları eğitmek bizim sorununuz değil sorumluluğumuz olmalıdır. Karşılıklı öğrenme süreçlerini destekleyen öğretmen destek programının tüm il ve ilçelerde hizmet vermesi için çalışmalar yapılmalı.

ALTERNATIVE SOLUTION PROPOSALS -2

Some associations, such as Citizenship Associations, aim to strengthen teachers' equipment in order to ensure the social integration of these children through education. In cooperation with the Ministry of National Education, teachers should be supported to receive training that increases their skills and competencies in providing inclusive education for all disadvantaged groups. Turkish teaching should be at the forefront. teachers can receive online in-service training.

Cooperation between mu tem (refugee education centers) associations and the Ministry of National Education can be established and Turkish language teaching courses can be opened for refugees in each district.

Thousands of organizations that provide education support to refugee children can connect with each other through a network, learn about each other's work, support each other and contribute to the functionality of language education.

If teachers who know two languages are employed instead of teachers who do not speak a language, they can learn Turkish in a short period of 7 months.

After all, these are now the children of this country, and educating them should be our responsibility, not our problem. Efforts should be made for the teacher support program that supports mutual learning processes to serve in all provinces and districts.

ÖNERİLER-3

Mülteci çocuklara eğitim desteği veren binlerce örgüt birbirleri ile bir ağ aracılığı ile bağlantıya geçip birbirlerinin çalışmaları hakkında bilgi edinip birbirlerine destek olup dil eğitiminin işlevselliğine katkıda bulunabilirler.

Eğer dil bilmeyen öğretmenler yerine bu çocuklara iki dile hakim öğretmenler istihdam edilirse 7 ay gibi kısa bir sürede Türkçe öğrenebilirler.

Örnek: Avrupa’da mülteciler için mülakatlar yapıp dil eğitimi verecek öğretmenler özel bir eğitimden geçtikten sonra bu çocuklara eğitim verebiliyor.

En nihayetinde bunlar artık bu ülkenin çocukları ve onları eğitmek bizim sorunumuz değil sorumluluğumuz olmalıdır. ,karşılıklı öğrenme süreçlerini destekleyen öğretmen destek programının tüm il ve ilçelerde hizmet vermesi için çalışmalar yapılmalı.

ÖĞRETMENLERE DÜŞEN GÖREV VE SORUMLULUKLAR

Ara sınıflar için ayrı bir politika izlenmelidir.

Suriyeli öğretmenlerin Türkçe eğitim almaları sağlanıp okulda istihdam edilmeleri sağlanabilir.

PDR ye dil eğitimi almaları zorunlu hale getirilebilir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile birlikte çocuk koruma hizmetlerinin geliştirilmesi ve eğitime katılmaları için acil mülteci ailelerle bir araya gelmelidir.

Savaşa maruz kalan çocuklara, kamplarda ve kamp dışında “Çocuk Dostu Alanlar” kurarak psiko-sosyal destek verip seyyar eğitim odaları oluşturmalıdır.

Ergenlere ve gençlere topluluklarında pozitif roller almaları için eğitimler verip sosyal uyum hedefleri oluşturup akran, ergen ve gençlerin bir araya geleceği aktiviteler gerçekleştirmeli.

Online hizmet içi eğitim platformu oluşturularak yurdun her yerinden öğretmenler bir araya getirilip eğitim verilebilir seminerler yapıp karşılaşılan sorunlara çözüm yolu üretebilirler.

RECOMMENDATIONS-3

Thousands of organizations that provide education support to refugee children can connect with each other through a network, learn about each other's work, support each other and contribute to the functionality of language education.

If teachers who know two languages are employed instead of teachers who do not speak a language, they can learn Turkish in a short period of 7 months.

For example: In Europe, after having interviews for refugees, teachers who will give language education can give education to these children after a special education.

After all, these are now the children of this country, and educating them should be our responsibility, not our problem. Efforts should be made for the teacher support program that supports mutual learning processes to serve in all provinces and districts.

DUTIES AND RESPONSIBILITIES FOR TEACHERS

A separate policy should be followed for intermediate classes.

Syrian teachers can be educated in Turkish and be employed at schools.

Language training may be required for PDR.

Together with the Ministry of Family, Labor and Social Services, emergency refugee families should come together to develop child protection services and to participate in education.

By establishing "Child Friendly Spaces" in and outside the camps, children exposed to war should provide psycho-social support and create mobile education rooms.

It should provide training for adolescents and young people to take positive roles in their communities, set social cohesion goals, and carry out activities where peers, adolescents and young people come together.

Mülteci çocukların eğitiminde müzik eğitiminin rolü

Bir Türk ve bir Brezilyalı akademisyenin yoksul-mülteci çocukların eğitimi hakkındaki araştırmaları ISME tarafından İngilizce olarak yayımlanarak tartışmaya açıldı.

MÜZİK DESTEĞİ İLE EĞİTİM

Kültürlerin kendi bağlamında ele alınan müziğin kendine özgü müziksel öğeler ve dinamikler taşıması öğrencilere kültürel bakımdan uzak bir olguyu ortaya koyar. Öğrenciler için, kendine özgü bir müziği ve kültürü içselleştirmek çok yönlü yöntemleri ve sabırla ele alınması gereken bir eğitim sürecini gereksindirir. Sözlü kültüre dönük çalışmalarda önemsenmesi gereken notasyonun olmaması konusu, öğrencilerin yaratıcılık, duyumsama ve bireysel kolaylıklarının geliştirilmesi gibi konularda çok yararlı ve gerekli olan bir yöntemdir. Bu yolla, öğrenciler çalışmalar yoluyla içine girdikleri kültüre daha fazla yaklaşabilirler. Örneğin, üzerinde çalışılan konu “Türk halk ezgileri” ise eksene alınan ve üzerinden soyutlamalar yapılması gereken “bağlama” gibi bir çalgının ve Türk halk ezgilerinin kendine özgü müziksel öğelerinin çok büyük önemi vardır. Kuşkusuz, yabancı kültürden gelen öğrencilerde “kendisine yabancı olan dil bilgisi”, “benlik” ve “bellek” gibi bulunması gereken temel kültürel özelliklerin olmaması, başlı başına engelleyici bir konudur.

Tüketim kültürünün müzik alanında en önemli temsilcisi ve simgesi sayılabilecek pop müzik çalışmalarını merkez alan bir müzik eğitimi anlayışı, ne derece kalıcı veya iz bırakıcı olabilir? Doğu ve batı etkileşiminde otantik ve klasik yönelimlerle evrilerek gelişen binlerce yıllık müzikal birikim; yeni eğitim ortamını oluşturan yapılandırılmış pop kültürü içerisinde nasıl algılanabilir? Sosyal, politik, ekonomik ve tarihsel gerçeklikler içerisinde çatışmalar, uzlaşmalar veya alışverişler içerisinde yoğrulan kültürel hareketler; post modern yönelimlerle biçimlenen popüler kültür içerisinde nasıl bir potada eritilebilir? Çocuklarımız ve gençlerimiz, müzik yoluyla tüketmeleri gereken

enerjiyi yalnızca tüketim kültürünün ve yüzeyselliğin bir parçası olarak gerçekleştirmek zorunda mıdır? Bu gelişimi etkileyen diğer etkenler neler olabilir?

Bu sorular, müzik eğitimi ve müzik kültürü bakımından belki de 21. yüzyılı kapsayıcı çok önemli bir süreç içerisinde bulunduğumuzu göstermekte ve cevaplandırılması için kapsamlı

araştırmalara ve stratejiler geliştirmeye gereksinim duyduğumuzu vurgulamaktadır(8). Kùltürlerin kendi bağlamında ele alınan müziğin kendine özgü müziksel öğeler ve dinamikler taşıması öğrencilere kültürel bakımdan uzak bir olguyu ortaya koyar. Öğrenciler için, kendine özgü bir müziği ve kültürü içselleştirmek çok yönlü yöntemleri ve sabırla ele alınması gereken bir eğitim sürecini gereksindirir.

Sözlü kültüre dönük çalışmalarda önemsenmesi gereken notasyonun olmaması konusu, öğrencilerin yaratıcılık, duyumsama ve bireysel kolaylıklarının geliştirilmesi gibi konularda çok yararlı ve gerekli olan bir yöntemdir. Bu yolla, öğrenciler çalışmalar yoluyla içine girdikleri kültüre daha fazla yaklaşabilirler. Örneğin, üzerinde çalışılan konu “Türk halk ezgileri” ise eksene alınan ve üzerinden soyutlamalar yapılması gereken “bağlama” gibi bir çalgının ve Türk halk ezgilerinin kendine özgü müziksel öğelerinin çok büyük önemi vardır. Kuşkusuz, yabancı kültürden gelen öğrencilerde “kendisine yabancı olan dil bilgisi”, “benlik” ve “bellek” gibi bulunması gereken temel kültürel özelliklerin olmaması, başlı başına engelleyici bir konudur. Tüketim kültürünün müzik alanında en önemli temsilcisi ve simgesi sayılabilecek pop müzik çalışmalarını merkez alan bir müzik eğitimi anlayışı, ne derece kalıcı veya iz bırakıcı olabilir? Doğu ve batı etkileşiminde otantik ve klasik yönelimlerle evrilerek gelişen binlerce yıllık müzikal birikim; yeni eğitim ortamını oluşturan yapılandırılmış Pop kültürü içerisinde nasıl algılanabilir? Sosyal, politik, ekonomik ve tarihsel gerçeklikler içerisinde çatışmalar, uzlaşmalar veya alışverişler içerisinde yoğrulan kültürel hareketler; post modern yönelimlerle biçimlenen popüler kültür içerisinde nasıl bir potada eritilebilir? Çocuklarımız ve gençlerimiz, müzik yoluyla tüketmeleri gereken enerjiyi yalnızca tüketim kültürünün ve yüzeyselliğin bir parçası olarak gerçekleştirmek zorunda mıdır? Bu gelişimi etkileyen diğer etkenler neler olabilir?

Bu sorular, müzik eğitimi ve müzik kültürü bakımından belki de 21. yüzyılı kapsayıcı çok önemli bir süreç içerisinde bulunduğumuzu göstermekte ve cevaplandırılması için kapsamlı araştırmalara ve stratejiler geliştirmeye gereksinim duyduğumuzu vurgulamaktadır(8).

How can "pop culture" be perceived? Social, political, economic and historical realities, billions of dollars; How can the popular culture culture shaped by post-modern orientations be melted into a pot? Is the energy that our children and young people should consume through music built only as part of consumer goods and superficiality? What could be the other factors?

These questions highlight the need for research and development of strategies to learn and answer a very important knowledge awareness that might include the 21st century in terms of musical education and music culture (8)

KAYNAKÇA

SETA EĞİTİM VE SOSYAL POLİTİKA VAKFI 2016-2019 MÜLTECİLERİN

SORUNLARI RAPORU.

UNICEF 2016 RAPORU

ACİL DURUMLARDA EĞİTİM PLANI RAPORU. YOUTUBE MÜLTECİ ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNLARI <https://youtu.be/NhwP8szpRv8>

A DIFFERENT PERSPECTIVE TO STEREOTYPES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: AN EXAMPLE OF PRACTICE ACTIVITY

Gizem KÖŞKER

Anadolu University, Education Faculty, French Language Teaching Department, Eskişehir,
Turkey.

ORCID: 0000-0002-0115-9756

ABSTRACT

The notion “stereotypes” in the simplest sense as “pictures in our heads”, causes students to develop negative thoughts about the target culture in the foreign language teaching process. This negative perspective towards the target culture is reflected in the target language, too. It slows down the process of learning the target language, and negatively affects students’ motivation and performance. It also prevents the development of communication skills which can be regarded as the main purpose of learning a language. The Common European Framework of Reference for Languages underlines the importance of communicative competences which are the set of knowledge, skills and dispositions which allow to act in a society. In this framework, the action-oriented approach considers all the language users and learners as social actors having to accomplish tasks in given circumstances and environment, within of a particular field of action. In this perspective, the acquisition of intercultural communication skills is considered as being one of the main objectives to be gained by all of the pupils in the foreign language learning and teaching process. The intercultural communication approach enables students to develop tolerance and respect towards the other language users and the ones who are totally different from themselves, while creating awareness by looking at their own culture from outside, namely a different angle. By eliminating the stereotypes before they cause prejudices in the minds, the intercultural communication approach supports the preservation of cultural diversity that is seen as a necessity for the societies influenced by globalization through economic movements, educational activities, social media, etc. of today’s world. This positive and tolerant approach to cultural differences directly contributes to the foreign language teaching and learning process. The main objective of this study is to present an example of practice activity focused on stereotypes taken from a different perspective of the intercultural communication approach in the foreign language teaching process.

Keywords: stereotypes, intercultural communication, foreign language teaching.

AN EMPIRICAL STUDY ON VOCABULARY LEARNING STRATEGIES OF TURKISH EFL STUDENTS

Assist. Prof. Dr. Gonca SUBAŞI

Anadolu University, Faculty of Education, ELT Department, Eskişehir, Turkey.

ORCID: 0000 0001 7049 5940

ABSTRACT

Vocabulary knowledge is of pivotal importance in all aspects of language learning due to the fact that learning a language effectively is closely tied to acquiring vocabulary of the target language. Nowadays, it is broadly approved that vocabulary should be taught in a systematic way, and vocabulary teaching should be integrated into the syllabus. Owing to the fact much more emphasis on vocabulary acquisition was given in the 1990s, vocabulary has been regarded as a significant component of language learning and teaching again. With the appearance of Lexical Approach, it has been largely accepted that the acquisition of language and improvement of communicative competence are largely associated with the vocabulary enhancement, the mastery of core words and lexical chunks, and knowledge of collocations, connotations, and word formation, but it is still a debatable and vague issue how learners acquire vocabulary effectively, form their lexicon, and how vocabulary can be taught efficiently. Unfortunately, vocabulary, is one of the biggest problems for a number of students. Most learners always complain that they forget words quite quickly or cannot remember to use them specifically in their productive skills, speaking and writing leading to communication breakdowns. In this respect, to solve this problem and provide language learners and teachers with helpful guidelines and tactics, empirical studies are being conducted to explore vocabulary learning strategies of language learners in various contexts. To analyze the case for the Turkish context, the present study was designed to investigate the preferred vocabulary learning strategies of Turkish EFL students and their beliefs about vocabulary learning. For this purpose, the current study following a mixed-methods design was carried out in the Fall Semester of 2019-2020 Academic Year. As participants, 55 second-year students enrolled in the ELT Department of Faculty of Education at Anadolu University taking an elective course called “Lexicology” took place. The data were gathered with the administration of a Vocabulary Learning Strategies Questionnaire, Vocabulary Proficiency Test and semi-structured interviews in order to achieve data triangulation. The results of the study demonstrated that participants tended to use a variety of vocabulary learning strategies, such as dictionary strategies, word formation (prefix-suffix), note-taking, imagery and guessing strategies. The outcomes also showed that participants believed that words should be studied, practiced, and recycled regularly; and in addition, learned in an authentic context. The interview findings yielded that the learners needed explicit strategy instruction and guidance to be familiar with the unknown or less frequently used strategies.

Keywords: Vocabulary Learning Strategy (VLS); foreign language learning strategies and beliefs; Turkish EFL students

**EFFİE TÜRKİYE REKLAM ETKİNLİĞİ YARIŞMASI'NDA ÖDÜL KAZANMIŞ TV
REKLAMLARINDA (2007-2018) TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE SEÇİCİ
KURULLARDAKİ CİNSİYET DAĞILIMININ ROLÜ**

GENDER EQUALITY IN THE EFFIE TURKEY AWARD WINNING TELEVISION
COMMERCIALS (2007-2018) AND THE ROLE OF THE GENDER DISTRIBUTION IN
THE SELECTION COMMITTEES

Dr. Öğretim Üyesi Gül ŞENER

Bahçeşehir Üniversitesi (BAU)

Orchid: 0000-0002-8063-7233

Dr. Öğretim Üyesi Eda ÖZTÜRK

Bahçeşehir Üniversitesi (BAU)

Orchid: 0000-0002-6771-824X

ÖZET

Reklamda kullanılan stereotipler ve bir toplumun cinsiyet temelli değerleri arasındaki ilişki üzerine düşünceler, geçmişten bugüne süregelen iki kutuplu bir tartışma tarafından şekillenmektedir (ayna ve şekillendirici). Tartışmanın bir ucunda reklamın toplumsal cinsiyete dair kültürde hakim olan beklenti ve yargıları olduğu gibi yansıtan bir ayna işlevi gördüğü bakışı yer almaktadır (Eisend, 2010; Holbrook, 1987; Windels, 2016). Karşıt görüştekiler ise; reklamın hedef kitlenin toplumsal cinsiyet rollerine dair tutum, algı ve davranışlarını şekillendirme işlevine sahip olduğu düşüncesi etrafında birleşmektedir (Çakar Mengü, 2004; Gerbner, 1998). Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi koordinatörlüğünde 2017 yılında hayata geçirilen Unstereotype Alliance Platformu, reklamları kalıpyargılar içeren toplumsal cinsiyet temsillerinden arındırma, reklamlar aracılığıyla kadınları güçlendirme ve reklamda toksik erkeklik temsillerini önleme misyonuyla hareket etmekte ve reklam endüstrisini toplumsal değişimin dinamolarından biri olarak konumlandırmaktadır (Unstereotype Alliance).

Reklamda toplumsal cinsiyet eşitliğine dair gündemin hızlanmasına paralel olarak reklamlardaki cinsiyet dağılımlarını ve reklam karakterlerinin yansıttığı toplumsal cinsiyet rollerini inceleyen akademik çalışmaların da son yıllarda ivme kazandığı görülmektedir. Cannes Lions Reklam Yarışması'nda ödül kazanan iki binin üzerinde televizyon reklamı üzerine yapılan araştırma, reklamlardaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair önemli bulgular sunmaktadır. Söz konusu çalışma, erkeklerin reklamlarda kadınlara göre iki kat daha fazla görünürlüğe, üç kat daha fazla konuşma zamanına sahip olduğunu göstermektedir (Geena Davis Institute, 2017). Türkiye'deki reklam yarışmalarına dair araştırmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Kristal Elma kazanan televizyon reklamlarında erkek ana karakterler (%76)

kadınların (%24) üç katı düzeyindedir. Benzer oranlar yardımcı karakterlerin cinsiyet dağılımlarında da geçerlidir (Sanay, 2020). Kristal Elma'nın 30 yıllık geçmişine bakıldığında yarışmanın seçici kurullarında ve jüri başkanlıklarında da erkek egemenliğinin olduğu görülmektedir (Binay Kurultay, 2019). Bu noktada; reklam yarışmalarındaki karar verici mekanizmaların hangi reklamları ödüle değer bulduğunu ve bu reklamlarda teşvik edilen toplumsal cinsiyet yaklaşımını anlamak önemlidir.

Hali hazırdaki çalışma, 2007-2018 yılları arasında düzenlenmiş dokuz Effie Türkiye Reklam Etkinliği Yarışması'nın seçici kurullarındaki cinsiyet dağılımını (kadın ağırlıklı, erkek ağırlıklı ve eşit dağılımlı) incelemektedir. Farklı dağılımlara sahip seçici kurullar tarafından ödül verilen televizyon reklamlarının ana karakter, yardımcı karakter ve dışseslerindeki cinsiyet dağılımlarını irdelemektedir. Ayrıca, Effie kazanmaya uygun bulunan televizyon reklamlarındaki toplumsal cinsiyet temsillerinin seçici kuruldaki cinsiyet dağılımına göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelime: Reklam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Effie Türkiye Reklam Etkinliği Yarışması, Televizyon Reklamı.

ABSTRACT

Academic views pertaining to the use of stereotypes in advertising and their effect on gender perception, attitudes and behavioral patterns in society represent a longstanding and dichotomous debate (the mirror vs. the mold). The mirror argument provides that advertising acts as a magnified lens that reflects culturally dominant expectations and judgements toward gender in a society (Eisend 2010; Holbrook, 1987; Windels, 2016). On the other hand, the proponents of the mold perspective argue that advertising bears the function of shaping gender-related attitudes, perceptions and behaviors of its target audience (Çakar Mengü, 2004; Gerbner, 1998). Following the same vein, Unstereotype Alliance – founded in 2017 and convened by UN Women – follows the mission of eradicating harmful gender-based stereotypes in advertising, empowering women through advertisements and addressing toxic masculinities in advertising content. It positions advertising industry as a force for positive social change.

In parallel with the accelerated agenda on gender equality in advertising, academic studies that focus on gender role portrayals and female presence in advertising had also gained momentum. A recent study that analyzes over 2000 Cannes Lions Advertising Award winner television commercials had yielded important results on gender inequality in advertising. The research found that there are about twice as many male characters as female characters shown on screen in ads. Measured by speaking time, men had three times as much dialogue as women (Geena Davis Institute, 2017). Studies on the award winning television commercials in Turkey reflect similar patterns. In Crystal Apple Creativity Award winner television commercials there are three times more male leads (%76) than female leads (%24). The same ratio had appeared in

the gender distribution in the supporting ad characters (Sanay, 2020). The 30 years history of Crystal Apple Creativity Award reflects a similar pattern in terms of the male dominance in the selection committees and the jury presidencies (Binay Kurultay, 2019). At this point, it is important to understand the role of the selection committees in advertising awards regarding the gendered nature of the award winner television commercials and the promotion of certain gender roles through them.

This study examines the gender presence in the selection committees (female dominant, male dominant, with equal gender distribution) of the 9 Effie Turkey Awards between 2007-2018. The research provides results on the relationship between the gender distribution in lead characters, supporting characters and voiceovers in Effie winning television commercials and the gender distribution in the selection committees. Moreover, differences in gender role portrayals are also assessed in terms of the selection committees with varying gender distribution.

Keywords: Advertising, Gender Equality, Effie Turkey Awards, Television Commercial.

Kaynakça

Binay Kurultay, A. (2019). Kristal Elma Yaratıcılık Festivali'nde (1988-2018) Cam Tavan Olgusu: Kadın Jüri Üyesi Oranlarına Dair Bir İnceleme. *Kültür ve İletişim*, 22(44), 239-269.

Çakar Mengü, S. (2004). *Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Eisend, M. A Meta-analysis of gender roles in advertising. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 38, 418-440.

Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An Overview. *Mass Communication and Society*, 1(3-4), 175-194.

Geena Davis Institute. (2017). Gender Bias in Advertising Research. <https://seejane.org/wp-content/uploads/gender-bias-in-advertising.pdf> [Erişim tarihi: 8 Ocak 2021]

Holbrook, M. B. (1987). Mirror, mirror, on the wall, what's unfair in the reflections on advertising? *Journal of Marketing*, 51(3), 95-103.

Sanay, Y. (2020). Kristal Elma Ödüllü Reklamlarda Cinsiyet Rollerinin Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Unstereotype Alliance. About the Unstereotype Alliance,
<https://www.unstereotypealliance.org/en/about> [Erişim tarihi: 8 Ocak 2021]

Windels, K. (2016). Stereotypical or just typical: How do U.S. practitioners view the role and function of gender stereotypes in advertisements? *International Journal of Advertising*, 35(5), 864–87.

INTELLECTION OF DIGITAL COMMUNICATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC IN TURKEY

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYEDE DİJİTAL İLETİŞİM ANLAYIŞI

Assoc. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Harran University

Department of Public Relation

ABSTRACT

Communication is the process of transferring the information, thought, and emotion from a sender to a receiver (target audience) in an environment in a way that can be understood by both the sender and the receiver. It is a process that allows organisms to exchange information by various methods. Communication is a two-way process, and it is based on mutual understanding. But unlike traditional communication, it is possible to define digital communication as a communication process performed through digital tools. This type of communication occurs between people through digital communication channels due to a number of software or applications used in computers and smart devices connected to the internet. It has now become much easier to send information to and retrieve information from a person or group via digital communication, and to send files, documents, photos, videos or music files. Digital communication has many benefits. Sharing information and other data over an online channel increases the speed of their spreading. Due to digital communication, people can share both their daily lives and business relationships on the internet. They can also follow others and share information with them. They can participate in the lives of others by using various visual and written expression possibilities. The communication environment that makes it possible for these functions to be realized is one of the basic environments in which thought is formed and content can be created in a short time. Starting from traditional media (books, newspapers, magazines), radio, television, motion pictures and finally with the development of digital technologies, the internet has become a mass media that highly influences and transforms human life, depending on the functions they fulfill. Internet-based digital technologies, which have been on the agenda in recent years, are technologies that have replaced analog technologies and led to innovations in all communication processes. In new communication

technologies, especially the development of the internet affects the social, economic and cultural shaping of societies. In this regard, digitalization in the pandemic process greatly affects society and gives a new perspective on communication. As time passes, people will get used to connecting with digital communication methods instead of traditional communication methods. The changes that the pandemic has made in many areas of society will also be apparently noticeable in the field of communication.

Keywords: Communication, Digital Communication, Covid-19

ÖZET

İletişim, iletilmek istenen bilginin, düşüncenin, duygunun hem gönderici hem de alıcı tarafından anlaşıldığı ortamda bir göndericiden bir alıcıya (hedef kitleye) aktarılma sürecidir. Organizmaların çeşitli yöntemlerle bilgi alışverişi yapmalarına olanak tanıyan bir süreçtir. İletişim iki yönlü bir süreçtir, temelinde karşılıklı anlayış vardır. Fakat geleneksel iletişimden farklı olarak dijital iletişimi kısaca, dijital araçlar üzerinden gerçekleştirilen iletişim süreci olarak tanımlamak mümkün. Bu iletişim, internete bağlanan bilgisayarlar ve akıllı cihazlarda kullanılan birtakım yazılım veya uygulamalar sayesinde dijital iletişim kanalları üzerinden kişiler arasında gerçekleşmektedir. Dijital iletişim yoluyla bir kişi veya gruba bilgi göndermek ve tekrardan onlardan bilgi almak; dosya, belge, fotoğraf, video veya müzik dosyası göndermek artık çok daha kolay hale geldi. Dijital iletişimin birçok yararı bulunmaktadır. Bilgi ve diğer verilerin online bir kanal üzerinden paylaşılması, yayılma hızları artıyor. Dijital iletişim sayesinde insanlar hem günlük hayatlarını, hem de iş ilişkilerini internet ortamlarında paylaşp başkalarını takip edebiliyor, paylaşımlarda bulunabiliyor. Çeşitli görsel ve yazılı anlatım olanaklarını kullanarak başkalarının hayatlarına dahil olabiliyorlar Bu işlevlerin gerçekleşmesini mümkün kılan iletişim ortamı, düşüncenin biçimlendiği, içeriklerin kısa sürede oluşturulabildiği temel ortamlardan (mecralardan) biridir. Geleneksel medyadan (kitap, gazete, dergi) başlayarak, radyo, televizyon, sinema filmi ve nihayet dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte internet, yerine getirdikleri işlevlere bağlı olarak, İnsan yaşamı son derece etkileyen ve dönüştüren kitle iletişim araçlarıdır. Son yıllarda gündeme gelen internet tabanlı dijital teknolojiler, analog teknolojilerin yerini alarak tüm iletişim süreçlerinde yeniliklere neden olan teknolojilerdir. Yeni iletişim teknolojileri içerisinde özellikle internetin gelişimi, toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yönden şekillenmesini de etkilemektedir. Bu bakımdan, pandemi sürecinde dijitalleşme toplumu oldukça etkilemekte ve iletişime yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Kişiler zamanla geleneksel iletişim yöntemleri yerine dijital iletişim

yöntemleri ile bağlantı kurmaya alışacaklardır. Pandeminin toplumda birçok alanda yaptığı değişiklikler iletişim alanında da belirgin şekilde fark edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Dijital İletişim, Covid-19

Intellection Of Digital Communication During The Covid-19 Pandemic In Turkey

One of the basic needs for individuals is socializing; because human beings are social creatures and constantly need others in their daily life. While this socialization process sometimes takes place face-to-face, sometimes it can take place through communication tools. However, during this period, the conditions arise differently than the usual ones from the past. It is due to an external obligation for people to start using communication tools. This obligation emerged with symptoms of high fever, cough and shortness of breath in a seafood market located in Wuhan, China, due to the coronavirus epidemic towards the end of December 2019. With the emergence of the first cases, China was the first country to start fighting the epidemic. The disease was identified as Covid-19 or New Coronavirus on January 13, 2020 (www.covid19bilgi.saglik.gov.tr). In February, the World Health Organization declared Covid-19 as a "pandemic" (global epidemic) after the disease started in different countries of the world, especially in Italy, Spain and European countries. The first case was detected in Turkey on March 11, 2020, and various measures were taken to slow down the speed of propagation of the epidemic as of this date and solutions were being developed.

With Covid-19 seen in China in December 2019, the first case was seen in Turkey on March 11, 2020 as a result of the measures taken to prevent this epidemic from spreading to the country. On March 17, 2020, the first loss of life caused by Covid-19 occurred in Turkey. With the occurrence of the disease in Turkey, the measures taken have been increased. These measures can be listed as follows: Closing and restricting border crossings, switching to distance education instead of face-to-face training, restricting the departure of public officials abroad, playing sports competitions without spectators and then postponing them completely, stopping domestic flights, closing all places such as cafes, restaurants and tea gardens. , interruption of prayers with the congregation in mosques, imposing a ban on leaving the house for those in the risk group, isolation and quarantine, restriction of transportation, economic measures and other measures.

Since 11 March, when Covid-19 appeared in Turkey, the authorities have declared bans in many areas and urged people to "stay home." including the period we are in. This has prevented individuals from going out for months and communicating face-to-face with each other

(including mother, father). As face-to-face barriers began in everyday life, people began to meet their socialization needs through digital environments. Activities such as digital education, digital congresses, digital entertainment, digital concerts held in this period are some of them. People have started to communicate with their beloved ones through certain programs. Digitalization has enabled people to communicate with each other in the sudden blocking and restriction process.

From the moment the Covid-19 outbreak occurred, people began to monitor data instantly from digital platforms, as each new day the speed of its spread and the level of anxiety caused by its impact reached a fairly high level. Communication opportunities of the day give you the chance to get instant information even from news on the other side of the world. Although this instant follow-up is useful from the point of view of experts on the issue about the spread of the epidemic, it leads to an increase in the level of concern for the civilian population.

Both the high rate of spread of the virus and the increased sensitivity of society to the virus force countries and people to take serious measures against the virus. All epidemics affecting people affect people's lives in different ways. Due to epidemics, people also change a number of standards in their lifestyle; people can acquire new habits, stop making some decisions, such as travel or vacation, or postpone these decisions (Kılıçdere, 2017). It is possible to state that there is a negative correlation between epidemics and the tourism sector (Karim et al.,2020). People can intermit their education life, change traditional communication methods, and differentiate the understanding of entertainment. All these are not due to the decisions people make in their daily lives, but rather from external obligations.

The Concept Of Communication

Communication as a concept is a whole of signs and codes that everyone can define differently and simply. Communication, in classical terms, is the exchange of information, thoughts, feelings and behaviors between two people or between human communities. Communication started with the history of humanity and continued its development by being shaped according to the period it was in. Communication, which started non-verbally with methods such as voice, mimic, and body language, has evolved over time, whether it is through the painting engraved on the wall or through the smoke. The fact that communication takes place in all areas of our lives has led to the emergence of communication tools and at the same time, communication has taken on a technological structure with technological developments. However, communication, which has very different meanings in daily life, is thought to be the act of

speaking only. But the first feature that catches the eye when looking at the communication definitions; it is that communication cannot be considered separate from the society it is in. According to Erdogan's (2005) definition, communication is “a mandatory condition for human activity with a certain history and history at a certain place and time, under certain conditions” (Erdogan, 2005: 42). According to Baker Brownell's definition in the dictionary of communication, communication is a process in which something is converted from icons to symbols and transmitted from one person to another (Yengin, 1996: 1).

For individuals who prefer to be in the communication process by touching each other at close distance in Turkish society, it is unusual to switch to the social distance communication process suddenly with the epidemic period.

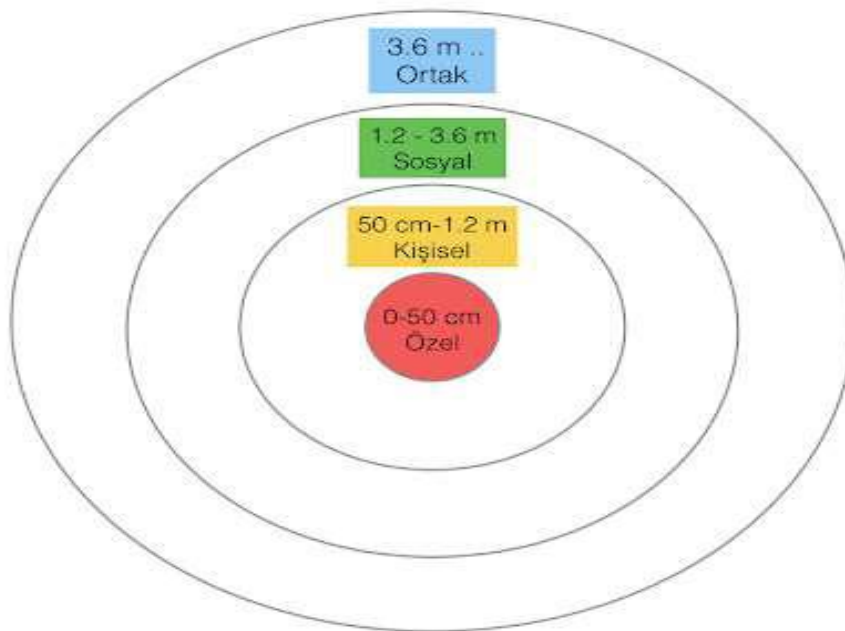
The Concept Of Digital Communication

While rapidly changing technology has recently increased the rates and durations of mobile device usage, with the internet technology, digital devices are also beginning to be at the center of our lives and take up more space in our lives. As digital communication channels increase, personal communication is moved to digital platforms and the number of people working from home increases. With the pandemic process, people do many daily activities online without interfering with people. While people used to convey their feelings, information and thoughts to the target audience using verbal and non-verbal forms of communication, today digital communication is defined as communication through digital tools. Digitalized communication technologies have affected and changed many personal and social relationship dimensions of people. Especially mobile phones and mobile applications, the digital world and social networks that become handheld via computers have become a part of people's lives at every moment of the day and in every place. While actions such as following each other, getting likes, commenting, sharing are important in social media environments, it is just as important for people to do their daily private or official business over the internet.

Although it has an average of twenty years of history, the importance and place of the internet in our social life is quite wide. The concept of social media has been added to the expression of this new communication tool, which was described only with the words "internet" and then "Virtual World" until a few years ago (Oğuz, 2012: 1158). Currently, social networks allow people to create virtual communities and virtual lives by creating a new identity in a digital environment. Individuals living in digital environments create a new digital culture by developing new concepts, new attitudes and behaviors (Yıldırım and Becan, 2018: 160).

The Change Of Digital Interaction

The distance created between people can be shaped according to the social norms to which individuals belong. In each culture, distances can be interpreted in different meanings. There are four kinds of distances called private space, personal space, social space and public space (Hall, 1966: 99-125). These invisible boundaries around individuals vary from culture to culture, and according to it, the dimensions of communication and living spaces of individuals also differ (Dinç, 2018: 212). In addition to societies that believe that the proximity of the space provided for personal relationships in the interaction and communication processes provides convenience for the process, there are societies that argue that the areas of personal relationships should be distant. In the society we live in, people generally maintain the interpersonal communication process by including the act of touching, without paying attention to distance limitation. Even with people first met in Turkish culture, they shake hands, touch their shoulders, and sometimes kiss cheek to cheek. The intimacy in Turkish culture turns into a communication process in which social distance is forgotten and contact is experienced a lot after the first face-to-face communication of two people who have not met before (Deniz, 2020: 192). The table on how distances should be is given below:

Resource: <http://mikroifadeler.com/>

Classification of distances

- 1) Special distance: It is a distance of 0 to 50 cm and is for people who have an emotional connection or have close relationships. The area where very relatives such as nuclear family members, mother and father, siblings, husband and wife or lovers can enter is defined as a private area. For those who enter this field other than these people, human psychology gives responses to aggression or discomfort.
- 2) Personal distance: It is the distance between 50 cm and 1.2m. Personal distance is used for informal interactions between friends and business partners. It is a designated area for family members and friends. When this distance is exceeded, it is considered to have entered the private area.
- 3) Social distance: It represents the space required for a comfortable relationship with acquaintances. Social distance is between 1.2m to 3.6m. Within this distance, personal matters are not discussed. It is mostly used when talking about business matters and especially when interacting with people who are not very close.
- 4) Common distance / general area: In the general area, which includes collective spaces, people are regarded as the distance of their dialogue with each other. Distances greater than 3.6 meters are known as common areas and are generally used with large groups.

In contrast to cultures that care about individualism, individuals who have a community culture are very close to each other in the areas of personal relationship and take care to be close to each other in the communication processes. But the area that a person uses to feel comfortable may vary depending on the situation and relationship. People who don't like being contacted, being touched, want to keep their distance. Those who usually touch the other person while talking want to be as close as possible. As the level of acquaintance and relationship increases, interpersonal confidence also increases in parallel, and people may be even more careless about distances. Distance has sometimes emerged as a big problem between people from the past to the present. Individuals have always been uncomfortable with the private distances, social distances of beliefs they do not know. But in Turkish society, which has a traditional code of society, being close, contacting, touching also always plays an important role. It is believed that interpersonal communication will be based on more solid foundations in this way. In some other cultures other than Turkey, people approach each other within certain distances and perform the act of communication in accordance with the classification of personal distance while in Turkish society, distance stance is expressed as a cold and negative behavior. However, effective use of distance positively affects capturing and maintaining quality in communication.

Epidemics that have occurred at many different times from the past to the present and have fatal consequences have encouraged people to live in isolation from each other and to protect themselves from each other. The fact that people do not communicate by moving away from each other, do not come side by side, do not come into contact can be considered as some of the measures they take. Currently, the emergence of the covid-19 epidemic has also affected the whole world in a very short period of time, leading to serious deaths, resulting in individuals moving from social life to isolated life, which is a home life. This has led to many changes in the process in which people provide isolated lives. The digitalization of education, the digitalization of communication, the digitalization of entertainment are just a few of them (Deniz, 2020:193)

Transition To Digital Communication Understanding In Turkey During The Pandemic Process

Human beings have started to communicate in order to meet their social and personal needs since their existence. Instead of strange sounds that people drew or made on cave walls in the ancient times, the actions of the constructions living in today's modern societies are generally carried out to communicate. Since man is a social being, he begins to communicate with his surroundings from the moment he is born and needs others at every period of his life. Growing up over time, the child continues to socialize by gaining an identity in the society. He tries to find a place for himself with his own ideas in the society he lives in and continues to communicate with others by sharing more. In addition, the society he lives in supports his socialization and participation in society. As socialization takes place, the sense of belonging of the individual develops; because the community the individual is in contains the elements that the individual can maintain. In Turkish culture, spatial use and interpersonal communication give great importance to communication for contact (touch). Interpersonal distance also affects the level of people's communication. Every distance has a message that people awaken; people take the message according to the distance and the receiver evaluates according to their own judgment. Hall (1996) stated that the distance created between individuals can be shaped according to the social norms to which individuals belong. In every culture, distances can be interpreted in different understandings. In Hall's work, four types of distances are mentioned, namely private space, personal space, social space and public space. (Hall, 1966: 99). For individuals who prefer to be in the communication process by touching each other at close distance in Turkish society, it is unusual to switch to the social distance communication process suddenly with the epidemic period. Along with the epidemic, the

introduction of curfews for the Turkish people with a social structure has led to many innovations and changes. Even those who have never used the internet yet, who do not have a social media account, start using the internet for fear of being an asocial person, opening social media accounts or starting to use suspended social media accounts again can be considered as the first steps taken for digitalization in interpersonal communication. For a community that attends congresses face-to-face, takes education from teachers in classrooms, handles official documents in public institutions, performs business and transactions, sports in the gym, physically participates in events in the concert hall or theater halls, transferring the changes to digital platforms have also brought people to digital environments. While the digitalization process was not so short and intense for societies, it took place in a very short time with the epidemic. The conversion took place in a time beyond expected. In this process, people have made an effort to make their existence on digital platforms.

Conclusion

Along with the revolutionary changes in mass communication technologies, changes in communication and media education are also inevitable. It is known that 46 million people have internet access and over 30 million users of mobile devices connected to the internet in Turkey. Based on these figures, it can be said that almost half of the country's population carries out technology-intensive communication. However, as of March, individuals trying to fit their daily life in the house with the call "Life fits into the house" started to meet their many basic and psychological needs through virtual environments. Covid-19, which first influenced the world and then Turkey, has changed many habits in the social life of people and it is predicted that the change will continue. With the prolongation of this process, digitalized communication technologies have affected and changed all personal and social relationship dimensions of people. All decisions, measures and calls taken by the authorities in this process were made through the digital environment and life was continued through the digital environment using digital tools. All this transformation has actually entered a new era, and like every concept that has changed and transformed in this new era, the perspective of traditional communication has changed, and the definition of the concept has been expanded by adding new competencies.

REFERENCES

- Deniz, A. K. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Dijitalleşen Eğlence Anlayışı: Çevrim İçi Konserler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 191-206.
- Dinç, M. (2018). *Farklı Kültürlerde İletişim ve Algılama Süreci*. İstanbul: Hiperyayın.
- Erdoğan, İ. (2005). *İletişimi Anlamak*. 2. Baskı, Ankara: Pozitif Press.
- İnce1, F. & Evcil, F. Y. (2020). Covid-19'un Türkiye'deki İlk Üç Haftası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 236-241.
- Hall E.T. (1966). *The Hidden Dimension*. Doubleday: Anchor Books.
- Hall, E.T. (1963). A System for the Notation of Proxemic Behavior, *American Anthropologist New Series*, 65(5):1003-1026.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*. Newbury Park: Sage Publications.
- Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2006). *Sosyal Psikoloji*. (Çev: İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez) 1. Baskı. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- <http://mikroifadeler.com/iletisimde-alan-kullanmayi-bilmeyenler-anlasamaz/> (Date of ccess: 28.06.2020).
- <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1525/aa.1963.65.5.02a00020> (Date of ccess: 12.12.2020).
- <https://www.unwto.org/news/new-data-shows-impact-of-covid-19-on-tourism> (Date of ccess: 18.08.2020).
- Karim, W., Haque, A., Anis, Z. & Ulfy, M.A. (2020). The Movement Control Order (MCO) for Covid-19 Crisis and Its Impact on Tourism and Hospitality Sector in Malaysia, *International Tourism and Hopitality Journal*, 3 (2):1-07.
- Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim*. Ankara: Ürün Press.
- Kılıçdere, S. (2017). Seyahat Acentalarında Kriz Yönetimi Kapsamında 2016 Turizm Sezonunun Değerlendirilmesi. Aydın: Adnan Menderes University SBE.

Oğuz, B. (2012). Sosyal Medya Dilinin Görüntüsel Gösterge Boyutu ve Bunun Dile Etkisi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (4), 1157-1166.

Özyer, K., Orhan U.& Orhan, D. (2012). Sağlık Sektöründe Çalışanların Demografik Özellikleri, Kişilik Özellikleri Ve Kültürel Değerleri Üzerine Bir Çoklu Durum Çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (19): 177-189. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19551/208379>

www.covid19bilgi.saglik.gov.tr (Erişim Tarihi 28.06.2020)

Yang, B. Y., Hongru, Z. & Xiang, C. (2020). Koronavirus Pandemic and Tourism: Dynamic Stochastic General Equilibrium Modeling of Infectious Disease Outbreak. *Annals of Tourism Research*, 1-2.

Yengin, H. (1996). Halkla İlişkiler: Temel Kavramlar, İlkeler, Yöntem. İstanbul: Der Press.

Yıldırım, G. & Becan, C. (2018). Kişisel Marka İletişimi Sürecinde Sosyal Medyada Benliğin Sunumu: Instagram’da Sporcular Üzerinden Bir Araştırma” *Mersin Üniversitesi Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu*, 18-19 Ekim, <http://cida.mersin.edu.tr/assets/kitaptammetinson.pdf>.

EFFECT OF SERVICE QUALITY ON CUSTOMERS' SATISFACTION AND PATRONAGE IN DESTINATION HOTEL BAUCHI

HELEN MUSA

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, PMB 35 Adamawa state, Nigeria

SIRAJO ADAMU

Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state Nigeria

SANI INUSA MILALA

ORCID ID: [Orcid.org/0000-00017332459](https://orcid.org/0000-00017332459)

Graduate of Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state Nigeria

SHUAIBU H MANGA

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, PMB 35 Adamawa state, Nigeria

ABSTRACT

The concept of delivering quality service for ensuring guests satisfaction to achieve satisfaction and loyalty and subsequent repeat business has always been a normal assumption on the part of many theorists and practitioners. Due to increasing global market competition, many hotel companies are facing challenges in retaining customers. This study seeks to evaluate the effect of service quality on customers' satisfaction and patronage in Destination hotel Bauchi, and to identify the effect of service quality provision and their impact on customers' satisfaction and patronage and recommend possible areas of improvement. Service quality is considered as an important factor on generating customer satisfaction and patronage little is done on assessing and exploring it in Bauchi Metropolis. While in hotel industry satisfied customers tend to return and made optimum returns to the investors. This study adopted the use of quantitative approach and data were collected through questionnaire survey from total of 270 customers proportionate selected from target population in Destination Bauchi. The data collected was subjected to descriptive and inferential statistic with mean ranking, frequency distribution and use of regression analysis to determine the impact and the effects. This study yielded the following results: First, water supply services were the most provided service followed by accommodation

and security service respectively while recreational service, response service, transport and communication services is the least services provided in the study area. Second, service quality has a positive and high impact on customer satisfaction in the study area. Third service quality has a significant effect on customers' satisfaction and patronage in the study area. Finally, the study recommended that top management officials should review the current employee training programs and develop new efficient and effective approaches that yielded a positive result regarding service provision and empower employees to make excellent decision when dealing with customers satisfaction and total quality management strategy should put into consideration for service quality sustainability.

Keywords: Services Quality, Customers, Hotel and Patronage

1.0 INTRODUCTION

The concept of delivering quality service for ensuring guests satisfaction to achieve satisfaction and loyalty and subsequent repeat business has always been a normal assumption on the part of many theorists and practitioners (Bowen & Chen, 2001). Due to increasing global market competition, many hotel companies are facing challenges in retaining customers. According to Albassam and Alshawi (2010), the survival of any firm in a competitive industry depends on its ability to provide better service quality to its customers. Some market studies have proven that most hotel companies in Europe and in the U.S. will lose half their customers over a span of five years Ganesh, Arnold and Raynolds (2000). So far, International Consumer Movement is an organized social movement attempt to sustain customer protection through defending for the consumers' rights, particularly when these rights are violated by the activities of firms that provide products or services to the clients'. Thus, it is identify eight primary rights for the consumers. These are for instance: right to satisfy; right to get information and knowledge; right to select providers among available options; right to obtain primary goods and services; right to be reach voice; right to compensate; right to education; and right to have a safe and clean environment Gonzalez (2009).

During the last two decades, the hospitality industry in Nigeria has gained many attention, investments and interest from the institutions, businesses and tourists. From a country with a few structures that could accommodate, a lot has been done in improving hospitality units in a short amount of time. Many new properties have opened, offering hospitality services to travelers and tourists. Restaurants, bars, motels and hotels were built almost everywhere there

was an attraction, especially a natural one. The phenomena of building without having or respecting a structured urban plan led to the increase of the number of many uncontrolled buildings and as a result, the competition and especially the informal one has grown faster. As the number of tourists increased, more attention is dedicated to various elements of tourism. Among others, the hotel sector is one of the most important ones. On the other hand, little has been done in establishing and offering high service quality and customer satisfaction. Referring to researches, only a few studies have explored service quality and its impact on customer satisfaction from the tourists' point of view. Different studies have shown that despite a long-term interest in understanding service quality and its correlation with consumer satisfaction, the relationship between these variables still remains unclear Ekinci *et al.* (2008). This study focused on effect of service quality on customer satisfaction and patronage, a study area of Destination hotel Bauchi, in Bauchi Metropolis. The hotel industry is highly service oriented as through the experiences, customers' form opinions by comparing the service encounters against their expectations. The hotel industry in Bauchi is experiencing increasing competition as a result of major international hotel brands increasingly setting up operations within the country. This is set to increase the competition in the hotel industry. To survive in this dynamic and highly competitive business environment the hotel operators will be forced to critically acknowledge the importance of service improvement in order to gain competitive advantage. and the primary aim of this study is to assess the effect of service quality on customers' satisfaction and patronage in destination hotel bauchi.

2.0 LITERATURE REVIEW

Hotel Industry

Food, accommodation and dress are the three most essential things of human. Sheela (1999) Hotel or hotel industry alone provides two basic things: food and accommodation. So, what is hotel or hotel Industry? Hotel is a part of the hospitality industry which is an umbrella term for a broad variety of service industries including, but not limited to, hotels, restaurants and casinos. Hotel is often referred as a "Home away from home". If we consider meaning of hotel in the dictionary, a hotel is a building where you pay to have a room to sleep in and where you can eat meals (Cambridge dictionary, 2010) or a hotel is an establishment that provides paid lodging on a short-term basis. According to Sheela (1999) the author of the book "Economics of Hotel Management", hotel is the place where the tourist stops being the traveler and become a guest. Hotel usually offer a full range of accommodations and services, which may includes suites,

public dining, banquet facilities, lounges and entertainment facilities. It is considered as an industry whose main aim is also to make profits for the hoteliers, though this may change at times. Hence a hotel should provide food, beverage and lodging to travelers on payment and has in turn the right to refuse if the traveler is drunk, not follow the rule of hotels or not pay the service fee. Traditional hotels provide rooms, banquets and restaurants. Additional hotels get revenues also from telephone call services, laundry services, travel services, internet services and recreational, entertainment activities in the hotels.

Type of Hotel Industry

There are two ways to categorize hotels: by functions or by star ratings, Krishna (2010).

By functions, hotel has been classified into several types as follows: Commercial Hotel, Airport Hotel, Conference Center, Economy Hotel, Suite or All-Suite Hotel, Residential Hotel or Apartment Hotel, Casino Hotel, Resort Hotel.

Commercial Hotel: A chain of hotels which have standardized service and amenity structures

Airport Hotel: Hotel near the airport but it does not have to be connected or adjacent to the airport (although some are); it could be located up to five miles away. Most airport hotels have a shuttle to and from the terminals Charlyn, Keating and Chisholm (2012)

Conference Center: A specialized hotel (usually in a less busy but easily accessible location) designed and built almost exclusively to host conferences, exhibitions, large meetings, seminars, training sessions, etc. A conference center often also provides office facilities and a range of leisure activities (Business Dictionary, 2009)

Economy Hotel: A hotel offering few amenities Krishan (2010)

Suite or All-Suite Hotel: A hotel in which every room has an attached living room and/or kitchen.

Residential Hotel or Apartment Hotel: A serviced apartment complex uses a hotel-style booking system. It is similar to renting an apartment, but with no fixed contracts and occupants can 'check-out' whenever they wish.

Casino Hotel: A business establishment combines a casino and a hotel or a building that houses both a hotel and a casino.

Resort Hotel: A hotel caters primarily to vacationers and tourist and typically offers more recreational amenities and services in a more aesthetically pleasing setting, than other hotels. These hotels are located in attractive and natural tourism destinations and their clientele

are groups and couples that like adventure with sophistication and comfort. The attractions vary depending on the region and some might offer golf, tennis, scuba diving and, depending on the natural surroundings, may also arrange other recreational activities (Chisholm, 2012).

By star ratings, hotel has been classified into several types as follows: Five Star Hotel, Four Star Hotel, Three Star Hotel, Two Star Hotel, One Star Hotel and No Category Hotels.

- a. Five Star Hotel: Luxury hotels; most expensive hotels/resorts in the world; numerous extras to enhance the quality of the client's stay, for example, some have private golf courses and even a small private airport.
- b. Four Star Hotel: First class hotels; expensive (by middle-class standards); has all of the previously mentioned services; has many "luxury" services, for example, massages or a health spa.
- c. Three Star Hotel: Middle class hotels; moderately priced; has daily maid service, room service, and may have dry-cleaning, internet access and a swimming pool.
- d. Two Star Hotel: Budget hotels; slightly more expensive; usually has maid service daily.
- e. One Star Hotel: Low budget hotels; inexpensive; may not have maid service or room service.
- f. No Category Hotels: These hotels include motels, cottages, bungalows and others with limited services. However, these hotels represent 41% of the total hotel market share. Marsh (2005)

Growth and Latest Trends

In 2009, due to the economic downturn in the whole world, the hotel industry faced many difficulties which revealed in the decrease in all the financial indicators in almost countries all over the world. (Lena, 2010) to overcome the downturn, hoteliers had to apply many methods to cut down the cost as much as they could as well as strike to balance with impact on the customer satisfaction .As a result, in 2010 the hotel industry has the positive growth in the key performance indicators such as occupancy (Occ), ADR (Average Daily Rate) and Rev PAR (Revenue Per Available Room). (Lena, 2010)

Service Quality and Customer Satisfaction in Hotel Industry

The concept of service quality and customer satisfaction from the last decade in the service sector has become greater economic importance Mohr and Bitner (1995) The elimination of waste due to poor quality and meeting customer expectations are the major challenges facing managers in the service sector The reasons why we should measure service quality, customer satisfaction in hotel industry as well as their measures. Time by time, different researchers tried to find out the way to measure of service quality and customer satisfaction in the hotel industry.

Next scientist generation improved the model of the precedents or invented a new one. Among all, three most popular models to measure customer satisfaction and service quality in the hotel industry are servqual, holserv and lodging quality index however, researchers proposed different views on the definitions of service quality. Service quality is defined as a comparative function between consumer expectations and actual service performance Parasuraman *et al.* (1985). On the other hand, Parasuraman *et al.* (1988) defined service quality as the ability of an organization to meet or exceed customer expectations. According to Cronin and Taylor (1994), service quality is a form of attitude representing a long-run overall evaluation of service. As observed by Chang, Chen and Hsu (2002), the traditional notion of service quality by Parasuraman *et al.* (1985) is most commonly accepted.

Determinants of Service Quality

When purchasing goods, the customer employs many tangible aspects to judge quality; style, hardness, color, label, feel and package. However, when purchasing services fewer 11 tangible aspects exist. In the absence of tangible evidence on which to evaluate quality, customers must depend on other aspects. Service quality dimensions are the aspects/characteristics which customers use to evaluate service quality. A research by Parasuraman *et al.* (1985) identifies ten determinants that influence customers' perceptions of service quality as reliability, responsiveness, tangibility, communication, credibility, security, competence, courtesy, understanding and access. The description of the ten determinants of service quality is given below:

Table 2.1: Dimension Description of Service Quality

Dimension	Description
Tangibility	Physical evidence of service (facilities, tools, equipments)
Responsiveness	Willingness or readiness to provide service, timeliness
Reliability	Getting it right first time, honouring promises, dependability
Communication	Keeping customers informed in a language that they can understand
Credibility	Honest, trustworthiness, having customer's best interest at heart
Security	Physical and financial; confidentiality
Competence	Possession of the skills and knowledge required to perform the service.
Courtesy	Politeness, respect, friendliness, clean and neat appearance.
Understanding	Knowing the customer, his needs and requirements
Access	Ease off approach and contact

Source: Adapted from Parasuraman, Zeithaml and Berry (1985)

In a follow-up study, Berry *et al.* (1988) found a high degree of correlation between, on the one hand, communication, competence, courtesy, credibility and security, and, on the other, between access and understanding; and so they created the two broad dimensions of assurance and empathy, that is, five consolidated dimensions:-reliability, responsiveness, tangibles, assurance and empathy. Parasuraman *et al.* (1988). These dimensions were then used as a basis for the development of a service quality measurement instrument; servqual model Zeithaml *et al.* (1988). Demonstrates the five service dimensions customers care as follows:

Table 2.2: Five Dimensions of Service Quality

Dimensions	Description
Tangibles	Physical facilities, equipment and appearance of personnel.
Reliability	Ability to perform the promised service dependably and accurately
Responsiveness	Willingness to help customers and provide prompt service
Assurance	Knowledge and courtesy of employees and their ability to inspire trust and confidence
Empathy	Caring, individualized attention the firm provides its customers

Source: Adapted from Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988)

Johnston *et al.* (1990) tested the comprehensiveness of Parasuraman *et al.* (1985) service quality determinants using management perceptions of service and suggested a refined list of 12 determinants of service quality as access, appearance/aesthetics, availability, cleanliness/tidiness, comfort, communication, competence, courtesy, friendliness, reliability, responsiveness and security. The limitation of their work lay in the fact that the empirical investigation drew only on management perception of service quality unlike Parasuraman *et al.* (1988) who used customer data in order to identify the determinants of service quality. Johnston and Silvestro (1990) included the customer's perspective to the 12 service quality dimensions and identified 5 additional dimension to create 17 dimensions as access, appearance/aesthetics, availability, cleanliness/tidiness, comfort, communication, competence, courtesy, friendliness, reliability, responsiveness, security care, commitment, attentiveness/helpfulness, functionality and integrity Johnston *et al.* (1990). Gronroos (1990) identified three dimensions of service quality as technical quality of the service ("what" service is provided), which can be assessed by the customer like the technical dimensions of a product, functional quality which represent

how the service is provided and the image of the service provider which moderates both technical and functional quality to arrive at a perceived level of service. He argued that functional quality is an important dimension of perceived service than technical quality because service quality lies in improving the functional quality of a firm's service process by managing the staff-customer interaction and transactional relationships. He observed that a favorable image is an asset for any firm because it has an impact on customer perception of the operation of the firm. These authors and many others who have postulated service quality dimensions appear to have based their work on Parasuraman *et al.*, (1985) and Parasuraman *et al.*, (1988) well publicized work. The five dimensions of service quality developed by Parasuraman, Zeithmal and Berry (1988) are the most acknowledged and applied in diversity of service industries Nathan and Saghier (2013).

Measurement of Service Quality

Measuring service quality is an important aspect in the quality improvement process because it provides feedback about the type of service provided and the extent to which it meets customers' needs Mwangi *et al.* (2009). A number of scholars have carried out several studies with an aim of developing models of measurement that would help service organizations determine the extent to which their services are effective.

Models for specific service settings

Different researchers have developed alternative measures of service quality for specific service settings. Knutson *et al.* (1991) developed lodgserv model to measure service quality in the lodging industry. The model is based on the five original servqual dimensions and contains 26 items. Getty and Thompson (1994) on the other hand developed lodgequal model to measure service quality in the hotel industry. The model identified three dimensions, namely tangibles, reliability and contact. dineserv model was developed by Stevens, Knutson and Patton (1995) to measure service quality in restaurants. It contains 29 items and five servqual dimensions. Another model, diveperf, was developed by O'Neill *et al.* (2010) to assess perceptions of diving services. The model consists of five servqual dimensions and 27 items. All of these models represent modifications of the servqual instrument, aiming to improve its original methodology.

Customer Satisfaction

Wilton (1988) defined customer satisfaction as "the consumer's response to the evaluation of the perceived discrepancy between prior expectations and the actual performance of the product

or service as perceived after its consumption”. Woodruff and Gardial (1999) defined customer satisfaction as “the evaluative reaction to how particular product performed when compared to how he or she anticipated that it would perform”. Kotler *et al.* (2002) on the other hand defined Customer satisfaction as the extent to which a product’s perceived performance matches a buyer’s expectations.

Factors affecting Customer Satisfaction

According to Valerie, Zeithaml and Bitner (2005), customer satisfaction is influenced by a host of issues such as product and service features, customer emotions, perception of equity and fairness and other customers, family members, friends and co-workers. According to Tulel *et al.* (2006), the customer service a brand offers and the fairness of the price it charges determines the level of satisfaction among its customers than any other measures. Parasuraman, Zeithaml and Berry (1988) identified 22 factors that influences customer satisfaction as Physical facilities, Equipment, Appearance of hotel employees, Communication materials, Timeliness of service, Problem solving interest, Efficient service, Consistency of service, Accuracy of records, Problem resolution time, Prompt attention to guest’s requests, Willingness to help, Flexibility of employees, Behavior of employees, Safety and security, Courtesy of employees, Competence of employees, Individualized attention, Convenient operating hours, Personal attention from employees, Concern towards guest interest and Understanding guest specific needs.

Empirical Studies on Customer Satisfaction

Voss (2006) studied customer satisfaction among four star hotels in Spain, Germany and England. The results revealed that many customers were satisfied with the ability of staff to speak a foreign language, friendliness of staff, and condition of premise, room comfort and the ease of obtaining information. Areas of dissatisfaction included respect shown by staff, ease of contacting a staff member, extra personal attention, multilingual magazines, international newspaper and TV programs in own language. On overall, customer satisfaction was high in all the hotels. Lungiswa (2009) conducted a customer satisfaction survey in hotels in Cape Town, the study identified areas of satisfaction as, wellness/spa experience, guest entertainment, maintenance of grounds and swimming pool experience. Areas of dissatisfaction were identified as delivery of luggage, switch board and message service, attention to special requests and dinner experience.

Affect of Gender on Service Quality Perception in Hotel Industry

Process of service delivery is the manner in which the core service is transferred to consumers. Service outcome is the core service that the consumer receives. Consequently, the process of service delivery is related to the social/psychological factors while the service outcome is related to the physical/instrumental factors (Driver & Johnston, 2001). So quality of a process is interpersonal, whereas service outcome quality is impersonal. In hotel industry, the service performance is the critical to the customer satisfaction. However, the service failure is inevitable. Service failure is divided into process failure and outcome failure. In his research, Smith *et al.* (1999) reported that a process is called failure if the core service is delivered in deficient manners, resulting in the loss of social resources; such as status, esteem; for the consumers. Differently, outcome failure is the result of undelivered some aspects of the core service, resulting in the loss of economic resources such as time, money. For example, Process failure: You booked a luxury room in a four- star-hotel one month before. Today you come to that hotel. It is a nice hotel with an impressive design. You are in front of the reception counter. The receptionist comes to help you check-in. You tell your name. The receptionist does not smile while making the check-in. The receptionist gives you the key but not tell you the way to go there. You ask the receptionist about it. The receptionist then shows you but does not offer an apology or explanation. Outcome failure: You booked a luxury room in a four- star-hotel one month before. Today you come to that hotel. It is a nice hotel with an impressive design. You are in front of the reception counter. The receptionist comes to help you check-in. You tell your name. The receptionist informs you that the hotel is out of the room you selected. You make another selection. The receptionist informs you that the hotel is also out of your second choice of room. There is a literature related to gender difference which describes men as goal or outcome oriented and women as a communal or social oriented. This literature supports to the hypothesis that female guests maybe more sensitive to the relational aspects with service encounter and male guests to the core aspects. Hall (1993) concluded “Real-life customer experiences seem to indicate that gender stereotypes are incorporated into customer expectations regarding good service”. There are many other evidences suggesting the impact of gender on customer satisfaction. Among them, the study of Mattila, Grandey and Fisk (2003) is quite complete. Their journal shows that men and women have different valuation rating on the same service. This difference exists in both smooth service and failed service. During the using smooth service, women focus on process more than men while men more pay attention on the outcome than women. Women feel less satisfied than men with the negative displays and they also give higher evaluation rating for the positive displays. On the other hand, the process, such as the service delivery style, is not so important to male customer if they can gain the

appropriate outcome. However, this trend is totally changed in the slow, failed service process. In these situations, male customers give lower satisfaction rating for the negative displays and higher rating for the positive displays than female customers. For example, in smooth service, a woman feel satisfied with the polite and helpful receptionist. This affect to her more than cues regarding to the service efficiency while a male customer does not so much pay attention on it. Another couple comes to ask the receptionist the way to the nearest restaurant. Only after twenty minutes of researching on internet, the receptionist show them the correct way. The wife does not consider it as successful service providing process, so eventually she gives the low satisfaction level for total service provision. The husband feels better because he received the correct answer for what he needs. However, when the task related problems happen, the effort to find solutions and smiles in the receptionist's face make a man feel comfortable and easier to accept them. The woman next to him does not feel the same. She wants to see the impressive management attempt; the smiling face to her is not enough. But the woman can forgive the negative display because she seems to be more sympathy with the feeling of the receptionist in this situation; she does not require that the service employee have to be friendly and cheerful regardless of whether these expressions indicate actual feelings of wellbeing on the part of her or him. In addition, in case of service failure in the hotel industry, men are more likely complain to the management than women (Babakus *et al.*, 1991 & Reiboldt, 2002).

Measuring Service Quality and Customer Satisfaction

Measuring service quality is an important aspect in the quality improvement process because it provides feedback about the type of service provided and the extent to which it meets customers' needs (Mwangi *et al.*, 2009). A number of scholars have carried out several studies with an aim of developing models of measurement that would help service organizations determine the extent to which their services are effective. According to latest statistics, service sector accounts for 60 per cent of the value added in European Economic Community. In service sector, quality and customer satisfaction play irreplaceable roles. Various researchers such as Knutson (1988) and Naumann (1995) succeeded to prove that satisfaction of customers is the cheapest mean of promotion. Each year, billions of dollars are spent for improving the level of service quality. It is said that "doing things wrong" accounts for 30 or 40 per cent of operating costs in service organizations. "It's six to seven times more expensive to gain a new customer than it is to retain an existing customer. A 5% increase in customer retention can increase profits by 25% to 95%" Understanding the customer satisfaction becomes more and more important these days. One hand, it allows the company to know how customer defines the

service and products quality; facilitates the development of customer satisfaction questionnaires. On the other hand, it impacts on the purchase repetition and word of mouth recommendations. Measurement also helps the organization compare the difference before and after changes, identify the standard of service delivery and it is also a good chance to recognize problems (Harvard Business Review, 2001).

Customer Patronage Decision

A direct positive relationship between customer satisfaction and their repurchase intention is held up through service research (Ahmad *et al*, 2010; Bolton & Lemon, 1999; Patterson & Spreng, 1997; Selnes, 1998). While customer repurchase intention is the chief component, it is just one of the many variables that can affect by customer satisfaction (Mittal & Lassar, 1998; Sharma & Patterson, 2000). Henkel, Houchaime, Locatelli, Singh and Zeithaml (2006) proposed that satisfied customers in the service industry have a high future repurchase intentions. Fishbein and Ajzen (1975) agreed that the consumers' purchase intention is an essential index to predict consumer behavior as a subjective attachment to the product. Purchase intention can be translated as the probability that the consumers will plan or be willing to buy a particular merchandise or service in the future. (Dodds, William & Kent, 1991; Schiffman & Kanuk, 2004) consumers' purchase intention also serves as a mediator between their attitude towards a special product and their real purchase behaviour (Fishbein & Ajzen, 1975). Measurement scales to measure purchase intentions are; possible to buy, intended to buy and consider buying. Engel, Blackwell and Miniard (1995) expanded that purchase intention into unplanned buying, partially planned buying, and fully planned buying. As the firms make every effort to retain a superior service to reach customer satisfaction by working them to repurchase (Kandampully, 1998; Zeithaml, Valarie & Mary Bitner, 1996). In fact, several subjects reported that the service quality can consider as an earlier request to the customer satisfaction (Ruyter & Josee, 1999; Szymanski & Henard, 2001). Additionally, Caruana (2002) assured that the atonement has a mediating role play in the relationship between customer satisfaction and customer repurchase intention.

Patronage Intention

East and Robert (1997) suggests that the Patronage Intention Van be identified from the switching behavior of the customers and satisfied customers always remain patronized to the company they deals with. Sivadas *et. al*. (2000) concludes that customer satisfaction itself can be identified as the most important sign of patronage intention. Bolton and Drew (1991) finds

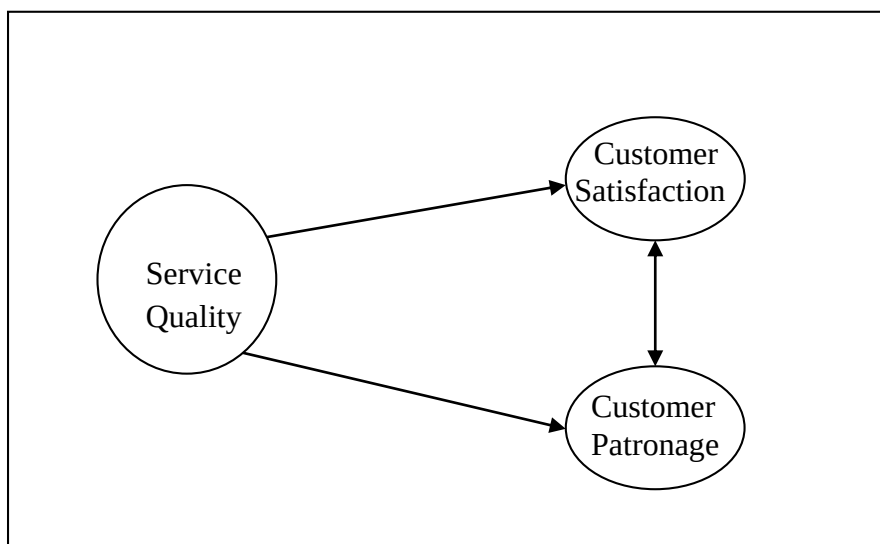

that the behavioral intention is the key to patronize and it can be developed by increasing more satisfied customers by adding value to the services delivered. Dahlia and Hanwin (2014) claims that attitudinal loyalty is the very important factor to make customer patronized and that dimension must have given much importance from others. The all literatures focus on behavior as well as other factors which develop patronage to the minds of the customers. A direct positive relationship between customer satisfaction and their repurchase intention is held up through service research (Ahmad et, al., 2010; Bolton & Lemon, 1999; Patterson & Spreng, 1997; Selnes, 1998). While customer repurchase intention is the chief component, it is just one of the many variables that can affect by customer satisfaction (Mittal & Lassar, 1998; Sharma & Patterson, 2000). Henkel, Houchaime, Locatelli, Singh and Zeithaml (2006) proposed that satisfied customers in the service industry have a high future repurchase intentions. Fishbein and Ajzen (1975) agreed that the consumers' purchase intention is an essential index to predict consumer behaviour as a subjective attachment to the product. Purchase intention can be translated as the probability that the consumers will plan or be willing to buy a particular merchandise or service in the future. (Dodds, William & Kent, 1991; Schiffman & Kanuk, 2004). Consumers' purchase intention also serves as a mediator between their attitude towards a special product and their real purchase behaviour (Fishbein & Ajzen, 1975). Measurement scales to measure purchase intentions are; possible to buy, intended to buy and consider buying. Engel, Blackwell & Miniard (1995) expanded that purchase intention into unplanned buying, partially planned buying, and fully planned buying. As the firms make every effort to retain a superior service to reach customer satisfaction by working them to repurchase (Kandampully, 1998; Zeithaml, Valarie & Mary Bitner, 1996). In fact, several subjects reported that the service quality can consider as an earlier request to the customer satisfaction (Ruyter & Josee, 1999; Szymanski & Henard, 2001). Additionally, Caruana (2002) assured that the atonement has a mediating role play in the relationship between customer satisfaction and customer repurchase intention.

Relationship between Customer Satisfaction and Patronage Intention

Prior literature indicates that customer satisfaction is the key antecedent to patronage intentions (Vickey *et. al.*, 1999) East (1997) argues that customers which are satisfied with a particular offering are more likely to engage in repeat purchase of the same offering and dissatisfied customers, on the other hand, are likely to switch. Additionally, service quality perceptions influence intentions to commend the store (Dabholkaret, 1996).

Figure 2.1: Conceptual Framework

The adopted conceptual framework for this study examines the effects of service quality on customers' satisfaction and patronage. In addition the service in this framework is independent variable while the customers' satisfaction and patronage are all dependant variables.

Table 2.3: Literature review of empirical Service Quality, satisfaction – Patronage research

Authors	Summary of method	Summary of findings
Bolton (1998)	Telephone services customers, n=650, SEM, validity and reliability not reported	Statistical relationship between satisfaction and intentions is small but significant. Explained variance is 8%. Results found that high satisfaction leads to longer duration Of relationship.
Hult (2000)	Sports, entertainment, healthcare, telephone, fast food consumers, n=1994	confirmatory factor analysis, divergent validity reported

		Intention to buy and emotion-laden satisfaction correlate at 0.62 and 0.72. Satisfaction Leads to loyalty, $B=0.41$.
Ringham, Johnson and Morton (1994)		Results: Disconfirmation of expectations had a greater direct effect on loyalty than on Satisfaction. Satisfaction to loyalty regression coefficient was .12, disconfirmation to Loyalty regression coefficient was 0.28.
Oliver and Linda (1981)	Men's sleeping apparel consumers, $n=500$, regression, no validity check reported	Intention to purchase was almost exclusively a function of satisfaction, male = 0.84 and Female = 0.82.
Heskett et al. (1997)	There is a non-linear relationship between satisfaction and patronage.	Initial improvements in satisfaction result in a large increase in loyalty until it hits a threshold point termed the 'Zone of indifference'. Once a second threshold is exceeded we once again see Significant improvements in loyalty and patronage based on increases in satisfaction.
Biong (1993)	Grocery trade consumers, $n=34$,	There is a positive relationship between

	simultaneous multiple regression, no reliability or validity reported	satisfaction and loyalty (r=0.63), but the two Variables are constructs with different contents. The results indicate that satisfaction is One of several predictors of loyalty.

3.0 METODOLOGY

This research design adopted a Descriptive. This design was appropriate because it allows the researcher to describe the state of affairs as it exists as well as describes the characteristic of various variables to discover relationship among them, the population of this study consists of all customers in Bauchi Destination Hotel within six months but the study excludes hourly customers.

In obtaining the Sample frame for this study, it considers the total average number of customer's occupancy rate within six month from March to August given by the hotel management (2018). Average of the total sample frame was obtained from the following date of monthly customer's visit, which is March; 1400, April; 880, May; 930, June; 650, July; 850 and August; 400 respectively with constitute the total Eight Hundred and sixty (860) occupancy. Krejcie and Morgan (1970) table was use in obtained the sample size of 265 are use. Simple random techniques was be adopted in selected in picking a respondent to the questionnaire

4.0 RESULTS AND DISCUSSION

Field Survey Results

The field survey questionnaire (Appendix X) was administered after restructuring the questions in PRE construct and DEMOGRAPHY as required by pilot survey results. The questionnaire was administered and retrieved in two weeks time as in Chacon (2009). The 270 sets of questionnaires were administered to the customers within their visit hours by the approval from the management. A total number of 220 questionnaires with% respond rate were retrieved. A total number of 193 were used in the analysis after removing incomplete ones, representing a

response rate of seventy one point five (71.5%). A response rate of 70% and above is considered excellent for analysis and reporting (Mugenda, 2005)

Table 3.1: Questionnaire Administration

Questionnaire	Number	Response rate
Administered	270	-
Collected	220	81%
Screened	193	71%

Source: Field Survey, 2018

Among the questions that aid in achieving the aimed of the study is what is the **level of service quality in Destination Hotel Bauchi**? In order to determine the **level to which service quality provision** is in Destination hotel Bauchi, descriptive analyses was carry out to determine the **level of service quality provision**.

Descriptive Statistic Table: 3.2: level of service quality in Destination Hotel Bauchi

Services	Mean	ST. Deviation	Rank
Water supply	3.43	.982	1 st
Accommodation	3.41	.970	2 nd
Security	3.36	1.091	3 rd
Sales services	3.29	.924	4 th
Electricity	3.26	1.033	5 th
Circulation	3.24	1.038	6 th
Communication	3.19	1.025	7 th
Transport	3.05	1.007	8 th
Response service	2.95	1.057	9 th
Recreational	2.82	1.132	10 th

The table (x) above shows the level of **service quality provision** in Destination hotel Bauchi. It shows that the service that are provided most, based on five point measurement scale , were water supply with 3.43 mean ranked 1st, accommodation with 3.41 mean ranked 2nd, security

of 3.36 mean ranked 3rd sale service of 3.29 mean ranked 4th, electricity of 3.26 mean ranked 5th, circulation of 3.24 mean ranked 6th, communication of 3.19 mean ranked 7th, transportation of 3.05 mean ranked 8th, response services of 2.95 mean ranked 9th and the least provided service in the study area was recreational activities with mean value of 2.823 in the table above. Therefore urgent need have to be taken in order to tackle unavailability service quality provision in the study area.

In order to determine the impact to which *service quality provision has on customers' satisfaction* in Destination hotel Bauchi, regression analysis was carried out to determine the *impact of service quality on customers' satisfaction*.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change statistic				
					R square change	F Change	DF1	DF2	Sig. change
1	.157 ^a	.075	.020	.381	.025	4.85	1	191	.029

a. Predictors: (Constant), Service Quality

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.705	1	.705	4.845	.029 ^b
	Residual	27.780	191	.145		
	Total	28.485	192			

a. Dependent Variable: Satisfaction

b. Predictors: (Constant), Service Quality

The r^2 value in the table (x) shows how much of the variance in the dependent variable *Satisfaction* of customers is explained by the independent variable *service quality*. In this case the value was $r^2 = .075$, $F(1,191)=4.845$, $P<.005$. This means that the independent variable *service quality* explain 75% high influence sizes to *satisfaction of the customers*, with significant at $P<.005$. Therefore, the service qualities have more significant impact on customers' satisfaction in Destination hotel Bauchi with about 75%.

What are the effects of *service quality* and *customers' satisfaction* on *patronage* in Destination Hotel Bauchi?

In order to assess the effect of *service quality* and *customers satisfaction* on *patronage* in Destination hotel Bauchi, hierarchical multiple regression analyses was used to assess the effect of *service quality* and *customers satisfaction* on *patronage*.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					
					R Square Change	F Change	DF1	DF2	Sig. Change	F
1	.215 ^a	.046	.041	.492	.046	9.226	1	191	.003	
2	.256 ^b	.066	.056	.489	.020	3.985	1	190	.047	

a. Predictors: (Constant), SERVICE QUALITY

b. Predictors: (Constant), SERVICE QUALITY, SATISFACTION.

c. Dependent Variable: PATRONAGE

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	DF	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2.238	1	2.238	9.226	.003 ^b
	Residual	46.321	191	.243		
	Total	48.558	192			
2	Regression	3.189	2	1.595	6.678	.002 ^c
	Residual	45.369	190	.239		
	Total	48.558	192			

a. Dependent Variable: PATRONAGE

b. Predictors: (Constant), SERVICE QUALITY

c. Predictors: (Constant), SERVICE QUALITY, SATISFACTION

The total variance explained by the model as a whole was 46%, $F, (2,192) = 9.226, P < .005$. The two control measures also explained and additional 20% of the variance in satisfaction, R square change = .020, F change, $(1,190) = 6.678, P < .005$. In the final model however all the two measures control are not statistically significant because beta for service quality recording (beta=.192) while satisfaction recorded beta of (beta=.142) all the result are not statistical analyses because the numbers are above .005 Meaning that the service quality provision did not have direct effect on patronage, although satisfaction have direct effect on patronage.

5.0 Conclusion

The aim of the study is to assess the effect of service quality on customers' satisfaction and patronage with a view to identify the effect of service quality provision and their impact on customers satisfaction and patronage and recommend possible areas of improvement. This study can be of great use to hotel managers in providing a direction on how to conduct and modify the existing practice of measuring customer satisfaction in hotels. The primary objective of any hospitality industry in civilize society is to understand guests' needs, gather their opinions and comments, most importantly, to assess guests' satisfaction with services provided. Although these results indicate that in Destination hotel measurement in quality service practice should be improved. The finding from survey carried out indicated that the provision of water services ,accommodation service, security service and sales service are the most effectively provided service in the study area and finding indicate the urgent need for improvement in recreational services, communication services , circulation and that of response services. The study also indicated statistical evidence that there is significant positive impact between service quality and customers satisfaction. As such this study identifies major services relevant to customer satisfaction on quality service provision. The highly services needed are recreational service, recreational service, communication; response services e.t.c the global service marketplace continues to be very competitive. Lodging business have been challenged to increase their levels of quality and service, improve their product design, and decrease their product development cycle times. Significant progress has been made in these areas, but one of the most important objectives in the hotel market place today is providing total customer satisfaction (Skogland Siguaw, 2004).

6.0 REFERENCES

- Ahmad Z, Ahmed I, Nawaz MM, Usman A, Shaukat MZ, A. N. (2010). Impact of Service Quality of Short Messaging Service on Customers Retention; An Empirical Study of Cellular Companies of Pakistan. *International Journal of Business and Management*, 5(6), 154. doi:10.5539/ijbm.v5n6P154
- Ahmed, I., Nawaz, M. M., Usman, A., Shaukat, M. Z., Ahmed, N., & Rehman, U. W. (2010). A Mediation of Customer Satisfaction Relationship between Service Quality and Repurchase Intentions for the Telecom Sector In Pakistan: A Case Study Of University. *African Journal of Business Management*, 4(16), 3457–3462.

- Akbaba, A. (2006). Measuring Service Quality In The Hotel Industry: A Study In A Business Hotel In Turkey. *International Journal of Hospitality Management*, 25(2), 170–192.
- Alhemoud A.M. and Armstrong E.G. (1996). Image of Tourism Attractions in Kuwait. *Journal of travel Research*, 34(4), 76-80.
- Al-Naser. (2012). *The Role of Service Quality in Jordanian Hospital*. Jordan University.
- Anderson, E.W., Fornell, C., and Lehmann, D. R. (1994). Customer Satisfaction, Market Share and Profitability: Findings From Sweden. *Journal of Marketing*, 58(3), 53–66.
- Anderson, R. E. & Hair, J. F. (1972). Consumerism, consumer expectations and perceived product performance, *Third annual conference of*
- Anderson, R. E. (1973). Consumer dissatisfaction: the effect of disconfirmed expectancy on perceived product performance.
- Baker, D. A., & Crompton, J. L., (2000). Quality, Satisfaction and Behavioral Intentions. *Annals of Tourism Research*, 20, 758-804.
- Bitner J.M. (1990). Evaluating service encounters: The effects of Physical surroundings and employee responses. *Journal of Marketing*, 54*Care Marketing*, 9(4), 5–17. Fort Worth, TX.
- Hu, Y., & Richie, J. R. B. (1993). Measuring destination attractiveness: A conceptual approach. *Journal of Travel Research*, 32(2), 25–34
- Huang, M. C. (1998). An Empirical Study on the Model of Relationship Value-Loyalty for the
- Jurowski, C., Cumbow, M. W., Uysal, M., & Noe, F. P. (1996). The effects of instrumental and expressive factors on overall satisfaction in a park environment. *Journal of Environmental System*, 24(1), 47–67.

- Kao, J. C. (1995). Leisure benefits for three factor patterns. *Outdoors amusement and rest research*, 8(1), 15-28.
- Kim C. S. (2001). Tourism Product Development: A Case Study of Wildlife Viewing in the Squamish Valley (*Master Dissertation, Simon Fraser University*).
- Kotler, P. & Bowen, J. & Makens, J. (2nd ed.) (1999). *Marketing For Hospitality And Tourism*. New Jersey : Prentice – Hall Inc.
- Kotler, P. (1991). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control* (7th ed.). Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Kotler, P. (2000). *Marketing Management. The Millennium Edition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Kotler, P. (2001). *A Framework for Marketing Management*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kuo, Y. C. (1999). The Study of Job Stress, Job Satisfaction, Burnout, and Leisure Satisfaction among Flight Attendant. Unpublished MBAThesis, National Sun Yat-Sen University, Taiwan, ROC.
- Ladhari, R. (2009). Assessment of the Psychometric Properties of SERVQUAL in the Canadian Banking Industry. *Journal of Financial Services Marketing*, 14(1), 70–82. doi:10.1057/fsm.2009.2
- Lewis, B. R., & Mitchell, V. W. (1990). Defining and Measuring the Quality of Customer Service. *Marketing Intelligence & Planning*, 8(6), 11–17. doi:10.1108/EUM0000000001086
- Lovelock, Christopher, and Paul Patterson. *Services marketing*. Pearson Australia, 2015. *Marketing Research*, 10(February), 38–44.

Martín-Consuegra, D., Molina, A., & Esteban, Á. (2007). An integrated model of price, satisfaction and loyalty: an empirical analysis in the service sector. *Journal of Product & Brand Management*, 16(7), 459–468. doi:10.1108/10610420710834913

McAlexander, J. H., Stephen, K. K., & Scott, D. R.(2003). Loyalty: The Influences of Satisfaction and Brand Community Integration.*Journal of Marketing. Fall*, 1-11.

ENFORCEMENT OF MOTOR VEHICLE LEGISLATION

Hrishikesh Uttam Kate

Department of Electronics and Telecommunication

Sanjay Ghodawat Institute, India

ABSTRACT

As we can see the number of vehicles are increasing day by day and this increase in number of vehicles comes with many kind of problems. The main problem among them is observed that illegal driving i.e. driving without proper documents like license, RC book, insurance and PUC. Due to this problem recently the charges of breaking such rules are hiked. This rule known as **MOTOR VEHICLE AMENDMENT** act which comes under **SECTION 115**.

To overcome this kind of vehicle problems we are proposing the system with the objective of **MOTOR VEHICLE LEGISLATION** for public. Our system makes sure and confirms that the owner of vehicle is having all the mandatory documents which are required for driving a bike/car. Here in our system we first create a data base stores the scan copy of both license and RC book and then we scan fingerprint of the owner which compares with the information stored with and if both matches then it ignites the engine on thumb impression of the owner. The other applications of our system are it will provide lock less vehicle facility as it is authenticated based on thumb also time consumption for checking the documents/storing in Digital locker even carrying of documents is not necessary as implementation of this kit into your vehicle makes sense that you have all valid documents in deed. Like we use RFID tags in the previous ideas that were brought in the ideas.

This project solves the problem of underage, unauthorized, illegal all such acts of driving. This project gives access to only the authorized person to access the vehicle by giving him/her. The authorization will be based on the laws enacted by the government for motor vehicle.

Keyword: Analysis, Authorization, Authentication

DOES FINANCIAL GLOBALIZATION UNCERTAINTY AFFECT CO2 EMISSIONS? EMPIRICAL EVIDENCE FROM SOME SELECTED SSA COUNTRIES

Ibrahim Sambo Farouq

University Sultan Zainal Abidin, Faculty of Business and Management, Gong Badak Campus, Terengganu, Malaysia.

Nuraddeen Umar Sambo

Wold Bank Group, Nigeria.

Ali Umar Ahmad

University Malaysia Terengganu, Faculty of Maritime Management, Terengganu, Malaysia.

Aminu Hassan Jakada

University Sultan Zainal Abidin, Faculty of Business and Management, Gong Badak Campus, Terengganu, Malaysia

Sa'adatu Suleiman Sanusi

University Malaysia Terengganu, Faculty of Ocean Engineering, Technology and Informatics, Terengganu, Malaysia

ABSTRACT

Based on the Environmental Kuznets Curve theory, this analysis seeks to investigate the asymmetric relationship between the uncertainty of financial globalization and environmental deterioration, as well as economic development, green energy and environmental quality. The analysis was carried out in nine countries of Sub Saharan Africa from 1980-2019. The relationship between economic development and the environment quality has been validated, identifying the pivotal point of the relationship's transition. The results further reveal that when considering the positive shock, the relationship turns out to be inverse, implying that as the foreign capital flow increases, the accompanying CO2 emissions decreases. Yet on the other end, the negative decomposed component of the financial globalization uncertainty often indicates a negative association. Renewable energy has seemed to reduce the deterioration of the climate. Consequently, policy implications were recommended accordingly.

Keywords: Environmental Kuznets Curve; panel NARDL model; environment quality; economic development.

E-LEARNING: DEPRESSION, ANXIETY, AND STRESS SYMPTOMATOLOGY AMONG LEBANESE UNIVERSITY STUDENTS DURING COVID-19 QUARANTINE

Mirna Fawaz

Beirut Arab University, Faculty of Health Sciences, Nursing Department, Beirut,
Lebanon

Ali Samaha

Lebanese University, Faculty of Public Health IV, Nursing Department, Zahle, Lebanon

Abstract

Background: E-learning has been adopted internationally as the alternative teaching or learning strategy during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) quarantine to fill the academic gap that has been created by the existing reality of the pandemic due to nationwide closures. Aim: This study aims at evaluating the prevalence of depression, anxiety, and stress symptomatology among Lebanese University Students during the COVID-19 Quarantine. Methodology: A quantitative cross sectional research design, where 520 undergraduate university students were surveyed regarding their satisfaction with e-learning and the prevalence of depression, anxiety, and stress symptomatology using depression, anxiety, and stress scale-21 elements. Results: Learning through online platforms have given rise to depression and anxiety disorders among undergraduate university students, where there was a significant correlation between student satisfaction and prevalence of depression, anxiety, and stress. Conclusion: The sudden shift to exclusive e-learning methods of instruction have produced anxiety and depression symptoms among a significant portion of the students due to the stressful load of work required.

Keywords: Anxiety, COVID-19, Depression, E-learning, Stress.

LEBANESE NURSING STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING USE OF CONCEPT MAPPING

Mirna Fawaz

Beirut Arab University, Faculty of Health Sciences, Nursing Department, Beirut,
Lebanon

Esin Kavuran

Ataturk University, Faculty of Nursing, Nursing Department, Erzurum, Turkey

Abstract

Innovative teaching/ learning methodologies in nursing education are needed to prepare professional and skilled nurses. Concept mapping (CM) has been implemented in nursing programs to facilitate learning. The aim of this study was to explore the perceptions of nursing students regarding the use of CM in the study site-nursing program. The study adopted an exploratory qualitative research design. The sample comprised of 20 nursing students who participated in the research voluntarily. Data was collected by one-on-one semi-structured interviews. Four themes emerged upon thematic analysis including; “Improved Learning and Establishing Knowledge,” “Promote Self-directed Learning,” “Improving Cognitive Skills,” and “Fostering Comprehensive Care.” Understanding student perceptions of CM as a teaching/learning technique facilitates design of learner-centered curricula to promote excellence in education and practice.

Keywords: Nursing students, Perceptions, Concept mapping, Nursing education.

EXPLORING THE IMPACT OF ICT IN STUDENT CREATIVITY

Asst. Prof. Dr. Nigar Zeynalova

Azerbaijan University of Languages

Head of Department of Pedagogy

ABSTRACT

This paper presents results of research related exploring the impact of ICT in student creativity. The author of research works for the Azerbaijan University of Languages and she conducted a survey among students of Azerbaijan universities. This study analyses impact of ICT in student creativity. The survey method have been used in this research to find out the impact of ICT in student creativity in higher education. The self-made survey have been developed in Google Chrome forms and included 16 questions asking also about respondents' sex, age, education level, course year, type of university (public and private), and major. 378 respondents participated in survey from both public and private universities. Survey have been distributed by our fellow colleagues in various universities in the capital city only. The validity and reliability of survey questions have been discussed with different experts and afterwards the survey have been distributed through personal connections among the students of both in public and private universities. Limitations of this study are following: why creativity development is important and how teachers help students to develop their creativity. Therefore, for the future study it is suggested to conduct survey with the participation of higher education teachers. Analysing our research results we have found that implementation of ICT in the teaching and learning process is fostering students critical thinking and their creativity development. Students actively using ICT and its possibilities in all possible lessons and ways not only prepare their classes, but they think that all these possibilities also helping them to develop their creativity.

Keywords: creativity, higher education, ICT, impact, innovation.

Introduction

Charaya and et al (Charaya et al, 2017) believes that creativity is frequently used with notions such as, talent spontaneity and coincidence, that is, factors that cannot be influenced or determined but ultimately are left to chance. The modern literature on creativity reveals that, although factors such as luck or chance certainly play a role, creativity in higher education may be enhanced by specific institutional and environmental situations as well as cultural factors.

Change is a natural process. Technology changes at a rapid rate, which in turn increases the pace of change in all aspects of life.

Creativity and innovation have strong links with knowledge and learning. While intelligence does not seem to be a precondition for creativity, research shows the relevance of previous knowledge, both in terms of knowing how to be creative and of domain knowledge. Furthermore, creativity is seen by many researchers as a form of knowledge creation and of construction of personal meaning: it is therefore an essential skill for enhancing the learning process (Ferrari et al, 2009).

Bleakley writes that (Bleakley, 2004), while there is agreement that creativity is central to teaching, learning and curriculum in HE, what is meant by creativity is not always clear.

Creativity and education

Charaya and et al. (Charaya et al, 2017) indicates that creativity can be developed through education. It is possible in any activity that engages intelligence. Information and communication technology (ICT) and digital technologies have enormous potential for enhancing creativity by providing tools, processes and audiences of all ages and abilities and across the curriculum.

Ferrari and et al. (Ferrari et al, 2009) writing that creativity requires experience and knowledge more than intelligence and it can be seen as a form of knowledge creation, and thus linked to learning. Notwithstanding this premise, creativity is not always welcomed in the classroom, especially by the teachers, who often dismiss creative and original outputs on the grounds of their perceived lack of relevance. However, if a creative culture is to be implemented, teachers will be key figures. They therefore need support, both in terms of training and ongoing institutional support.

Creativity can be learned, but since it is a thinking skill it can only be “learned by doing” or as “learning in action.” Creativity involves approaches to thinking rather than a set body of knowledge that can be taught. However, we can reinforce and support sustained creativity as a “habit of the mind” (Henriksen et al, 2016).

Roy (Roy, 2019) indicates in his paper that creativity is a learning attitude that requires knowledge. To be innovative with ideas and concepts there is a requirement to have some basic concepts and knowledge. Creative thinking can be defined as the thinking that enables students to use their imagination to generate ideas, questions and hypotheses, experiment with alternatives and to evaluating their own and their peers’ ideas and final products.

Key words here are:

- Thinking
- Applying
- Imagination
- Experimenting
- Evaluating

Feldhusen and Treffinger (Feldhusen and Treffinger, 1980) provided several recommendations for establishing a classroom environment conducive to creative thinking:

1. Support and reinforce unusual ideas and responses of students.
2. Use failure as a positive to help students realize errors and meet acceptable standards in a supportive atmosphere.

3. Adapt to student interests and ideas in the classroom whenever possible.
4. Allow time for students to think about and develop their creative ideas. Not all creativity occurs immediately and spontaneously.
5. Create a climate of mutual respect and acceptance between students and between students and teachers, so that students can share, develop, and learn together and from one another as well as independently.
6. Be aware of the many facets of creativity besides arts and crafts: verbal responses, written responses both in prose and poetic style, fiction and nonfiction form. Creativity enters all curricular areas and disciplines.
7. Encourage divergent learning activities. Be a resource provider and director.
8. Listen and laugh with students. A warm, supportive atmosphere provides freedom and security in exploratory thinking.
9. Allow students to have choices and be a part of the decision-making process. Let them have a part in the control of their education and learning experiences.
10. Let everyone get involved, and demonstrate the value of involvement by supporting student ideas and solutions to problems and projects.

The OECD (OECD, 2010) proposed a systematic approach to technology-based school innovations, leading to the identification of four axes for the analysis of technology-based innovations in education:

- policy axis: links innovation to policy-making and policy choices that need to be made to facilitate innovation, its impact and its knowledge base. Curriculum, professional development for teachers and school leaders, and assessment are key elements;
- pedagogy axis: it is largely about how technology can contribute to improved teaching strategies and learning outcomes;
- technology axis: reflects the strong importance placing on infrastructure (access to laptops, broadband internet connection, learning management systems, etc.) as an enabler for access and equity with regard to technology in education;
- knowledge axis: it is linked to the role knowledge plays in innovation processes, focusing on three knowledge challenge: i) to secure that a sufficient knowledge base is established; ii) to secure effective dissemination of knowledge; and iii) to use the knowledge base.

Anastasiades (Anastasiades, 2017) indicates the collaborative creativity with the use of information and communications technologies (ICT), as one of the most important tools, which the thinking teacher has in order to respond critically to the demands of our times.

Pandolfini (Pandolfini, 2016) writes that in the majority of studies the understanding of impact often is drawn toward simple outcomes on the individual level (teachers and/or students).

As Nikolopoulou (Nikolopoulou, 2018) says digital information and communications technologies (ICT) can be seen as a set of tools which can be chosen as and when they are appropriate in the creative process. Creativity can be promoted and extended with the use of new technologies where there is understanding of, and opportunities for, the variety of creative processes in which learners can engage.

Creative uses of ICT can take place both in a specific (physical) space and time (e.g., the use of a computer or interactive whiteboard in the classroom) and also outside the classroom, in other than the school time (e.g., the use of mobile technologies or videoconferencing). The research field of human interaction with digital technologies with the aim to develop and promote creativity is in progress (Casminaty and Henderson, 2016). Nikolopoulou (Nikolopoulou, 2018) writes that allowing students to play with the tools can enhance students' motivation to think, understand, and learn in innovative ways. The process of integrating both technology and creativity into the curriculum is complex. Pandolfini (Pandolfini, 2016) is sure that it is very important to look at how ICTs improve teaching and learning processes within the school, assuming that not all impacts are positive or intended, but there also could be unexpected ones, the analysis of which could reveal also negative latent aspects.

Nikolopoulou (Nikolopoulou, 2018) describes student creativity with usage of ICT in his paper based on citations from different scholars. The author writes that according to *Figure 1*. knowledge of the specific characteristics/features of ICT tools (i.e., their dynamics in the educational process) can lead to informed choices about when using such tools, as well as to the evaluation of their use. It is the interaction between the distinctive features of ICT and the characteristics of creativity that opens up new perspectives for the development of creativity in education.

Characteristics of ICT tools	Basic features of creativity (elements of creative processes)
Interactivity	Inventing
Multiple types of information	Desire for novelty
	Developing new ideas
Capacity	Using imagination
Range	Finding and solving problems
Speed	Linking apparently separate fields
Automatic functions	Being original
Electronic communication	Divergent and critical thinking
Distribution of information/ materials	Autonomy and resilience
	Curiosity
	Effectiveness
	Analyzing and synthesizing skills

Figure 1. Specific characteristics of ICT tools and the basic features of creativity

Ferrari and et al. (Ferrari et al, 2009) indicates that non-creative learning, on the other hand, comprises all learning that favors memorization over understanding; rote-learning and learning of facts. Both creative and non- creative learning are important for education and

should co-exist. It is unavoidable to go through a certain amount of non-creative learning before being able to make any new connection or to embark on understanding a topic. At the same time, non-creative learning is not enough, as understanding is fundamental for the cognitive and cultural development of children and young people.

According to Henriksen and et al. (Henriksen and et al, 2016) we must note that technology plays an important role in every aspect of this transaction among the domain, the individual and the field. It impacts construction of knowledge, its sharing with a wider community and its acceptance by the field. Therefore, we explore this relationship between creativity and technology next.

Method

The study analyses impact of ICT in student creativity. The survey method have been used in this research to find out the impact of ICT in student creativity in higher education. The self-made survey have been developed in Google Chrome forms and included 16 questions asking also about respondents' sex, age, education level, course year, type of university (public and private), and major. 378 respondents participated in survey from both public and private universities. Survey have been distributed by our fellow colleagues in various universities in the capital city only. The validity and reliability of survey questions have been discussed with different experts and afterwards the survey have been distributed through personal connections among the students of both in public and private universities.

Discussion

Implementation of ICT in both high schools and higher schools of Azerbaijan have been started since 2000s, but it is still not covering all of them. Many teachers voluntarily started to implemented ICT in their classes in both high schools and higher education. But in our paper we will focus mostly on creativity of students while using ICT for learning.

Analyzing of collected data on the impact of ICT in student creativity we have achieved following results. As we have mentioned above 378 students answered survey questions out of which 354 students (96.2%) are from public universities and 16 students (4.3%) are from private universities. As well as 338 students (90.6%) are female and 34 students (9.1%) are male. Master students are majority of respondents which are 247 students (66,4%), bachelor students are 130 (34.9%) and PhD students are only 3 (0.8%).

57% of students answered Q7. (Do teachers use information communication technologies (hereinafter - ICT) in the educational process at your university?) in some lessons their teachers using ICT in some classes (Diagram 1.). But in the next question (Q8. - How often do your teachers using ICT for teaching and learning?) only 43% of students answered that yes, all the time. Comparing these two answers, we can easily find that there is a contradiction in students' responses.

7. Do teachers use information communication technologies (hereinafter - ICT) in the educational process at your university?

374 responses

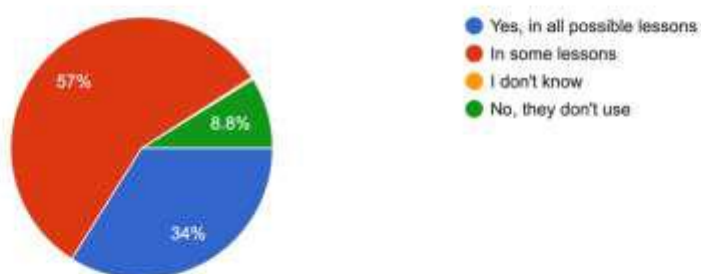

Diagram 1.

Ghavifekr et al. stating that (Ghavifekr et al, 2016) due to ICT's importance in society as well as in the future of education, identifying the possible challenges to integrating these technologies in schools would be an important step in improving the quality of teaching and learning.

In practice we can see many students who are using ICT for learning nowadays in Azerbaijan higher education. Education is developing and changing its methods of teaching and learning also requires modern approach. Although they are not using ICT in all classes, but still there is a lot of students who are trying to use this possibility. So that we wanted to learn how many students are aware of how to use ICT tools for learning and their answer to Q9. (Do you know how to use ICT for your learning?) was as the following (Diagram 2).

Shaik et al are writing that (Shaik et al, 2013) design ICT-based learning resources and environments use ICT to support the development of knowledge creation and critical thinking skills of students, support students' continuous reflective learning, and create knowledge communities for students and colleagues.

Taking into account that students in Azerbaijan starting to learn basic ICT skills in the primary schools, those who are living in big cities usually know how to use at least some programs of Microsoft Office. So that usually students trying to prepare their presentations by themselves using basic ICT skills. That was the reason we wanted to learn how many of students are preparing their presentations by themselves in Q10 and answers were as in the *Diagram 3*.

Nowadays, development of ICT gradually replaces the traditional teaching and learning pedagogy. According to Suryani (Suryani, 2010) ICT can provide a considerable benefit in supporting learning. By using technology in their learning, the students can be active learners. They will be aware of what information they need, why they need it, and how they can get that information. Of course, ICT is not suitable for all fields and/or majors. Therefore it is not implemented in all majors and one cannot force to implement it for teaching and learning purposes in that case.

9. Do you know how to use ICT for your learning?

375 responses

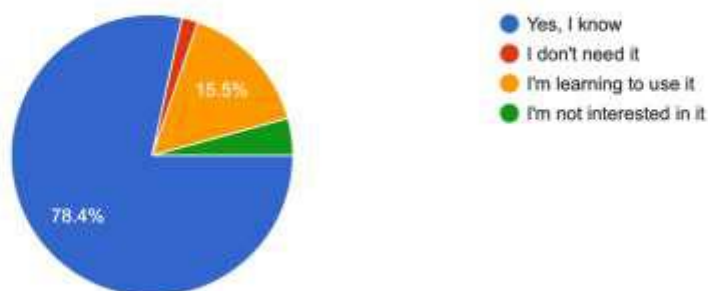

Diagram 2.

Roy (Roy, 2015) states that ICT make education system more productive, interesting, give more powerful instruction and also able to extent the educational opportunities to masses and creating information – rich learning environment.

10. Do you prepare presentations yourself?

372 responses

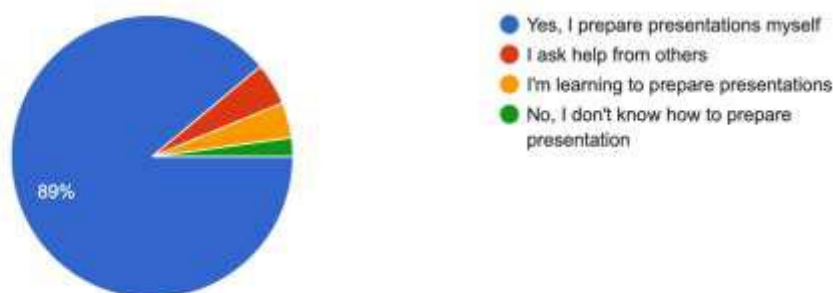

Diagram 3.

Casminaty and Henderson writes that (Casminaty and Henderson, 2016) most of the research has revealed a connection between ICT tools, particularly visualization tools, and creativity. However, it must be emphasized that the ICT tools themselves do not guarantee outcomes. Continuing their discussion they argue that the connection between ICT and creativity in many cases is tenuous or assumed – such as the assumption that asking students to create a video leads to creativity. That's why the next question (Q12) in our survey does using ICT for learning helps you to be creative and 72,5% of students declared that it helps them to be creative, 10,5% responded that it helps them only to prepare their classes, 14,8% of students agrees that it helps them sometimes to be creative and only 2,3% responded that they don't think that ICT helps them to be creative.

In our survey we wanted to know if students receive the ICT as an innovation, so that our another question was if using ICT as an innovation in classes helps students to be creative. Their answers were as in Diagram 4.

Dogruer et al. (Dogruer et al, 2011) writing that regarding students who are obviously accepted as passionate users of the Internet, the use of the Internet is mainly for social and entertainment purposes since the Internet revolution is not just limited to finding information but also bringing people together. Authors (Dogruer et al, 2011) also stating that it is very obvious that the Internet provides not only social connection and entertainment, but also academic and scientific information as well. It is important to be aware of the fact that students are not inactive receivers during the transmission of knowledge via the Internet. The efficacy of students and looking at the picture through their eyes is vitally important in the way to reach success.

14. Using ICT as an innovation in classes helps student to be creative
368 responses

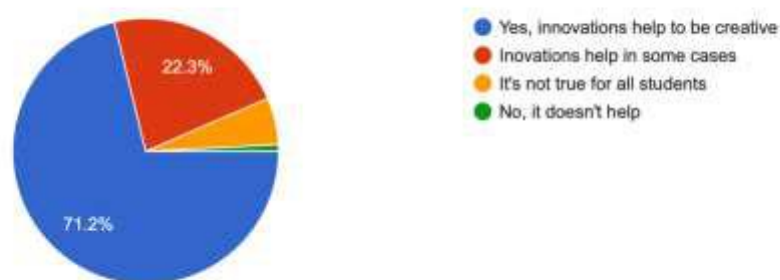

Diagram 4.

According to Toprakçı (Toprakçı, 2007) the educational factors denote the student's background before and during university education as well as the education, the place where the education is carried out (e.g. the campus), curriculum (the content of the education), academic staff, administration and technological facilities. For instance, the lack of effective technological infrastructure in terms of computer hardware that will enable the student to have access to the Internet will obviously have an adverse effect on his relationship with the Internet. And, finally, situational factors comprise the student's background before and during university education and all the other things that determine this background.

We have asked in our survey (Q15) if using the internet for your learning is one of the impacts of creativity and answers of students were as in the Diagram 5.

15. Using the internet for your learning is one of the impacts of creativity

367 responses

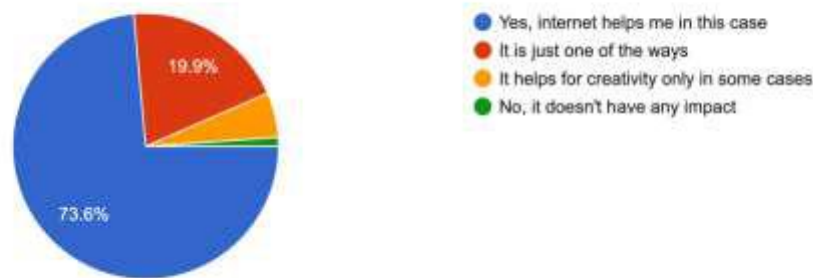

Diagram 5

Over past decades, rapid development of information and communication technologies and as well as Internet helped students to acquire many new skills such as multimedia pages, video making and editing, gaming, simulations and etc.

Kosterelioglu (Kosterelioglu, 2016) states that when education that is supported by videos is compared with face-to-face education, it is argued that videos are more effective since they support the process. Video is being used in a variety of ways to support various pedagogical strategies successfully. By no means a comprehensive list, within just the context of problem-based learning, video clips can be used to present a problem to students to trigger problem-solving; to provide information around the topic; or to present solutions to the problem at the end of the process (Rasi and Poikela, 2016).

Academic staff in higher education have to be in charge of the development and speed with technologies and other resources which are can be helpful to teach their students. It supports students to be more creative and use to make videos for their assignments. In order to understand how much are our students supporting this idea we have asked a question in our survey (Q16) if they think that making the video by using ICT is one of the ways to be creative. 63% of students answered that yes, it helps, 29,5% answered that just in some cases, 5,7 % answered that my creativeness is doesn't depend on ICT, and 1,9% answered that no, I don't think so. As we can see, most the students support the idea that how ICT can help them to be creative and making the video is one the ways how they prepare their classes, or assignments. But certainly there are some students decline the role of the video making in their creativity and these students are small part of the respondents.

Conclusion

Henriksen et al. writing that (Henriksen et al, 2016) creativity is a concept that has not been well understood, framed, or defined. Education needs a frame to help students and teachers develop creative thinking skills that span disciplines, and use technology tools for creative solutions and outcomes. Agreeing with Henriksen et al. we would note that usage of ICT in higher education institutions helps students not only to get new knowledges, it helps also to develop in them critical thinking and creativity. Although not all teachers and scholars are appreciate the role of ICT in the learning process, but comparing all scholars thoughts about creativity which are have been mentioned in this paper, we could come into conclusion that the

ICT plays a big role in student creativity development and so that we have also tried to explore the impact of ICT in student creativity. Analyzing our research results we have found that implementation of ICT in the teaching and learning process is fostering students critical thinking and their creativity development. Students actively using ICT and its possibilities in all possible lessons and ways not only prepare their classes, but they think that all these possibilities also helping them to develop their creativity. 78,4 % of respondents answered that they know how to use ICT for learning and that they are actively using it. Answering the survey questions 73,6 % of respondents are confirming that using the Internet for learning is one of the impacts of the creativity. Of course, teachers' efforts also should be appreciated for using ICT in their classes for teaching purposes.

Limitations of this study are following: why creativity development is important and how teachers help students to develop their creativity. Therefore, for the future study it is suggested to conduct survey with the participation of higher education teachers.

In conclusion, we recommend widely implement ICT and educational technologies in all possible classes in teaching and learning in order to develop critical thinking and creativity in students. Teachers have to use all possible ways and innovations to make the learning process more effective and interesting for their learners, which will help development of student creativity.

References

Anastasiades, P. 2017. ICT and collaborative creativity in modern school towards knowledge society. In P. Anastasiades & N. Zaranis (Eds.), *Research on e-learning and ICT in education: Technological, pedagogical and instructional perspectives* (pp. 17–29). New York: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-34127-9>;

Bleakley, A. 2004. 'Your creativity or mine?': A typology of creativities in higher education and the value of a pluralistic approach. *Teaching in Higher Education*, 9, 463–475;

Buckingham, D. 2013. Teaching the creative class? Media education and the media industries in the age of "participatory culture". *Journal of Media Practice*, 14, 25–41;

Casminaty, T., & Henderson, M. 2016. Risky business: ICT and creativity. In S. Prestridge & P. Albion (Eds.), *Australian Council for Computers in Education 2016 Conference Refereed Proceedings*. Brisbane, Australia, (pp. 16-22);

Charaya, A., Bana, V., & Malhotra, R. 2017. Impact of ICT on Creativity and Achievement Ability of Perspective Teachers and Students of Technical Education. *International Journal on Arts, Management and Humanities* 6(2): 15-22(2017). ISSN No. (Online): 2319–5231;

Dogruer, N., Eyyam, R., Menevis, I. The use of the internet for educational purposes. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 28 (2011) 606 – 611 (Retrieved: https://www.researchgate.net/publication/271617625_The_use_of_the_internet_for_educational_purposes, Accessed: 12.07.2020);

Feldhusen, J. F., & Treffinger, D. J. 1980. Creative thinking and problem solving in gifted education. Dubuque, IA: Kendall/Hunt., pp.32;

Ferrari, A., Chachia, R., & Punie, Y. 2009. Innovation and Creativity in Education and Training in EU Member States: Fostering Creative Learning and Supporting Innovative Teaching. Literature review on Innovation and Creativity in E&T in the EU Member States (ICEAC). (Retrieved: [ftp://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/JRC52374_TN.pdf](http://ftp.jrc.es/pub/EURdoc/JRC52374_TN.pdf), Accessed on 01.01.2020)

Ghavifekr, S., Kunjappan, T., Ramasamy, L., and Anthony A. 2016. Teaching and Learning with ICT Tools: Issues and Challenges from Teachers' Perceptions. Malaysian Online Journal of Educational Technology, Volume 4, Issue 2. pp.38-57 (Retrieved: https://pdfs.semanticscholar.org/9fc9/5a8b4d3ee28401674585e613bb7221a07090.pdf?_ga=2.97146843.553128925.1588023350-1756402561.1588023350, Accessed on 28.04.2020);

Henriksen, D., Mishra, P., & Fisser P. 2016. Infusing Creativity and Technology in 21st Century Education: A Systemic View for Change. Educational Technology & Society, 19 (3), 27–37.

Kosterelioglu, I. Student Views on Learning Environments Enriched by Video Clips. Universal Journal of Educational Research 4(2): 359-369, 2016 <http://www.hrpub.org> DOI: 10.13189/ujer.2016.040207.

Nikolopoulou, K. 2018. Creativity and ICT: Theoretical Approaches and Perspectives in School Education. DOI: 10.1007/978-3-319-95059-4_5 (Retrieved: https://www.researchgate.net/publication/328088201_Creativity_and_ICT_Theoretical_Approaches_and_Perspectives_in_School_Education, Accessed on 01.01.2020);

OECD. 2010. Inspired by technology, driven by pedagogy. A systemic approach to technology-based school innovations. Paris: OECD;

Pandolfini, V. 2016. Exploring the Impact of ICTs in Education: Controversies and Challenges. Italian Journal of Sociology of Education, 8(2), 28-53. doi: 10.14658/pupj-ijse-2016-2-3;

Rasi, P. and Poikela, S. 2016. 'A review of video triggers and video production in higher education and continuing education PBL settings', Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning 10 (1);

Roy, D. How we can teach students creativity? (Retrieved: https://www.researchgate.net/publication/330851535_How_can_we_teach_students_creativity; Accessed on 11.12.2020);

Roy, S.D. Application of ICTs in Teaching-Learning Process. International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies (IRJIMS). A Peer-Reviewed Monthly Research Journal. ISSN: 2394-7969 (Online), ISSN: 2394-7950 (Print). Volume-I, Issue-VII, August 2015, Page No. 72-84. Published by: Scholar Publications, Karimganj, Assam, India, 788711 Website: <http://www.irjims.com>. (Retrieved: <http://oaji.net/articles/2015/1707-1442037069.pdf>, Accessed: 12.07.2020);

Shaik, F. Ed, M., and Phil, M. May 2013. Challenges of ICT in Teaching Learning Process. Research Inventory: International Journal Of Engineering And Science Vol.2, Issue 12 (May 2013), Pp 51-54. Issn(e): 2278-4721, Issn(p):2319-6483, www.researchinventory.com, pp.51-54 (Retrieved: <http://www.researchinventory.com/papers/v2i12/G0212051054.pdf>, Accessed on 28.04.2020);

Suryani, A. ICT in Education: It's Benefites, Difficaulties, and Organizational Development Issues. jsh Jurnal Sosial Humaniora, Vol 3 No.1, Juni 2010. pp.106-123 (Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/316924509_ICT_IN_EDUCATION_ITS_BENEFITS_DIFFICULTIES_AND_ORGANIZATIONAL_DEVELOPMENT_ISSUES, Accessed on 12.07.2020;

Toprakçı, E. The profiles of the use of the internet for study purposes amon university students. TOJET July 2007 ISSN: 1303-6521 Volume 6 Issue 3.

**TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN EKONOMİK ANLAMDA
OLUŞTURDUĞU RİSKLER**
RISKS CREATED BY THE ECONOMIC SENSE OF THE GEOPOLITICAL POSITION
OF TURKEY

Öğr. Gör. Duygu KALKAY

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ORCID: 0000-0002-8729-9177

ÖZET

Tarih boyunca devletler, iç ve dış politikalarını yönetebilmek adına birçok yol izlemişlerdir. Devletlerin izleyecekleri bu politikalarda başarılı olabilmeleri, coğrafi konumları ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve sahip olduğu potansiyelleri; tarih boyunca siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarının şekillenmesinde önemli faktörlerden biri olmuştur. Ülkenin ulaştığı ekonomik seviye ve kültürel mesafe, coğrafi konumun politik değerleriyle yakından ilişkilidir. Bunların yanında değişen dünya ile birlikte günden güne artan jeopolitik riskler, birçok alanda sıcak yatırımı ve diğer tüm yatırım teşviklerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Türkiye'nin, konum olarak yer aldığı coğrafyada sosyal, ekonomik, kültürel ve jeostratejik açıdan çeşitli avantajlara sahip olması jeopolitik riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu jeopolitik risklerin temelinde ait olduğu coğrafyanın, aynı zamanda dünyanın en buhranlı, en istikrarsız bölgelerinden olan Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslar bölgesinde yer alması yatmaktadır. Bunun yanında Türkiye, dünyanın merkez coğrafyasını elinde tutmuş olan Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarındaki Türk hegemonyası bakiyesinde bir orta alan devleti olması sebebi ile de geçmişten günümüze kadar dış ticaret başta olmak üzere birçok yönü ile jeopolitik risklerin baskısı altında bulunmaktadır.

Gelişmek ve büyümek isteyen devletler, ekonomik sebepler başta olmak üzere güvenli ve stratejik olarak gördükleri önemli yerleri ülke topraklarına dahil etmek isterler. Bunların yanında, ileri ziraat yöntemlerinin uygulandığı ve önemli ürünlerin yetiştirildiği zengin tarım topraklarına, verimli ovalara, lojistik metotlara uygun nehir ve göllere, ticarete uygun limanlara, maden açısından zengin topraklara da sahip olmak isterler. Türkiye, enerji jeopolitiğinde arz ve talep bölgeleri arasında doğal bir güzergâh olarak tüm bu zenginliklerin önemli bir parçası rolündedir. Bunun yanında, petrol ve doğal gaz tüketicisi olduğu için bu rezerve sahip ülkeler için de Türkiye büyük bir pazardır. Bu çalışmada, Türkiye'nin lojistik konumunun ve bürokratik engellerinin, dış ticaret ve lojistik sektörü üzerinde ki etkileri ifade edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, Türkiye'nin dünya ticaretindeki yeri ile dış ticaret ve lojistik sektörlerindeki yapısal problemlere ve uygulamadaki sıkıntılara değinilerek, Türkiye'nin jeopolitik konumunun ekonomik riskleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik Konum, Dış Ticaret, İthalat, İhracat, Lojistik

ABSTRACT

Throughout history, states have followed many ways in order to manage their domestic and foreign policies. The success of states in these policies is directly related to their geographical location. Turkey's geographical location and political owned potentials throughout history, has been one of the major factors in shaping the economic and cultural structures. The economic level and cultural distance reached by the country are closely related to the political values of the geographical location. In addition to these, geopolitical risks that increase day by day with the changing world directly or indirectly affect hot investments in many areas and all other investment incentives. Having several advantages in terms of social, economic, cultural and geostrategic in the region brings also geopolitical risks for Turkey. In the basis of these geopolitical risks is that Turkey's geography to which it belongs is also located in the Middle East, the Balkans and the Caucasus, which are among the most depressed and unstable regions of the world. Furthermore, Due to the fact that it is a middle area state in the remnant of Turkish hegemony in the Seljuk and Ottoman empires that held the central geography of the world, from past to present, it has been under the pressure of geopolitical risks with many aspects, especially in foreign trade.

The states that want to develop and grow desire to annex important places that they consider as safe and strategic, especially for economic reasons, into their country's territory. In addition to these, they want to grasp rich agricultural lands where advanced agricultural methods are applied and important products are grown, fertile plains, rivers and lakes which are suitable for logistics methods, ports suitable for trade, and mineral-rich lands. As a natural route between the supply and demand in the geopolitical role of energy, Turkey is an important part of all this wealth. Moreover, as a oil and natural gas consumer Turkey is a big market for the countries which have got these reserves. In this study, It is tried to express that Turkey's logistic location and the bureaucratic obstacles, effects on international trade and logistics sector. In the study, Turkey's economic risks of geopolitical position are discussed by referring to Turkey's place in world trade, foreign trade and structural problems in the logistics sector, and to the difficulties in the enforcement.

Keywords: Geopolitical Location, Foreign trade, Import, Export, Logistics

ORGANISATIONAL CULTURE AND EMPLOYEE MOTIVATION AT A SELECTED TELECOMMUNICATIONS FIRM IN BOTSWANA: THE MODERATING EFFECT OF THE REWARD SYSTEM

Prof Ushe Makambe (PhD)

¹Faculty of Business and Accounting, Department of Graduate Studies and Research, Botho University, P.O. Box 501564, Gaborone, Botswana
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1936-5347>.

Mr Victor Charles

²Botswana Open University, School of Business and Management Studies, Department of Business Management,
Block 6, Plot 39972 Gaborone, Botswana

Abstract

An organisation's reward system is arguably one of the most critical elements of organisational culture with an enormous bearing on employee motivation. The resolve of this study was to debunk the nexus between the reward system and employee motivation in a selected organisation. A discussion of extant literature on the nexus between reward as a critical component of organisational culture and employee motivation is conducted. An empirical investigation of the relationship between the dependent and the independent variables is pursued using a positivist research paradigm whence a quantitative methodology was used to gather data through a structured self-administered questionnaire hence a survey research design. The results of the study confirm the hypothesised relationship between the selected firm's reward system and employee motivation. The inadequacies of the organisation's reward structure against the requirements of effective employee motivation were exposed. For instance, the rewards offered by the organisation did not meet employee needs and expectations and were not proportionate to the quality of employee output. There was preference for monetary compensation in place of non-monetary rewards thus promoting extrinsic rather than intrinsic motivation. This study successfully unravelled the positive and negative effects of an organisation's reward system on employee motivation. An organisational culture that is premised on an effective reward system is the panacea to effective human resources management. To enhance employee motivation through the reward system, management of the selected firm should facilitate the development of a well-articulated psycho-social contract that is agreed upon between top management and employees which should explicitly spell-out the expectations of both parties that must be fulfilled at all times.

Key words: Organisational culture, reward system, employee motivation, psycho-social contract, employee performance, organisational goals

1. Introduction

Any organisation is driven by own kind of organisational culture which has important effects upon members' perceptions as well as behaviours and guides daily employees' activities to meet organisational goals (Amah, 2012). Organisational culture refers to the shared values and beliefs that determine how members of an organisation approach their work and how they interact with each other (Ozlen, 2013; Islam, Jasimuddin and Hasan, 2015; Margilaj and Bello, 2015; Ncoyini and Cilliers, 2016). Margilaj and Bello (2015) further opine that organisational culture is a set of norms and values that are widely shared and strongly held throughout the organisation and these norms and values determine how employees do their job in the organisation. It is expressed and manifested through the behaviours, customs and practices collectively displayed by the members of an organisation. A strong organisational culture is a tool for management to motivate employees and enhance their performance and hence retention (Nakano *et al.*, 2013; Owoyemi and Ekwoaba, 2014).

It is important to note that one of the most important elements in organisations is the human resource (Langford *et al.*, 2014) and this resource needs an appropriate organisational culture and work environment that motivates employees to perform effectively. According to Nakano *et al* (2013), there is a connection between organisational culture and employee motivation. Since motivation is the foundation for positive performance, organisational management is buying commitment of employees by successfully implementing employee motivation policies and principles, which are the basis of organisational culture. In furtherance of the link between organisational culture and organisational performance, Albayrak and Albayrak (2014) concur that organisational culture has served as an important tool for sustainable performance in recent years as strong organisational culture is believed to have led to improvement in the performance and productivity of employees.

One of the critical elements of organisational culture that has a bearing on employee motivation is the organisation's reward system (Helou and Viitala, 2007; Uddin *et al.*, 2012; Ashipaoloye, 2014). For example, poor remuneration of employees constitutes a mismatch between employee positions and their skills hence it is an enormous demotivating factor. Such a mismatch and demotivation prompt professional staff members to leave the organisation resulting in discontinuity and disruption of the organisational memory (Schilling and Kluge, 2009; Olatokun and Nwafor, 2012). It is therefore critical that an organisation that intends to motivate its employees and enhance sustainable productivity puts in place a rewards system that recognises employee qualifications and job knowledge and skills while promoting individual professional development and productivity, job growth and team performance thus leading to the attainment of organisational goals. This paper therefore sought to establish the effect of the reward system of a selected telecommunications firm in Botswana on the motivation of its employees.

2. Literature review

The actions of an employee are determined by his/her motives based on what he/she regards as imperative in his/her life. The performance of that employee on any assigned task is dependent on his/her motivational state (Uddin *et al.*, 2012; Ashipaoloye, 2014) and this becomes critical to a manager who wishes to stimulate employee productivity in an organisation. This view is reinforced by Ajila and Abiola (2004) who expound that should a manager in an organisation have a desire to upscale the output of the organisation, he/she needs to pay thoughtful consideration to the extent to which his/her staff are motivated. The same manager should push and influence staff to perform in the direction that results in the successful achievement of the

aspirations of the organisation. For this to happen, there is need for an understanding of people's motives and what their expectations from their employer are in terms of rewards and the extent to which these needs and expectations sway the effort of employees towards expending effort in their work leading to the attainment of organisational objectives.

An employee's motivation, work satisfaction and work effort all depend on whether rewards are fulfilled and to what extent they are fulfilled. Ashipaoloye (2014) provides an example stating that some individuals might deliberately decide to relinquish inherent satisfaction and social interactions in exchange for high monetary returns while others may be contented with receiving relatively lower monetary incentives in return for a job that has increased intrinsic motivation and/or communal relations.

Uddin *et al* (2012) suggest that the impulsion to expend additional effort in a designated assignment may be inspired by the notion of the psycho-social contract. The author asserts further that this form of contract implies a sequence of anticipations both workers and the organisation have from each other. Beardwell *et al* (2004) reason that should such anticipations remain unmet, there will naturally be a negative spiral on the level of motivation which translates to reduced employee and organisational performance.

It is vital that organisations comprehend the marriage that subsists between incentives and inspiration so that they are capable of appropriately unmasking what makes their employees happy and want to work harder. The biggest confront is creating a situation which enables all the staff members to develop a sense of value that will push them to do their best and work towards attaining organisational goals (Werner and Ward, 2004; Uddin *et al.*, 2012; Ashipaoloye, 2014). Previous studies in motivation have revealed the critical role played by different types of incentives on motivating employees and the extent that these rewards enhance employee productivity hence organisational success (Werner and Ward, 2004; Kerr and Slocum, 2005; Boyne and Hood, 2010).

The above view is bolstered by Brickley *et al* (2002) who suggest that currently, it is extensively acknowledged that the motivation and active engagement of employees are dependent on the perception that the same employees have of the fairness or otherwise of their rewards against one's skill level, job knowledge and overall contribution to the organisation compared to colleagues at the equivalent level. The above authors further contend that since firms have varying objectives and their approaches on the use of rewards are a reflection of their culture, there is a need to ensure that such rewards are adapted to the company's business objectives. The major aim of an incentive system remains not only to attract and sustain the appropriate quality of personnel but rather to invigorate the employees to embark on and sustain superior performance, ensure their retention and boost the productivity of the business (Armstrong and Stephen, 2005; Boyne and Hood, 2010).

Boyne and Hood (2010) further suggest that the traits of an effective incentive system should not only be one that inspires employee performance but is obliged to compliment the organisation's effort to retain productive employees and enhance their turnover. To reach the preferred consequence, Jacobsen and Thorsvik (2002) suggest that the reward system should consist of three elements namely the recipients of rewards, the nature of these rewards and what is rewarded, and these must be modelled in a manner that constitutes the best organisational outcome.

Armstrong and Stephens (2005) argue that where it can happen, rewards must be operationalised at the individual instead of the group level to culminate in the highest motivation outcome. Such an arrangement will ensure that the most deserving employee is given a full reward while the one who is less deserving gets what he/she is worth thus paying for his/her own lack of achievement (Armstrong and Stephens, 2005; Boyne and Hood, 2010). However, rewards that are premised on group attainment may also facilitate cooperation and create loyalty and inspire a sense of responsibility if properly managed (Armstrong and Stephens, 2005; Markova and Ford, 2011).

Pink (2011) insinuates that when dealing with the dissimilar kinds of incentives, it is encouraged that they are categorised into intrinsic and extrinsic rewards so that it becomes clear as to who they appeal. Several studies reveal that extrinsic incentives in the form of financial compensation reduce employee creativity and excitement at work hence job performance (Eisenberger and Shanock, 2003; Markova and Ford, 2011; Pink, 2011). This view is buttressed by Pink (2011) who further opines that extrinsic rewards also reduce one's motivation hence intrinsic forms of motivation are preferable.

On the contrary, Pink (2011) suggests that higher levels of non-monetary rewards result in enhanced creativity among employees hence better work output and productivity. This is supported by Malik *et al* (2015) who assert that intrinsic rewards enhance the individual's motivation and subsequently facilitate creative performance.

Authors like Taylor, cited in DeNisi and Griffins (2008), argue, however, that giving employees high wages for their work can be the most effective and productive method of motivating them. Beardwell *et al* (2004) concur positing that the utilisation of cash as an employee motivator, when associated with different objectives, may proffer the most suitable way to motivate employees for higher performance. Thus, in Taylor's viewpoint, money can be regarded as the primary motivating factor. Clegg and Birch (2002) argue that when an employer pays peanuts, he/she will get monkeys as employees and in addition to that, the authors believe that when an organisation shows that it values its employees by paying a reasonable wage, the employees appreciate that by expending more effort in their job responsibilities culminating in the achievement of organisational goals.

Linking rewards and knowledge sharing in organisations, which is a critical element of a positive organisational culture, Cheng and Liu (2018) posit that rewarding knowledge contributors is crucial to motivate them to engage in future knowledge sharing. This view is buttressed by Kharabsheh *et al* (2016) who postulate that when available forms of rewards are adequately administered and properly monitored, the experienced employees will not hoard knowledge but will share it with colleagues. Failure to reward knowledge sharing properly and effectively may change intrinsic motivation to extrinsic and then to no motivation over time (De Almeida *et al.*, 2016).

Most of the current studies have demonstrated that extrinsic enticements are outdated, and more contemporary forms of compensation need to be identified and adopted (Bhattacharya and Mukherjee, 2009; Kohn, 2009; Pink, 2011). Pink (2011) further supposes that there is a just cause to shift emphasis from extrinsic rewards and concentrate more on intrinsic ones that may lead to higher quality performance thus yielding higher levels of employee job satisfaction and motivation in the organisation.

Hennessey (2003) and Malik *et al* (2015) reinforce this argument contending that the wish to complete a given responsibility and, in the process, attaining individual personal development are intrinsic aspects which honestly enhance work satisfaction and employee output. The authors posit that simple recognition is often enough to motivate employees. Kohn (2009) opines that extrinsic payments do not build any loyalty and dedication to duty and does not add much to organisational value and performance.

It is believed that, to a large extent, if leaders come to know about those drivers of high intrinsic motivation and output, such a development might benefit businesses in terms of higher performance (Pink, 2011). The author avers that intrinsic motivation plays a significant part in convincing workers to remain in the organisation for a longer time – an act that offers such employees an opportunity to develop further career-wise and hence share even more knowledge with their colleagues in the firm as such employees develop into knowledge reservoirs and sources of organisational memory. That endeavour allows such employees to establish further their knowledge and skill base and gaining more relevant experiences that ultimately benefit the entire organisation (Perez *et al.*, 2009).

Since the underpinning need for a reward system remains as motivation of employees to induce them to perform superbly (Jacobsen and Thorsvik, 2002), the Expectancy Theory of Motivation (ETM) whose thrust is employee readiness to work harder and successfully complete given tasks becomes a crucial framework to understand employee motivation. According to this theory, if the concerned employee perceives the envisaged reward as beneficial to him/her, allocated tasks will be performed to the employee's highest level of capability. To the contrary, should the offered rewards be deemed demotivating, then performance will be subordinate (Alvesson and Sveningsson, 2008).

The above argument is strengthened by Jacobsen and Thorsvik (2002) who assent that the ETM emphasises that if the level of employee motivation is inferior, the performance that ensues will likely be low as well. Consequently, an organisation's reward system needs to be custom-made to employee needs and what leads to stimulated performance. This usually happens through offering appropriate rewards and the system should be structured in a way which enables employees to evidently realise the linkage that exists between rewards and motivation. This paper therefore sought to establish whether the reward system of a selected telecommunications firm in Botswana positively influenced employee motivation leading to higher productivity and staff retention.

3. Materials and methods

A descriptive survey research design was adopted for this study. The choice of this research design was motivated by the need to gain insight into employees' subjective understandings and perceptions in order to fully address the purpose of the study which was to determine the role of the reward system of the selected telecommunications firm on employee motivation. The method was chosen due to its quantitative nature to isolate and group the responses into predetermined choices thus providing statistically inferable data. Through the survey design, data was collected and analysed from a representative group of the entire population using a hand delivered structured questionnaire. This was after the attainment of ethical clearance. No respondents were coerced to participate in the study, and they were free to withdraw at any time they selected to do so.

The survey method was chosen due to its quantitative nature to isolate and group the responses into predetermined choices thus providing statistically inferable data. The adopted design follows a research approach proposed by Saunders *et al* (2003) whereby the research process is depicted as a layered onion as depicted in Figure 1 below.

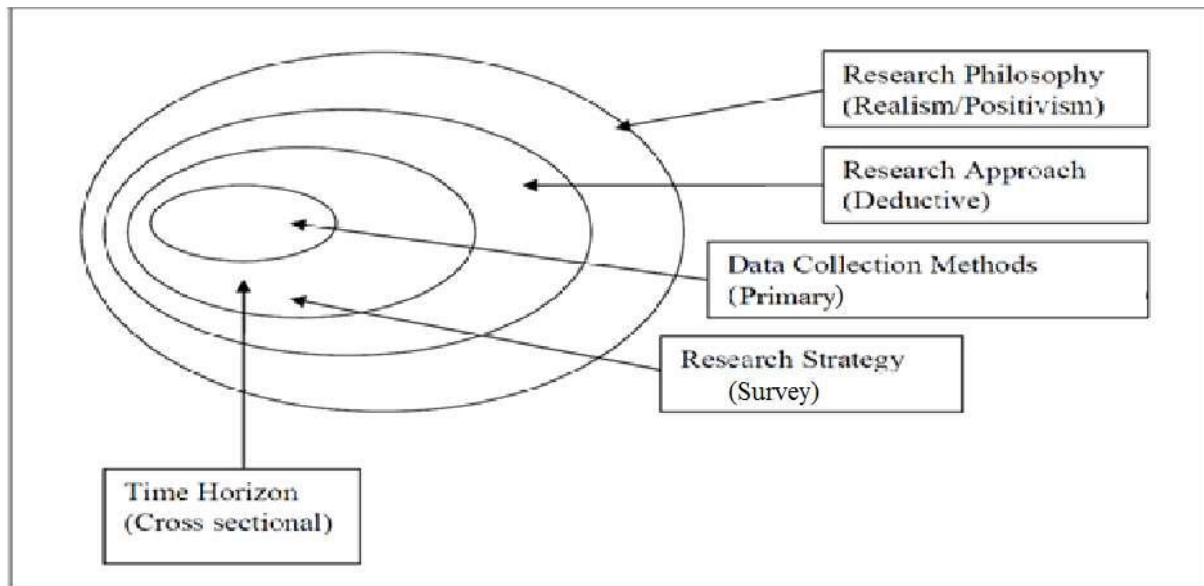

Figure 1: The research onion (Adapted from Saunders *et al.* 2003).

This research is a deductive survey and a cross-sectional study. Due to the time and resource constraints involved, conducting a longitudinal research would not be feasible.

The questionnaire used for the study was validated by education and industrial research experts for content validity. The suggestions of the experts included blending open-ended questions with closed-ended ones. In addition, the experts recommended using the Likert scale to be able to ascertain the weight of the opinions and perceptions of respondents. All suggestions were evaluated, and useful ones were retained in the questionnaire.

The research questionnaire was also pilot tested to enhance the reliability of the study by ensuring consistency throughout the parts of the questionnaire. The coefficient correlation was determined to ensure that the variables under study were related and if so, to establish the magnitude and direction of that relationship. The strength of the relationship is indicated by the correlation coefficient (r) which varies in magnitude between +1 and -1. The larger the absolute value of the correlation coefficient, the stronger the relationship (Salkind and Rainwater, 2003; Simon and Goes, 2011).

A five-point Likert scale was adopted for this study for analysing data. The grouped items were tested for reliability to determine the validity of the questions used to measure the variables in the study. The reliability test was conducted using the Cronbach's Alpha scale suggested by Mugenda and Mugenda (2003) as shown in Table 1 below.

Table 1: Internal consistency reliability (Source: Mugenda and Mugenda, 2003)

Cronbach's alpha	Internal consistency reliability

$\alpha \geq 0.9$	Excellent (high stakes testing)
$0.7 \leq \alpha < 0.9$	Good (low stake testing)
$0.6 \leq \alpha < 0.7$	Acceptable
$0.5 \leq \alpha < 0.6$	Poor
$\alpha < 0.5$	Unacceptable

Table 1 above shows the Cronbach's alpha values that represent the internal consistence reliability scale ranging from unacceptable to excellent. According to the table, Cronbach's alpha values of less than 0.5 are not acceptable, while those between 0.5 but less than 0.6 are considered to be poor. Acceptable Cronbach's alpha values start from 0.6 upwards.

The validity of the scale items on the questionnaire was tested using factor analysis, the Kaiser-Meyer Olkin (KMO) and the Average Variance Extraction (AVE). The minimum acceptable value for these three statistical measures of validity is 0.5 which offers tolerable levels of discriminant and nomological validity (Jaiyeoba, 2013; Taber, 2016).

The population of the study comprised 145 employees of Orange Botswana from which a sample of 106 was adopted guided by the Research Advisors (2006) sample size table. Elements of the study were selected through convenience sampling, a haphazard or accidental sampling based on non-probability sampling where members of the target population are chosen because they are easily accessible and available for the study and it is believed to be the best for survey and case study research (Saunders *et al*, 2003). A total of 106 questionnaires were distributed and 64 were successfully completed and returned culminating in a 60% response rate which is good in survey research (Mugenda and Mugenda, 2003).

After the questionnaires were collected and sorted, they were cleaned to eliminate those with errors and the incomplete ones and grouped into various categories to facilitate analysis using descriptive statistics. Frequency distribution tables were used to summarise the data from the respondents. The data that was collected through the questionnaire was analysed using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS) v25 software. This was done to explore the relationship between the dependent variable (employee motivation) and the independent variable (reward system).

To ascertain whether a relationship existed between the variables under study and if so, to establish the magnitude and direction of that relationship, a correlation analysis was conducted. According to Simon and Goes (2011), the strength of the relationship is indicated by the correlation coefficient (r), which varies in magnitude between +1 and -1. The larger the absolute value of the correlation coefficient, the stronger the relationship (Salkind and Rainwater, 2003) as can be seen in Table 2 below.

Table 1: Correlation coefficient r (Source: Simon and Goes, 2011, p.46)

Absolute value of r	Description of relationship
Less than 0.20	Indifferent, almost negligible
$0.20 \leq 0.40$	Definite but slight relationship
$0.40 \leq 0.70$	Moderate relationship
$0.70 \leq 0.90$	Strong relationship
$0.90 \leq 1.00$	Very strong relationship

Table 2 above shows that for any correlation between variables to be of significance, r should be above 0.5.

Regression analysis was used to test the strength of the relationship between the dependent variable (employee motivation) and the independent variable (reward system) as exemplified by the following hypothesis that was tested in this study:

H0: There is a significant and positive relationship between the firm's reward system and employee motivation.

According to Ajila and Abiola (2004), if r is positive, it means that the relationship between the independent and dependent variables is also positive and vice versa. The higher the r value, the stronger the relationship.

4. Discussion of findings

The purpose of this study was to establish the effects of the selected telecommunications firm's reward system on employee motivation. In order to address the significance of the questions used in the questionnaire for this section and the reliability of the construct, Cronbach's alpha (α) test was conducted and the result indicated an alpha value of 0.760 which is good (Mugenda and Mugenda, 2003) (see Table 1). This means that the scale items that were used to measure this variable were reliable.

The validity of the study and the mean responses to the individual scale items are shown in Table 3 below using factor loadings, the KMO, AVE and the mean and Standard Deviation (SD).

Table 3: Psychometric properties of the effects of reward system on employee motivation

	Factor Metrics	KMO	AVE	Mean	SD
Statements		0.730	66.080		
Rewards that are offered by my organisation influence the behaviour and performance of employees.	0.403			3.74	0.45
My organisation cares about the financial stability of its employees	0.714			2.88	0.21
Employee rewards are in proportion to the excellence of employee job performance.	0.759			2.65	0.38
My organisation rewards those employees who have job knowledge and skills.	0.772			3.17	0.76
In my organisation, individual rewards are more preferred to group rewards in motivating employees.	0.667			4.16	1.13
In my organisation, monetary compensation is the preferred form of reward to motivate employees.	0.647			4.01	0.77
Rewards offered by my organisation meet my needs and expectations.	0.799			2.71	0.49
In my organisation, employees who are NOT adequately rewarded end up leaving the organisation.	0.465			4.26	0.33
My organisation focuses more on monetary rewards (salary, bonus, 13 th cheque etc) than non-monetary rewards (recognition, time off, flexible working arrangements etc) to motivate employees.	0.705			4.02	0.28

My organisation fairly rewards employees for skills, contribution, and commitment to the organisation.	0.677			3.05	1.09

Table 3 above presents ten factor loadings and only 1 is below 0.5. The KMO measure of sampling adequacy is 0.730 which is higher than the cut-off value of 0.5. This offers tolerable levels of discriminant and nomological validity (Jaiyeoba, 2013; Taber, 2016). Therefore, the construct reward system's questionnaire items were therefore significant for factor analysis as they displayed good reliability and good validity.

The results in Table 3 display the individual responses to the questionnaire items based on the mean and the SD. The results reveal that the rewards that were offered by the organisation that was covered in this study influenced the behaviour and performance of its employees (motivation) as demonstrated by the mean of 3.74. This implies that if the rewards were to be increased, the effect on employee motivation and organisational performance would be enhanced. This finding is supported by extant literature. Mullins (1999) suggests that an employee's motivation, work satisfaction and work effort all depend on whether rewards are fulfilled and to what extent they are fulfilled.

A significant number of the respondents did not believe that their employer cared about the financial stability of the employees as represented by a mean of 2.88 which is below 3. The authenticity of this view is buttressed by the responses to the item 'Rewards offered by my organisation meet my needs and expectations' which recorded a mean of 2.71 which is low and implied that the respondents believed that the rewards offered by the organisation did not adequately meet the needs and expectations of the employees. Again, the rewards that were being offered to the employees were not in proportion to the level of employee job performance as indicated by a mean of 2.65 which means that the rewards may not have been performance-related but arbitrary. The responses to these three items may mean that, while the organisation covered in this study offered rewards to employees to motivate them, the nature of the rewards may not have been appropriate since the rewards did not make the employees financially stable, did not meet their needs and were not in proportion to the level of employee job performance. Therefore, it can be deduced from the results that the psycho-social contract between the organisation and the employees may not have been met (Beardwell *et al*, 2004; Uddin *et al.*, 2012).

The above findings are supported by the literature that has been reviewed in this paper. Uddin *et al* (2012) suggest that the push to put extra work effort may be influenced by the notion of the psycho-social contract. The authors assert further that this form of contract implies a sequence of anticipations both workers and the institution have from each other. According to Beardwell *et al* (2004), should such anticipations remain unmet, there will naturally be a negative spiral on the level of motivation which translates to reduced performances.

The findings in Table 3 disclose that the firm covered in this study preferred individual rewards ahead of group rewards in motivating its employees (mean of 4.16) and that the same firm favoured monetary compensation instead of non-monetary compensation to motivate employees. The latter view is corroborated by the responses to the questionnaire item 'My organisation focuses more on monetary rewards (salary, bonus, 13th cheque etc) than non-monetary rewards (recognition, time off, flexible working arrangements etc) to motivate employees' which recorded a high mean value of 4.01. These findings contrast with the experts' views on the link between appropriateness of rewards and employee motivation. Although individual incentives provide full rewards to deserving individual employees, rewards that are

hinged on group attainment are believed to facilitate cooperation and create loyalty and inspire a sense of responsibility if properly managed which is quite critical for organisational growth and sustainability (Armstrong and Stephens, 2005; Markova and Ford, 2011).

The relationship between rewards and employee motivation is demonstrated by the responses to the questionnaire item 'In my organisation, employees who are not adequately rewarded end up leaving the organisation' which recorded the highest mean of 4.26. This means that the organisation covered in this study may have been bedevilled by a high staff turn over especially among the skilled employees who may have left the organisation due to disgruntlement over an inappropriate and unsystematic reward system. This position is supported by extant literature. Armstrong and Stephen (2005) believe that the goal of an incentive system should be to attract and sustain the appropriate quality of personnel and to stimulate them to embark on and sustain better performance, ensure their retention and boost the productivity of the business.

To determine if there was really an association between the relevant variables under investigation, a correlation analysis was carried out between the independent variable - reward system - and dependent variable - employee motivation. The results are depicted in Table 4 below.

Table 4: Correlation analysis between reward system and employee motivation

		Employee Motivation (EMT)	Reward System (RSTT)
Employee Motivation (EMT)	Pearson Correlation	1	.836**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	64	64
Reward System (RSTT)	Pearson Correlation	.836**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	
	N	64	64

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

The results in Table 4 above show that there was a strong positive association between the reward system of the firm that was being studied and employee motivation ($r = 0.836$, $p < 0.01$) hence the hypothesis tested in this study is supported. These findings are supported by Ajila and Abiola (2004) who posit that an employee's needs and expectations in the form of rewards influence behaviour and performance in the workplace. The strong correlation between rewards and employee motivation is also echoed by Mullins (1999) who concur that job satisfaction will depend on the degree to which rewards are fulfilled.

The strength of the relationship between the independent variable and the dependent variable was carried out as part of a multivariate regression analysis and the results are indicated in Table 5 below.

Table 5: Regression analysis: Effects of reward system on employee motivation

Coefficients ^a												
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95.0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF

4	(Constant)	17.479	2.160		8.092	.000	13.157	21.802					
	Reward System (RSTT)	1.078	.096	.262	11.282	.000	.887	1.269	.836	.827	.166	.399	2.508
a. Dependent Variable: Employee Motivation (EMT)													

In Table 5 above, the standardized coefficient ($\beta = 0.262$, $t = 11.282$, $p < 0.01$). The results confirm that rewards (RSTT) were significantly and positively related to employee motivation (EMT) at the firm under investigation. The hypothesis H0: 'There is a significant and positive relationship between the firm's reward system and employee motivation' is therefore confirmed and supported in this study.

5. Conclusion

This paper sought to explicate the nexus between an organisation's reward system, a critical element of organisational culture, and employee motivation in a selected organisation in Botswana. Based on the results of the study, it can be concluded that the organisation covered in this study lacked an appropriate reward system that is recognised for the promotion of employee motivation. The observation that there was a mismatch between employee rewards and employee job performance may have meant that higher performing employees were not adequately recognised and rewarded which may have meant that they were working in perpetual disgruntlement and disillusionment thus negating their commitment to the organisation. Such disillusionment may have contributed to high staff turnover that was alluded to by some respondents in this study which may have led to discontinuity and disruption of the organisational memory meaning that the firm would not benefit from the lessons learned from its past.

It was also observed that the organisation's reward system was individualised meaning that there may not have been a salary structure that placed employees with similar qualifications, skills and experience in the same category which would provide them with a more or less similar package. A haphazard remuneration system results in allegations of favouritism, nepotism and other labour malpractices by employees leading to reduced motivation and employee turnover. It appears from the responses that whatever rewards the organisation packaged did not appear to satisfy the motives of the employees yet a successful and productive reward system is one that matches employee motives and expectations resulting in employees exerting more effort towards the achievement of organisational objectives.

It is critical that the top management of the selected organisation devises a more appropriate and transparent reward system that considers employee qualifications, skills, work experience and performance. A well-articulated psycho-social contract must be developed, agreed between top management and employees, and signed by representatives of both parties. This contract should clearly outline the expectations of both parties which must be accepted by both parties and adhered to which may enhance employee satisfaction and motivation.

This study provides a substantial contribution to the body of knowledge on the nexus between an organisation's reward system and the motivation of employees. It provides an impetus to management of organisations by identifying aspects of a reward system that need attention if an organisation is to successfully motivate its employees using an appropriate reward structure leading to the achievement of organisational goals. This has implications for policy and practice. Organisations will use the findings of this study to identify gaps in their own reward systems and their deficiencies in motivating employees and use this information to institute

more effective reward policies and practices that may have a long-term bearing on employee motivation and organisational productivity.

The results of the study form a basis for further study. This study focused on one major mobile telecommunications firm in Botswana. Future researchers may want to pursue similar studies focusing on the other telecommunications firms as well as other service organisations. The study utilised a quantitative methodology which constitutes a methodological limitation. Future studies can be conducted using other research paradigms such as interpretivism or a combination of positivism and interpretivism and explore the role of other organisational culture variables on employee motivation such as trust and people.

References

- Ajila, C., & Abiola, A. (2004). Influence of rewards on workers performance in an organization. *Journal of Social Science*, 8(1), 7-12
- Albayrak, G. U. (2014). Organisational culture approach and effects on Turkish construction sector. *APCBEE procedia*, 9, 252-257. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212670814000463> Retrieved on 23/03/2019
- Amah, E. (2012). Corporate Culture and Organisational Effectiveness: A Study of the Nigerian Banking Industry. *European Journal of Business and Management*, 4(8), 212-229
- Armstrong, M. and Stephens, T. (2005). *Employee Reward Management and Practice*, London: Kogan Page
- Ashipaoloye, F. K. (2014). A Comparative analysis of the organisational culture and employee's motivation of selected cities in Calabar zone: Basis for employee's motivation, leadership and innovative management. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 2(5), 54-63
- Beardwell, I., Holden, L. and Claydon, T. (2004). *Human resource management: A contemporary approach*. New York: Prentice Hall
- Bhattacharya, S. and Mukherjee, P. (2009). Rewards as a key to employee engagement: A comparative study on I.T. professionals. *ASBM Journal of Management*, 2(1), 3-9
- Boyne, G. and Hood, C. (2010). Incentives: New research on an old problem. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 20(2), 177-180
- Brickley, J. A., Smith, C. W., Zimmerman, J. L. and Willett, J. (2002). *Designing organizations to create value*. New York: McGraw-Hill Companies
- Cheng, J. and Liu, Y. (2018). Exploring reward mechanisms on social question and answer websites: Quantifying the interdependences among user activities. *Information Research: An International Electronic Journal*, 23(2), 1-14
- Clegg, B. and Birch, P. (2002). *Crash course in managing people*. London: Kogan Page
- De Almeida, F. C., Lesca, H. and Canton, A. W. (2016). Intrinsic motivation for knowledge sharing-competitive intelligence process in a telecom company. *Journal of Knowledge Management*, 20(6), 1282-1301
- DeNisi, A. S. and Griffins, R. W. (2008). *Human Resources Management*, New York: Houghton Miffling Company
- Eisenberger, R. and Shanock, L. (2003). Rewards, intrinsic motivation, and creativity: A case study of conceptual and methodological isolation. *Creativity Research Journal*, 15(3), 121-130
- Helou, S. and Viitala, T. (2007). How culture and motivation interact: A cross-cultural study. Retrieved from <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:140469>. Retrieved on 30/07/2019

- Hennessey, B.A. (2003). The social psychology of creativity. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(3), 253-271
- Islam, M.Z., Jasimuddin, S.M. and Hasan, I. (2015). Organizational culture, structure, technology infrastructure and knowledge sharing. *Vine*, 45(1), 67–88
- Jacobsen, D.I. and Thorsvik, J. (2002). Hur moderna organisationer fungerar, Lund: Studentlitteratur
- Jaiyeoba, O. (2013). Revisiting the psychometric properties of market orientation framework in an emerging economy: A case study of Botswana's small service firms. *Business and Economic Research*, 3(2), 236-245
- Kerr, J. and Slocum, J. (2005). Managing corporate culture through reward systems. *The Academy of Management Executive*, 19(4), 130-138
- Kharabsheh, R., Bittel, N., Elnsour, W., Bettoni, M. and Bernhard, W. (2016). A comprehensive model of knowledge sharing. European Conference on Knowledge Management, *Academic Conferences International Limitedn*, Retrieved from http://www.weknow.ch/marco/A2016/ECKM/Kharabsheh%20Bittel%20et%20al%202016%20ECKM_Proceedings.pdf. Retrieved on 16/07/2019
- Kohn, A. (1993). Why incentive plans cannot work. *Harvard Business Review*, 71(5), 54-63
- Langford, D., Fellows, R.F., Hancock, M.R. and Gale, A.W. (2014). Human Resources Management in Construction, London: Routledge
- Malik, M. A. R., Butt, A. N. and Choi, J. N. (2015). Rewards and employee creative performance: Moderating effects of creative self-efficacy, reward importance, and locus of control. *Journal of Organizational Behaviour*, 36(1), 59-74
- Margilaj, E. and Bello, K. (2015). Critical success factors of knowledge management in Albania business organizations. *European Journal of Research & Reflection in Management Sciences*, 3(2). 15-24
- Markova, G. and Ford, C. (2011). Is money the panacea? Rewards for knowledge workers. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 60(8), 813-823
- Mugenda, O.M. and Mugenda, A.G. (2003). Research Methods: Quantitative and Qualitative Approaches, Nairobi: African Centre for Technology Studies
- Nakano, D., Muniz, J. and Batista, E.D. (2013). Engaging environments: Tacit knowledge sharing on the shop floor. *Journal of Knowledge Management*, 17(2), 210-306
- Ncoyini, S. and Cilliers, L. (2016). An evaluation of knowledge sharing in South African local Government. *The International Conference on Information Resources Management (Conf-IRM)*, Cape Town, Conf-IRM, 1-11
- Olatokun, W. and Nwafor, C.I. (2012). The effect of extrinsic and intrinsic motivation on knowledge sharing intentions of civil servants in Ebony State, Nigeria. *Information Development*, 28(3), 216-234
- Owoyemi, O. O. and Ekwoaba J. O. (2014). Organisational culture: A tool for management to control, motivate and enhance employees' performance. *American Journal of Business and Management*, 3(3), 168-177
- Ozlen, M.K. (2013). Comparison of the adoption of knowledge management systems among the employees of a Turkish Municipality. *Journal of Community Positive Practices*, 13(1), 112-128
- Perez, M.V., Cruz, M.N. and Cantero, T.C. (2009). The influence of intrinsic and extrinsic motivation on knowledge transfer: The case of a non-profit organization. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/281861234>. Retrieved on 17/07/2019

- Pink, D. H. (2011). *Drive: The surprising truth about what motivates us*. New York: First Riverhead Trade
- Research Advisors (2006). Sample size table. Retrieved from <http://research-advisors.com>. Retrieved on 22/11/2019
- Salkind, N. J. and Rainwater, T. (2003). *Exploring research*, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall
- Saunders, M., Lewis, P. and Thornhill, A. (2003). *Research methods for business students*, Harlow: Pearson Education Limited
- Schilling, J. and Kluge, A. (2009). Barriers to organisational learning: An integration of theory and research. *International Journal of Management Reviews*, 11(3), 337-360
- Simon, M. K. and Goes, J. (2011). *Correlational research, dissertation and scholarly research: Recipes for Success*. Seattle: Dissertation Success LLC
- Taber, K.S. (2016). The use of Cronbach's Alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Science Education Centre*. Faculty of Education, University of Cambridge
- Uddin, M.J., Luva, R.H. and Hossian, S.M.M. (2012). Impact of organizational culture on employee performance and productivity: A case study of telecommunication sector in Bangladesh. *International Journal of Business and Management*, 8(2), 63-75
- Werner, S. and Ward, S.G. (2004). Recent compensation research: An eclectic review. *Journal of Human resource Management Review*, 14(2), 201-227.

HISTORY OF THE FORMATION OF SOME VERBS

BƏZİ FEİLLƏRİN FORMALAŞMASI TARİXİ

BAZI FİİLLERİN OLUŞUM TARİHİ

Prof. Dr. Hajer Huseynova

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology,
Baku

ABSTRACT:

To study the ancient history of any language, as well as the speakers of that language, it is important to study the etymology of the words that exist in the language. It is true that in some cases the formation and etymology of words with a very ancient history are inaccurate. It is impossible to determine the true meaning of the word, but it is possible to comment on many of them based on historical linguistic laws and ancient written texts.

According to a well-known hypothesis in linguistics, the verb system of each language is more national and unique. We observe this in all Turkish languages, as well as in Azerbaijani. In this article, we want to share our thoughts on some of the verbs that are actively used in our modern language.

First of all, let's pay attention to the verb “batmaq”(sink). After the verb to sink (batmaq), “to sink, to be immersed”(batırmaq, batırılmaq) and so on. words such as by examining the meaning of the word sink, we will have determined the meaning of several words at the same time. It is known that many verbs are formed in connection with the meaning and function of a work, event, thing, and are made up of nouns. For example; göz(eye)+lə(la, suffix)=(gözlə)wait; baş(head) + la(la, suffix) = (başla) start and so on.

In the examples we have given, the connection between the verb and the noun from which it is formed is obvious. But this is not always the case. Sometimes in-depth research is needed. For example, consider the verb batmaq// sink. It is known that the suffix -"maq" in the verb is the infinitive suffix, which means the name of the action. But how to explain the “bat//to sink” component of the root element?

In ancient Turkish written texts and later explanatory dictionaries, the word “sink” is presented as follows: the falling of an object; fall to the bottom; ingestion; collapse; falling into the pit; falling under the mud; to enter the ground; disappearance, etc.

The verb “to sink//batmaq” was also used in many expressions and had figurative meanings. Words such as “sink, swamp” were also formed with the participation of the root “bat// sink”. In the same sense, the word sinking is used not only in Azerbaijani, but also in other Turkic languages. The “bat//sink” component in these words means “bottom, down// alt, aşağı”. Presumably, this verb is derived from a noun that expresses that meaning.

In the language of the Elamites, who lived in the same geography as the ancient Turks, the word “batur, batir” was used in the lower sense. This fact is preserved in the writings of ancient Bisitun and in the new Elamite language. Let's pay attention to a sentence from the New

Elamite language: The meaning of the sentence “*Batur huqqu hupogit*” is translated as “I caught under the law”. The Russian translation of this sentence is “*derju pod zakonom*”.

At the same time, it is thought that the “pod // pod” component, which means “bottom, down” in Russian, is also related to the Elamite word “bat // batur // batur”. The sentence is translated into Azerbaijani as “I keep under the law”.

Presumably, “bat is the root of the word, and -ur can be taken as a case suffix. As a result, it can be concluded that the verb “bat// sink” used in all Turkic languages today is derived from the name “bat-ur”, which means “bottom, down”.

Keywords: Turkish language, verb, sink, etymology, meaning ...

XÜLASƏ:

Hər hansı bir dilin, eyni zamanda həmin dilin daşıyıcılarının qədim tarixini öyrənmək üçün dildə mövcud olan sözlərin etimologiyasını öyrənmək vacibdir. Doğrudur, bəzi hallarda çox qədim tarixə malik olan sözlərin formalaşması, etimologiyası haqqında məlumatlar dəqiq olmasa da, yəni sözün gerçək izahının müəyyən etmək mümkün olmasa da, bir çoxu haqqında tarixən baş vermiş dil qanunlarına və qədim yazılı mətnlərə əsasən fikir söyləmək, ilkin formanı bərpa etmək mümkündür.

Dilçilikdə məlum fərziyyəyə əsasən, hər bir dilin feillər sistemi daha çox milli, özünəməxsus olur. Bütün türk dillərində, eləcə də Azərbaycan dilində də bunu müşahidə edirik. Bu məqalədə müasir dilimizdə aktiv işlənən bir neçə feil haqqında fikirlərimizi təqdim etmək istəyirik.

İlk növbədə “batmaq” feilinə diqqət yetirək. Batmaq feilindən sonralar “batırmaq, batırılmaq” və s. kimi sözlər də formalaşmışdır. Demək, batmaq sözünün mənasını araşdırmaqla biz, eyni zamanda bir neçə sözün mənasını müəyyənləşdirmiş olacağıq. Məlum məsələdir ki, bir çox feillər işin, hadisənin, əşyanın mənası, funksiyası ilə bağlı olaraq formalaşır, adlardan düzəlməmiş olur. Məsələn; göz+lə=gözləmək; baş+la=başlamaq; quyu+la+quyulamaq və s.

Göstərdiyimiz nümunələrdə feillə onun formalaşdığı, törədiyi isim haqqında əlaqə göz qabağındadır. Lakin hər zaman belə olmur. Bəzən dərin tədqiqatlar aparmağa ehtiyac yaranır. Məsələn “batmaq” feilinə diqqət yetirək. Feilin tərkibindəki **-maq** şəkilçisinin məsdər şəkilçisi olması, hərəkətin adını bildirməsi məlumdur. Bəs kök elementini “bat” komponentini necə izah etmək olar?

Qədim türk yazılı mətnlərində və sonrakı izahlı lüğətlərdə “batmaq” sözü belə təqdim edilir: bir əşyanın aşağıya düşməsi; alta düşməsi; içəri cumması; çökməsi; çuxura düşməsi; palçıqın altına düşməsi; yerə girməsi; gözdən itməsi və s.

“Batmaq” feili eyni zamanda bir çox ifadələrin tərkibində işlənərək məcazi mənalar daşmışdır. Bat kökünün iştirakı ilə “batqı, batıq, batqın, bataq, batı” kimi sözlər də formalaşmışdır. Eyni anlamda batmaq sözü yalnız Azərbaycan dilində deyil, digər türk dillərində də işlənir. Bu sözlərin tərkibindəki “bat” komponenti “alt, aşağı” mənalarını ifadə edir. Ehtimal etmək olar ki, bu feil həmin mənayı ifadə edən bir isimdən törəmişdir.

Əski türklərlə eyni coğrafiyada yaşamış Elamların dilində alt mənasında “batur, batır” sözü işlənmişdir. Qədim Bisitun yazılarında və yeni elam dilində bu fakt qorunub saxlanmışdır. Yeni elam dilindən bir cümləyə diqqət edək: “*Batur huqqu hupogit*”-cümləsinin mənası

“qanun altında tutdum” şəklində tərcümə edilir. Həmin cümlənin rus dilinə tərcüməsi “derju pod zakonom” kimidir.

Buradan eyni zamanda belə bir fikir də yaranır ki, rus dilində “alt, aşağı” mənası ildirən “под// pod” komponenti də həmin elam dilindəki “bat//batur//batur” sözü ilə əlaqəlidir. Həmin cümlə Azərbaycan dilinə “qanun altında tuturam” şəklində tərcümə edilir.

Ehtimala görə, “bat sözün kökü, -ur isə hal şəkilçisi kimi qəbul edilə bilər. Nəticə olaraq belə fikrə gəlmək olar ki, bütün türk dillərində bu gün işlənən “batmaq” feili “alt, aşağı” mənası bildirən “bat-ur” ismindən düzəlmişdir.

Açar sözlər: türk dili, feil, batmaq, etimologiya, məna...

ÖZET:

Herhangi bir dilin eski tarihini şu dilde var olan kelimelerin etimolojisini incelemek önemlidir. Bazı durumlarda çok eski bir tarihe sahip kelimelerin oluşumu ve etimolojisinin yanlış olduğu doğrudur, yani kelimenin gerçek anlamını belirlemek imkansızdır, ancak çoğunun manasını tarihsel dil yasalarına ve eski yazılı metinlere dayanarak çözmek mümkündür.

Dilbilimde iyi bilinen bir hipoteze göre, her dilin fiil sistemi daha ulusal ve benzersizdir. Bunu tüm Türk dillerinde ve Azerbaycan dilinde gözlemliyoruz. Bu yazıda, modern dilimizde aktif olarak kullanılan bazı fiiller hakkındaki düşüncelerimizi paylaşmak istiyoruz.

Her şeyden önce, "batmak" fiiline dikkat edelim. *Batmak* fiilinden sonralar, “batmak, batırmak” vb. gibi kelimeler oluşmuştur. Yani, *batmak* kelimesinin anlamını inceleyerek, aynı anda birkaç kelimenin anlamını belirlemek mümkün. Birçok fiilin işin, olayın, nesnenin anlamı ve işlevi ile bağlantılı olarak isimlerden oluşması bilinmektedir. Örneğin; Göz+le= gözle(mek); baş + la = başla(mak); kuyu+la= kuyula(mak)// kuylamak vb.

Verdiğimiz örneklerde, fiil ve oluşturulduğu isim arasındaki bağlantı açıktır. Ancak bu her zaman böyle değildir. Bazen derinlemesine bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Örneğin, "batmak" fiilini düşünün. Fiil içindeki –maq//–mak ekinin, eylemin adı anlamını oluşturan bir ek olduğu bilinmektedir. Ancak kök komponenti “bat” elementini nasıl açıklayabilirim?

Eski Türkçe yazılı metinlerde ve daha sonra yaranmış açıklayıcı sözlüklerde "batmak" sözcüğü şu şekilde sunulur: bir nesnenin düşmesi; dibe çökmek; içeri cumması; çökmesi; çukura düşmek; çamurun altına düşmek; yere girmek; kaybolma vb.

"Batmak" fiili de birçok ifadede kullanılarak mecazi anlamlara sahip oluyor. “Bat” kök elementinin katılımıyla “batkı,batkın, bataklık,batı” gibi kelimeler de oluşturulmuştur. Aynı anlamda, “batmak” kelimesi, sadece, Azerice’de değil, diğer Türk dillerinde de kullanılmaktadır. Bu kelimelerdeki “bat” elementi "aşağı, alt" anlamını da ifade ediyor. Muhtemelen, bu fiil şu anlamı ifade eden bir isimden türetilmiştir.

Eski Türklerle aynı coğrafyada yaşayan Elamların dilinde tarihen “aşağı, alt” anlamda "batur, batır" kelimesi kullanılmıştır. Bu gerçek, eski Bisit'un yazılarında ve yeni Elamit dilinde korunmaktadır. Yeni Elam dilinden bir cümleye dikkat edelim: “**Batur huquq hupogit**” cümlesinin anlamı “Yasalar altında sakladım” şeklindedir. Bu cümlenin Rusçaya çevirisi "derju pod zakonom" gibidir.

Aynı zamanda, Rusça'da “alt, aşağı” anlamına gelen “pod // pod” ön eki de “bat // batur // batur” Elam kelimesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Cümle Azerice'ye “qanun altında tuturam// kanun altında tutuyorum” olarak çevrilir.

Muhtemelen, “**bat**” kelimenin köküdür ve -ur bir hal eki olarak kabul edilebilir. Sonuç olarak, bugün tüm Türk dillerinde kullanılan “batmak” fiilinin “aşağı, alt” anlamına gelen “bat-ur” isminden kaynaklandığı sonucuna varılabilir.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, fiil, lavabo, etimoloji, anlam ...

Metodlar: Məqələdə mövzudan asılı olaraq, daha çox müqayisəli-qarşılaşdırma, təsviri və üslubi metodlardan, müasir dilçilik üsullarından istifadə edilmişdir.

GİRİŞ:

Azərbaycan dilinin feilləri, o cümlədən burada türk dilləri nəzərdə tutula bilər, çünki Azərbaycan dilini digər türk dillərindən təcrid etmək mümkün deyil, olduqca zəngin dil xüsusiyyətlərinə malikdir. Bunu bəzi feillərin formalaşma tarixini izləyərək də söyləmək mümkündür. Dilimizdə ətrafda baş verən hadisələri, əşyaları adlandırmaq üçün yetərinə dil vasitələri mövcuddur. Aparılan araşdırmalardan məlum olur ki, dilimizin bir çox feilləri onların daşdıqları semantik funksiya ilə bu və ya digər dərəcədə bağlı olan isimlər əsasında formalaşmışdır. Həmin isimlər daha çox konkret varlıqları ifadə etmişlər. Belə feillərə nümunə olaraq “*dişləmək, başlamaq, gözləmək, dağlamaq, ayaqlamaq, qollamaq, qzləmək və s*” göstərmək olar.

Məlum məsələdir ki, bir çox feillər işin, hadisənin, əşyanın mənası, funksiyası ilə bağlı olaraq formalaşır, adlardan düzəlmiş olur. Məsələn; göz+lə=gözləmək; baş+la=başlamaq; quyu+la+quyulamaq və s.

Göstərdiyimiz nümunələrdə feillərin çoxu isimlərdən düzəlmiş düzəltmə feillər olduğu üçün asanlıqla onları tərkib hissələrinə- kökə və şəkilçiyə ayırmaq mümkündür. Lakin bəzi feillərin adlar əsasında formalaşması tarixi daha qədimlərə gedib çıxdığı üçün ilk baxışdan onların tərkibi haqqında fikir yürütmək çətin olur. Həmin feillər müasir ədəbi dilimizdə artıq sadələşmiş, daşlaşmış şəkildə fəaliyyət fəstərməkdədir. Belə feillərin tərkibini müəyyən etmək, hansı kökdən necə törədiyini araşdırmaq xüsusi tədqiqat tələb edir.

Hər hansı bir dilin, eyni zamanda həmin dilin daşıyıcılarının qədim tarixini öyrənmək üçün dildə mövcud olan sözlərin etimologiyasını öyrənmək vacibdir. Doğrudur, bəzi hallarda çox qədim tarixə malik olan sözlərin formalaşması, etimologiyası haqqında məlumatlar dəqiq olmasa da, yəni sözün gerçək izahının müəyyən etmək mümkün olmasa da, bir çoxu haqqında tarixən baş vermiş dil qanunlarına və qədim yazılı mətnlərə əsasən fikir söyləmək, ilkin formanı bərpa etmək mümkündür.

Dilçilikdə məlum fərziyyəyə əsasən, hər bir dilin feillər sistemi daha çox milli, özünəməxsus olur. Bütün türk dillərində, eləcə də Azərbaycan dilində də bunu müşahidə edirik. Bu məqalədə müasir dilimizdə aktiv işlənən bir neçə feil haqqında fikirlərimizi təqdim etmək istəyirik.

ƏSAS:

İlk növbədə, “batmaq” feilinə diqqət yetirək. Batmaq feilindən sonralar “batırmaq, batırılmaq” və s. kimi sözlər də formalaşmışdır. Demək, batmaq sözünün mənasını araşdırmaqla biz, eyni zamanda bir neçə sözün mənasını müəyyənləşdirmiş olacağıq.

Göstərdiyimiz nümunələrdə feillə onun formalaşdığı, törədiyi isim haqqında əlaqə göz qabağındadır. Lakin hər zaman belə olmur. Bəzən dərin tədqiqatlar aparmağa ehtiyac yaranır. Məsələn “batmaq” feilinə diqqət yetirək. Feilin tərkibindəki **-maq** şəkilçisinin məsdər şəkilçisi olması, hərəkətin adını bildirməsi məlumdur. Bəs kök elementini “bat” komponentini necə izah etmək olar?

Qədim türk yazılı mətnlərində və sonrakı izahlı lüğətlərdə “batmaq” sözü belə təqdim edilir: bir əşyanın aşağıya düşməsi; alta düşməsi; içəri cumması; çökməsi; çuxura düşməsi; palçıqın altına düşməsi; yerə girməsi; gözdən itməsi və s.

“Batmaq” feili eyni zamanda bir çox ifadələrin tərkibində işlənərək məcazi mənalar daşmışdır. Bat kökünün iştirakı ilə “batqı, batıq, batqın, bataq, batı” kimi sözlər də formalaşmışdır. Eyni anlamda batmaq sözü yalnız Azərbaycan dilində deyil, digər türk dillərində də işlənir. Bu sözlərin tərkibindəki “bat” komponenti “alt, aşağı” mənalarını ifadə edir. Ehtimal etmək olar ki, bu feil həmin mənəni ifadə edən bir isimdən törəmişdir.

Əski türklərlə eyni coğrafiyada yaşamış Elamların dilində alt mənasında “batur, batır” sözü işlənmişdir. Qədim Bisitun yazılarında və yeni elam dilində bu fakt qorunub saxlanmışdır. Yeni elam dilindən bir cümləyə diqqət edək: **“Batur huqqu hupogit”** cümləsinin mənası **“qanun altında tutdum”** şəklində tərcümə edilir. Həmin cümlənin rus dilinə tərcüməsi **“derju pod zakonom”** kimidir.

Buradan eyni zamanda belə bir fikir də yaranır ki, rus dilində “alt, aşağı” mənası bildirən “под // pod” komponenti də həmin elam dilindəki “bat//batır//batur” sözü ilə əlaqəlidir. Həmin cümlə Azərbaycan dilinə “qanun altında tuturam” şəklində tərcümə edilir.

Ehtimala görə, “bat sözün kökü, -ur isə hal şəkilçisi kimi qəbul edilə bilər. Nəticə olaraq belə fikrə gəlmək olar ki, bütün türk dillərində bu gün işlənən “batmaq” feili “alt, aşağı” mənası bildirən “bat-ur” ismindən düzəlmişdir.

Azərbaycan və bəzi türk dillərində “qarpmaq//qapmaq” feili də intensiv şəkildə işlənərkəndir. Bəs, görəsən, bu feilin formalaşması necə olmuşdur? Feilin tərkibindəki “qarp” komponentinin mənası nədir? Bunun üçün “qarp” komponentinin hansı sözlərin tərkibində işləndiyini müəyyən etmək lazım gəlir. Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, dilimizdə “qarpmaq// qapmaq// qapışmaq// qapışdırmaq// qarmalamaq// qamarlamaq” kimi sözlərin formalaşmasında hərəkətlər və fonetik tərkib olduqca yaxın, hətta eynidir. Həmin hərəkətlər isə insanın bədən üzvü olan “**əl**” ilə əlaqədardır. Yəni sadaladığımız hər bir hərəkət əllər vasitəsilə yerinə yetirilir. Buna görə də həmin sözlərin Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində göstərilən mənalarına baxmaq məqsəduyğundur. Lüğətdə yazılır:

1)qarpmaq//qapmaq-birdən əlini uzadıb cəld götürmək (Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006.s.425);

2)qarpışmaq//qapışmaq- tutuşmaq, dalaşmaq, vuruşmaq(Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006.s.444);

3)qarmalamaq//qamarlamaq-cəld, tez durub götürmək(Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006.s.442); əlləri ilə birş şeydən bərk yapışmaq(Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006.5.s.410);bir şeydən ikiəlli yapışmaq(Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006.s.442);

4)qapışdırmaq-bir-birinin əlindən alıb götürmək və s.

Türkololoq V.V.Radlovun lüğətində “qapmaq” feili “xvatat, brat rukami (əllə vasitəsilə götürmək) (Radlov V.V. 1885. II c. s.403) və “karmala” şarit rukami (əl ilə yoxlamaq) (Radlov V.V. 1885. II c.s.218) kimi izah edilmişdir. Bütün söylənənlərdən aydın olur ki, həmin feillərin tərkibində “**qarp**” komponenti bədən üzvü olan “əl” sözü ilə bağlıdır. Semantik cəhətdən biz buna əmin olduq. Qarp sözünün əl sözü ilə nə kimi bağlılığının olub-olmaması haqda düşünmək lazım gəlir. Lakin fikrin dəqiqliyini yoxlamaq üçün yenə dilin leksik sisteminin tarixi inkişafını izləmək lazım gəlir. Radlovun lüğətində bu sözün başqa izinə rast gəlirik. Oarada göstərilir ki, qırğız və kaşğar dillərində əlin yuxarı hissəsi “qar” adlandırılmışdır (Xudiyev N. 2015.. s.132). Cığatay dilində “əl,dirsek” mənasında “qarağ” (Xudiyev N. 2015.s.150); osmanlıcada əlin yuxarı hissəsi mənasında “qaraca” sözündən (Xudiyev N. 2015. s.162) istifadə edilmişdir.

Bunlardan başqa Azərbaycan və bəzi türk dillərində hazırda işlənməkdə olan “qarış//karış” sözünün də eyni kökdən olması fikrinə gəlirik. Qarış//karış sözü də “açıq əlin baş barmağının ucundan kiçik barmağın ucuna qədər olan hissə”ni bildirir və ölçü vahidi kimi istifadə edilir. Demək “qarış” sözünün də əsasında əl mənası bildirən “qar” sözü dayanmışdır.

NƏTİCƏ:

Prof.Ə Dəmirçizadə həmin sözləri digər dillərlə müqayisə etmiş və belə bir qənaətə gəlmişdir ki, monqol dilində əl mənasında “qar//ğar” sözündən; uyğur dilində “karı” sözündən; cığatay dilində “qarış” əvəzinə “karı” və “qarşılamaq” mənasında “krılamak” sözündən istifadə edilməsi bu sözlərin eyni kökdən formalaşdığını təsdiq edir. Həmin sözlərin bəzilərində rast gəldiyimiz “ş” (qarış,qarşılamaq və s.) ünsürü isə ehtimala görə məsafə, uzunluq mənalarını ehtiva etmiş hər hansı bir şəkilçinin qalığı, arxetipi ola bilər (Dəmirçizadə Ə. 1968. s.83).

Nəticə olaraq onu demək olar ki, Sadaladığımız sözlərin əsas tərkib komponenti olan “qar” sözü qədim Ural-Altay dil ailəsinin tərkibindəki dillərdən birində və yaxud da onların kontaktda olduğu dillərdən birində “əl” mənasında işlənmişdir.

KAYNAKÇA:

Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. 2006. I-II c. Bakı: Şərq-Qərb.

Dəmirçizadə Ə. 1968. 50 söz. Bakı: Gənclik.

Xudiyev N. 2015.Qədim türk yazılı abidələrinin dili. Bakı.

Qaraşarlı Ç. 2009. Aralıq dənizi hövzəsinin erkən sakinləri – Türklər. Bakı, 278 s.

Radlov V.V. 1885. Obrazçı narodnoy literaturı severnix tyurkskix plemyon. V çast, Sanktpeterburq

1969. Drevnetyurkskiy slovar. Leninqrاد.

Orkun H.N. 1936. Eski türk yazıtları.

Radlov V.V. 1899. Die alttürkischen Inschriftender Mongolei, Zweite Folge. St.Peterburg.

Тумашева Д.Г. Словарь диалектов сибирских татар. Казань: изд-во КГУ, 1992. 255с.

Кононов А.Н. 1954. О семантике слов «кара» и «ак» в тюркской географической терминологии.

Дмитриева Т.Н. 1981.Тюркизмы в русских говорах по нижнему течению Иртыша// Этимологические исследования. Свердловск.

Ахметова Ш.К. 2002. Бронникова О.М. и др. Народы Западной и Средней Сибири: Культура и этнические процессы (культура народов России; Т.6). Новосибирск: Наука, 325 с.

PERFORMANCE EVALUATION OF INDIAN BANKS AFTER THE GLOBAL FINANCIAL CRISIS: FROM THE LENS OF DATA ENVELOPMENT ANALYSIS

Ravirajan K

Madras School of Economics, PhD Scholar, Economics, Chennai, India.

Shanmugam K R

Madras School of Economics, Director and Professor, Economics, Chennai, India.

ABSTRACT

The global financial crisis changed the landscape of banking and financial services industry globally. Therefore, it becomes important to understand its spill-over impact on the Indian Banking system which is very well integrated with the global financial hubs. The extant literature offers an opportunity to investigate this spill-over effect over a decade after the crisis occurred. This paper fills this research gap and contributes to the research on technical efficiency of Banks across ownership groups in an emerging economy like India for the period of 2009-2018. It adopts an integrated methodology leveraging the intermediation, value-added, and operation-based approach using the data envelopment analysis technique. The findings indicate that despite the progress on the digital front, the efficiency of Indian banking industry has deteriorated during the post global financial crisis period. Contrary to the perception, the public-sector banks in India have a relatively higher efficiency than their private counterparts. These findings will help policymakers as well as practitioners and academicians involved in the performance evaluation and improvement of the banks in India.

Keywords: Technical Efficiency, Data Envelopment Analysis, Non-Performing Assets, Scheduled Commercial Banks, Emerging Market

JEL Classification: G2, G210, G280, E58, C6

<https://orcid.org/0000-0002-6892-5486>

ASPECTS OF INTERTEXTUALITY IN THE NOVEL “THE UNFINISHED MANUSCRIPT” BY KAMAL ABDULLA

KAMAL ABDULLANIN “YARIMÇIQ ƏLYAZMA” ROMANININ
İNTERTEKSTUALLIQ ASPEKTLƏRİ

Samirə Gurbanova

Doctoral Student of the Department of Azerbaijani Language
Ganja State University. Ganja/Azerbaijan
orcid.org/0000-0002-2580-0456

SUMMARY

The paper provides a brief overview of the concept of intertextuality and a brief interpretation of issues related to its manifestation in various texts related to different genres, including literary genres, and explores the peculiarities of the intertextual use of information related to the eposes, which represent the samples of the oral traditions and folk arts, in contemporary literary samples. Intertextuality manifests itself in different forms and its expression in various literary works, created on the same plot, possesses specific features as well. One of the mentioned features is related to the use of intertextuality in the novels on ancient saga and eposes.

Kamal Abdulla's novel “The Unfinished Manuscript” is a work of contemporary literature based upon the motifs of the ancient Turkic epos “Kitabi Dada Korkut and the life of the great Azerbaijani commander, statesman and poet Shah Ismail Khatai”. Due to the use of intertextuality, the writer establishes connections both with the epos and the works dedicated to Khatai in this novel.

Various intertextual markers were used in the novel “The Unfinished Manuscript”. The repetition of the anthroponymy, words, phrases, and sentences used in the language/speech of the characters in the novel and epos, the reincarnation of the events depicted in epos in the novel and the continuation of their representation in a similar and/or close narrative structure allowed the reader to maintain the focus of analysis on both samples of creativity as the parallel texts in the process of comprehension.

Intertextual openness and textual influence create a dialogue of the content positions. On one hand, the varying time-space relationship frames are drawn in the process of the creation of a new text. On the other hand, those drawn time-space relationship frames may be quite the same. The linguistic signals, used on the phonetic, lexical, grammatical, stylistic and compositional levels in the intertextual dialogue, ensure the marking and recording of the intertextual relationships.

Keywords: Epos, Intertextual, Anthroponomy, Composition

Xülasə

Məqalədə intertekstuallıq anlayışı və onun müxtəlif janrlara, o cümlədən bədii janra aid mənələrdə aşkara çıxması məsələlərinin qısa şərhı verilir, şifahi xalq yaradıcılığı nümunəsi olan eposlarla bağlı informasiyaların müasir bədii ədəbiyyat nümunələrində intertekst kimi istifadə olunması xüsusiyyətləri araşdırılır. İntertekstuallıq müxtəlif formalarda özünü göstərir və onun eyni süjet əsasında yaradılan əsərlərdə ifadəsini tapması spesifik cəhətlərə malikdir. Bu cür cəhətlərdən biri də qədim dastan və epos mövzusunda yazılmış romanlarda intertekstin işlənməsi ilə bağlıdır. Kamal Abdullanın “Yarımçıq əlyazma” romanı qədim türk eposu “Kitabi Dədə Qorqud” dastanlarının motivlərinə və böyük Azərbaycan sərkərdəsi, dövlət xadimi və şairi Şah İsmayıl Xətəinin həyatına əsaslanmış müasir bədii əsərdir. Yazıçı mətnin intertekstuallıq xüsusiyyətlərindən istifadə edərək həm eposla, həm də Xətəiyə aid başqa əsərlərlə əlaqələr yaratmışdır. “Yarımçıq əlyazma” romanında müxtəlif intertekstuallıq markerlərindən istifadə edilmişdir. Burada romandakı və eposdakı antroponimlərin, personajların dilində istifadə olunan söz, söz birləşmələri və cümlələrin təkrarlanması, eposda təsvir olunan hadisələrin romanda canlandırılaraq oxşar və yaxın nəqlətmə planında davam etdirilməsi, oxucunun dərkətmə prosesində iki yaradıcılıq nümunəsini paralel mətnlər şəklində təhlil mərkəzində saxlamasına zəmin yaratmışdır. Mətnlərarası açıqlıq, nüfuzətmə məzmun mövqelərinin dialoqunu əmələ gətirir. Yeni mətn yaradıcılığı prosesində, bir tərəfdən, fərqli, digər tərəfdən, eyni zaman-məkan münasibətləri çərçivələri cızılır. Mətnlərarası dialoqda fonetik, leksik, qrammatik, üslub və kompozisiya səviyyələrində istifadə olunmuş lingvistik siqnallar intertekstual əlaqələrin nişanlanması və qeydə alınmasını təmin edir.

Açar sözlər: Epos, İnterteks, Antroponim, Kompozisiya

Introduction. The use of parts, fragments and elements of another text in the text and the reader's perception of this newly created text regarding the previous one is called intertextuality. Sometimes intertextuality is perceived as a text within the text. It is noted that for the first time the concept of intertextuality was used by Y.Kristeva in a work published in 1967 [Кристева, 2000: 428]. Works on intertextuality in linguistics have increased since this period [Тростников, 2001; Суминова, 2015; Солодуб, 2000]. In our opinion, intertextuality was historically an ancient form, examples of intertextuality were in the works of various philosophers. The use of intertextuality in the examples of literature also took place in the past.

Texts related to various functional styles, especially those related to the scientific style, referred to intertextuality. It is not difficult to prove this. In the scientific style, especially in linguistic studies, references are made to various authors; their opinions on the problem under study are given as is.

Various aspects of intertextuality . In the scientific style, a widespread type of intertextuality manifests itself in the form of quotations. For example, V.Y. Chernyavskaya writes: “The term intertextuality is today one of the main concepts in linguistic science. The phenomenon described by intertextuality is one of the fundamental and important aspects of the development of both linguistics and literary studies” [Kinney, 1982: 75]. The fragment given by us with reference to V.Chernyavskaya is an intertext. This fragment was taken from the work of the mentioned author and marked as in the text of this article. However, it should be noted that the text attributed to V.Chernyavskaya was translated from Russian into Azerbaijani. Regardless of the translation, this fragment is an intertext and is the quoted form of intertext. In the text of the article, the citation is indicated by quotation marks and a special reference. Inside the scientific text is a fragment of text that previously belonged to another author. This fragment of text within the text directs the thought of the reader-addressee to another text. Information about which book or magazine the selected text fragment is printed in is also recorded with a certain encoding. In contrast to the scientific text, the study of the semantic structure of a literary text, taking into account the achievements of such sciences as philosophy, psychology, semiotics, logic, close to linguistics, gives grounds to additionally refer to the linguistic background, to explore the object of understanding as a system of complex connections and relations to it. The process of creating a literary text gives the author sufficient freedom, does not make it necessary to quote when using other texts.

In the description of the general features of the text, seven criteria of textuality are distinguished. These criteria are cohesion, coherence, intentionality, perception, informativeness, contextuality and intertextuality [Miola, 2004: 3]. The text is perceived as a communicative phenomenon that meets the requirements of these seven criteria of textuality. The necessity of finding the expression of six of the listed criteria in the text is proved. The fact that intertextuality plays the role of an important criterion for a text still becomes an object of controversy.

Y.Lotman tried to interpret the concept of “text within a text” in terms of the relationship between two or more texts contained in the same text. In his opinion, intertextuality has the function of changing the nature of the main content, its orientation. The author came to the

conclusion that often the definition of intertextuality itself causes difficulties [Allen, 2000: 104].

In the literary text, various functions and features of intertext are revealed. Intertext can be speech, emotional-expressive, metatext, associative-contact, focusing on the main and auxiliary sources, etc. For that reason, it is not always possible to immediately and clearly imagine the main goal set by the author, referring to the intertext. In some cases, the reason for using the intertext is established after the full reading and publication of the literary text. Using intertext different subjective representations may arise in relation to the goal. The subjective attitude is based on the fact that the author writes a work of art not for one person, but addresses it to a large readership. On its basis, activity relations to the text within the text are formed. One of the specific features of intertext in a literary text is that it does not provide additional information about where the author draws the intertext that he introduces into his work. In such cases, the existence of an intertext is defined differently. Identifying the intertext, there are indicators that confirm its presence. These indicators are also called intertext markers.

Examples of intertextuality in Kamal Abdulla's work "Unfinished Manuscript".

K.Abdulla's work "Unfinished manuscript" is written on the theme of the Turkish epic "Kitabi-Dede Gorgud". In this work, the author interprets the events in the epic not as they are, he tried to create their literal continuation, obscured, unspoken sides [Abdulla, 2004; Kitabi-Dədə Qorqud, 1988].

As noted, if the reader has not read a previously written work, how can he determine the presence of intertextuality in it, which marker in the read work can tell him about it? In the process of analyzing K.Abdulla's novel, it becomes clear that the author informs his reader about this at the beginning of the novel: "You probably thinking. We are talking, of course, about our ancient cultural monument-the epic "Kitabi-Dede Gorgud" [Abdulla, 2004: 8].

The novel "Unfinished manuscript" begins with a preface, and the author used not one, but three "prefaces", of which the first, as well as the second preface contains some information about the epic "Kitabi-Dede Gorgud" and its connection with the novel [Abdulla, 2004: 3-19].

Therefore, as the first marker of intertextuality, we can consider the information that the author gives in the text about which work his work, written earlier, belongs to.

The second marker of intertextuality is related to the time factor. The "Unfinished manuscript" notes the antiquity of the events mentioned by the author. At the same time, the novel uses the combination "Ganja earthquake" so that the Azerbaijani reader knows what history it refers to. Finally, "Ganja" is an ancient city of Azerbaijan, and today this city has retained its ancient name. Therefore, it reports what previous texts this work had to do with at

the time of occurrence of events in the newly written work. It is also valuable as a marker of intertextuality.

The third marker is the words “Oghuz”, “Ich Oghuz”, “Dış Oghuz”, which sound in the index work, which direct the reader to the epic “Kitabi-Dede Gorgud”.

The place of intertextuality in the system of communicative symbols in literary text, identity one text to another system, their dialogic interaction in terms of content and form, the actualization of additional values for a mixture of private and foreign words, terms enhance communication dynamics-the issues that attract the attention from a linguistic point of view. In the process of creating a text, it is necessary to take into account objective and subjective factors. Objective factors include the purpose of the text (function, intensity), the addressee, the object (content component), the subject-addressee relationship, etc. Personal qualities of the author (intellectual, moral, etc.), the reader's attitude to the author's work is among the subjective factors. The literary text as a whole attracts the reader's attention with its plot, composition, thematic development, theme, content, reader-author attitude, or rather, the reader's attitude to the author's work fades into the background.

In a work of fiction, intertextuality is created by the author, and the purpose of using intertextuality also belongs to him. But the perception of the intertext belongs to the reader who reads it. Whether the author achieves his goal in working on the intertext is determined by the analysis of the literary text.

In a new work of fiction written on the basis of the theme of a previously created work, one of the primary and important indicators of intertextuality is associated with preserving the characters of the previous work and calling them the same. In this regard, works in the genre of postmodernism are of particular interest.

For the first time, the Azerbaijani reader can determine the connection between the text of the work under study and the epic “Kitabi-Dadam Gorgud” on the basis of the titles contained in it. In K. Abdulla's novel, the names Dada Gorgud, Baimdir Khan, Salur Kazan, Aruz, Qylbash, Burla Khatun, Bakil, Bamsi Beyrak, Yalynchyg, Basat, Shirshamsaddin, Baybura and in general all other characters in the part of the work related to the epic are the same as in the epic. For example:

“Looking at Sir Baybura, I asked him:

-Sir Baybura, what do you call your son to this day?

Sir Baybura replied:

-I call my son as Basam, Bamsi.

I said:

If so, then let his name be called Bamsi Beyrak” [Abdulla, 2004: 61].

This episode in the novel “Unfinished manuscript” is absent from the epic. The author presented it somewhat differently, preserving the general outlines of the rite of adhesion described in the epic. In the epic there is no information about how Baybura named his son. In the new work, the anthropomorphic version of “Basam” is recorded. K. Abdulla also gives information about another person in the novel.

“No, dad, not Yalinchig, Yalinchig had a twin brother Yalanchi, the son of Palanchi used to say. ...His... head...i cut it off abruptly. - Said Beyrak” [Abdulla, 2004: 63].

In a work of fiction, intertextuality is created by the author, and the purpose of using intertextuality also belongs to him. But the perception of the intertext belongs to the reader who reads it. Whether the author achieves his goal in working on the intertext is determined by the analysis of the literary text.

“Is it possible to lie to Bayindir Khan, to the Khan of Khans?! He has his army, his black servants, his executioner, his dungeon, his prison.

- I heard, my Khan, a kind of stuff I also heard. - I confessed and said” [https://www.kitabyurdu.org/kitab/roman/1178-kamal-abdulla-yarimciq-elyazma.html].

The first noticeable here is the onomastic combination of “Bayindir Khan”. “Bayindir” is an anthroponym; “Khan” is the titular meaning. In addition, the combination “Khan of khans” comes directly from the epics of KDG.

Therefore, it becomes clear that intertextuality is formed not only by the use of a particular part of the text in the text, as it is, but also by the use of certain words and conjunctions. Naturally, the first sample is not taken from KDG. The epic is not about the troops, black slaves, executioner, dungeon, prison of Bayindir. However, their existence is not excluded. At least, the epic contains information about the slave caravans that served in the ceremonies, where the Khan of khans hosted Oghuz gentlemen. Dungeon and prison are not alien expressions for the epic. If the unbelievers keep the Beyrak in a prison, it means that both the Bayindir and the Qazan should also have the prison. It’s just that the epic doesn’t say that the Oghuz people torment someone in a dungeon.

In K. Abdulla’s novel “unfinished manuscript”, what is said in the epics is not repeated, the author looks at the epic from a new angle, describes other events. Therefore, intertextuality in “unfinished manuscript” is not in the form of text within the text, and on the basis of the relations of epic and novel events. This is a completely different form of intertextuality.

In various functional styles of the modern Azerbaijani language, you can find various examples of the use of ancient Turkic words in the KDG. Nəsnə (nothing, no one),

qut(foodstuff), dışarı (outdoor), şülən (banquet), ulu (great, grand), ulus (homeland, motherland), yağı (enemy), yapmaq (to make), çavuş (sergeant), alp (honorary military title), düğün (wedding, festivity), güvənc (trustworthy person), Kur (capricious) and many other ancient words are used in the modern Azerbaijani language in their former meanings. Examples of the use of such words can be found in other Turkic languages. If we reveal this connection “Khan of khans Bayandir” in the onomastic construction, then here we take into account the personality of the winner, his period, personality. As a result, intertextuality is found between the two texts. In any work there is khan, suç (sin), əsən (health), şülən (banquet), etc. when we come across words, even with the combination of “Khan of khans”, we cannot assert the intertextual connection of this work with the KDG. Therefore, intertextuality in one way or another must have a certain completeness, completeness, very strongly express the connection with another source.

Undoubtedly, intertextuality can also be caused by association. In this case, each element that generates an association becomes an indicator of intertextuality. Consequently, there are many specific indicators of intertextuality, and it is also possible to determine the elements included in this set. It should be borne in mind that in the text, the author's name in the sign system is also given empirically. The name of the author of the work creates an associative link with the works of this author. An intertextual association occurs when the title of two works is the same or similar.

Polysemy, understood as a function of the author's intention, as well as intra-textual semantic and formal connections are important features of the text. The author himself is one of the essential differentiating indicators of the text, and the sign structure that emerged as his creative activity is included in the text field, becoming a unit of categorization. Text as a unit of reading and understanding text is assumed to be equal to intertext. The image of the author, being an individual, verbal and speech form, is a means of penetration into the entire content structure of a work of art, which determines the relationship and interaction of all its elements.

One of the interesting aspects of intertextuality is that the old text included in the new text can take different forms. The appearance of different forms depends on whether the input text, i.e. the intertext, is presented as a whole or as part of a whole.

Each text can be an intertext. Because the text involves other texts that are little or very recognizable at different levels. These texts are texts of a previous or contemporary surrounding culture. Any text is a new piece of text woven from the quotes used.

Result. In a literary text or work, intertextuality can manifest itself in various images and forms. The intertext depends on the communicative intent and purpose of his writing

creating the artwork. The author can also use intertext to express or enhance the reality of the events described by him, their influence. In a new work of fiction based on the same motif or theme, intertextuality is more pronounced. As an indicator of intertextuality, along with the plot, the theme is also used onomastic units. Much more widely, anthroponyms that denote the names of characters serve as an intertext marker. The identity of the names of the characters may not always point to the intertext.

REFERENCES

Abdulla, K. Yarımçıq əlyazma. Bakı, XXI YNE, 2004, 288 s.

Abdulla, K. Yarımçıq əlyazma, [//https://www.kitabyurdu.org/kitab/roman/1178-kamal-abdulla-yarimciq-elyazma.html](https://www.kitabyurdu.org/kitab/roman/1178-kamal-abdulla-yarimciq-elyazma.html)

Allen G. Intertextuality. Routledge, 2000, [//https://www.worldcat.org/title/intertextuality/oclc/48139239](https://www.worldcat.org/title/intertextuality/oclc/48139239)

Kinney, J.L. Text and Pretext: Stanley Kubrick`s Adaptation. Los Angeles: Univ. of California Press, 1982, 404 p.

Кристева, Ю. Бахтин, Слово, Диалог, Роман, Французская Семиотика: от Структурализма к Постструктурализму. Москва, Наука, 2000.

“Kitabi-Dədə Qorqud”, Bakı, Yazıçı, 1988, 265 s.

Miola, S.R. Seven Types of Intertextuality// Shakespeare, Italy, and Intertextuality (Ed. M.Marrapodi: Manchester Univ. Press, 2004, 288 p.

Солодуб, Ю.П. Интертекстуальность Как Лингвистическая Проблема // Филологические Науки, № 2, 2000, с. 51-57.

Суминова, Т.Н. Интертекст и Гипертекст Текста Произведенияхудожественной Культуры: Сущность и Проблемы Взаимодействия // Вестник Московского Государственного Университета Культуры и Искусств, № 3 (65), Москва, 2015, с.45-52.

Тростников, М.В. Перевод и Интертекст с Точки Зрения Поэтологии // Семиотика: Антология; под ред. Ю.С. Степанов. Москва, Деловая Книга, 2001. с.563-580.

AWARENESS LEVEL OF ACCESS TO FEDERAL MORTGAGE BANK LOAN/CREDIT FOR HOUSING FINANCE IN BAUCHI STATE OF NIGERIA

Sani Inusa Milala

ORCID ID: [Orcid.org/0000-00017332459](https://orcid.org/0000-00017332459)

Graduate of Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state
Nigeria

Victor Markus

Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state Nigeria

Helen Musa

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, Adamawa state, Nigeria

RUFA'I SALIHU ABDULSALAM

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, Adamawa state, Nigeria

ABSTRACT

Information has become key in many sector not excluding housing, without information there is no awareness, awareness and information in the sector of housing it has become synonymous and one among the factor that are playing greatest role in increasing the available and access to housing scheme, generally Shelter is universally accepted as a basic and second most essential human need coming next to food. However, housing in all ramifications is more than mere shelter since it embraces all the social services and utilities that go to make a community or neighborhood a live able environment. Housing is one of the basic necessities of life. It occupies a very important position in the life of man as exemplified by Maslow's hierarchy of needs, because it provides shelter, comfort and protection, the primary aim of this paper is the assessment of level of Awareness access to Federal Mortgage Bank loan/credit for housing Finance in bauchi state of Nigeria, with the view to strategies the mode of information and awareness campaign, the study adopted the use of questionnaire survey strategy where 384 sets of questionnaires were administered, and 315 questionnaires were retrieved. 301 and it was

found from date obtained that the level of awareness on access to various housing loan/credit in Bauchi are National Housing Fund, monthly contribution, documentation required, Interest rate, housing development loan, home renovation loan, repayment period, method of application and equity contribution respectively, it was also found that respondent that applied for the loan/credit provided by Federal Mortgage Bank. Finding reveals that National Housing Fund was the variable that came first with mean value of 3.29, followed by housing development loan with mean value of 3.04, home renovation loan became the least with a mean value of 3.02. And the relative ease of access to loan/credit in the study area. Findings revealed that access to loan/credit in the study area is not easy, conclusion was drawn that there is low level of awareness on access to housing loan federal mortgage loan/credit in the study area.

Keywords: Housing, Awareness and Mortgage.

1.0 INTRODUCTION

Shelter is universally accepted as a basic and second most essential human need coming next to food. However, housing in all ramifications is more than mere shelter since it embraces all the social services and utilities that go to make a community or neighborhood a live able environment. Housing is one of the basic necessities of life. It occupies a very important position in the life of man as exemplified by Maslow's hierarchy of needs, because it provides shelter, comfort and protection (Mogaji, 2011). "According to Oladapo (2008), housing is a major economic asset which has profound impact on the prosperity of a country and the productivity of individual as decent houses increases workers, health and also affects the well-being of the citizens". It is an index of measuring the standard of living of a country and a very important consumer item. Consequently, program of assistance in the area of finance and research have been designed by government to enhance its adequate delivery. The focus of finance has been more prominent because the provision of houses requires huge financial resources which most of the low income earners in Nigeria are unable to afford.

The call for awareness on access to Federal Mortgage Bank loan/credit for housing development is invariable, for the reason that technology, population and taste by no means stop varying (Miles et al., 2007). This is factual of Nigeria with a projected population of almost 160million people and twelve-monthly population increase rate of above 3.5% (2006 Census). Nigerian present population statistic is expected to stand at nearly 196million (NBS, 2018). Such variations require a foreseeable change in housing development to make available the accommodation need of the country. Nevertheless, there appears a disparity in prototype of

changes with regards to these connected but inconsistent variables. Whereas population appears to vary in geometric order, housing development varies in Arithmetic proportion. This is noticed in the Nigeria housing shortage figure which is expected to stand at nearly 16million accommodation units (Udoekanem, 2012).

In advanced economies like the United States of America, Britain and Denmark, the common approach of owning a house is through a well-structured mortgage scheme. If the mortgage system is effectively and efficiently managed, invariably the procedure for accessing mortgage loan will be easy and faster (Olotuah, 2006). However, the delivery of housing is highly, a contentious issue in Nigeria especially to scholars, administrators and the public (Sule, 2006). The influx of people into the urban areas in search of employment opportunities, incidence of population growth, the enormous availability of essential raw materials for productivity processes in the rural areas, the emergence of deadly diseases due to poor habitation by citizens are important reasons for the provision of decent and affordable houses both in urban and rural areas in Nigeria (Ademiya & Rai, 2008).

Today, the problem of inadequate provision of housing in Nigeria stems from the inability of the national housing fund (NHF) to fund housing development. Other problems are high inflation and interest rates, high cost of building materials, insufficient wage and income distribution, low saving culture and also the problem of land tenure system in some parts of the country (Olotuah, 2006). These housing inadequacies, particularly for the low income group or the average poor citizens have been complicated by high rate of population growth, resulting in overcrowding, deplorable urban environment, degrading infrastructure, inadequate dwelling where greater number of people live in shelter built with materials such as grass matting, disused paper cartons, corn stick, as well as plastic sheet, some live in an uncompleted buildings, others live under bridges, close to refuse dump sites and to an extent, outright homelessness in most of the city centers in Nigeria (Nubi, 2008).

Going with facts in the background the study aimed at assessments of level of awareness on access to federal mortgage bank loan/ credit for housing finance in bauchi state of Nigeria with the view to strategies the mode of information and awareness campaign by the appropriating sector.

2.0 Literature Review

Effects of Awareness on Access to Loan/Credit

Nagarajan, Ali, Sathyanarayana, and Gowhar (2013), carried out study on customer awareness towards loan products & services in Bangalore with special reference to state bank of India, using survey method. The statistical technique like Chi-square, ANOVA, has been used for the analysis. Findings indicated that majority of female respondents are not aware compared to male respondents about loan products and services hence, the low patronage of loan products and services by females. The study recommended that the bank has to conduct awareness programs on loan to educate the customers about loan products and services. Further findings revealed that the majority of respondents falling under the occupation group of Employee and self-employed are aware 90 (40.9%) and neither aware nor not aware 84 (38.20%) about the loan as a result there is an average patronage of loan products and services. The bank was recommended by the study to provide further customer support services to make awareness about the benefits they get out of loan they borrowed and prepayment penalty charges.

In Nigeria, Emoh and Nwachukwu (2011) evaluated critical issues in real estate finance as an index in building construction project management success in Nigeria using quantitative approach. The study revealed that lack of public awareness of the NHF scheme and its modus operandi is one of the contributory factors responsible for the poor state of affairs as far as the performance of the National Housing Fund Scheme.

Kama, Yakubu, Bewaji, Adigun, Adegbe, and Elisha (2013) examined mortgage financing in Nigeria. The study examines various housing financing policies in Nigeria; highlighting their performances with a view to identify the challenges inhibiting the optimal performance of the mortgage financing structures in Nigeria. The approach adopted is a trend analysis of the various components of the policy measures and comparative analysis with other jurisdictions. The study found that low awareness about existing mortgage financing arrangements among others remains the major impediments to the growth of the sector. Trends, realities and prospect of housing delivery through mortgage financing in Nigeria was investigated by Clement, Khan and Olowoyo (2012), the study concluded that the awareness PMIs is almost none existing among the people. They seem not to be within reach. Most of the state capitals cannot boast of single PMIs. Therefore an appropriate regulatory reform that will reposition the Primary Mortgage Institutions (PMIs) should be put in place.

Adedokun *et al.*, (2011) evaluated the performance of national housing fund scheme towards housing delivery in Nigeria, percentiles and t-test were used for analysis. The study concluded that concluded in their study that adequate attention is not paid towards creation of awareness so as to enable potential individuals to join the scheme as there is a very strong positive

correlation between the contributors and beneficiaries. This is because there is wide difference between the amount the mortgagors actually applied for and the amount approved in the provision of housing and recommended that enabling environment must be created for existing PMIs and allow for emergence of new ones, reduction in the wide margin between amount applied for and approved so as to allow for full utilization of the contributors money

Ayodele, Obafemi, and Akongwale (2013), studied options for sustainable mortgage finance in Nigeria, using both quantitative and qualitative analysis. Findings revealed that due to lack of sufficient awareness and sensitization on the benefits that may accrue to contributors of National Housing Fund; most civil servants that are contributors are not beneficiaries of NHF because they are ignorant of the requirements for obtaining housing loans. The study recommended effective implementation of NHF scheme through mounting an intensive NHF sensitization campaign so as to achieve annual collection target (N20 billion is projected for year 2009 by FMBN).

Omogor and Anigbogu (2015), evaluated affordability, accessibility and awareness (triple 'A') of housing finance sources among low income earners in Jos-Nigeria. Data were collected through interviews and administration of questionnaires. Findings indicated that quite a number of the respondents, 76.5% are aware that loan could be obtained by an individual from financial institution to acquire house. However, their knowledge of the existing housing finance sources is limited. Only 2.7% and 0.8% in the civil service and informal sector respectively know more than one of these sources with just 0.8 and 0.4% from the sub-groups being aware of all the existing sources. The study concluded that the awareness level of existing sources of housing funds is low leading to low access to housing loans. On the basis of these findings, the study proffers the following recommendations in other that the awareness and affordability level of the low income earners to access housing fund be enhanced. Furthermore, the perception of government housing programs and finance by the study group is negative as it is believed that government is not committed to making housing affordable for the low income earners in the state. It is therefore necessary for the government to embark on massive enlightenment and sensitization campaign and adopts measures that will translate into ownership of housing by the low-income earners to win the people's confidence and trust. Ogunnaike (2017) examined enhancing homeownership opportunities among middle-income earners in Lagos-Nigeria, using both qualitative and quantitative techniques. The study found out that the level of NHF awareness was low among the respondents with 72.5 percent of the respondents not aware of the NHF, while only 27.5 percent respondents were aware of the NHF. Those with low NHF awareness were comprised of 18.8percent middle-income earners and 53.8 percent low-income

earners. The percentages of those that are aware were very low among both low and middle-income earners; 27.5 percent of the respondents contributed to NHF with 14.9 percent in the middle-income group and 12.66 percent among the low-income earners. The study concluded that due to the low awareness level of NHF, savings with NHF Scheme was poor which results in low fund to disburse by NHF leading to low accessibility to the NHF loan.

Mortgage Finance and housing development

Brissmis and Viassopoulos (2009) studied the relationship between mortgage financing and housing policies in Greece using vector auto regression analysis (VAR). The result shows that housing prices in Greece are exogenously weak. Similarly, Carbo and Fernadez (2010) also examined the relationship between mortgage market and housing prices and whether financial instability make difference using vector auto regression analysis (VAR) was carried out and they found out that a shift in mortgage lending that occurred in Spain in 2001 increased the economic significance of mortgage lending impact on house prices.

Conversely, Tiwari and Moriizumi (2010) investigated the efficiency in housing finance and carried out a comparative study of mortgage instrument in Japan using regression analysis. The Estimated error correction models for fixed and adjustable rate mortgages of city banks and fixed rate mortgages of Government Housing Loan Corporation indicate that there is a long-run relationship between mortgage rates and risk-free ten year government bond yield, however, there are also short-run adjustments and the adjustment speed depends on the risk perceived by lenders. It was further found out that the house mortgage lenders that are the government housing loan corporation have not adequately addressed housing finance risk and that there is no secondary market, where risks could be addressed in pricing of mortgages.

Keys et al (2010) tracked the evolution of financing of residential real estate through the housing boom in the early to mid-2000s and the resolution of distress during the bust in the late 2000s. They argued that this form of financial intermediation had a direct impact on lending standards and the potential for renegotiating residential loans. In addition, they provided new evidence on agency conflicts in the securitization process, and detailed broader challenges to cost-effective mortgage renegotiation.

Governments, sometimes intervene either through direct or indirect subsidies to channel mortgage lending to the household group. In September 2012, the Bank of England announced a significant improvement in the availability of secured credit to households by banks and building societies as well as increased mortgage and rental property demand, which was largely attributed to the government's £80 billion funding for lending scheme introduced to "unclog credit flow to household and businesses" and revitalize the housing market in the aftermath of the 2007 global financial crisis. There is however concern that the intervention could lead to a housing price bubble. In certain instances, which arise mainly due to inadequacy or inability of public sector mortgage banks and housing institutions to deliver on housing policy initiatives, government further seek to develop market-oriented policies through encouraging private sector involvement such as licensing of primary mortgage institutions, development of

mortgage finance market, strengthening of existing mortgage support infrastructures and embarking on reform measures to boost housing finance and provision. In the United States, there are signs of a recovery in the housing sector mainly due to large volume of refinancing activities, low interest rate environment, supportive government programs and continued recovery of the US economy in the post-2007 global financial crisis world, Sharma (2012).

In UK, Eric and Pryce (2011) studied the dynamic of spatial inequality in housing wealth using Monte Carlo simulations. The result obtained indicates that there is evidence of cycles in housing wealth inequality but no evidence of an upward trend. Furthermore, the cycles in inequality are found to be very large and this may have important effects on consumption, work incentives and business formation. It was also found that the entire distribution of house values has shifted which is likely to imply a growing gulf in housing wealth between owners and renters over the period considered.

Agbola(1998) and Diogu (2004) argued that there is an opportunity cost to housing investment and that returns to housing investments must be proportionate or higher than other sector investments for the housing sector to attract significant inflow of investible funds. Abdullah, Azriyafi and Abd-Aziz (2011) investigated the role of private sector participation to achieving anticipated outcomes for low income group in Malaysia and Nigeria. The study used primary data collected structured and semi structured questionnaire interviews. They found out that there is gap between housing demand and the private sector response in Malaysia and Nigeria and affordability of houses developed low income group (LIG). Rubin (2011) investigated the perception of corruption in South African housing allocation and delivery using primary data through interview. it was observed that the South African housing program is seen as a corrupt system from evidence gathered and concluded that the housing program is characterized big corruption in all aspect. Berrospide et al (2011) examined the sensitivity of banks' home mortgage lending behavior across geographic dimensions during the 2007-2009 US housing market collapse. Applying cross-section and pooled regressions, it was observed that due to the financial shocks associated with the 2007 global financial crisis, banks' capital were affected which led banks to reduce mortgage lending in both high and lower delinquency markets. Beck et al (2010) employed household survey and panel approach to examine the determinants of access to mortgage finance in Central and Eastern Europe as well as consequences of household mortgage indebtedness in the event of a financial crisis. They found evidence that mortgage holders were less financially vulnerable during periods of high income growth in the countries examined. In addition, accessibility of mortgage finance was not based on expected income in

EU countries. However, they advised for caution in the interpretation of findings since results were obtained for periods prior to the 2007 global financial crisis.

While acknowledging the role of housing finance markets, Sassen (2008) cautions on the potential consequences of securitization of mortgages in the wholesale mortgage finance markets. He opined that financial innovations in the form of mortgage-backed securities have shifted the focus of mortgages from the creditworthiness of potential homeowners to marketing of financial instrument. This he also called “financializing of mortgages” which signals that trading in mortgage financial instruments becomes the driving source of profit, rather than the houses itself which not only impedes the objective of housing provision, but could exacerbate the risk of a financial crisis due to network and spillover effects. The 2007 global financial crisis raised questions on the future of mortgage-finance market which further led Zandi and Deritis (2011) to suggest a hybrid mortgage finance system that preserves the benefits of government-led and private-led mortgage finance markets with mortgage loans originating from private sector and government standardizing market operation and acting as the regulator. McCord, McCreel, Berry, Haran and Davis (2012) studied the implication of mortgage finance on housing market affordability, they used regression analysis on the analysis mortgage lending statistic or national income in the period (1993-2009) and the result show the relationship between mortgage finance and affordability has been influenced by deregulation of the mortgage market, causing increase in housing prices and affordability pressure.

Conversely, Ijaiya, Lawal and Osemene (2012) investigated microfinance and mortgage financing in Nigeria. The study used ordinary least square and it was observed that there is a positive relationship between informal micro finance and housing finance in Offa local government, Kwara state, Nigeria. Similarly, Ukpai, Jobrin, Phebean, Adegble and Elisha (2013) also investigated mortgage finance in Nigeria, employing descriptive analysis and it was revealed that the minimum awareness of existing mortgage finance arrangement minimize financing capacity of mortgage institution and incapable title/legal framework remain an encumbrance title to the growth of the sector.

Clement, Tareef and Sanya (2012) investigated the trends realities and prospect of housing delivery using descriptive analysis and found that housing is perceived and actually seen as a long term investment that gives a hedge against high inflation. Hullgren and Soderberg (2013) investigated the relationship between consumer characteristic and mortgage preference. The studied used binary logistic regression and it was observed that low income, financial literacy, low level of education and troubled interest rate increases customer preference to choose adjustable rate mortgage

Need for Awareness in Housing Programs

According to Daniel (2015) the enabling approach to housing provision has saddled the government with the roles of not only mobilizing resources from all necessary avenues but also mobilizing the people (households) to ensure they key into available housing programs to achieve house ownership. This mobilization can only be achieved through creating effective awareness of housing programs. The essence of creating awareness is to enlighten, explain and promote these programs. Numerous channels are used by countries to create awareness of housing programs to their citizenries, including media, workshops, road shows, and text messages. In United States of America for instance, email is used to inform target group of housing program. According to Castro (2015), to ensure that the populace is well informed “Ask a Question” system where questions on housing program are submitted and responses are given is also used (Castro, 2015). In Australia, awareness of housing program for disadvantaged people is achieved through consultation workshops where representatives of target groups are assembled and informed of the program and their responses are obtained (Warren, 2013). Because of the peculiarities of the low-income earners, including their literacy level, countries like Malaysia use broadcasting media like television and radio stations to communicate information about housing programs in local language (Ezeanya, 2004). In Nigeria newspapers, television, radio are also used for the same purpose but the effectiveness of these means in creating the needed awareness of housing programs among the low-income group is yet to be ascertained.

Access to Federal Mortgage Bank Loan/Credit

Access to affordable mortgage housing by low-income households has been an issue of concern in neoliberal Nigeria. This problem arises primarily because the Nigerian mortgage market is still developing, and the interplay of primary and secondary markets obtainable in advanced economies is lacking. As a result of this, the formal credit system in Nigerian cities, including Jos, is reaching a minute population. In the case of Jos, a recent study (Wapwera, Parsa and Egbu, 2011) that sampled 300 households confirmed that 75% of households have utilised informal credit sources over the last decade whereas only 25% have utilised formal sources. In Nigeria as a whole, the underdeveloped mortgage industry generated less than 100,000 transactions between 1960 and 2009. The sector's aggregate loans to total assets fell below 70% as recorded by the Central Bank of Nigeria (CBN). Mortgage to loan funds for the five years ending 2009 averaged at 14.51%, while the total mortgage market was put at N127.5 billion (USD 850 million) (EFInA and FinMark Trust, 2010). The contribution of mortgage financing

to Nigeria's Gross Domestic Product (GDP) was 0.39% in 2012 (Centre for Affordable Housing Finance in Africa, 2012: 109). Evidently, there is a drop in the low-income housing activity in Nigeria by most housing developers due to lack of capacity and expertise to develop housing products for the over populated low-income group in Nigeria housing market. Survey (FGN, 2016) has shown that access to housing finance is still very limited to a few individual who falls within the medium-income group which indicates that there is lack of access to housing finance. This problem has resulted in shortages of housing stock and increase substandard housing and homelessness among the poor populace in Nigeria.

An income class pyramid showing the income levels and their access to housing finance developed from a study by Fin-Mark Trust (2010) revealed that only about 30% in the upper and lower medium income group can access housing finance while a large portion of the population, the low income group cannot access housing finance and would therefore require social housing.

Often times, most housing developers in the formal sector lack access to housing finance which adversely affect the supply and delivery of houses, hence they are left with the option of sourcing funds from deposit money banks with very high interest rates and other stringent conditions attached. Accordingly, the bulk of low-income individual home builders are compelled to source for housing finance from a more convenient and accessible classified as micro-credit organizations sources such as family, friends, “esusu” (traditional thrift societies), age/trade groups and traditional money lenders. The disadvantages of these sources of housing finance are that they are unsecured and very limited in their capital base (Nubi, 2006).

Omirin (2007). examined the accessibility of mortgage finance by the low income earners and the escalating cost of housing construction in Nigeria. The study concluded that mortgage institutions are not productive in making finance accessible by the citizens especially the low income earners. Against this backdrop, the researcher recommended that government should introduce ways of improving housing policies which will enable the citizens to easily access mortgage finance. The problem of financing real estate in Nigeria was examined by Ogedengbe and Adesopo (2003), through the administration of questionnaires, using descriptive analysis, which revealed that high interest rate and other requirements for loan application have be devilled the financing of real estate properties in Nigeria. They recommended that government should make effort to solve economic problems such as inflation, reduce interest rates in order to eliminate or minimize the problems that plague the mortgage financing of real estate development.

Oduwaye (2008), examined the demand and supply of housing in Nigeria. Using survey analysis and secondary data, highlighted that the NHF policy, the structure of the PMIs, land Use Act, high interest rates are some of the constraints to mortgage financing in Nigeria. Mailafia (2007) commented that the poor performance of the mortgage financial system in Nigeria could be attributed to low accessibility, and underdevelopment of the land tenure system. The primary mortgage institutions are not sufficient in number and there is a wide difference between the number of people who actually applied for the loan and the amount that was approved. Omole (2001), added that “mortgage institutions should be made more proactive and accessible to the people”. Against this backdrop on the importance of mortgage finance that government should introduce ways to improve the prevailing housing as well as housing policies.

Warnock (2008), investigated the effects of housing market in the provision of housing finance in twelve different countries among them are Malaysia, China, Indonesia and came up with a result that efficient legal system, stable and conducive macroeconomic environment, existence of credit information systems had positive effects on mortgage finance system. Tomlinson (2007), corroborates that adverse legal, macroeconomic institutions and regulatory environment impact enormous effects in the provision of long term finance for housing. He opined that financial innovation in the form of mortgage - backed securities has shifted focus of mortgage from the credit worthiness of potential home owners to marketing of financial instruments which is also known as financializing of mortgage. This implies that trading mortgage instruments now becomes a driving force for source of profit rather than house itself which not only impedes the main objective of providing housing but exacerbates the risk of a financial crisis due to the spillover effects.

Iyaiya (2012), carried out a research on microfinance and mortgage financing in Nigeria. Primary source of data was used in the study and multiple regression analysis was employed to examine the impact of microfinance and mortgage finance in Nigeria. The result showed that credit facilities provided by informal microfinance were used by housing purposes by the respondents. Based on the findings, he recommended the establishment of a regulatory body that would ensure the construction of decent houses, the risk of land purchase should be eliminated and tenure security should be ensured.

Eni and Danson (2014), examined the factors affecting private sector housing supply in Calabar, using survey and systematic sampling method to select the houses along the street of the metropolis. They found out that factors such as cost of construction, population growth, inflation rate, income per capita and cost of land contribute to housing delivery in Calabar.

Secondary source of data was adopted and also, percentiles and t-test as well as Pearson product moment of correlation was employed. The test result indicated that insufficient number of mortgage Institutions in Nigeria contributes to insufficient housing delivery.

Ezimuo, Onyejiaka and Emoh (2014), examine sources of real estate finance and their impact on property development in Lagos, Nigeria. Using survey analysis and secondary data, their result shown that mortgage institutions have generally impacted positively on real estate development. The study recommended that allocation for housing sector should be increased to enhance housing purchase and renovation of existing structures.

Atamewan, Efo and Effanga (2017), examined the appraisal of availability and accessibility to mortgage finance for sustainable housing delivery in Calabar-Nigeria, using questionnaire. The study concluded that most respondents lack access to the housing fund. The NHF which would have been the easy access to housing fund for contributors as workers has stringent and unattainable requirements. Other sources of funds for housing development has high interest rate attached which has adversely affected housing ownership among Nigerian workers. The authors recommended that Accessibility of Nigerians to housing finance should be enhanced and guaranteed by relaxing the conditions attached for getting the housing funds through the NHTF especially for contributors. Government should ensure that the FMBN is strengthened financially to be more responsive in financing housing development.

Types of loan/credit offered by Federal Mortgage Bank

Felix (2014) studied mortgage financing for housing delivery in Nigeria: the role of government in the development of an effective mortgage market. The study stated that the FMBN has been delivering residential houses to Nigerians through three main windows: (1) The National Housing Fund (2) The Estate Development Loan (EDL) and (3) the Nigerian Capital Market. The study further stated that the Bank advances mortgage loans to eligible NHF contributors to purchase, build or renovate residential houses in any location in Nigeria. The Federal Mortgage Bank (2017) revealed the various loan offered by the Bank as: cooperative housing development loan cooperative NHF loan, home renovation loan and Estate development loan. Leke, Oduwaye and Adebamowo (2008) stated that various types of loan are issued by financial institutions in Nigeria such as; NHF Loan, Estate Development Loan, Commercial Loan, Pension-Linked Loan, LPO Financing and Overdraft Facilities.

Requirements for Loan/Credit In Various Financial Institutions

Ogedengbe and Adesopo (2003) identified various requirement for access to loan/credit supply by financial institutions in Nigeria namely: certificate of occupancy, approved building plan, survey plan, Bill of quantities, feasibility and viability report , evidence of past performance, environmental impact assessment, tax clearance, and development levy receipt. Emoh and Nwachukwu (2011) asserted that the stringent terms and conditionality's for obtaining the National Housing Fund loans as well as the improper documentation and processing of the NHF mortgage loan applications of the prospective borrowers by the Primary mortgage Institutions (PMIs) were the contributory factors responsible for the poor state of affairs as far as the performance of the National Housing Fund Scheme.

3.0 MEHODOLGY

The study adopted Quantitative approach were field survey and observation was used in this study and representative sample of the population using questionnaires, because; the study was focused on non-experimental design that involved discussion, exploration and asking question. as data was collected using questionnaire survey strategy the civil servant staff of the ministries form the population for this study. The samples in this study are the civil servants of the selected ministries; the size of the sample is 384 which is in conformity with the rule of thumb for a sample size of population size from 100,000 according to krejcie and morgan table. Simple random sampling technique is adopted thus every staff to have an equal chance of being selected and participated in this research (Keyton, 2014). The instrument that was used in this study is self-administered questionnaire. SPSS was used to test the relationship among the variable in the research and was also used to test the reliability of the instrument.

4.0 RESULT AND DISCUSSION

Descriptive statistical analysis was carried to explore the level of awareness to loan/credit in bauchi

Table: 4.1 Level of Awareness to loan/credit in Bauchi

Options	Highly not aware		Not aware		Moderat ely aware		Aware		Highly aware		Mean
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
National Housing Fund	12	4.0	19	6.3	33	11.0	87	28.9	150	49.8	4.14

Monthly contribution	7	2.3	39	13.0	35	11.6	104	34.6	116	38.5	3.94
Documentation	11	3.7	85	28.2	33	11.0	126	41.9	46	15.3	3.37
Interest rate	7	2.3	112	37.2	31	10.3	88	29.2	63	20.9	3.29
Housing Dev. loan	16	5.3	80	26.6	68	22.6	95	31.6	42	14.0	3.22
Home renovation loan	24	8.0	118	39.2	40	13.3	54	17.9	65	21.6	3.06
Repayment period	21	7.0	103	34.2	71	23.6	79	26.2	27	9.0	2.96
Method of application	18	6.0	111	36.9	76	25.2	63	20.9	33	11.0	2.94
Equity contribution	29	9.6	111	36.9	60	19.9	72	23.9	29	9.6	2.87

Source: Field Survey,

Table 4.1: shows the level of awareness to loan/credit in Bauchi. It shows the level of awareness based on five point measurement scale, Findings reveal that the variable that the respondent are highly aware was National Housing Fund with mean value 4.14, monthly contribution came second with mean value of 3.94, documentation required has 3.37 mean ranked 3rd, Interest rate with mean values of 3.29 ranked 4th, housing development loan with mean value of 3.22 ranked 5th, home renovation loan with mean value of 3.06 ranked 6th, repayment period with mean value 2.96 ranked the 7th, method of application with mean of 2.94 ranked the 8th and equity contribution with mean value 2.87 ranked the 9th which is the least. Therefore, these results indicate that there is low level of awareness in the study area. The result corroborates with the findings of Ukpai *et al.*, (2013). The study investigated mortgage finance in Nigeria, employing descriptive analysis and it was revealed that the minimum awareness of existing mortgage finance arrangement minimize financing capacity of mortgage institution and incapable title/legal framework remain an encumbrance title to the growth of the sector. Similarly, Maren (2014) in a study on Evaluating the Determinants for Access to Subsidized Mortgage Housing in Jos, Nigeria discovered that there is a low level of participation in the NHF scheme in Jos, and one key factor that accounts for this is the lack of awareness about the housing finance policy.

So far on the level of awareness on access to loan/credit in the study area, The findings from mean ranking of the Nine (9) construct on awareness loan/credit and its attributes revealed that National Housing Fund was the variable that the respondent were most aware off, followed by NHF monthly contribution, documentation was third in the mean ranking followed by interest rate charged by the mortgage institutions. Housing development loan, home renovation loan,

repayment period, method of application and equity contribution were the least on the order of awareness. Therefore, these results are indicates that there is low level of awareness in the study area. It also shows the inefficiency of Federal Mortgage Bank in creation of awareness to the general public about the various loans available and how people can access them. The result corroborate with the findings of Ukpai *etal.*, (2013), the study investigated mortgage finance in Nigeria, employing descriptive analysis and it was revealed that the minimum awareness of existing mortgage finance arrangement minimize financing capacity of mortgage institution and incapable title/legal framework remain an encumbrance title to the growth of the sector. Similarly, Maren (2014) in a study on Evaluating the Determinants for Access to Subsidized Mortgage Housing in Jos, Nigeria discovered that there is a low level of participation in the NHF scheme in Jos, and one key factor that accounts for this is the lack of awareness about the housing finance policy.

Descriptive statistical analysis was carried to explore requirements to access NHF loan/ credit in bauchi metropolis

Table 4.2 Requirement to Access NHF Loan/Credit

Options	Strongly disagree		Disagree		Moderately agree		Agree		Strongly agree		Mean
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
Evidence of NHF part.	14	4.7	30	10.0	38	12.6	148	49.2	71	23.6	3.77
Pay slips for three months	24	8.0	32	10.6	57	18.9	123	40.9	65	21.6	3.57
Equity contribution	22	7.3	71	23.6	56	18.6	98	32.6	54	17.9	3.30
Tax clearance certificate	16	5.3	82	27.2	59	19.6	93	30.9	51	16.9	3.27
Bill of Quantities (BOQ)	17	5.6	78	25.9	72	23.9	79	26.2	55	18.3	3.26
Land title documents	20	6.6	68	22.6	81	26.9	85	28.2	47	15.6	3.24
Current valuation report	16	5.3	78	25.9	99	32.9	79	26.2	29	9.6	3.09

Source: Field Survey,

Table 4.2: Examined the requirement for access to loan/credit, this to help us know whether the respondent met the entire requirement and yet could not access the loan/credit. Findings

revealed that most of the respondents had in their custody the following requirement; evidence of NHF participation came first from the list with a mean value 3.77, pay slip for the previous month had a mean value of 3.57 ranked 2nd, equity contribution with mean value 3.30 ranked 3rd, tax clearance certificate occupied the 4th position with mean value of 3.27, followed by Bill of Quantities (BOQ) with mean value 3.26 ranked 5th, land title documents which is otherwise known as Certificate of Occupancy occupied the sixth position with mean value 3.24, the least on the list was current valuation report with mean value of 3.09 ranked 7th. The implication of the above findings was that, the reason why most of the respondents were denied access to the loan/credit by the mortgage institution was as a result of failure to provide complete documentation among many others.

5.0 Conclusion

This study was conducted wholly to assess level of Awareness access to Federal Mortgage Bank loan/credit for housing Finance in bauchi state of Nigeria, with the view to strategies the mode of information and awareness campaign, Nigeria. In achieving this goal, the level of awareness was ascertained in the study area. On the basis of the findings, the study concludes that the level of awareness on loan/credit and their attributes in the study area was low and that has affected access to loan/credit for sustainable housing delivery. Therefore with regard to housing and housing development awareness has greatest role in the transformation of the housing scheme.

6.0 References

- Mogaji, P. (2011). The Nigerian mortgage banking sub-sector reform the expectation: *A paper presented at the 3rd National Conference of the School of Business Studies, federal Polytechnic, Ado-Ekiti.*
- Oladapo. S. (2008). Challenges of housing finance by the primary mortgage institutions, Lagos. *Journal of environmental studies* 2(1), 168-174.
- NBS. (2018). *Social Statistics in Nigeria*. Retrieved from <http://www.nigeriastat.gov.ng>
- Olotuah, A. O. (2015). Accessibility of low-income earners to public housing in Ado-Ekiti, Nigeria. *Journal of Civil and Engineering Research*. 7(7), 1-5

Sule, R (2006). Thematic issues of urban and regional development planning in Nigeria.
Thumbprints International Company, Calabar, Nigeria

Olatuah, A. O. (2006). Sustainable low-cost housing provision in Nigeria: a bottom up participatory approach: *in Boyd, D. (ed) proceeds of 22nd Annual ARCOM Conference, 4-6.*

Nubi, T. O. (2006). The assessment of effectiveness of mortgage finance for housing procurement in selected cities of Nigeria: Unpublished Ph.D Thesis in Construction Management, University of Lagos, Nigeria.

Nagarajan, G., Ali, A. A., Sathyanarayana, N. & Gowhar, J. S. (2013) . A study on customer awareness towards loan products & services in Bangalore with special reference to state bank of India. *Asia pacific Journal of Research*, 3(1), pp: 1-16.

Emoh, F. I., & Nwachucku, C. C. (2011). Critical Issues in Real Estate Finance as an Index in Building Construction Project Management Success in Nigeria. *American Journal of Social and Management Sciences*, 2(1), 76-90.

THE EFFECT OF AWARENESS ON ACCESS TO FEDERAL MORTGAGE BANK LOAN/CREDIT FOR HOUSING FINANCE IN BAUCHI STATE OF NIGERIA

Sani Inusa Milala

ORCID ID: [Orcid.org/0000-00017332459](https://orcid.org/0000-00017332459)

Graduate of Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state
Nigeria

Dr. Bala Ishiyaku

Head of Estate Management Abubakar Tafawa Balewa university Bauchi, Bauchi state
Nigeria.

Victor Markus

Estate Management Abubakar Tafawa Balewa University Bauchi, Bauchi state Nigeria

SHUAIBU H MANGA

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, Adamawa state, Nigeria

RUFA'I SALIHU ABDULSALAM

Estate Management Department Federal Polytechnic Mubi, Adamawa state, Nigeria

ABSTRACT

Today, the problem of inadequate provision of housing in Nigeria stems from the inability of the national housing fund (NHF) to fund housing development. Other problems are high inflation and interest rates, high cost of building materials, insufficient wage and income distribution, low saving culture and also the problem of land tenure system in some parts of the country this paper aimed at exploring the effect of awareness on access to federal mortgage bank loan with the view to enlighten the public on the need to access the housing loan provided by Federal Mortgage of Nigeria so as to reduce housing problem. The public civil servants formed the population of the study; the total number of the targeted audience is 100,000. The sample size of the study was determined using Sample size table developed by Krejcie and

Morgan, table that the sample size (S) is 384. The study adopted the use of survey strategy, 384 sets of questionnaires were administered, and 315 questionnaires were retrieved. 301 questionnaires were used in the analyses it was found from the result of the study that week Effect of awareness on access to loan/credit of 23.0% it was also reveal that the loan requirement that come first in the study are evidence of NHF participation, pay slip for the previous month, equity contribution, tax clearance certificate, Bill of Quantities (BOQ), land title documents, and current valuation report respectively. It was concluded from the study that awareness does not have impact on the access to loan rather the requirement.

Keywords: housing, loan, awareness, and finance.

1.0 Introduction

Housing is a major economic asset which has profound impact on the prosperity of a country and the productivity of individual as decent houses increases workers, health and also affects the well-being of the citizens". It is an index of measuring the standard of living of a country and a very important consumer item. Consequently, program of assistance in the area of finance and research have been designed by government to enhance its adequate delivery. The focus of finance has been more prominent because the provision of houses requires huge financial resources which most of the low income earners in Nigeria are unable to afford.

Thus, it is a known fact that in Nigeria the demand for housing outweighs the supply for housing. Despite all efforts made by both government and the private sector to provide affordable shelter, the fact remains that most Nigerians are not comfortably accommodated. Also, existing realities indicates that the potentials of the mortgage industries remain untapped as it is constrained by factors undermining the access and sustainability of mortgage finance by the average poor citizen in Nigeria (Omirin, 2007).

Although commercial banks in Nigeria have also acted as agents of the government in implementing various schemes aimed at promoting core sectors of the economic including housing development. From the early 70s to mid 90's Commercial banks were active in lending towards real estate development. This explains various housing loans scheme like the various United Bank for Africa (UBA) Plc and Union Bank of Nigeria (UBN) Plc housing loan scheme. A review of various Central Bank of Nigeria Annual Reports and Statement of Accounts shows that in recent times Commercial banks loan portfolio on housing development have been on a downward trend. What is known today is that most Commercial banks out- rightly do not grant

loans for housing development (Fortune, 2002). The few that still grant loans for housing development have very stringent conditions that intending borrowers for real estate development find it very difficult to fulfill. Therefore Nigerians resort to seek for long term loan from mortgage institutions.

Credit or mortgage financing is a dedicated type of credit or loan transaction concerning the giving way of long term credit finance for home development. The most important institutions that give this loan financing in Nigeria include the federal mortgage bank of Nigeria (FMBN) which control the actions of primary mortgage institutions (PMIs) and manage the National Housing Fund; Money deposit banking institutions which were previously the merchant banks, commercial banks and insurance companies. Primary Mortgage Institutions (PMIs) are financial and monetary intermediaries and mediators in the accommodation finance sector, having unique legal character as preserve in its enabling ruling, decree No.53 of 1989, to encourage saving from the public or community and grant or offer housing loans to individuals, while federal mortgage bank of Nigeria (FMBN) mobilize funds to augment private sector involvement in housing finance (Adedokun, Akinradewo, Adegoke & Abiola-Falemo, 2012).

To reinforce the role of PMIs to make money obtainable for housing development, the National Housing Fund (NHF) was recognized. The intend of the finance, according to Ozili (2009) is to boost the supply of credit funds and thus insulate the home finance system from the condition of insufficient long term finance that had delayed the expansion and growth of the lending or credit services through compulsory regular contribution. This finances have legal backing or support by virtue of established decree No.3 of 1992 (now an act) to particularly nurture and maintain steady base for reasonable housing finance. The NHF is managed by FMBN through registration, mobilization, refund, issuance, pass book, collection, and mortgage lending by means of multiple window of admittance concerning Primary Mortgage Institutions (PMIs) and residential property developers

A large amount of this funding came from National Housing Fund (NHF) administered by Primary Mortgage Institution (PMIs), Federal Mortgage Bank of Nigeria (FMBN), Deposit Money Banks (DMBs), insurance companies and pension fund. Numerous studies recommended that these conservative or conventional means of financing housing development have not yet considerably played the function expected of them. This is typically credited to the interface of several problems, for instance, stringent repayment requirement, high interest rate,

cumbersome loan requirement, inaccessibility, macro-economic environment and the likes (Ajibola et al., 2009; Aliyu et al., 2011; Sanusi, 2003; Ebie, 1998; Ibuoye, 2012; etc).

However access to the loan/credit supplied by the Federal Mortgage Bank to finance housing has been an issue of concern in our major cities including Bauchi. The reason for this can be attributed to several factors. Awareness can be indicated to as the level of consumers' familiarity with a particular product. It has an effect on several products and services not only in the financial economy but the life of man in general.

From the above mentioned, it is a fact that housing provides the physical frame work in which man's social, economic and cultural resources are realized entrenched and integrated, it becomes obvious that adequate housing deserved great attention. It is against this background that this research seeks to evaluate the effect of awareness on access to FMBN loan/credit for housing finance in Bauchi Metropolis.

2.0 literature review

Overview of Housing Finance in Nigeria

The Apex Mortgage Institution – Secondary Mortgage Institution started the role of major medium for housing finance delivery in 1956 as a retail mortgage outfit known as Nigerian Building Society (NBS). This was a joint British/Nigeria venture (Ahmed, 2006). Taiwo (2008) agreed that Nigeria has witnessed three principal housing development periods vis-à-vis pre-independence (1914-1960), post-independence (1960-1979) and a second civilian administration period (1979-1983). It was observed that the 1991 Housing Policy has been unsuccessful in reducing the palpable, endemic nature of Nigeria Housing and Development sector. This 1991 Housing Policy was observed as a bold step taken by the Federal Government of Nigeria at addressing the vexing issue of lack of finance for housing development (Anota, 2008). This policy was predicated on two major stands as follows:

- i. The mortgage institutions decree (now ACT) No. 53 of 1989. This was promulgated to signal the establishment of financial institutions i.e Primary Mortgage Institutions- PMIs) or mortgage savings for on-lending property development and mortgage creation. A secondary mortgage institution to serve as the Apex mortgage institution for regulation was equally established through the Act.
- ii. The establishment of the National Housing Fund (NHF) through decree (now Act No. 3) of 1992. This is to serve as a pool or collating centre of long term funds

mobilized from workers both from the private and public sector obligatory monthly (deductions) contributions.

Private participation through mortgage banks and insurance companies with sustained contribution from the Federal Government was aimed at providing cheap loans for the provision of affordable housing for Nigerian workers. Ahmed (2006) captured the aim of the government through the mission statement of the secondary mortgage institution: to supply the mortgage markets with sustainable liquidity for the advancement of house ownership among Nigerian anchored in mortgage financing. By this, the government desires to make access to decent housing easy and affordable. Federal Mortgage Bank of Nigeria performed the role of licensing, supervising and regulating Primary Mortgage Institutions from 1989 to 1997. This role was consequently ceded to the Central Bank of Nigeria in 1997. However while most of the PMIs became bankrupt during the economic depression of the 90s, the advent of civil rule in 1999 injected some life into the system. This was achieved through the housing reform in 2002. The apex bank was transformed into a truly government sponsored secondary mortgage operator in 2004. This according to Tanimu (2006) was a major goal of the policy towards a robust mortgage finance system by linking the housing finance markets to the capital market.

Banks play a crucial role in the financing of real estate through mortgage financing. They lend for the purchase of land for development and existing buildings; they finance construction projects; they lend to non-bank and they finance companies that they may finance real estate; and they lend to non-financial firms based on real estate collateral (David and Zhu, 2004). In America, residential construction is peculiarly dependent on mortgage loans for example almost all one to four-family housing are being bought with the aid of mortgage loans (Herzog and Earley 1970) and this has led to a tremendous growth in the real estate sector in this USA.

Past Studies on Mortgage and Housing Finance

Wallace (1995) evaluated affordable housing finance in the United State using descriptive statistics. The study revealed that the affordable housing gap is yet to be filled in the United States of America. Tirtiroglo (1997) posits that private investors seek mortgage financing (debt financing) for real estate assets because of tax benefits and or lack of sufficient equity funds. With improved mortgage facilities, the performance of the real estate in a particular country will rise in terms of less risk, higher returns and more rental income. These two variables are positively correlated. An improvement in one of them will automatically lead to the improvement in the other. With a poorly developed real estate finance market, it makes it difficult for firms or households to mobilize the capital tied up in real estate. This denies firms the opportunity to use real estate as collateral for raising investment finance.

Whitley et al (2004) examining factors that lead to mortgage defaults and arrears used a time series approach to model two of the key components of aggregate UK household arrears for those on mortgages and credit cards. They found that mortgages were the main components of secured borrowing by households, while credit cards were a key element in unsecured borrowing. They found evidence that both income and interest repayments (and therefore income gearing) were important factors in explaining both forms of arrears, while unemployment played an additional role in mortgage arrears.

In Asia, Zhu (2006) investigates the structure of housing finance market on house price while a two-step Engle granger error correlation method was used in analyzing data. The study found out that country with more flexible housing finance market policy, house prices are more responsive to overall changes in market conditions, particularly equity price movements. While in the US, Lee and Pace (2006) investigated local housing price and mortgage refinancing in the cities. They used regression analysis to desk ragman long activity in US cities and the result show that a positive appreciation in housing prices provide the borrower with posture motivation of refinance in responsibility, the associated increased borrowing capacity when mortgage ratio reduce.

Warnock and Warnock (2008), investigates the effects of markets on the provision of housing finance across a sample of countries. They found evidence that efficient legal systems, existence of credit information systems, stable and conducive macroeconomic environment had a positive effect on housing finance systems with varying effects across countries. They, however, found no supportive evidence that the presence of a large government securities market was critical in developing the housing finance systems. Tomlinson (2007) further corroborates that adverse macroeconomic, legal, institutional and regulatory environment impact on the provision of long-term finance for housing in Sub-Saharan Africa.

Stephen (2007) investigates mortgage market deregulation and its consequence using a descriptive analysis and the findings revealed that deregulation leads to a much more competition mortgage market deregulations also widely access to home ownership by widening access to housing finance but also introduced more risk to the system. Miyoshi (2008), on his own part, looked at mortgage default and personal bankruptcy with empirical findings, which disentangled the two mainstream theories: the willingness-to-pay theory and the ability-to-pay theory. The estimation results of a model of simultaneous choices between mortgage and non-mortgage delinquency suggested that credit constraints and borrowers' insolvency were the

bridge between the two conflicting theories. In addition, using a model of bankruptcy decisions, he showed that credit-constrained and seriously financially-distressed households acted more “ruthlessly”, based on their financial benefit from bankruptcy filings.

Gathergood (2009), examines a similar research problem, observed the prevalence of mortgage arrears in the U.K, using the British Household Panel Survey (BHPS). He noted that the majority of reported problems occurred in the first few years after purchase. Episodes of unemployment, long-term sickness or relationship breakdown all predicted repayment difficulties, and measures of leverage and income gearing at the point of origination. Using proxy measures for unemployment risk, ill-health risk and separation risk at the time of purchase, constructed from a variety of instruments, repayment difficulties were shown to be strongly correlated with ex-ante repayment risk. This result raised questions about the efficiency of the mortgage lending process and the possibility that a significant proportion of mortgage arrears and defaults could be prevented by improved screening for repayment risk at the time of application. Nevertheless, White (2010) suggests that homeowners always make strategic efforts not to default largely to avoid the guilt of foreclosure and the consequences of foreclosure.

Herbert, Karen, Chatterjee (2009) studied financial literacy, risky mortgage delinquency in the US during the financial crisis. The studied make used of Probit analysis to analyze survey result of US home owners. It was discovered that borrowers with little understanding are more likely exposed to risky mortgage and also fails to meet the mortgage payment.

Studies on Housing Problems in Nigeria

Different scholars have varied positions based on the aspect of the housing problems they have tried to examine, Omorin (1998) looked at accessibility of land and low income housing in Lagos. Her conclusion is that the lack of finance and the escalating cost now takes precedence over land accessibility. Williams (2002) opines that access to housing produced by the government is still out of the reach of the urban poor who simply cannot afford the financial resources need to purchase these housing units. This calls to question the success or otherwise of the NHF/ national Housing Policy, which has being the bedrock of government’s housing policy. In their work Jaiyeoba and Amole (2002) recognized the shortage of soft loans as one of the major hurdles against the provision of urban housing in Nigeria.

In an attempt to proffer solutions to some of these problems, Ogu and Ogbuozobe (2001) argue for the creation of an enabling environment, including support of housing initiatives and investments by householders, small-scale providers, and entrepreneurial private firms. Their study also identify the implications of having an enabling strategy for housing finance, access

to land, residential infrastructure, institutional regulations and building materials and related industry mostly in the light of the need for the private sector to play greater roles in housing. Recently, while attending a stakeholder's discussion session, organized by the World Bank and the CBN, the minister of Housing, Lands and Development, Ama Pepple pointed out that currently, Nigeria has a housing deficit of about 17 million which needed about 60 Trillion Naira to fix so as to provide of adequate housing for all Nigerians. Also, buttressing this need for a robust mortgage finance apparatus in Nigeria, the CBN deputy governor financial systems stability pointed out that some of the major challenges of the sector in Nigeria which according to him includes dearth of long-term funds, absence of mortgage refinance/liquidity, weak capital base, and inadequate branch network of primary mortgage institutions (This day, September 1, 2011).

Sources of Financing Housing Development

Finance for housing development is obtained in diverse ways. While Ajibola et al. (2009) classified the sources of getting finance for housing development into conventional (traditional) and contemporary (modern) sources; Ibuoye (2009) classified them into Traditional and Modern source. Conversely, Jinadu (2007) grouped it into public and private sources of financing housing development. Regardless of how the source is labeled; it is either equity, in one hand or money owing (borrowing) sources. Equity entails finance accrued internally from person personal savings. By tradition, people raise money for housing development via traditional sources such as 'Asusu', 'Adashe', and 'Ajo'. Later on, people raise money through individual and family savings (Adedeji & Olutuoh, 2012). Even though this means of financing plays a significant role in financing housing development, it has confirmed inadequate ultimately. This is apparent in the reality that the majority Nigerians gets extremely low income matches up to their contemporaries in other economies (Ogunba, 2009). Nevertheless, Ajibola et al,(2012) ascribed this to the nature of traditional background and the multifaceted macro-economic state of affairs. In view of the fact that equity or fair play capital could not offer the greatly needed finance, residential developers have to opt for credit. Nevertheless, even if equity or fairness is sufficient for the property development, additional considerations proliferate that support and justify borrowing or obtaining loan.

Interest Charged by Financial Lending Institutions

In another study by Agedengbe and Adesopo (2003), they revealed that the interests charged by financial institutions are more often than not very high. Udoekanem (2012) opined that mortgage finance institutions in Nigeria have not positively impacted considerably to affordable home financing owing to high interest rate charged by obtainable borrowed funds which are

unattainable by virtually low and middle income category or groups. Ogunba (2009) buttressed the malfunction of NHF directed through PMIs grounded by problems ranging from meager contributions to the finance, the demand for collateral securities, inadequate number and deprived stretch of primary mortgage institutions, lack of access by PMIs to the housing fund and low affordability limits of prospective borrowers. In another study by Adedokun (2012), he affirmed that further than 3,447,482 contributors or donators to the NHF, barely 44,788 which symbolize 1.30% have only benefited from the system or scheme while 98.7% are until now not benefited from the similar scheme. He subsequently concluded that compared to the objective or target of the finance, the fund witness only 0.22% achievement.

Moreover, Money Deposit Banks (MDBs) are trade bankers by business operation. They give out on short term basis as they have to meet up with the withdrawal demand and request at the shortest take in. Money deposit banks fall short of providing the most required finance for housing development. This is as a result that home finance needs long term finance (Emoh&Nwachuckwu, 2012). Due to penchant for higher income or yield, the Nigerian pension funds and insurance industry failed to play significant and important role in home finance (Nubi, 2000). In the words of Sanusi (2003), the low and negligible interest rate on lodging fund make insurance companies and banks reluctant and unwilling to invest and spend in the fund particularly as there are a number of investments that seemed to be more gainful and profitable compare to investing in housing.

Conventional borrowing was found to be insufficient in financing housing developments in Nigeria. Thermal function of the conventional means necessitates the urge for alternative means of finance such as unitization, securitization as well as Real Estate Investment Trust (REITs) (Ajibola et al., 2009).

Level of Awareness of Mortgage Financing

Vijayakumar and Subburaj (2010), examined consumer awareness on home loan agreement in Tamilnadu-India, using Survey method, the authors distributed 300 questionnaires and recovered 281. The researchers considered different types of home loans; home construction, land buying and home construction, home improvement and home extension and discovered that 59% of the respondents are going for home loans only for home construction. The researchers opined that this may be due to less awareness of other types of home loans. They also found out that respondents have poor awareness level on various home loan agreement clauses and concluded that not knowing the importance of reading the various clauses, fear of rejection of the loan were the main reasons for low awareness of the home loans agreement.

Richards (2011) in his study of “Factors Affecting Consumer Preference” found that adequate awareness due to advertising is one of the factors affecting consumer preferences. In affirmation to the above, Mahabir, Sushma and Radhika (2013) in their research on “Customer Preferences for Home Loans” in Kurukshetra & Ambala-India, concluded that customers have become aware about the various options/plans of home loans offered by the banks, thanks to their media campaigns. Similarly, In a study on customers view and perception towards home loan in Badlapur, MMR, Indiaby Varma (2015), Survey method was used where 200 questionnaires were administered and 200 were retrieved. The findings from respondents on the different type of home loans are Purchase 37%, Construction 23%, Renovation 12% and Conversion loan 28%. The researcher concluded that there is relative awareness of the different type of home loans and recommended that banks should also distribute booklets and advertise attractive advertisements for the awareness of the customer on different housing loan scheme.

Federal Government of Nigeria (FGN, 2013), in its publication titled “NHF: *Misconceptions*. Abuja, Nigeria: Federal Mortgage Bank of Nigeria” stated that the administrators of the NHF scheme have lamented over public misconceptions regarding the scheme. Some workers assume that the scheme is the same as the defunct National Housing Program (NHP), which failed to achieve its purpose in the 1980s. Others feel the FMBN, which is responsible for its administration, is the same as the liquidated federal government's primary mortgage institution (Federal Mortgage Finance Limited [FMFL]). Furthermore, some workers are of the view that the NHF scheme itself is a scam (FGN, 2013).

Ukpai, Jobrin, Phebean, Adegble and Elisha (2013) also investigated mortgage finance in Nigeria, employing descriptive analysis and it was revealed that the minimum awareness of existing mortgage finance arrangement minimize financing capacity of mortgage institution and incapable title/legal framework remain an encumbrance title to the growth of the sector. Similarly, Hullgren and Soderberg (2013) investigated the relationship between consumer characteristic and mortgage preference. The studied used binary logistic regression and it was observed that low income, financial literacy, low level of education and troubled interest rate increases customer preference to choose adjustable rate mortgage.

Daniel (2014) evaluated the determinants for access to subsidized mortgage housing in Jos, Nigeria. A survey was conducted among workers in 24 randomly selected organizations. A total of 543 questionnaires were administered and 410 were retrieved. Analysis employing Pearson's chi square indicates that there is a low level of participation in the NHF scheme in Jos, and one key factor that accounts for this is the lack of awareness about the housing finance policy. It is

concluded that participation in the NHF scheme is a necessary but not a sufficient condition for access to mortgages in Jos. These findings call for increased awareness about NHF and improved efficiency in its administration as the study was limited to the city of Jos.

Olotuah, (2015), examined accessibility of low-income earners to public housing in Ado-Ekiti, Nigeria. Using both qualitative and quantitative approach, the study concludes that all respondents interviewed agreed that they are all contributors to the National Housing Fund (NHF) since their first month of employment. This can be inferred that the respondent had adequate awareness on the activities of Federal Mortgage Bank. Similarly Ezimuo, Onyejiaka and Emoh (2014), examined the sources of real estate finance and their impact on property development in Lagos, Nigeria. Using survey analysis and secondary data, responses made showed that none of the respondents were ignorant of the existence, operation and benefits of the mortgage banks. It further revealed that the continued enlightenment of the masses would create further awareness for the public. They further recommended that the public should be educated on the importance and benefits accruable in getting mortgage loans.

Ijaiya, Lawal and Osemene (2012) investigated microfinance and mortgage financing in Nigeria. The study used ordinary least square and it was observed that there is a positive relationship between informal micro finance and housing finance in Offa local government, Kwara state, Nigeria. Similarly, Ukpai, Jobrin, Phebean, Adegble and Elisha (2013) also investigated mortgage finance in Nigeria, employing descriptive analysis and it was revealed that the minimum awareness of existing mortgage finance arrangement minimize financing capacity of mortgage institution and incapable title/legal framework remain an encumbrance title to the growth of the sector.

Effects of Awareness on Access to Loan/Credit

Nagarajan, Ali, Sathyanarayana, and Gowhar (2013), carried out study on customer awareness towards loan products & services in Bangalore with special reference to state bank of India, using survey method. The statistical technique like Chi-square, ANOVA, has been used for the analysis. Findings indicated that majority of female respondents are not aware compared to male respondents about loan products and services hence, the low patronage of loan products and services by females. The study recommended that the bank has to conduct awareness programs on loan to educate the customers about loan products and services. Further findings revealed that the majority of respondents falling under the occupation group of Employee and self-employed are aware 90 (40.9%) and neither aware nor not aware 84 (38.20%) about the loan as a result there is an average patronage of loan products and services. The bank was

recommended by the study to provide further customer support services to make awareness about the benefits they get out of loan they borrowed and prepayment penalty charges.

In Nigeria, Emoh and Nwachukwu (2011) evaluated critical issues in real estate finance as an index in building construction project management success in Nigeria using quantitative approach. The study revealed that lack of public awareness of the NHF scheme and its modus operandi is one of the contributory factors responsible for the poor state of affairs as far as the performance of the National Housing Fund Scheme.

Kama, Yakubu, Bewaji, Adigun, Adegbe, and Elisha (2013) examined mortgage financing in Nigeria. The study examines various housing financing policies in Nigeria; highlighting their performances with a view to identify the challenges inhibiting the optimal performance of the mortgage financing structures in Nigeria. The approach adopted is a trend analysis of the various components of the policy measures and comparative analysis with other jurisdictions. The study found that low awareness about existing mortgage financing arrangements among others remains the major impediments to the growth of the sector. Trends, realities and prospect of housing delivery through mortgage financing in Nigeria was investigated by Clement, Khan and Olowoyo (2012), the study concluded that the awareness PMIs is almost none existing among the people. They seem not to be within reach. Most of the state capitals cannot boast of single PMIs. Therefore an appropriate regulatory reform that will reposition the Primary Mortgage Institutions (PMIs) should be put in place.

Adedokun *et al.*, (2011) evaluated the performance of national housing fund scheme towards housing delivery in Nigeria, percentiles and t-test were used for analysis. The study concluded that concluded in their study that adequate attention is not paid towards creation of awareness so as to enable potential individuals to join the scheme as there is a very strong positive correlation between the contributors and beneficiaries. This is because there is wide difference between the amount the mortgagors actually applied for and the amount approved in the provision of housing and recommended that enabling environment must be created for existing PMIs and allow for emergence of new ones, reduction in the wide margin between amount applied for and approved so as to allow for full utilization of the contributors money

Ayodele, Obafemi, and Akongwale (2013), studied options for sustainable mortgage finance in Nigeria, using both quantitative and qualitative analysis. Findings revealed that due to lack of sufficient awareness and sensitization on the benefits that may accrue to contributors of National Housing Fund; most civil servants that are contributors are not beneficiaries of NHF because they are ignorant of the requirements for obtaining housing loans. The study

recommended effective implementation of NHF scheme through mounting an intensive NHF sensitization campaign so as to achieve annual collection target (N20 billion is projected for year 2009 by FMBN).

Omogor and Anigbogu (2015), evaluated affordability, accessibility and awareness (triple 'A') of housing finance sources among low income earners in Jos-Nigeria. Data were collected through interviews and administration of questionnaires. Findings indicated that quite a number of the respondents, 76.5% are aware that loan could be obtained by an individual from financial institution to acquire house. However, their knowledge of the existing housing finance sources is limited. Only 2.7% and 0.8% in the civil service and informal sector respectively know more than one of these sources with just 0.8 and 0.4% from the sub-groups being aware of all the existing sources. The study concluded that the awareness level of existing sources of housing funds is low leading to low access to housing loans. On the basis of these findings, the study proffers the following recommendations in other that the awareness and affordability level of the low income earners to access housing fund be enhanced. Furthermore, the perception of government housing programs and finance by the study group is negative as it is believed that government is not committed to making housing affordable for the low income earners in the state. It is therefore necessary for the government to embark on massive enlightenment and sensitization campaign and adopts measures that will translate into ownership of housing by the low-income earners to win the people's confidence and trust.

Ogunnaike (2017) examined enhancing homeownership opportunities among middle-income earners in Lagos-Nigeria, using both qualitative and quantitative techniques. The study found out that the level of NHF awareness was low among the respondents with 72.5 percent of the respondents not aware of the NHF, while only 27.5 percent respondents were aware of the NHF. Those with low NHF awareness were comprised of 18.8percent middle-income earners and 53.8 percent low-income earners. The percentages of those that are aware were very low among both low and middle-income earners; 27.5 percent of the respondents contributed to NHF with 14.9 percent in the middle-income group and 12.66 percent among the low-income earners. The study concluded that due to the low awareness level of NHF, savings with NHF Scheme was poor which results in low fund to disburse by NHF leading to low accessibility to the NHF loan.

3.0 METHODOLOGY

Quantitative method was adopted for this study because it involved collection and analyses of data in numerical form. Literature reviewed indicated that these kinds of studies were carried out using quantitative measures (Berkenholz & Stewart, 1991; Oviawe & Oshio, 2011). Survey

research strategy on the other hand was adopted in this study, which involves in the process of collecting data using the questionnaire as instrument for data collection. The survey method refers to the complete set of techniques used to carry out a survey research, collect and manage data (Lynn, Erens & Sturgis, 2012). The survey research approach was adopted to help analyse data obtained to answer the research questions,

Population in this study refers to the entire civil servants in the ministries, from which the sample was drawn. In the scope of the study the data obtained shows that there are 100000 civil servants and a sample size of 380 was picked using simple random sampling to give them equal chance of been selected and the sample size and frame are in conformity with the rule of thumb.

4.0 RESULT AND DISCUSSION

Descriptive Analysis was carried out to explore the percentage of respondent that applied for the loan/credit provided by Federal Mortgage Bank.

Table 4.1: Respondents that applied to NHF Loan/Credit provided by Federal Mortgage Bank

NHF Loan/Credit Options	Strongly disagree		Disagree		Moderately agree				Strongly agree		Mean
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
National Housing Fund	18	6.0	94	31.2	51	16.9	58	19.3	80	26.6	3.29
Housing Dev. Loan	22	7.3	118	39.2	43	14.3	61	20.3	57	18.9	3.04
Home renovation loan	30	10.0	107	35.5	57	18.9	41	13.6	66	21.9	3.02

Sour Source: Field Survey,

Table 4.1: Examine the percentage of respondent that applied for the loan/credit provided by Federal Mortgage Bank. Finding reveals that National Housing Fund was the variable that came first with mean value of 3.29, followed by housing development loan with mean value of 3.04, home renovation loan became the least with a mean value of 3.02.

Descriptive statistics was also carried out to explore the Access to NHF Loan/Credit in the study area.

Table 4.2: Ease of Access to NHF Loan/Credit

Options	Strongly disagree	Disagree	Moderately agree	Agree	Strongly agree	Mean

	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
National Housing Fund	53	17.6	119	39.5	83	27.6	43	14.3	3	1.0	2.42
Housing Dev. Loan	67	22.3	147	48.8	63	20.9	16	5.3	8	2.7	2.17
Home renovation loan	70	23.3	136	45.2	79	26.2	12	4.0	4	1.3	2.15

Source:

Source: Field Survey,

Table 4.2: shows the analysis of the relative ease of access to loan/credit in the study area. Findings revealed that access to loan/credit in the study area is not easy; the variable that is considered to be relatively easy is the National Housing Fund with a mean value of 2.42, followed by Housing development loan which constitute a mean value of 2.17, home renovation loan was the least with a mean value of 2.15. It can be inferred from the above findings that loan/credit are not easily accessible in the study area. Several factors can contribute to denial of access to credit/loan; the study took a step further to know the reason why many respondents were denied access to the loan facilities.

Descriptive statistics was also carried out to explore the access o National Housing Fund (NHF) loan/credits

Table 4.3 Access to NHF Loan/Credit

Options	Strongly disagree		Disagree		Moderately agree		Agree		Strongly agree		Mean
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
National Housing Fund	21	7.0	127	42.2	83	27.6	32	10.6	38	12.6	2.80
Home renovation loan	32	10.6	145	48.2	105	34.9	15	5.0	4	1.3	2.38
Housing Dev. Loan	29	9.6	160	53.2	85	28.2	27	9.0	0	0.0	2.37

Source: Field Survey,

Table 4.3: shows the analysis of respondent that accessed the loan/credit provided by Federal Mortgage Bank. Findings revealed that National Housing Fund was the type of loan that has been accessed most by the respondents with a mean value of 2.80, followed by home renovation loan with a mean value of 2.38, and the least type of loan accessed by the respondent was housing development loan which has a mean value of 2.37. The meaning of the overall finding is that access to loan/credit in the study area is low; the reason might be due to low level of awareness among many others. The above finding corroborates with survey (FGN, 2016) which shows that access to housing finance is still very limited to a few individual who falls

within the medium-income group which indicates that there is lack of access to housing finance. Similarly, Atamewan *etal.*, (2017), examined the appraisal of availability and accessibility to mortgage finance for sustainable housing delivery in Calabar-Nigeria, using questionnaire. The study concluded that most respondents lack access to the housing fund.

Descriptive statistics was also carried out to explore the requirements of access to National Housing Fund NHF loan/ credit

Table 4.4: Requirement to Access NHF Loan/Credit

Options	Strongly disagree		Disagree		Moderate		Agree		Strongly agree		Mean
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	
Evidence of NHF part.	14	4.7	30	10.0	38	12.6	148	49.2	71	23.6	3.77
Pay slips for three months	24	8.0	32	10.6	57	18.9	123	40.9	65	21.6	3.57
Equity contribution	22	7.3	71	23.6	56	18.6	98	32.6	54	17.9	3.30
Tax clearance certificate	16	5.3	82	27.2	59	19.6	93	30.9	51	16.9	3.27
Bill of Quantities (BOQ)	17	5.6	78	25.9	72	23.9	79	26.2	55	18.3	3.26
Land title documents	20	6.6	68	22.6	81	26.9	85	28.2	47	15.6	3.24
Current valuation report	16	5.3	78	25.9	99	32.9	79	26.2	29	9.6	3.09

Source: Field Survey,

Table 4.4: Examined the requirement for access to loan/credit, this to help us know whether the respondent met the entire requirement and yet could not access the loan/credit. Findings revealed that most of the respondents had in their custody the following requirement; evidence of NHF participation came first from the list with a mean value 3.77, pay slip for the previous month had a mean value of 3.57 ranked 2nd, equity contribution with mean value 3.30 ranked 3rd, tax clearance certificate occupied the 4th position with mean value of 3.27, followed by Bill of Quantities (BOQ) with mean value 3.26 ranked 5th, land title documents which is otherwise known as Certificate of Occupancy occupied the sixth position with mean value 3.24, the least on the list was current valuation report with mean value of 3.09 ranked 7th. The implication of the above findings was that, the reason why most of the respondents were denied access to the loan/credit by the mortgage institution was as a result of failure to provide complete documentation among many others.

Regression analysis was carried out, to assess the influence of awareness on access to loan/credit. The r^2 value in table 8 shows how much of the variance in the dependent variable access to loan/credit is explained by the independent variable of awareness.

Table 4.5: Effect of awareness on access to loan/credit

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.479 ^a	.230	.227	.664

a. Predictors: (Constant), awareness

From the above table, the value of r^2 is .230, which tells us that awareness can account for 23% of the variation in access to loan/credit. There might be many factors that can explain this variation, but our model, which includes only awareness, can explain approximately 23% of it. This means that 77% of the variation in access to loan/credit cannot be explained by awareness alone. Therefore, there must be other variables that have an influence also.

Table 9: ANOVA table

ANOVA ^a						
Model		Sum of	df	Mean	F	Sig.
		Squares		Square		
1	Regression	39.253	1	39.253	89.163	.000 ^b
	Residual	131.630	299	.440		
	Total	170.883	300			

a. Dependent Variable: access to loan

b. Predictors: (Constant), awareness

From Table 9, the P-value is .001 which is less than 0.05. Since the P-value is less than 0.05, it implies that there is statistically significant relationship between awareness and access to loan/credit, in the absence of other variables. The R-Squared statistic indicates that the model is fitted to explain 23% of the variability in access to loan/credit provided by Federal Mortgage bank. The adjusted R-squared statistic, which is more suitable for comparing models with different numbers of independent variables, is 22.7%.

Table 10: Coefficients of the relationship between awareness and access to loan
Coefficients

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1.126	.163		6.885	.000
	awareness	.453	.048	.479	9.443	.000

a. Dependent Variable: access to loan

4.6.4 Regression Analysis for the components of the Independent and Dependent Variable

Regression was used to measure the components of the independent variable and the dependant variable. Below tables refers, all the individual independent variables were regress to know their effect on the dependant variables.

Table 11: Model Summary for the components of the Independent and Dependent Variable

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.599 ^a	.359	.339	.614

Predictors: (Constant), Equity contribution, Monthly NHF contribution, Documentation required, National Housing Fund, Method of application, Home renovation loan, Repayment period, Interest rate, Housing Development loan

Table 11: ANOVA table for the regression Analysis

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	61.278	9	6.809	18.077	.000 ^b
	Residual	109.605	291	.377		
	Total	170.883	300			

a. Dependent Variable: access to loan

b. Predictors: (Constant), Equity contribution, Monthly NHF contribution, Documentation

required, National Housing Fund, Method of application, Home renovation loan, Repayment period, Interest rate, Housing Development loan

From Table 10 and 11, the P-value is .001 which is less than 0.05. Since the P-value is less than 0.05, it implies that there is statistically significant relationship between the predictors and access to loan/credit, in the absence of other variables. The R-Squared statistic is .359 which indicates that the model as fitted to explains 35.9% of the variability in access to loan/credit provided by Federal Mortgage bank. The adjusted R-squared statistic, which is more suitable for comparing models with different numbers of independent variables, is 33.9%.

Table 12 coefficient of the regression analysis

Mode	Coefficients			t	Sig.
	Unstandardized Coefficients	Standardized d Coefficients	Beta		
(Constant)	1.018	.171		5.938	.000
National Housing Fund	.051	.042	.075	1.215	.225
Housing Development loan	.087	.050	.132	1.743	.082
Home renovation loan	.146	.042	.256	3.448	.001
Interest rate	.126	.041	.205	3.050	.002
Documentation required	.017	.044	.025	.375	.708
Monthly NHF contribution	.178	.041	.261	4.392	.000
Method of application	-.156	.043	-.232	-3.645	.000
Repayment period	-.022	.044	-.032	-.503	.615
Equity contribution	.008	.043	.012	.178	.859

a. Dependent Variable: access to loan

The results from the above table 12 show that necessary efforts towards improving awareness on equity contribution, monthly NHF contribution, documentation required, national housing fund, method of application, home renovation loan, repayment period, interest rate and housing development loan can explain at least 35.9% of the variance in access to loan/credit (Adjusted

R Square = .339). It is clear that documentation required, national housing fund, equity contribution, repayment period, and housing development loan had p value > 0.05 this signifies that there is statistically insignificant relationship with the dependant variables, where as monthly NHF contribution, Interest rate, method of application and home renovation loan had a p value < 0.05 which signifies a statistically significant relationship with the dependant variables.

5.0 Conclusion

This study aimed at exploring the effect of awareness on access to federal mortgage bank loan with the view to enlighten the public on the need to access the housing loan provided by Federal Mortgage of Nigeria so as to reduce housing problem. From the study it has also shown how awareness influences access to subsidized mortgage housing in Bauchi, Nigeria. In achieving this goal, the level of awareness was ascertained in the study area. On the basis of the findings, the study concludes that the awareness on loan/credit and their attributes has effect of federal mortgage bank loan in the study bauchi state.

6.0 Recommendations

The following recommendations are considered in line with the findings of this study:

- i. The government and other major stakeholders in the housing industry such as Federal Mortgage Bank of Nigeria (FMBN) etc, should embark on enlightenment and create awareness to the public on the need of housing provision as envisioned in the National Housing Policy. This will ensure that citizens support the drive of government in providing a viable economy and sustainable development.
- ii. Mortgage institutions should develop strategies to mobilize more deposits and ensure effective allocation of housing funds particularly for the low income earners. Such

strategies includes: Mobilizing funds from the capital market such as housing bonds, savings and loans from co-operative societies also the introduction of special-purpose bonds designed to attract foreign investors, firm and individual in order to boost the available investible fund in the sector.

- iii. The government should create an enabling environment for investors to come into the country and be encouraged to go into housing business. Although Amao and Odunjo (2014) opined that the business of housing should be left for the people. This however, may not suffice except when the economy of the country ameliorates the difficulties of low income earners.

7.0 Reference

- Omirin, M. (2007). The role of primary mortgage institutions in housing delivery. *Housing Finance International*, 21(5), 52-56.
- Fortune, S.P.O. (2002). Secondary mortgage market as a long term funding tool, *Journal and the Nigerian Institution of Estate Surveyors and Valuers*, 25(1), pp:33.
- Adedokun, O. A., Akinradewo, F. O., Adegoke, J. O., & Abiola-Falemo, J. O. (2012). Evaluation of the contribution of national housing fund towards housing delivery in Nigeria. *Journal of Building Performance*, 2(6), pp: 467-471.
- Ozili, P. C. (2009). A Critique of National Housing Fund Scheme in Nigeria. Paper Presented at 39th Annual Conference of the Nigeria Institution of Estate Surveyors and Valuers, held at Anambara 21st-26 April.
- Ajibola, M. O., Oloyede, S. A., & Oni, A. O. (2009). Real Estate investment trust: an attractive vehicle for real estate development in Nigeria. *The Estate Surveyor and Valuer*, 32(1), 60-66
- Aliyu, A. A., Kasim, R. & Martin, D. (2011). Problems of finance for home acquisition by Private residential property developers in Bauchi metropolis. *International Conference on Management (ICM 2011) proceeding*.
- All Africa. (2013). Nigeria: 65% of Nigerians have no Access to Financial Institutions-CBN. Retrieved from <http://m.allafrica.com/stories/201303110286.html/>

Allison, F. & Jeffrey J. H. (2015). Affordable homeownership: the incidence and effect of down payment assistance. *Housing Policy Debate*, 25(2), 308-319, DOI: [10.1080/10511482.2014.915226](https://doi.org/10.1080/10511482.2014.915226)

Alufohai, A.J. (2013). The Lagos state 2010 mortgage law and the supply of housing. [online]. Available from: https://www.fig.net/resources/proceedings/fig_proceedings/fig2013/ppt/tf_property/alufohai_ppt.pdf, [Accessed 15 September 2013].

Asabere, P. K., McGowan, Jr C. B., & Sang, M. L. (2016). A study into the links between mortgage financing and economic development in Africa, *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 9(1), 2 –19.

Asika, M. A (2009). Writing thesis in social sciences. Bon publishers Ibadan

Asikhia, O. M. & Osabuohien, I. (2009). The role of union homes savings and loans plc in housing finance in Benin city. *Proceedings of Department of Geography and Regional Plannin Conference, University Of Benin*, pp: 1-16

Atamewan, E. E., Eyo, E. E. & Effanga, M. E. (2017). Appraisal of availability and accessibility to mortgage finance for sustainable housing delivery in Nigeria. *European Scientific Journal* November, 13(31) 1857 – 7881
<http://dx.doi.org/10.19044/esj.2017.v13n31p342>.

Ayodele, O. S., Obafemi, F. N. & Akongwale, S. (2013). Options for sustainable mortgage finance in Nigeria. *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 8 (2), pp: 23-48

Badrivishal, M. (2015). Awareness level about home loans-a case of HDFC, India. *International Journal of Advanced Research Foundation*, 3(1), pp: 98-100.

Beck, T., Kibuuka, K. & Tiongson, E. (2010). Mortgage finance in central and eastern Europe – opportunity or burden? Policy Research Working Paper 5202.

Berrospide, J., Black, L. & Keeton, W. (2011). The cross-market spill over of economic shocks through multi-market banks. Accessed online at http://www.fdic.gov/bank/analytical/cfr/2011/sept/BRC_2011_68_Berrospide.pdf

Brissimis S. N., & Vlassopoulos T. (2009). The Interaction between Mortgage Financing and Housing Prices in Greece. 39,146–164 [DOI 10.1007/s11146-008-9109-3](https://doi.org/10.1007/s11146-008-9109-3)

Business Day Magazine. (2014). FMBN refinances N32bn mortgages for FCT workers. February, Available at: <http://businessdayonline.com/2014/02/fmbn-refinances-n32bn-mortgages-for-fct-workers> [Accessed on 16 April 2014].

Castro, J. (2015). US Department of Housing and Urban Development. Retrieved January 10th, 2015, from <http://www.hud.gov>

CBN. (2010). 2010 Annual Report. Retrieved from <http://www.cenbank.org/out/2011/publications/cbn%20annual%20report%202010%20pdf>

CBN. (2011). Guidelines for the Regulation and Supervision of Institutions Offering Non-Interest Financial Services in Nigeria. Retrieved from <http://www.cenbank.org/out/2011/pressrelease>

CURRENT ENVIRONMENTAL CHALLENGE : GLOBAL WARNING

Research Scholar Seema Sadiq

Shri Agrasen Mahila Mahavidyalay , Azamgarh , (V.B.S.P.U. Jaunpur) U.P.

ABSTRACT

Environmental problems have become globalized in terms of their existence and impacts as well as the social economic forces that generate them . The environmental issue has assumed the status of global problem , mobilizing civil society organizations , media sector and governments around the world from the last two decades of the twentieth century . Among global environmental changes , climate change has proved to be structuring the debate in recent years , characterized as one of the main challenges of the global society. Absence of National Physical Plan , lack of strict environmental rules and regulations and insufficient transparency and authority together with ineffective state authority increase these problems and make the solution more difficult compare to developed countries . Lot of environmental issues and challenges are discussed in the present global scenario but this paper only discusses about Global Warming which is one of the main challenge for the destruction of the environment . From the Global Warming the glaciers are melting because of high temperature that's why the sea level has been increased . It affected climatic conditions that climates are irregular. The ozone layer has been destructed , and many more environmental issues are the results of global warming.

Keywords : Global Warming , Environmental issues, climate change, ozone layer

**GENETIC PROGRESS FOR YIELD AND YIELD COMPONENTS AND REACTION
TO BEAN ANTHRACNOSE (*COLLETOTRICHUM LINDEMUTHIANUM*) OF
MEDIUM SIZED FOOD TYPE COMMON BEAN (*PHASEOLUS VULGARIS* L.) IN
WEST SHOA ZONE, IN ETHIOPIA**

Solomon Bekele

Bako Agricultural Research Center, P. O. Box 03, Bako, Ethiopia

Firew Mekbib

Haramaya University, P.O.Box 138, Diredawa, Ethiopia

Gemechu Keneni

Holeta Agricultural Research Center, P.O.Box 31, Holeta, Ethiopia

Birhanu Amsalu

Melkasa Agricultural Research Center, P.O.Box 436, Melkasa, Ethiopia

ABSTRACT

Eleven common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) varieties that were released in Ethiopia from 1998 to 2014 were evaluated as medium seeded food type common bean varieties. The objectives of this study were to: (1) estimate the genetic progress made in 16 years of common bean breeding in Ethiopia; (2) assess changes in associated traits in the genetic improvement of common bean varieties released in Ethiopia; and (3) assess the reaction of common bean varieties to bean anthracnose [*Colletotrichum lindemuthianum* (Sacc. & Magnus) Briosi & Cavarra]. The study was conducted at two locations, Bako and Gute during 2014/2015 cropping season in randomized complete block design (RCBD) with three replications. Days to 50% flowering (DF), Days to 90% maturity (DM), Grain filling period (GFP), Hundred Seed weight (HSW), Biomass yield (BMV), Grain yield per plot (GY), Harvest index (HI), Biomass production rate (kg/ha/day), Seed growth rate (kg/ha/day), Grain yield per day (kg/ha/day) and Anthracnose (1-9) scale data were collected on plot basis and Plant height, Number of pods per plant, Number of seeds per pod, Number of seeds per plant and grain yield per plant data's were collected on plant basis. Combined analysis of variance showed highly significant differences among the common bean varieties and between test environments for hundred seed weight. The variety by location (VXL) interaction showed highly significant difference for biomass yield, harvest index, days to flowering, grain filling period and biomass production rate. Regression analysis of mean performance at both environments on year of varietal release showed positive relationship for Grain yield ($r=0.08$), Seed weight ($r=0.08$) and Harvest index ($r=0.4$) but negative relationship for Biomass yield ($r=0.04$) and anthracnose disease severity ($r=0.016$). The highest mean grain yield was $3008.7 \text{ kg ha}^{-1}$ for Haramaya variety and the lowest was $1708.8 \text{ kg ha}^{-1}$ for Ada, with the overall mean of $2271.1 \text{ kg ha}^{-1}$. The annual rate of genetic progresses were 22.3 kg ha^{-1} ($0.31\% \text{ ha}^{-1}$), $0.56 \text{ g } 100 \text{ seeds}^{-1} \text{ year}^{-1}$, 0.006% , 0.19% and $-60 \text{ kg ha}^{-1} \text{ year}^{-1}$ for grain yield, seed weight, harvest index, anthracnose disease severity and biomass yield respectively. Generally, grain yield was slightly increased in the period of genetic improvement. Grain yield

day⁻¹ (90%) character explained more for the variation of grain yield but, anthracnose disease severity was played the major role as grain yield not respond significant increment by (-33%) than seed weight (-0.01%) from stepwise regression results. The yield of medium seeded food type common bean varieties were increased due to grain yield day⁻¹ for the past sixteen years (1998-2014) of breeding. The future crucial consideration will be managing the disease, like anthracnose disease for this common bean class and finally, Haramaya (3008.7 kg ha⁻¹), SER-125 (2954.8 kg ha⁻¹) and SER-119 (2653.1 kg ha⁻¹) will be recommended for the study area.

Key words: Anthracnose disease severity, Genetic progress, Medium seeded, Relative genetic gain, stepwise Regression

**LITERATURE OF INDIAN TURKS DEVELOPMENT TRENDS IN
ENGLISH LITERATURE OF 11th - 18th CENTURIES**

**HİNDİSTAN TÜRKLERİNİN ƏDƏBİYYATININ 11Cİ-18Cİ Cİ ƏSRLƏR İNGİLİS
ƏDƏBİYYATINDA İNKİŞAF TƏMAYÜLLƏRİ**

**СУЛЕЙМАНЗАДЕ САИДА МЕХДИ КЫЗЫ ОСНОВНЫЕ ИДЕИ ДРЕВНЕЙ
ЛИТЕРАТУРЫ ИНДИЙСКИХ ТУРОК**

Suleymanzade Saida M

Dissertation of the department of world

Literature of Baku State University

Резюме

В этом тезисе изучается древняя литература индейских турок. В целом литература индийских турок является беспрецедентной темой в литературной критике Азербайджана. В древних времен тюркские племена поселились на территории Индии. Эти племена оказали большое влияние на формирование древнеиндийской культуры. Религия древних турок, которые мигрировали в Индию, была божественной религией с верой в единого Бога. У них также были эпические, мифологические, саги, поэзия и прозаические произведения, которые соответствовали их религиозному мировому собранию.

Summary

The ancient period of Indian turks' literature is studied in this thesis. In general, the Indian Turks' literature is an unprecedented theme in Azerbaijani literary criticism. Since ancient times, the Turkic tribes settled in the Indian territory. These tribes had a great influence on formation of the ancient Indian culture. The religion of the ancient Turks who migrated to India was a godly religion with belief in a single God. They also had epic, mythological, saga, poetry and prose works that corresponded to their religious world meeting.

Dünya ədəbiyyatşünaslığında, Hindistanda türk xalqlarının ədəbiyyatının araşdırılması əsasən İngiltərə, Avropa, Amerika və Yaxın Şərq ölkələrinin ədəbiyyatşünaslarının diqqət mərkəzində olmuşdur. Belə ki, bundan başqa alimlər əsasən müstəqillik və milli dövlətçilik əldə etmiş xalqların ədəbiyyatını araşdırmağa üstünlük vermiş. Hindistan türklərinin ədəbiyyatı isə başqa dövlətin tərkibində olan etnik azlığın ədəbiyyatı kimi diqqətdən kənarda qalmışdır. Hindistan türklərinin ədəbiyyatına diqqətlə nəzər yetirdikdə görmək olar ki, bu ədəbiyyat şifahi xalq nümunələrindən tutmuş dünya səviyyəli poema,

Dram və romanlara kimi çox geniş bir ədəbiyyatı əhatə edir.

Dünya ədəbiyyatşünaslığında dahi Türk ədəbiyyatının incilərinə tez tez rast gəlmək olur. O cümlədən, Hindistanda əsirlərdir yaşayan türk xalqlarının ədəbiyyatını buna misal göstərə bilərik. Hələ eramızdan əvvəl Hindistan coğrafiyasında türk xalqları yaşamışlar. Hindistanda türk mənşəli ədəbiyyatın yaranma tarixi türk xalqlarının bu torpaqlarda məskunlaşması ilə bağlıdır. Bununla yanaşı öz mənəvi irsini bu günlərə daşıyan türk xalqları öz adət və ənənələrinə sadıq olaraq qalırlar. Tarix boyu böyük Hindistan ölkəsini çox müzəffər türk ordular fəth etmişdir. Hindistana gələn Türk xalqlarının cəsur sərkərdələrinin, sultanlarının, şahlarının adlarını cəmə bilərik. Böyük sərkərdə Əmir Teymur ədəbiyyata və mədəniyyətə çox qiymət verirdi. Teymurun nəslindən olan hökmdarların əksəriyyəti bədii yaradıcılığa yüksək qiymət verməklə yanaşı həmçinin özləri də bədii yaradıcılıqla məşğul olurdular. Teymurun nəslindən olan Babur şah Hindistana yürüşlərindən sonra bu coğrafiyada məskunlaşan türk şahı idi. O adət və ənənələrindən başqa öz xalqının ədəbiyyatını, mədəniyyətini, memarlığını şah əsərlərini, əl yazmalarını, türkcə şifahi folklorunu da bura daşımışdı. Buna misal olaraq Türk hökmdarının öz əli ilə yazdığı “Baburnamə” əsərini göstərə bilərik. Babür şahın nəslindən olan oğlu Humayun və nəvəsi Əkbər şah bu mədəni irsi davam etdirirdi. Əkbər şahın dövründə mədəniyyət və ədəbiyyat daha da yüksək mərhələyə çatmışdı. İslam dininin yayılması ilə əlaqədar bu coğrafiyada fars və ərəb dillərindən də istifadə edilirdi. Eləcə də xanədanlıqlarda əzəldən bünövrəsi məşhur “Caqatay” türk ləhcəsi ilə davam edən türk dili istifadə edilirdi. Hindistanın bir çox bölgələrində İslam Dini mədrəsələri və məktəbləri açılırdı.

Qeyd etmək lazımdır ki, əsrimizin ən qədim və böyük ərazilərindən biri olan Hindistan, Hindistan türklərinin ədəbiyyatının araşdırılması bugünkü gündə də kifayət qədər geniş tədqiq edilməməlidir. Halbuki, Hindistan və Hindistan da yaşayan türk xalqlarının ədəbiyyatı çox zəngin bazaya, ehtiyata malikdir. Dünya ədəbiyyatında və eləcə də digər elmi sahələrdə Hindistan hələ

qədim zamanlardan bəri filosoflar ölkəsi olaraq tanınırdı. Bu coğrafiyanın qədim tarixi ,tarixi ədəbiyyatı , memarlığı,və mədəni irsi cox zəngindir.

Dünya ədəbiyyatına üz tutan dünya ədəbiyyatşünasları Hindistan türklərinin ədəbiyyatının araşdırılması haqqında kiçik məqalələr,monoqrafiyalar yazmış və hətta tarixi kiçik epizodlu sənədli filmlər də çəkməşlər.

Bu sahədə dünya ədəbiyyatşünaslarının araşdırmaları hələ də davam edir.

Hindistanda ilk türkdilli ədəbiyyatın növləri, folklor və yazılı ədəbiyyat

Hələ cox qədim zamanlardan bəri türk tayfaları Hindistanda və Əfqanıstanda yaşamışlar.Həmin türk tayfaları Qəznəvi dövlətinin qurulmasında böyük rol oynamışlar. Türk xalqları dedikdə Qəznəvi hakimiyyətini buna misal göstərə bilərik.Daha sonralar uyğur türk xalqının türk dilli əlifbasını,əl yazılarını buna misal çəkə bilərik.Elmi araşdırmalar aparmış dünya elm alimləri bu sahədə bir çox nailiyyətlər əldə etmişdir.Məhz bu istiqamətdə istər dünya ədəbiyyatı üzrə istərsə tarixi araşdırmalar üzrə tədqiqatlar öz mənəvi paralellərində dərin iz buraxmışdır.Əslər öncə türk tayfaları Hindistan və Əfqanıstan coğrafiyasında yaşamışlar.Özəlliklə Hindistan coğrafiyasında türklərin yaşama səbəbləri araşdırılmışdır.İngilis Edinburq Universitetinin eləcədə Avropa araşdırmaçı alimlər tərəfindən tədqiq edilən tarixi ədəbiyyat əsrlərdən bəri bu günkü gündə də ictimaiyyətdə və dünya tarix və ədəbiyyat mənbələrində mühüm yer tutur.Dəqiq və düzgün tədqiq edilmiş bir çox məqalələr, kitablar,xronoloji və bədii tarixi kitabları buna misal göstərə bilərik.

Hindistanda türk dilli ədəbiyyata aid əsərlər dedikdə nəzərdə Əmir Teymurun nəslindən olan Zahirəddin Məhəmməd Babur şahın öz əl yazısı Baburnamə əsəri diqqətimizi cəlb edir.Babur şah özü şərə sənətə hədsiz marağı olan sərkərdə və hökmdar idi.Babur şah atalarının yolu ilə gedərək ədəbiyyata,tarixə,mədəniyyətə,alimlərə,sənətkarlara cox qiymət verirdi.Babur şahın cox sayda serləri və əl yazısı vardır.Türk xalqlarının bu torpaqlara yerləşdiyindən sonra şifahi xalq ədəbiyyatı inkişaf etməyə başlamışdı.İlkin çağlarda şifahi folklor daha sonra isə Çağatay türkcəsində şerlər,dastanlar yazılmışdı. Özəlliklə İngilis ədəbiyyat tədqiqatçıları yazılı və şifahi çağatay türkcəsini dərinlən analiz edərək bu haqda bir cox məqalələr yazmışlar.

Çin mənbələrində miladdan öncəyə aid türk mətnlərinin Çin sarayına Hunlar tərəfindən göndərilən məktubların olması Metenin Çin dövlətinə göndərdiyi məktblar , Saxa dövləti zamanı rəsmi məktublaşmaların aparılması və digər rəsmi məktubların Hunlar və Göytürklər dövründə türk yazılarının mövcudluğu tarixin daha gədim dövrə aid olduğunu təsdiqləyir.

Böyük Monğol imperiyası dövründə Hindistanda türkdilli ədəbiyyat haqqında geniş araşdırmalar aparılmışdır. Böyük Moğol İmperiyası dövründə Hindistanda türkdilli ədəbiyyat Çingizxan dönəmindən başlamışdır.Çingizxan Hindistana hərbi yürüşlər etdiyi zamandan daha

əvvəl uyqur kökənli türk tayfaları bu torpaqlarda yaşamışlar .Çingizxan rəsmi məktublaşmalarında əsasən yazı yazılması üçün Uyğur türk dilindən istifadə edirdi. Moğol əlifbası və yazısı olmadığı üçün fərmanları və məktublaşmaları uyğur türk yazıları ilə yazdırırdı.Daha sonra Çingizxan oğlu Çağatayı tabeciliyində olan qoşunun uyğurlardan ibarət olan bir qisminə baş sərkərdə təyin etmişdi.Çagatay uyğurlardan ibarət olan qoşunu ilə Hindistanın bir çox əyalətlərində və bölgələrində hərbi yürüşlərdən sonra yerləşmişdir. Hələ o zamandan bəri uyğur türk dili Hindistanın bir çox bölgələrində şifahi və yazılı istifadə edilməyə başlamışdır.Hindistanda Türk tayfalarının istifadə etdiyi

ədəbiyyat folklor şəklində bayatılardan ,qəhrəmanlıq dastanlardan, nağıllardan başlayaraq davam etmişdi. Dildə dilə gəzən şifahi xalq ədəbiyyatdan ibarət idi.

Eləcədə bu torpaqlarda türk xalqlarının ədəbiyyatından başqa da qeyri-türk dillərin də ədəbiyyat çox qədimdən mövcud idi. Hindistanda türkdilli ədəbiyyatın yaranma tarixi və aha sonra hind ədəbiyyatı ilə birgə çıxışı dünya ədəbiyyatşünaslarının gözündən qaçmamışdır.Hindistanda türkdilli ədəbiyyatın yaranmasının böyük tarixi var.Gəznəvi hakimiyyətinin qurulmasından öncədə Hindistanda türk tayfaları yaşayırdı.Qeyd etdiyimiz kimi, Qəznəvilər dövlətinin qurulmasında həmin türk tayfalarının dəstəyi və böyük rolu olmuşdur. Tarixi mənbələr və illər bunu işarə verir.963-1186-ci illər.Bildiyimiz kimi,Türk tayfaları ilə yanaşı digər xalqlarda bu hakimiyyətin qurulmasında iştirak etmişdilər.Qeyri-türk dillərində danışan və yazan Hindlilər,puştular,sinkxlar və digər xalqları buna misal verə bilərik.Hindistanda hakimiyyətdə olan türk hökumdarları şərə,sənətə,tarixə və bütün elmi sahələrə cox diqqət yetirirdilər.Eyni zamanda bədii qiraəti,şəri yüksək qiymətləndirirdilər.Hindistanda qeyri türk dillərində yazıb yaradan məhşur Hind yazıçısı Rabindranat Tagorun Hind fəlsəfi kitablarını və digər yazıçıların Hind dilində və ya puştu dilində yazıçıların əsərlərindən misal verə bilərik.

Hindistanda klassik türkdilli xalqların ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri

Zahurəddin Məhəmməd Babur şah Hindistanda klassik türkdilli ədəbiyyatın

Təməlini qoyan hökumdar və böyük sərkərdə olmuşdur.Atalarının yolu ilə gedən Türk İslam aləminə böyük hörmət və rəğbətlə yanaşan Şah Babur bütün elmi sahələrdə çox yaxşı yetişdirilmişdi.Hindistanda T ürk İslam mədrəsələr, məktəblər açmışdı.Atalarının yolu ilə gedən şah Babur özünün qələmə aldığı Baburnamə əsəri ilə rəğbət qazanmışdı.Baburun nəslindən olan davamçıları oğlu və nəvəsi onun mədəni irsini mirasını davam etdirmişdilər.Şah Babur yaratdığı öz əlifbasının müəllifi idi.Delhi şəhəri Babur sultanlığı mədəniyyət ocağı olaraq sənət,tarix,ədəbiyyat,memarlıq sahələrinin mərkəzi idi.

Çox zəngin kitabxana toplayan və mədrəsələr inşa etdirən ,quran Babur şahın mirasını oğlu Humayun və nəvəsi Cihan Şah davam etdirmişdi.Şah Cihan qədim Delhi şəhərində ən böyük İslam Cuma camisini inşa etdirmişdi.Onun inşa etdirdiyi Tac Mahal sarayı isə yüz illərdir dillərə dastandır.Bu böyük məbəd Saf məhəbbətin simvolu olaraq yaşamağa davam edir.

Bir çox dünya alimləri kimi türk əsilli alimlər və yazıçılar bir müddət Hindistanda yaşamışlar.Hindistanda yaşayan türk xalqlarının izi ilə getməyə çalışmışlar.

Eləcədə Hindistanda bir müddət yaşayan yaradan Türk yazıçılardan Saib Təbrizinin və həmçinin İbrahim Ordubadinində adını çəkə bilərik.(1601-1679)

Məlum olduğu kimi,Hindistan ölkəsini İngiltərə uzun müddət müstəmləkə altında saxladığı üçün əsas dövlət dili ingilis dili olmuşdur.Bu səbəbə görə orta məktəblərdən başlayaraq Hindistanda təhsil sistemi əsasən ingilis dilində aparılırdı.İstər istəməz yerli və mühacir yazıçıların ədəbi fəaliyyətinə bu xüsüs təsir göstərmişdi.Yazıçıların və şairlərin yazdığı əsərlər və şerlər ingilis dilində yazılaraq nəşr edilirdi. Hindistanda yaşayan türklərin ingilisdilli ədəbiyyatı ilə əqədar Hindistanın mədəniyyət mərkəzi olan Delhi də rastlamaq olar.Hal hazırda Aqra və Aqra şəhərinin ətrafında türklərin ingilisdilli ədəbiyyatına rast gəlmək olur.Yerli türklərin ingilisdilli yazıçılarının Gələmə almış olduqları hekayələri,şerləri,folklor inciləri ,dastanlar haqqında orta məktəblərdə eləcədə ali təhsil ocaqlarında rastlamaq olur.Dünya miqyasında türk irsinin və türk ədəbiyyatının araşdırılmasına dərin maraq olmuşdur.

Bundan başqa Hindistanda yaşayan qədim türkdilli xalqlar özlərinə yad olsa da ,qədim hindlilərin sitayiş etdiyi buddizmə də hörmətlə yanaşmışdılar.Ən qədim dünya dini olan buddizm e.ə.1 minilliyin ortalarında yaransada,türklər arasında min il sonra yayılmağa başlamış,buddist türk ədəbiyyatı isə təxminən maniçi türk ədəbiyyatı ilə eyni dövrdə inkişaf etmişdir. Buddizmin yaradıcısı olan Qautama Budda əfsanələrə bürünmüş olsada tarixi şəxsiyyətdir.Budda Tanrıdan işıq alıb işıqlanmış seçilmiş şəxsiyyətdir.O insanları xilas edən qüvvəyə çevrilmiş şəxsdir.

Hər bir insanın xilas yolu məhz “ Buddanın yoludur”.Göründüyü kimi ,həm manişilikdə,həm də ondam daha mükəmməl bir dini-deoloji sistem olan buddizmdə insan,təbiəti etibarı ilə,qeyri-mükəmməl sayılır,onun təkamülü intibahı real dünyadan kənarda,ruhun dialektikasında axtarılır.

Hindistanda coxsayıda millətlər,xalqlar yaşadığı kimi Xəzərlərdə yaşayırlar.

Xəzərlər əsasən Şimali Qafqazda və Volqaboyu ərazisində yayılmış,bir çox türk mənşəli xalqların etnogenezinin formalaşmasında iştirak etmiş qədim türk yayfalarından

biridir. Müxtəlif tarixlərdə xatırlanan xəzər boyları haqqında məlumatların ildən artıq bir dövrü əhatə edir və yayıldığı ərazilərin zaman-zaman dəyişdiyini nəzərə almayan bəzi Orta əsr şahnaməçiləri və son iki əsrdə xəzər mənşəsi ilə məşqul olan bəzi alimlər müəyyən yanlış fikirlər söyləmişlər. Hətta ayrı ayrı alimlər xəzər boylarını abxaz, gürcü, osetin olaraq da qeyd etmişlər.

Ancaq xəzər problemi dərinlən öyrənildikcə tarixi gerçəklikdən uzaq olan belə fikirlər gündəlikdən çıxmışdır. Xəzərlərin türk olması artıq şübhə doğurmasa da, onların hansı türk dialektində danışması və ilkin yurdu barədə mübahisələr hələ də davam edir. Xəzərilərin çox gədim tarixi var. Qədim Xəzərlər xalqı Hind coğrafiyasına hələ eramızdan çox əvvəl gələrək məskunlaşmışdılar. Öz adət və ənənələrinə sadıq qalaraq qoruyub saxlaya bilmişlər. Xəzərilərin özünə məxsus keçdikləri Hind Hazar dənəkləri icmaları mövcuddur. Xəzərlərin dini islam dinidir. Əqidə və milliyyət olaraq isə Türkdürlər. İngilislər tərəfindən uzun müddət müstəmləkə edilmiş Hindistanın digər yazıçıları kimi Xəzərilərdə local və ingilisdilli ədəbiyyata əsərlərində yer verir

İstifadə olunmuş ədəbiyyat.

1. Ata-Malik Juvaini. The History of the World-Conqueror. Vol. 1. Manchester, 1958.
2. John Man The history of Genghis Khan, 2006
3. Govern. The early empires of Central Asia. London, 1939.
4. Grunwedel A. Mythologie du Buddhism. Leipzig, 1900.
5. Gwasha Lal Kaul. Kachmir through the ages. Srinagar, 1954.
6. Waddel L. A. The Buddhism of Tibet er lamaism. London, 1895.

ƏRƏB DİLÇİLİYİNDƏ SAMİT VƏ SAİTLƏRİN TƏSNİFATINA BİR BAXIŞ AN OVERVIEW OF THE CLASSIFICATION OF ARABIC CONSONANTS AND VOWELS

Süleyman İbrahimov
Magistr, Bakı Dövlət Universiteti

ÖZƏT

Klassik və müasir ərəb dilçiliyinin görkəmli nümayəndələrinin ərəb dili səslərinin samit və sait səslərə ayrılması bölgüsünə ümumi nəzər saldıqdan sonra açıq-aydın görünür ki, klassik ərəb dilçiləri terminoloji baxımdan sait səsləri nəzərə almasalar da, onları samit səslərdən ayıraraq sait səslərə xas olan bütün xüsusiyyətləri qəbul ediblər, tələffüzündə hava axınının qarşısında çətinliyin olmamasını qeyd edərək, onların cingiltililik xüsusiyyətinə malik olmalarını aşkar ediblər. Sait səslərinin əsas məziyyətini əl-Xəlil ibn Əhməd sezə bilmişdir, onların tələffüz əsnasında hava axınının rahat xaric olunmasıyla seçilən danışq səsi olduğunu və samit səslərindən prinsipial fərqləndirərək onu qeyd etmişdir.

Orta Əsr müsəlman alimi İbn Sinanın danışq səslərinin samit və sait səslər bölgüsü haqda təsəvvürü, demək olar ki, müasir dilçilərin təsəvvürləri ilə üst-üstə düşür. O, sait və samit səsləri tam aydınlıqla bir-birindən fərqləndirir. Samitlərin məxrəc yerlərini həkim dəqiqliyi ilə təyin edir.

Müasir dilçi-alimlər, İbrahim Ənis, Əhməd Muxtar Ömər, Kamal Muhəmməd Bışr, Muhəmməd Əhməd Mahmud, Muhəmməd Fətiş səslərin samit və sait səslərinə ayrılmasını məsələsinə həərəsi bir bölgü ortaya qoymuşdular ki, buda bu sahədə çaşqınlığın daha da dərinləşməsinə gətirib çıxarmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, müasir dilçilər arasında yalnız bu məsələyə dair ilk fikrini söyləmiş İbrahim Ənisin təsnifatı aydın təsəvvürü ilə seçilirdi. İbrahim Ənis təsnifatında üç sait, iki yarım sait və iyirmi səkkiz samit səs müəyyən etmişdir. Digər müasir dilçilərin mövqeləri isə, sanki yeni söz deməyə iddialı görünmə arzusu təəssüratını bağışlayırdı. Müasir dilçi Əhməd Muxtar Ömər samit səslər sırasına qalın ləm samitini daxil edirdi. Lakin burada sual oluna bilər ki, bəs bu halda samit səslərin sırasına qalın ra daxil olunmamalıydı? Çünki qeyd olunmalıdır ki, ra samiti incə tələffüzdən çox qalın tələffüz olunur. Muhəmməd Əhməd Mahmud, Əhməd Muxtar Ömər, Kamal Muhəmməd Bışr, Muhəmməd Fətiş vav və yə hərflərini yalnız uzun saitlərin və diftonqların əmələ gəlməsindəki rolunu nəzərə alıb onları uzun sait səsləri və yarım sait səsləri sırasına daxil etmişlər. Lakin burada sual oluna bilər ki, bu səslərin samit qismində iştirakı sadalanan tədqiqatçılara məlum deyildimi? Sözsüz ki, məlum idi. Lakin təqdim etdikləri təsnifatlarda, işləyib hazırladıkları cədvəllərdə fikirlərini dəqiq və aydın şəkildə ortaya qoya bilməməsi gözə çarpır.

Ərəb dili qrafemləri: (هَمْزَة - həməzə), (هَاء - hə), (أَيْن - ayn), (هَاء - ha), (قاف - qaf), (كاف - kəf), (غَيْن - ġayn), (خاء - xa), (شَيْن - şin), (جِيم - cim), (يَاء - yə), (لَام - ləm), (رَاء - ra), (نُون - nun), (دَال - dəl), (ضَاد - dad), (تَاء - tə), (طَاء - ta), (زَاي - zəy), (سَيْن - sin), (صَاد - sad), (ظَاء - za), (ذَال - zəl), (سَاء - sə), (فَاء - fə), (بَاء - bə), (مِيم - mim), (وَاو - vav), (أَلِف - əlif).

Ərəb dili səslərini samit, saitlərə bənzər və sait səsləri olmaqla üç qrupda cəmləşdirmək mümkündür:

1. Ərəb dili samit səsləri: [ʾ] (həməzə), [h] (hə), [ʔ] (ayn), [ħ] (ha), [q] (qaf), [k] (kəf), [g] (ğayn), [x] (xa), [ʃ] (şin), [c] (cim), [y] (yə), [l] (ləm), [r] (ra), [n] (nun),

- [d] (dəl), [d̥] (dad), [t] (tə), [t̥] (ta), [z] (zəy), [s] (sin), [s̥] (sad), [z̥] (za), [z̥] (zəl), [s̥] (sə), [f] (fə), [b] (bə), [m] (mim), [v] (vav);
2. Ərəb dili saitləərə bənzər səslər [v] (vav), [y] (yə);
 3. Ərəb dili sait səsləri qrupunu iki sinfə ayırmaq olar: Qısa sait səsləri: fəthə: ː ([a]), kəsərə: ˘ ([i]), dəmmə: ˘ ([u]), Uzun sait səsləri: fəthə/əlif (ː – [ā]), kəsərə/yə (˘ – [ī]), dəmmə/vav (˘ – [ū]).

Anahtar kəlimələr: samit, sait, qrafemlər.

Summary

After a general overview of the division of Arabic sounds into consonants and vowels by prominent representatives of classical and modern Arabic linguistics. it becomes clear that though classical Arabic linguists did not consider vowels in terms of terminology, they separated them from consonants and adopted all the features of vowels, noting that there is no difficulty in pronouncing in the face of airflow, they had found that they had features of voiced consonants. The main virtue of vowel sounds Al-Khalil ibn Ahmad was able to perceive, he clearly noted that they are speech sounds distinguished by the easy expulsion of the airflow during pronunciation and they were fundamentally different from consonant sounds.

The medieval Muslim linguist Ibn Sina's idea of the division of spoken sounds into consonant and vowel sounds almost coincided with that of modern linguists. He distinguishes vowels and consonant sounds from each other with full clarity. Determined sounds place of articulation with doctors precision.

Modern linguists, such as Ibrahim Anis, Ahmad Mukhtar Omar, Kamal Muhammad Bishr, Muhammad Ahmad Mahmud, and Muhammad Fatih, each divided the issue into consonant and vowel sounds, which led to further confusion in this area. It should be noted that, among the modern linguists, the classification of Ibrahim Anis, who had only the first opinion on this issue, was distinguished by the clear idea. Ibrahim Anis identified in his classification three vowels, two semi-vowel, and twenty-eight consonants. The positions of other modern linguists gave the impression to say a new word of a desire to appear ambitious. Modern linguist Ahmed Mukhtar Omar included thicker *lām* consonants to list consonant sounds. However, it may be questioned here that in this case shouldn't thicker consonant *rā* has to include in to list of consonants sounds? Because it should be noted that the consonant *rā* is pronounced much thicker than subtle pronunciation. Muhammad Ahmad Mahmud, Ahmad Mukhtar Omar, Kamal Muhammad Bishr, Muhammad Fatih included *wāw* and *yā* letters to long vowels and semi-vowels sounds, only considering their role in the formation of long vowels and diphthongs. However, it may be questioned here that were the researchers not aware of the presence of these sounds as consonants? Certainly, that was aware. However, it was clear that they could not express their views clearly and precisely in the classifications they presented and in the tables they prepared.

Arabic graphemes: أ (الهمزة – *hamzah*), هـ (الهَاء – *hā*), ع (العين – *ayn*), ح (الحَاء – *hā*), ق (القَاء – *qāf*), ك (الكاف – *kāf*), غ (الغين – *gāy*), خ (الخاء – *khā*), ش (الشين – *shīn*), ج (الجيم – *jīm*), ي (الياء – *yā*), ت (التاء – *tā*), د (الدال – *dāl*), ن (النون – *nūn*), ر (الراء – *rā*), ل (اللام – *lām*), ز (الزاي – *zāy*), س (السين – *sīn*), ص (الصاد – *ṣād*), ظ (الطاء – *ṭā*), ث (الثاء – *ṭā*), ذ (الذال – *ḏāl*), ط (الطاء – *ṭā*), ف (الفاء – *fā*), ب (الباء – *bā*), م (الميم – *mīm*), و (الواو – *wāw*), ا (الألف – *alif*).

Arabic sounds can be concentrated in three groups: consonant, semi-vowel and vowel sounds:

1. Arabic consonant sounds: [ʔ] (hamza), [h] (hā), [ʕ] (ayn), [ħ] (hā), [q] (qāf), [k] (kāf), [g] (gayn), [x] (xā), [ʃ] (shīn), [c] (jīm), [y] (yā), [l] (lām), [r] (rā), [n]

- (nūn), [d] (dāl), [ḍ] (ḍād), [t] (tā), [ṭ] (ṭā), [z] (zāy), [s] (sīn), [ṣ] (ṣād), [ẓ] (ẓā), [Ẓ] (Ẓāl), [š] (šā), [f] (fā), [b] (bā), [m] (mīm), [w] (wāw);
2. Arabic semi-vowel sounds: [v] (vav), [y] (ya);
 3. Arabic vowel sounds can be divided into two groups: Short vowel sounds: fatḥah: َ ([a]), kasrah: ِ ([i]), ḍammah: ُ ([u]), Long vowel sounds: alif (ا – [ā]), yā (ي – [ī]), wāw (و – [ū]).

Keywords: consonant, vowel, Arabic.

RESTORAN ve OTEL İŞLETMELERİ YÖNETİCİLERİNİN COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜN BİLGİSİ ve MENÜLERİNDE YER VERME DURUMLARI: EDREMIT KÖRFEZİ ÖRNEĞİ

PRODUCT INFORMATION AND LOCATION DETERMINED GEOGRAPHICALLY IN
THE MENUS, RESTAURANTS AND HOTEL MANAGERS: EDREMIT GULF
EXAMPLE

Doç. Dr. Ümit SORMAZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Turizm Fakültesi

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-7514-1500

Eren ÇELEBİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-7786-2608

ÖZET

Bireyler satın alma davranışında alışkanlıklarının dışına çıkmayı önemsemiş ve bununla birlikte de yöresellik kavramı ön planda olmaya başlamıştır. Toplumların kültürlerini yansıtan yöresel ürünler ile ait olduğu bölgeler arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle ülkeler, yöresel ürünlere yönelik yapılacak taklit ve üretimlere engel olmak amacıyla menşe adı, “yöresel” ifadesi ve coğrafi işaret kavramı gibi çeşitli uygulamalara başvurmuştur. Bu çalışma ile Balıkesir ili Körfez ilçelerinde faaliyet gösteren turizm işletmelerinin işletmeci ve yöneticilerinin coğrafi işaret almış ürünler hakkında bilgi ve görüşlerini değerlendirmek, turizm işletmelerinin restoran menülerinde coğrafi işaret almış gastronomik ürünlere yer verme durumlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Balıkesir ili Körfez ilçelerinde (Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Gömeç) faaliyet gösteren ve araştırmaya katılmaya gönüllü 23 turizm işletmesi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden görüşme yöntemi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda ise Edremit Körfez ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerden araştırmaya katılanlar arasında otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünler konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.01$), otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünlerin özellikleri konusunda yeterli bilgiye kısmen sahip olduklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.05$), otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünlerin standartları konusunda yeterli bilgiye kısmen sahip olduklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.05$) tespit edilmiştir. Otel ve restoran işletmelerinin coğrafi işaretli ürünlerin gerek işletmeye gerekse bölgeye katma değer sağladığını ($p<0.05$) ve bölge turizmi açısından ilgi

çekici olduğunu düşündükleri, ancak menülerinde daha çok coğrafi işaretli olmayan ürünlere yer verdikleri bulgulanmıştır. Elde edilen bulgulara yönelik otel ve restoran işletmelerinin yönetici veya işletmecilerinin coğrafi işaretli ürünler hakkında genel bilgi, bölgenin coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin özellikleri konularında bilgilendirilmeleri, otel ve restoran işletmelerinin yönetici veya işletmecilerinin bölge coğrafi işaretli ürünlerini menülerinde bulundurmanın işletme ve bölge turizmi açısından öneminin kavramalarının sağlanması ve işletmelerin bölge coğrafi işaretli ürünlerini menülerinde yer verme konusunda Ar-Ge faaliyetleri ile ürün geliştirebilmeleri için yerel yönetimlerce desteklemeleri gibi öneriler geliştirilebilir.

ABSTRACT

Individuals have taken care to go beyond their habits in purchasing behavior, and with this the concept of locality has come to the fore. There is a strong relationship between local products that reflect the cultures of societies and the regions they belong to. Therefore, countries have applied various practices such as origin name, "local" expression and the concept of geographical indication to prevent imitation and production of local products. With this research, it is aimed to determine the availability of gastronomic products by evaluating the knowledge and opinions of the operators and managers of the tourism enterprises operating in the Körfez districts of Balıkesir province. The sample of the study consists of 23 tourism enterprises operating in Körfez districts of Balıkesir province (Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Gömeç) and volunteering to participate in the study. Interview method, one of the qualitative data collection techniques, was used in the research. As a result of the research, they thought that hotel operators of businesses operating in Edremit Körfez districts did not have sufficient information about geographically marked products, restaurant managers had sufficient knowledge ($p < 0.01$), and hotel operators partially had sufficient knowledge about the characteristics of geographically marked products. It was determined that restaurant operators have sufficient knowledge ($p < 0.05$), hotel operators have sufficient knowledge about the standards of geographically marked products and restaurant operators have sufficient knowledge ($p < 0.05$). It was observed that hotel and restaurant businesses think that geographically marked products provide added value to both the business and the region ($p < 0.05$) and they think they are interesting in terms of regional tourism, but they contain more geographically unmarked products in their menus. . To inform the managers or operators of hotel and restaurant businesses about geographically marked products, geographically marked products of the region and the characteristics of these products, to ensure that the managers or operators of hotel and restaurant businesses understand the geographical importance of the region. and businesses are recommended to support products geographically marked by local governments in their menus to develop R&D activities and products.

Giriş

Herhangi bir hizmeti veya ürünü satın alma niyetinde olan bireyler; gereksinimleri ve almayı düşündükleri ürünlerin parasal değeri, niteliği gibi bazı özellikler doğrultusunda belirli bir ürüne eğilim gösterebilmektedirler (Gündoğdu, 2006). Bununla beraber bireylerin başta gelen gereksinimlerine yönelik ürünlerin veya hizmetlerin imal edilmesinde teknolojinin devreye girmesi, artış gösteren popülasyon, sosyal ve ekonomik alanda meydana gelen farklılaşmalar,

kişilerin ilgi duydukları ürünlerin değişmesi gibi etkenler tüketim alışkanlıklarında farklılıklar meydana getirmiş ve buna paralel olarak da yerel üretim ürünlerine olan ilgide de artış meydana gelmiştir (Şahin ve Meral, 2012). Bu görüşü destekler nitelikte başka bir görüşe göre ise; tek düze bir hal alan tüketim davranışları ile birlikte global bir hale bürünen günümüz dünyasında; bireyler alışa gelinmişlerin dışına çıkmayı önemsemiş bununla birlikte de yöresellik başrolde olmaya başlamıştır (Orhan, 2010).

Toplumların kültürünü yansıtmada kilit bir rolü olan yörelere ait ürünler, ait oldukları bölgeler ile kuvvetli bir ilişki içinde olmaktadır. Bu sebeple de bahsedilmekte olan ürünlere yönelik yapılacak taklit üretimlere engel olmak ve rekabette oluşacak haksızlıkları önleyebilmek adına ülkeler bazı resmi ve hukuki uygulamalara başvurmuş; buna göre de menşe adı, “yöresel” ifadesi ve coğrafi işaret kavramı gibi uygulamalar ülkeler arası anlaşmalarda kendisine yer edinmiştir (Tekelioğlu ve Demirel, 2008).

Kavramsal Çerçeve

Coğrafi İşaretleme

Bölgelerin kendilerine ait özellikleri olan gıda ürünleri, tarım ürünleri ya da el sanatı ürünleri gibi ayrı özellikte yöresel ürünleri bulunabilmektedir. Bu ürünleri korumak ve üretimlerinin sürmesini sağlamak amacıyla gerekli tedbirler ve düzenlemeler kanunlarda veya uluslararası sözleşmelerde mevcuttur. Alınan önlemler çerçevesinde; coğrafi bölgelere, yörelere ya da ülkelere ait ürünler ayırt edici işaretler aracılığıyla korunmaktadır (TPE, 2015; Karakulak, 2016). Yörelere ait ürünlerin muhafaza edilmesini sağlayan coğrafi işaretler aynı zamanda ayırt edicilik sağlayan en köklü uygulamadır. Bir ürünün coğrafi işaretli olarak değerlendirilebilmesi için; üretildiği bir bölge, üretim hakkı ve satışında bir değer faktörü gibi özelliklerin bulunması şartı aranmaktadır (Coşkun, 2001).

Coğrafi işaretin tanıma genel hatları itibariyle bakılacak olundığında; kendisine özgü bir takım niteliklere sahip olan, üretildiği alan itibariyle belirli bir yöreye veya millete ait bir ürünü markalaştırma uygulaması olarak tanımlamak mümkündür. Devletler adına parasal ve manevi açıdan derin bir ehemmiyete sahip olan coğrafi işaretler; kırsal bölgelerin gelişimine, kültürel ve milli değerlerin sonraki kuşaklara aslını koruyarak iletilmesinde ve ürünlerin niteliğinin güvence edilmesi ile üretimi gerçekleştiren bireylere destek sağlamaktadır (Şahin, 2013). Tüzün Kezer (2013) benzer ifadeler ile coğrafi işaretlerin katkılarına değinmiş aynı zamanda da coğrafi işaret almış ürünlerin pazarlama imkanı açısından daha ön planda olacağını ve bu durumda turizmden elde edilen maddi kazançlara olumlu yansıma göstereceğini ifade etmiştir.

Türkiye’de ve Edremit Körfezinde Coğrafi İşaretleme

Türkiye’nin coğrafi işaret uygulaması ile tanışmasının, tarihlerin 1995 senesini gösterdiği zamanlarda Dünya Ticaret Örgütü’ne katılım göstermesi ile başlangıç gösterdiğini söylemek mümkün olurken; “555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”nin yine aynı yılda onaylanması ile birlikte coğrafi işaretli ürünlere yönelik daha önemli ve spesifik bir koruma devreye girmiştir (Kan vd., 2012).

Coğrafi işaretlerin kendi içerisinde; mahreç işareti ve coğrafi işaret olmak üzere kategoriye sınıflandırıldığını da ifade etmek yerinde olacaktır. Buna göre menşe adının kapsamına bakıldığında; Coğrafi anlamda sınırlandırılmış bir yöreye, bölgeye ya da bazen bir ülkeye ait ürünlerin bütün ya da bazı niteliklerinin üretilmiş olduğu yere has unsurlardan meydana gelmesi ve imal edilmesindeki tüm aşamaların ait olduğu bölgelerde ya da yörelerde gerçekleşiyor şartını ifade etmektedir (Sormaz vd., 2018). Mahreç işareti ise yine coğrafi anlamda sınırlandırılmış bir yöreye, bölgeye ya da alana ait ürünlerin, hammaddesi veya imal edilme aşamasındaki işlemlerden en az birinin ait olduğu bölge içerisinde bulunmaktadır (Kan vd., 2012). Özetle menşe adı niteliğine sahip olan ürünler ait olduğu coğrafi alanların haricinde üretimi gerçekleştirilemezken; mahreç işareti niteliğine sahip ürünler ait olduğu coğrafi alanların haricinde de üretimi gerçekleştirilebilir (Savaşkan ve Kınır, 2020). Ek olarak bahsedilen iki işaretin içerisinde yer almayan ve geleneksel şekilde otuz sene ya da daha fazla süredir üretimi ve tüketimi gerçekleştirilen ürünleri ayırt etmek için geleneksel ürün adı kullanılmaktadır (Işkın ve Genç, 2020).

Şekil 1. Menşe adı, mahreç işareti ve geleneksel ürün adı logoları (Coğrafi İşaretler Portalı, 2021)

Farklı iklim tiplerinin görülüyor olması, tarıma elverişli toprakların varlığı ve geçmişten gelen kültürel zenginliği gibi etmenler sayesinde; Türkiye’ de kendine has bazı ürünlerin ve üretim yöntemlerinin görülmesi mümkün olmuştur. Buradan özetle Türkiye’nin coğrafi işaret kapsamına alınabilecek bir çok türde ve sayıda ürün potansiyeli olduğunu söylemek mümkündür (Yazıcıoğlu vd., 2019). Buna göre bu çalışmanın kapsamında olan Balıkesir İli’nin de sahip olduğu coğrafi işaretli ürünleri ve coğrafi işarete sahip olma potansiyeli olan ürünleri ile dikkat çektiğini söylemek yerinde olacaktır.

Balıkesir’in bir bölümü Marmara, diğer bölümü ise Ege Bölgesi’ndedir. Kuzey kısmında Marmara Denizi bulunmaktadır. Doğu kısmında Çanakkale ili ve Ege Denizi, batı kısmında Bursa, güney kısmında da Kütahya, Manisa ve İzmir illeri bulunmaktadır (Deniz, 1998). Edremit Körfezi, coğrafik olarak Ege Bölgesinin kuzeyini oluşturmaktadır (Akyol vd., 2006). Edremit Körfezi, Balıkesir İli’ne bağlı olan dört ilçeden oluşmaktadır (Varlı vd., 2013).

Türkiye’de coğrafi işaretlerin tescillenmesi Türk Patent Enstitüsü’nün mesuliyetindedir (Öz ve Dönmez, 2018). Türkiye’de 2019 senesi itibarıyla toplam 633 tescilli ürün mevcut iken 700 başvuru ise değerlendirme sürecindedir. Balıkesir ilinin tescilli ürün sayısı 13’tür (Tablo 1) (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2019).

Tablo 1. Balıkesir İlinin Tescilli Ürünleri

Ürün Adı	Coğrafi İşaret Türü
Ayvalık Zeytinyağı	Menşe Adı
Balıkesir Höşmerim Tatlısı	Mahreç İşareti
Balıkesir Kuzu Eti	Menşe Adı
Burhaniye Zeytinyağı	Menşe Adı
Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini	Menşe Adı
Edremit Zeytinyağı	Menşe Adı
Gönen İğne Oyası	Mahreç İşareti
Kapıdağ Mor Soğanı	Menşe Adı
Manyas Kelle Peyniri	Mahreç İşareti
Yağcıbedir El Halısı	Mahreç İşareti
Susurluk Ayranı	Mahreç İşareti
Susurluk Tostu	Mahreç İşareti
Marmara Adası Mermeri/ Marmara Mermeri / Marmara Beyazı	Mahreç İşareti

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Balıkesir ili Körfez ilçelerinde (Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Gömeç) faaliyet gösteren turizm işletmelerinin işletmeci ve yöneticilerinin coğrafi işaret almış ürünler hakkında bilgi ve görüşlerini değerlendirmek, turizm işletmelerinin restoran menülerinde coğrafi işaret almış gastronomik ürünlere yer verme durumlarını tespit etmek amacıyla yürütülmüştür.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Balıkesir ilinde faaliyet gösteren turizm işletmeleri oluşturmaktadır. Balıkesir ili Körfez ilçelerinde (Ayvalık, Edremit, Burhaniye, Gömeç) faaliyet gösteren ve araştırmaya katılmaya gönüllü 23 turizm işletmesi araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden görüşme yöntemi uygulanmıştır. Araştırmacılar tarafından daha önceki çalışmalarda (Özkan ve Sormaz, 2019) kullanılmış, geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş sorulardan yararlanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır.

Araştırmacılar, turizm işletmelerinin yöneticileri ya da işletmecileri ile önceden hazırlanmış 4 bölüm ve 22 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış soru formunu yüz yüze görüşme tekniği ile işletme yöneticileri ya da işletmecilere uygulamışlardır. Elde edilen veriler, istatistik paket programında “Frekans” ve “t test” uygulanarak değerlendirilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Katılımcılara yöneltilen sorulara güvenilirlik testi sonucuna göre Cronbach Alfa katsayı değeri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Güvenilirlik Değerleri

Bölüm	Soru Sayısı	Cronbach Alfa
İşletme Bilgileri	7	0,891
Coğrafi İşaretili Ürün Bilgi Durumu	4	0,889
Menülerinde Cİ Ürnlere Yer Verme Durumu	7	0,617

Literatürde geçerlik değerlerinin 0.600’dan yüksek olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu belirtmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Ural ve Kılıç, 2005). Araştırma sonucunda ölçeğe uygulanan Cronbach Alfa testi sonuçlarının bölümler bazında 0.600’dan fazla olduğu tespit edilmiş olup uygulanan ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulgular

Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde; %82.6’sının erkek ve %17.4’ünün kadın, %52.2’sinin 31-45 yaş aralığında olduğu ve %39.1’inin ortaöğretim mezunu oldukları belirlenmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; katılımcıların yaş aralıklarında gruplar arası anlamlı fark olduğu ($p<0.05$) tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Demografik Bilgiler

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
Cinsiyet								
Kadın	2	8.7	2	8.7	4	17.4	0,092	0,928
Erkek	9	39.1	10	43.5	19	82.6		
Yaş								
18-30 yaş	2	8.7	2	8.7	4	17.4	2,295	0,032*
31-45 yaş	9	39.1	3	13.0	12	52.2		
46-60 yaş	0	0.0	6	26.1	6	26.1		
61 yaş ve üstü	0.	0.0	1	4.3	1	4.3		
Eğitim Durumu								
Ortaöğretim	4	17.4	5	21.7	9	39.1	1,083	0,291
Önlisans	1	4.3	4	17.4	5	21.7		
Lisans	5	21.7	3	13.0	8	34.8		
Lisansüstü	1	4.3	0.	0.0	1	4.3		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* $p<0.05$

** $p<0.01$

*** $p<0.001$

Katılımcıların mesleki bilgileri incelendiğinde; otel işletmelerinde çalışanların %26.1’inin ustalık/kalfalık belgesine sahip iken restoran işletmelerinde çalışanların %21.7’sinin herhangi bir belgesinin olmadığı, otel işletmelerinde çalışanların %39.1’inin işletme yöneticisi ve restoran işletmelerinde çalışanların %39.1’inin işletme sahibi oldukları, otel işletmelerinde çalışanların %21.7’sinin ve restoran işletmelerinde çalışanların %21.7’sinin sektörde 21-30 yıl

çalıştığı, otel işletmelerinde çalışanların %17.4'ünün ve restoran işletmelerinde çalışanların %13.0'ünün şu an ki işletmelerinde 5 yıldan daha az süre çalıştıkları, otel işletmelerinde çalışanların %13.0'ünün ve restoran işletmelerinde çalışanların %17.4'ünün işletmenin faaliyet gösterdiği bölgede 11-20 yıldır ikamet ettikleri belirlenmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; çalışanların işletmedeki pozisyonlarında gruplar arası anlamlı fark ($p<0.01$) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Mesleki Bilgiler

			OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM			
			n	%	n	%	n	%	t	p
Mesleki Eğitim										
Mesleki diploma			1	4.3	1	4.3	2	8.7	0,6	0,549
Ustalık yada kalfalık belgesi			6	26.1	4	17.4	10	43.5	10	
Mesleki kurs bitirme belgesi			0	0.0	2	8.7	2	8.7		
Herhangi bir belgesi yok			4	17.4	5	21.7	9	39.1		
İşletmedeki Pozisyonu										
İşletme yöneticisi			9	39.1	3	13.0	12	52.2	3,1	0,005**
İşletme sahibi			2	8.7	9	39.1	11	47.8	64	
Sektörde Çalışma Süresi										
5 yıldan daha az			1	4.3	2	8.7	3	13.0		
6-10 yıl			2	8.7	0	0.0	2	8.7	0,6	0,520
11-20 yıl			3	13.0	3	13.0	6	26.1	55	
21-30 yıl			5	21.7	5	21.7	10	43.5		
31 yıl ve daha fazla			0	0.0	2	8.7	2	8.7		
Şu an ki İşletmede Çalışma Süresi										
5 yıldan daha az			4	17.4	3	13.0	7	30.4		
6-10 yıl			3	13.0	2	8.7	5	21.7	1,3	0,180
11-20 yıl			3	13.0	3	13.0	6	26.1	86	
21-30 yıl			1	4.3	2	8.7	3	13.0		
31 yıl ve daha fazla			0	0.0	2	8.7	2	8.7		
İşletmenin Faaliyet Gösterdiği Bölgede İkamet Süreniz										
5 yıldan daha az			2	8.7	2	8.7	4	17.4		
6-10 yıl			1	4.3	1	4.3	2	8.7	0,0	0,970
11-20 yıl			3	13.0	4	17.4	7	30.4	37	
21-30 yıl			2	8.7	2	8.7	4	17.4		
31 yıl ve daha fazla			3	13.0	3	13.0	6	26.1		
TOPLAM			11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* $p<0.05$ ** $p<0.01$ *** $p<0.001$

İşletmelerin genel bilgileri incelendiğinde; otel işletmelerinin %26.1'inin ve restoran işletmelerinin %34.8'inin bağımsız işletmeler olduğu, otel işletmelerinin %30.4'ünün ve restoran işletmelerinin %34.8'inin şubesi olmadığı, otel işletmelerinin %13.0'ünün sektörde 5-9 yıl ve restoran işletmelerinin %34.8'inin 1-4 yıl hizmet verdikleri, otel ve restoran işletmelerinin %34.8'inin 10-49 çalışan sayısına sahip olduğu, otel işletmelerinin %39.1'inin sorumlu departman şefleri veya işletme müdürleri tarafından yönetilirken restoran işletmelerinin %43.5'inin patron/patronlar tarafından yönetildiği tespit edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; işletmelerin hizmet verdiği yıl ($p<0.05$) ve

işletmede uygulanan yönetim şekli ($p<0.01$) açısından gruplar arasında anlamlı fark belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. İşletmelerin Genel Bilgileri

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
İşletmenin Sahiplik Yapısı								
Uluslararası zincire bağlı	1	4.3	0	0.0	1	4.3	0,856	0,401
Ulusal zincire bağlı	4	17.4	4	17.4	8	34.8		
Bağımsız	6	26.1	8	34.8	14	60.9		
İşletmenin Şube Sayısı								
Şubesi yok	7	30.4	8	34.8	15	65.2	0,915	0,370
1-3 şube	2	8.7	4	17.4	6	26.1		
4-9 şube	1	4.3	0	0.0	1	4.3		
10-14 şube	1	4.3	0	0.0	1	4.3		
İşletmenin Hizmet Verdiği Yıl								
1-4 yıl	0	0.0	8	34.8	8	34.8	2,771	0,011
5-9 yıl	3	13.0	1	4.3	4	17.4		
10-14 yıl	2	8.7	1	4.3	3	13.0		
15-19 yıl	3	13.0	0	0.0	3	13.0		
20 yıldan daha fazla	3	13.0	2	8.7	5	21.7		
İşletmede Çalışan Personel Sayısı								
10 kişiden daha az	1	4.3	3	13.0	4	17.4	1,295	0,209
10-49 kişi	8	34.8	8	34.8	16	69.6		
50-99 kişi	1	4.3	1	4.3	2	8.7		
200 kişiden daha fazla	1	4.3	0	0.0	1	4.3		
İşletmede Uygulanan Yönetim Şekli								
Patron/Patronlar tarafından yönetilir	2	8.7	10	43.5	12	52.2	3,936	0,001
Sorumlu departman şefleri ve işletme müdürü tarafından yönetilir	9	39.1	2	8.7	11	47.8		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* $p<0.05$

** $p<0.01$

*** $p<0.001$

Katılımcıların coğrafi işaretli ürünler hakkında bilgi düzeyleri incelendiğinde; otel işletmelerinin %43.5'inin coğrafi işaretli ürünler konusunda yeterli bilgiye sahip olmazken restoran işletmelerinin %39.1'inin sahip olduğu, otel işletmelerinin %30.4'ünün coğrafi işaretli ürünlerin özellikleri konusunda kısmen bilgi sahibi olurken restoran işletmelerinin %39.1'inin yeterli bilgiye sahip oldukları, otel işletmelerinin %26.1'inin coğrafi işaretli ürünlerin üretim standartları konusunda kısmen bilgi sahibi olurken restoran işletmelerinin %26.1'inin yeterli bilgiye sahip oldukları, otel işletmelerinin %26.1'inin Edremit Körfez Bölgesi'nin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünleri konusunda kısmen bilgi sahibi olurken restoran işletmelerinin %30.4'ünün yeterli bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; katılımcıların coğrafi işaretli ürünler konusunda yeterli bilgiye sahip olma durumları ($p<0.01$), coğrafi işaretli ürünlerin özellikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olma durumları ($p<0.05$) ve coğrafi işaretli ürünlerin üretim standartları konusunda yeterli bilgiye sahip olma durumlarında ($p<0.05$) gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 6).

Tablo 6. Katılımcıların Coğrafi İşaretli Ürünler Hakkında Bilgi Düzeyleri

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
Coğrafi İşaretli Ürünler Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olma Düşüncesi								
Sahiptir	1	4.3	9	39.1	10	43.5	4,071	0,001**
Sahip değildir	10	43.5	3	13.0	13	56.5		
Coğrafi İşaretli Ürün Özellikleri Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olma Düşüncesi								
Biliyor	4	17.4	9	39.1	13	56.5		
Kısmen biliyor	7	30.4	2	8.7	9	39.1	2,598	0,017*
Bilmiyor	0	0.0	1	4.3	1	4.3		
Coğrafi İşaretli Ürün Üretim Standartları Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olma Düşüncesi								
Biliyor	5	21.7	6	26.1	11	47.8		
Kısmen biliyor	6	26.1	2	8.7	8	34.8	2,698	0,013*
Bilmiyor	0	0.0	4	17.4	4	17.4		
Edremit Körfezi Bölgesi'nin Sahip Olduğu Coğrafi İşaretli Ürünleri Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olma Düşüncesi								
Biliyor	4	17.4	7	30.4	11	47.8		
Kısmen biliyor	6	26.1	2	8.7	8	34.8	1,901	0,071
Bilmiyor	1	4.3	3	13.0	4	17.4		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* p<0.05

** p<0.01

*** p<0.001

İşletmelerin coğrafi işaretli ürünlere menülerinde yer verme durumu incelendiğinde; otel işletmelerinin %30.4'ünün ve restoran işletmelerinin %78.3'ünün menülerinde daha çok coğrafi işaretli olmayan ürünlere yer verdiği, otel işletmelerinin %34.8'inin menülerde yer verilen coğrafi işaretli ürünlerin üretiminde standartlara dikkat ettiği ve restoranların %21.7'sinin dikkat edilmediği, otel işletmelerinin %47.8'inin ve restoran işletmelerinin %30.4'ünün coğrafi işaretli ürünlerin diğer ürünlere kıyasla işletmeye daha fazla katma değer sağladığını düşündükleri, otel işletmelerinin %39.1'inin ve restoran işletmelerinin %47.8'inin coğrafi işaretli ürünlerin bölgeye katkı sağladığını düşündükleri, otel işletmelerinin %34.8'inin ve restoran işletmelerinin %47.8'inin coğrafi işaretli ürünlerin bölge turizmi açısından ilgi çekici olduğunu düşündükleri, otel işletmelerinin %30.4'ünün menülerinde coğrafi işaretli ürünlere yer vermezken restoran işletmelerinin %34.8'inin 1-3 adet yer verdiği tespit edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirildiğinde; coğrafi işaretli ürünlerin diğer ürünlere kıyasla işletmeye katma değer sağlama durumu ($p<0.05$) ve coğrafi işaretli ürünlerin işletme menülerinde yer alma sayısında ($p<0.05$) gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. İşletmelerin Coğrafi İşaretli Ürünlere Menülerinde Yer Verme Durumu

	OTEL İŞLETMELERİ		RESTORAN İŞLETMELERİ		TOPLAM		t	p
	n	%	n	%	n	%		
Menülerinde Coğrafi İşaretli Ürünlere Yer Verme Durumu								
Daha çok coğrafi işaretli ürünlere yer veriyoruz	4	17.4	1	4.3	5	21.7	1,654	0,113
Daha çok coğrafi işareti olmayan ürünlere yer veriyoruz	7	30.4	11	47.8	18	78.3		
Menülerde Yer Verilen Coğrafi İşaretli Ürünlerin Üretimlerinde Standartlara Dikkat Etme Durumu								
Ediliyor	8	34.8	3	13.0	11	47.8	2,061	0,052
Kısmen ediliyor	1	4.3	4	17.4	5	21.7		
Edilmiyor	2	8.7	5	21.7	7	30.4		
Coğrafi İşaretli Ürünlerin Diğer Ürünlere Kıyasla İşletmeye Katma Değer Sağlama Durumu								
Daha fazla sağlamaktadır	11	47.8	7	30.4	18	78.3	2,678	0,014*
Kısmen sağlamaktadır	0	0.0	5	21.7	5	21.7		
Coğrafi İşaretli Ürünlerin Bölgeye Katkı Durumu								
Katkı sağlamaktadır	9	39.1	11	47.8	20	87.0	0,677	0,506
Kısmen sağlamaktadır	2	8.7	1	4.3	3	13.0		
Coğrafi İşaretli Ürünlerin Bölge Turizm Açısından İlgi Çekici Olma Durumu								
İlgi çekicidir	8	34.8	11	47.8	19	82.6	1,181	0,251
Kısmen ilgi çekicidir	3	13.0	1	4.3	4	17.4		
Coğrafi İşaretli Ürünlerin İşletme Menülerinde Yer Alma Sayısı								
Menüde yer vermiyor	7	30.4	4	17.4	11	47.8	2,835	0,010*
1-3 adet	2	8.7	8	34.8	10	43.5		
4-9 adet	2	8.7	0	0.0	2	8.7		
TOPLAM	11	47.8	12	52.2	23	100.0		

* p<0.05

** p<0.01

*** p<0.001

Sonuç ve Öneriler

Turizm endüstrisi, dünya ekonomisinde sektörel olarak gerek zenginlik gerek se çarpan etki oluşturan hizmet sektörünün bir koludur (Dülgeroğlu, 2000; Orhan, 2010). Sahip olduğu bu yüksek çarpan etkisi ile hem doğrudan hem de dolaylı yönden bir çok alt sektörü etkilemektedir. Bu açıdan değerlendirilecek olduğunda, sanayi yatırımlarına nazaran daha az maliyet gerektirmesi, istihdam ve döviz girdisi sağlaması, ithalat açığı giderici etkisinin yanında diğer sektörlerin çıktılarını kullanması, dolayısıyla ulusal ekonomiye olumlu etkisi sebebiyle ekonomik anlamda ideal bir kalkınma aracı olarak görülmektedir (Çimat ve Bahar, 2003; Çağlı, 2012).

Dünya genelinde hızla artan yiyecek sektörü giderek yaygınlaşmakta ve hem geleneksel hem de yöresel gastronomik değerlerin kaybolmasına ve bunun sonucunda gastronomik kimliğin giderek yok olmasına neden olmaktadır. Bunu önlemek amacıyla geliştirilen coğrafi işaretleme sisteminin gerek ülkemizde gerekse Dünya genelinde gastronomik ürünler üzerinde yapıldığı da görülmektedir (Durlu Özkaya vd., 2013; Doğdubay ve Sünnetçioğlu, 2015; Karakulak, 2016)

Araştırma sonucunda, Edremit Körfez ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerden araştırmaya katılanlar arasında otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünler konusunda yeterli bilgiye

sahip olmadıklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.01$), otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünlerin özellikleri konusunda yeterli bilgiye kısmen sahip olduklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.05$), otel işletme yöneticilerinin coğrafi işaretli ürünlerin standartları konusunda yeterli bilgiye kısmen sahip olduklarını düşünürken restoran işletmeleri yöneticilerinin yeterli bilgiye sahip oldukları ($p<0.05$) tespit edilmiştir. Otel ve restoran işletmelerinin coğrafi işaretli ürünlerin gerek işletmeye gerekse bölgeye katma değer sağladığını ($p<0.05$) ve bölge turizmi açısından ilgi çekici olduğunu düşündükleri, ancak menülerinde daha çok coğrafi işaretli olmayan ürünlere yer verdikleri bulgulanmıştır.

Elde edilen veriler doğrultusunda;

- Otel ve restoran işletmelerinin yönetici veya işletmecilerinin coğrafi işaretli ürünler hakkında genel bilgi, bölgenin coğrafi işaretli ürünleri, bu ürünlerin özellikleri konularında bilgilendirilmeleri,
- Otel ve restoran işletmelerinin yönetici veya işletmecilerinin bölge coğrafi işaretli ürünlerini menülerinde bulundurmanın işletme ve bölge turizmi açısından öneminin kavramalarının sağlanması,
- İşletmelerin bölge coğrafi işaretli ürünlerini menülerinde yer verme konusunda Ar-Ge faaliyetleri ile ürün geliştirebilmeleri için yerel yönetimlerce desteklemeleri,
- Bölge yerel yönetimlerin bölgeye ziyarete gelen yerli ve yabancı turiste bölgenin sahip olduğu coğrafi işaretli ürünler hakkında bilgilendirme çalışmaları yaparak bu ürünleri tercih etmeye motivasyon sağlamaları,

önerileri geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

Akyol, O., Ceyhan, T., ve Ünal, V. (2006). Edremit Körfezi (Ege Denizi) Kıyı Balıkçılığı Üzerine Bir Araştırma. *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, 23, 373–375.

Çağlı, I. B. (2012). *Yerel Kültürün Turizm Odaklı Kalkınmadaki Rolü: Gastronomi Turizmi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çimat, A., ve Bahar, O. (2003). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisi içindeki yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme. *Akdeniz University Faculty of Economics & Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(6), 1–18.

Coğrafi İşaretler Portalı (2021). <https://www.ci.gov.tr/sayfa/coğrafi-işaret-nedir> Erişim tarihi, 13.01.2021

Coşkun, A. Y. (2001). *Coğrafi İşaretler*. T.C. Türk Patent Enstitüsü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Deniz, B. (1998). *Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları*.

Doğdubay, M., ve Sünnetçioğlu, A. (2015). Gastronomik Kimliğin Korunmasında Coğrafi İşaretlemenin Rolü: İnegöl Köftesi Örneği. *Eko-Gastronomi Dergisi*, 1(2).

Dülgeroğlu, E. (2000). *Kalkınma Ekonomisi*. Beşinci Baskı, Bursa: Vipa A.Ş., Yayın No: 24.

Durlu Özkaya, F., Sünnetçioğlu, S., ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi

Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 13–20. https://jotags.org/full_issues/2015_vol3_issue4.pdf#page=50

Gündoğdu, G. (2006). *Türk Hukukunda Coğrafi İşaret Kavramı Ve Korunması*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Işkın, M., ve Genç, K. (2020). Gastronomi Turizmi Açısından Geleneksel Ürün Adı Tescilinin Önemi: Çakallı Menemeni. *Akademik Gastronomi Çalışmaları*, Aralık.

Kan, M., Gülçubuk, B., ve Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi İşaretlerin Kırsal Turizmde Kullanılma Olanakları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(1), 93–101. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.27328>

Karakulak, Ç. (2016). *Coğrafi İşaretleme Yoluyla Gastronomik Kimlik Oluşturma Ve Gastronomik Kimliğin Destinasyon Pazarlamasındaki Rolü: Trakya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Orhan, A. (2010). Yerel Değerlerin Turizm Ürününe Dönüştürülmesinde “ Coğrafi İşaretlerin ” Kullanımı : İzmit Pızmaniyesi Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(21), s. 243-254.

Öz, H., ve Dönmez, B. (2018). Yerel Gıda ve Coğrafi İşaretleme Kapsamında Süryani Şarabının Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2, 260–269. <https://doi.org/10.32572/guntad.346866>

Özkan, M., ve Sormaz, Ü. (2019). Restoranların Menülerinde Coğrafi İşaretli Ürünlere Yer Verme Durumlarının Belirlenmesi. İçinde *GANUD International Conference on Gastronomy, Nutrition and Dietetics, Tam Bildiri Kitabı* (ss. 159–167).

Şahin, A., ve Meral, Y. (2012). *Türkiye’de Coğrafi İşaretleme ve Yöresel Ürünler*. 5(2), 88–92.

Şahin, G. (2013). Coğrafi İşaretlerin Önemi Ve Vize (Kırklareli)’nin Coğrafi İşaretleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 23–37.

Savaşkan, Y., ve Kınır, S. (2020). Sakarya Gastronomik Unsurlarının Coğrafi İşaretler Kapsamında Değerlendirilmesi. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 3, 939–961. <https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.702037>

Sormaz, Ü., Bozkurt, S., ve Sevinç, E. K. (2018). Coğrafi İşaretleme. İçinde H. F. Nizalioğlu (Ed.), *Gastronomide Güncel Konular* (s. 341). Billur Yayınevi, Konya.

Tekelioğlu, Y., ve Demirer, R. (2008). *Küreselleşme Sürecinde Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretlerin Geleceği. Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye”Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F., Gazi Kitabevi, Ankara ,715-730s.

Türk Patent ve Marka Kurumu (2019). <https://www.ci.gov.tr/cografis-isaretler/liste?il=10> Erişim tarihi, 13.01.2021

Tüzün Kezer, Ş. (2013). AB ve Türkiyede Coğrafi İşaretler. *Uzman Gözüyle, Aylık Avrupa Birliği Bülteni*, 1(4), 9–14.

Ural, A., ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Varlı, S. V., Vatansever Sakin, G., ve Öncül Abacıgil, T. (2013). Edremit Körfezi (Balıkesir/Türkiye) Zeytin Bahçelerinde Farklı Tuzak Yöntemleri İle Toplanan Coccinellidae

(Coleoptera) Türleri. *Türkiye Entomoloji Bülteni*, 3(3), 151–160.

Yazıcıoğlu, İ., Işın, A., ve Yalçın, E. (2019). Coğrafi İşaretli Ürünlerin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi: Akdeniz Bölgesi Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 3(4), 861–871. <https://doi.org/https://doi.org/10.32958/gastoria.571657>

Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.

THE SYRIAN NOVEL IN THE TIME OF REVOLUTION AND DISPLACEMENT ACCORDING TO MAHMOUD HUSSEIN AL-JASEM..

Salma Idris

Saljouk University, Institute of Social Sciences, Department of Oriental Languages and
Literature, Department of Arabic Language and Literature..

Orcid number: 0000-0001-5104-1548

The Entrance and introduction:

The novel has always been described in general as the master of literary races, due to its aesthetic, documentary and social dimensions, and its great ability to convey deep and authentic messages in living and close molds to the common people..

In Syria the novel had a great and special value , due to the atmosphere of oppression, suppression, confiscation of freedoms, and the lack of freedom of expression. For Syrian writers, the novel was the only way for them to express their viewpoints in a transparent and real way...

At the time of Syrian revolution, the novel witnessed a great turnout by Syrian novelists, whether from the generation of pioneers or the new one, in an attempt to cope with the event that Syria is witnessing, and explain its details and document it to the history in order to be a living witness for future generations, trying to document events in the smallest details based on reliable and Transparency data, rounding about the Syrian event or the Syrian tragedy, expressing people's thirst for freedom and getting rid of tyranny..

Presentation and content:

One of the most important novels that talked about the problems of alienation, displacement, asylum and war is the novel "Maryam displacement " by the Syrian novelist Mahmoud Hassan Al-Jasem, where Sarah Tony Jabbour writes what happened to her daughter (Maryam) whose name occupied the novel front that was chosen from the long list of the International Prize for Arabic novel) Poker (on its 2016 period).

Story of Maryam is not only a story of an individual or a person ,uprooted from his home, his memories and dreams, but rather a story of displacement of an entire nation, a country whose roof was blown up by war, from which it took off the shadow of God, stripping it even from the shadow of the wings of safety and the color and taste of freedom,

A story of an endless tragedy that carries great pain in its meanings , a nation uprooted from its past, present and future, and thus all the physical, social, psychological and moral components of its existence run away and vanish, and to find itself naked, in the paths of migration, asylum and displacement, going through seas and oceans of loss without any rights

Of course, we wouldn't understand events of the novel except by reading it in a detailed, deconstructive reading that relies in particular on interrogating the textual thresholds of title, chapters, setting, and comparing them with parts from the text to reveal the contents of that vision of the phenomenon of displacement in the Syrian war..

The conclusion:

We can say that after the outbreak of the Syrian revolution, the stories that breathed the fragrance of freedom pushed on and it is noticeable in all Syrian novels that talk about the revolution, displacement and war that they all familiar regarding the issue of the open end, as they all present lack scenes that have not been completed and perhaps this point is the most credible..

All in all, I can only say that the Syrian tragedy over the past years has provided us with an important creative works that will remain firmly in the history of Syrian literature after decades, and the best witness to that war that Syrians have suffered during these years after dreams of their revolution have been aborted to become a wreck in the journeys of death. And diaspora...

The key words: The Syrian novel in the time of war - displacement - asylum...

ENDÜLÜS'TEN HİCAZ'A: BELEVÎ'NİN 14. YÜZYILDA BEŞ YIL SÜREN YOLCULUĞU ve HAC SEYAHATNÂMESİ

THE PILGRIMAGE BOOK OF ANDALUSIAN SCHOLAR BELEVÎ: THE
CONTRIBUTION OF THE PERIOD TO SOCIO-CULTURAL AND SCIENCE
TRADITION

Dr. Öğretim Üyesi Zehra GÖZÜTOK TAMDOĞAN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

ORCID NO: 0000-0001-9128-4026

ÖZET

Hicaz'dan Endülüs'e göç eden Belî kabilesine mensup, kadı, şair ve seyyah Ebü'l-Bekâ Alemüddin Hâlid b.Îsâ b. Ahmed el-Belevî (ö. 780/1378?), ilk tahsilini doğduğu topraklar olan Gırnata'ya bağlı olan Kantûriye'de (Cantoria) yapmış ardından Gırnata'da ilmî hayatına devam etmiştir. 736/1335 yılında ise yaklaşık beş yıl sürecek olan hac yolculuğuna çıkmış bu uzun yolculuğu esnasında şahid oldukları notlarıyla en önemli eseri olan *Tâcü'l-mefrık fî tahliyeti ulemâi'l-meşrik* adlı seyahatnamesini yazmıştır. Bu eser Endülüs Gırnata Beni Ahmer, Mağrib'deki Merîni ve Hafsî devletleri ve Memlûk devleti için tarihî, siyasî, ictimai ve edebî açıdan önemlidir. 736/1335 yılında çıktığı yolculukta karşılaştığı âlimler, ilim meclisleri, dönemin fikrî meseleleri, aldığı icazetler, şehirlerin mimarî ve sosyo-kültürel özellikleri, Mağrib ve Endülüs'ten hacca gidişler, karşılaşılan sıkıntılar, Memlûklerin Hicaz hizmetleri ilk dikkati çeken hususlardır. Endülüs ve Mağrib'de o dönemde Hristiyan saldırıları karşısında cihadın hacdan daha efdal olduğu tartışmaları yaşanırken yapılan az sayıdaki hac yolcuları arasında yer alan Belevî, uğradığı yerlerdeki hava durumundan, şehrin mimari yapıları olan kaleler, mescidler, evler hakkında bilgi vermiş, özellikle Mekke ve Medine'de binalara nakşedilmiş kasideleri dahi kitabına eklemiştir. Özellikle Mısır, Kudüs, Mekke ve Medine hakkında verdiği ayrıntılı bilgiler bizi bu konunun araştırılması hususunda etkilemiştir. Ayrıca Belevî resmî görevleri olması hasebiyle özellikle Mısır'da İslâm âleminin Haçlı tehlikesine karşı birleşmesi hususlarında sultanlarla görüşmeler yapmış, diplomatik ilişkileri mevzu-bahis etmiş, kutsal topraklarda yaşanan siyasî gerilimleri de haber vermiştir. İslâm topraklarının doğusu ile batısı arasındaki ilim bağlarının güçlenmesinde de rol oynayan Belevî, İbn Nebât'ın divanını, el-Halebî'nin şiir mecmuasını ve diğer bazı eserleri Mağrib ve Endülüs'e ilk götüren olmuştur. Yaşadığı dönemin diğer seyyahları arasında yer alan İbn Battuta ile de karşılaştırılması mümkün olan Belevî, ülkemizde üzerinde çalışma yapılmamış bir İslâm alimi olması dolayısıyla da araştırma konusu olarak tercih edilmiştir. Hasan es-Sâlih tarafından tahkiki yapılan Belevî'nin Tâcü'l-mefrık fî ulemâi'l-meşrik adlı eseri, mukaddime ve fihristle birlikte iki cilt olarak yayımlanmıştır. Çalışmamız bu tahkik üzerinden yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ, Belevî, Endülüs, Mağrib, Mısır, Hac.

ABSTRACT

Belevi (d. 780/1378?), a member of the Belî tribe who migrated from the Hejaz to Andalusia. He studied his first education in Kanturya, the land of Gırnata, where he was born, and then continued his learning life in Gırnata. In 736/1335, he went on a pilgrimage that would last for about five years and wrote his most important work with the notes he witnessed during his long journey called *Tâcü'l-meşrik fî evacuation ulamâi'l-meşrik*. This work is of historical, political, social and literary significance for the Andalusian Gırnata Beni Ahmer, the Marinides and Hafids states in the Maghreb and the Mamluk state. In 736/1335, the scholars he encountered on his journey, the scientific assemblies, the intellectual issues of the period, the inscriptions he received, the architectural and socio-cultural characteristics of the cities, the pilgrimage from the Maghrib and Andalusia, the difficulties encountered, the Hijaz services of the Mamluks are the first points that attract attention. Belevi, who was one of the few pilgrims who made a debate in Andalusia and Maghrib in the face of Christian attacks in the face of Christian attacks, gave information about the castles, masjids and houses, especially Mecca and Medina. He even added odes that were embroidered on the buildings to his book. In particular, the detailed information he gave about Egypt, Jerusalem, Mecca and Medina influenced us to investigate this issue. In addition, Belevi held talks with the sultans on the unification of the Islamic world against the Crusader threat, especially because of his official duties, he talked about diplomatic relations, and also informed the political tensions in the holy land. Playing a role in strengthening the scientific ties between the east and the west of the Islamic lands, Belevi was the first to bring Ibn Nabat's divan, al-Alebi's poetry magazine and some other works to Maghrib and Andalusia. Belevi, who can be compared with Ibn Battuta, who was among the other travelers of the period in which he lived, was preferred as a research subject because he was an Islamic scholar who had not been studied in our country. Belevî's work named *Tâcü'l-meşrik fî ulemâi'l-meşrik*, which was inspected by Hasan as-Sâlih, was published in two volumes with mukaddime and index. Our study will be done through this investigation.

Keywords: Middle Ages, Belevî, Andalus, Maghrib, Egypt, Pilgrimage.

Giriş

Seyahatnâmeler şehirlerin sosyo-kültürel, iktisadî tarihlerinin başlıca kaynakları arasında yer almaktadır. Bu seyahatnameler arasında bulunan ve özellikle ortaçağa ait hac seyahatnamelerinin ise daha çok Mağrib ve Endülüslü âlimler tarafından yazılmış ve İslam edebiyatının farklı bir türü olarak geleneksel hale gelmiştir. İbn Cübeyr, Abderî, İbn Battûta, Belevî, Kalsadî bu geleneğin merkezinde olan isimlerdir. Moğol ve Haçlı Seferleri'ne karşı Müslümanların elde ettiği zaferler ve Memlük topraklarında oluşan siyasî istikrar sebebiyle 7/13. yüzyıldan sonra Endülüslü ve Mağribli Müslümanların hac ve ilim seyahatleri nisbeten canlanmıştır. Ayrıca Endülüs topraklarındaki İspanyol reconquista¹ saldırıları da Mağrib'den gelen Merinî yardımcılarıyla durdurulduğu için bu bölgedeki hac yolu emniyeti de sağlanmıştır. Bu seyahatlerin artan öneminin bir başka işareti olarak özellikle Mağrib ve Endülüs'te öne çıkan ve İslâm dünyasında yaygınlaşan hac seyahatnameleri hem güzergâhları bütün

¹ Endülüs'ü Müslümanlardan geri alma hareketi. Ayrıntılı bilgi için bk. Lütfi Şeybân, *Reconquista- Endülüs'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri-*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

boyutlarıyla anlatırken bir yandan da meşhur güzergâhlar oluşturmakta idi. Bu konuda örnek olarak Endülüslü seyyah, âlim, kâdî Ebü'l-Bekâ Hâlid b. Îsâ el-Kantûrî el-Belevî'nin Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik² seyahatnamesi üzerinde durulmuştur. Çalışmada, Belevî'nin Endülüs'ten Mağrib'e ve oradan Mısır'a ve Hicaz'a varıncaya kadar uğradığı menziller, şehirler, ziyaretgâhlar, mescid ve medreseler ile bunların mimarî ve sosyo-kültürel özellikleri, ilmî geleneklerini ve karşılaşılan ve icâzet alınan ulemâsını konu edinen eseri incelenmiştir.

1. Eserin Müellifi: Belevî

Hicaz bölgesinden Mağrib ve Endülüs'e göç eden Arap asıllı Belî³ kabilesine mensup, künyesi Ebû Zeyd, lakabı Ebü'l-Bekâ Belevî olan Hâlid b. Îsâ b. Ahmed b. İbrahim b. Ebî Hâlid el-Endelüsî el-Kantûrî, Endülüs'ün tanınmış kadı ve fakihi olması yanı sıra arap dili ve edebiyatında da tanınmış bir siması idi. Babasının kadılık yaptığı Gırnata'ya bağlı küçük bir kasaba olan Kantûriye'de (Cantoria)⁴ 713/1313 yılında doğdu. İlk tahsili olan Kur'ân-ı Kerim ve Arap diline başlangıcı Kantûriye'nin kadısı ve hatibi olan babasından aldıktan sonra Gırnata'ya gitti. Orada Muhammed b. Muhammed b. Âsım el-Kaysî'nin de içlerinde bulunduğu âlimlerden ilim tahsil ettikten sonra Fas'a geçti. Orada eş-Şeyh Ebü'l-Abbâs b. Şuayb el-Ceznâî başta olmak üzere ilim tedris ettikten sonra⁵ 736/1335 yılında yirmiüç yaşlarında iken hacca gitmek üzere yola çıktı. Mısır'da olduğu dönemde İskenderiye'de müderrislik yaptı.⁶ Hac farızasını yerine getirdikten sonra dönüşte Tunus'ta iki yıl kalarak sultan Ebû Yahyâ b. Ebû Zekerıyyâ el-Hafsî'nin⁷ kâtiplik görevini üstlendi. 741/1341 yılında Kantûriye'ye döndü ve aynı yıl kadı tayin edildi. Bu görevine daha sonra Berşâne'de (Purchena) devam etti. Bu sırada Tâcü'l-mefrik adlı eserini gözden geçirerek tamamladı. Hayatına üç rıhle sığdırmıştır ki

² Eser, el-Hasan es-Sâih tarafından tahkiki yapılarak 2 cilt halinde hazırlanmış ve Muhammediye'de basılmıştır.

³ Mağrib ve Endülüs'te gerek fetihler gerek sonraki dönemlerde siyasî, hukukî, askerî, ilmî açıdan oldukça etkili olan büyük bir Arap kabilesidir ki, Yemen'in Kahtânîler'den Kudâ'a'nın bir kolu olan Belî kabilesi, Belî b. Amr b. el-Hâfî b. Kudâ'a'ya nisbet edilir. İslâm'dan önce Yesrib'e gelip yerleşen kabileye mensup bazı aileler, H.9. yılında Hz. Peygamber'in İslâm'a daveti ile Müslüman olmuşlardır. İslâm'a girişlerinden sonra özellikle sahabî Zühre b. Kays Belevî'nin Mısır-Mağrib fetihlerinde oldukça etkisi görülecek, bu bölgelerde çeşitli görevler alacaklardır. Endülüs'ün çeşitli şehirlerinde ilmî, kazâî, askerî görevlerde bulunan Belî ailesinden muhaddisler, fakiher, kurrâlar, arap dili ve edebiyatçıları çıkmıştır. Belî kabilesi ile ilgili olarak bk. Osman Abdülaziz Sâlih-Hamd Muhammed Nasîf el-Muhammedî, "Eserü'l-Beleviyyîn el-Fikrî fî'l-Endelüs", *Mecelletü Dîbâlî* 61 (2014), 270-299.

⁴ Gırnata'ya bağlı bir yerleşim merkezidir. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, Kantûriye halkı ile ilgili olarak hoş olmayan ifadeler kullansa da özellikle balını ve peynirini övmektedir. Ebû Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb, *Hatratü't-Tayf- Rihelâtü fî'l-Mağrib ve'l-Endelüs-, Mi'yârü'l-İhtiyâr*, thk. ve tkd. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, (Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye lî'd-Dirasât ve'n-Neşr, 2003), 82.

⁵ İsmail Mecbel Hamd, "el-Cevânibü'l-Umrâniyye min Hilâli Rihleti Ebî'l-Bekâ Belevî (t. Ba'de 767) Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik", *Mecelletü Câmiatü'l-Enbâr li'l-Ulûmî'l-İnsâniyye* 2 (Haziran 2018), 70-82; Hasan, *er-Rahhâletü'l-Müslimûne fî'l-Usûri'l-Vustâ*.

⁶ Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 1/26-43.

⁷ Hafsîler: 1228-1574 yılları arasında İfrîkiye ve Doğu Cezayir'de hüküm süren Berberî asıllı bir hânedan olup, hanedana adını veren ebu hafs el-Hintâtî (v. 571/ 1176), Mağrib-i Aksa'daki büyük berberi kabilelerinden olan masmûde'nin hintâte koluna mensuptur. Muvahhidler döneminde endülüs, mağrib ve İfrikiye'de önemli görevler aldılar. Tunus, İfrikiye, kosatine, bicaye'yi zabtedip 631/1233 yılında ifrikiyenin hakimi oldular. Merini sultanı ebu inan 1357 yılında hafsî topraklarını hakimiyeti altına aldı. Ancak bicaye, tunus ve kosantine olmak üzere üç emirliğe ayrılan bu topraklar zamanla yine hafsîlerin eline geçmiştir. Muhammed Razûk, "Hafsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 125-128. Ayrıca bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim ez-Zerkeşî, *Târihü'd-Devleteyn el-Muvahhidiyye ve'l-Hafsiyye*, thk. Muhammed el-Mâdûr (Tunus: el-Mektebetü'l-Atîka, 1966).

bunlardan ilki Fas'a, ikincisi hac ve özellikle hadis konusunda ilim talebi ve icazetler için meşrika, üçüncüsü ise Endülüs'ün doğusudur. Ölüm tarihi kesin olarak belli değildir.

Belevî'nin Tâcü'l-Mefrîk'i ve Seyahat Güzergâhı

Belevî, eserine hamdele ve salvele ile başladıktan sonra, isim olarak "Tâcü'l-Mefrîk fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik" adını verdiğini, bu eseri Hicaz yolculuğunun hatıralarını, kayıtlarını yazmak amacıyla hazırladığını ifade etmektedir. Hac için memleketi Kantûriye'den 736/1335 yılının Safer ayının 18. Günü olan Cumartesi yola çıktığını belirten Belevî bu yolculuktaki ikinci kâsının ise ilim talebi olduğunu eklemektedir. Dolayısıyla bu eserde, karşılaştığı ulemâ, fuzelânın, meşâyihın anlatılacağını, ediblerin şiirlerinden yazılacağını belirtmektedir.⁸ Belevî, Kantûriye'den başladığı hac yolculuğunu Zilhicce 740/1340 yılında tamamlamış, yolculuk hatıralarını 16 yıllık uzun bir süreçte birçok şehirde birçok âlim, edib, fakîh, kadı vs. birçok kişiyle gözden geçirerek, kontrol ettirerek yazmayı 757/1356 yılında tamamlamıştır. Sonra Rebîülevvel 768/1366 yılında müellifi tarafından gözden geçirilerek kitap haline getirilmiş ve torunu Ali b. Ahmed b. Hâlid tarafından 819/1416 yılında istinsah edilmiştir.⁹

Tarihî, edebî, ictimâî ve ilmî açıdan büyük değeri haiz olan eser, İbn Nübâte'nin divanını, Şehâbeddin İbn Ebû's-Senâ el-Halebî'nin şiir mecmuasını ve daha pek çok kitabın adını Endülüs ve Mağrib'e ilk haber veren eserdir. Eserin günümüze ulaşan nüshaları üç ayrı nüshadan istinsah edildiğinden aralarında bazı farklılıklar mevcuttur. Seyahatnamenin Ali b. Ahmed tarafından yazılan nüshası Rabat'ta Karaviyyîn Camii Kütüphanesi'ndedir. Hasan es-Sâih tarafından tahkik edilen eser, mukaddime ve fihrist ilavesiyle iki cilt halinde yayımlanmıştır.¹⁰ Biz de çalışmamızda bu tahkiki kullanmış olduk.

Karşılaştığı kimi âlimi oldukça ayrıntılı tanıtan Belevî, duyduklarını aktarırken râvî zincirine sâdık kalmaya dikkat etmektedir. Rivâyetin aslına gidene kadarki silsileyi verme hususunda oldukça özen göstermektedir. Bunu hem hadis rivâyetinde, hem de şiir rivâyetlerinde uygulamaktadır. Aynı hassasiyeti şiir rivâyetinde de gösteren Belevî, Arap ve Endülüs şiirini ezber hususunda oldukça iyi olup kitabı bu çeşit şiirlerle doludur. Kendisi de özellikle Medine'de Rasulullah'ın kabrini ziyareti esnasında birçok kaside ve kıt'aları irticâlen söylemiştir.¹¹ Eser, edebî açıdan oldukça zengin bir kaynaktır. Bunlar arasında Belevî'nin Hz. Peygamber'e olan özlemi, şevki, O'nu ziyaretin ruhunda oluşturduğu duygu ve düşünceleri ifade ettiği 30 beyitlik kasidesi ile yine Belevî'ye ait olan ve Medine'den ayrılırken Hz. Peygamber'e ve kutsal topraklara olan hislerini ayrılık kasidesi bunlar arasında yer almaktadır.¹²

⁸ Belevî, *Tâcü'l-Mefrîk*, 1: 142-144. Belevînin eseri ilmî-edebî bir rihledir. Gözlemleri, sosyal, siyasi, iktisadi, mimari hayat da olsa içinde ilim ve ulemâ zikri daha çoktur.

⁹ Belevî, *Tâcü'l-Mefrîk*, 2: 158-168.

¹⁰ Belevî, *Tâcü'l-Mefrîk*, 1:16-47; Aykaç, Belevî, "Hâlid b. İsmâ", 5:406.

¹¹ Belevî, *Tâcü'l-Mefrîk*, 1: 101-103, 283-284.

¹² Belevî, *Tâcü'l-Mefrîk*, 1: 280-295.

Belevî'nin 5 yıl süren seyahatine gelince 18 Safer 736/1335 yılında memleketi Kuturiye'den (Gırnata'da bir şehir) haccı eda etmek ve ilim elde etmek için yola çıkmıştır. Belevî'nin bu yolculuğunun güzergâhını daha çok kendi cümleleriyle özetlemeyi tercih ediyoruz.

Gidiş Güzergâhı:

“Kuturiye'den el-Meriye/Almeria, Henîn (Cezayir'in kuzeybatısı) ve Cemâziyelûlâ'da Tilimsân'a vardık sonra el-Mansûra'ya indik. “Ki burası âdil sultan, İslâm'ın ve Müslümanların meliki, dinin ve dünyanın yardımcısı Ebû'l-Hasan el-Merînî'nin mahallidir.” diyen Belevî, döneminin Mağrib Merînî sultanına övgüler sunmaktadır.¹³ El-Mansûra'da veliyyullahdan Ebû Medyen'in¹⁴ türbesini ziyaret ettim. Burada 8 gün kaldıktan sonra Cezair'e geldik. Eski bir camii, güzel ahlaklı insanları vardı. Yollarda karanlık, hırsızlık ve vahşi hayvanlar dolayısıyla sıkıntılar oldu. Cemâziyessânî ayının 13. günü bahçeleri, bostanları, yeşilliği, meyve ağaçları, suyu tatlı nehirler, havası güzel Bicâye'ye (Cezâyir'de bir liman şehri) girdik. Vadileri aşarak Receb ayının 16'sı Cuma günü Kosantîne/Kostantîne'ye (Cezayir'in doğusunda) ulaştık. Sonra Annâbe/Bûne'ye vardık. Tunus'a Şaban ayının başında Cumartesi günü girdik. Burada aylarca Kütübiyye Medresesi'nde¹⁵ kalarak ulemâ ve evliyâ ile görüşme imkânı buldum. Tunus'tan istihâre sonrası¹⁶ 17 Rebiüssânî 737/1336 günü çıktım ve yaklaşık 1000 kişilik kabileyle Malta adası ve fırtınanın attığı ve uzunluğu yaklaşık 300 mil olan bir Rum adası Ceziretü Akritâş Adası'nda¹⁷ 5 gün kalarak zorlu bir deniz yolculuğuna çıktık ve sonra da yine boğulma tehlikesi geçirdiğimiz bir yolculuk sonrası büyük ve ma'mur bir ada olan Kıbrıs'a¹⁸ gittik. Oradan da oldukça zorlu, açlık ve susuzlukla mücadele ederek, ümitsizliğe düştüğümüz ve sonra tekrar ümitlendiğimiz bir yolculuğa çıktık. Dalgaların çokluğu, açlığın artması insanların ölüm sarhoşluğu yaşamasına, ümitsizliğe düşmesine sebep oldu. Sonra Allah rûzgârı sâkinleştirdi. Eller duâya kalktı, ümitsizliği gördüğümde Kur'ân karilerini topladım. Otuz kişi kadardı. Onlara “Allah'tan başka sığınağımız yoktur.” O'na Kitâb'ı ve Resûl'ü ile tevessül ettik. Yatsı namazını kıldık. Ve Allah Sübhanehu bizi ni'metlendirdi ve İskenderiye Feneri gözükte. Kimi ağlayarak kimi duâ ederek hamdetti.¹⁹ Böylece halkının bizi çok iyi bir şekilde karşıladığı İskenderiye'ye 737/1336 yılının Cemâziyelâhir ayının 13'ü Cuma günü geçtik. Kardeşlerimizle selamlaştık.

¹³ Belevî, *Tâcü'l-Mefrık*, 1: 149.

¹⁴ Şuayb b. El-Hüseyn el-Ensârî el-Endelüsî (ö. 594/1198), Endülüs'te dünyaya gelmiş, Kuzey Afrika'da ilim tedris etmiş, Medyenîyye tarikatının kurucusu olmuş bir mutasavvıftır. Hacca gittiği dönemde Arafat'ta Abdülkadir-i Geylânî'den hadis dinledi, hırka giyerek feyiz aldı. Hac dönüşü Bicâye'de sabah namazları sonrasında tasavvufi sohbetler yaptı ve halk arasındaki şöhreti artmaya başladı. Muvahhide miri tarafından Merâkeş'e gönderilmesi istenildi. Yolda Tilimsân bölgesindeki Ubbâd köyünde vefât etti ve oraya defnedildi. Buraya daha sonraları türbe yapıldı. Halk tarafından ziyaret edilmeye başlandı. Tahsin Yazıcı, “Ebû Medyen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 186-1187.

¹⁵ İbn Battûta da Tunus'a ulaştığında bu medresede konaklamıştır. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: YKY Yayınları, 2004), 1: 13.

¹⁶ İbn Battûta da Tilimsân'da iken istihâre kararı almış ve üç gün daha orada kalarak Milyâne'ye doğru yol almıştır. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, 1: 11.

¹⁷ İbn Cübeyr bu adadan bahsederken Bizans adalarından olduğunu, uzunluğunun 300 mil ve Sicilya adası ile arasındaki mesafenin 700 mil, İskenderiye ile ise 600 mil civarından olduğunu belirtmektedir. Öztekin, *İbn Cübeyr Seyahatnamesi*, 5.

¹⁸ 1291 yılı itibariyle Kıbrıs Yakınoğlu'dan atılan bütün Haçlılar'ın sığınağı haline geldi. Templier ve Hospitalier şövalye tarikatları da bir süre burayı kendi amaçları için kullandılar. 1343 yılına kadar da adanın durumu bu şekilde devam etti. Işın Demirken, “Kıbrıs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 371-374.

¹⁹ Belevî'nin seyahatin çeşitli zorluklarına rağmen azmini ve ümidini kaybetmediğine ve çevresindekiler için de bu konuda bir yol gösterici oluşuna şahit olmaktayız.

Orada epey bir süre geçirdim, konaklarda misafir edildim ve çeşitli âlimlerden ilim elde ettim. İskenderiye’de hac için yola çıkmış olan kardeşim Ebû Bekir Muhammed’le buluştuktan sonra 8 Receb Çarşamba günü yola çıktık ve 13 Receb 737/1336 yılında Kahire’ye vardık.²⁰ İbn Tolun Camii yakınlığında konakladık. Binalar, kalabalık çarşılar, eski mescitler, hastaneler, türbeler, bahçelerin olduğu şehirlerin anası olan bu şehirde çok güzel günler geçirdik. 28 Recep 737/1336 Pazartesi günü Kahire’den çıktık,²¹ peygamber türbelerinin, büyük çarşıların bulunduğu büyük bir belde olan Karafe’ye uğradık ve enbiyâ, evliyâ kabirlerini ziyaret ettik. Şaban ayının 7’sinde Gazze’ye, 9’unda ise Medinetü Halil’e ve Kudüs’e vardık. Yapıları adeta altın ve gümüşten, yüksek binaları olan, bahçeli evler, türbeler, ulemâ, evliyâ, Mescid-i Aksâ, diğer mescidler, Kubbetü’s-Sahrâ ile oldukça güzel bir şehir. Kudüs’ten 12 Şevvâl Çarşamba günü çıktık ve büyük bir vadiden geçerek Kerek şehrine ulaştık. Şam ve Halep kabileleriyle buluşarak harap haldeki Tebük’e ve sonra da güzel manzaralı, suyu ve hurması bol olan el-Ulâ’ya²² ulaştık. Vâdiü’l-

²⁰ Kahire’den bahsederken dönemin Memlûk sultanı en-Nâsır Kalavun’dan övgüyle bahsetmekte, O’nun döneminde emniyetli bir yönetim olduğundan bahsetmektedir.

²¹ Belevî’nin verdiği bilgilerden yol güzergâhında uğradığı şehirler arasında Mağrib Merinî başkenti Fas bulunmadığı için bu yolculuğu resmî hac kafilesi ile yapmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Mısır’da da deverân-ı mahmil Şevvâl ayının ortalarında yapılır ve Mağrib, Mısır hacıları yola çıkardı. Fakat Belevî bu tarihten çok önce Kahire’den hacca gitmek üzere yola çıkmıştır. Belevî’nin hacca gittiği dönemde Mısır’daki merasimleri anlatmayı uygun bulduk. Afrika ve Endülüs hac kabilelerinin Kahire’de Mısır hac kabileleri ile buluşup Hicaz topraklarına yaklaşık kırk elli gün sürecek olan bu yolculuklarının tertibi de Memlûk sultanlarının sorumluluğunda idi. Bu yolculukta devleti temsil eden emîrülhac ve ona bağlı olarak hacı adaylarının yol emniyetini ve çeşitli hizmetlerini görmek üzere birçok görevli bulunurdu. Hac yolculuğu için hazırlıklar dört ay önceden başlar, Şaban ve Ramazan aylarında mescidlerin minberlerinden ilan tekrar edilirdi. Hac ilanı yapıldıktan sonra hac hizmetlerinin karşılanması için devlet hazinesi, vakıflar, emir ve çiftçilerden vergi yerine alınan deve ve buğday ile nafaka hazırlanırdı. Şevvâl ayının ortalarında ise Mısır kafilesi Mağrib, Endülüs ve Sudan’dan gelen hacılarla birlikte yola çıkardı. Memlûklerin bu hac hizmetlerinin o bölgelerden gelen hacı adaylarının seyahatlerini kolaylaştırdığını ifade etmek gerekir. Burak Gani Erol, “Memlûkler Zamanında Mısır Mahmili”, *Türkiyât Mecmuası Journal of Turkology* 29/1 (2019), 75-76; Hüseyin Seyyid Abden Lillâh Murâd, “*Rakbû’l-Haccî’l-Mısri’l-Asri’l-Memâlik (648-923/1250-1517)*”, <http://dspace.iua.edu.sd/bitstream/123456789/937/1/>. Hac yolculuğu öncesi yapılan merasimlere gelince Kâbe kisvesiyle birlikte hac mahmilinin dolaştırılması anlamındadeverânü’l-mahmil adı verilen bu önemli törenleri İbn Battûta ve el-Kalkaşendî ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. İbn Battûta o gün sokakların dolup taşıdığını, dört mezhep imamının, başkadılarının, vekilübeytilmâlin, muhtesib, fukahâ, eminler ve devlet adamlarının toplandığını, emîrülhaccın arkasından askerlerin ve onların ardından da nağmelerle develeri teşvik eden deve sürücülerini ve develer üzerinde sakaların sultanın huzuruna çıktığını, kadınlı erkekli grupların caddeleri doldurduğunu, ifade etmektedir. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, 1: 57. Kalkaşendî ise herkes tarafından hasretle beklenen bu günleri şöyle anlatmaktadır: “Deverânü’l-mahmilegelince..bu âdet yılda iki defa olurdu. İlki Receb ayının ortasında...üç gün öncesinden münâdîler sokaklarda mahmilin çıkacağı günü ilan eder, esnaf da dükkânlarını süslerlerdi. Mahmilin dolaştırılması genellikle pazartesi veya perşembe günleri olurdu. Mahmil sarı ipek atlardan yapılmış örtüsüyle iyi bir cins deve üzerinde dolaştırılırdı. Mahmilin üzerinde süslü bir kubbe vardı. Mahmil deverândan sonra geceyi Câmiü’l-Hâkim yakınında bulunan Bâbünnâsır’ın içiçerisinde geçirirdi. Sabah olunca kalenin altına getirilirdi. Mahmilin önünde vezir, dört mezhep kadıları, muhtesip, şuhûd, nâzırı’l-kisve ve diğer devlet ricâli yer alırdı. Ayrıca el-memâlikü’s-sultânîyye’den mızraklı, zırhlı ve renkli ipekten kıyafetleri olan, zırhlı atları ile süvariler mahmile eşlik ederlerdi. Saltanat alametleri ile donanmış giysiler içindeki bu askerler kalenin altında bir gösteri yaparlardı. Bu askerler arasından da küçük bir grup ise ellerindeki mızraklarla at üzerinde gösteri yaparlardı. Mahmil daha sonra Daha sonra Fustât şehrinin meydanına götürülür ve tekrar dönülürdü. Mahmil için bir süre daha tören yapıldıktan sonra Câmiü’l-Hâkim’e götürülür ve Şevvâl ayına kadar bekletilirdi. Bu törenlerdemahmilin arkasında yer alantablânât ve kûsâtü’s-sultânîyye, musikî çalardı.Şevvâl ayının ortasında mahmil Hicaz’a gitmek üzere yola çıkarken yine bu törenler yapılır ancak sonunda mahmilBâbü’n-Nasr’a dönmez, Fustât’a uğramadan doğrudan Reydâniyye’ye yönelirdi.” Ebû’l-Abbâs ŞehabeddinAhmed b. Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu’l-A’sâ fi Sînâ’ati’l-İnşâ* (Kahire: Dârü’l-Kütübü’l-Mısri, 1340/1922), 4: 57-58.

²² İbn Battûta, Ulâ’nın büyük ve güzel bir kasaba olduğunu, hurma bahçeleri ve tatlı suyunun bulunduğunu, hacıların orada genellikle 4 gün kadar konaklayarak ihtiyaçlarını giderip elbiselerini yıkadıklarını anlatır. Ayrıca bölge halkının güvenilir ve iyi ahlâklı olduklarından, hacıların fazla eşyalarını orada emanete bırakarak ihtiyaçları kadarını yanlarına aldıklarından da bahseder. Şam civarının Hristiyan tüccarının Ulâ’dan ileriye geçemediklerini,

Kurâ'yı geçtik ve 19 Zilkâde Perşembe günü Kerim Peygamber'in şehri Medine'ye ulaştık. Gözlerim yaşardı, irticâlen şiir okudum. Huzuruna girdim, Kur'ân okudum, O'nu ashâbının arasında otururken tahayyül ettim. 23 Zilkâde Pazartesi günü gözyaşları içinde Medine'den ayrıldık. Zülhuleyfâ'da ihrama girdik, Vâdiü's-Safrâ'da durarak şehid sahâbe meşhedlerini ziyaret ettik. Burada Şam ve Mısır hac kabileleri ve Sultan mahmili birleşiyor. Sonra Cuhfe yakınlarındaki Mâu Râbiğ, Hulays, Batn Marr'a ve nihayet 5 Zilhicce Cumartesi günü Mekke'ye telbiye, tekbir, dua ve gözyaşlarıyla girdik. Kâbe'yi ilk gördüğümde gözlerim yaşlı bir şekilde yazdığım şiiri okudum.”²³

Dönüş güzerağı:

“Arafat, Müzdelife, Mina vs. hac menâsiki, bayramın 4. günü Mekke dışında Mescidü Âişe'de umre için ihrama girdik. Mekke'ye dönerek tavâf ve sa'y yaparak ha ve umremizi elhamdulillah tamamladık. Vedâ tavafı yaparak gözyaşları içinde Beytül-Haram'a vedâ ettik. Mekke'den ayrıldıktan sonra Vâdiü'l-Atik'ten geçerek 23 Zilhicce Çarşamba günü Medine'ye girip Ravzâ'yı ziyaret ederek ertesi gün Medine'den ayrıldık. Mısır kabileleriyle hareket ederek hurması ve tatlı suyu bol olan el-Yenbû'a ve 16 Muharrem 738/1337 yılının Perşembe günü Akabetü Eyle'ye vardık. Burada Şam ve Mısır kabileleri buluşup hasret giderirdi. Daha sonra Akabetü's-Safâ, Medinetü Halîl ve 25 Muharrem Cumartesi günü Kudüs'e ulaştık. Burada kardeşim Muhammed'le buluştuk. O'nunla Bilâdü's-Şam taraflarında birbirimizden ayrılmıştık. Safer ayının ilk günü Kudüs'ten ayrılarak çarşıları, bahçeleri, meyve ve sebzesi bol, mescidleri, binaları göz alıcı olan Remle'ye girdik. 4 Safer Pazartesi ise Gazze'ye ulaştık. Sonra Katiye ve 14 Safer Perşembe günü Mısır'a geçtik. Mısır'da aralarında Endülüslü âlim Ebû Hayyân'ın da bulunduğu âlimlerle görüşüm. 20 Safer'de yola çıktık ve Mısır sahil beldelerine uğradık. İskenderiye'ye vardık ve bir medresede kaldık. 2 Rebiülevvel 738/1337 Pazar günü kardeşim Muhammed ile Menâr Limanı'ndan gemiye yola çıktık, fırtınalı bir yolculuktan sonra 20 Rebiülevvel Cumartesi gün İmâre Limanı'na geldik. Geminin kaptanı kışı burada geçirmeleri gerektiğini, dileyenin karayolu ile devam edebileceğini söyledi. Gemiden yaklaşık 200 kişi indi. Zorlu bir kara yolculuğundan sonra ulaştığımız Gumâre'de ki bu çöllerde kardeşim Muhammed'le burada eşyalarımızı, kitaplarımızı kaybettik ve canımızı zor kurtararak, Arap saldırılarından kaçarak yetiştiğimiz bir kabileyle İskenderiye'ye 4 Cemâziyessânî Cumartesi günü geri döndük. Burada bir medresede konakladık ve yaşadığımız saldırıların izini sildik. Ölünün kabirden çıkışı gibi hissettik. Aklım ve hissim geri geldi. Çok fazla âlim ve şeyhle görüşüm, derslerine katıldım.²⁴ Kardeşimle birlikte 738 yılının Ramazan Bayramı'nda gemiye binerek buradan ayrıldık. Berka (Libya'da bir şehir) limanlarından biri olan Tubruk Limanı'na Zilkâde'nin 9. unda vardık. Sirâciyye Medresesi'nde konakladık ve çok sayıda âlimle karşılaştık. Medresenin imamları, şeyhleri, fakihleri ile görüşünce ve birçok kitapla buluşunca burada kalmaya karar verdik. 6 Şevvâl 739/1339 yılının Cumartesi günü ise buradan ayrılarak önce Tunus yakınlarındaki Hammamât Limanı'na vardık. 9 Zilkade Cuma günü Tunus'a vardık. Burada Şemmâin Medresesi'nde konakladık, kardeşlerimizle, velilerle, müderris ve talebi ile buluştuk, hasret giderdik. Mağrib ve Meşrik'in meşhûr ulemâsı ile karşılaştık. Tunus'tan 740/1340 yılının 16

oraya kadar gelip hacılara bir şeyler sattıklarını da ilave etmektedir. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, 1: 169-170.

²³ Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 1: 145-318.

²⁴ Belevî'nin memleketine dönerken uğradığı bedevî saldırıları sonucu tekrar dönmek zorunda kaldığı İskenderiye, O'nun bu uzun hac yolculuğunda en fazla âlimle görüştüğü ve en çok kitap, kaside, rivâyet okuduğu yani ilim elde ettiği yer olmuştur. Özellikle hadis rivâyetleri, tasavvuf kitapları, kasideler, âlim ve kitap isimleri, âlimlerin kendi hatlarıyla yazıp Belevî'ye verdikleri icâzetnâmeler için bk. Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 2: 35-68.

Ramazan'ında yola çıkarak ve ertesi günü Bâce şehrine oradan Annâbe ve Kosantîne'ye gittik. Burada dostum Ebû Muhammed Abdullah el-Hâc en-Nümeyrî el-Gırnatî'nin²⁵ evinde konakladık. Ramazan bayramı törenlerine Sultan'ın katılmasına şahit olduk. 6 Şevvâl'de buradan ayrılarak Bicâye'ye ulaştık. Cebel-i Zâb'dan geçerek 2 Zilkâde Pazar günü Cezâir'e, 9 Zilkâde Çarşamba Tilimsan'a, bazı köylere uğradıktan sonra Henîn'e ve oradan el-Meriye ve oradan da Vâdiü'l-Mansûra Nehri'nin kıyısındaki Mocakar/Mojacar Limanı'na ve sonunda da memleketim Kutûriye'ye 1 Zilhicce 740/1340 yılı Pazartesi günü ikindi ezanıyla ulaştık. Ailem ve dostalarım çok sevindi. Bu mübarek yolculuk 4 yıl 10 ay sürmüştü."²⁶

Belevî, eserini bitirirken Allah'a bu kutsal yolculuğunu kusurlarıyla, eksikleriyle kabul etmesini istemekte, Kudüs'te tanıştığı Cemâlüddin Ebû Bekir Muhammed b. Muhammed b. Nübâte'nin okuduğu "Allah'tan ömür isteği, af ve mağfiret isteği ve sonu güzel olan ameller arzusu" ifadeleriyle dolu beyitle ve bir duayla bitirmektedir. Ayrıca yazdığı eserle ilgili olarak da dilin kusurlu olacağını, eksiklerin olacağını, kişi bir şeyler yazmaya cesaret etmişse onun herkesin hedefi olacağını, fakat yazmayıp şiir söylemezse kimsenin ona dokunmayacağını, oysa bu yazma gayreti dolayısıyla kusurların örtülmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁷ Belevî'nin torunu ise dedesine ait bu eserin 819/1416 yılı Safer ayının 21. Günü tamamlandığını ifade etmektedir.²⁸

Sonuç

Ferdî olarak Müslüman için farz olan hac, tarihte ictimâî olarak bir ümmet bilinci oluşturmak, doğu-batı arasında bilginin dolaşımını sağlamak açısından önemli ictimâî hareketlilik sağlamakta idi. Bu, birbirinden uzak coğrafyalarda bulunan kardeşlerin birbirlerinin hayatından haberdar olma, maddî ve manevî ilim ve kaynak aktarımının bir parçası olması açısından da önem taşımaktadır. Hacıların bazıları ise yaşanan bu iletişimi yazdıkları eserlerle bizlere aktarmışlardır.

Bu çalışmada özellikle ortaçağa ait hac seyahatnamelerinin daha çok Mağrib ve Endülüslü âlimler tarafından yazılmış olduğu ve İslam edebiyatının farklı bir türü olarak kendisine yer bulduğu ifade edilerek bu konuda örnek olarak Endülüslü seyyah, âlim, kâdî Ebû'l-Bekâ Hâlid b. İsâ el-Kantûrî Belevî'nin, Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik seyahatnamesi üzerinde durulmuştur. Meşriktaki Moğol ve Haçlı saldırılarının zaferle sonuçlanması ve bu bölgelerde siyasî istikrar sebebiyle 7/13. yüzyıldan sonra Endülüslü ve Mağribli Müslümanların hac ve ilim seyahatleri nisbeten canlanmıştır. Ayrıca Endülüs topraklarındaki İspanyol reconquista saldırıları da Mağrib'den gelen Merinî yardımlarıyla epey durdurulduğu için hac yolu emniyeti oldukça iyi hale gelmişti.

²⁵ Ebû'l-Kâsım İbrahim b. Abdullah İbnü'l-Hâc en-Nümeyrî (ö. 768/1367), Mağrib Merinî sultanı Ebû İnân'ın kâtipliğini yapmış ve bu görevi esnasında sultanla birlikte çıktığı seferleri ve bu seferler esnasında uğranılan şehirleri, sosyo-kültürel, mimarî açıdan yazıya geçirmiştir. Seferler boyunca hatıralarını yazdığı eseri ise Feyzül-Ubâb ve İfâdâtü Kîdâhi'l-âdâb fi'l-Hareketi's-Saîde ilâ Kosantîne ve'z-Zâb'dır. Gözütok Tamdoğan, *Merinîler Dönemi Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat*, 8.

²⁶ Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 2: 1-167.

²⁷ Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 2: 157-158.

²⁸ Belevî, *Tâcü'l-Mefrik*, 2: 158.

Belevî'nin çalışmanın da konusu olan ve O'nun beş yıl süren rihlesi uğradığı güzergâhları sosyo-kültürel, iktisadî, mimarî açıdan tavsîf etmeler yanında O'nun hac yanında ilim talebi arzusu dolayısıyla bir ilmî ve edebî rihle olarak dikkat çekmektedir. Belevî, eserinde gözlemlerini, şehirlerdeki şahitliklerini, âlimlerin hal tercemelerini, âlimlerle katıldığı ders halkalarını, canlı bir şekilde vermeyi tercih etmiştir. Karşılaştığı âlimleri tanıtan Belevî, duyduklarını aktarırken râvî zincire sâdık kalmaya dikkat etmektedir. Rivâyetin aslına gidene kadarki silsileyi verme hususunda oldukça özen göstermektedir. Bunu hem hadis rivâyetinde, hem kıraatte hem de şiir rivâyetlerinde uygulamaktadır. Aynı hassasiyeti şiir rivâyetinde de gösteren Belevî, Arap ve Endülüs şiirini ezber hususunda oldukça iyi olup kitabı bu çeşit şiirlerle doludur. Kendisi de özellikle Medine'de Rasulullâh'ın kabrini ziyareti esnasında birçok kaside ve kıt'aları irticâlen söylemiştir.

12-15. asırlar Mağrib ve Endülüs coğrafyasından Hicaz topraklarına hac farızasını yerine getirmek, özlem içinde oldukları Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret etmek, ilmin menbaından nasiplenmek, ilim hareketliliğini gerçekleştirmek için oldukça zor yolculuklar yaparak bu görevleri ifâ etmişlerdir. Ayrıca daha sonra Meşrik'ta da meşhur olacak olan hac seyahatnamelerinin kaleme alınması başlamıştır. Bunlar arasında bir bibliyografi çalışmasına da konu olacak kadar geniş bir ilmî literatüre sahip olan Belevî'nin hac seyahatnamesi Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik adlı eseri gerek güzergâhındaki şehirlerin tanıtılması, gerek Mağrib ve Mısır sultanlarının bu güzergâhı emniyetli hale getirmeleri, gerekse de Memlûkler'in dönemin ulemâsına sunduğu imkânları görebilmek açısından önemli bir yerde durmaktadır

Kaynakça

EL-ABDERÎ, Ebû Abdullah. *Rihletü'l-Abderî*. Thk. Ali İbrahim Kürdî. 2. Bs. Dımaşk: Dâru Sa'deddîn, 2005.

ABOUSEIF, Doris Behrens. "İbn Tolun Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 416-418. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

ALLÂVÎ, Ammâr Merdî. "Mısır ve Filistîn fî Rihleti'l-Belevî (t. Kable h. 780) Dirâsetün Mükârenetün". Al Manhal Collections www.almanhal.com Erişim 12 Kasım 2018 User: @ Namık Kemal Üniversitesi

NÜVVÂB, Avâtîf Muhammed Yûsuf. *er-Rahalatü'l-Mağribiyye ve'l-Endelüsiyye*. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 1417/1996.

AYKAÇ, Mehmet. "Belevî, Hâlid b. İsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 406. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Bedri Muhammed Fahd, "Hacc Emirleri Tarihi". *Diyanet İlmî Dergi*. Trc. Münir Atalar 33/1 (1997): 37-72.

BELEVÎ, Ebü'l-Beka Hâlid b. İsa el-Kantûrî. *Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik*. Thk. El-Hasan es-Sâih. 2 Cilt. Muhammediye: İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî, t.y.

BUHARALI, Eşref. “Üç Türk Hükümdarın Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu: Tolunoğulları, Zengiler ve Memlûklerde Sağlık Hizmetleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25/40 (2006): 29-39.

Cemâl Bâmî. “Ebû'l-Bekâ Belevî”. *Misaku'r-Râbita*. Erişim 21 EKİM 2011. <https://www.maghress.com/almithaq/>

CİVİL, Zafer. “Din Sosyolojisi Açısından Hac”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.

EL-CUHME, Nevvâf Abdülaziz. “Vasfû'l-Medîneti'l-Münevvre fî'n-Nısfî'l-Evveli mine'l-Karnî's-Sâmini'l-Hicrî (m. 14) min Hilâli Rihleti'l-Belevî”. *Mecelletü Câmiatü's-Şârika* 13/2 (Aralık 2016): 118-9-138.

DEMİRKEN, Işın. “Kıbrıs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 371-374. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

EM'ÎT, Nûreddin. “er-Rihletü'l-Mağribiyye ile'l-Hicâz Hilâle'l-Asri'l-Vasît Rihletü'l-Abderî Enmûzecen”. Al Manhal Collections www.almanhal.com Erişim 2 Kasım 2018 User:@ Namık Kemal Üniversitesi

EROL, Burak Gani. “Memlûkler Zamanında Mısır Mahmili”. *Türkiyât Mecmuası Journal of Turkology* 29/1 (2019): 45-80.

ERSÖZ, Şeyda Nur. “17. Yüzyılda Mağrib'den Bir Seyyah: El-Ayyâşî'nin Seyahatnâmesinde Haremeyn Yolculuğu”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019.

EYİCE, Semavi. “Amr b. Âs Camii”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 81-82. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

FAROQHI, Suraiya. *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1995.

GÖZÜTOK TAMDOĞAN, Zehra. “Merinîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat”. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

GURÂB, Sa'da. “Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 45-46. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

GÜNEŞ, Hasan Hüseyin. “Kudüs'te Bir Vakıf Mahalle: Sekiz Yüz Yıllık Meğâribe Mahallesi ve Serencamı”. *Vakıflar Dergisi* 44 (Aralık 2015): 9-35.

HAKKI Muhammed. “El-Haccü fî'l-Mağrib ve'l-Endelüs fî'l-Asri'l-Vasit: el-Cidâlü Havle İstimrâri Fardıyyeti'l-Hacci”. *Usûru'l-Cedide* 7/26 (1438/2016-2017): 84-101.

HAMD, İsmail Mecbel. “el-Cevânibü'l-Umrâniyye min Hilâli Rihleti Ebi'l-Bekâ Belevî (t. Ba'de 767) Tâcü'l-Mefrik fî Tahliyeti Ulemâi'l-Meşrik”. *Mecelletü Câmiatü'l-Enbâr li'l-Ulûmi'l-İnsâniyye* 2 (Haziran 2018): 70-82.

HASAN, Zeki Muhammed. *er-Rahhâletü'l-Müslimûne fî'l-Usûri'l-Vustâ*. Beyrut: Dârü'r-Râidi'l-Arabî, 1401/1981.

EL-HERÛT, Bilâl Sâlim. “Sûratü'l-Âhar fî Edebi'r-Rihelâti'l-Endelüsiyye”. Doktora Tezi, Ürdün Câmiatü Mu'te, 2008.

İBN BATTÛTÂ, Ebû Abdullah Muhammed. İbn Battûta Seyahatnamesi. Trc. A. Sait Aykut. 2. Bs, 2 Cilt. İstanbul: YKY Yayınları, 2004.

İBN HALDÛN, Ebû Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. Trc. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.

İBNÛ'L-HATİB, Ebû Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah. *Hatratü't-Tayf- Rihelâtü fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs-, Mi'yârü'l-İhtiyâr*. Thk. ve tkd. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî. Beyrût: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirasât ve'n-Neşr, 2003.

İZGİ, Cevat. "Herevî, Ali b. Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

EL-KALKAŞENDÎ, Ebû'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. Ali b. Ahmed. *Subhu'l-A'sâ fi Sînâ'ati'l-İnşâ*. 14 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısırî, 1340/1922.

KANDEMİR, M. Yaşar. "Kelâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 193-194. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

KAVAS, Ahmet. "Afrikalı Sultanların Destanlaşan Hac Seyahatleri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2008): 89-102.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar. "Baybars I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5: 221-223. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kur'an Yolu. Erişim 23 Ocak 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

Kur'an Yolu. Erişim 30 Ocak 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

Kur'an Yolu. Erişim 02 Şubat 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa-BOZKURT, Nebi. "Mescid-i Nebvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 281-290. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

KÜRDÎ, Ali İbrahim. *Edebü'r-Rihal fi'l-Mağrib ve'l-Endülüs*. Dımaşk: Vezâretü's-Sekâfe, 2013.

MAKKARÎ, Ebû'l-Abbâs Şihabüddin Ahmed b. Muhammed. *Nefhü't-Tîb min Gusni'l-Endelüsü'r-Ratîb ve Zikru Vezîrihâ Lisânüddin İbni'l-Hatîb*. Thk. İhsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdır, 1388/1968.

EL-MENÛNÎ, Muhammed b. Abülhâdî. *Varakât ani'l-Hadâratî'l-Mağribiyye fi Asri Benî Merîn*. Rabat: Câmiatü Muhammed el-Hâmis, 2000.

EL-MEZRÛ', Vefâ bint Abdullah Süleyman. "İshâmü'r-Rahalâti ve'l-Mücâvirîne'l-Endelüsiyyîn ale'l-Hayâti'l-İlmiyye bi-Mekketi'l-Mükerreme-mine'l-Karni's-Sânî hattâ Nihâyeti'l-Karni's-Sâdisi'l-Hicrî". *Mekketü'l-Mükerreme Âsımetü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye Sempozyumu* (1426/2005): 64-101.

MİDİLLÎ, Muhammed Enes.Ulemânın Memlûk Coğrafyasına Yönelmesi ve Memlûkler Döneminde Kahire İlim Kurumları". *İslâm Tetkikleri Dergisi* 10/1 (2020), 389-412.

MURÂD, Hüseyin SeyyidAbden Lillâh. "Rakbü'l-Hacci'l-Mısırî fi Asri'l-Memâlik (648-923/1250-1517)". <http://dspace.iua.edu.sd/bitstream/123456789/937/1/> Erişim 12 Eylül 2020.

ÖZAYDIN, Abdülkerim. "Hac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 399-400. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

ÖZAYDIN, Abdülkerim. “el-Melikü’l-Muzaffer er-Resûlî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 74-76. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

ÖZEL, Ahmet. “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14: 413-416. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

ÖZTEKİN, Mehmet. “İbn Cübeyr Seyahatnamesi (Terceme ve Tahlil)”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2001.

RÂZÛK, Muhammed. “*Hafsîler*”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 125-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

SÂLÎH, Osman Abdülaziz- EL-MUHAMMEDÎ, Hamd Muhammed Nasîf. “Eserü’l-Beleviyyîn el-Fikrî fi’l-Endelüs”. *Mecelletü Dîbâlî* 61 (2014): 270-299.

ŞEŞEN, Ramazan. “İmâdüddin el-İsfahânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 174-176. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

ŞEYBAN, Lütfi. *Reconquista- Endülüs’te Müslüman-Hristiyan İlişkileri-*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.

ET-TÂZÎ, Abdülhâdî. *Rihletü’r-Rahalâti Mekke fî Mie Rihletin ve Mağribiyyetin ve Rihleten*. 2 Cilt. Riyâd: Müessesetü’l-Furkan li’t-Türâsi’l-İslâmî, 1426/2005.

ET-TEMGRÛTÎ, Ebü’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali. *en-Nefhatü’l-Miskiyye fî’s-Sefâreti’t-Türkiyye: 1589*. Thk. Muhammed es-Salihî. Ebûzabî: Dârü’s-Süveydî, 2007.

ET-TİNBÛKTÎ, Ahmed Bâbâ. *Neylû’l-İbtihâc bi-Tatrîz’d-Dibâc*. Tkd. Abdülhamid Abdullah el-Herrâme. 2. Bs. Trablus: Dârü’l-Kâtib, 2000.

EL-YÂKÛT, Abdullah b. Osman. “Edebü’r-Rihleti’l-Hicâziyye inde’l-Endelüsiyyîn mine’l-Karnî’s-Sâdis hattâ Sukûti Gırnâta”. Doktora Tezi, Suudi Arabistan: Câmiatü Ümmü’l-Kurâ, 1422/2001.

YAZICI, Tahsin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 186-197. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

EZ-ZEBÛN, Rağde Ali. “Beytü’l-Makdis fî Edebi’r-Rahalâti’l-Mağribiyye/ Rihletü’l-Belevî Enmûzecen”. *IUGJHR Mecelletü’l-Câmiati’l-İslâmiyyeti li’d-Dirasâti’l-İnsâniyye*. Islamic University of Gaza, 25/1 (2019): 221-242.

EZ-ZERKEŞÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim. *Târihü’d-Devleteyn el-Muvahhidiyye ve’l-Hafsiyye*. Thk. Muhammed el-Mâdûr. 2. Bs. Tûnus: el-Mektebetü’l-Atîka, 1966.

İŞ SÜREKLİLİĞİ YÖNETİMİNDEKİ İNSAN KAYNAKLARI PLANLAMASI İLE STRATEJİK İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDEKİ YEDEKLEME PLANLAMASI ENTEGRASYONU

Dr. Fatih YAMAN

Istanbul Technical University

Orcid no: 0000-0002-5412-5074

Giriş

İş yaşamındaki çalışma şartlarının hızla değiştiği son yıllarda, organizasyonlarda ve iş modellerinde hızlı bir dönüşüme tanık olmaktadır. Stratejik insan kaynakları yönetimi ve iş sürekliliği yönetimi gibi kavramların özellikle pandemi nedeniyle daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bu noktada Stratejik insan kaynakları yönetiminin her iki konuda da kilit rol oynadığı söylenebilir. Bu bağlamda, stratejik insan kaynakları yönetimi işlevinin entegre bir şekilde yürütülmesi, hem etkili kaynak yönetimi hem de verimlilik açısından kuruluşlara bir avantaj sağlayabilir. Stratejik insan kaynakları yönetimi yaklaşımının en temel özelliği, insan kaynakları yönetimi ile ilgili tüm faaliyetlerin kurum kültürü stratejilerine uygun bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve İK fonksiyonlarının tüm alt fonksiyonlarının iç ve dış çevre koşulları dikkate alınarak planlanmasıdır. Stratejik insan kaynakları yönetiminin temel parçalarından biri de yedekleme planlamasıdır.

Organizasyonun değişen stratejik ihtiyaçlarına uyum sağlayabilecek beceriler ve farklı bakış açıları getirebilecek yeni yeteneklerin seçilmesi için gerçekleştirilen faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Mevcut teorik ve deneysel araştırmalara dayanarak, özellikle büyük organizasyonlarda uygulanan yedekleme planlamasının, değişime adaptasyondan ziyade sürekliliğe yönelik bir kavram olduğu öngörülmektedir. Bununla bağlantılı olarak; iş sürekliliği yönetimi, sürekliliği sağlamak için kurumu tehdit eden potansiyel riskleri belirleyerek dayanıklılığı artırmayı amaçlayan disiplinle arası bir çalışma alanı olduğu da bilinen bir gerçektir. Etkin müdahale kabiliyeti sağlarken, kurumun itibarını, marka ve değer yaratma faaliyetlerini ilgilendiren bütüncül bir yönetim yaklaşımı olarak ifade edilir. İş sürekliliği yönetimi, stratejik yönetim yaklaşımının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle insan kaynakları ve/veya stratejik yönetim departmanlarının liderliğinde, organizasyonun tepesinin liderliğinde gerçekleştirilmesi gereken kritik bir faaliyettir. İş sürekliliği yönetimi yaklaşımının bir felsefesi de, organizasyondaki tüm çalışanların kendi iş tanımlarının yanı sıra olası iş kesintileri için ikinci bir iş tanımının oluşturulmasıdır. Bu bağlamda, çalışanların eğitim, tatbikat ve egzersizler ile gerekli temel becerileri öğrenerek ve tekrarlayarak olası kesintilerde tanımlanan ikinci işlevleri yerine getirmeleri beklenir. Bu sayede organizasyonun en az hasarla ve makul sürede rutin faaliyetlerine dönmesi sağlanabilir. Olası iş kesintileri için, farklı pozisyonlara sahip birçok kişi sürekliliği sağlamak için sorumluluk alır. Ancak planlama yapılmış olsa bile gerekli insan kaynağının sağlanması için bir yedekleme planlaması oluşturulmalı ve olası bir kesinti durumunda bu yetişmiş insan kaynağı çalışmaya hazır hale getirilmelidir. Ayrıca hâlihazırda görevde bulunan ve bu görevlerinden ayrılmak isteyen veya olası kesintilerde kullanılamayacak personelin yerine bu eksiklikleri giderecek bir planlama yapılmalıdır.

Bu çalışmada söz konusu gerçeğin farkında olarak; stratejik insan kaynakları yönetiminde yedekleme planlaması ve iş sürekliliği yönetimi faaliyetlerinde insan kaynakları planlamasının birlikte ele alındığı entegre bir yapıya ilişkin bazı önerilerde bulunulacaktır.

Metot

İş sürekliliği Yönetimi, son yıllarda yaşanan kötü deneyimlerle birlikte önemi giderek artan bir konudur. İş Sürekliliği, kalite çalışmalarında ISO 22301 standardı altında değerlendirilen bir konudur. Burada, “Bir kuruluşun üzerindeki potansiyel iş kesintilerinin etkilerini önceden tespit eden ve ilgili tarafların çıkarlarını, saygınlığını, markasını ve değer yaratma faaliyetlerini koruyan, etkin yanıt verme becerisiyle kuruluşa tehditlere karşı esneklik kazandırmak için bir alt yapı sağlayan bütünsel bir yönetim ve idare süreci” olarak tanımlanmaktadır (ISO, 2012). İş sürekliliği yönetimi, kaynak yönetimi (İnsan, malzeme, ekipman ve finans) tabanlı bir süreç yönetimidir. Buradaki en önemli kaynak ise hiç şüphesiz insan kaynağıdır. Özellikle pandemi döneminde iş sürekliliği yönetimi kavramı ve uygulamalarının gerekliliği çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. İşletmeler açısından pandemi durumlarında işletmenin öngörülemez bu duruma uyum sağlaması için hazırlıklı olması ve olası iş sürekliliği durumunu en az zararla yönetebilmesi gerekmektedir. İnsan kaynakları yetkilileri ve işletmenin karar verme faaliyetlerini yürütenler, ellerinde bir iş sürekliliği planlarının olmasının yanı sıra kanun yapıcılarla ve işletmenin içinde bulunduğu diğer çevre aktörleri ile işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Yeni çalışma ve iş modelleri beraberinde işgörene sağlanacak imkânları yeniden gözden geçirmeyi, risk faktörlerini yeniden ele almayı, lojistik faaliyetleri vb. operasyonel faaliyetleri revize etmeyi içeren bu çalışmalar, organizasyonları iş sürekliliği konusunda birtakım hazırlıklar yapması noktasında zorunlu kılmaktadır (Göktepe, 2020). Özellikle pandemi dönemiyle birlikte, kurumların iş sürekliliğine yönelik olarak yedekleme planlaması yapmaları konusunda eksik kaldığı ve bu kapsamda oluşan problemlere karşı cevap vermede zorlandıkları görülmüştür. Sadece bir iş sürekliliği planına sahip olan kurumlar bu tür durumları minimum kayıpla atlamada avantaj sağlayabilirler. Bu nedenle, yedekleme planlamasının doğru bir şekilde yaparak sorumluluk alabilecek çalışanları tanımlamak hayati önem taşımaktadır (Banoa, Omar, & Ismail, 2021). İş sürekliliği yönetimi kavramının pratikte etkin bir biçimde uygulanabilmesi için birtakım teorik ve uygulamaya yönelik çalışmaların daha önceden planlanıp sahaya yansıtılmış olması gereklidir. Pandemi döneminde iş sürekliliği yönetimine yönelik faaliyetlerin yürütülmesinde insan kaynakları birimlerinin etkinliği ve sorumluluğunun arttığı da açıkça görülmüştür. Olası bir acil durum ve ya iş kesintisinde, sürekliliği sağlamak üzere insan kaynakları yönetici ve liderlerinin, karşılaşılan olumsuz durumun yönetilmesinin yanı sıra acil durum planlamasıyla ilgili stratejilerinin belirlenmesi, geliştirilmesi, uygulanması ve güncellenmesinde kritik bir rol oynamalıdır (Yaman & Ayrancı, 2021). Burada, organizasyondaki insan kaynağının, olası iş kesintisi durumlarında nasıl kullanılacağı sorusu önem kazandığı görülmektedir. Bu noktada İK uygulamaları ile iş sürekliliği yönetimi çalışmalarının entegrasyonu konusu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, insan kaynakları fonksiyonlarından biri olan, “yedekleme planlaması” ile iş sürekliliği yönetimindeki insan kaynakları planlaması faaliyetlerinin birlikte kullanımı hususu irdelenecektir. İnsan kaynakları planlama ve kariyer geliştirme süreçlerinin üst düzey

seviyelerde uygulanma şekli, büyük oranda üst düzey yönetici yedekleme planları ile belirlenmektedir (Hall, 1986). Örgütsel yedekleme (succession); “gelecekte yönetimi devralacak insan kaynakları ihtiyacının belirlenmesi ve işletme içinden bu ihtiyacı karşılayacak insanların hazır bulundurulması stratejisi” olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2004). Her ne kadar, kısa dönemli amaç yönetimsel işlerdeki planlı veya plansız boşlukların gerekli yetenek ve deneyime sahip kişilerle doldurulması olsa da, uzun dönemde yüksek potansiyel olarak görülen yetenekli çalışanların, düzenli ve seri bir şekilde iş deneyimi kazandırılarak, örgütlerdeki yüksek mevkiler için yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Kerr & Jackofsky, 1989).

Bilindiği üzere, yedekleme planlaması, çalışanların ileride farklı pozisyonlarda değerlendirilmesine, terfi ettirilmesine yönelik olarak yapılan faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. İş sürekliliği yönetimindeki yedekleme planlaması ile insan kaynakları yönetimindeki uzun vadeli yedekleme planlaması arasında önemli bir fark vardır (Rothwell, 2011). İş sürekliliğinde, beklenmedik olaylar veya acil durumlar sırasında kritik pozisyonları yürütebilecek çalışanların kısa vadeli olarak görevlendirme sürecini ifade eder (Wolfe, 1996). İnsan kaynakları yönetiminin yürüttüğü uzun vadeli yedekleme planlaması ise, organizasyon içindeki en iyi yetenekleri korumak için bir çalışan havuzu geliştirmeye odaklanır, kilit personelin eğitimi ve değiştirilmesine yönelik daha uzun vadeli ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir (Swanson, 2018).

Bununla birlikte olası iş kesintilerine yönelik yedekleme planlaması çalışmalarının da yapıldığını görmekteyiz. Ancak, bu çalışmalar yürütülürken; iş sürekliliği yönetimi kapsamındaki faaliyetler göz önüne alınmadığı için mükerrer, birbiriyle çakışan ya da çalışanların yetkinliklerinin yeterince kullanılamaması gibi durumlar gözlenmektedir. Bu tür durumların önüne geçebilmek için, insan kaynakları yedekleme planlaması çalışmaları ile iş sürekliliği yönetimindeki insan kaynakları fonksiyonlarını bütünleşik bir bakışa açısıyla değerlendirmek rasyonel bir çözüm olabilir.

İş sürekliliği yönetimi felsefesinde, tüm kaynakların tüm evreler için ve tüm tehlikelere karşı etkin bir şekilde planlanması söz konusudur. Bu yönetim anlayışındaki temel felsefe, organizasyonda bulunan tüm çalışanların iş tanımlarına ek olarak afet ve acil durumlar için de ikinci bir iş tanımlarının oluşturulmasıdır. Bu iş tanımına yönelik gerekli yetkinlikleri, eğitimler ve tatbikatlar vasıtasıyla edinerek ve sürekli tekrarlayarak, olası afet ve acil durumlarda ikinci fonksiyonlarını yerine getirmek suretiyle, can, mal güvenliğini korumak, bununla beraber işletmenin en kısa sürede ve en az zararla normal rutinine dönmeye katkıda bulunmaktır. İşletmelerde ve kurumlarda genellikle bu konu tesis yönetimi, güvenlik yönetimi, idari işler birimlerinin altında faaliyet göstermektedir. Ancak “İş Sürekliliği Yönetimi”, stratejik yönetimin bir unsuru olduğu için mutlaka genel müdür ya da görevlendireceği genel müdür yardımcısı seviyesindeki bir üst düzey yöneticinin liderliğinde, insan kaynakları ve/veya stratejik yönetim departmanlarının öncülüğünde yürütülmesi gereken kritik bir faaliyettir (Smith, 2003). Bu kapsamda, bütünleşik olan bu çalışmaların yürütülmesi, İK potansiyeline ve yetkinliğine bağlıdır. İş sürekliliği yönetimi faaliyetlerinin yürütülmesinde kullanılacak olan insan kaynağının belirlenmesinde, yedekleme planlamalarının da göz önüne alınarak, uygun olan kişilerin, uygun pozisyonlarda değerlendirilmeleri sağlanabilir.

Acil durum yönetimi konusunda insan kaynağının oluşturulmasında bir takım farklı yöntemler mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri Federal Acil durum Ajansı (FEMA)'nın yaklaşımında İK sınıflaması üç kategoriye ayrılmıştır (FEMA, 2021).

1. Tam zamanlı profesyoneller: Üst Düzey Yöneticiler, planlayıcılar. Daha çok karar verici düzeyindeki deneyimli yöneticilerin bulunduğu seviyeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

2. Çağrı üzerine gelen yedek personel: Eğitimli ve gönüllü insan kaynağı. Belirli eğitimlerden geçmiş, konularıyla ilgili temel yetkinliklere sahip, saha deneyimi olan gönüllü insan kaynağıdır.

3. Dönemsel profesyonel kadro; Arama kurtarma gibi özel bilgi ve deneyim isteyen görevler için 2-4 yıl arası görev yapan profesyonel ekiplerdir.

Bu noktada, kişilik özellikleri, yetkinlikler, sosyal beceriler, fiziksel beceriler, duygusal dayanıklılıklar gibi birtakım parametrelerin göz önüne alınarak, bir değerlendirme çalışması yapılması önemlidir. Çalışanların yeteneklerini kullanarak kendilerini ve işlerini daha etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirmeleri, bir taraftan işletmenin dayanıklılığını ve pazardaki başarılarını arttırmaktadır. Bu durum da işletmenin bu tür stratejilere önem verdiğinin göstergesidir (Alayoğlu, 2010). Bu kişilerin doğru bir biçimde belirlenmesi ve gerekli eğitim, tatbikat gibi saha uygulamaları ile yetkinliklerinin artırılması ile hem yedekleme planlamasına hem de iş sürekliliği yönetim çalışmalarına hizmet edecek bir yöntem geliştirilmesi mümkün olabilir.

Tartışma ve Sonuç

Yukarıda bahsedilen bu yaklaşım, organizasyonlardaki yedekleme planlaması faaliyetlerinde de göz önüne alınarak, organizasyondaki insan kaynağının çok amaçlı olarak değerlendirilmesinde faydalı olabilir.

Benzer yaklaşımla;

1. Tam zamanlı profesyoneller: Üst Düzey Yöneticiler, planlayıcılar. İnsan Kaynakları, Risk ve Strateji Direktörleri gibi üst düzey yöneticileri iş sürekliliği yönetimi projelerinde lider pozisyonlar için değerlendirmek mümkün olabilir.

2. Çağrı üzerine gelen yedek personel: Eğitimli ve gönüllü insan kaynağı. Organizasyondaki gönüllülerden oluşturulacak gönüllü ekipler oluşturulabilir. Planlama, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme fonksiyonları için çalışanların yetkinliklerine göre farklı ekipler oluşturulabilir.

3. Dönemsel profesyonel kadro; Arama kurtarma gibi özel bilgi ve deneyim isteyen görevler için 2-4 yıl arası görev yapan profesyonel ekipler. Dış kaynak kullanımı ile görevlendirilecek ekipler belirlenebilir. Arama kurtarma konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, hızlı hasar tespit ekipleri, planlama danışmanları gibi fonksiyonlar bu kapsamda düşünülebilir.

Bu konuyla ilgili görev alacak kişilerin motivasyonunu artırmak için, Kurumun birtakım özendirici yöntemler belirleyerek teşvik edici olması bu çalışmaların içselleştirilmesi noktasında önem arz etmektedir. Çalışanların anahtar başarı faktörlerine bu çalışmaların da dâhil edilmesi, bu konuda görev alan çalışanlar için eğitim alama fırsatlarını çoğaltmak, terfi değerlendirmelerinde bu çalışmaların göz önünde bulundurulması, ücret düzenlemeleri çalışmalarında pozitif yönde katkı sağlanması, tepe yönetime aday olan çalışanlara yönelik avantaj sağlanması, özel ödül değerlendirmeleri (ekstra tatil, hediye çeki, vs.) yapılması gibi uygulamalar konuyla ilgili motivasyonu arttırmaya katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda yapılacak olan çalışmaların hem kurum için hem de çalışan için birçok faydası olacaktır. Bu hususu bir tablo ile ifade etmek gerekirse;

Kurum İçin Olası Faydalar	Çalışan İçin Olası Faydalar
1. İK potansiyelini etkin yönetmek, gizli yetenekleri ortaya çıkarmak.	1. Çalışanın sahip olduğu kişisel potansiyeli değerlendirme fırsatı.
2. Mükerrer çalışmaları engellemek.	2. Farklı eğitimler ve egzersiz çalışmaları ile kendini geliştirme.
3. Birbirinden farklı görünen ama aynı kapsamda olan konuları tek bir yaklaşımla çözmek.	3. İş zenginleştirmeye katkı sağlaması
4. Organizasyonel dayanıklılık kültürünün gelişmesi.	4. Kariyer yolu alternatifi yaratma.
5. Kurumsallaşma ya katkı sağlaması.	5. İş tatmini.
	6. Hobisini etkin kullanarak geliştirme fırsatı.

Organizasyonlar sahip oldukları insan kaynağını etkili ve verimli bir şekilde değerlendirerek, stratejik hedeflerine ulaşma yolunda büyük avantaj elde edebilirler. Bu kapsamda sürdürülebilirlik ve organizasyonel dayanıklılık için yapılan bir takım faaliyetlerin bütünleşik bir bakış açısıyla optimize edilerek gerçekleştirilmesi mümkün olabilir. Bu tür konuların doğru bir biçimde uygulanabilmesi, organizasyondaki yöneticilerin vizyonu, yetkinliği ve bilgi birikimiyle doğru orantılıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında, kurumların sahada işleyen bir iş sürekliliği planına sahip olmaları, bu kapsamdaki acil durum yedekleme planlarını sürekli güncel tutmaları, kurumun sürekliliğiyle ilgili yaşamsal bir duruma gelmiştir. Geleneksel olarak, bu tür planlar bir yıllık bir süre sonunda gözden geçirilir, ancak pandemi kesinlikle tüm bunları değiştirmiştir. Bu değişim konularından en önemlilerinden biri, kurumları iş sürekliliği planlarını yeniden canlandırmaları için bir ikaz mekanizması görevi üstlenmiş olmasıdır. Yedekleme planlaması faaliyetlerinin farklı görev alanlarındaki ortak noktalarını belirlemek suretiyle, holistik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi hem kurumlar hem de çalışanlar için fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Alayoğlu, N. (2010). İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Dönem: Yetenek Yönetimi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi 1*, , 68-97.
- Banoa, Y., Omar, S. S., & Ismail, F. (2021). Revitalising Organisations' Emergency Succession Planning in the Face of the Covid-19 Outbreak. *The European Journal of Social and Behavioural Sciences*, 3258-3268.
- Erdoğan, N. (2004). *Aile İşletmeleri: İkinci Kuşağın Yetiştirilmesi*. IGIAD Yayınları.
- FEMA. (2021). *Position Types and Hiring Paths at FEMA*. 23, 2021 tarihinde Federal Emergency Management Agency: <https://www.fema.gov/careers/position-types> adresinden alındı
- Göktepe, E. A. (2020). Kriz Döneminde İş Sürdürülebilirliğine Yönelik Yönetim Uygulamaları; COVID-19 Pandemi Araştırması. *International Journal Of Social, Humanities & Administrative Sciences*, 630-638.
- Hall, D. T. (1986). Dilemmas in linking succession planning to individual executive learning. *Human Resource Management*, 25:, 235-265.
- ISO. (2012). ISO 22301 Societal Security ; Business Continuity Management Systems. *ISO 22301 Societal Security - Business Continuity Management Systems*. International Organization for Standardization.
- Kerr, J. L., & Jackofsky, E. F. (1989). Aligning managers with strategies Managerial development versus selection. *Strategic Management Journal*, 157-171.
- Rothwell, W. J. (2011). Replacement planning: A starting point for succession planning and talent management. , 15(1). . *International Journal of Training and Development*, 87-99.
- Smith, D. (2003). Business continuity and crisis management. *Business ontinuity Management*, 27-33.
- Swanson, M. (2018). Employee Perceptions of Succession Planning within Higher Education: A Qualitative Case Study. *Doctoral Dissertations* . Liberty University, School of Business.
- Wolfe, R. (1996). Systematic Succession Planning: Building Leadership from Within. . *Crisp Publications, Fredericton*.
- Yaman, F., & Ayrancı, E. (2021). The Role of Human Resources Management Within Business Continuity Management During The Pandemia. G. Kalkan içinde, *Human and Business Oriented Academic Research* (s. 83-97). SRA Academic Publishing.

THE PLACE AND IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATION

عبدالله دوستی- پوهنتون بلخ

Abdullah Dosti- University of Balkh

چکیده

تولید و مصرف همزمان با افزایش سریع نفوس جهان و پیشرفت تکنولوژی افزایش یافته است. منابع طبیعی، یعنی محیط زیست، هم در هنگام تولید و هم در مصرف در حال کم شدن است. اگر اقدامات احتیاطی و تدابیر لازم انجام نشود، جهانی غیرقابل سکونت در انتظار بشریت است. حفاظت از محیط زیست به معنای جهانی و سپردن محیطی قابل زیست به نسل های آینده یکی از مواردی است که بشریت به طور جدی بر آن تأکید می کند. تصور می شود که آموزش محیط زیست از بدو تولد تا مرگ برای جهانی قابل زندگی ضروری است. با این حال، تمرکز بیشتر بر روی موضوع زیست محیطی در آموزش تحصیلات عالی، که یکی از مهمترین مراحل آموزش است، از نظر مدیریت پایدار محیط زیست بسیار مهم است. در این مطالعه، وضعیت آموزش محیط زیست در مؤسسات تحصیلات عالی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است. با این ارزیابی، اهمیت آموزش محیط زیست تأکید شده و پیشنهادهایی برای افزایش آگاهی از محیط زیست ارائه شده است.

کلمات کلیدی: آموزش محیط زیست، تحصیلات عالی، حفاظت از محیط زیست، آگاهی از محیط زیست

سیستم های نوآوری منطقه ای در اتحادیه اروپا: مثال لهستان

REGIONAL INNOVATION SYSTEMS IN THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF POLAND

هدایت بکتاش- دانشگاه کاپیسا

Hedayat Baktash- University of Kapisa

چکیده

اتحادیه اروپا تلاش کرده است تا اثرات مخرب بحران اقتصادی را که در پایان دهه 2000 با آن روبرو بود کاهش دهد و با سایر بازیگران جهانی رقابت کند. اتحادیه اروپا با آگاهی از این واقعیت که نوآوری عامل مهمی در تأمین مزیت رقابتی است، از کشورهای عضو خود می خواهد که در جهت نوآوری تلاش کنند. برای دستیابی به این هدف، از کشورهای عضو با بودجه و ابزارهای مختلف پشتیبانی می کند. از طرف دیگر، کشورها و مناطقی در اتحادیه اروپا وجود دارند که از نظر نوآوری در سطوح بسیار متنوعی عمل می کنند. در این مطالعه، لهستان، یکی از کشورهای اتحادیه اروپا با عملکرد ناکافی در نوآوری، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در این مطالعه، پیشنهاداتی در مورد دلایل عقب ماندن لهستان در زمینه نوآوری و اینکه لهستان برای افزایش عملکرد خود در نوآوری باید چگونه عمل کند، بررسی خواهد شد.

کلمات کلیدی: اتحادیه اروپا، سیستم های نوآوری منطقه ای، لهستان، نوآوری، رقابت و نوآوری

شهرهای هوشمند و جامعه مدنی

SMART CITIES AND CIVIL SOCIETY

سنا احمدی- دانشگاه تهران

Sana Ahmadi- University of Tehran

چکیده

شهرهای هوشمند به عنوان سازه هایی تلقی می شوند که به منظور ارائه خدمات عمومی به طور موثر و کارآمد و به توسعه پایدار از این طریق ، بسته به توسعه تکنولوژی ، ایجاد شده اند. در شهر هوشمند ، انتظار می رود کمک شهروندان شهر در سطح دانش و فرهنگ سازگار با سیستم مستقر باشند. این بیانگر تحولی از نظر فرایندهای شهرنشینی است. با این حال ، بعد موضوع چگونگی ایجاد ارتباط بین مدیریت شهری و ساکنان شهری در شهرهای هوشمند است. از این دیدگاه ، مشارکت و اثربخشی سازمانهای غیر دولتی در اداره شهر مورد توجه قرار می گیرد. در این مطالعه ، شهرهای هوشمند با مزایا و هزینه های خود ارزیابی شده و نقش ساختار سازمان یافته جامعه مدنی در روند مدیریت شهرهای هوشمند زیر سوال برده شده است. در این راستا ، از یافته های دومین کارگاه مدیریت و تکنولوژی عمومی که در آنتالیا در تاریخ 14 تا 16 دسامبر 2018 برگزار شد ، استفاده شده است.

کلمات کلیدی: شهرهای هوشمند ، جامعه مدنی ،

یادگیری مادام العمر و شهرهای هوشمند

LIFELONG LEARNING AND SMART CITIES

منیر احمدی- دانشگاه شیراز

Monir Ahmadi- University of Shiraz

چکیده

روشهای سنتی در ارائه خدمات در شهرهای امروزی ناکافی است. به نظر می رسد که شهرهای هوشمند ، که از فرایندهای مدیریت شهری از تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات استفاده می کنند ، جایگزینی برای روش های سنتی شوند ، اما امروزه به جای لوکس بودن ، به عنوان یک ضرورت به نظر می رسند.

افراد باهوش ، پیش شرط موفقیت شهرهای هوشمند ، در چارچوب یادگیری مادام العمر در این مطالعه مورد بررسی قرار میگیرند.

تا زمانی که یادگیری مادام العمر به عنوان یک اصل پذیرفته نشود ، به نظر نمی رسد هوشمند سازی مردم و بنابراین شهرهای ما امکان پذیر باشد. رابطه ایجاد شهرهای هوشمند با هوشمند سازی مردم و ارائه یادگیری مادام العمر از طریق روش ها و ابزارهای یادگیری هوشمند و در نتیجه ایجاد افراد باهوش ، نقطه شروع این مطالعه می باشد.

کلمات کلیدی: شهر هوشمند ، افراد باهوش ، یادگیری مادام العمر

مدیریت و تکنولوژی عمومی: در زمینه تعامل نهادی و اجتماعی

PUBLIC ADMINISTRATION AND TECHNOLOGY: ON INSTITUTIONAL AND SOCIAL INTERACTION

مهدی سلامی- پوهنتون فاریاب

Mahdi Salami- University of Faryab

چکیده

این مطالعه به تعامل بین مدیریت دولتی و تکنولوژی - یا مواجهه با آن ، از ویژگی های متمایز مدیریت دولتی ، با توجه به بحث سنتی ، که می تواند فقط تکنولوژی را از پشت دنبال کند ، بررسی می کند تا چالش های بالقوه و گزینه های راه حل را برای درک بیشتر آنها تجزیه و تحلیل کند. اندازه نهادی ، سطح پیچیده و پویای محیط ، نیازها و اولویت ها می تواند ساختار ارگانی - سازمانی را برجسته کند. فرهنگ شرکت را می توان در اولویت و آگاهی منعکس کرد. از نظر کشورهای در حال توسعه ، مشکلات تولید تکنولوژی و تعیین اولویت های آنها می تواند در تعامل اجتماعی بیان شود. فرض و اصول توسعه کشور ممکن است مربوط به کل تصویر باشد. در این چارچوب ، در حالی که به طور کلی بحث های نظری در حال بررسی است؛ ابعاد خاص کشور ما نیز به طور خلاصه مورد بحث قرار می گیرد.

کلمات کلیدی: مدیریت دولتی ، تکنولوژی ، جامعه فناوری

واقع استراتيجيات الإبداع الإداري في جودة الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي
(دراسة ميدانية في مصارف محافظة دهوك الحكومية والاهلية)

THE ROLE OF ADMINISTRATIVE CREATIVITY STRATEGIES IN IMPROVING THE QUALITY OF THE JOB PERFORMANCE OF THE BANKING ACTIVITY

(A FIELD STUDY IN GOVERNMENTAL AND PRIVATE BANKS OF DUHOK
GOVERNORATE)

Assist Prof. Dr. Mudhaffar M. Noori

University of Duhok /College of Administration and Economic Sciences

Nasreen M. AL-hakim (phd)

University of Duhok /College of Administration and Economic Sciences

المستخلص

اهتمت الدراسة بالتعرف على واقع استراتيجيات الإبداع الإداري في مسار الأداء الوظيفي للعاملين في مصارف محافظة دهوك الحكومية و الاهلية في اقليم كردستان العراق وذلك من خلال دراسة واقع الإبداع الإداري ومسار الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي. اعتمد الباحثان منهج البحث القائم والتحليل البعدي، الذي يركز على جمع البيانات عن الظاهرة وتفسيرها واختبار نتائجها، وجرى استعمال البرنامج الاحصائي (SPSS) الجاهز للعلوم الاجتماعية لتحليل البيانات التي جرى الحصول عليها من خلال استطلاع رأي عينة البحث المكونة من (91) شخصا من الاداريين و العاملين في المصارف الحكومية و الاهلية في محافظة دهوك والخروج بتوصيات تعمل على زيادة الاهتمام بجانبين الإبداع ومسار الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي، توصلت الدراسة الى جملة من الاستنتاجات كان من اهمها ان ادارة المصارف الحكومية والاهلية لا تدعم ولا تشجع الإبداع ولا تتبناه بشكل جدي. وكذلك ايضا لا تهتم بإنشاء وحدات البحث والتطوير لتحسين الأداء الوظيفي المصرفي. وخرجت الدراسة بعدد من التوصيات كان من اهمها ضرورة توجه ادارة المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك نحو دعم وتشجيع التنافس الإبداعي بين فرق العمل داخل المصرف.

الكلمات المفتاح: الإبداع ، جودة، المسار الوظيفي

Abstract

The study was interested in indentifying the role of administrative creativity strategies in the career path of employees in the governmental and private banks of Duhok Governorate in the Kurdistan Region of Iraq, through studying the reality of administrative creativity and the career performance path of banking activity. The two researchers adopted the existing research methodology and dimensional analysis, which focuses on collecting data on the phenomenon, interpreting it and testing its result. and workers in governmental and private banks in Duhok governorate and coming with recommendations that increase interest in the aspects of creativity and the career path of banking activity , the study reached a set of conclusions, the most important of which was that management of government and private banks does not support and does not adopt it seriously, It is also not interested in establishing research and development units to improve banking job performance. The study came out with a number of recommendations. The most important of which was the necessity of directing the administration of government and private banks in Duhok governorate towards supporting and encouraging creative competition among work teams within the bank.

Key words: creativity, equity, career path (<https://orcid.org/0000-0001-5120-1353>)

المقدمة:

ربما تكون إستراتيجية الإبداع الإداري في المصارف الحكومية و الأهلية عائقا امام تقدمها وإبتكارها لاسيما في اطار عملها في عصر سريعة التحول ، ما لم يمتلك مديري المصارف افكارا استراتيجية مرنا قابلا للتكيف مع المتغيرات التكنولوجية والبيئية المعاصرة.

فالتفكير الاستراتيجي سابق للاستراتيجية ، اذ لم تعد الحاجة قائمة لاستراتيجية في الظروف متقلبة بقدر ما نحتاج الى تفكير استراتيجي يمنحنا مرونة كافية، نحن بحاجة الى استراتيجيات فورية نواجه بها المحاولات الاجهازية التي تواجه إستراتيجية المصارف للتأكيد على مدخل الادارة المسؤولة بالسيناريوهات، فالمدبر الناجح يستفيد من المواقف الإستراتيجية ليستغل الموقف الاكثر ملائمة، ويتخذ القرارات المناسبة والصحيح، لتقدير تفكير ذهني سريع يتكيف ويتواءم مع إستراتيجية المصرف لمواجهة التحولات النشاط العمل ويلائم إستراتيجية المصرف ويتكيف مع التغير الحاصل مع بيئتها الخارجية، وهذا هو الإبداع الاستراتيجي بحد ذاته الذي نعرفه يجب ان يكون لدى المدراء القدرة على تغيير اسس التنافس في السوق وتغيير مواقع العاملين والتكيف مع التغيرات الحاصلة في البيئة الخارجية للمصرف والجميع يعرف جيدا الأهمية البالغة لموضوع الإبداع والدور الكبير الذي يؤديه لتوظيف المهارات والمعلومات والأفكار الذي يمتلكه العاملين كثقافة كامن، لإجراء تغييرات سواء على الروتين المطبق او أساليب التعامل لاشباع حاجة زبائن المصرف.

ونظرا لدور المصارف في تنشيط الحركة الاقتصادية ووضع الراهن المتأزم الذي يمر به العراق، المتعلقة بمساهمة المصارف في تحريك الاقتصاد ، وفي تطويرها لتلائم مع العصر التكنولوجي المعاصر ولسد احتياجات الوضع الحالي أمر تحتمه الضرورة ويعول عليه كثيرا في تحقيق مستلزمات الاستدامة المستمرة لتطور والنمو المصارف، وهنا نؤكد بأن هناك الحاجة الملحة إلى الإبداع الإداري ولتحسين جودة أداء العاملين بهدف الإسهام في تحقيق النتائج بكفاءة وفاعلية.

انطلقت هذه الدراسة من مشكلة مفادها تراجع استخدام إدارة المصارف العاملة في الساحة العراقية للأساليب المتطورة الضرورية واللازمة لتحقيق مفهوم الإبداع الإداري لديها والعمل على تعزيزها في الأداء الوظيفي للعاملين وليست هناك اي محاولة او سعي من قبل ادارة المصارف لوضع استراتيجيات واضحة المعالم لتحقيق الإبداع الإداري. تتحدد اهداف الدراسة في كشف وتشخيص المعوقات المادية والشخصية التي تقف امام ممارسة عملية الإبداع الإداري وتوضيح أفضل الوسائل للتعرف و مواجهة معوقات تطبيق اسس الإبداع الإداري، من أجل رفع مستوى قابلية الإبداع لدى الموظفين العاملين في مصارف العينة.

تضمنت الدراسة أربعة مباحث رئيسة في المبحث الأول منها منهجية الدراسة وفي المبحث الثاني تم عرض الجانب النظري، ويتكون من فقرتين احدهما يشمل مفهوم الإبداع واهم استراتيجياته والثاني مفهوم أداء العاملين للنشاط المصارفي وطرق تحسين جودة الأداء. اما المبحث الثالث فقد خصص للجانب العملي ، تضمن عرض استمارة الاستبيان والتحليل الإحصائي للنتائج. وفي المبحث الرابع الاستنتاجات والتوصيات.

يتضمن هذا المبحث عرضاً لفقرات منهجية الدراسة وكما يأتي:

يعدّ واقع استراتيجيات الإبداع الإداري في تحسين جودة الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي من الركائز الأساسية التي يستند عليها المصارف في محافظة دهوك. رغم حداثة محاول مواجهة جميع التحديات من أجل تحقيق استمرارية النشاط المصرفي والمساهمة في تحريك الاقتصاد المحلي في محافظة دهوك.

1- مشكلة الدراسة: يمكن تلخيص مشكلة الدراسة من خلال النقاط الآتية :

أ- تتمثل مشكلة الدراسة في ضعف استخدام إدارة المصارف الأهلية في محافظة دهوك للأساليب الضرورية واللائمة لتحقيق مفهوم الإبداع الإداري لديها والعمل على تعزيزها في الأداء الوظيفي للكوادر العاملة في المصرف .
ب- غياب الاستراتيجيات واضحة المعالم لتحقيق الإبداع والتقدم.

ت- ليس لدى المصارف العراقية بما فيها مصارف الاقليم اي تصور واضح عن أهمية علاقة الإبداع الإداري بتحسين جودة الأداء الوظيفي للعاملين .

2- أهداف الدراسة:

تسعى هذه الدراسة إلى تحقيق مجموعة من الأهداف أهمها:

أ- تحديد أهم التحديات المادية والشخصية التي توجهها ممارسة عملية الابتكار و الإبداع الإداري وتمنع تحقيقه من وجهة نظر مديري وموظفي المصارف الحكومية والأهلية في محافظة دهوك.

ب- التعرف على واقع عناصر الإبداع الإداري ومستوى الإبداع لدى موظفي المصارف الحكومية والأهلية في محافظة دهوك،

ت- التعرف على مدى استعمال الإدارة للأساليب الإدارية التي تحقق مفهوم الإبداع الإداري وتعزيزه.

ث- تشخيص الأساليب الإدارية المطبقة من قبل الإدارة لتحقيق مفهوم الإبداع الإداري وتعزيزه

ج- معرفة واقع الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف الحكومية و الأهلية في محافظة دهوك.

3- أهمية الدراسة:

تبرز أهمية الدراسة في محاولتها مواجهة تحديات العصر بشكل يضمن توفير الجودة في الاختصاصات المختلفة , ومن ثم توفير الكفاءات المطلوبة لسد حاجة المصارف في إقليم كردستان العراق. من خلال ما يأتي:

أ- تعد الدراسة مبادرة من مبادرات الدراسة الميدانية المماثلة والتي يمكن إن تعالج موضوع استراتيجيات الإبداع الإداري ودورها في الأداء الوظيفي من جوانب متعددة.

ب- تشجع الدراسة إدارات المصارف الحكومية و الأهلية في محافظة دهوك للتوجه نحو الإبداع الإداري وزيادة الوعي بأهميته لدى العاملين في المصارف وذلك لتحقيق أهداف المصارف الاستراتيجية المتمثلة بالارتقاء بمستوى الأداء الوظيفي الجيد.

ت- يمكن لنتائج الدراسة واستنتاجاتها إن تسهم بقدر ما في زيادة الفائدة والعائد لإدارة المصارف الحكومية والأهلية إذا ما أخذت بنتائجها وتكون دليلاً إرشادياً لها.

ث- توفر الدراسة معلومات مدعومة بمؤشرات رقمية مستلهم من نتائج التحليلات الإحصائية تساعد الإدارة العليا للمصارف الحكومية و الأهلية للتوجه نحو مساندة جوانب القوة ومعالجة نواحي الضعف في أداء الوظيفي للعاملين في المصارف.

4- حدود الدراسة:

أ- الحدود المكانية: مصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك

ب- الحدود الزمنية: سنة 2020-2021.

ت- الحدود العلمية: ان البحث محدد علميا بما جاء بأهدافه

5- هيكل الدراسة:

تضمنت الدراسة اربعة مباحث خصص المبحث الاول لشرح منهجية الدراسة والمبحث الثاني لتقديم الاطار النظري والمبحث الثالث تم اختبار وتحليل فرضيات الدراسة والمبحث الرابع والآخر لعرض الاستنتاجات والتوصيات التي توصلت اليها الدراسة.

6- فرضيات الدراسة:

لتحقيق هدف الدراسة، تم وضع مجموعة من الفرضيات التي تركز على واقع استراتيجيات الإبداع الإداري في تحسين جودة الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي في محافظة دهوك، وهذه الفرضيات هي:

الفرضية الاولى:

لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين إستراتيجيات الإبداع الإداري بشكل عام و الأداء الوظيفي لموظفي المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك.

يتفرع من الفرضية الاولى الفرضيات الفرعية الآتية:

- أ. لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين إستراتيجية التطوير المصرفي وجودة الأداء الوظيفي.
- ب. لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين إستراتيجية الاختصاص الوظيفي وجودة الأداء الوظيفي.
- ت. لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين الإستراتيجية الدورية وجودة الأداء الوظيفي

الفرضية الثانية:

لا يوجد تأثير دال إحصائيا لاستراتيجيات الإبداع الإداري في جودة الأداء الوظيفي ويتفرع من الفرضية الثانية الفرضيات الفرعية الآتية:

- أ- لا يوجد تأثير دال إحصائيا لإستراتيجية التطوير المصرفي في جودة الأداء الوظيفي.
- ب- لا يوجد تأثير دال إحصائيا لإستراتيجية الاختصاص الوظيفي في جودة الأداء الوظيفي.
- ت- لا يوجد تأثير دال إحصائيا للإستراتيجية الدورية في الأداء الوظيفي

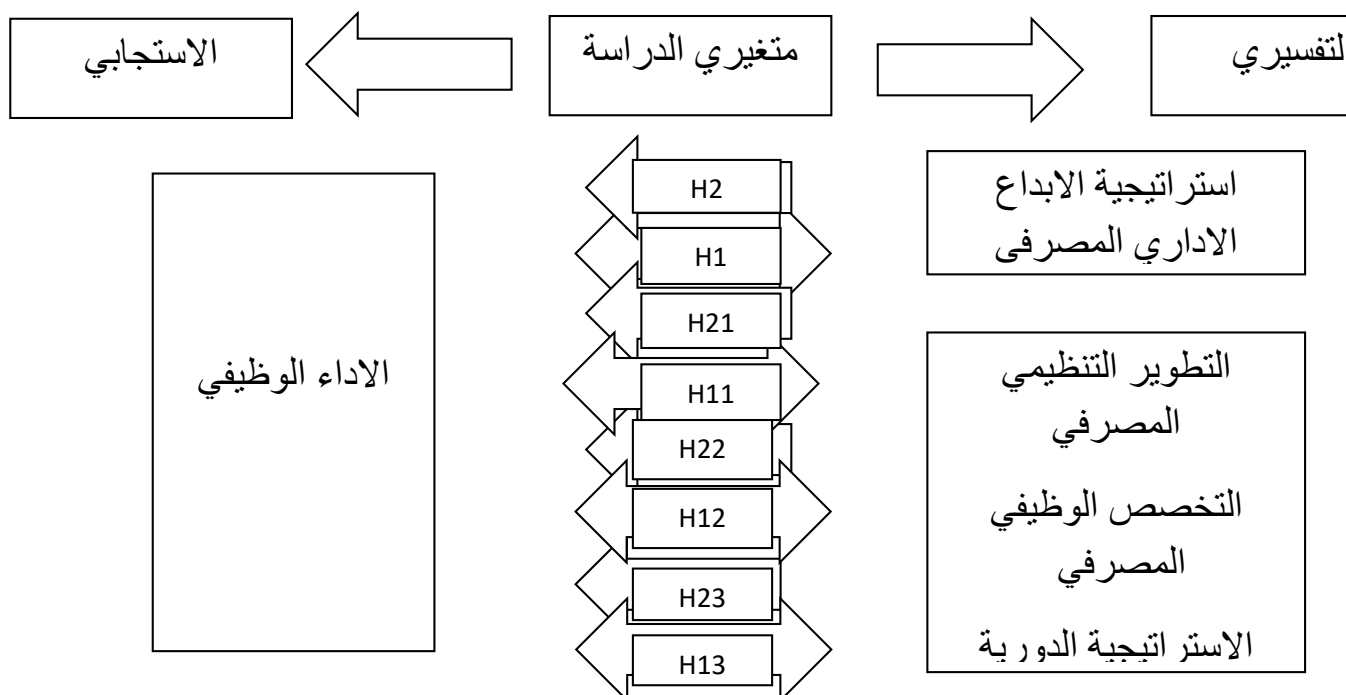
7- مخطط الدراسة الفرضي:

في ضوء مشكلة الدراسة وأهدافها قام الباحثين بوضع مخطط فرضي يصور علاقات الارتباط والتأثير بين المتغير التفسيري والمتغير الاستجابي وذلك بهدف توضيح العلاقة بين استراتيجيات ادارة الابداع المصرفي وجودة الأداء الوظيفي لموظفي المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك.

يوضح الشكل التالي مخطط الدراسة الذي تم استنتاجه من واقع الأدبيات الإدارية المصرفية ،اذ يشتمل على نوعين من المتغيرات الأساسية هي:

- المتغير التفسيري المتمثل باستراتيجيات الإبداع الإداري المصرفي . ويتضمن المتغيرات الفرعية:
- أ- إستراتيجية التطوير التنظيمي المصرفي.
- ب- إستراتيجية الاختصاص الوظيفي المصرفي.
- ت- الإستراتيجية الدورية.
- المتغير الاستجابي: ويشمل على الأداء الوظيفي للنشاط المصرفي

شكل مخطط فرضي للدراسة

8- منهج الدراسة: اعتمدت الدراسة منهج البحث القائم والتحليل البعدي اذ اشار الكتاب الى هذا المنهج بانه تصميم يمكن من خلاله وضع الخطط لجمع المعلومات والتي تجعل الدراسة تبين أغراضها بطريقة بسيطة ومتراصة ونظامية، وهو تقنية حديثة تسمح للباحثين بدمج نتائج البحوث التي تتشابه فيها فروع وعلوم مختلفة وعلى سبيل المثال دراسات ادارة المصارف بأقسامها المعرفية المختلفة، كما أن تشير الدراسة الى انه منهج يتصف بالشمول إذ انه يستند في نفس الوقت إلى مناهج أخرى من أجل الوصول إلى غايته، وعلى سبيل المثال المنهج الوصفي والمنهج التجريبي كونه يزود بأدلة تأخذ بالاعتبار السبب والتأثير. (الساعدي، 2006: 32-33)

9- طرق جمع البيانات :

- أ- الجانب النظري : اعتماد الباحث في الجانب النظري على المصادر العربية والاجنبية التي تضمن الكتب والوريات والرسائل والاطاريح، كما تم الاستفادة من الشبكة الدولية للمعلومات في جمع البيانات بما يتعلق موضوع دراستنا .منها استلهمنا كيفية معالجة مشكلة الدراسة .
- ب- الجانب العملي : تم اعتبار الاستبانة المصدر الرئيسي للحصول على البيانات والمعلومات المتعلقة بالجانب العملي . انها تلائم كثيرا للدراسات الوصفية ، وهي أداة قياس ادراكية، صممت وفق المقاييس العلمية المعتمدة والموجودة في دراسات ذات اختصاص مشابه لموضوع الدراسة الحالية وقد تكيفت لكي تتلائم مع بيئة ادارة

مصارف العينة . وتضمنت الاسئلة المتعلقة بمتغيرات الدراسة وجرى تحديد فقرات موزعة على ابعاد متغيرات الدراسة واستخدم مقياس ليكرت الخماسي .

10- مجتمع الدراسة وعينتها :

اختير القطاع المصرفي في اقليم كردستان العراق مجالا لتطبيق الدراسة لما لهذا القطاع أهمية كبيرة في تنشيط الاقتصاد الوطني. شمل مجتمع الدراسة على المصارف الحكومية والاهلية العاملة في محافظة دهوك . أما العينة فهي عينة قصدية اختيرت من المدراء ورؤساء شعب والموظفين من الادارة الوسطى العاملين في المصارف. العينة متلائمة مع متغيرات الدراسة الذي يحتاج نسبة من الفهم والشمولية في التصور والمسؤولية والاطلاع الواسع ، اذ بلغ مجموع عينة الدراسة (95) موظفا من أصل (380) موظف وهي تمثل 25% وهي نسبة مقبولة في الدراسات العلمية، وكانت نسبة الاستجابة لاجمالي عينة الدراسة (96.8%) هي نسبة جيدة ومن ضمن الاستثمارات 7 لم يتم اعادنها، وبذلك فان عدد الاستثمارات المتبقية مثلت عينة البحث كانت (91) استمارة .

11- ادوات المعالجة الاحصائية:

لتحقيق أهداف الدراسة واختبار صحة فرضياتها، استخدم الباحثين الوسائل الاحصائية التالية :

- أ- الوسيط Median : وهو قيمة وصفية تعطي فكرة اولية عن طبيعة المجموعات الاحصائية وهو من أكثر المتويات اللامعلمية تداولاً وذلك لسهولة استخدامها .
- ب- معامل ارتباط الرتب Kendall's Rank Correlation : اعتماد قانون كندال على الاشارات فان كانت الرتب التي تقارن مع الرتبة المعينة اكبر أخذت اشارة موجبه ذلك لأنها مع ترتيب الأعداد الطبيعية، وان كانت اصغر أخذت اصغر اشارة سالبة، ويكون معامل ارتباط الرتب مساويا للنسبة بين المجموع الجبري للاشارات بوضعها الحقيقي على مجموع الاشارات عندما تكون الرتب للقيم المرتبة ترتيبا تصاعديا أو تنازليا .
- ت- الانحدار البسيط simple regression: ويعد من الاساليب الاحصائية المتقدمة لقياس الأثر بين متغير تفسيري والمتغير المستجيب .
- ث- معامل الاختلاف Coefficient of Variation: وهو أحد مقاييس التشتت المطلق ويستعمل للمقارنة بين درجات تشتت مجموعتين أو أكثر من القيم عن اوساطها الحسابية ، وهو نسبة مئوية خالية من الوحدات تستخدم في حالة الجداول التكرارية المغلقة (سعيد ، 144:2013). 12- مقاييس الدراسة ومتغيراتها :جرى تصميم الاستبانة من قبل الباحثين بعد الاطلاع على الأدبيات والاستناد عليها، جرى اختبار مصداقيتها بعرضها على مجموعة من المختصين من الخبراء لتحكيمها من حيث صدق الظاهري وصدق المحتوى ، اذ اجريت التعديلات المناسبة عليها بالاعتماد على ملاحظاتهم وضعناه في صيغتها النهائية ، واختبار مدى ثباتها فقد استعمل اختبار (الف- كرونباخ) (Cronbach-Alpha) لقياس مدى الاتساق الداخلي ، فأداة القياس تتمتع بالثبات اذا كانت تقيس سمة محددة قياسا يتصف بالصدق والاتساق ، وان الحد الأدنى لقيمة معامل (الف- كرونباخ) يجب ان لا تقل عن (0.68) (جودة، 300:2009) وبلغت قيمة (الف- كرونباخ) لمتغيرات الدراسة كما هو موضح في الجدول (رقم 1) :

جدول رقم (1) يبين معامل (ألفا- كرونباخ) لمتغيرات الدراسة	
المتغير	معامل (ألفا- كرونباخ)
استراتيجية التطوير التنظيمي المصرفي	0.72
استراتيجية التخصص الوظيفي	0.741
الاستراتيجية الدورية	0.70
الاداء الوظيفي	0.77

تدل النتائج على ثبات اداة القياس (الاستبيان) وبدرجة مناسبة، لوقوع جميع القيم ضمن الحدود المقبولة .
المتغيرات الرئيسية في الدراسة هي :

أ- المتغير التفسيري : ويتمثل بالمتغير الرئيس (استراتيجيات الابداع الاداري) وقد استعمل فيه مقياس يتألف من (22) فقرة تتوزع على متغيرات الفرعية الآتية :

- استراتيجية التطوير التنظيمي
- استراتيجية التخصص الوظيفي
- الاستراتيجية الدورية

ب- المتغير الاستجابي ويتمثل بالمتغير (الاداء الوظيفي) وهو يتألف من 12 فقرة.

المبحث الثاني الإطار النظري الإبداع الإداري و الأداء الوظيفي

1- مفهوم الإبداع من الناحية الموضوعية:

يعتبر الإبداع من الأمور المهمة بالنسبة لجميع المنظمات التي تواجه بيئة تنافسية متغيرة، وقد أصبح تشجيع الابتكار والإبداع في مقدمة الأهداف التي تسعى العديد من المنظمات بما فيها المصارف إلى تحقيقها. وقد ازدادت أهمية الإبداع مع ازدياد المنافسة بين المنظمات وخاصة المنافسة الدولية والتي زادت من حاجة المنظمة إلى الإبداع تجنباً لخطر الانهيار والتخلف.

يرى قسم من الكتاب أن الإبداع ظاهرة معقدة متعددة الوجوه أكثر من اعتبارها مفهوماً نظرياً محدداً. (السامرائي، ١٩٩٤م، ص ١٩١) لذلك اختلف العلماء في تحديد مفهوم الإبداع، فلم يكن هناك تعريف محدد متفق عليه، ولعل ذلك يرجع إلى كثرة المجالات التي شاع فيها هذا المفهوم من جهة، وإلى اهتمام الباحثين ومدارسهم الفكرية من جهة ثانية، وتعدد جوانب الظاهرة الإبداعية وتعقدها من جهة ثالثة. (همشري، 1446 هجري، ص ١١٧) إلا أنه وجد أن تعريف الباحثين لمفهوم الإبداع تتمحور حول عدد من الأبعاد منها:

أ- يعرف الإبداع بأنه: " العملية التي تتضمن الإحساس بالمشكلات والفجوات في مجال تكوين بعض الأفكار أو الفروض التي تعالج هذه المشكلات، واختبار هذه الفروض وإيصال النتائج التي توصل إليها المفكر إلى الآخرين ". (منصور، 2013م، ص 67-81) وقد عرف جيلفورد (الإبداع على أنه " تنظيمات من عدد من القدرات العقلية البسيطة، وتختلف هذه التنظيمات فيما بينها باختلاف مجال الابتكار وتتمثل هذه القدرات في الطلاقة اللفظية والمرونة والأصالة والحساسية للمشكلات. "

ب- ويُعرف الإبداع على أنه سلوك مغاير غير المتوقع والمفيد للملائم للاوضاع، كما نظر البعض إلى الإبداع على أنه عملية تتمثل في الوصول إلى نتائج جديدة ينشأ بها لدى الفرد من مزايا فريدة أو استثنائية من جهة ومن الحوادث والأشياء المادية والأشخاص والظروف المحيطة التي نشأ فيه الفرد من جهة أخرى، ويعبر عنه البعض الآخر أنه عملية عقلية مولدة تؤدي إلى إنتاج أفكار مفيدة جديدة وغير مألوفة من قبل الفرد أو مجموعة صغيرة من الأفراد الذين يعملون معاً. (رشوان، ٢٠٠٢م، ص ١٣)

ت- الإبداع الإداري لا بد أن يبنى على قدرات الفرد في رؤيته للمشكلات وحلها، وعلى تميزه الذهنية وثقافته التي يمكن تنميتها وتطويرها بوجود الجو المناسب والإدارة الكفوءة على علاقات العمل المتفاعلة التي تنمي القدرة في الوصول إلى الأفكار والحلول الجيدة بطريقة حديثة ومبتكرة. وتظهر الحاجة إلى الإبداع عندما يدرك صانعو القرار في المنظمة أن هناك فرق بين أداء المنظمة الفعلي والأداء المطلوب. وهذا التفاوت يشجع الإدارة على الإبداع. (المعمروني، 2004: 27)

1- خصائص الإبداع الإداري:

- ان أهم خصائص الإبداع تتضمن الاتي: (البدراني: 2011: 11)
- أ- الإبداع صفة إنسانية: أي أن وجودها بصورة عامه لدى البشر، لكن بدرجات متفاوتة، وليست مقصورة على ذوي المواهب أو الذكاء العالي وحدهم.
 - ب- الإبداع صفة مركبة: تتحكم فيها عوامل عديدة، لذلك ظهرت نظريات عديدة تحاول فهمه وتفسيره.
 - ت- الإبداع صفة صحية: فإذا أدرك الشخص أنه مبتكر زادت ثقته في نفسه مما يساعده على الإنتاج والىيجابية
 - ث- الإبداع يرتبط بالواقع وخصائص المنظمة: فكلما كانت الإبداعات متوافقة مع خصائص المنظمة كان ذلك أدعى إلى تشجيعها وقبولها والعمل بها، والعكس صحيح.
 - ج- الإبداع صفة فردية وجماعية.

ح- الإبداع كالشخصية يرتبط بالعوامل الموروثة كما يمكن تنميته وتطويره

2- التحديات التي يواجهها الإبداع الإداري:

يتعرض الإبداع في المؤسسات الى مقاومة من قبل العاملين ويمكن إن يتمثل بالاتي: (العنزي, 203: 2009)

أ- التفكير بان الإبداع يخلق وظائف جديدة أو فرص عمل جديدة لا يتمكن العاملين الموجودين أشغالها وبالتالي يبدأ القلق لدى العاملين من فقدان الوظيفة

ب- بعض الإداريين الذين على وشك التقاعد لا يحذون رؤية التغيير في المنظمة

ت- مشرفي العمل يتحذرون الاصطدام بين ثقافتين مختلفتين.

ث- امكانية العامل المادية اذ إن الحماس وحده غير كافي للتغيير وان الأفكار محتاج الى من يمولها من اجل تنفيذها .

يتأثر سلباً بالتحديات التي يمكن أن تعترض طريقه، إذ تحول من دون تحقيق الهدف المطلوب، التحديات التي يمكن تصنيفها إلى المجالات التالية: (البدراني, 2011: 16-17)

أ- تحدي المعوقات الذاتية: وهي المتعلقة للثقافة الكامنة للفرد نفسه، والتي نمت معه بالاحتكاك وتراكم الخبرات وتشمل : المعوقات العقلية - الانفعالية والدافعية.

ب- تحدي المعوقات التنظيمية: وهي التي تتعلق بأنظمة المؤسسة والمسؤولين عنها، تمنع الاستفادة من القدرات الإبداعية لأفرادها. ومن الصعب حصر جميع العوامل المؤثرة في ذلك، إلا أنه يمكن ذكر أبرزها والمتمثل:

بمعارضة التغيير، جمود الأنظمة، غياب جو الحرية، الالتزام الحرفي بالقوانين، ازدواجية المعايير، ضعف كفاءة القيادات الإدارية، المركزية العالية، ضعف توفر وسائل الاتصال المفتوحة، صعوبة الحصول على البيانات المطلوبة، قلة البرامج التدريبية التي تنمي الإبداع، غياب العمل الجماعي، انشغال المديرين بالأعمال الروتينية، الصراعات بين الرئيس والمرؤوس،

الخشية من تألق بعض الموهوبين الذي يؤثر بذوي الإمكانات التقليدية في الأداء ويأخذ ادوارهم، وغيرها الكثير. ان تحديات التي تقف عائقا امام تنمية الإبداع كثيرة اهمها: (حريم, 2000: 477)

أ- الالتزام الحرفي بالقوانين والتعليمات والأنظمة والإجراءات.

ب- عدم ثقة بعض المديرين بأنفسهم وبالعاملين معهم.

ت- المناخ التنظيمي غير الصحيح.

ث- وجود قيادة إدارية غير مؤهلة.

ج- تطبيق هيكل تنظيمي غير سليم لا يسمح للأفراد بحرية الرأي والاجتهاد والتصرف والحكم

ح- العمليات الإدارية غير السليمة، بما في ذلك القيادة واتخاذ القرارات والاتصالات

3- مستلزمات الإبداع الإداري:

أهم مستلزمات الإبداع الإداري كالاتي : (البدراني, 2011: 22)

الاستعداد لذلك، استشعار المسؤولية، فهم نظام العمل والإيمان بقيمته وأهمية إتقانه، تطبيق أساليب الإدارة الحديثة

حسن إدارة الوقت، وتخصيص جزء منه للنشاط الابتكاري، وضع إستراتيجية الإبداع المناسبة ، مهارات الاتصال الفعال والقدرة على التأثير، الانتماء الصادق، وتفويض السلطة، توفير الكفاءات الاستشارية قدر المستطاع ،التعامل مع متطلبات التغيير، والاستفادة من تجارب الآخرين ،استحضار نماذج الناجحين، والقدرة على التنبؤ، وإجراء البحوث، وتسجيل الأفكار وتبويبها فور ورودها

فالفكرة تأتي أحيانا في وقت غير مناسب ثم لا تلبث أن تنسى وقد لا تعود، تعمل هذه المتطلبات إذا توافرت بجانب السمات الإبداعية في الفرد على تنمية عملية الإبداع الإداري، ودفعه للأمام، وبالتالي تحقيق أعلى درجة من الكفاءة في انجاز العمل، وتحقيق أهداف المنظمة.

4- سياسات الإبداع الإداري:

يعتبر معرفة معوقات الإبداع الإداري الخطوة الأولى في توفير المناخ الملائم للإبتكار الذي يؤدي بدوره الى تعزيز الإبداع الإدارة العليا تحتاج إلى وضع رؤية واضحة لتحقيق هدف الإبداع تطبيق البرنامج الذي يجعل تنفيذه واقعية، فإذا لم يكن الإبداع الإداري مبرما تصبح إستراتيجية الإبداع فوضوية، ولتحقيق هذا الهدف تسعى المنظمة الى وضع استراتيجيات للإبداع لغرض التنفيذ، ويقصد باستراتيجيات الإبداع السياسات التنظيمية التي تصمم لتشجيع العملية الإبداعية وإيجاد الجو الإبداعي المناسب داخل المنظمة وتتعدد وتتداخل هذه الاستراتيجيات بعضها مع البعض، إن نجاح الإدارة في الإبداع يعد مهمة في الوقت الذي يكون فيه إستراتيجية للبقاء والنمو في المنافسة، وفيما يأتي عرض لتصنيف هذه الاستراتيجيات كالآتي: (العميان، 2005: 57) (Wood: 2007)

أ- نظام التطوير المؤسسي Organizational Development Strategy:

وهي عبارة عن مجموعة من الأساليب أو الطرق المستلهم بشكل عام من العلوم السلوكية والتي تصمم لتزيد من قدرة وكفاءة المنظمة على التكيف مع التغيير وزيادة فاعليتها. ومن الأمثلة على هذه الطرق جمع البيانات، تشخيص المنظمة، تدريب الحساسية، وتطوير الفريق، واستخدام وكلاء التغيير وهي بشكل عام موجهة نحو المحددات السلوكية وعلى سبيل المثال قيم والعادات والتقاليد للأفراد والعلاقات والتفاهم فيما بينهم. وهناك تركيز كبير ليس فقط على إزالة معوقات التغيير، ولكن أيضا على تسهيل التغيير بوصفه عملية مستمرة.

ب- نظام التخصص الوظيفي: Functional Specialization Strategy

قيام المنظمة بتصميم وحدات لتنفيذ النشاطات المتخصصة وبهدف الترويج للإبداع التنظيمي تصمم وحدات تنظيمية ذات بيئة تشغيلية ملائمة للمراحل المختلفة من العملية الإبداعية، مثل إنشاء وحدات البحث والتطوير أو مجموعات التخطيط ويمكن أن تكون هذه الإستراتيجية تستخدم أكثر من قبل المنظمات التي تسعى إلى إيجاد أعمال إبداعية تغطي مساحات تنظيمية صغيرة نسبيا ولا تكون جذرية، ويعد التخصص الوظيفي الإستراتيجية الأكثر شيوعا من بين استراتيجيات الإبداع التنظيمي.

ت- المواقف الدورية Periodical Strategy :

القدرة على استعمال أشكال تنظيمية غير ثابتة أو متغيرة، ومن الأمثلة على هذه الإستراتيجية استخدام نموذج المصفوفة الذي يجري وفق تجميع مجموعة من المختصين والعاملين لتنفيذ مشروع معين وإنشاء بناء تنظيمي مؤقت يحل عند الانتهاء من المشروع ومن ثم تحديد الأفراد للعمل في مشاريع أخرى، ومن الأمثلة الأخرى على هذه الإستراتيجية:

- نقل أفراد الإدارة العليا للعمل في بيئات تشغيلية مشابهة ولكنها ذات مسؤوليات وظيفية مختلفة.

- التعيين الدوري لموظفين جدد ذوي خبرات مختلفة وخاصة بالنسبة للمناصب التي تمتلك إمكانية إبداعية غير عادية.
- التطوير المتوازي للجماعات التي تعمل على نفس المشكلة أو المشكلات المتشابهة

لأداء الوظيفي

مفهوم وعناصر ومحددات وأنواع الأداء الوظيفي

1- مفهوم الأداء الوظيفي:

- أ- عرف الأداء بأنه عبارة "عن سجل من نتائج الأعمال المنجزة، ويعرفه قاموس أكسفورد "أنه انجاز وتنفيذ وتحقيق أعمال مكلف بتنفيذها". (Armstrong, 2001: 468)
- ب- إذا أرادة المنظمة أن تحقق الميزة التنافسية يجب ان تكون قادرة على إدارة سلوك ونتائج عاملها وذلك من خلال تقييم الأداء حتى يجري التعرف على كفاءة أدائهم (Noe:2009,329).
- ت- الأداء الوظيفي أيضا بأنه "إجراءات تخضع لمراقبة سلوك الأشخاص وتسهم في تحقيق اهداف المنظمة" (Hatrup & Rock, 2002: 25)
- ث- أن مفهوم الأداء الوظيفي يعبر عن "النتائج والمخرجات التي حققها الشخص نتيجة الجهد المبذول من خلال قيامه بالمهام والواجبات والمسؤوليات الموكلة إليه (عكاشة , 2009: 33).
- ج- ان "درجة تحقيق وإتمام المهام المكونة لوظيفة الفرد، وهو يعكس الكيفية التي يتحقق بها، أو يشبع الفرد بها متطلبات الوظيفة". (محمد، 2001: 200)

2-عناصر الأداء الوظيفي:

يتكون الأداء من مجموعة من العناصر أهمها: (Geher: 2004: 223)

- أ- المعرفة بمتطلبات الوظيفة: وتشمل المعارف العامة، والمهارات الفنية، والمهنية والخلفية العامة عن الوظيفة والمجالات المرتبطة بها.
- ب- نوعية العمل : وتتمثل في مدى ما يدركه الفرد عن عمله الذي يقوم به وما يمتلكه من رغبة ومهارات وبراعة وقدرة على التنظيم وتنفيذ العمل من دون الوقوف في الأخطاء.
- ت- كمية العمل المنجز : أي مقدار العمل الذي يستطيع الموظف إنجازه في الظروف العادية للعمل، ومقدار سرعة هذا الإنجاز.
- ث- المثابرة والوثوق: وتشمل الجدية والتفاني في العمل وقدرة الموظف على تحمل مسؤولية العمل وإنجاز الأعمال في أوقاتها المحدد، ومدى حاجة هذا الموظف للإرشاد والتوجيه من قبل المشرفين.

2- محددات الأداء الوظيفي:

الأداء الوظيفي هو الأثر الصافي لجهود الفرد التي تبدأ بالقدرات، وإدراك الدور أو المهام، ويعني هذا أن الأداء في موقف معين يمكن أن ينظر إليه على أنه نتاج للعلاقة المتداخلة بين كل من:

- أ- الجهد: ويشير الجهد الناتج من حصول الفرد على التدعيم (الحوافز) إلى الطاقة الجسمانية والعقلية، والتي يبذلها الفرد لأداء مهمته.
- ب- القدرات: أما القدرات فهي الخصائص الشخصية المستخدمة لأداء الوظيفة، ولا تتغير وتتقلب هذه القدرات عبر فترة زمنية قصيرة.
- ت- إدراك الدور (المهام): ويشير إدراك الدور أو المهمة إلى الاتجاه الذي يعتقد الفرد أنه من الضروري توجيه جهوده في العمل من خلاله، وتقوم الأنشطة والسلوك الذي يعتقد الفرد بأهميتها في أداء مهامه، بتعريف إدراك الدور (محمد, 2001: 200).

المبحث الثالث الجانب العملي

سيقدم هذا المبحث وصفا لمتغيري الدراسة من خلال فقراتها واختبارا لفرضياتها وكما يأتي:

1- وصف وتحليل متغيرات البحث:

بعد تحليل وتبويب البيانات التي حصل عليها الباحثين من خلال الاستبانة واستخدام الوسائل الإحصائية في التحليل والاختبار كانت النتائج كالآتي:

أ- مجموعة الفقرات المتعلقة باستراتيجية التطوير التنظيمي:

تشير قيم معاملات الاختلاف الى ترتيب كل فقرة من فقرات الاستبانة، اذ يتضح فقرة 10 حققت الترتيب الاول من بين فقرات الاستبانة في مستوى الموافقة، مما يشير الى ارتفاع اهتمام الموظفين العاملين في المصرف بأفكار ومقترحات الآخرين للاستفادة منها في مجال النشاط العمل المصرفي، و جاءت فقرة 8 في الترتيب الثاني في مستوى الموافقة في اشارة الى ان نسبة الموارد المخصصة للبحث والتطوير الروتين المصرفي عالية، في حين تشير نتائج الحسابات ايضا الى انه وبالرغم من تعزيز الادارة المصرفية للثقة بالنفس لدى العاملين لمقاومة الخوف من الفشل الا انها لا تسمح بإجراء تغييرات جذرية على الهيكل المصرفي، والإجراءات والأنظمة المتبعة في المصرف لا تدعم او تشجع الإبداع او تتبناه بشكل جدي، وهي في نفس الوقت لا تضع البرامج التدريبية اللازمة لتقوية الانماط السلوكية للموظفين العاملين في المصرف لتحقيق الإبداع، ويلاحظ تراجع ستة فقرات اذ لم ترتقي اوساطها الى الوسيط المعياري البالغ (3) بما يؤكد تراجع استجابات المبحوثين ازاء مضمون هذه الفقرات

ب- مجموعة الفقرات المتعلقة باستراتيجية التخصص الوظيفي:

بنفس الطريقة يشير الوسيط الى ان درجة اتفاق العينة على اسئلة الاستبانة مرتفعة. ،كما ويتضح ان قيم الوسيط لكل الاجابات كانت اكبر من (3) باستثناء الاجابة على العبارتين مما يشير الى موافقة معظم المجيبين العينة على ما تذهب اليه عبارات الاستبانة.

علاوة على ذلك يتضح ان الفقرة تحت تسلسل (3) حققت الترتيب الاول من بين فقرات الاستبانة في مستوى الموافقة، مما يشير الى تركيز ادارة المصرف على انشاء شعب مهمتها القيام بالأنشطة الوظيفية المتخصصة لإنجاز النشاط المصرفي على اكمل وجه، ثم جاءت الفقرة تحت تسلسل (4) في الترتيب الثاني في مستوى الموافقة في اشارة الى توفير ادارة المصارف للأجهزة والوسائل اللازمة لإكمال الفرق المتخصصة لأعمالها بشكل كفوء وملائم. في حين تشير نتائج الحسابات ايضا الى عدم تشجيع التنافس الإبداعي بين الموظفين المصرف من قبل ادارة المصرف، وتراجع اهتمام الادارة بإنشاء وحدات البحث والتطوير لتحسين الأداء الوظيفي.

ث- مجموعة العبارات المتعلقة بالاستراتيجية الدورية:

تشير نتائج التحليل الى عدم اعتماد الادارة المصارف العينة لسياسة نقل افراد الادارة العليا للعمل في بيئات تشغيلية مشابهة و ذات مسؤوليات وظيفية مختلفة، ولا تتبع ادارة المصرف اسلوب التعيين الدوري لموظفين جدد ذوي خبرات مختلفة.

ج- مجموعة العبارات المتعلقة بالأداء الوظيفي

فان النسب المئوية تشير الى ان درجة اتفاق العينة المبحوثة على اسئلة الاستبانة مرتفعة، كما ويتضح ان قيم الوسيط للإجابات كانت اكبر من (3) مما يشير الى موافقة معظم المجيبين على ما تذهب اليه عبارات الاستبانة. علاوة على ذلك تشير قيم معاملات الاختلاف الى ترتيب كل فقرة من فقرات الاستبانة ،ويتضح ان الفقرة تحت تسلسل(3) حققت الترتيب الاول من بين فقرات الاستبانة في مستوى الموافقة،مما يشير الى امتلاك الموظف العامل في المصرف للقدرات اللازمة للتكيف مع المتغيرات والظروف المستجدة، ثم جاءت الفقرة تحت تسلسل (4) في الترتيب الثاني في مستوى الموافقة في اشارة الى قيام الموظف في المصرف بأداء اعمال ومهام واضحة ومحددة. في حين تشير نتائج التحليل ايضاً الى تراجع مساهمة الأنظمة والقواعد المعتمدة في المصرف على انجاز الأعمال بكفاءة وفاعلية، وايضا لا يوجد تنسيق بين المستويات الإدارية المختلفة لإنجاز الاعمال بالشكل المطلوب.

2- اختبار وتحليل فرضيات الارتباط:

من خلال التحليل السابق، والذي جرى معرفته من خلال العبارات التي حصلت على اتفاق أغلبية المستجيبين العينة ، جرى اختبار فرضيات الدراسة وفق علاقات الارتباط ومعرفة العلاقة بين المتغيرات بالاعتماد على استعمال معامل الارتباط كيندال (Kendalls tau-b) واختبارات (t-test) وباستخدام البرنامج الاحصائي SPSS لغرض اختبار درجة معنوية العلاقة بين المتغيرات، وذلك لأجل إثبات صحة أو عدم صحة الفرضيات التي جرى عرضها في منهجية البحث. يلاحظ ان هناك علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية موجبة بين واقع استراتيجيات الإبداع الإداري المتمثلة ب (إستراتيجية التطوير المصرفي والتخصص الوظيفي والإستراتيجية الدورية) من جهة و (الأداء الوظيفي) على المستوى العام من جهة أخرى وبمستوى دلالة (0.01) في حين اثبتت النتائج عدم وجود علاقة ارتباط ذات دلالة احصائية بين استراتيجية الإبداع الإداري على المستوى العام وبين الأداء الوظيفي في المصارف العينة مما يثبت صحة فرضية البحث القائلة انه (لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين واقع إستراتيجيات الإبداع الإداري بشكل عام و الأداء الوظيفي لموظفي المصارف الحكومية والاهلية العاملة في محافظة دهوك).

النتائج بينت عدم وجود علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين(استراتيجية التطوير المصرفي والأداء الوظيفي) تحت أي مستوى معنوية مما يثبت صحة فرضية البحث الفرعية القائلة انه (لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين إستراتيجية التطوير المصرفي والأداء الوظيفي). (وأيضاً اثبتت النتائج انه لا توجد علاقة ارتباط بين(إستراتيجية التخصص الوظيفي والأداء الوظيفي لموظفي المصارف الحكومية والاهلية في محافظة دهوك) مما يدل على صحة فرضية البحث الفرعية القائلة انه(لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين إستراتيجية التخصص الوظيفي والأداء الوظيفي لموظفي المصارف الاهلية في محافظة دهوك)، يتضح انه لا توجد علاقة ارتباط دالة معنوية بين كل من(الإستراتيجية الدورية والأداء الوظيفي) مما يثبت صحة الفرضية الفرعية القائلة (لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين الإستراتيجية الدورية والأداء الوظيفي لموظفي المصارف العينة).

ولغرض اختبار معنوية العلاقة بين المتغيرات تم الاعتماد على اختبارات (t-test) والموضحة نتائجها بالجدول رقم (2):

جدول (2) يبين قيم المحسوبة و الجدولية لمتغيرات الدراسة

متغيرات الدراسة	استراتيجية الإبداع الإداري	استراتيجية	استراتيجية	استراتيجية
				الاستراتيجية الدورية

الاداء	1	التطوير التنظيمي المصرفي	التخصص الوظيفي	1
درجة الحرية الوظيفي	4,37	10,026	8,068	11,522
T المحسوبة	31,821	31,821	31,821	31,821
مستوى المعنوية	معنوية	معنوية	معنوية	معنوية

يُتضح من خلال الجدول (2) أعلاه الفروق المعنوية بين t المحسوبة و t الجدولية. وتبين بأن (t) المحسوبة لكل المتغيرات هي اصغر من (t) الجدولية. وذلك تحت مستوى معنوية 0.01 ودرجة حرية (1) مما يعني قبول الفرضية الأساسية الاولى والفرضيات الفرعية المتفرعة عنها.

3- اختبار وتحليل علاقات التأثير:

لاختبار الفرضية الرئيسة الثانية وتفروعاتها، اذ ان كلا المتغيرات التفسيرية والاستجابية يمكن قياسها من خلال معادلة الانحدار الخطي البسيط وكانت النتائج كما يعرضها الجدول (1) أفادت فرضية الدراسة الرئيسة الثانية (ب) عدم وجود تأثير دال إحصائي لاستراتيجيات الإبداع الإداري بشكل عام على الأداء الوظيفي لموظفي المصارف العينة. وفي ضوء هذه الفرضية تشير معادلة الانحدار البسيط إلى ان استراتيجيات الإبداع الإداري (X) تؤثر في الأداء الوظيفي لموظفي مصارف في محافظة دهوك (Y)، ويصاغ في ضوء هذه العلاقة معادلة الانحدار البسيط الآتية:

$$Y = a + \beta X$$

إذ أن (a) تمثل مقدار ثابت Constant إما تقديرات هذه القيم ومؤشراتها الإحصائية فقد حسبت على مستوى عينة الدراسة البالغة (91) شخصاً.

جدول رقم (3) يبين تأثير استراتيجيات الإبداع الإداري على الاداء الوظيفي

المتغير المستقل	الثوابت	قيمة F المحسوبة	قيمة F الجدولية
استراتيجية الإبداع الإداري على المستوى العام	α	2,290	3,92
	β	0,259	
استراتيجية التطوير التنظيمي المصرفي	α	2,259	3,92
	β	0,056	
استراتيجية التخصص المصرفي	α	2,605	3,92
	β	0,141	
الاستراتيجية الدورية	α	2,774	3,92
	β	0,86	

من الجدول رقم (3) أعلاه يتضح لنا ان معادلة الانحدار الخطي بين الإبداع الإداري على مستوى العام والأداء الوظيفي للعاملين في المصارف الحكومية والاهلية كالآتي :

الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف العينة = $2,292 + 0,260$ (استراتيجيات الإبداع الإداري) يتضح ايضاً ان قيمة (F) المحسوبة اصغر من قيمتها الجدولية وبمستوى (0.01) وبدرجة حرية (1,89) وهذا يدل على ان منحني الانحدار غير كافي لوصف العلاقة بين (X, Y) وبمستوى ثقة (0.99). وهذا يدل الى قبول الفرضية .

وبنفس الطريقة تدل معادلة الانحدار البسيط الى ان استراتيجيات التطوير التنظيمي (X_1) لا تؤثر في الأداء الوظيفي للعاملين العينة في مصارف محافظة دهوك (Y)، ويصاغ في ضوء هذه العلاقة معادلة الانحدار البسيط التالي :

الأداء الوظيفي = $2,859 + 0,059$ (استراتيجيات التطوير التنظيمي)

وان قيمة (F) المحسوبة اصغر من قيمتها الجدولية وبمستوى معنوية (0.01) وبدرجة حرية (1,89)، وهذا ما يدل على ان منحني الانحدار غي كافي لوصف العلاقة بين (X_1, Y) وبمستوى ثقة (0.99). وان الفرضية الفرعية القائلة

بانه (لا يوجد تأثير دال احصائيا لاستراتيجيات التطوير المصرفي (التنظيمي) عل الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف العينة) لا يمكن رفضها .

وايضا تدل معادلة الانحدار البسيط الى ان استراتيجية الاختصاص الوظيفي (X_2) لا تؤثر في الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف العينة (Y) ، ويصاغ في ضوء هذه العلاقة معادلة الانحدار البسيط التالي :

ان قيمة (F) المحسوبة اصغر من قيمتها الجدولية وبمستوى معنوية (0.01) وبدرجة حرية (1,89)، يدل على منحى الانحدار غير كاف لوصف العلاقة بين (X_1, Y) وبمستوى ثقة (0.99) . وان الفرضية الفرعية القائلة بانه (ر يوجد تأثير دال احصائيا لاستراتيجيات التطوير التنظيمي المصرفي على الاداء الوظيفي للعاملين في مصارف العينة) لا يمكن رفضها .

تشير معادلة الانحدار البسيط الى ان الاستراتيجيات الاختصاص الوظيفي (X_2) لا تؤثر في الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف العينة (Y) ، ويصاغ في ضوء هذه العلاقة معادلة الانحدار البسيط التالي :

$$\text{الأداء الوظيفي} = 0,141 + 2,605 (\text{استراتيجية الاختصاص الوظيفي})$$

ان قيمة (F) المحسوبة اصغر من قيمتها الجدولية وبمستوى معنوية (0.01) وبدرجة حرية (1,89)، يدل على منحى الانحدار غير كاف لوصف العلاقة بين (X_2, Y) وبمستوى ثقة (0.99) . وان الفرضية الفرعية القائلة بانه (ر يوجد تأثير دال احصائيا لاستراتيجيات الاختصاص الوظيفي المصرفي على الاداء الوظيفي للعاملين في مصارف العينة) قد تم قبولها .

اضافة لذلك تشير معادلة الانحدار البسيط الى ان الاستراتيجية الدورية (X_3) لا تؤثر في الأداء الوظيفي للعاملين في المصارف العينة (Y) ، ويصاغ في ضوء هذه العلاقة معادلة الانحدار البسيط التالي :

$$\text{الأداء الوظيفي} = 0,086 + 2,774 (\text{الاستراتيجية الدورية})$$

وقد تم قبول الفرضية القائلة بانه (لا توجد علاقة ارتباط ذات دلالة معنوية بين الاستراتيجيات الدورية والأداء الوظيفي للعاملين في مصارف العينة) . وذلك لان قيمة (F) المحسوبة اصغر من قيمتها الجدولية وبمستوى معنوية (0.01) وبدرجة حرية (1,89)، وهذا يدل على ان منحى الانحدار غير كاف لوصف العلاقة بين (X_3, Y_3) وبمستوى ثقة (0.99) .

المبحث الرابع الاستنتاجات والتوصيات

- أولاً: الاستنتاجات:** استناداً إلى النتائج التي جاءت بها التحليلات الإحصائية يمكن حصر الاستنتاجات كما يلي :
- 1- رغم كون الموارد المخصصة للبحث والتطوير عالية إلا أن إدارة الموارد في المصارف العينة لا تتبنا ولا تشجع الإبداع بشكل جدي.
 - 2- أن الإدارة لا تدعم التنافس الإبداعي بين كوادر العمل داخل المصرف.
 - 3- أن الإدارة لا تهتم بإنشاء وحدات البحث والتطوير لتحسين الأداء الوظيفي.
 - 4- أن الإدارة لا تسهم الأنظمة والقواعد المعتمدة في المصارف على إنجاز الأعمال بكفاءة
 - 5- لا تتكيف إدارة الموارد البشرية في المصرف مع التغيير التنظيمي، ولا تعمل على مواجهة التحديات التي تقف في وجه التغيير بهدف تحقيق الأداء الوظيفي المطلوب.
 - 6- أن إدارة المصرف لا تسمح بأجراء تغييرات جذرية على الهيكل التنظيمي لديها.
 - 7- يمتلك الموظف في مصارف العينة القدرات اللازمة للتكيف مع المتغيرات والظروف المستجدة، ويهتم بأفكار ومقترحات الآخرين للاستفادة منها في مجال العمل.
 - 8- تركز إدارة المصارف العينة على إنشاء شعب مهمتها القيام بالأنشطة الوظيفية المتخصصة لإنجاز العمل بشكل صحيح.
 - 9- تحاول إدارة المصارف استخدام بناء تنظيمي مؤقت من المختصين والعاملين للعمل في مشروع معين ويتم حلهم عند الانتهاء من المشروع .
 - 10- لا تعتمد إدارة المصارف سياسة نقل أفراد الإدارة العليا للعمل في بيئات تشغيلية مشابهة وذات مسؤوليات وظيفية مختلفة.

ثانياً: التوصيات:

- 1- على المصارف العينة إنشاء وحدة متخصصة بشؤون الإبداع الإداري في المصارف يكون من مهامها الاهتمام بالأفكار الجديدة والعمل على دراستها وتقويمها ودعم الباحثين والمختصين، واقتراح قوانين وتعليمات الراعية للإبداع والداعمة له.
- 2- منح المبتكرين والمتميزين من الموظفين مكافئة مالية كحافز معنوية بهدف حثهم على بذل مزيد من الإبداع.
- 3- قيام إدارة المصارف بدعم وتشجيع التنافس الإبداعي بين فرق العمل داخل المصرف
- 4- اهتمام إدارة المصارف بإنشاء وحدات البحث ولتطوير لتحسين الأداء الوظيفي بهدف إنجاز الأعمال بكفاءة وفاعلية.
- 5- العمل ببرامج التغيير التنظيمي المعاصر إذ أنه الأساس في تحقيق الإبداع الإداري ومن ثم تحقيق الأداء الوظيفي الفاعل والكفوء.
- 6- مواجهة كافة التحديات التي تقف أمام التغيير، والتكيف مع التغييرات التنظيمية اللازمة لتحقيق الأداء الوظيفي المطلوب.
- 7- إنشاء شعب مهمتها القيام بالأنشطة الوظيفية المتخصصة، خبرات ومهارات يمكن للإدارة الحصول عليها من خلال اتباع أسلوب التعيين الدوري لموظفين جدد ذوي خبرات مختلفة.
- 8- قيام إدارة المصارف لاكتساب أفراد الإدارة العليا الحاليين المهارات المطلوبة لأداء أعمالهم في بيئات تشغيلية مشابهة وذات مسؤوليات وظيفية مختلفة.

المصادر

المصادر باللغة العربية :

أ. الكتب العربية:

- العميان، محمود سلمان، السلوك التنظيمي في منظمات الاعمال، دار وائل للنشر، عمان، الاردن، 2001م
- جودة، محفوظ، التحليل الاحصائي الاساسي باسرتخدام SPSS، دار وائل للنشر، الطبعة الثانية، الاردن، عمان، 2001م
- حريم، حسين، السلوك التنظيمي، سلوك الافراد في المنظمات، دار زهان للنشر والتوزيع، الاردن، عمان، 2000م.
- رمضان، عمومن وابن زاهي، منصور. 2013. معوقات الإبداع الإداري بالإدارة المحلية لمقر ولاية ورقلة. مجلة الباحث في العلوم الإنسانية والاجتماعية، مج. 2013، ع. 12، ص ص. 81-67
- رشوان: عامل الارتباط بين المتغيرات التنظيمية الباعثة على الإبداع الإداري و بين الأداء. الوظيفي لدى المدير... الابتكار. وتتمثل هذه "القدرات. في. الطلاقة. اللفظية. والمرونة. والأصالة. والحساسية. للمشكلات " ٢٠٠٢ . م،
- محمد، راوية، ادارة الموارد البشرية، رؤية مستقبلية، الدار الجامعية للطبع والنشر والتوزيع، القاهرة، 2009م.

ب. الاطاريح والرسائل الجامعية:

- البدراني، ذعارين غضبان، معوقات الإبداع الإداري لدى مديري المدارس الابتدائية الحكومية بمنطقة بريدة من وجهة نظر مديريها ووكلائها، رسالة ماجستير ،جامعة ام القرى،كلية التربية ،مكة المكرمة ،2011م.
- الجندان، عائشة يوسف، معوقات الإبداع الإداري المدرسي كما يراها مديرو ومديرات مدارس التعليم العام بمحافظة الاحساء،رسالة ماجستير، جامعة الملك فيصل، 2009م.
- الساعدي، مؤيد يوسف نعمة، ، 2002التعلم التنظيمي والذاكرة التنظيمية وتأثيرهما في استراتيجيات ادارة الموارد البشرية، اطروحة دكتوراه (غ م)، كلية الادارة والاقتصاد، جامعة بغداد.
- السلمي، فهد عوض الله زاحم، ممارسة ادارة الوقت واثرها في تنمية مهارات الإبداع الإداري لدى مديري مدارس المرحلة الثانوية بتعليم العاصمة المقدسة ،رسالة ماجستير، جامعة ام القرى، كلية التربية ،مكة المكرمة ،2009م.
- العاني، اريج سعيد خليل، ،2002المحددات التنظيمية وتأثيرها في الإبداع والأداء المنظمي، رسالة ماجستير كلية الادارة والاقتصاد، جامعة بغداد..
- العسيري، يحيى علي، مدى توفر سمات الإبداع الإداري في حل المشكلات لدى مديري ومديرات المدارس الثانوية بمدينة الطائف، رسالة ماجستير ،جامعة ام القرى ،كلية التربية ،مكة المكرمة ،1999م.
- المعموري، عليه جسام محمد ناصر ،اثر المناخ التنظيمي في عملية الإبداع دراسة تحليلية في الكليات الاهلية ببغداد، رسالة ماجستير، مقدمة الى كلية الادارة والاقتصاد، جامعة بغداد،2004. م

- بلهادي سعيد نمية الإبداع الإداري في الأداء. المتميز. بين. القادة و المرؤوسين. مذكرة. لنيل شهادة. الماجستير في. قسم. العلوم السياسية و. العلاقات الدولية. فرع تنظيم سياسي. 2013:144
 - عكاشة، اسعد احمد محمد، اثر الثقافة التنظيمية على مستوى الأداء الوظيفي، الجامعة الاسلامية بغزة، كلية التجارة 2009م.
 - عمر همشري ، الإدارة. و. المتغيرات التنظيمية وعلاقتها بالإبداع الإدارة 3 التوصيات. والنتائج التي أسفرت عنها الدراسة . كلية الدراسات ... إن لا يوجد اختلاف في مستوى الإبداع الإداري الضباط العاملين بشرطة مدينة الرياض. باختلاف العمر ، ...همشري ، . عمر، 1416 هـ
- ت-البحوث والدوريات:
- العنزي، قاسم محمد مظلوم، امكانية تطبيق مداخل التحسين المستمر في التعليم الجامعي،دراسة ميدانية في كلية الادارة والاقتصاد، جامعة الكوفة، مجلة مركز دراسات الكوفة، العدد 12 سنة 2009م.
 - السعد والعلوي، مسلم علاوي، ومزهر عبد السادة، العوامل المؤثرة في تنمية الإبداع في المنشأة الصناعية، مجلة العلوم الاقتصادية والإدارية، جامعة بغداد، المؤتمر القطري الاول، تشرين الاول 2009م.
 - الشبيني، هاشم، الإبداع ماهيته ومقوماته وأساليب قياسه، مجلة التنمية الإدارية العدد (75) القاهرة، 1997م.
- المصادر باللغة الانكليزية:

Armstrong, Michael, "Handbook of Human Resource Management Practice", New York, Houghton Mifflin Company, 2001.

Edward Arnold, Strategy: the motivation for innovation, 14 February2006; accepted 28 April 2006 Robert Chapman Wood(How strategic innovation really gets started)VOL. 35 NO. 1 2007

Geher, Glen, " Measuring Emotional Intelligence ", New York, Nova Science Publisher, Inc. , 2004.

Harttrup, Keith, and Rock Joanna, "A comparison of Predictor-Based Criterion-Based Methods for Weighing Predictors to reduce Adverse Impact", Applied H. R. m Research, Volume 7, No.1, 2002.

Raymonnd A noe, (Human Resource Management: Gaining Acompetitive,15/ed, Mc GRAW Hill,2009

Schmitt et al., " Handbook of psychology-Volume 12, Industrial and organizational psychology", USA, John Wiley and Sons,2001.

Trott . Paul " Innovation Management and new Product Development " ,3rd Ed , Prentice-Hall , USA, 2005 .

ARICILIK MESLEĞİ İLE UĞRAŞAN BİREYLERİN CİNSİYET VE YAŞLARINA GÖRE TEMEL DÜZEY FİNANSAL OKURYAZARLIKLARININ İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION OF THE BASIC FINANCIAL LITERACY OF INDIVIDUALS WHICH WORK WITH THE BEEKEEPING PROFESSION ACCORDING TO GENDER AND AGE

Doç. Dr. Müslüm POLAT

Bingöl Üniversitesi İİBF

ORCID ID: 0000-0003-1198-4693

Fatma Betül TUNCEL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-0346-1545

ÖZET

Ekonomi ve finans kavramı bireylerin günlük hayatın içerisindeki alışveriş, kredi kartı ödemesi, fatura ödemesi gibi küçük faaliyetlerini kapsadığı gibi uluslararası çapta ekonomik işlemleri, küresel borsaları ve krizleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla finans ve ekonomi kavramları sadece finans uzmanları, ekonomistler ve holdinglerin ilgilendiği kavramlar olmayıp, toplumda sosyal statü ve sınıf farkı olmaksızın herkesi ilgilendiren kavramlar olmaktadır. Küresel çapta işlem gören finansal yapılar birey hayatında gittikçe daha katmanlı hal almaya başlamasıyla bireylerin finansal bilgi öğrenmeleri kaçınılmaz hal almaktadır. Bununla beraber tüketicilere sunulan hizmetlerin üstü kapalı anlatılması, reklam gibi araçlar ile tüketicinin yanıltılması gibi mağduriyetlerin yaşanmaması için finans bilgisi edinmek şart hale gelmektedir. Ayrıca bireyler hayat boyu piyasalarda bir takım zorluklar ile karşılaşma riskine sahiptirler, bu riskleri bertaraf etmek, bireylerin finansal zorluklar ile mücadelesini güçlendirmek ve çözüm üretebilmelerine olanak sağlamak finansal bilgi ile mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada, Bingöl ilinde arıcılık mesleğini icra eden bireylerin temel düzey ekonomi ve finans bilgilerinde yaş ile cinsiyetin anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Bingöl arıcılar derneğine kayıtlı bulunan ve serbest çalışan arıcılar üzerinde 01.04.2020 - 01.05.2020 tarihleri arasında 260 adet yüz yüze anket uygulanmıştır. Katılımcılara, temel düzey ekonomi ve finans ölçeğinde ile alakalı “doğru” “yanlış” ve “fikrim yok” olarak üçlü likert tipi olarak sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler “SPSS 23” istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle Dağılım normalliğinin belirlenmesi için Kurtosis ve Skewness değerleri analiz edilmiş olup dağılımın normal olmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda Man Whitney U testi ile Kursal Wallis testi kullanılmıştır. Ayrıca Gruplar arasındaki anlamlı farklılık durumunu belirlemek için eşit varsayılmayan varyanslar için kullanılan Tmahane’s T2 testi uygulanmıştır. Çıkan sonuca göre

katılımcıların temel düzey ekonomi ve finans bilgileri üzerinde cinsiyetin anlamlı bir fark ortaya çıkarmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Tamhane's T2 sonuçlarına göre, temel düzey ekonomi ve finans bilgisi üzerinde yaş değişkeninin anlamlı bir fark yarattığı tespit edilmiştir. Buna göre, 15 ve üzeri mesleki deneyimi olanlar ile 6-10 yıl ve 11-15 yıl arasında meslek deneyimi olanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile 6-10 yıl ve 11-15 yıl mesleki deneyimi olanların, 15 yıl ve üzeri meslek deneyimi olanlara göre daha yüksek temel düzey ekonomi ve finans bilgisine sahip oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Man Whitney U, Kuskal Wallis, Tmahane's T2

ABSTRACT

The concept of economy and finance covers the small activities of individuals in daily life such as shopping, credit card payment, bill payment, as well as international economic transactions, global stock markets and crises. Therefore, the concepts of finance and economy are not only concepts that finance experts, economists and holdings are interested in, but also concepts that concern everyone in society regardless of social status and class difference. As the globally traded financial structures become more and more stratified in individual life, it becomes inevitable for individuals to learn financial information. In addition to this, it becomes necessary to obtain financial information in order to prevent the victimization of the consumers, such as explaining the services provided to the consumers implicitly, by means of advertising, etc. In addition, individuals have the risk of encountering certain difficulties in the markets throughout their life, eliminating these risks, strengthening the struggle of individuals against financial difficulties and enabling them to produce solutions is possible with financial information.

In this study, it is aimed to determine whether there is a significant difference between age and gender in the basic level of economic and financial knowledge of individuals who practice beekeeping in Bingöl province. For this purpose, 260 face-to-face questionnaires were conducted between the dates 01.04.2020 - 01.05.2020 on beekeepers registered to Bingöl Beekeepers Association and self-employed. Participants were asked questions in the basic level economy and finance scale as "true," "wrong" and "I have no idea" as a three-likert type. The data obtained were analyzed using the "SPSS 23" statistical program. First of all, Kurtosis and Skewness values were analyzed to determine the distribution normality, and it was found that the distribution was not normal. Accordingly, the Man Whitney U test and the Kursal Wallis test were used. In addition, Tmahane's T2 test, which is used for variances that are not assumed equal, was applied to determine the significant difference between the groups. According to the result, it was determined that gender did not make a significant difference on the basic level economic and financial knowledge of the participants. In addition, according to Tamhane's T2 results, it was determined that the age variable made a significant difference on basic level economy and finance knowledge. Accordingly, there is a significant difference between those who have 15 or more professional experience and those who have 6-10 and 11-15 years of

professional experience. In other words, it has been determined that those with 6-10 years and 11-15 years of professional experience have higher basic level of knowledge of economics and finance than those with 15 years or more professional experience.

Keywords: Financial Literacy, Man Whitney U, Kuskal Wallis, Tmahane's T2

1. Giriş

Toplumda yaşayan bireylerin tamamı yaşamlarını devam ettirebilmek için belli bir gelire sahiptir. Elde edilen gelirin nasıl harcanacağı tamamen bireyin tercihinine bağlı kılınmıştır. Birey gelirin tamamını, tüketime dönüştürebilir, yastık altında tasarruf olarak tutabilir veya atıl olarak tutmayıp vadeli vadesiz mevduat hesaplarına yatırabilir ya da gayrimenkul alımı yaparak yatırıma dönüştürebilir. Hangi seçeneğin bireye optimal fayda sağlayacağı bilinci ise finansal okuryazarlıkla doğrudan ilişkili olmaktadır.

Finansal okuryazarlık kavramını açıklayan tek bir tanım bulunmamaktadır (Aprea vd, 2016, s.54). Finansal okuryazarlık kavramına kelime olarak bakıldığında; okuryazarlık kelimesi para ile ilgili kavramları çağrıştıran finans kavramı ile birleşince, bireyin para ile ilgili durumlarda bilmesi gereken temel bilgi ve bu bilgi ışığında tutum ve davranışlarına yön verme becerisi anlamını çıkmaktadır (Karaaslan, 2020, s.12). 2004 ve sonrası dönemde bilhassa “PİSA 2012” ile finansal okuryazarlıktan bahseden ve bu konuda toplumun çeşitli kesimlerine eğitimler düzenleyen OECD’nin finansal okuryazarlık tanımlaması önem arz etmektedir. “PİSA 2012”de kişilerin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için bilgi sahibi olmaları artan bilgi sonucu finansal tutum ve davranışlarına yön verebilme becerisi olarak tanımlanmıştır (OECD, 2012, s.5). Ayrıca Türkiye Ekonomi Bankası (TEB) ve Boğaziçi Üniversitesi tarafından yapılmış bir çalışmada finansal okuryazarlık, bireylerin parayı kullanırken edindiği bilgi doğrultusunda vereceği rasyonel kararların bütünü olarak ifade edilmiştir (TEB ve Boğaziçi Üniversitesi, 2014, s.8).

Toplumda bulunan tüm bireyler finansal okuryazar kabul edilmemekte ve finansal okuryazar sayılabilmek için belli yetkinliklere sahip olunması gerekliliği ifade edilmektedir. Gündelik hayatın içerisinde sık kullanılan finansal işlemleri anlayabilme hali bireyin finansal okuryazar olduğunu göstermektedir bununla beraber Gökmen (2012, s.20) finansal okuryazar bireyin değişen ve güncellenen finansal işlemlere paralel olarak kendisini geliştirebilmesini ve bilgilerini güncellemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Capuano & Ramsay (2011, s.34) ise bireylerin finansal okuryazar sayılabilmesi için bazı temel davranış becerilerine sahip olmaları gerektiğini ifade etmektedir. Bu davranışlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- Etkin bir bütçe yönetimi yapabilmek,
- Borçlanma yönetimi yapabilmek,
- Yatırım ve tasarruf planlamasını doğru yapabilmek,
- Risk yönetimi yapabilmek,
- Finansal ürün ürünleri temel yapıları ile anlayabilmek ve finansal ürünler arasında karşılaştırma yapabilmek,

Finansal okuryazarlığın neden gerekli olduğu sorunsalı incelendiğinde çıkan ortak sonuçta görülmektedir ki; finansal araç yelpazesinin giderek genişlemesi, finansal kanalların karmaşık yapısı, piyasaların global hal alması ve finansal bilginin giderek artması finansal okuryazar olmanın gerekliliğini ortaya koymuştur (Habschick vd., 2007, s.126). Ayrıca Widdowson ve Hailwood (2007, s.72) Gelişen ve globalleşen dünya koşullarında finansal okuryazarlığın demografik özellikler farketmeksizin her kesimden bireye verilmesi kişisel yarardan ziyade toplumsal fayda ve ekonomik kalkınma sağlamaya yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir.

Finansal bilgi ve finansal okurayazrlık, toplumun her kesiminden olan yaş gruplarına olumlu katkılar sağlamaktadır. Genç yaşta yeni iş hayatına girmiş bireylere tasarruf, yatırım ve doğru bütçeleme konusunda yetkinlik kazandırarak gelirin devamlılığını sağlayabilmektedir (Hayta, 2011, s.43). Ayrıca finansal okuryazarlık daha yetişkin ve yaşlı bireyler için emeklilik sonrasında rahat bir yaşam geçirebilmelerine ve ellerinde bulunan birikimin kaybolmamasına yardımcı olmaktadır (İçke, 2017, s.127). Finansal okuryazar olan bireylerin piyasada kendilerine sunulan ürün ve hizmetin karşılaştırmasını yaparak piyasalarda rekabete sebebiyet verecektir (OECD, 2005). Ayrıca bireyler finansal bilgi sayesinde kendileri için optimal fayda sağlayan ürünü seçebileceklerdir (Hayta, 2011). Bununla beraber finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin aşırı borçlanma davranışından kaçındıkları görülmüştür. Buna göre bireyler finansal bilgi sayesinde aşırı borcun yükü ve getireceği sosyo-ekonomik olumsuzluklar ile alakalı öngönlü davranmaktadırlar (Chlouba vd., 2011, s.376). finansal okuryazarlığın bireye sağlamış olduğu faydaların yanında toplumada sunmuş olduğu bir takım faydalar vardır; Finansal okuryazar bireyler ve piyasa arasında adeta bir öz denetim mekanizması kurulmaktadır; ekonominin kötüleştiği kriz gibi durumlarda bankaların risk alma olasılığı ve yükü oldukça fazladır, finansal okuryazar bireyler ekonominin durumunu analiz ederek banka

risklerini düşünerek doğru tercihlerde bulunursa bankaların risk yükünü azaltmış olacak ve böylece ekonomide bir öz denetim mekanizması kurulmuş olacaktır (Gökmen, 2012, s.189).

2. Literatür Taraması

Finansal okuryazarlık kavramı son yıllarda ülkelerin ekonomi politikalarında önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu popülerlik araştırmacıları finansal okuryazarlık ile alakalı çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Bu bölümde finansal okuryazarlıkla alakalı yabancı kaynaklı ve Türkiye’ de yapılmış araştırmalara kısaca yer verilmiştir.

Bernheim, Garrett ve Maki (1997) yapmış oldukları çalışmada tasarruf ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. “Merill-Lynch” bankasının orta yaş grubundaki bireylerin hesap hareketlerini kullanarak yapmış oldukları analiz sonucunda, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin daha fazla tasarruf ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Mason ve Wilson (2000) finansal okuryazarlığın gerekliliğine değinmiş, dünya genelinde finansal okuryazarlık oranının düşük olmasını finansal araçların karmaşık olması, tüketicilerin finansal araçlara ulaşmada güçlük çekmesi, ve bireylerin finansal araçlara nasıl ulaşacaklarını bilmemesi gibi sebeplerle ilişkilendirilebileceğini ileri sürmüş ve finansal eğitimlerin arttırılması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Cude ve Diğerleri (2006) üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini ölçmüşlerdir, çıkan sonuca göre üniversite öğrencilerinin finansal eğilimlerinin temelinde ebeveyn etkisinin çok yüksek olduğu saptanmış ayrıca öğrencilerin genel olarak finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Sarıgül (2014) Konya’da bulunan üç üniversite öğrencilerini örneklem olarak seçmiş ve seçilen öğrencilerin şahsi özellikleri ve finansal okuryazarlık seviyeleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çıkan sonuca göre öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin genel olarak düşük olduğu belirlenmiş ve finansal eğitimin verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Ergün, Şahin ve Ergin (2014) finansal okuryazarlık düzeyi ve okuryazarlık ile demografik özelliklerin bağlantılı olup olmadığı öğrencilere uygulanan anketlerle ki kare yöntemi kullanılarak uygulanmış olup çıkan sonuca göre; öğrencilerin asgari düzeyde okuryazar oldukları gözlemlenmiştir ayrıca finans bilgisinin eğitim, gelir, cinsiyet gibi faktörlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir.

3. Veri ve Yöntem

Araştırmada veri toplamak için anket formundan faydalanılmıştır. Anket formları katılımcılara 1 Nisan - 1 Mayıs 2020 tarihleri arasında yüz yüze uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan finansal okuryazarlık ölçeğine ait ifadeler “SPSS 23” istatistik programına doğru seçeneği “3”, yanlış seçeneği “2” fikrim yok seçeneği ise “0” şeklinde puanlanmıştır. Buradaki temel amaç, arıcılık mesleğini icra eden bireylerin ölçekte bulunan sorulara vermiş oldukları cevaplarından yola çıkarak toplam başarı puanlarının hesaplanmasına gidilmesidir.

4. Analiz ve Bulgular

Çalışmanın hipotezlerinin testine geçmeden önce temel düzey ekonomi ve finans alt boyutunun dağılım normalliği incelenmiştir. Dağılım normalliğinin belirlenmesi için Kurtosis (basıklık) ve Skewness (çarpıklık) değerleri analiz edilmiştir. Yapılan analizin sonuçları Tablo 1’de detaylı olarak verilmektedir.

Tablo 1: Ölçekler Dağılım Normalliği Sonuçları

Ölçekler	Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
TDEF	1,4639	,37903	,708	,114

Yapılan analiz sonucunda ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerleri $\pm 1,5$ arasında (Tabachnick ve Fidell, 2013) olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla verilerin normal dağılım göstermediği ve bu bağlamda parametrik olmayan testlerin kullanılmasının uygun olduğu kanısına varılmıştır. Veriler yapılan analiz sonucunda normal dağılım göstermediği için hipotez testlerinde Man Whitney U testi ve Kursal Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis analizlerinde anlamlı farklılık belirlerken eşit varsayılmayan varyanslar için uygulanan Tamhane’s T2 testi uygulanmıştır.

Ayrıca toplanan veriler üzerinde ters kodlama gerektiren ifadelerin yeniden kodlanması gerçekleştirilmiştir. Temel düzeyde ekonomi ve finans ölçeğinin 2, 3, 5 ve 7 numaralı ifadeleri ters kodlanmıştır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Kategoriler	Frekans	yüzde
Cinsiyet	Erkek	227	87,3
	Kadın	33	12,7
Yaş	20-30	6	2,3
	31-40	74	28,5
	41-50	119	45,8
	51≤	61	23,5

Katılımcıların cinsiyeti incelendiğinde %87,3'ü erkek, 12,7'si kadındır. Verilerden görüldüğü üzere arıcılık mesleği ile uğraşanların çoğunluğu erkektir. Katılımcıların yaş aralığı incelendiğinde, en fazla %45,8 ile 41-50 yaş aralığıdır. Bu oranı 28,5 ile 31-40 yaş grubu takip etmektedir. Genç kesim diye ifade edilebilecek 20-30 yaş grubunun yüzdesi ise %2,3'tür.

Tablo 3: Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans Boyutu Frekans Analizi

İfadeler	Fikrim yok		Yanlış		Doğru		$\bar{x}$	s.s.	Medyan
	n	%	n	%	n	%			
TDEF1	111	42,7%	11	4,2%	138	53,1%	1,4639	,37903	1,5000
TDEF2	135	51,9%	54	20,8%	71	27,3%			
TDEF3	233	89,6%	12	4,6%	15	5,8%			
TDEF4	97	37,3%	52	20,0%	111	42,7%			
TDEF5	218	83,8%	32	12,3%	10	3,8%			
TDEF6	224	86,2%	10	3,8%	26	10,0%			
TDEF7	251	96,5%	1	0,4%	8	3,1%			
TDEF8	236	90,8%	8	3,1%	16	6,2%			

Katılımcıların TFED boyutuna yönelik verdikleri yanıtların frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo 4'te verilmektedir. Katılımcıların en fazla doğru yanıt verdikleri ifade "*enflasyon paranın satın alma gücünü azaltır*" (n=138) olmuştur. Katılımcıların en az doğru yanıt verdiği ifade ise "*vadesiz mevduat hesabı faiz kazancı sağlar*" (n=8) olmuştur.

4.1. Temel Düzey Ekonomi ve Finans Mann Whitney U Testi Sonuçları

Araştırmada katılımcıların cinsiyeti ile Temel Düzey Ekonomi ve Finans becerilerindeki genel başarı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test edebilmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4 ve 5'te detaylı olarak verilmektedir.

Tablo 4: Cinsiyet ve Temel Düzey Ekonomi ve Finans Mann Whitney U Testi Sonuçları

Test /faktörler	TDEF
Mann-Whitney U	3176,500
Wilcoxon W	3737,500
Z	-1,422
Asymp. Sig. (2-tailed)	,155

Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre katılımcıların temel düzey ekonomi ve finans yetenekleri ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Ayrıca ifadelerin sıralamalar toplamı ve sıralar toplamı tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Cinsiyet ve Temel Düzey Ekonomi ve Finans Betimleyici Sonuçlar

Boyutlar	Cinsiyet	n	Sıralama ortalama	Sıralar toplamı
TDEF	Erkek	227	133,01	30192,50
	Kadın	33	113,26	3737,50

Çıkan sonuca göre erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha yüksek ekonomi ve finans bilgi ve yeteneğine sahip oldukları saptanmıştır.

4.2. Temel Düzey Ekonomi ve Finans Kruskal Wallis Analizi Sonuçları

Çalışmada katılımcıların yaş aralıkları ile temel düzey ekonomi ve finans becerileri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek için testi uygulanmıştır. Sonuçlar tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 6: Yaş Aralıkları ve Temel Düzey Finansal Okuryazarlık Kruskal Wallis Analizi

Test /faktörler	TDEF
Ki-Kare	34,872
sd	3
<i>p-değeri</i>	,000

Tablo incelendiğinde temel düzey ekonomi ve finans ile yaş aralıkları arasında anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir. Gruplar arasındaki anlamlı farklılık durumunu belirlemek için eşit varsayılmayan varyanslar için kullanılan Tamhane’s T2 testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7’de detaylı olarak gösterilmektedir.

Tablo 7: Temel Düzey Ekonomi ve Finans ile Yaş Aralıkları Tamhane’s T2 Sonuçları

(I) Yaş	(J) Yaş	Anlamlı Farklılık (I-J)	Std. Hata	Sig.
20-30	31-40	-,05631	,17880	1,000
	41-50	,05742	,17551	1,000
	51 ve üzeri	,28757	,17871	,652
31-40	20-30	,05631	,17880	1,000
	41-50	,11373	,05523	,224
	51 ve üzeri	,34387*	,06467	,000
41-50	20-30	-,05742	,17551	1,000
	31-40	-,11373	,05523	,224
	51 ve üzeri	,23015*	,05493	,000
51 ve üzeri	20-30	-,28757	,17871	,652
	31-40	-,34387*	,06467	,000
	41-50	-,23015*	,05493	,000

Tamhane’s T2 sonuçlarına göre, 51 ve üzeri yaş grubu ile 31-40 ve 41-50 yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Diğer bir ifade ile 31-40 yaş grubu ve 41-50 yaş grubu, 51 ve üzeri yaş grubuna göre daha yüksek TDEF başarı düzeyine sahiptir.

5. Sonuç

Günümüz koşullarında bireyler gündelik hayatlarında finansal piyasalardan gitgide daha fazla yararlanmak zorunda kalmaktadır. Ülkemizde de finansal okuryazarlığın tespit edilmesi

amacıyla lisans öğrencileri başta olmak üzere, kamu sektörü çalışanları, hanehalkları ve çeşitli meslek grupları örneklem seçilerek çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada Bingöl’de arıcılık mesleğini icra edenlerin finansal okuryazarlık düzeylerinde cinsiyet ve yaş etkenlerinin farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit etmek için Kılıç, Ata ve Seyrek (2015) tarafından; Louw vd. (2013), Chen ve Volpe (1998), Knoll ve Huts (2012) ve Chinen ve Endo (2012)’nin çalışmalarından yararlanarak adapte edilen ve Türkçeye uyarlanan “finansal okuryazarlık ölçeği” kullanılmıştır.

Yapılan Man Whitney- U testi sonucuna göre; arıcılık mesleği ile uğraşan bireylerin cinsiyetleri ve temel düzeyde finansal okuryazarlık seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu durum kadın ve erkek katılımcıların sayı olarak dengesiz dağılımından diğer bir ifade ile erkek katılımcı sayısının fazla olmasından kaynaklanabilmektedir. Yapılan Kuruskal Wallis testi sonucuna göre ise; katılımcıların yaşları ve temel düzey ekonomi ve finansal okuryazarlığı arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiş ve bu farklılığı ifade etmek için Tamhane’s T2 testi yapılmıştır. Çıkan sonuca göre; 31-40 yaş grubundaki katılımcılar ile 41-50 yaş grubundaki katılımcıların temel düzey finansal okuryazarlıkları 51 ve üzeri yaş gurubunu temsil eden katılımcılara göre daha yüksektir. Diğer bir ifade ile katılımcıların yaş ortalamaları arttıkça finansal okuryazarlık oranının daha düşük olduğu söylenebilmektedir.

Kaynakça

- Apra, C., Wuttke, E., Breuer, K., Koh, N. K., Davies, P., Fuhrmann, B. G., & Lopus, J. S. (2016). *International Handbook of Financial Literacy*. Singapur: Springer.
- Al-Tamimi, H. A., & Bin Kalli, A. (2009). Financial Literacy and Investment Decisions of UAE Investors. *The Journal of Risk Finance*, 10(5), 500-516.
- Bacova, M., Conkova, M., & Bricova, Z. (2013, Sebtember). Financial Literacy Of Students İn Slovak Republic. *The 7th International Days of Statistics and Economics*, 51-60.
- Beal, D., & Delpachitra, S. (2010, April). Financial Literacy Among Australian University Students. *Economic Papers: A Journal Of Applied Economics And Policy*, 22(1), 65-78.
- Bernheim, D., Garrett, D., & Maki, D. (1997). Education and Saving: The Long-Term Effects Of High School Financial Curriculum Mandates . *Nber (National Bureau Of Ecoomic Research), Working Paper 6085*, 1-60.
- Capuano, A., & Ramsay, L. (2011, Marcy). What Causes Suboptimal Financial Behaviour? An Exploration Of Financial Literacy, Social Influences And Behavioural Economics. *Financial Literacy Project*, 19-82. University of Melbourne.

- Chlouba, T., Simkova, M., & Nemcova, Z. (2011). Application For Education Of Financial Literacy. *Procedia- Social And Behavioral Sciences*, 370-380.
- Chlouba, T., Simkova, M., & Nemcova, Z. (2011). Application For Education Of Financial Literacy. *Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 28, 370-375.
- Ergün, B., Şahin, A., & Ergin, E. (2014, Ekim). Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 847-863.
- Gökmen, H. (2012). *Finansal Okuryazarlık* (1. Baskı b.). Hiperlink Yayınları.
- Habschick, M., Seidl, B., & Jan, E. (2007). *Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27*. Hamburg: Evers Jung
- Hayta, A. B. (2011). *Aile finans sistemi ilişkileri: Finansman yönetimi finansal okuryazarlık* (1. Baskı b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- İçke, B. T. (2017). *Finansal Okuryazarlık*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Jorgensen, B. (2007). Financial Literacy of College Students: Parental and Peer Influences. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Virginia: Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Karaaslan, H. (2020, Temmuz). Ortaokul Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- Kılıç, Y., Ata, H. A., & Seyrek, İ. H. (2015, Nisan). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*(66), 129-150.
- Mason, C., & Wilson, R. (2000, 01). *Conceptualising Financial Literacy*. Loughborough University Institutional Repository. 08 20, 2020 tarihinde https://pdfs.semanticscholar.org/511a/7f4a411e96d0c02a6c1336088fc70a6d2716.pdf?_ga=2.259397251.821468656.1597922755-1142309837.1584361285 adresinden alındı
- OECD. (2005). Improving Financial Literacy: Analysis Of Issues And Policies. *OECD Publishing*, 5-92.
- OECD. (2012). 10 31, 2020 tarihinde <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-international-network-on-financial-education.htm> adresinden alındı
- OECD. (2012). Financial Literacy Skills for the 21st Century. *PISA 2012 Results: Students and Money*, 5 PISA(6).
- PACFL. (2008). *Annual Report to President*. President's Advisory Council On Financial Literacy. 08 20, 2020 tarihinde https://www.treasury.gov/about/organizational-structure/offices/Domestic-Finance/Documents/PACFL_Draft-AR-0109.pdf adresinden alındı

- PİSA. (2012). 10 31, 2020 tarihinde PİSA 2012: <http://www.oecd.org/pisa/aboutpisa/pisa-2012-results.htm> adresinden alındı
- Sarıgül, H. (2014, Ocak). Finansal Okuryazarlık Tutum Ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlilik Ve Güvenirlik. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 3-6.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2013). *Using Multivariate Statistics, (sixth ed.)*. Boston: Pearson.
- TEB-Boğaziçi. (2014). *Türkiye’de Finansal Erişim Ve Okuryazarlık*. İstanbul: TEB Aile Akademisi.
- Widdowson, D., & Hailwood, K. (2007). Financial Literacy and Its Role in Promoting a Sound Financial System. *Reserve Bank of New Zealand Bulletin*(70), 45-78.